

בסייעתא דשמיא

חג הפסח

בהלכה ובאגדה

חיברתיו וערכתיו בחסד ה' עלי

הצעיר באלפי ישראל

דוד שלום נקי ס"ט

שנת: "הושיע ה' משיחו" (תהלים כ ז)

ניסן תשפ"א לפ"ק

החוברות שיעאו לאור כסייעתא דשמיא – בהלכה ובאגדה:

השבת: הלכות שבת המעשיות, בצרוף דברי אגדה להבנת יקרתה וחשיבותה של שבת קודשנו. **הטהרה:** הלכות בלשון ברורה, אף למתחילים. שאלות אקטואליות ועוד. **פורמט צבעוני** מרהיב עין. **סדר היום:** השכמת הבוקר, ציצית ותפילין, תפילה ועוד, בצרוף דברי אגדה נעימים ומחזקים. **להיות את:** חוברת נרחבת לאשה בנושאים: עוצמת נשים, צניעות, האשה במעגלי החיים ועוד. חובה לכל אשה! **הנישואין:** גיל הנישואין, שידוכים, אירוסין, חופה, כתובה, מהלך השמחה, שבע ברכות, הנהגות הבית ועוד. **האבלות:** דיני ימי השבעה, השלושים, השנה ועוד. וכן ענייני עילוי נשמה, דברי נחמה, אגדה וחיוזוק מרתקים. **כבוד אב ואם:** ההלכות המעשיות דבר יום ביומו, עם מדרשי חז"ל וסיפורים מרתקים ומחזקים. **ראש חודש ברכת הלבנה וברכת החמה:** בצרוף חידושים נפלאים על המאורות ופלאי הבריאה. **הסעודה:** נטילת ידיים, הפסק באכילה, הנהגות הסעודה, מאה ברכות, ברכת המזון ועוד. ודברי אגדה מרתקים. **כשרות המטבח:** בשר בחלב, הכשרת כלים, תולעים, מליחה, פת גויים, טבילת כלים ועוד. ודברי אגדה מרתקים. **ראש השנה ויום הכיפורים:** הלכות ודברי אגדה מחזקים לימים אלו. **כולל סדר הסליחות והתרת נדרים.** **חג הסוכות:** ניסי ישראל במדבר, חג הסוכות בירושלים, שמחת בית השואבה, האושפזין, ועוד. **ימי החנוכה:** הלכות חנוכה לפרטיהם, עם סיפור נס חנוכה מדברי חז"ל וממקורות היסטוריים, מרתק במיוחד. **ט"ו בשבט:** מהות היום ומנהגיו, שבח ארץ ישראל ופירותיה, עניני ברכות ועוד. **סדר לשלח ט"ו בשבט צבעוני.** **ימי הפורים:** הלכות פורים, וסיפור המגילה בהרחבה על פי מדרשי חז"ל, מרתק במיוחד! **כולל מגילת אסתר.** **חג הפסח:** הלכות הפסח, וסיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ועוד. **כולל הגדה של פסח** עם פירוש קצר ומתוק. **ימי העומר:** ספירת העומר, ל"ג בעומר, פסח שני ועוד. עם הרחבה מרתקת על מהות הימים בעבר ובהווה. **חג השבעות:** דיני החג ויום טוב, סיפור מרתק של מתן תורה. **מגילת רות** משולבת בסיפורי המגילה. שובה לב. **ארבע התעניות ובין המצרים:** פרטי ההלכות, וסיפורי החורבן בהרחבה, הגאולה, ביאת המשיח ועוד. נוגע ללב. **פרקי אבות:** עם פירוש מאירת עיניים להבנת פשט המשנה ופירוש שמחת הלב מדרשים, סיפורים וחיוזוקים מרתקים. **מצוות הארץ:** הלכות שמיטה, חלה, כלאים, ערלה, תרומות ומעשרות, יישוב ארץ ישראל, ודברי אגדה מרתקים. **הרפואה:** הלכות שמירת הגוף והנפש, מצות ביקור חולים, סיעוד הורים וקנים ועוד, ודברי אגדה מרתקים. **ברית מילה:** דברי אגדה מרתקים, ופרטי ההלכות ליולדת, לברית, בחירת שם ועוד. עם סדר הלימוד לברית יצחק. **מזן הרב עובדיה:** הנהגות, מעשים, דרכי לימוד והשקפה על מזן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, מזווית אישית. **תבורך מנשים יעל:** קיום לדמותה של הרבנית, מזכה הרבים, אצילת הנפש ורכת האמונה, מרת יעל נקי ע"ה. **השבת \ סדר היום - מחולק ללימוד יומי:** מארו ג' חלקים פורמט כיס. בלימוד 3 דקות סיימים כל ההלכות בשנה.

מחירי החוברות:

שבת, טהרה, סדר היום, להיות את, נישואין, אבלות, פרקי אבות, ברית מילה - 5.5 \ 6 ₪.

יתר החוברות - 3.5 \ 4 ₪. **מחיר כל הסדרה** [25 חוברות] - 105 ₪.

מארו השבת \ סדר היום - לימוד יומי ג' חלקים - 8.5 ₪.

חוברות מקוצרות [טהרה, שבת, להיות את] - 3 ₪. ברכישה מעל 100 חוברות מקוצרות - 1 ₪ לחוברת.

אפשרות להטבעת זהב על כל החוברות [עלות 70 אגודות לחוברת + מחיר המשלוח, החל מ-100 חוברות זהות] - 02-5802398.

כל הזכויות שמורות לעמותת אפיקי מים ע.ר. 580540094

ניתן בשמחה לצלם קטעים לצורך לימוד בבתי הספר, שיעורי תורה, עלונים וכדומה. לא למטרות מסחר.

אפיקי מים לויס לטורה אל יחזיו!

היה שגל בהשקיה - קנה לך זמני לניה! להשתתפות בזיכוי הרבים ובחלוקת חוברות לאחינו בית ישראל
קבלת טופס הווי"ק: 6410995@okmail.co.il ☎ (חשבון בבנק הדואר 8413671 סניף 01 - עמותת אפיקי מים

☎ תרומה באשראי בקהילות - 073-2757000 שלוחה 16563.

ניתן לשלוח מייל לקבלת העלון שבועי "ותתענג בדשן" - משא ומתן הלכתי בדרכו של מרן.

נקודות מכירה לרכישת החוברות:

אופקים: 0504-185545	*077-3396020 גילה
אור יהודה: 054-8438347	*052-7141907 פסנתר זאב
אור עקיבא: 0547-878874	058-7737616 כוכב יעקב
אילת: 052-5257266	050-4143094 כפר סבא
אלעד: 03-5233303 * 054-8422891	052-5705148 כרמיאל
אריאל: 052-3066012	0504-107540 לוד
אשדוד: 054-8447156 * 052-7667048	0506-830791 מגדל העמק
אשקלון: 08-6722103, 052-7689873	08-9725742, 058-3278597 מודיעין
באר שבע: 054-8447230 * 054-8499378	052-4619144 מצפה רמון
בית שאן: 052-7183329	053-4322936 נהריה
בית שמש: 02-9995076, 0528-985558	054-8461451 נוף הגליל
ביתר עילית: (A) 02-5807463 *	05271-53938, 077-5504905 נתיבות
(B) 02-5802398 *	0527-632800 * 052-6473598 נתניה
בני ברק: 0504-174567 * [18:00-20:00]	0507-776653 *
054-8517294, 054-8494964 *	עכו: 052-4317340, 055-6700579
052-7646027 * 054-8438347 * [ק. הרצוג]	054-5288797 עפולה
054-5847762 * 054-2491168 *	0546-303926, 054-8590068 עתלית
054-7429955 גדרה	054-8439076, 054-3346241 פתח תקוה
052-5454211, 052-4315009 גן יבנה	0527603435 *
054-8427237 דימונה	0504-121786 צפת
052-8046337 הרצליה	052-7644622 קיסריה
052-7129661 זכרון יעקב	04-8492473, 0504-102069 קריות
052-7117668 חדרה	054-2399998 קריית אתא
054-8499504 * 052-5114046 * חולון	054-4441495 קריית ארבע
0507-849649 * 052-7636768 * 052-7657756 * חיפה	0533-126950 * 052-4830879 קריית גת
054-8462601 חצורה	054-7429178 קריית מלאכי
052-7161207 חריש	0504-172416 קריית ספר
054-8482638 * 0508-361166 * טבריה	05271-92976 קריית שמונה
0522-753310 טירת הכרמל	054-2260186 * 0545-250370 * ראש העין
08-6757677 * 052-7129739 * יבנה	055-6771727 * 0503332293 * ראשלי"ע
052-5277260 יד בנימין	05484-98449 * 0533-000093 *
052-7010722, 053-4158435 יהוד	054-7429955 * 052-7153567 * רחובות
054-3320744 יקנעם	052-6575529 *
052-7115988 ירוחם	054-7444103 רעננה
050-2290082 * 050-2290082 * ירושלים	077-3005038, 054-8408840 * רכסים
052-7114363 * 02-5827008 * בית וגן	052-7644622 *
052-7176887, 058-3251274 * רמות	053-8270570 * רמלה
054-6726721 * 0506-518504 * הר חומה	053-3131382 שדרות
	052-7661162 תל אביב

ניתן להזמין משלוח עד הבית בעלות 60 ₪ במייל: 6410995@okmail.co.il

[פנימ? כפי גם לא אנדיק...!]

🕊️ תוכן העניינים 🕊️

שער האגדה

13	הקדמה – חשיבות סיפור יציאת מצרים
14	אברהם העברי
19	ריבוי על טבעי במצרים
23	הולדת משה
27	שיעבוד בני ישראל במצרים
33	משה – מושיעם על ישראל
39	עשר המכות
73	יציאת מצרים
75	קריעת ים סוף
104	על הניסים [פפירוס איפואר]

שער ההלכה

169	ההכנות לחג	108	חודש ניסן
179	הכנת המצות	110	ברכת האילנות
186	ערב פסח	113	הכשרת הכלים לפסח
198	ערב פסח שחל בשבת	122	כשרות המצרכים
202	תפילת ערבית של ליל פסח	126	מצה עשירה
204	עריכת ליל הסדר	139	איסור שהיית חמץ
230	הלכות יום טוב	147	מכירת החמץ לגוי
236	הלכות חול המועד	149	אכילת חמץ שנמכר לאחר הפסח
246	שביעי של פסח	154	שבת הגדול
246	מוצאי פסח	156	בדיקת חמץ
249	מענייני אבלות בחודש ניסן וחג הפסח	165	ביעור חמץ
		167	תענית בכורות

257	הגדה של פסח עם באור נחמד מאיר עיניים
-----	--------------------------------------

לתועלת המעיינים:

יש לציין שההלכות שבחוברת הן לכל הדעות, גם לבני אשכנז וגם לבני ספרד. לבד מההלכות שבארנו בהן במפורש, יש חילוק בין בני אשכנז לבני ספרד. העמודים המסומנים בהלכות ב- ( ), הם לפי הספר חזון עובדיה הלכות פסח. דברי האגדה שנכתבו בס"ד, הינם על פי דברי רבותינו במדרשים ובמפרשים, ומהספר מעם לועז. סיפור יציאת מצרים (עמ' 75-119) נלקח מתוך הספר **מטעמי השולחן** להרה"ג משה לואיס שליט"א וברשותו. הרחבה ומראי מקומות ניתן לראות שם. אנו מברכים אותו על אהבתו לזיכוי הרבים. יישר חילך לאורייתא. ביאור ההגדה באדיבותו של הרה"ג **בנימין סגרון** שליט"א. יישר חילו לאורייתא.

ג' אדר ה'תש"פ

הסכמה

הובא לפני הקונטרס היקר **"חג הפסח בהלכה ובאגדה"**, ערוך בטוב טעם ודעת, בסדר נכון דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, שאסף וקיבץ כעמיר גורנה, הרב היקר מאוד, שוקד באוהלה של תורה, לילה כיום יאירי כחשכה כאורה, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, שמן תורק שמר, טעמו ונימוקו עמו, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמתו, מרביץ תורה ברבים ומורה הוראה, כבוד שם תפארתו הרב הגאון רבי **דוד שלום נקי שליט"א**, ההולך בדרכו ההלכתית של מרן אמו"ר עטרת ראשנו פוסק הדור רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל**, ולא זו מפסקיו ימין או שמאל, בין להקל ובין להחמיר, אשרי חלקו ומה נעים גורלו.

אני מכיר את הרה"ג המחבר שליט"א עוד לפני כ-30 שנה, וראינו עליו שיש לו עתיד רבני להפיץ תורה ויראה, אשריו שזוכה להימנות עם מזכי הרבים, ולהרבות חיילים לתורה, להגדיל תורה ולהאדירה, ועליו יאות להמליץ מה שאמרו חז"ל: "כל מי שיש בו יראת שמים, דבריו מתקבלים".

בחיבוריו היקרים, הוא מסכם בתמצית ובבירור את הדברים באופן נכון, ובשפה ברורה השווה לכל נפש, זריז ונשכר, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להבין ולהורות לשעה ולדורות, והביא הלכות מאשר עלה בספרי **"ילקוט יוסף"**, וכן מספריו של מרן אמו"ר עטרת ראשנו רבן של כל בני הגולה רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל**, זיע"א, והדבר הוא לתועלת מרובה לכל שכבות הציבור, הן לאברכים, והן לבעלי הבתים, ולפעלא טבא אמניא, איישר חיליה לאורייתא.

כמו כן צירף דברי אגדה ממדרשי חז"ל, מתוקים מדבש ונופת צופים, ערוכים בטוב טעם ודעת לזיכוי הרבים, מזהב ומפנינים יקרים, והמחיש הדברים בפרטי הניסים הגדולים שעשה הקב"ה לאבותינו בעשר המכות, יציאת מצרים וקריעת ים סוף, בטוב טעם ודעת, בלשון צחה וברורה, למשוך הלכות לתועלת הרבים. וראוי לכל אדם לעבור על זה, ובכך יוכל לקיים מצות **"והגדת לבנך"** בהידור רב עד מאוד.

משנה שמחה יש בליבי בשומעי כי אף אנשים ונשים הרחוקים מקיום התורה ומצוותיה, קובעים סדר לימוד בחברות אלו הנכתבות בשפה קלה ונעימה, ואט אט מתקרבים לצור מחצבתם, וזכות הרבים גדולה היא עד מאוד. וכבר כתב הגאון רבי חיים פלאגי בהקדמה לספרו **"מועד לכל חי"**, משם סבו הגאון הגדול רבי יוסף רפאל חזן בעל שו"ת **"חקרי לב"**, בשבח ספריו של הגאון החיד"א ז"ל, ובעיקר בספריו הקטנים כמו **"מורה באצבע"** וכדומה, שהוא מוסר ודינים שיד כל אדם שווה בו, אחד חכם ואחד תם קוראים בו, ובעלי בתים ישאוהו בחיקם, והיתה עמו וקרא בו בלכתו בדרך, בים וביבשה, שאין בו טורח כלום. והיה משבח בתהילותיו החיבורים הללו יותר ויותר מכל שאר החיבורים הנוראים, יען כי נמצאים בתוכם מוסר מלכים ודינים המדריכים לאדם ליראת ה' ולעבודו בלבב שלם. ע"ש.

מצוה רבה לתמוך ולסייע להוצאת חוברות אלו, כי זיכוי הרבים גדול הוא, ועל כל התומכים והעוזרים נאמר: **"ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד"**, ויבורכו מפי עליון בבני, חיי אריכי, ומזוני רויחי לעבודת השם יתברך.

ברכתי להרב המחבר שליט"א שיזכה לברך על המוגמר ולחבר עוד חיבורים יקרים טובים ומועילים, לזכות את הרבים בדבר ה' זו הלכה, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרבות חיילים לתורה ולתעודה. ויהי רצון שזכות זיכוי הרבים תגן בעדם ובעד בניהם, ולא תמוש התורה מפייה ומפי זרעם ומפי זרע זרעם עד עולם, לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים. **"והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פרוי יתן בעתו, ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח"**. אמן.

בברכת התורה בהערכה ובאהבה רבה

יצחק יוסף

הראשון לציון והרב הראשי לישראל

הגאון הרב משה מרדכי קארפ שליט"א

מחבר סדרת הספרים "הלכות חג בחג" ועוד

דברי ברכה

הן ידידי היקר הרב הגאון המובהק רבי **דוד שלום נקי שליט"א**, זכה להסתופף בצלו של גאון ישראל ומגדולי מזכי הרבים, ומקימי עולה של תורה, הראשון לציון הגאון רבנו **עובדיה יוסף זצ"ל**, אשר כל רז לא אניס ליה, וזיכה את הרבים באור תורתו ובספריו הרבים ובישחות חיזוק שהיה מכתת רגליו מעיר לעיר לדרוש לעם שבשדות, וזכה להחזיר עטרה ליושנה ליהדות ספרד, והגאון רבי **דוד שלום נקי שליט"א** אשר הוא מתלמידי, יצק מים אף על ידי בנו הראשון לציון הגאון רבי **יצחק יוסף שליט"א** בעל ה"ילקוט יוסף", וזכה לחבר חיבורים רבים "**בהלכה ובאגדה**" לחיזוק הרבים, והכל בשפה קלה וברורה אך ורק על פי פסקי רבותיו הנ"ל, ושילב בהם הרבה דברי חכמה ומוסר והתעוררות לעבודת השם יתברך, ותהילה להשם יתברך התקבלו החוברות לאלפיהם ורבותיהם בתפוצות ישראל.

והנני לברכו שימשיך ליכות את הרבים בחיבורים הקדושים של תורה ומוסר, ולהשיב רבים מעוון, עדי נזכה במהרה ל"זמלאה הארץ דעה את ה'".

כעתירת ידידו הדורש שלומו וטובתו

משה מרדכי קארפ

הגאון הרב זמיר כהן שליט"א

יו"ר ארגון "הידברות"

מכתב ברכה

הנני בזה בשבח הסדרה הנפלאה שחבורה על ידי ידיד נפשי המאור הגדול, גרים באורייתא תדירא ויראת ה' היא אוצרו, מרביץ תורה ברבים בפה מפיק מרגליות, הרה"ג הרב **דוד שלום נקי שליט"א**, אשר בהן אסף איש טהור וכתב בלשון בהירה את ההלכות העוסקות בחיי היום יום ומועדי ישראל, בדברים שכל יהודי צריך ללומדם היטב, לדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, שהרי "לא עם הארץ חסיד", וללא ידיעת ההלכה אי אפשר לקיים את המצוות כראוי, גם כשהוא ירא שמים החפץ בכל נפשו ומאודו להתקרב לבוראו ולעשות רצונו בלב שלם.

ומה גם שהוסיף הרב שליט"א דברי מוסר ומאמרי ומדרשי חז"ל בדברים המאירים את המצוות ומחזקים ומעוררים להבין את מהות המצוות והחגים, בשפה השווה לכל נפש, וכבר פשטה סדרה זו בכל רחבי העולם היהודי באין ספור עותקים, ורבים מעידים כי היא שעמדה להם לשמור מצוות כראוי לאחר שקבעו לימודם בו בשבתם בביתם ובלכתם בדרך.

אשר על כן מצוה רבה לסייע ולפעול להדפסת סדרה חשובה זו, למען יגיעו לכל תפוצות ישראל בארץ ובעולם, להגדיל תורה ולהאדירה. ולא נצרכה אלא לברכה להרב המחבר שליט"א שיזכה להמשיך להרביץ תורה ברבים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ויזכה את הרבים בעוד חיבורים רבים טובים ומועילים, מתוך הרחבת הדעת ושפע רב ברוחניות ובגשמיות.

"והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר יתן פרוי בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח", אמן.

זמיר כהן

בואו שעריו בתודה

אודה ה' מאד בפי, ובתוף רבים אהללנו ותהלים קט לו. מה אשיב לה', כל תגמולוהי עלי (שם קטז יב). חסדי ה' אפקיר תהלת ה', פעל כל אשר גמלנו ה' (ישעיה סג ז). האלהים הרעה אתי, מעודי עד היום הזה (בראשית מח טו), אשר גבר חסדו עלינו, ובשפלנו זכר לנו, לזכותנו בזאת הסדרה היקרה והנפלאה **"בהלכה ובאגדה"**, תשואות חן חן לה, אשר נתקבלה בשמחה וברננה, בכל מדינה ומדינה, בשפה קלה ונעימה, אצל כל שוחרי תושיה. ורבים אשר בסדרה זו הוגים, וקובעים בהם שיעורים, תמידין כסדרן לומדים, זקנים עם נערים, יגיעי כפיים ואברכים, ומשתה הנשים כאנשים, מידי יום ביומו ומידי שבת בשבתו, אשרי העם שככה לו.

ברוך שהחינו וקיימנו והגיענו להוציא לאור עולם חיבור יקר זה, **"חג הפסח בהלכה ובאגדה"**, אשר לבד מהלכות החג המלאים והגדושים בו בנושאים שונים ומגוונים, כולו מלא גם בסיפורים מרתקים ומעניינים, מלידת אברהם אבינו ועד יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ממש כציווי התורה (שמות י ב): **"וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֶךָ וּבֶן בְּנֶךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֶתְנִי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם, וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה'".** וכמו שהיה רגיל מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לפרש, למה אמר **"בְּאָזְנֵי בְנֶךָ"**, וכי חלילה הוא חרש שצריך לצעוק לו באוזן? אלא תספר לו דברים הנכנסים לאוזן שיבין לפי שכלו, כי זה עיקר ליל הסדר לספר את ניסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש, וממילא **"וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה'"**, ולא אמר **"וידעו כי אני ה'"**, כי לא רק השומע מתחזק באמונה, אלא גם המדבר בעצמו מתחזק.

אחי ורעי היקרים, לצערנו הרב, אנחנו נמצאים בתקופה קשה לעם ישראל ולעולם כולו, בעוונות הרבים כבר שנה שהנגיף הזה 'עודך משתולל בעמל'. ובעוונות, 'עבר קציר פלה קץ', ואנחנו לוא נושענו' (ירמיה ח כ), פותחים את העיתון ורואים כל מיני מודעות של אבל, תמונות של אנשים במבחר שנותיהם, ופתאום נעלמו, השם ירחם ויציל את כל עמו ישראל. כמה בעוונות הרבים, יהודים מורדמים ומונשמים. כמה שבעוונות עברו את הנגיף, עדיין לא מתפקדים כהוגן, מדדים ובקושי הולכים, אפילו להכניס את הכפית לפה אינם יכולים, מאכילים אותם כמו תינוקות, השם ירחם ויציל.

אין ספק שכולנו חייבים לשתף את עצמנו בצער הציבור, וכמו שהגמרא בתענית ויא ע"א) אומרת, בזמן שישראל שרויים בצער ופירש אחד מהם, באים שני מלאכי השרת שמלוים לו לאדם, ומניחים ידיהם על ראשו, ואומרים **"פלוגי זה שפירש מן הציבור - אל יראה בנחמת ציבור"**. לכן אין ספק שלכולנו כואב ואכפת על צערם של עם ישראל, ועל כל אחד ואחד מאתנו להשתדל לראות במה הוא משתף את עצמו בצער הציבור, אם בריבוי תפילה וזעקה להשם יתברך על המצב, אם בקריאת עשרה פרקי תהילים בכל יום [למשך שבוע], אם באמירת **"תיקון חצות"** בכאב ובכי [למשך שבוע], אם בקבלות אחרות, ואז נזכה למה שאמרו שם בגמרא: **"כל המצער עצמו עם הציבור - זוכה ורואה בנחמת ציבור"**.

וכבר כתב הרמב"ם בתחילת הלכות תעניות: מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה ש[לא] תבוא על הציבור, שנאמר (במדבר י ט): "עַל הַצָּר הַצָּרִר אֶתְכֶם, וְהִרְעַתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת, וְנִזְכַּרְתֶּם לְפָנַי ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֹיְכֶם", כלומר כל דבר שייצר לכם, כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהם, זעקו עליהם והריעו. ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם, ככתוב (ירמיה ה כה): "עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלַי וְחַטָּאוֹתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִפִּי", וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרה נקרית [באה בדרך מקרה], הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה (ויקרא כו כז): "וְאִם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי, וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת קָרִי", כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהוא קרי [מקרה], אוסיף לכם חמת אותו קרי. ע"כ.

ומי לא צריך רחמי שמים ובפרט בתקופה זו, וכבר אמרו בתוספתא (בבא קמא פרק ט הלכה ל): "זה סימן יהיה בידך, כל זמן שאתה רחמן, הרחמן מרחם עליך". וכן דרשו חז"ל בגמרא (שבת קנא ע"ב) על הפסוק (דברים יג יח): "וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרַחֲמֶיךָ וְהִרְבֶּה", כל המרחם על הבריות, מרחמים עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על הבריות, אין מרחמים עליו מן השמים. וכתב הרמב"ם (מתנות עניים פ"י ה"ב): כל המרחם, מרחמים עליו. וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם, יש לחוש ליחוסו, שאין האכזריות מצויה אלא בגויים, שנאמר (ירמיה נ מב): "אֶכְזְרִי הַמָּה וְלֹא יִרְחַמוּ", וכל ישראל והנלווה עליהם כאחים הם, שנאמר (דברים יד א): "בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם", ואם לא ירחם האח על האח מי ירחם עליו?!

על כן, הסגולה הטובה ביותר לקבלת רחמים מן השמים, בזה שאנחנו גם כן נשתדל לרחם על אחרים, ראשית כל בבית, כל אחד ואחד עם בני ביתו להתייחס אליהם בפיוס ובסלחנות, גם אם נהגו שלא כהוגן. וכמו שכתב הגאון החיד"א בספרו "דבש לפי" (מערכת ה אות טז): כפי מה שמתנהג האדם עם משרתיו ועם בני ביתו, כך מתנהגים עמו בשמים על פי מידותיו. ואם מתנהג עמהם באהבה וחיבה, בנועם וברוך, כך יתנהגו עמו בשמים. אבל אם מתנהג עמהם בדרכים קשות, חס ושלום יתנהגו עמו כך. ע"כ.

הגמרא במסכת בבא מציעא (פ"ה ע"א) מספרת לנו מעשה מבהיל על רבי יהודה הנשיא, ערב שבת אחד, רבי היה יושב ועוסק בתורה, ומשרתיו לקחו עגל לשחוט אותו לכבוד שבת, אבל העגל ברח תחת כנפי המעיל של רבי, ובכה לו שירחם עליו שלא ישחטו אותו. אבל רבי אמר לעגל: לך ותמסור את עצמך לשחיטה, כי לך נוצרת! בשמים לא אהבו את ההנהגה של רבי, כי נכון שסוף בהמה לשחיטה, אבל עכשיו הוא מבקש ממך שתרחם עליו, היה לך לרחם עליו, וישחטו אותו פעם אחרת. לכן בשמים אמרו, "הואיל והוא לא מרחם, יבואו עליו יסורים". וכך סבל רבי במשך שלוש עשרה שנה יסורים קשים ומרים, והיה צועק צעקות גדולות ונוראות מהכאבים, עד שהיו נשמעות צעקותיו למרחקים. ואפילו האנשים שהיו שטים בכנרת [שהרי רבי היה גר בטבריה (מגילה ה ע"ב)], היו שומעים את צעקותיו הקשות.

ונתבונן, הרי ברור שאין לנו מושג והבנה כלשהי בגדלותו של רבי, מי הוא היה, הגמרא במסכת שבת (ק"ח ע"ב) אומרת שרבי היה היחיד שזכה לתואר "רבנו הקדוש", ולמה? כי לא הכניס ידו תחת האבנט, רבי נהג בקדושה יתירה, רבי חיבר לנו את "ששה סדרי משנה", שהם היסוד לכל התורה שבעל פה, הרי כל הפוסקים, גאונים, ראשונים ואחרונים, רמב"ם, טור ובית יוסף וכו' וכו', הכל מבוסס על התלמוד, והתלמוד כולו בא על המשנה, נמצא שכל התורה שבעל פה שיש לנו הכל מיסודותיו של רבי, ועם כל זה בשמים לא אהבו את ההנהגה הזאת, ואמרו "הואיל והוא לא מרחם, יבואו עליו יסורים". וככה סבל כל כך. ומתי סוף סוף עזבו אותו היסורים? מספרת הגמרא, שיום אחד שפחתו של רבי היתה מטאטאת את החצר, והיתה שם איזו חתולה שהמליטה את הגורים שלה, והשפחה רצתה לטאטא אותם ולזרוק אותם לאשפה, אמר לה רבי, תניחי להם, שהרי כתוב "ורחמיו על כל מעשיו!" תרימי אותם ותניחי אותם במקום מסוים שאמא שלהם תטפל בהם. ורק אז, לאחר שלש עשרה שנה של יסורים קשים ומרים, אמרו בשמים: "הואיל והוא מרחם, נרחם עליו", והפסיקו לו את היסורים. מבהיל, עד כדי כך, מה הכח והמעלה של הרחמנות.

רבי ישראל מסלנט מייסד תנועת המוסר, כתב בסוף אגרת המוסר שלו: "ומה מאוד תגדל מצוה זו בעיני האדם לשום לליבו ונפשו להדריך בני אדם ללימוד המוסר להציל נפשם משאול תחתית, וכמאמר חז"ל (שבת קנא ע"ב), כל המרחם על הבריות, מרחמים עליו מן השמים, ואין לך רחמנות גדולה מלהזכיר ולעורר בני האדם ללימוד היראה, כי אז עיניהם יראו, ואזיניהם ישמעו, ובלבבם יבינו גודל המכשלה אשר לפניהם, וינהמו על אחריתם לשוב אל השם יתברך, להיות סר מרע ועושה טוב, אם מעט ואם הרבה. והאדם המעורר על זה, יהיה לו חלק נכון בכל אשר יולד מזה, להתעדן בגן עדן נצחי אשר עין לא ראתה. נלאה שכל אנושי להקיף ולהכיר היטב כמות ואיכות מצות הרבים אשר תלוה לאדם מדבר הקל הזה. העמל מעט, והשכר הרבה באין ערך ואין שיעור. לזאת ישים האדם עינו וכח שכלו, לדבר הגדול הזה אם בעל נפש הוא. ע"כ.

והנה לפי מה שהבאנו לעיל שהסגולה הטובה ביותר שאנחנו נשתדל לרחם על אחרים, ובפרט בתקופה זו שכולנו צריכים רחמים, ועל ידי כך גם משמים ישפיעו עלינו ועל כל ישראל אחינו שפע גדול של רחמים, אם כן, לאור דברי רבי ישראל מסלנט, בל נשכח שעיקר הרחמים הם ברוחניות, לדאוג לאחינו התועים מדרך האמת להשיבם לצור מחצבתם, אל אבינו שבשמים. ובעוונות, רבים מאחינו בשרנו עדיין לא יודעים מה היא שבת? מה היא טהרה? מה היא כשרות? מה הן תפילין? וחלילה שלא יתבעו אותנו, למה לא דברנו על ליבם? למה לא עשינו מאמצים כדי להציל אותם? הגמרא בשבועות (לט סע"א) דורשת מהפסוק (ויקרא כו לז): "וְכַשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו", איש בעוון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה! הוי אומר שחלילה בני אדם יכולים להיענש בעוון של אחרים, אם יש בידם למחות ולא מחו. הגמרא (שבת נד ע"ב) אומרת, פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת בשבת ברצועה שבין קרניה [קישוט] שלא ברצון חכמים [שיש בזה איסור הוצאה בשבת]. ובאמת, לא היתה הפרה שלו, אלא של שכנתו, רק

מתוך שלא מיחה בה, נקראת על שמו, כי חלילה העוון תלוי בו. ואומר התלמוד ירושלמי (מסכת שבת פרק ה הלכה ד) שרק פעם אחת יצאה פרתו, ואפילו הכי השחירו שיניו מן הצומות והתענויות שעשה כדי לכפר על עוון זה. עד כדי כך!!! כי הוא ידע שיום הדין קשה עד מאוד, וחלילה יכולים לדון אותו על זה, וישאלו אותו בשמים, למה לא מחית בה, למה לא הסברת לה שזה אסור?!

ואם ככה, אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה, מה נענה ומה נאמר, מה נדבר מה נצטדק, אם ישאלו אותנו למה לא עשיתם מספיק לדאוג לאחינו שישמרו גם הם? אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש. הרי אומרת שם הגמרא, כל מי שאפשר לו למחות באנשי ביתו ולא מיחה, נתפס בעוון אנשי ביתו. באנשי עירו, נתפס בעוון אנשי עירו. בכל העולם כולו, נתפס בעוון העולם כולו. ואם ישאל אותך אדם, אם כן מה אעשה, וכי אני הרב אלבז או הרב זמיר או הרב יגאל כהן שיודעים להחזיר אנשים בתשובה? אף אתה אמור לו, כל אשר בכוחך עשה, אם יש באפשרותך לדבר על לב השכנים או החברים בעבודה או עם מכרים שהם, תדבר. ואם אינך יודע לדבר, תהילות לאל ישנן חוברות "בהלכה ובאגדה" על שבת, טהרה ועוד, שנכתבו בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש, ומזכים בהם את הרבים, ומי כעמדך ישראל צמצאים ורוצים לשמוע ולקבל, ובפרט עכשיו בתקופה הזאת שרבים ממעטים מלצאת בשווקים וברחובות, ונשארים בביתם, ורבים רבים שקיבלו את החוברות עלו והתעלו בשמירת התורה והמצוות. זיכנו בורא עולם, שכמעט בכל יום יוצאים אברכים ובנות בעלות תשובה, ומכתתים רגליהם מבית לבית וממקום למקום, אצל אותם שעדיין לא זכו לשמור תורה ומצוות, ונותנים להם מחוברות אלו "בהלכה ובאגדה", "שבת", "טהרה" ועוד, ומספרים לנו שהם רואים את הצימאון החזק שיש להם. ומקרוב סיפר לי יהודי יקר שקיבל חוברות "ימי החנוכה בהלכה ובאגדה" לחלק בעיר "מודיעין", והניח בחנויות וסופרים שנכנסים בהם בעיקר מאחינו שעדיין לא זכו לשמור תורה ומצוות, כדי שכל המעוניין ללמוד יקח. והנה לאחר יומיים, קיבל כמה טלפונים מבעלי החנויות, שיש ביקוש לעוד ועוד חוברות, ומי כעמדך ישראל.

סיפור נוסף בשתי בנות שחילקו חוברות "שבת" בתחנה מרכזית בירושלים, והנה למולן באו שתי נשים שאינן שומרות תורה ומצוות, ואחת מהן היתה נראית רחוקה ביותר לגמרי לגמרי, וחשבו שאין טעם לתת לה חוברת, כי בטח היא לא תרצה. אך תוך כדי שהן מתדיינות ביניהן אם לתת לה או לא, אמרה אחת אני אתן, ומקסימום אם לא תרצה, תחזיר לי. הלכה והניחה בידה חוברת "שבת". פתאום אותה אשה מסתכלת עליה בתמיהה: מאין ידעת להביא לי את החוברת דוקא עכשיו? אמרה הבת, למה את שואלת? ענתה האשה: כי בדיוק הרגע הזה, אמרתי לחברה שלי שאני רוצה להתחזק, אבל אני לא יודעת איך! ובאותה שניה, את הנחת לי את החוברת ביד. פלא פלאות.

על כן אני הקטן פונה לאחי ורעי היקרים בקריאה נרגשת, בואו לעזרת ה' בגיבורים, בואו להרים את תרומת ידכם ונדבותיכם, כי השם הטובה עליכם, וביחד נקרב את אחינו בית ישראל לתורה ולמצוות. הלוא מבואר בגמרא (שבת לא סע"א) בשעה שמכניסים

את האדם לדין בעולם הבא, אחת השאלות ששואלים אותו: ציפית לישועה? עי"ש. ולכאורה מה השאלה הזו, הרי ברור שכל יהודי מצפה למשיח, מי לא רוצה שתבוא כבר הגאולה, הרי כולנו מתפללים כל יום "כי לישועתך קיווינו וציפינו כל היום"!! אלא הביאור הוא, אם אתה באמת מצפה לגאולה, אם כן מה עשית בשביל לקרב אותה!! הרי בגמרא אמרו (שם ק"ח ע"ב): "אם משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים". האם התאמצת שעוד יהודים יתאספו למעגל של שומרי השבת, וככה נגאלים!!

ישנם אנשים שמענגים את השבת במינים ממינים שונים של בשרים ודגים יקרים מאוד. אדם קונה ק"ג בשר ב-100 שקל, וק"ג דגים ב-200 שקל, דגים יקרים ומיוחדים. וכן קינוחים מיוחדים, ובפיהם הם אומרים שהכל "לכבוד שבת קודש", אשריהם ישראל. אך בואו ונשאל אותם שאלה מעניינת, אם הם כל כך מוקירים ומעריכים את השבת עד שהם מוכנים להשקיע מחירים כל כך גבוהים, אם כן למה לא כואב להם על כך שיהודים רבים עדיין לא שומרים את השבת? הלוא אם השבת יקרה וחשובה בעיניהם, אם כן אדרבה ואדרבה שיבזו את המחירים היקרים האלו גם לטובת אחינו בית ישראל, שישמרו את השבת הקדושה בפועל!!! שיבזו מכספם כדי שאותם אברכים ובעלות תשובה יחלקו לאחינו התועים חוברות "השבת בהלכה ובאגדה", כדי שעוד יהודים ישמרו את השבת, כדי שעוד יהודים יבינו ויפנימו לליבם מה היא מעלת השבת הקדושה, וממילא יצטרפו גם הם למעגל שומרי השבת.

ואני הקטן, פונה גם אל האברכים היקרים השם עליהם יחיו, שברוך השם כמעט כולם נותנים "מעשר" מהכנסותיהם, ואף רבים נותנים חומש [20%], כמבואר בשלחן ערוך בהלכות צדקה (וירה דעה סימן רמט סעיף א), שהנותן מעשר כספים, זו היא מדה בינונית, אבל מצוה מן המובחר לתת "חומש". והנותן פחות ממעשר, הרי זו עין רעה. עי"ש. אם כן כמה תגדל מעלתם אם יכוונו חלק מכספי המעשר לטובת "זיכוי הרבים" שאין לך מעלה גדולה ממנה, אפילו יותר ממצות תלמוד תורה, כדלהלן. עד כדי כך!!! ויתנו כפי יכולתם אפילו 100 או 200 שקל לחודש, וכמה זכויותיהם יגדלו לאין שיעור, כי בזכותם יחלקו מידי חודש בחודשו, עשרות חוברות שבת וטהרה לעשרות משפחות.

וזו לשון מרן מלכא זצוק"ל בהקדמה לשו"ת יביע אומר חלק י': **למעלה בקודש הוא "זיכוי הרבים", שאין לך מעלה גדולה כמו מי שמזכה את הרבים, שנאמר (דניאל יב ג): "והמשפלים יזהרו כְּזֹהַר הַרְקִיעַ, וּמַצְדִּיקֵי הָרְבִים פְּכוּכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד", כשם ששבעת כוכבי לכת נראים לנו כניצוצות קטנים, והאמת שהם פי כמה וכמה מיליונים מכל כדור הארץ, כך המזכים את הרבים ערכם גדול אצל השם יתברך, שמושכים את אחינו התועים מדרך השם בעבותות אהבה לתוך קדושת התורה, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. צא ולמד מה שכתב רבנו בחיי בספרו חובות הלבבות (שער אהבת ה' פרק י): ודע, שאפילו החסיד הגדול ביותר, וגדול בתורה, עד שיגיע לתכלית השלמות בתיקון נפשו אצל השם יתברך, ואפילו אם יגיע למדרגת מלאכי השרת במידותיהם הטובות, ובמנהגייהם הנחמדים, ובהשתדלותם העצומה בעבודת הבורא, ובאהבתם הזכה בהשם יתברך, עדין**

לא יגיע לזכויות מי שמורה ומדריך את בני האדם אל הדרך הטובה והישרה בעבודת השם, ומיישר אורחותיהם, להטותם לעבודת השם, ולקרבתם לצור מחצבתם, ולהחזירם בתשובה שלימה. שזכויותיו של זה נכפלות שבעתיים, בעבור זכויותיהם של אלו שבמשך כל הימים והזמנים, ובזכויות זרעם וזרע זרעם. כן הדבר, אחי, מי שאינו מתקן אלא נפשו בלבד, תהיה זכותו מועטה, אבל מי שמתקן נפשו ונפשות רבות, תכפל זכותו כפי זכויות כל אותם שתקנם, ועליו אמרו חז"ל: כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו, משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו. וכן אמרו (בבא מציעא פה ע"א): "כל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו אם הקדוש ברוך הוא גוזר גזרה, מבטלה בשבילו, שנאמר (ירמיה טו יט): "וְאִם תּוֹצֵיא יְקָר מְאֹדְלָה, כְּפִי תִהְיֶה", וזוכה ויושב בישיבה של מעלה". ובזוהר הקדוש אמרו, אילו ידעו בני האדם כמה גדולה מעלת המזכה את הרבים, ומחזירים בתשובה, היו רצים אחר זה כאדם הרץ אל חייו. והנה בדורנו זה בנקל יכולים להשיב אנשים תמימים אל דרכי ה', מה טוב ומה נעים גורלם, ומלאה הארץ דעה את ה'. ויש עוד להאריך בכל זה. עד כאן מדבריו חוצבי להבות אש של מרן זצוק"ל. (וראה עוד בהקדמה לחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה")

על כן, בואו לעזרת השם בגיבורים, וגם 'החלש' יאמר גבור אָנִי, 'ויעלה ויבוא ויגיע ויראה' להיות שותף במפעל הגדול של זיכוי הרבים הגדול הזה. [ניתן לתרום באשראי בקהילות 073-2757000 שלוחה 16563, או בהעברה לעמותת אפיקי מים חשבון 8413671 סניף 01 בבנק הדואר, ולציין עבור חלוקת חוברות].

חיבור זה מוקדש לעילוי נשמתה הטהורה של מרת אמי מורתי המזוככת ביסורים קשים ומרים, וקבלתם באמונה, יעל ז"ל בת רבקה תחי', אשר זכתה לקרב את בנות ישראל לאבינו שבשמים, בדרכי נועם, באהבה ובחיבה, ושמחה את לבבן, והדריכתן בעצה טובה וישרה. יהי רצון לפני השם יתברך, שיגמול לה חסדים טובים, לפתוח לה שערי חן וחסד ורחמים, ליהנות מזיו שכינתו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וילווה אליה השלום, ועל משכבה יבוא שלום, ותעמוד לגורלה לקץ הימין. אמן.

כצאתי את הקודש, אפרוש את כפי אל השם יתברך, שייכנו להמשיך במלאכת הקודש בהפצת תורה, יראה ודעת, בלבבות בניו היקרים. ובסייעתא דשמיא דבריננו יתקבלו, ומהם רק יתעלו. ואזכה יחד עם רעייתי מנב"ת, לבנים ולבנות כשתילי הזית, ונהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי צאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, באושר ועושר, ובריאות איתנה, ושובע שמחות וכל טוב, אמן.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה

ראש חודש אדר

שנת: "כְּמוֹ חֶלֶב וְדָשֵׁן תִּשְׁבַּע נַפְשִׁי, וְשִׁפְתֵי רִנּוֹת יִהְיֶה לִּי" (תהלים סג ו) תשפ"א לפ"ק

דוד שלום נקי

סער האגדה

הקדמה – חשיבות סיפור יציאת מצרים

יציאת מצרים – יסוד האמונה

במצוות רבות מזכירים אנו "זכר ליציאת מצרים": בקידוש, בקריאת שמע, בתפילין, ועוד. אולם פעם אחת בשנה, בליל הסדר, מצוה עלינו לא רק לזכור את יציאת מצרים, אלא לספר. "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח".

אומר "ספר החינוך" (מצוה כא): "משורשי מצוה זו, כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ואמונתנו, לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם, וכי יש אלוה קדמון חפץ ויכול, פועל כל הנמצאות הוא, ובידו לשנותם כפי שיחפוץ בכל זמן מן הזמנים, כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים. הלוא זה משתק כל כופר בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת ה' ברוך הוא".

אופן הסיפור

כתב בספר יסוד ושורש העבודה: "מצות עשה של סיפור יציאת מצרים בלילה הזה, הוא על כל איש מאישי ישראל עם קדוש, אף אם הוא יחידי על שולחנו... עיקר מצות הסיפור היא לבניו ולבני ביתו, להודיע להם גבורותיו יתברך... לפרסם להם גודל הנסים וגבורות ונפלאות של בוראנו, יתברך שמו ויתעלה. ולא די לפרש להם כלליות הנסים מה שכתוב בהגדה, אלא לפרט ולבאר באר היטב כל נס ונס, על פי מה שנמצא כתוב בגמרא ובמדרשים. וראוי לכל יודע ספר, מקודם פסח לחפש בכל הספרים... ולספר פרטיהם לבני ביתו בליל שימור פסח, כדי להגדיל בעיניהם הנס, ויתנו בליבם יותר שבח והודיה לבורא יתברך שמו ויתעלה".

ואומר הזוהר הקדוש: באותה שעה מכנס הקב"ה לכל הפמליא שלו. ואומר להם, לכו ושמעו סיפור השבח שלי שמספרים בני אדם ושמחים שהוצאתים ממצרים. אז מתקבצים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים סיפור השבח ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם, ובאים הם ומודים להקב"ה על כל הנסים והנפלאות שעשה לעם ישראל, ומודים לו על העם הקדוש שיש לו כאן בארץ ששמחים בחדוה בכל זה. ובוזה מוסיפים כח וגבורה למעלה.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

בגמרא אמרו, כי בסיפור יציאת מצרים, יש להתחיל בגנות ולסיים בשבח. כיצד? "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו". עלינו להבין שכל שעבוד מצרים והגאולה שבאה לאחר מכן, הכל כדי שנזדכך מן העבודה זרה שדבקה בקודמים לאבות העולם, תרח אביו של אברהם אבינו וכל בני דורו, ונתקרב אל הקב"ה.

✧ אברהם העברי ✧

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו...

קודם שנולד אברהם אבינו, היה נמרוד מולך על כל העולם, והיה מכיר את ריבונו, ומתכוון למרוד בו. וסחף עמו את כל אנשי הדור לעבוד עבודה זרה ולהאמין באלילים. לנמרוד היה שר חשוב, משנה למלך, בשם תרח, אשר דבק בנמרוד ובאליליו. והנה נולד לתרח בן בשם אברם [לימים הוסיף ה' אות על שמו ונקרא שמו אברהם]. באותו לילה שבו הוא נולד, ראו חכמי נמרוד שכוכב גדול יוצא מן המזרח ובולע 4 כוכבים מארבע רוחות העולם. הם האמינו כי החלום מראה על ילד שנולד, שעתיד להרוג מלכים ולרשת את ארץ כנען. למחרת באו החכמים וספרו לנמרוד: בלילה היינו בביתו של תרח, שהזמין אותנו למשתה בנו הנולד לו. אחרי המשתה יצאנו לחצר לטייל, והנה אנו רואים כוכב אחד עולה ממזרח ובולע 4 כוכבים. בודאי הכוונה לבנו הנולד של תרח שעתיד לכבוש את העולם ולבטל את אמונתך. כדי להקדים תרופה למכה אנו מייעצים לך לפצות את תרח בכסף, ולהרוג את בנו, טרם יהיה מאוחר.

סוס תמורת שעורים!!

שמח נמרוד בעצה שנתנו לו, ומיד קרא לתרח. אמר לו: בן נולד לך הלילה. תנהו לי כי אני רוצה להורגו, אולם אתן לך כפיצוי - בית מלא כסף וזהב. השיב תרח ואמר: כל מה שתאמר לי, אדוני המלך, אעשה. המשיכו המלך ומשנהו לדבר עוד שעה ארוכה על עניני המלוכה, ואחר כך אמר תרח לנמרוד: הלילה הגיע אלי אדם שהציע לי עסקה, שאני אתן לו במתנה סוס יפה מאוד, ובמקומו הוא יתן לי בית מלא שעורים. עניתי לו כי איני יכול להשיב לו דבר לפני שאשאל אותך. שמע זאת נמרוד ותמה על תרח: אם אתה מנהיג את מלכותי בשכל צר שכזה, היא בודאי עתידה להחרב תוך זמן קצר. איך עולה בדעתך להחליף סוס יקר תמורת שעורים. ולמי תתן את השעורים אם אין לך סוס!!

נתן לו תרח לכולות בו את כעסו, ואז אמר לו: אם כך אתה כועס על החלפת סוס בשעורים, אם כן מה צריכה להיות הרגשתי כשאתה מבקש ממני את בני היקר תמורת כסף!! אם אתה הורגו, לשם מה אני זקוק לכסף, ומי יירש אותי!! לשמע הדברים כעס נמרוד מאוד, ובחמתו צוה להרוג את תרח. כיצד אתה מעיז לבוא אלי בדברי תוכחות ומשלים!! הזדעק נמרוד. נפל תרח לרגליו ואמר לו: בצחוק דברתי, שהרי בודאי אני מוכרח לעשות רצונך. אבל תן לי שהות של שלושה ימים כדי שאדבר עם אשתי, אולי אפיסה במתנות ובמילים טובות עד שתסכים.

נתן לו נמרוד שהות כאשר בקש, וביום השלישי שלח אליו התראה: אם אינך ממלא את בקשתי, אשרוף את כל בני משפחתך! כשראה תרח כי אין מפלט, חיבל תחבולה: היתה לו שפחה אחת שילדה בן באותו לילה שבו נולד אברהם. לקח תרח את בן

השפחה, ומסרו לידי נמרוד. מיד הרג נמרוד את התינוק בהתלהבות רבה, ונתן לתרח כסף רב כפי שהבטיח, ובזה נחה דעתו ושכח מכל הענין. (ספר הישר פרשת נח)

מיהו בעל הבירה?

גדל אברהם התינוק הקטן, ובהיותו בן 3 שנים התחיל לחקור בדעתו כדי לדעת מי ברא את השמים ואת הארץ. הסתכל בשמים וראה את השמש זורחת בעוז. חשב אברהם כי בודאי השמש חזקה מכולם והיא בראה את הכל, מיד ערך תפילתו אל השמש. כשהחשיך היום, שקעה החמה במערב, ובמקומה באה הלבנה, כשכל צבא הכוכבים מלווה אותה. היה סבור אברהם כי הלבנה "ניצחה" את השמש, והיא מולכת על העולם, וכל הכוכבים הם משמשיה. באותו לילה ערך תפילתו אל הירח. למחרת ראה והנה שוב השמש זורחת והלבנה הסתלקה!! אמר בלבו: נראה כי לא זו ולא זו בראו את השמים והארץ! הלך לתרח אביו ושאל אותו, מי ברא את השמים והארץ? הביא לו תרח עבודה זרה בידו ואמר לו: זהו האל שברא אותך ואותי ואת כל העולם. הלך אברהם לאמו ובקש ממנה להכין מאכלים טובים כקרבתן עבור העבודה זרה. כשהכינה אותם, הלך אברהם והביא אותם לפני הפסל, וראה כי באותה צורה שהניחם לפניו, כך מצא אותם אחר כך, והבין שלא יתכן כי הפסל ברא את השמים והארץ. לא מצא אברהם מנוח לנפשו, וחיפש בכל כוחו את אדון העולם. ומפני שהיה עמל רבות להכיר את ה' יתברך, שרתה עליו שכינה, ונתן הקב"ה בלבו להבין את מציאותו.

(רבינו בחיי בראשית טו ז. זוהר)

"שהם משתחוים להבל וריק..."

כשראה אברהם את אביו ואמו שהם אדוקים בעבודה זרה שלהם, לא רצה להיות עמהם עוד, והלך לשיבת נח ושם, שם למד תורה במשך שנים רבות. בהיותו לומד שנים מרובות כל כך בחשק גדול ובמנוחת הנפש, נעשה חכם גדול, והשיג בדעתו שכל הדור ההוא שקוע בטעות העבודה זרה, שהם עובדים לצורות עץ ואבן, וכשהגיע לגיל 40 כבר היתה לו הכרה ברורה ויסודית בידיעת ה'.

כיון שהכיר אברהם את האמת, התחיל לערוך דין ודברים עם אנשי מדינתו, שהדרך שהם הולכים בה, אינה דרך האמת, ואין ראוי לעבוד לאלילים אלא רק לאלוהי העולם האמיתי, בורא שמים וארץ, וראוי לאבד ולשבר את כל הצלמים. היה אברהם אבינו לוקח שני צלמים, קושר אותם בחבל, ומוליך אותם ברחובות העיר כדרך הסוחרים, והיה מכריז: "רוצה אני למכור אליל שאין בו מועיל. פה לו ולא ידבר, עינים לו ולא יראה, אזנים לו ולא ישמע, ולא יהלך ברגליו". (שבט מוסר פרק נב דף נד)

בחנות הפסלים

לתרח, אביו של אברהם, היתה חנות לממכר פסלים. יום אחד, הוצרך תרח לנסוע לעיר רחוקה לרגל עסקיו, והוא מינה את בנו אברהם למלא את מקומו במכירת הפסלים. הגיע לחנות אדם לקנות פסל, אמר לו אברהם: בן כמה אתה, אדוני? אמר לו: בן חמישים. אמר אברהם: הפסל הזה שאתה רוצה לקנות - לפני יומיים עשה

אותו אבא שלי. אוי לך שאתה בן חמישים ורוצה להשתחוות לפסל בן יומיים. התבייש האיש למשמע הדברים, והלך לו. כך היה אברהם אבינו משכנע את כל הלקוחות באפסיותה של עבודת האלילים.

והנה, הגיעה אל החנות אשה ישישה ובידה מגש מלא תקרובת לעבודה זרה, מטעמים חשובים ומשובחים לכבוד הפסלים. ניסה אברהם לשכנע אותה כדרך ששכנע את כולם, שהפסלים הם הבל וריק, אולם הזקנה לא קבלה את דבריו. היא הניחה את המגש והלכה לה. מה עשה אברהם? לקח את המגש והניחו לפני הפסל הגדול. לקח פטיש וניפץ את כל הפסלים שהיו בחנות, מקטן ועד גדול, רק את הפסל הגדול השאיר שלם, וקשר את הפטיש לידו.

כשחזר אביו תרח לחנותו, חשכו עיניו, כל הפסלים שבורים לרסיסים! "מה עשית??!" צעק על אברהם בנו בחימה שפוכה. התנצל אברהם ואמר: מצטער אבא, לא היתה לי שום כוונה רעה, אינני אשם במה שקרה. באה לכאן סבתא זקנה אחת והביאה אוכל לפסלים, ואז רצו הפסלים לאכול לפני הפסל הגדול. הושיט הפסל הגדול את ידו בזעם ושבר את כולם, על שלא היה להם דרך ארץ לכבד אותו קודם. והנה הפטיש עדיין נמצא ביד שלו, ואם אינך מאמין לי, בוא נלך ונשאל אותו מה בפיו.

התגבר כעסו של תרח יותר, ואמר לו: שקרן!! הרי אלילים אלו, אין רוח בהם, ואינם יכולים לדבר, כי הם עשויים עץ ואבן. איך אתה מנסה 'למכור' לי כאלו 'סיפורי סבתא'? אמר לו אברהם: אבא, וכיצד אתה מאמין שהם אלה שבראו את השמים והארץ, בשעה שאינם יכולים לנוע ממקומם? מה טעם שאתה ממשיך לעובדם? אוי לכל הדור הזה שהולכים אחר ההבל, ואינם מטים אוזן לשמוע את האמת. דע כי רע ומר יהיה סופם של עובדי העבודה זרה, כמו שאירע לדורות שעברו - דור אנוש ודור המבול - כי בגלל עבודה זרה אבדו מן העולם. לכן אבקשך אבי, אנא, שמע לקולי, וחדל מלעבוד לאלילים! (בראשית רבה לח יג)

אברהם מתייצב לפני נמרוד

קצף תרח על 'חוצפתו' של אברהם, הלך מיד לנמרוד ואמר לו: יש לי בן אחד שהוא סורר ומורה. הוא יושב ולומד תורה זרה זה הרבה שנים, ומספר שיש אל בעולם שהוא אמת, ואתה משקר ומכזב. קרא מיד נמרוד לאברהם, ואמר לו: מדוע אתה מבלבל ומטה את לב העם? דע כי אם תמשיך בדרך זו רע ומר יהיה סופך! אמר לו אברהם: אני רואה שהשמש יוצאת כל יום במזרח ושוקעת במערב. אולי יש לך כח לשנות את מהלכה - שתזרח במערב ותשקע במזרח? אם תעשה כן אודה בך ואשתחוה לך. ואם לא, דע לך, כי האל שנתן בי כח לשבור את אליליך, הוא יתן לי כח להרוג אותך. (רבינו בחיי בראשית טו ז)

נמרוד, כששמע דברים נועזים אלו, הזדעזע כולו, ושלה את אברהם לבית הסוהר כשהוא כפות. הוא ציוה לשומרים שלא יתנו לו לחם ולא מים. נשא אברהם עיניו

לשמים ואמר: "אלוקי, אתה יודע הנסתרות, ואתה ידעת כי הגעתי עד הנה - לא לכבודי אלא לכבודך ולעבודתך". שמע הקב"ה לתפילתו ופתח לו מעיין של מים, ושלה לו את המלאך גבריאל להביא לו כל מיני מאכל, וכך שהה בבית הסוהר שנה תמימה. (שבט מוסר דף נד)

הכנת כבשן האש

שמע נמרוד, כי אברהם עודנו בחיים, כינס את כל חכמי עירו ושאל אותם: מה משפטו של אברהם שביזה את המלך ושבר את הצלמים? דנו בענין, ויצא דינו להשרף. מיד יצא כרוז בכל העיר: מי שהוא מאוהבי נמרוד, צריך להביא מטען של עצים. כך הביאו אנשי העיר מטענים של עצים במשך 40 יום, את כל העצים אספו בכפר אחד, שנקרא לאחר מכן "אור כשדים". באותו כפר היה תנור ענק ממדים, ולאחר שהצטברה בתוכו כמות עצומה של עצים, הבעירו אותו עד שהיה הולך ובוער במשך שלושה ימים ושלושה לילות. מרוב החום הלוהט, נעשה כל הכפר חם וכל תושביו מיהרו לצאת ממנו. נתכנסו רבבות רבבות של אנשים ונשים מכל קצוות תבל אל אזור הכפר, כדי לראות כיצד שורפים את הנמרוד במלך.

הובא אברהם לפני המלך, ואחד השרים החשובים תפס את אברהם כדי לזרוקו לכבשן האש. כשהתקרב מעט אל האש, מיד יצאו לשונות של אש מן התנור הבוער ושרפו את השר. ניסו שרים אחרים לזרוק את אברהם, אך כל מי שניסה היה נשרף, עד שנשרפו אנשים רבים, ולא ידע נמרוד מה לעשות.

באותה שעה בא השטן בדמות אחד משרי המלך, ואמר כי יש בכוחו לעשות תחבולה ולזרוק את אברהם מרחוק אל תוך הכבשן. מיד ביקש להביא לוחות, חבלים ומסמרים, ועשו "טראבוקו" - מין מכונת קליעה, שפועלת על ידי הנעה מרחוק. בדקו את המכונה, אם פועלת היא כראוי, על ידי שהכניסו לתוכה שלוש פעמים אבן גדולה וקלעו אותה לתוך הכבשן. כאשר הוכחה המכונה כיעילה, קשרו את ידיו ורגליו של אברהם, שמו אותו בטראבוקו, כדי לזרוקו לכבשן האש. (אוצר המדרשים אייזנשטיין עמוד ו)

קידוש ה'

בא השטן לפני אברהם ואמר לו: אם אתה רוצה להנצל מן האש הזאת, השתחוה לנמרוד. השיב לו אברהם: "יגער ה' בך השטן". אז באה אמו של אברהם אשר נקרא שמה אמתלאי, ואמרה לו: אנא ממך, השתחוה לנמרוד ותנצל. אמר לה: דעי אימי, כי האש של נמרוד סופה להכבות, ואילו האש בגהנם אינה נכבית לעולם! (שם)

אז הטילו את אברהם לתוך הכבשן פנימה. מיד נעשה רעש גדול בשמים, וכל המלאכים רצו לרדת להציל את אברהם אבינו. אמר להם הקב"ה: הוא יחיד בעולמו, שעומד יחידי מנגד לכל העולם הטועה, ואני יחיד בעולמי. נאה ליחיד להציל את היחיד. מיד ירד הקב"ה בכבודו ובעצמו והציל את אברהם וצינן לו את האש. כך היה מהלך אברהם אבינו ומטייל בתוך האש, ולא קרה לו כלום. (פסחים ק"ח ע"א)

כשראה נמרוד כך, מיד ציוה להוציא אותו מן הכבשן. אבל שוב לא יכל אף אחד להוציאו, וכל מי שניסה להתקרב מעט אל האש, היה נשרף מן החום הגדול. או אז נכנע נמרוד וקרא לאברהם: אתה, שהנך עבד נאמן לאלוהי השמים הגדול והמבורך והאמיתי, צא לחוץ!!! יצא אברהם והתייצב לפני נמרוד, וכל המון האנשים שהיו שם יחד עם נמרוד השתחוו לפני אברהם. אמר להם אברהם: אני איני כלום, ולא אלי תשתחוו, אלא האמינו באלוהי האמת שבשמים. אז נתן נמרוד לאברהם הרבה מתנות, וגם את שני העבדים המובחרים ביותר שהיו לו, אחד מהם היה אליעזר. וכן גדולי המלכות נתנו לו מתנות רבות וליוו אותו לביתו בכבוד גדול. (שבט מוסר פרק נב דף נד-נה)

ומלאה הארץ דעה את ה'

היה אברהם אבינו הולך מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, והיה קורא בקול גדול לכל העולם להודיעם שיש אלוה לכל העולם, ולו ראוי לעבוד. היו העם מתקבצים אליו ושואלים אותו על דבריו, והיה משיב לכל אחד ואחד כפי הבנתו, עד שהחזירו לדרך האמת. כך התאספו סביבו אלפים ורבבות, ושתל בלבם את עיקרי האמונה, וחיבר ספרים בענין האמונה. אברהם אבינו העביר את דרך עבודת ה' ליצחק בנו, יצחק הודיע ליעקב, ויעקב אבינו לימד את בניו כולם, והבדיל את לוי ומינה אותו לראש ישיבה ללמד דרך ה' ולשמור מצוות אברהם. כך התפשטה האמונה יותר ויותר, בקרב בני יעקב והנלוים אליו. (רמב"ם ע"ז א ג)

אולם עדיין לא היה די בכל זה כדי ליצור את עם ה', אשר יחזיק באמונתו לדורי דורות. נסתרים דרכי ה' ומחשבותיו, צופה ומביט עד סוף כל הדורות, ומי יעמוד בסודותיו וברעיונותיו? הכין הקב"ה לבני ישראל 'תכנית' מיוחדת ליצירתם כעם, וצפה במחשבתו כי עליהם לעבור "כור היתוך" במצרים, למען יתחשלו באמונת ה' צרופה, ורק לאחר מכן יצאו ברכוש גדול, היא התורה הקדושה, האוצר הגנוז שקדם 974 דורות לבריאת העולם.

סיפור יציאת מצרים

ריבוי על טבעי

מנין בני ישראל במצרים

בשבעים נפש ירדו אבותינו למצרים. בתקופה קצרה של 210 שנה התרבו ישראל בצורה על טבעית, עד כדי שביציאתם ממצרים מנו הגברים מגיל עשרים ועד גיל שישים 600,000 איש. אם נצרף למנין זה אף את הנשים, הילדים והילדות, וכן האוכלוסייה המבוגרת, שלא נמנתה בחשבון, הרי שעם ישראל ביציאת מצרים מנו לפחות למעלה משלושה מיליון נפשות.

הדבר המעורר השתאות והמפליא יותר הוא, שחז"ל מגלים לנו כי מספר עצום זה הינו רק מספר חלקי מכלל עם ישראל, משום שבמכת חושך מתו רבים מאוד מעם ישראל, אשר לא היו זכאים לצאת ממצרים וכפי שיתואר להלן במכת חושך, ומספר המתים היה גדול פי כמה וכמה ממספר הנוותרים בחיים. כמו שנאמר: "וחמושים עלו בני ישראל" - רק אחד מתוך חמישה יצא ממצרים, והשאר מתו במכת חושך. זאת אומרת שעם ישראל לפני מכת חושך מנה פי 5 ממנין יוצאי מצרים, דהיינו למעלה מ- 15,000,000 נפשות!! דעה אחרת אומרת, כי היוצאים ממצרים היו רק חלק אחד מתוך חמישים שמתו במכת חושך, ולפי זה עם ישראל מנה לפני מכת בכורות פי חמישים ממה שמנה ביציאתו, כלומר למעלה מ- 150,000,000 נפשות!!!

ריבוי כל כך גדול בפרק זמן של 210 שנה, הרי זה יוצא לגמרי מגדר הטבע, וזאת במיוחד לאור העובדה שעם ישראל ברובה של תקופה זו, היה עובד עבודת פרך המפרכת את הגוף, אשר באופן טבעי אף ממעטת פריה ורבייה. יותר מכך, פרעה הרשע בגזרותיו האכזריות הרג המונים המונים מעם ישראל: בגזרה של "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", וכן בזמן שהיו עובדים עבודת פרך, מי שלא הספיק לעשות את מכסת הלבנים באותו יום, היו המצריים הרשעים שמים במקום הלבנים החסרות תינוקות מעם ישראל. כמו כן אומר המדרש, כי פרעה מצורע היה, ולצורך ריפוי היה שוחט בכל יום 300 תינוקות מעם ישראל ומתרחץ בדמם וכפי שיבואר כל זה בהרחבה בהמשך. ואחרי רצח המוני שכזה מנה עם ישראל מספר כה עצום ורב. כיצד יתכן הדבר??

ריבוי ילודה

חז"ל מגלים לנו כי אכן אופן הריבוי של עם ישראל היה בצורה בלתי טבעית כלל, שהיו הנשים יולדות מספר גדול של תינוקות בכל לידה. יש אומרים שנולדו שנים שנים, ויש אומרים שנולדו ששה ששה!! ויש אומרים שנולדו בכל לידה שנים עשר תינוקות!! ויש אומרים שישים בכרס אחת!! והרי זה פלאי פלאים שאמא אחת תוכל ללדת בפעם אחת תינוקות רבים כל כך, ושכולם יחיו! וכל זאת בהיות האם שפחה

למצרים. היא עבדה בשעת ההריון עבודת פרך מלבד עבודתה בביתה, ולאחר הלידה נוספה לה עבודת הטיפול בתינוקות, כשבעלה אינו עומד לצידה בכל המהלך הזה, משום שיצא לעבודה מפרכת חסרת טעם. היא אינה מקבלת איזו הטבה, אפילו לא חופשת לידה - היא מיד צריכה לחזור לעבודת הפרך שלה.

למרות הקושי - נשות ישראל במצרים היו צדקניות, והתאוו לעוד ועוד ילדים. למרות עבודתן המפרכת ולמרות הצרות שעשו להם המצריים אשר חפצו לצמצם את הילודה, הם רצו לזכות בילדים נוספים, והקב"ה שרחמיו על כל מעשיו עזר להן בגידול ילדיהן, כפי שנראה בהמשך בס"ד.

פן ירבה - כן ירבה

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד בְּמֵאד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: וַיִּקַּם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף: וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הֲנֵה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעַצוּם מְמֹנִי: הֲבֵה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה...!" (שמות א 7-1)

רואה פרעה כי עם ישראל פרה ורבה באופן לא רגיל, והדבר כקוצים בעיניו. הוא מנסה לחבל תחבולות היאך למנוע את עם ישראל מפריה ורביה. כשתחבולה אחת לא עוזרת הוא מנסה תחבולה אחרת, ומשאף היא אינה מוכחת כיעילה, שוב מנסה הוא דרכים אחרות. אך יושב בשמים ישחק, ה' ילעג למו. אמר הקב"ה: אתם מתחכמים להם שלא יתרבו, נראה מה מתקיים, האם הדברים שלי, שהבטחתי לאברהם אביהם: "כִּי בָרַךְ אֲבְרָהָם וְהִרְבֵּה אַרְבֵּה אֶת זְרַעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֵל אֲשֶׁר עַל שַׁפַּת הַיָּם", או הדברים שלכם, שאתם אומרים: "הֲבֵה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה...". טפחה המציאות על פניהם והוכיחה שאכן עצת ה' היא תקום: "וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנֵנִי אֲתוּ פֶּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרָץ". הם אמרו "פן ירבה", אבל הקב"ה אמר: "כן ירבה"!!!

מה היו תחבולותיו של פרעה לצמצום הילודה בעם ישראל?

תחבולה ראשונה - עבודת פרך

פרעה גזר על עם ישראל שיעבדו ללא הפסקה, כדי שלא ילכו לישון בבתיהם, ועל ידי כך יתמעטו מפריה ורביה. דרש רבי עקיבא: בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו ישראל ממצרים. שבשעה שהיו הולכות לשאוב מים, היה הקב"ה מזמין להן דגים קטנים בתוך כדיהן, וכך היו ממלאות חצי כד בדגים וחצי במים, והולכות לבתיהן ומבשלות שתי קדרות - אחת של מים ואחת של דגים, ומוליכות אותן אל בעליהן בשדה, שירחצו במים החמים ויאכלו את הדגים. כך עודדו וחייזקו אותם בגוף ובנפש, ופרו ורבו. ראה פרעה כי תחבולה זו אינה יעילה, וחיבל תחבולה נוספת.

תחבולה שנייה - הריגת התינוקות בעת הלידה

"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֵדֵת הָעֵבְרִית אֲשֶׁר שָׁם הָאֵחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה: וַיֹּאמֶר

בְּיָדְכֶם אֶת הָעֲבָרִיּוֹת וְרֵאִיתֶם עַל הָאֲבָנִים אִם בֶּן הוּא וְהִמַּתֶּן אֹתוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחִיָּה.^(שמות א טו-יז)

פרעה, שלא רצה בתחילה לנהוג באכזריות גלויה, כדי לא לעורר על עצמו את דעת הקהל העולמית, הלך בסתר אל המילדות - יוכבד (המכונה "שפרה" משום שמשפרת את הולד ומטפלת בו לאחר לידתו) ומרים (בתה של יוכבד, המכונה "פועה" משום שהיתה פועה את פיה ושרה לתינוקות) ואמר להן, שכאשר באה אליהן אשה עבריה ללדת, יבדקו מיד בזמן יציאת התינוקות: אם בת היא - יחיו אותה ויילדו אותה כרגיל, אך אם בן הוא - יהרגו אותו מיד עוד לפני שיסיק לצאת ממש לאויר העולם, ותאמרנה ליולדת שהתינוק מת בלידה.

אמר הקב"ה: דע לך רשע, כי מי שנתן לך עצה זו להרוג את הזכרים, הוא טפש. והלוא טוב היה לך יותר אילו צווית להרוג את הנקבות, שהרי בלי נקבות באה כליה לעולם, כי הזכרים לבדם אינם יכולים ללדת. וכשיש הרבה נקבות בעולם, יכול להיות ריבוי גדול יותר. אך מה באמת גרם לטעותם של פרעה ויועציו? נגיעתם האישית. אמרו המצריים, נמית את הזכרים ונקח את הנקבות לנשים.

"וְתִירָאוּ הַמִּיּוֹלְדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵינוּ מִלֶּדֶת מִצְרַיִם וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים" - המילדות הצדיקות, אשר יראת שמים טהורה היתה בליבן, לא רק שלא שמעו לפקודתו של המלך ולא הרגו את התינוקות, אלא שאף דאגו לצורכיהם של התינוקות וסיפקו להם מים ומזון.

כאשר רואה פרעה כי ממשיכים להיוולד בנים לעם ישראל, שואל הוא את המילדות כיצד יתכן הדבר? והן משיבות לו: הנשים העבריות אינן זקוקות כלל למילדת, מעדיפות הן ללדת לבדן בביתן, ולכן אין אנו יכולות לקיים את גזירתך. הפלא הוא שפרעה מקבל את תשובתן ולא מענישן. כשכר על מסירות נפשן, נתן הקב"ה לצאצאיהן כהונה, לוייה ומלכות. כשרואה פרעה שאף תחבולה זו אינה מצליחה, הוא מנסה תחבולה שלישית.

תחבולה שלישית - זריקת הבנים ליאור

"וַיֵּצֵאוּ פְרָעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֶּן הַיּוֹד הַיְאִרָה תִשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבַּת תַּחֲיִין" - מצווה פרעה להשליך את כל התינוקות הזכרים של בני ישראל אל היאור, ולשם כך הוא ממנה שומרים ושוטרים מיוחדים, אשר תפקידם לערוך מעקב צמוד אחר התינוקות הנולדים, למצוא אותם ולהשליכם ליאור.

המצרים הרשעים היו נעזרים בילדיהם הקטנים, אשר היו מסתובבים בין הבתים ועוקבים אחר לידת תינוקות. בני ישראל לא היו נשמרים מהם, כיון שהם קטנים. כאשר היו שומעים הילדים קול של אשה הצועקת בלידתה, היו הולכים ואומרים לאבותיהם, ובאים האבות ונוטלים את התינוק ומשליכים אותו למים.

היו בנות ישראל אשר רצו בכל כוחן להציל את ילדיהן מטביעה, ובכוחות נפש אדירים היו חושקות את שפתותיהן בשעת הלידה ולא צועקות. אחרי הלידה לקחו את תינוקותיהן והטמינו אותם במחילות. אולם גם כנגד זה התחכמו המצרים. הם עקבו אחר כל אשה הרה, וכשראו שהיא כבר אחרי לידה, הבינו שהיא מסתירה את התינוק, ומיד היו מביאים ילד קטן מילדיהם ומכניסים אותו לבית היולדת, שם היו מכים אותו והוא בוכה. התינוק המוטמן במחילות שומע את קול הבכי, ובוכה יחד עמו. הבכי מגלה את מקום מסתורו, והרשעים נוטלים אותו על אף צעקות האימה של האם, שסבלה את כאבי הלידה בדומיה כדי שיחיה בנה. הם תופסים אותו בפניה ובפני כל בני המשפחה האומללים ומשליכים אותו ליאור באדישות.

מדוע דווקא להשליך ליאור?

מדוע גזרו להשליכם ליאור? מפני שראו החוזים בכוכבים שמושיעם של ישראל ילקח על ידי המים, וחשבו שיטבע במים. אך באמת הסימן שראו שילקה במים, לא היה קשור לכאן, אלא כשהנהיג משה את עם ישראל במדבר, אמר לו הקב"ה שידבר אל הסלע ויוציא מימיו, ומשה הכה על הסלע במקום לדבר, ועל כך נענש שלא נכנס לארץ ישראל, כמו שנאמר (במדבר פרק כ פסוקים יב יג): "וַיַּעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישְׁנִי לְעַיְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקְּהָל הַזֶּה אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם".

סיבה נוספת לכך שבחרו המצרים להמית את התינוקות דווקא על ידי השלכתם ליאור, כי העמיקו עצה. אמרו: אין הקב"ה מעניש אלא באופן של "מידה כנגד מידה". אם נהרוג את התינוקות במים, לא יוכל הקב"ה להעניש אותנו, כי נשבע שלא יביא יותר מבול לעולם. העלים הקב"ה ממחשבתם את העובדה הפשוטה, שאפשר שיענישם במים לא על ידי מבול, כפי שאכן קרה, שטבעו בים סוף. גזירה קשה ונוראה זו, של השלכת הבנים ליאור, נמשכה כמעט שלוש וחצי שנים! היא הוחרפה יותר בתחילת השנה השלישית, בעקבות חלומו של פרעה.

חלום פרעה

בשנת מאה ושלושים לרדת ישראל מצרימה, ופרעה חולם, והנה הוא יושב על כסא מלכותו. וישא עיניו וירא זקן אחד עומד כנגדו ובידו מאזנים. ויקח האיש הזקן את המאזנים ויתלם לפני פרעה. ויקח את כל זקני מצרים, שריה וגדוליה, ויקשרם ויתנם יחד בכף מאזנים האחת. ואחר כן לקח טלה קטן אחד ונתנו בכף המאזנים השניה, והכריע הטלה הקטן את הכף! תמה פרעה על החזון הנורא הזה, מדוע יכריע הטלה את כולם? וייקץ פרעה והנה חלום. וישכם בבקר ויקרא לכל עבדיו ויספר להם את החלום, וייראו האנשים יראה גדולה. קם סריס אחד מסריסי המלך אשר שמו בלעם, ואמר: אין זה כי אם רעה גדולה אשר תצמח למצרים באחרית הימים, כי יולד ילד בישראל ויחריב את כל ארץ מצרים. אם על המלך טוב, יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתי מצרים, אשר כל זכר הילוד בעברים יהרג, למען תחדל הרעה הזאת מארץ מצרים. ויעש המלך כן.

הצלת התינוקות

על אף כל המאמצים של מצרים להרוג את הזכרים שנולדו, על ידי הטבעתם ביאור, שמר הקב"ה על תינוקות אלו, ורובם ניצלו ולא מתו. כיצד? ציוה הקב"ה לגלים לפולטם למדבר, ובמדבר זימן להם ה' יתברך שני סלעים מיוחדים, מסלע אחד ינקו דבש, ומחסלע השני ינקו שמן.

היו תינוקות נוספים, אשר נולדו בשדות מפחד המצריים, וגם אותם שמר ה' בשמירה מעולה. כפי שמספר המדרש, בשעה שהיו האמהות צריכות ללדת, היו הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר "תחת התפוח עוֹרְרִיָד". והקב"ה שולח מלאך משמי מרום ומנקה אותם ומשפר אותם כיוולדת שמשפרת את הולד, ונותן להם שני עגולים אחד של שמן ואחד של דבש, שנאמר (דברים לב, יג): "וַיִּנְקֵהוּ דָבֶשׁ מְסֻלָּע וְשֶׁמֶן מִחֶלְמִישׁ צוֹר". וכיון שראו אותם המצרים, רצו להורגם, ונעשה להם נס ונבלעו בקרקע. מה עשו המצרים? הביאו שוורים וחרשו בקרקע על גבי התינוקות. אבל הקב"ה העמיקן בקרקע ושיקע אותם יותר. הלכו המצרים והביאו מחרשות ארוכות יותר, שנאמר (ותלים קכט, ג): "עַל גְּבֵי חֲרָשׁוֹ חֲרָשִׁים, הָאֲרִיכוֹ לְמַעַנְיָתָם". והקב"ה העמיקן עוד. ולאחר שהיו המצרים הולכים, היו התינוקות מבצבצים ויוצאים כעשב השדה, שנאמר (ויחזקאל פרק טז ז): "רִבְבָה כְּצִמּוֹת הַשָּׂדֶה נִתְתִּיךְ". וכאשר גדלו, באו עדרים עדרים לבתיהם, וכל אחד הכיר את הוריו!

✿ הולדת משה ✿

למעלה משנתיים זורקים המצריים ליאור את תנוקות ישראל הזכרים כדי למעט אותם, ומאחרי חלום פרעה ופתרונו, שיוולד בן שיושיע את ישראל, התחילו לעקוב ביתר שאת ודקדוק. המעקב אחרי הילודים מחריף. ומנגד - בשעה זו צריך להיוולד מושיעם של ישראל. האם יוכל מושיעם של ישראל, גם במצב קשה זה, להוולד ולהשרד, למרות הרדיפות הקשות?? השתלשלות הדברים המדהימה, רצופת השגחה פרטית מופלאה, מלמדת אותנו בלי ספק כי "אין עצה ואין תבונה נגד ה'!!! נפלא להתבונן ולראות, איך וכיצד התרחשו הדברים...

גזירת עמרם ועצת מרים

עמרם גדול הדור היה, ואשתו היתה יוכבד. ראה עמרם כי גזר פרעה לזרוק ליאור את הזכרים הנולדים, אמר: 'לשוא אנו עמלים', לשוא אנו מביאים ילדים לעולם. מה עשה? גרש את אשתו יוכבד. כשראו בני ישראל את גדול הדור עושה כך, למדו ממנו וגרשו כולם את נשותיהם. מרים, בתו הקטנה בת ה - 5, אשר כבר מקטנות שרתה עליה רוח נבואה, וידעה כי עתיד מושיעם של ישראל להיוולד מהוריה, באה לפני אביה ואמרה לו: אבא! הגזרה שלך קשה יותר מהגזרה של פרעה. פרעה גזר רק על הזכרים, ואילו אתה גזרת גם על הזכרים וגם על הנקבות. מלבד זאת - גזירתו של פרעה היא רק לעולם הזה (שנולדים ומתים וחוזרים לחיות בעולם הבא), ואילו גזרתך היא לעולם הזה ולעולם הבא (שאותן נשמות שלא באות כלל לעולם, אינן יכולות ליכות בחיי העולם הבא). יותר מכך -

פרעה הרשע, ספק גזירתו מתקיימת ספק אינה מתקיימת (שהרי אפשר לנסות להינצל מגזירתו), אבל אתה צדיק, ובודאי גזירתך מתקיימת. שמע עמרם לעצת בתו, והחזיר מיד את אשתו. ראו בני ישראל כי גדול הדור החזיר את אשתו, מיד החזירו כולם את נשותיהם.

הצפנת משה

כעבור ששה חודשים, ביום ז' באדר, התמלא ביתם של עמרם ויוכבד באור מיוחד. יוכבד, שהיתה בת 130 שנה (!!!), ילדה את משה, מושיעם של ישראל. אולם כמובן, דאגה כבדה העיבה על השמחה הגדולה: מה לעשות כדי שהמצרים לא יתפסו את הרך הנולד וישליכוהו ליאור? בשלושה החודשים הראשונים יכלו עמרם ויוכבד להצפינו בביתם, מפני שהמצרים מנו ליוכבד 9 חודשים מזמן שעמרם החזיר אותה [והיא התעברה כבר שלושה חודשים קודם לכן], ולכן לא ידעו המצריים שיוכבד כבר ילדה. ואכן שלושה חודשים הוסתר משה בבית הוריו.

באותם שלושה חודשים, שוד ושבר היה במצרים. על מה ולמה? באותו יום שנולד משה הודיעו החוזים בכוכבים לפרעה: "היום נולד מושיעם של ישראל, ואין אנו יודעים אם הוא נולד מבני ישראל או מן המצרים. עוד רואים אנו כי עתיד הוא ללקות במים". כששמע זאת פרעה, מיד ציווה ללא רחמים כי ביום זה יזרקו ליאור כל התינוקות הנולדים, גם מבני ישראל וגם מן המצרים. למחרת, אמרו האצטגננים לפרעה כי המושיע של ישראל עדיין לא הושלך ליאור, ועדיין הם רואים את הסימן שלו - שילקה במים. הכריז פרעה כי הגזירה שגזר אתמול עדיין בתוקפה. וכך היה במשך שלושה חודשים, שכל עוד שלא הושלך משה ליאור, עדיין ראו האצטגננים את הסימן שלו בכוכבים, ונמשכה הגזירה על כלל האוכלוסייה במצרים. ומה קורה בתום שלושה חודשים?

ביום ו' בסיון, כתום שלושה חודשים מיום הולדת משה, הבינו עמרם ויוכבד כי לא יוכלו יותר להצפינו בביתם, כי המצריים כבר יחפשו אחריו. בלית ברירה, הם מנסים להצילו בדרך אשר סיכויי הצלחתה נראים אבודים מראש. הם יוצרים לו תיבת גומא קטנה ומכניסים אותו לתוכה. את התיבה שמים ביאור. האם אכן לא יגלו המצרים את התיבה? וכיצד יתקיים הילד ללא מזון ושתייה? ואולי חס ושלום תטבע התיבה הקטנה ביאור הגדול? אכן השלכתו של משה ליאור נעשתה בלב כבד מלא חששות.

מה נסתרות הן דרכי ה'!!! דווקא על ידי פעולה אבסורדית זו, ניצל משה רבנו! כשהושלך משה ליאור, באו האצטגננים ואמרו לפרעה: הנה, כעת אנו רואים בכוכבים כי מושיעם של ישראל כבר לקה במים והושלך אל היאור. מששמע זאת פרעה, ביטל מיד את הגזרה של השלכת הבנים ליאור, בחושבו שמטרתו כבר "הושגה".

בתיה 'מאמצת' את משה

באותו בוקר, יצאה בתיה בת פרעה לרחוץ ביאור. לשם מה ירדה לטבול דווקא ביאור? יש אומרים שרצתה להטהר מעבודה זרה של בית אביה ולהתגייר. ויש אומרים שהיתה

מצורעת, ורצתה לשכך את כאביה על ידי טבילה במימיו הקרירים והמבריאיים של היאור. והנה באותו רגע נראתה תיבת משה לפניו. היא הושיטה את ידה כדי לתופסה. כיון שראו שפחותיה שהיא רוצה להציל תינוק מן המים, אמרו לה: "גבירתנו, מנהגו של עולם, אם מלך גוזר גזרה, גם אם כל העולם לא מקיימים אותה - בניו ובני ביתו מקיימים אותה. ואת, בתו של פרעה, עוברת על מצות אביך!!" בא גבריאל וחבט אותן בקרקע. הושיטה בתיה את ידה, והתארכה ידה לאורך של 12 אמה - ששה מטר וויש אומרים 16 אמה, ולדעה אחרת 60 אמה). וראה זה פלא! מיד כשנגעה ידה בתיבה, נתרפא גופה כליל מן הצרעת.

מרים אחות משה, עומדת כל הזמן מן הצד ורואה את מה שנעשה. היא ממשיכה לעקוב ורואה כי בתיה מנסה לחפש למשה אשה שתניק אותו, אך התינוק לא מוכן לאכול בשום אופן מאף אשה. ואז היא ניגשת אל בתיה ומציעה לה שהיא תתן לה אשה מניקה מן העבריות. בתיה הסכימה ומרים הביאה את יוכבד אם התינוק שתניק את בנה. בתיה כמובן לא יודעת כי קיים קשר בין התינוק לבין האשה המניקה. כך מיניקה יוכבד את משה במשך שנתיים תמימות עד היגמלו.

פלאי פלאים!!! למעלה משלוש שנים גזירת פרעה בתוקפה - להשליך ליאור כל בן ישראל שנולד. מעת לידת משה, זורקים אפילו את התינוקות המצריים ליאור, אלפי תינוקות נזרקים בשביל תינוק אחד - משה. והנה באותו יום שבו מודיעים אצטגנני פרעה כי לקה מושיעם של ישראל במים, חוזרת הביתה בתו של פרעה מאושרת, נקיה מן הצרעת, ובחיקה מציאה - ילד שברצונה לאמץ. הילד, כך נראה, נולד לפני מספר חודשים. הוא מהול! קטן שאינו סר למשמעתם, ואינו רוצה לינוק ממצריות, רק מאשה עברית!! ברור שהוא לא ילד רגיל. השם "משה" שניתן לו, מזכיר שוב ושוב את העובדה שהוא משוי מן המים. המסקנה המתבקשת היא שיתכן מאוד מאוד שהוא מושיעם של ישראל!!! אבל הנסיכה מבקשת מפרעה להחיות את הילד. הוא מסכים לאמצו בביתו, מכניסו לארמונו, והוא בעצמו מחבקו ומנשקו! האיש המתקרא אויב מצרים, המבוקש מספר אחת, גדל בתוך בית המלוכה! "עוצו עצה ותופר, דברו דבר ולא יקום, כי עמנו אל"!!!

יותר מכך - יוכבד אם הילד מקבלת את בנה אל חיקה למשך שנתיים תמימות ומניקה אותו, ואף מקבלת על כך משכורת נכבדה מאת המלך. כך יכלו עמרם ויוכבד לחנכו בדרך ה', ואף כשגדל משה היה לו תרוץ טוב לבוא מפעם לפעם לביקורים בבית אביו, ללמוד ולקבל ממנו תורה וידיעת ה'.

משה בארמון פרעה

ויהי בשנה השלישית להולדת משה, ופרעה יושב על כסאו, והגבירה יושבת מימינו, ובתיה משמאלו, ומשה הפעוט יושב בחיקה, וכל שרי המלוכה יושבים סביב. ויהי כאשר הם יושבים אל השלחן, ויושט הנער את ידו ויקח את הכתר מעל ראש המלך וישם אותו בראשו. ויבהלו המלך והשרים על זה ויתמהו תמיהה גדולה מאד. ויען

בלעם הקוסם, אחד מסריסי המלך, ויאמר: "זכר נא אדוני המלך, את החלום אשר חלמת (שטלה קטן אחד הכריע את כל מצרים), ואת אשר פתר עבדך (שהטלה הוא מושיעם של ישראל). ועתה, הלוא זה הילד - מילדי העברים הוא, ומתוך חכמה וכוונה עשה זאת, מפני שרוצה ליטול ממך את מלכות מצרים. אם על המלך טוב, נשפוך את דמו ארצה בטרם יגדל ויקח את המלוכה מידך". רצה המלך לקבל את עצתו של בלעם הרשע, אלא שאז שלח ה' את המלאך גבריאל, אשר נדמה כאחד מן השרים, ואמר: אדוני המלך, אל נא נמהר להורגו, שהלוא ילד פשוט הוא, ואולי עשה זאת מתוך שעשוע ומשחק, כדרך התינוקות. אם על המלך טוב, נבחן נא את תבונתו: יביאו אבן שוהם יקרה, וכן גחלת אש בוערת, וישימו אותם לפני הילד. והיה אם ישלח ידו אל השוהם - נדע כי מחכמה עשה זאת ונהרגו, אך אם על הגחלת ישים ידו - נדע כי לא מחכמה עשה זאת ונחיהו. וייטב הדבר בעיני המלך והשרים, ויעש המלך כדבר המלאך. ויביאו לפני משה את השוהם ואת הגחלת, ואז לקח המלאך את ידו של משה והוליך אותה אל הגחלת; נגעה הגחלת באצבעו, ומחמת עוצמת החום, נתן משה את ידו אל פיו, ובערו קצת שפתיו, ומאז נעשה כבד פה וכבד לשון. ויחדלו המלך והשרים מלהמית את הילד.

וירא בסבלות

גדל משה בבית המלך כשהוא לבוש בבגדי ארגמן, וכל מנעמי ארמון המלוכה לפניו. בכל זאת היה יוצא לראות בסבלות אחיו בני ישראל אשר עבדו בטיט, והיה בוכה ואומר: "חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם". והיה נותן כתפיו ומסייע לבני ישראל. אמר הקב"ה: "אתה הנחת את השררה והגדולה והלכת לראות בצערם של ישראל, ונהגת בהם מנהג אחים, חייד שאני מניח את העליונים והתחתונים ובה לדבר עמך!"

ראה משה שאין מנוחה לעם ישראל, הלך ואמר לפרעה: מי שיש לו עבד, אם אינו נח יום אחד בשבוע - הוא מת; ואלו עבדיך, אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע - הם מתים. הסכים עמו פרעה, ותיקן להם משה את יום השבת למנוחה.

כאשר היה משה בגיל 12, יצא אל אחיו וראה איש מצרי מכה ומבקש להרוג איש עברי מאחיו. אחרי שבדק ברוח קדשו וראה שלא יצא מהמצרי במשך הדורות איש שעתיד להתגייר, הרג אותו על ידי שם המפורש וטמן אותו בחול. הלך משה ושב לבית המלך, והאיש העברי שב לביתו. למחרת שוב יצא משה, והפעם ראה שני אנשים עבריים (דתן ואבירם) רבים ומתקוטטים. הרים האחד את ידו כדי להכות את רעהו. עמד משה והוכיחו: "למה תכה רעך"? אולם הלה - במקום לקבל את דברי התוכחה, כעס על משה והלך להלשין בפני פרעה על כך שאתמול הרג משה איש מצרי.

כשמע על כך פרעה, החליט כי יש לשים קץ ל"תעלוליו" של משה. עד עכשו שתק על סרבנותו ועל כל מיני מעשים שעשה, אך כעת כשהגיע לידי שפיות דמים לא ישתוק עוד, אלא יעשה מעשה. מיד אמר לעבדיו: תפסו והרגו אותו. אולם כשתפסוהו והכו בחרב על צוארו, נעשה צוארו של שיש. כאשר ניסו שוב ושוב, נהפכה החרב על

ההורג והרגה אותו. רצו להורגו במיתנה אחרת, אבל אז נתן הקב"ה בלב משה שיברח. צעק פרעה: "תפסוהו!!!" והנה ברגע זה הפך ה' את הארמון למהומת מוות: חלק מהשרים נעשו לפתע חרשים, ולא שמעו כלל את קריאת המלך. לעומתם, השרים שמעו - נעשו עיוורים ולא ראוהו כשעבר לפניהם. שרים אחרים, שהיו רחוקים יותר ממשה, אומנם לא התחרשו ולא התעוורו, הם שמעו את קריאת פרעה ואף ראו את משה במנוסתו, אך מכיון שלא היו די קרובים כדי לתפוס אותו, רצו לצעוק בקול גדול לחבריהם שיתפסו את משה, אך הם נעשו לפתע אילמים. בתוך כל המהומה הזאת, ברח משה ונמלט לנפשו, והגיע לארץ מדין.

⌘ שעבוד בני ישראל במצרים ⌘

"וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים"

בינתיים ממשיכים בני ישראל במצרים להשתעבד ולהתענות בעינויים קשים ובעבודה מפרכת. מצבם הנורא ממש עובר על כל דמיון אנושי. מבט במדרשי חז"ל מגלה לעינינו תמונת מצב מחרידה, של אנשים הנטולים כל זיק של חירות מינימלית, ומשועבדים טוטאלית - במאה אחוז - לפרעה.

אומר הרמב"ם: "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים". כדי לקיים מצוה זו ולקלוט באמת את ההרגשה במוחשיות, עלינו לבחון את הדברים היטב, לספר עליהם ולצייר אותם במחשבתנו, עד שנרגיש את תחושת העבדות, ונודה לה' על גאולתנו כאילו **אנחנו עכשיו** יצאנו ממצרים, כמו שממשיך הרמב"ם ואומר: "ועל דבר זה ציוה הקב"ה בתורה 'וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם', כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית".

תקופת השעבוד

בני ישראל היו במצרים 210 שנה. בתחילה, בחייו של יוסף הצדיק, נהנו הם ממעמד המיוחד בשל היותם בני משפחתו של המשנה למלך. אולם משנפטר יוסף, 71 שנה לאחר שירדו למצרים, הם ירדו מכבודם, וניתן עליהם המשא של אנשי מצרים. במשך הזמן, שבו נפטרו בזה אחר זה 12 השבטים ושאר יורדי מצרים, נטו ישראל מן הדרך הישרה, ובמקביל הוכבד עליהם השעבוד יותר ויותר. עד שבמות האחרון, שהוא לוי, שנפטר 94 שנה לאחר שירדו למצרים, הפכו בני ישראל לעבדים מוחלטים. יוצא אם כן שבפועל היו בני ישראל עבדים במשך 116 שנה (116 = 94 - 210). כעבור 30 שנה מזמן עבדותם, הוחמר מצבם ביותר על ידי עינויים קשים ומרים. מרים, שנולדה בתחילת תקופה קשה זו, נקראה כך על שם המרירות והסבל הנורא שהיה מנת חלקם, בבחינת "וימררו את חייהם".

שעבוד הדרגתי

המצרים שעבדו את ישראל בהדרגה: בתחילה שמו ידם על ממונם. פרעה הטיל עליהם

מס כבוד, והראה להם שאין זה משום איבה, אלא שכן דרך מלכי הארץ להטיל מס על אנשיהם. בתואנה זו אף לקחו מהם את כל הכרמים והשדות אשר נתן להם יוסף, ואת כל הבתים הטובים אשר היו להם. אחר כך גזר עליהם שעבוד בגופם, וכך הלך והכביד ידו עליהם יותר ויותר, עד אשר קצו בני ישראל בחייהם מפני מצרים. כל כך קשים היו הסבל והעינויים עד שבצאתם ממצרים היו רובם של ישראל עם מומים: חרשים, גדמים וחגרים. נס שנותרו בכלל בחיים.

כאשר ייסר איש את בנו

שעבוד ישראל במצרים הוא דבר מפליא ביותר: איך הצליחו המצריים להכניע ולהשפיל עם חזק ורב כל כך, כפי שאכן העידו עליהם המצריים: "הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו"! כיצד יכלו תוך פחות מתשעים שנה להפוך אנשים חכמים וגיבורים לעבדים מושפלים ומדוכאים? אין זאת אלא כי יד ה' היתה בדבר הזה, לטובתם הרוחנית האמיתית של בני ישראל "כִּי פָּאָרַר יִיסַר אִישׁ אֶת בְּנוֹ - ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ" (דברים ח, ה). כפי שאומר ספר הישר: "ומאת ה' היתה זאת לבני ישראל, להיטיב להם באחריתם, למען דעת כל בני ישראל את ה' אלוהיהם... לעבוד אותו וללכת בכל דרכיו הם זרעם אחריהם כל ימיהם". ומי יעמוד בסוד ה'?

בחומר ובלבנים

כשהחליטו המצריים לשעבד את ישראל, קיבץ פרעה את כל ישראל, ואמר להם בלשון יפה ומנומסת (פרד = פה רד): בבקשה מכם, עשו עמי היום טובה, והרי זה בשבילכם - "בנו לכם ערים לשבת". מה עשה פרעה כדי לשכנעם שיעבדו? שם על כתפיו מלבן וכלי שבו עושים את הלבנים, וכל אחד מישראל שטען שעבודה זו קשה לו, היו אומרים לו: האם אתה איסטניס ועדין יותר מפרעה?! נטל פרעה סל ומגרפה והתחיל לעבוד, וכשראו אותו ישראל עושה כך, נמשכו אחריו כולם חוץ משבט לוי, ומיד הלכו בזריזות ועבדו כל היום בכל כוחם. מכיון שהיה כוחם גדול ועבדו במרץ רב, הספיקו לעשות כמות גדולה של לבנים. כשהחשיך היום, מינה עליהם פרעה נוגשים, ופקד עליהם לספור את מספר הלבנים שעשו כדי לשלם להם. כאשר הובא מספר הלבנים לפני פרעה, אמר להם: כמות כזו של לבנים - לא פחות - עליכם לעשות כל יום! בתחילה אכן שילמו להם על עבודתם, אך לאחר ארבעה חודשים של עבודה, נטלו מהם את כל כספם בחזרה והכריחו אותם לעבוד ללא שכר. כאשר מאן איש ישראל לעשות במלאכה על אשר לא ניתן לו שכרו, אז נגשו אליו המצריים והכו אותו מכות נמרצות, והשיבו אותו בחוזקה לעבוד עם אחיו.

פרעה החליט לשעבד את בני ישראל דווקא על ידי עבודה "בחומר ובלבנים", כי עבודת החמר היא עבודה מפרכת את כל רמ"ח האיברים. ואין מלאכה קשה ממלאכת הטיט, במיוחד בארץ מצרים, כי אדמת מצרים אי אפשר לגבל וללוש אותה יפה, ומיד לאחר שהיו עושים את הלבנים הם היו מתפוררים, ושוב היו צריכים לחזור ולגבל את הלבנים ולדוש ברגליהם בחוזקה, עד שהיה העפר מתגבל מחדש.

משעה מוקדמת בבוקר עד שעה מאוחרת בלילה, עבדו ישראל בטיט הסמיך. תחילה סחפו חול, מים וקש, ערבבו הכל יחד ורמסו את החמר ברגליהם, לאחר מכן גבלו ממנו לבנים. כדי להוסיף על השפלתם הובאו גם חמורים לרמוס את התבן יחד עם, כביכול להשוותם לחמורים. העבודה התנהלה ברציפות, ללא הפסקות ביניים. לא ניתן היה לעבוד בעצלתיים, כיון שהיה על כל אחד לסיים את המכסה ליום זה. המצרים לא התחשבו במצב הגופני, חולה כבריא חויבו להשלים את מכסת יומם. יום יום, שעה שעה, במשך שבועות, חודשים ושנים. בכל מזג האויר: בקור, ברוח, בחום ובשמש לוחטת לא בטלה העבודה. אין הפסקות ואין חופשות.

כדי להוסיף לענותם ולמעטם, גזר פרעה שהגברים יישנו בשדות על הארץ, והנשים ישנו בבתיים שבעיר. הנימוק היה שאם נותנים לגברים לישון בבית, הרי שבבוקר, עד שישלחו לקרוא להם ועד שיגיעו מבתיהם, יעברו ויתבזזו כבר שעה או שעתיים עד שמגיעים למקום העבודה. כך רצו המצריים לשבור את חיי המשפחה של עם ישראל, להמעיטם ולשבור את רוחם.

המצריים לא הסתפקו בכך שהעבידו את הגברים בטיט בחומר ובלבנים, אלא הכריחו גם את הנשים לעסוק בזאת. נשים עדינות וענוגות הוכרחו לעבוד בחומר ובלבנים!! וכדי להוסיף כאב על כאבם, המצרים שמו קוצים בתוך החמר! הקש והקוצים פצעו את רגליהן והן שתנו דם, ואף על פי כן היה עליהן להמשיך לעבוד. ייסוריהן לא הרשימו את לב המצרי הנוגש, וגם הדם ששתת לא נגע ללבו חסר הרחמים. לא היו הקלות בזמני חולי, הריון, חולשה וכו'. ואפילו בעת הלידה, גם אז היתה האשה צריכה לעבוד. בזמן של חבלי לידה עזים, לא הניחו לה לשכב וללדת! והולד היה יוצא לתוך הטיט ונרמס יחד אתו! אחרי כל קושי ההריון, ואחרי צער הלידה העצום, רמסו לעיניה את פרי בטנה. צעקות ובכיות של הבעל והאשה, נפלו על אזניים אטומות. לא היה אכפת לנוגשים המצריים שהלבנים היו מעורבות בדם, הם הכריחו את הנשים להמשיך לעבוד.

בנים במקום לבנים!

אם העבד היהודי לא הצליח לגמור במשך היום את מכסת הלבנים, ואפילו היתה חסרה רק לבנה אחת, היה הוא צריך לשלם את החסר בילדיו! שום סיבה, מוצדקת ככל שתהיה, לא התקבלה. האכזריים הללו לקחו את הבן, חנקו אותו, והשלימו בגופתו את הלבנים החסרות בקיר. בשלב הבא הם התעלו באכזריותם ולא חנקו את הילד לפני הכנסתו לקיר, אלא לקחו ילד חי ובריא והניחוהו במקום הלבנה החסרה!! מאוחר יותר, הוסיפו רשעות על רשעותם, עד אז היו לוקחים ילד אחד על כל החסר היומי, כעת הם לקחו ילד על כל לבנה ולבנה שהחסירו ישראל! הארורים לקחו בחוזקה ילדים קטנים מבין ברכי אמותיהם, ואבותיהם ואמותיהם צועקים עליהם ובוכים בשומעם קול בכיית ילדיהם בקיר הבנין!!! אכזריות נוראה! אולם זה לא הכל. הם הרעו לעשות יותר מזה. היו מצריים שהכריחו את האבות לתחוב בעצמם את בנם בקיר!! ולשים עליו חומר! ועיני האב בוכות עליו, ודמעותיו יורדות על בנו!!!

כאשר העבד היהודי לא השלים את מתכונת הלבנים, ולא נשארו לו בנים כי כבר קברו את כולם בקירות, היו המצריים תוחבים אותו בעצמו בבנין, תחת שורה של לבנים, והיה מת וריחו מבאיש, רחמנא ליצלן.

אל אמונה ואין עול

לאמיתו של דבר, היו אלה נפשות של רשעים שהקב"ה רצה לסלקן מן העולם. כמו שמשפריים חז"ל, כי בשעה שהיה רואה משה רבנו את התינוקות התחובים, היה בוכה ומצטער, ומבקש מאת הקב"ה שיציל אותם. אמר לו הקב"ה: אל תדאג על אובדנם של אלה, כי קוצים אני מכלה מן הכרם! אם רצונך לבדוק זאת, הוצא את אחד התינוקות ותראה מה יהיה בסופו. אכן הוציא משה מבין האבנים תינוק אחד, ותינוק זה גדל והיה רשע גדול. שמו היה מיכה, והוא עשה פסל, וגרם לחורבן גדול לכלל ישראל.

עבודת הילדים

הבנים והבנות הצעירים הרכים והעדינים, הוכרחו גם הם לצאת לעבוד. רגליהם הרכות והעדינות נדקרו מהקש החד פעם אחר פעם, ודמם התבוסס בחומר. המצרי האכזר הכריח אותם לעבוד הלאה. הקטנים נפלו בתוך החומר ונפצעו, כוסו בחמר ונכנס חמר לפיהם, ואף על פי כן הוכרחו להמשיך לעבוד. לא נתנו זמן לרפאות את הפצע, וכל שכן שלא נתנו להם להתנקות מדמם ולשטוף את פיהם מן החמר. אחרי כל זאת, אם קרה שאביהם לא מילא את מכסתו היומית, היו קוברים אותם חיים בתוך הקירות!!

עבודה ללא תכלית

אדם עמל שואב סיפוק בגמר עבודתו הקשה. הוא נהנה ליישר גבו, להצביע ולומר "את זה אני בנית!". המצרים האכזריים דאגו שגם הנאה זו תימנע מישראל, כי עבודתם היתה רק למען שעבודם. המצרים הכריחו אותם לבנות על אדמה לחה וטובענית, וכאשר המבנה היה כבד, הוא שקע ונבלע ולא נותר ממנו מאומה. בלילה, אחרי שגמרו לבנות שתי קומות, הלכו לישון. בבוקר, כשחזרו להמשיך בבניה, מצאו רק כמה שורות של לבנים מעל החול, השאר שקע. זהו שברון לב ממש! לראות את מעשי ידיהם הולכים ונבלעים! המצריים הכריחו אותם לבנות עוד ועוד ללא תועלת ותכלית. כך שברו המצרים את רוחם של ישראל שעבדו ועבדו ללא מטרה וסוף.

בני ישראל בנו "ערי מסכנות", שמכיון שנבנו על קרקע לחה ורכה, היו מסכנות מאוד את בונייהם. היו שנפלו מן הבנין ומתו, והיו כאלה שהבנין נפל עליהם ומתו.

עיקר המטרה שהיתה למצרים להעביד את ישראל, היא כדי למרר את חייהם. עבודה ללא צורך, בלי קצבה, בלי גבול, וללא מנוחה, רק כדי לפרך את גופם. כאשר לא היתה למצרי עבודה מסוימת לתת ליהודי, הטיל עליו איזושהי עבודה שלא לצורך, כגון: תעדור תחת הגפן עד שאחזור. וזה היה יכול להמשך שעות רבות!!

עבודת תמידית

גם בלילה, לאחר יום מתיש ומייגע, כשהיה היהודי מחלץ מעט את עצמותיו לשינה מועטת, גם אז עדיין לא היה הוא בן חורין. אף באמצע שנתו היה יכול המצרי לבוא ולהעיר אותו, לבקש ממנו כל בקשה שעלתה על דעתו: קטוף לי ירקות מן הגינה, חמם לי מים, מלא לי את החבית.

נתאר לעצמנו: לפני אור הבוקר התחיל יומו של היהודי, בקושי היה לו פנאי לחטוף מאכל כל שהוא, ומיד הריצו אותו למקום עבודתו. הכניסו אותו לטיט, והוא התחיל לעשות את מתכונת הלבנים היומית. אין הפסקה ואין מנוחה במהלך העבודה. הוא עובד בקצב רצחני עד הלילה. בגמר העבודה הוא גורר את עצמותיו העייפות לשדה, לשינה טרופה. כולו רעב, מרוט, כואב וממוטט. לפני שהספיק להתאושש, בא מצרי ומזמין אותו בחגיגות לביתו לסעודה. המסכן אמנם רעב, אך אין הוא מוזמן להשתתף בסעודה, הוא מוזמן כדי להיות מעמד לנר שיושם על ראשו ויאיר להם כאשר הם חוגגים בסעודתם! איזו השפלה!! הם מאיימים על העבד האומלל, המותש והמורעב, שאם יזוז יתיזו לו את ראשו. וכך הוא צריך לעמוד זקוף, כאשר כל שריריו כואבים וזועקים למנוחה. עליו להריח את ניחוח המאכלים, לראות את נוגשיו יושבים במנוחה על הכסאות ולהתענות בעייפות וברעב כשנר דלוק על ראשו! הסעודה שהסתיימה מאוחר בלילה אינה מהווה צידוק לאיחורו לעבודה למחרת. השכם בבוקר המחר, מריצים אותו שוב ליום של עבודת פרך.

החלפת העבודה

המצרים שאפו לשבור את רוחם של ישראל לגמרי, ולכן החליפו עבודת הגבר בעבודת האשה. לגברים נתנו עבודת הנשים, ולנשים נתנו עבודת הגברים. אמרו לאיש, קום לוש, אפה, בשל, תפור וטווה! ואמרו לאשה, מלאי חבית זו, בקעי עץ זה, לכי לגינה הביאי ירקות. לגבורים ולחזקים נתנו עבודות קלות כמו להיות שלוחים להביא מכתבים, עבודה מתסכלת ובזויה בשבילם. ואילו על החלשים הטילו עבודות קשות: לחפור בורות, לסחוב לבנים, עבודות שוברות גוף שהפכו אותם לבעלי מומים, במקרה הטוב, אם לא מתו מרוב מאמץ. לזקנים נתנו עבודות של צעירים, ולצעירים נתנו עבודות זקנים. שמו משא של גדול על ילד קטן, ומשא של קטן על גדול. משא איש על אשה, ומשא אשה על איש. משא זקן על בחור ומשא בחור על זקן. לא היתה למצרים כל הנאה ורווח מחילופי התפקידים, כי הרוצה בתפוקה טובה ומרובה, נותן לכל אחד כפי יכולתו. ואילו כאן היתה המטרה לענות ולצער את ישראל.

עבודות בזויות

המצרים רצו לדכא ולהשפיל את ישראל עד עפר, ולכן נתנו להם לעבוד עבודות בזויות, כגון: להיות רועי בהמות, להביא שרצים, ולצוד חיות טורפות מן היער. בעבודות אלו רצו המצריים לא רק להשפיל את ישראל, אלא אף להרחיקם מביתם ומסביבתם למשך תקופה ארוכה. ימים ארוכים ואפילו חודשים היה היהודי מורחק מביתו כדי לרעות את צאנו של המצרי. הוא נשלח דווקא למקום מרוחק ומבודד, כדי להוסיף על

צערו אף את צער הבדידות. היו שנשלחו ליערות לצוד חיות. נשלחו הם ללא הגנה וללא הציוד הדרוש, כשעליהם מוטלת משימה לצוד דוב, אריה או נמר וכדומה. אם לא יבצעו את משימתם, ישלמו על כך בראשם. הם רועדים מפחד, ובשומעם את נהמות החיות דמם קופא. אבל אי אפשר לברוח בידים ריקות. מי יודע כמה מתו משברון לב, ממצבם הקשה והמייאש, מי יודע כמה נקטעו רגליהם וידיהם מן החיות הרעות, וכמה שברו את עצמותיהם. לא רבים הם אלו שהצליחו למלא את המשימה בשלום.

המצריים אף חסו על ממונם וחששו שבהמותיהם תתעייפנה או תחלשנה על ידי העבודה בשדה. ולכן, כדי לחסוך עבודה מן הבהמות, רתמו את בני ישראל אל העגלה או המחרשה במקום הבהמה, שהם יעבדו במקומה.

ישראל הפקר לכל

בני ישראל לא היו משועבדים רק לעבודת המלך, אלא היו חייבים לעבוד לכל מצרי שדרש זאת. כלומר, הם היו עבדים של עבדים! כל איש מצרי שהיה צריך סיוע בעבודתו, לקח לו איש מבני ישראל. כל מצרי שוטה ונער בזוי, היה מתחצף אפילו לישראל זקן ונשוא פנים, והיה מקלל ומכה אותו ועושה בו כרצונו.

שחיטת הבנים

כשפרעה נעשה מצורע, אמרו לו חרטומיו, שרפואתו היחידה היא שישחט ילדים קטנים מישראל, 150 בבוקר ו - 150 בערב, ויתרחץ בדמם. פרעה הרשע והאכזר עשה זאת בלי להסס! שומו שמים! אכזריות נוראה שאי אפשר לתאר!

זביחת הבנים לעבודה זרה

ועדיין לא הסתפקו המצרים בזה. הם החשיבו את הצאן לאליל, ולכן לא רצו להקריב את הצאן לעבודה זרה שלהם. ומה בכ"ז יעשה המצרי שרוצה בכל ליבו לכבד את האליל שלו בקרבן הגון? לא היתה כל בעיה. לקח ילד מילדי ישראל, ושרפו באש בעודו חי, כזבח לאלוהיו. נורא נוראות! צעקות הילדים הנשרפים חיים ויללות ההורים לא עשו כל רושם על המצרי, שרצה לכבד את הע"ז שלו.

ותעל שועתם אל האלוקים

היה זה מעל כוחם של ישראל לשאת את הסבל הנורא. ואז, לאחר מאתיים ותשע שנים, כאשר הקושי התגבר מיום ליום, הם חזרו בתשובה והתפללו לה'. "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלוהים". כמו חשכת הלילה, אשר דווקא כשהחושך מתגבר ביותר, אז מפציע השחר ועולה הבוקר - כך, כאשר הגיעו ישראל למצב הקשה והנורא ביותר, אז הפציע אור הגאולה, ויצאו מעבדות לחרות עולם. השליח שבחר ה' לתפקיד יקר ונעלה זה, להיות גואלם של ישראל, הוא משה. וכעת הגיע הזמן להכינו לקראת תפקידו.

✽ משה – מושיעם של ישראל ✽

משה במדין

כאמור, ברח משה לארץ מדין. שם, ליד הבאר, ראה את רועי הצאן של מדין מתנכלים לבנותיו של יתרו. חילץ אותן משה מן הרועים ואף עזר להן לדלות מים מן הבאר. הזמין יתרו את משה לביתו, ונתן לו את בתו ציפורה לאשה. למשה נולד בן, אשר נקרא בשם "גרשום", כי אמר: "גר הייתי בארץ נכריה".

כל אותן שנים היה משה רועה את צאן יתרו. ברכת ה' ליותרה אותו שהתרבה הצאן מאוד, ומעולם לא טרפה חית השדה מן הצאן. יום אחד, כשהיה משה רועה את צאן יתרו במדבר חורב, ברח גדי אחד מן העדר. רדף משה אחריו, והנה הגיע הגדי אל בריכת מים ועמד לשתות. כשהגיע משה אליו, אמר: לא ידעתי שרץ היית מפני הצמא. כעת בודאי עייף הנך. הרכיבו על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: "יש לך רחמים לנהוג את הצאן, ראוי לך להיות רועה את צאני ישראל!"

התגלות ה' למשה מתוך הסנה

עוד באותו יום נגלה הקב"ה אל משה. הולך משה במדבר והנה הוא רואה סנה - שיח קוצני מאוד, הגדל בתוך מים. הסנה היה בוער באש, אך הפלא ופלא! הסנה אינו נשרף! והמים שתחתיו אינם מכבים את האש!

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר הִגַּדְתָּ לִּי לֵאמֹר: וַיֵּרָא ה' כִּי סַר לְרֵאוֹתַי וַיִּקְרָא אֵלַי אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲנִי: וַיֹּאמֶר אֵל תִּקְרַב הֵלֶם שֶׁל נְעֻלֶיךָ מְעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲתָה עוֹמֵד עָלָיו אֲדָמַת קֹדֶשׁ הוּא... וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מֵהִבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים."

בחר הקב"ה לדבר עם משה דוקא מתוך הסנה, כדי לרמוז לו בכך:

א. "עמו אנוכי בצרה", שותף אני לצרתם של ישראל הנתונים במצרים בשעבוד קשה. אף אני שרוי בצרה, בתוך הקוצים.

ב. הקוצים של הסנה מופנים כלפי פנים, כך שאם אדם מכניס את ידו לתוכו, אינו חש בדקירה כלל. אולם כאשר רוצה הוא להוציא את היד, הקוצים תופסים ודוקרים אותו. דומה ארץ מצרים לאותו סנה, אשר נכנסו אליה בני ישראל בקלות והתקבלו בהארת פנים על ידי פרעה, אולם כאשר רוצים הם לצאת, תופסים אותם המצריים ואינם נותנים להם לצאת.

ג. הסנה הבוער באש הוא סימן לנצחיות עם ישראל! היה משה חושב בלבו שמא מרוב קושי השעבוד יהיו המצריים מכלים את ישראל ח"ו. הראה לו הקב"ה סנה שבווער באש, אבל איננו נשרף, ללמד אותו שאף אש המצריים לא תוכל לכלות את עם ישראל.

מתוך הסנה אמר ה' למשה כי צעקת בני ישראל, עוניים ומכאובם, לא נעלמו ממנו, וכעת הגיע זמן הגאולה. בוחר הוא בו, במשה, שילך ויושיע את ישראל. 7 ימים מסרב משה העניו מכל האדם, שלא הוא יהיה השליח להוציא את בני ישראל, אלא אהרון אחיו הגדול. הרי אהרון מנהיג כעת את עם ישראל במצרים, ואיך הוא משה יבוא לתפוס את מקומו?! אולם הבטיח הקב"ה למשה שאהרון ישמח בכל לבו בראותו בגדולתו. מלבד זאת גם הוא ישתתף עם משה בהצלת בני ישראל. אתה תדבר אליו ותשים את הדברים בפיו, ואני אהיה עם שניכם ויורה לכם מה תעשו. הקב"ה מורה למשה ללכת למצרים כשמטה האלוקים בידו, כדי לעשות בו אותות ומופתים לעיני בני ישראל ולעיני פרעה.

מטה האלוקים

מטהו של משה היה מטה אלוקים מופלא ומיוחד. הוא נברא בששת ימי בראשית בין השמשות, ונמסר לאדם הראשון בן עדן. אדם מסר אותו לחנוך. חנוך מסרו לנח, נח מסרו לשם, שם מסרו לאברהם, אברהם ליצחק, יצחק ליעקב, ויעקב הורידו למצרים ומסרו ליוסף. כשמת יוסף הוחרם המטה והושם בארמונו של פרעה. יתרו, שהיה בתחלה אחד מחרטומי מצרים, חמד את המטה בלבו, וכשהלך למדין לקח את המטה עימו ונטעו בתוך גנו, בצורה שאף אחד לא יכול היה להוציאו. עד שבא משה ותלשו בקלות ולקחו. היה מטה זה כבד מאוד מאוד, ומשקלו 40 סאה. היה חקוק עליו שם ה' המפורש, וכן ראשי התיבות של עשר המכות: דצ"ך עד"ש באח"ב.

משה חוזר למצרים

בשעה שאמר הקב"ה למשה במדין "לך שוב מצרימה", נחלק דיבורו של הקב"ה לשני קולות. משה שומע "לך שוב מצרימה", ואהרון שומע "לך לקראת משה המדברה". יצא משה ממדין לכיוון מצרים, ואהרון יצא לכיוון המדבר. "מה' מִצְעָדֵי גֵבַר פּוֹנְנִי" - למרות שלא קבעו שום סימן ביניהם, הם נפגשו בתוך המדבר הגדול. ראה אהרון את משה בגדולתו ושמח מאוד. בזכות השמחה ששמח בכל ליבו, זכה בעתיד לבגד מיוחד - חושן - על ליבו.

פקוד פקדתי

"וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֵּאסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְדַבֵּר אֶהְרוֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתֹנֹת לְעֵינֵי הָעָם: וַיֵּאמְרוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָיִם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ".

כאשר שמעו בני ישראל כי משה אומר להם את המילים "פקוד פקדתי", מיד האמינו לו כי הוא שליח מאת ה', שכן מסורת היתה בידם, אשר עברה עוד מיעקב אבינו, כי אדם שיבוא ויאמר "פקוד פקדתי אתכם" הוא באמת הגואל האמיתי. בשכר שהאמינו בני ישראל במשה, זכו להגאל. כדי לחזק יותר את ליבם של ישראל, עשה משה לעיניהם 3 אותות, שציוה אותו ה' לעשות.

האות הראשון - זורק משה את מטוה על הארץ, והנה נהפך המטה לנחש.

האות השני - הכניס משה ידו אל חיקו, והנה נעשתה היד מצורעת כשלג. כאשר הכניס אותה שוב בחיקו - שבה ידו ונרפאה. בכך הראה הקב"ה לעם ישראל שהוא הממית והמחיה. בדברו נהפך המטה הדומם והמת ליצור חי, ובדברו המית ה' את ידו של משה ועשה אותה מצורעת.

האות השלישי - משה שפך מים על הקרקע, ונהפכו המים שבקרקע לדם.

הזקנים נמלטים

לאחר שהעבירו משה ואהרון לעם ישראל את בשורת הגאולה, הם אוספים את 70 זקני העם, והולכים כולם יחד אל ארמונו של פרעה. ארמונו של פרעה היה בעצם מבצר ענק ומפחיד. כאשר התקרבו אל הארמון נגלה לעיניהם מחזה מזעזע: ערימה גדולה של גויות בני אדם אשר נהרגו בגזירת פרעה. לצד הערימה היה מין 'מחנה' של בני אדם קטועי ידים ורגלים, לצידו 'מחנה' של בני אדם אשר רמסו אותם בטיט. הזדעזעו הזקנים מן המחזה הנורא ונשמטו אחד אחד. כשהגיעו אל פתח הארמון נותרו רק משה ואהרון, כולם ברחו. אמר משה לאהרון: הללו אינם מצוים מפי הקב"ה, אנו מצוים מפי הגבורה, נלך ונעשה שליחותנו אפילו הורגים אותנו.

איש לא עמד בפניהם

כאשר ראו משה ואהרון את השמירה סביב ארמונו של פרעה, הזדעזעו אף הם. גודלו של הארמון היה ענק, והיו לו 400 פתחים! 100 מכל כיוון. מרוב פחדו של פרעה שמא יהרגוהו, העמיד ליד כל פתח גדוד שלם של 60,000 גיבורים. בנוסף לחיילים, היו על כל פתח ופתח אריות, דובים וחיות רעות, המונעים את הכניסה לארמון. למרות השמירה המעולה, הצליחו משה ואהרון להכנס ללא בעיה! כאשר נכנסו ראו לפניהם שני כפירי אריות אסורים בכבלי ברזל. כל מי שנכנס אל הארמון, היו האריות פותחים את פיהם ומנהמים ושואגים, ונפשו יוצאת מפחד האריות. לקח משה את מטוה והניפו על האריות, והנה השתחררו האריות מכבליהם, ובאו לקראת משה ואהרון בשמחה. כמו שני כלבים נאמנים ליוו אותם עד בואם לפני פרעה, גם חיות נוספות התלוו אליהם. כאשר הגיעו לפני פרעה, כעס פרעה על השומרים, כיצד נתנו להם להכנס?!! מיד העניש אותם פרעה: את חלקם הרג, חלקם הלקה, וחלקם פיטר מתפקידם ושם אחרים תחתיהם.

טיפול עליהם אימתה ופחד

אותו יום היה יום שמחתו של פרעה. היה זה יום המלכתו, והוא סבר שזהו בעצם יום יצירתו כאלוהים. הוא לבש בגדי מלכות, וישב על כסאו. הגיעו אליו מלכים מכל קצוות תבל, הביאו לו דורונות, ועטרו אותו שיהיה השולט בכיפה על כל המלכים. נשלחו משה ואהרון דווקא ביום זה, כדי שיתקדש שמו של הקב"ה ברבים.

נכנסו משה ואהרון לפני פרעה כשהם עטופים, ומקלותיהם בידיהם. לא נתנו לו שלום ולא כיבדוהו. באותה שעה היתה לו בושה גדולה. כראות פרעה את משה ואהרון, נבהל מאוד מפניהם, כי היה תארם כתואר מלאכי השרת, ורום קומתם כארזי הלבנון, וגלגלי עיניהם דומים לגלגלי החמה, וזיו פניהם כזיו החמה, ומטה האלוהים בידם, ודיבור פיהם כאש שלהבת. וכל מלכי מזרח ומערב כשראו אותם נפל פחדם עליהם. זיע ורתת וחלחלה אחז את פרעה וכל היושבים לפניו, והסירו כתריהם מעל ראשיהם והשתחוו להם.

באותה שעה הוצרך פרעה לנקביו. איזה בושות!! הרי הוא עשה עצמו אלוה שאיננו צריך לנקביו! והנה דווקא עכשיו בעת גאוותו והתנשאותו - ראו כולם בחדלונו ובבושתו. ביותר גדלה חרפתו, מפני שכשעשה צרכיו הזדמנו לו 12 עכברים, והיו נושכים אותו בכל צד מושבו, וצעק צעקה גדולה ומרה, עד ששמעו כל גדולי המלכות את צעקותיו. אולם מיד לאחר מכן חיזק פרעה את לבו וישב על כסאו כאילו לא קרה כלום.

דין ודברים בין משה לפרעה

אמר פרעה למשה ואהרון: מה אתם רוצים? מי אתם? מנין באתם? מי שלח אתכם אלי? אמרו לו: "ה' אלוקי העברים נקרא עלינו". אמר להם: וכי יש אלוה לעבריים, והלוא למעלה ממאה שנה הם מתענים תחת ידי, ומפני מה לא הציל אותם עד היום? שקרנים אתם! אם היה האלוהים שלהם מצטער על כך שהם נמצאים פה, לא היה מעכב אותם כל כך הרבה זמן, שהרי בשביל לילה אחד שעכב אבימלך את שרה, מיד נגלה אליו והוכיחו. כל שכן בעם שלם, שהיה עליו להתגלות.

אמרו לו: דע לך שיש לעבריים אלוה, אלא שהוא הניח לך עד עכשיו, כדי להפרע ממך על הכל בבת אחת.

אמר להם: וכי אלוהיכם - יש לו כח וגבורה יותר ממני, או גדולה ומלכות יותר ממני? בכמה מדינות הוא שולט? בכמה עיירות הוא מולך? כמה מדינות לכד? כמה ארצות כבש? כמה מלחמות עשה וניצח? כמה חיילות ופרשים יש עימו בצאתו למלחמה?

אמרו לו: אלוקינו אינו במושגים שאתה מדבר עליהם, אלא כוחו וגבורתו מלא עולם, קולו חוצב להבות אש, דיבורו מפרק הרים, קשתו אש, חיצי שלוהבת, רמחיו לפיד, מגיניו עננים, חרבו ברק, חניתותיו ניצוצי אש, לוחם הוא בלי עשייה, נוצח ולא ביגיעה. הוא יצר את כל העולם כולו, ברא שמים וארץ, יוצר הרים וגבעות, ימים וכל אשר בהם. על פיו יחיו וימותו. צר את העובר במעי אימו, ומוציאו לאויר העולם. והוא זן ומפרנס את כל העולם כולו, הוא מסיר מלכים וממליך מלכים, ומלכותו לא תיפסק לעולם ולעולמי עולמים.

אמר להם: הואיל ואתם אומרים כך, המתינו לי עד שאחקור בבית גנזי בספרים שלפני, מפני שאין מלך בעולם שלא שיגר לי אגרת ודורון, ואם אמת אתם אומרים עכשיו,

אמצאנו באגרות שלי. מיד ציוה והוציאו לפניו כל אגרות וספרים שהיו בבית גנזיו, ונתנם ל - 70 סופרים המבינים ב - 70 שפות. בדקו ופשטשו, וכיון שלא מצאו שם אמר להם: לכו לעמיכם. לא ידעתי את ה' ולא שמעתי עליו מעולם. אין אני צריך לו, שאני בראתי את עצמי, ויש לי נילוס נהר שמשקה את ארצי.

אמרו לו: שוטה, אלוהות אלו שאתה אומר - מתים הם, אבל ה' אלוקים אמת הוא, אלוקים חיים ומלך עולם. הוא היה עוד לפני שנברא העולם והוא יהיה בסוף כל העולמים. הוא ברא אותך ברחם אמך, נתן בך רוח חיים, גידל אותך והושיב אותך על כסא מלכות מצרים. והוא יקח את רוחך ונפשך ממך וישיב אותך אל האדמה שממנה לוקחת!

כעס פרעה על דבריהם, וגרש אותם מלפניו.

תכבד העבודה על האנשים

למחרת, שוב נכנסו משה ואהרן לפני פרעה ללא רשות. מיד קרא לשומרים וצעק עליהם: איך נכנסו אלו לארמוני? אמרו לו: איננו יודעים, כנראה מכשפים הם, ודרך הפתח לא נכנסו. נשא פרעה עיניו וראה אותם עם המטה, אמר: הכלב אני, כי באו אלי הללו במקלי? ושוב הקשה את ליבו ולא רצה לשמוע לדבריהם.

החליט פרעה, כי כנראה בני ישראל לא עובדים מספיק קשה, ולכן יש להם זמן לחלום חלומות ולתכנן תכנונים של חופש ודרור. לכן ציוה לנוגשיו מאותו יום להכביד את העבודה על בני ישראל יותר. הוא גזר שלא לתת להם תבן לליבון הלבנים, אלא הם יצטרכו בעצמם ללקט את התבן, ויחד עם זאת להגיע לאותה כמות של לבנים שהיו עושים קודם. גזירה חדשה זאת ציערה והתישה מאוד מאוד את בני ישראל. הם נפוצו בכל ארץ מצרים כדי למצוא להם תבן. תושבי מצרים התאכזרו אליהם מאוד, ואם היה מצרי רואה את ישראל בתוך שדהו, היה מכה אותו ומתעלל בו, ושובר את רגליו.

אולם עובדה זו הועילה, שכאשר הכה הקב"ה את ארץ מצרים במכות ובעונשים קשים, לא היה פתחון פה למצריים לומר: 'איך יתכן שמלכנו ושרינו יחטאו, ואנחנו נספוג את המכות?' כאן הוכיחו תושבי מצרים שאף הם ראויים לעונשים קשים.

למה זה שלחתיני?!

כשראה משה את המצב הקשה, חזר חזרה למדין, ואמר: "אֲדַנְי, לָמָּה הִרְעִיתָה לְעַם הַזֶּה, לָמָּה זֶה שְׁלַחְתִּינִי?! וּמֵאַזָּ בְּאֵתִי אֶל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ - הִרַע לְעַם הַזֶּה, וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ!"

ענה לו ה': לו יצויר שילחם חלש שבחלשים מלמעלה (מן השמים) בחזק שבחזקים מלמטה, מי ינצח? החלש ינצח, כיון שהוא נלחם מלמעלה. עכשיו - שגבור שבגבורים נלחם מלמעלה, והחלש מלמטה - על אחת כמה וכמה!

שלושה חודשים שהה משה במדין, ואז חזר בציווי ה' חזרה מצרימה. הוא ניסה לעודד את עם ישראל בהזכירו להם את הברית שכרת ה' עם האבות הקדושים. אולם עם ישראל מרוב העבודה הקשה והלחץ הגדול, לא היטו אוזן לדבריו.

הפיכת המטה לתנין

הלכו משה ואהרון שוב אל ארמונו של פרעה ושוב נכנסו אליו ללא רשות. אמרו לו: ה' שלח אותנו לומר לך שתוציא את בני ישראל ממצרים. אמר להם פרעה: תעשו לי מופת, שעל פיו אבחן את חוזקו ויכולתו של האלוקים שלכם. אהרון, שקבל על כך הכנה מוקדמת, זרק מיד את מטהו ארצה. לאחר שהושלך המטה לארץ, אמר משה "יהי לתנין", ומיד נהפך המטה לתנין. כך ראו כולם שהתנין נוצר על ידי דיבורו של משה.

באותה שעה התחיל פרעה מלגלג עליהם ומקרקר אחריהם כתרנגולת, ואומר להם: כך אותותיו של אלוהיכם!! האם באתם לצחוק עלי? בנוהג שבעולם - אדם מביא סחורה למקום שבו יש מחסור, ולא למקום שיש בו שפע גדול מאותה הסחורה. הנה אתם באים לעשות לי כאן כשפים, וארץ מצרים מלאה כשפים!!! האם אין אתם יודעים שכל הכשפים ברשותי הם? מיד שלח פרעה והביא ילדים קטנים בני 4-5 ולקחו אף הם מקלות והפכו אותם לתנינים. קרא גם לאשתו, ואף היא עשתה כך.

אמר משה: אדרבה, אם רוצים לבחון סחורה אם היא משובחת או לא, מביאים אותה דווקא למקום שבו היא מצויה, ואז השבח שלה ניכר יותר שהיא טובה יותר מכל האחרים. עכשיו תיווכח לראות כי מעשיו של האלוקים גדולים מכל כשפי מצרים.

מה עשה אהרון? לאחר שחזרו כל התנינים להיות מקלות, לקח הוא את מטהו, והנה בלע מטה אהרון את מטותיהם של כל חרטומי מצרים. ואף על פי שבלע מטות רבים מאוד, נשארה צורתו כמקודם ולא השתנתה. ויותר מכך - דרך הכישוף, שלאחר שפג הכישוף, חוזר הכל להווייתו הראשונה כמו שהיה קודם, כי אינו אלא "אחיזת עיניים", ואילו כאן בליעת המטות היתה מציאות שגם לאחר מעשה נשארו מטות החרטומים בלועים במטה אהרון. מיד נזדעזע פרעה וכל גדולי המלכות, ופרעה תמה והתיירא: מה יקרה אם יאמר אהרון למטהו 'בלע את פרעה וכסאו', עכשיו הוא בולע אותי!!

אך שוב חיזק פרעה את ליבו, ולא אבה לשמוע לדברי משה ואהרון. בכל פעם אחרי שמשוה יצא מאצל פרעה, היה פרעה אומר: אם יבוא אלי בן עמרם אני הורגו ואני שורפו. וכשהיה משה נכנס, היה נעשה פרעה כמו בול עץ ולא יכל לפגוע במשה. חשב פרעה כי הוא יכול לעשות כל מה שעולה בלבו, הוכיח לו בורא עולם, שאפילו על גופו עצמו אינו שולט.

✧ עשר המכות ✧

שלח, לקה ושילם

כאשר סרב פרעה לשלוח את ישראל, הביא הקב"ה עליו ועל כל מצרים עשר מכות - יסורים קשים ומרים, ובסופם הסכים פרעה לשלח את בני ישראל.

אומר הילקוט שמעוני: משל של פרעה ומצרים, למה הדבר דומה? למלך שאמר לעבדו, הבא לי דגים מן השוק. הלך העבד והביא דג מביאש. כעס המלך ואמר לעבדו: בחר לך עונש אחד משלושה: או תאכל את הדג, או תלקה מאה מכות, או תשלם קנס מאה זהובים. בחר העבד לאכול את הדג. בקושי רב אכל העבד מן הדג חתיכה ועוד חתיכה, כשהגיע לחצי אמר למלך, איני יכול להמשיך יותר, מעדיף אני ללקות. התחילו עבדי המלך להכותו מכה אחר מכה, לאחר שהכו אותו כבר יותר מחמישים מכות, צווח העבד ואמר: די, אינני יכול יותר, מעדיף אני לשלם מאה זהובים! נמצא שאותו עבד אומלל נענש בשלושת העונשים: גם אכל, גם לקה וגם שילם.

כך פרעה, שיעבד את בני ישראל במצרים. אמר לו הקב"ה: "שלח את עמי ויעבדוני" ואם לא, או שתלקה או שתשלם את שכר עבודתם. אמר פרעה: "מי ה' אשר אשמע בקולו?! לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח". אמר לו הקב"ה: חייך, שתשלחם ותלקה ותשלם להם את שכרם.

✧ מכת דם ✧

מדוע לקה הנילוס תחילה?

למעלה מאלפיים שנה זורם לו במצרים נהר הנילוס - היאור, כשהוא משמש כעורק ראשי לחיי הכלכלה במצרים. שהלוא גשם אינו יורד בארץ הזאת, והיאור הוא זה שמספק מים לשתיה, לבישול, לכיבוס, לרחצה ולהשקיית השדות. עליו השיטו סחורות לצורכי מסחר, ובאמצעותו פותח ענף כלכלי חשוב - הדיג. דגי היאור היו למרכיב חשוב בתפריטו של המטבח המצרי. כל חייהם תלויים ביאור, ולכן - לפי דעתם הכוזבת - היאור הוא האלוהים העליון. כך חיו בטעותם שנים רבות. עד שבאה מכת דם וטפחה על פניהם.

התראה חוזרת

יום אחד, הופיעו משה ואהרון לפני פרעה. הם פלשו לתוך הארמון ללא רשות והתייצבו לפני המלך. פותח משה ואומר: שלח את עם ישראל, ואם לא תשלח, מימי מצרים יהפכו לדם. פרעה איננו מתרגש מהאיום והוא עונה: איומיך אינם מדאיגים אותי, כיון שאני הוא יוצר היאור, והוא תחת בעלותי. חוזר משה ואומר: אם לא תשלחם, תראה בקרוב מיהו בעל היאור האמיתי. למחרת, שוב חוזר משה ומתרה בפרעה, אך פרעה מסרב בעקשנותו. וכך חוזר הדבר על עצמו עוד יום, ועוד יום, במשך יותר משלושה שבועות!

קולו של משה נמוך היה, אך למרות זאת, בדרך ניסית, שמעו כל מצרים את אימויו!! נתאר לעצמנו, מה חשב האזרח המצרי באותו רגע? הוא בודאי לא הבין מה פשר האיום המוזר הזה. איך יתכן שיהפכו כל המים שביאור לדם? הלוא היאור הוא אלוהים חזק, וגם פרעה חזק! בודאי אין מקום לדאגה. אנחנו, המצריים, העם החכם והמתקדם ביותר. בכשפים, אנו עולים על העולם כולו. אין אף סיבה בעולם שיכולה להפריע לנו להמשיך להעביד את ישראל.

הפך מימיהם לדם:

הם המשיכו לחיות את חייהם בשלוה... עד אותו בוקר. באותו יום אמר ה' למשה וללכת אל היאור בבוקר השכם ולדבר עם פרעה. כמו כל בוקר, בשעה מוקדמת מאוד, יוצא פרעה אל היאור כדי לעשות את צרכיו בסתר. ומדוע בסתר? משום שפרעה היה משתבח ואומר שהוא אלוה ואינו צריך לנקביו. לפיכך היה יוצא אל היאור בהשכמה שלא יראוהו בני אדם בקלוננו. נשלחו משה ואהרון דווקא בשעה זו, כדי להביכו. והנה רואה פרעה את משה ואהרון. תופס משה את פרעה כדי לדבר עימו. אומר לו פרעה: הנח לי עכשיו שאעשה צרכי ואחר כך אדבר עמך (בל נשכח שפרעה מתאפק כבר 24 שעות!) אמר לו משה: האם יש אלוה שצריך לנקביו?! דע לך כי הכל גלוי וידוע לפני הקב"ה. הוא משגיח על כולם, ואף על פי שאתה מרמה את עצמך ואת כל מצרים ועושה עצמך אלוה, את ה' לא תוכל לרמות!

ממשיך משה ואומר: "כה אמר ה' בְּזֹאת תִּדְעַ כִּי אֲנִי ה', הִנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה בַּמָּטָה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהְפְּכוּ לְדָם". כשפרעה ממשיך לסרב, מכה אהרון את היאור (ולא משה, מכיון שהיתה לו הכרת הטוב למים, שעל ידם ניצל כשהיה תינוק בן שלושה חודשים), והנה כל מימי מצרים הופכים לדם!!! דם ממש! לא מים אדומים, אחיזת עיניים, כפי שעשו החרטומים אחר כך, אלא דם ממש: במראה, בטעם, בריח, במגע. אלוהיהם, מקור חייהם, מת וריחו מבאיש כנבלה. הוא לא רק מת אלא גם ממית. כל הדגים ובעלי החיים שהיו בתוכו - מתו.

פרעה! הוכח את בעלותך ואלהותך! הרי לדבריך היאור נוצר על ידך, הפוך את היאור בחזרה למים! כאן הוכיח ה' שהוא ברא את העולם יש מאין, הוא ברא את המים ועושה בהם כרצונו, ואין שום כוח בעולם שיכול לעמוד נגד רצונו.

לא רק המים שהיו לנגד עיניהם של משה ואהרון בשעת ההכאה, נהפכו לדם, אלא כל המים שבכל ארץ מצרים, אפילו המים שבתוך הכלים נהפכו לדם אמיתי. ולא עוד - אלא שכל העצים והאבנים במצרים התחילו לנטוף דם!

חרטומי מצרים מראים את כוחם

פרעה אינו משתכנע ואינו מתרכך. להפך, הוא מקשה את ליבו ואומר: אין הדבר עושה עלי רושם, גם אנו יכולים לעשות זאת. מיד הוא קורא לחרטומים הגאותנים שיעשו גם הם כך. אלא שמתעוררת בעיה "קטנה", אין בנמצא מים, כדי להופכם לדם! חשבו

החכמים שרק המים שהיו גלויים לפני משה ואהרון נהפכו לדם, ולכן חפרו בארות חדשים להוציא מהם מים לשתיה. אולם תקוותם התנפצה במהירות - גם מהבארות החדשים נבע דם. מכת ה' היא מכה אמינית, אין מנוס ממנה.

ובכל זאת החרטומים רוצים להראות את יכולתם וכוחם. הם הולכים לגושן וקונים מים מישראל, ואז הם הופכים אותו לדם. זוהי גדלותם: להפוך מים שקנו מישראל לדם. מי זקוק לכך עכשיו? הרי יש דם בשפע, ואפילו יותר מיד! אילו היתה להם שליטה אמינית בטבע, היו יכולים להפוך את הדם למים, אך לא יכלו לעשות זאת כי כל מעשיהם היו באחיזת עיניים בלבד.

הבדל גדול היה בין מעשה אהרון למעשה החרטומים. אהרון הפך לדם את כל מימי היאור, גם אלו שלא היו לפניו אלא בכלים שאינם מחוברים ליאור. ועוד, אהרון הפך מים שאינם עומדים אלא זורמים, ומים אחרים באים תחתם. ועוד, שעמדה המכה שבעת ימים. ואילו החרטומים הפכו באחיזת עיניים רק מים מעטים עומדים בכלי, וגם זה היה רק לזמן מועט עד ששב פרעה אל ביתו.

אבן מקיר תזעק

פרעה לא חשש ולא הרגיש שזו מכת ה'. לו אישית היו מים, ולא היה צריך לקנותם מישראל. הם הגיעו לו כזכות על כך שגידל את משה בביתו, וכן כדי שיתגדל בעיני המצריים ואחר כך ילקה. ובכל זאת גם הוא לא נמלט לגמרי מסבל מכת דם, וכאשר חזר לארמונו נטרפה דעתו למראה הדם הנוטף והמלכלך את קירות ארמונו המלכותי והמפואר. הדם לא פסח על בית המלך. **הדם היורד מן הקירות מזכיר את הדם ששתת מבני ישראל שנפצעו בשעת עבודתם בניית הבניינים, ונתערב בתוך החומר והלבנים!**

ארץ מצרים נבוכה

נתאר לעצמנו: בבוקר לפני שהולך המצרי להעביד את ישראל בפרך, סועד הוא את ליבו בארוחת בוקר. תוך כדי שתיית כוס משקה, הוא שומע שוב את קולו של משה, המתרה בפרעה שאם הוא לא ישלח את בני ישראל, מימי מצרים יהפכו לדם. שלושה שבועות כבר הוא שומע את האיום, והדבר נהפך לו להרגל. אלא שהפעם... הוא מרגיש טעם דם בפיו. מיד הוא יורק כדי לנקות את פיו, אך למרבה הזוועה הוא ממשיך לירוק דם! אולי - חושב המצרי - השן מדממת. אבל אז הוא שם לב שכוסו מלאה בדם! ולא מן השן. אחוז בהלה הוא רץ אל חבית המים כדי לשטוף את פיו, ולתמהונו הגדול החבית מלאה דם. אין לו אפילו טיפת מים אחת בבית. מה קרה?? הוא משתומם. ומחשבותיו מחזירות אותו אל הדבר הדחוף יותר: כיצד ישטוף את פיו מן הטעם המבחיל של הדם? במצוקתו הוא רץ מיד לשכנו המצרי, בתקווה שיש לו מים. שם מתברר שגם החבית של שכנו מלאה דם. הבעיה קשה ולוחצת, מה הם יעשו??

שכן אחד מספר מבעד לדלת הסגורה, שהוא היה באמצע להתקלח ופתאום מצא את עצמו בתוך אמבטיית דם. הוא קפץ מיד מן האמבטיה, כולו מלוכלך ומדיף ריח יותר

מאשר בכניסתו. הוא ניסה לפתוח חבית נוספת של מים, אך גם משם יוצא דם. הוא שרוי במצב ביש, אינו יודע איך להתנקות. מה יעשה? הוא ישאר בבית?? עד מתי? **כעת לכולם יש אפשרות לרחוץ את גופם בדם. ממש כמו המלך פרעה, ששחט כל יום 300 ילדי ישראל והתרחץ בדם!!**

בעודו מספר את חוויותיו הטראומטיות, צועקת אשתו, כי הבגדים אשר השרתה במים לצורכי כביסה שינו את צבעם והם אדומים. צעקותיה גברו מאוד בהביטה על המרק העומד על האש ועל קערת הבצק המלאה, שהפכו להיות אדומים! מה קורה כאן?

כמו מתוך חלום הם נזכרים באזהרותיו של משה ומבינים שידו עשתה זאת. אוי ואבוי, הם סופקים כפים, הוא אכן אמר שאם לא ישחררו את בני ישראל יהפכו כל מימי מצרים לדם. מי חשב שיתאמתו דבריו? ובודאי שלא בהיקף כזה! איזו מציאות נוראה, דם במקום מים. דם יוצא מהקירות, קיר נוטף דם! המראה מפחיד ומעורר בחילה! **זה מזכיר למצריים את ילדי ישראל שנקברו חיים על ידם בקירות!**

המצרי חש כאילו הוא במחזה בלהות, הוא מביט ביאוש על הדם הנוזל מקירות ביתו, וברקע ביתו נשמעות צרחות הילדים המפוחדים וההמומים מן המתרחש. אין זמן רב למחשבה, הצמא מכה בהם. המצרי מנסה להתחכם וחושב שאם אין מים, ישנו מיץ פירות. אולם כאשר נסחט הפרי יוצא דם ולא מיץ. חוסר האונים גובר, מה עושים? הרי גוף האדם זקוק לשתייה, אי אפשר להתקיים זמן רב ללא מים! אפילו הרוק שיצא מן הפה הפך לדם מבחיל. הוא חש תסכול, כעס, ויותר מכל פחד וחוסר אונים. מה יעשו עכשיו??

האלילים מאכזבים

הילדים צועקים ומבקשים שתיה, ופיו מתחיל להתייבש. מתוך לחץ הוא פונה אל אליליו. (היו להם הרבה אלילים, כי היו זקוקים להם למקרה שאליל אחד ישן או שאינו מרגיש טוב, חולה או מת, היו אחרים רזרבה). הוא פונה לאלילי העץ והאבן, ובמקום לענות לו, להצילו ולתת לו מים, גם הם מוציאים דם!! גם הם מתו. במקום להצילו הם מעמיסים עליו בעיות נוספות!! כמצרי מאמין הוא פונה אל אלילי הכסף והזהב, אולי הם יוכלו להושיעו, אך הם לא מגיבים, ומן המזבחות שלפניהם זב דם רב. מה יהיה?? מה עושים??

עולה המצרי על סוסו ודוהר במרץ לאלוהיו הגדול והחזק מכולם - היאור. הוא בודאי יוכל להצילו בכך שיתן לו מים חיים. כולו מלא תקוה, אך ככל שהוא הולך וקרר ליאור מתחילה תקותו להיסדק. הוא חש בריח מעט חשוד, אבל מוכר... הוא מגייס את שארית תקוותו, ובלב הולם הוא ממשיך להתקדם. ככל שממשיך הסוס בדחירתו, מכה ריח חזק וחרוף באפו. ו... לא, לא יתכן!!! הרי היאור אלוהים חזק הוא, לא יתכן שיהפך לדם!! ליבו מסרב להאמין לאמת המרה, אך האמת סופה להתגלות, היאור אכן הפך לדם, והוא פולט דגים מתים, המוסיפים ריח של נבלה לריח המבאיש של הדם. **נראה**

כאילו היאור אדום מדם הילדים שהושלכו אליו. השלכתם ילדים למות ביאור, כך הדגה שביאור מתה!!

התופעה מפליאה מאוד, כי הזרימה ביאור נמשכת, ונכנסים אליו בלי הרף מים חיים. אולם תמיד כשהמים מגיעים לגבול מצרים הם נהפכים לדם! ומה שמדהים עוד יותר הוא, שכאשר יוצא הדם מגבול מצרים, מיד הוא נהפך שוב למים חיים. רק בגבול מצרים מאכזב היאור את עובדיו המאמינים, ומספק להם דם במקום מים.

היאור - עורק החיים של מצרים, שתמיד עולה ומשקה את כל השדות במים חיים ומצמיח בהם יבול פורה, הנה נהפך הוא עתה לחרדת מוות, לא די שאינו מספק מים לשתייה, אלא את **מרעיל אל השדות בדם מביש**, זורע בהם הרס ומקלקל את התבואה.

מעל ראשי המצרים מרחפת סכנת מוות, לא מוות מהיר וקל כי אם מוות איטי בצמא. אין מים לשתות, רק המחשבה על כך קשה ומטריפה. אין על מי להישען, כי כל אלוהיהם הכזיבו.

חיפוש נואש אחר מים

הוא חוזר הביתה בידיים ריקות ורועדות. הילדים מבקשים לשתות - הם צמאים. וככל שעובר הזמן נשקפת סכנה לחייהם. צמאונם גובר והולך. ניסו המצרים למצוא מים מתחת האדמה, והיו חופרים בארות חדשים, ומוצאים - דם. בלית ברירה היו מצרים ששתו מים מלוחים, אשר הם לא נהפכו לדם. אבל מיד אחר כך נעשו צמאים עוד יותר! אין מים לשתות. לא מים ולא מיץ. גם הרוק שירקו נהפך לדם. הם מתחילים להתייבש וראשם כואב.

והנה המצרי שם לב כי ביד עבדו העברי יש כוס ובתוכה... מים!! מהיכן המים?? הוא שואל בשאגה. "מהגיגית", עונה העבד היהודי בשלוה, "וכי אינך רואה שהיא מלאה מים?" מביט המצרי, ואכן כפי שאמר היהודי, הגיגית מלאה מים. "ומהיכן מלאה את הגיגית?" הוא מתעניין בשקיקה. "מהבאר", עונה היהודי בפשטות. במהירות רץ המצרי עם הדלי אל הבאר, גם היהודי משלשל את הדלי שלו, והנה: זה ממלא דם וזה ממלא מים! המצרי אינו מאבד את עשתונותיו, הוא מביא מביתו כד גדול, ורץ אל הגיגית של היהודי לקחת משם מים. אך מה קורה כאן?? הכד מתמלא דם! ואילו לעבדו היהודי, שניגש למלא לעצמו כוס נוספת, יש מים!! המצרי חוטף מידו של היהודי את הכוס, והנה ברגע שמגיעים המים לידיו של המצרי הם נהפכים לדם!

עולה בדעתו רעיון מצוין: הוא מבקש מהיהודי לשפוך לו מים לתוך פיו. העבד אכן עושה כך, מן הכוס נשפכים מים, אך ברגע שהם מגיעים לפיו של המצרי - הם הופכים לדם! אומר המצרי ליהודי: בוא נשתה במשותף מכלי אחד, כך יגיעו אל פי מים. אכן הם שותים מכוס אחת, אך... ליהודי עולים מים, ואילו למצרי עולה דם! המים נחלקו, חלקם כלפי ישראל מים, וחלקם כלפי המצרי דם! כתוצאה מנסיגותיו הרבים לשתות

מים - יש בפיו טעם רע של דם! אין לך מים!! תשתה דם! שפכת דם ישראל כמים -
תשתה דם כמים!!!

הצמא מתגבר, והפחד עוד יותר. הפה יבש, הראש כואב, הילדים צורחים ובוכים, הם רוצים לשתות! עיניהם יוצאות מחוריהם בראותם את השכן היהודי שותה מים בשפע, וילדיו משתכשכים להם להנאתם בברכה של מים!! המצרי מוכרח להשיג מים! בביתו ישנן נפשות רבות המשוועות לטיפת מים. ולא עוד, אלא שעליו להשקות גם את מקנהו הרב, את סוסיו, את חמוריו, את גמליו, את בקרו וצאנו - צאנו ה"קדוש", שהיה אף הוא אליל מצרים. הוא פונה אל הצאן שלו, בתקווה שיצילו אך הצאן מסתכל עליו במבט אומלל, ובעיניו המיוסרות תחינה למים. במקום שיצילו הם את מאמיניהם, צריכים מאמיניהם להציל אותם.

המצרים מתרוששים

בלית ברירה, מתוך יאוש, הוא מנסה אפשרות נוספת: הוא מחליט **לקנות** מעבדו היהודי כוס מים בכסף מלא. והנה ראה זה פלא - סוף סוף יש לו אכן מים, והם לא נהפכים לדם, הוא שותה ומרווה את צמאונו. בתור אב מסור הוא לא שוכח כמובן לדאוג אף לאשתו וילדיו המשוועים למים. חשבון קצר מעלה כי עליו לקנות עוד לפחות 10 כוסות. המחיר שהיהודי דורש נראה לו מוגזם ביותר, אולם אין לו ברירה, הוא יודע שנפשות ביתו תלויים בו. מיום ליום עולה המחיר ומכפיל את עצמו, עקב הביקוש הרב. אך מה אפשר לעשות? המצרי הולך ומתרושש מיום ליום, ואילו כיסיהם של בני ישראל הולכים ותופחים. **שמתם אותם לשואבי מים חינם אין כסף, כעת תשלמו מחיר מלא עבור כל טיפת מים!!**

ומה עם החמורים, הסוסים, הגמלים, הבקר והצאן? גם הם זקוקים למים. בלית ברירה הוא קונה מים אף להם, כמובן בצמצום גדול. רבים מן הבהמות מתים בצמא, כמות המים המצומצמת לא הספיקה להם. הגדיל המצרי את קצבת המים - עלה לו הון תועפות! - והנה, שוד ושבר! רבים מן הבהמות, אשר הוציא למענם סכומי כסף ענקיים למען לא ימותו בצמא - מתו! וזאת בעקבות מכת הדבר שהתלוותה לכל מכה ומכה.

רעבים ללחם

רוצה המצרי לאכול לפחות ארוחה טובה, ומתברר לו כי גם זה עסק לא פשוט. טרחה האשה המצרית להכין תבשיל, הדבר עלה לה ביוקר רב, שכן היה עליה לקנות מים לשטיפת הירקות ולהכנת התבשיל. היא עשתה את כל המאמצים לשם כך, אולם כאשר באה להניח את הסיר על האש היא נתקלת בבעיה בלתי צפויה! היא לא מצליחה בשום אופן להבעיר אש, העצים כולם נוטפים דם! כל נסיונות ההדלקה אינם מצליחים, ואז מבינים המצרים כי בעצם אינם יכולים לאכול כל אוכל אפוי ומבושל. אין אפשרות לאפות לחם - המאכל הבסיסי ביותר!! מה יאכלו? האפשרויות מוגבלות מאוד, ואכן מצרים רבים מתו מרעב.

מתבוססים בדם

המצב דחוק ביותר, הצמא הפך ל"ידיד קבע", הרעב אף הוא אינו נותן מנוח, אך לא די בכך!! הסביבה כולה מבאישה ודביקה מדם. דם נוזל מהעצים ומהאבנים, כאשר יושבים על כסא או אפילו על אבן, מתלכלכים מדם, כאשר שוכבים במיטה מתלכלכים מדם, איך אפשר בכלל להרדם? הבגדים מלאים דם, הידים מלוכלכות, והגרוע מכל שאין אפשרות להתנקות מן הדם! קניית מים לשטיפה ולרחצה אינה באה בחשבון, זה יעלה הון תועפות, וממילא מיד אח"כ הם יחזרו להתלכלך, כך שזה לא משתלם. הלכלוך והזהמה הולכים ומצטברים מיום ליום. המצב בלתי נסבל! **מנעתם את ישראל מלהתרחץ, עכשיו אתם מנועים מלהתרחץ!!**

תוצאות המכה

7 ימים מתמשך הסיוט הנורא הזה! 7 ימים הנראים כנצח. 7 ימים של פחד וחרדה מן הבלתי ידוע, של חוסר אונים, של טירוף הדעת בלתי נסבל, של צמא ורעב, של אכזבה עמוקה מהאלילים, של תסכול וכעס על עבדיהם המתעשרים על חשבונם!

והנה סוף כל סוף תמה המכה. הדם ביאור הפך חזרה למים, מצרים נושמת לרווחה. כעת יש מים בשפע חינם אין כסף. אך האם בזאת אכן תם הסיפור? האם חוזר המצב לקדמותו, כאילו לא קרה כלום? כלל וכלל לא!! הבתים והכלים מזוהמים בדם. הבגדים התקלקלו ונהרסו מספיגת הדם, האויר מעופש, גרעון גדול בתקציב. האיזון האוקולוגי נהרס לגמרי. אין איש יודע מה תהיינה ההשלכות ממיתת היאור בשנים הבאות. שנים רבות יעברו עד שהמצב יחזור לקדמותו, אם בכלל. הכלכלה נהרסה - ענף הדיג הושבת כליל, מי יודע מתי ישתקם מחדש!...

מכת צפרדע

התראה

זה עתה הסתיימה לה מכת דם, ארץ מצרים כולה עדין שטופה מן הדם. לפני המצרים עבודה רבה: לנקות את זוהמת הדם, לשטוף את הקירות ואת הרהיטים, לכבס את כל הבגדים. והנה בעיצומן של העבודות, נכנס משה אל ארמונו של פרעה ללא רשות, עוקף את השמירה המעולה, ומדבר אל פרעה בתקיפות: "כה אָמַר ה' שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבְדֵנִי: וְאִם מָאֵן אֲתָה לְשַׁלַּח הַנֶּה אֶנְכִּי נִגַּף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצִּפְרָדִּים". למרות הסבל שהיה מנת חלקו במכת דם, הקשה פרעה את ליבו והכריז שלא ישלח את בני ישראל. שמע משה ויצא מן הארמון.

למחרת חוזר הסיפור על עצמו, וכך גם ביום השלישי והרביעי... יום יום, במשך 23 ימים, חוזר משה ומתרה בפרעה, ופרעה מסרב. בפעם האחרונה נכנס משה בחצות היום אל פרעה, והתרה בו לעיני כל שריו ועבדיו. כאשר לא התייחס פרעה אף להתראה זו, הלך אהרון ונטה ידו על מימי מצרים, והנה - מן המים התחילו לעלות צפרדעים!

אט אט התחילו הצפרדעים להתפשט בכל מצרים. תחילה באו הם אל ארמונו של פרעה, ואחר כך התפשטו סביב עד שמילאו את כל מצרים.

צפרדעים, צפרדעים, צפרדעים....

מן היאור חסר החיים, שהמית במכת דם את כל בעלי החיים שהיו בו, כולל הצפרדעים, יוצאים לפתע המוני צפרדעים מקרקרות!! ויש אומרים שצפרדע אחת עלתה מן היאור, והמצרים היו מכים אותה, ואז התיזה נחילים נחילים. **קולות הקרקור העולים מן היאור זועקים את צעקתם האילמת של כל אותם תינוקות שהושלכו אל היאור!**

המצרים המומים. שוב מכה בהם אלוהיהם היאור! הוא מוציא צפרדעים בכמויות אדירות! **אתם השלכתם את אלו שביבשה אל הים – יבואו אלו שבים אל היבשה כדי להפרע מכם!**

אך פרעה הקשה את ליבו ואמר למשה: בכשפים אתה בא אלי? אקרא לילדים קטנים מבית הספר ויעשו גם הם צפרדעים! מיד קרא פרעה לחרטומיו ועשו גם הם כמשה ואהרון. אולם לסלק את הצפרדעים לא היו מסוגלים, ומה הועילו חכמים ב"חכמתם!"

נתאר לעצמנו: פרעה הרשע יושב על כסא מלכותו בבגדי מלכות, ושרי המלוכה לפניו. לפתע מגיעות צפרדעים ירקות קרות וחלקלקות, קופצות ישר אל פרעה ותוך כדי קרקורים נכנסות לו בנקביו ויוצאות מפיו! פה מפיק צפרדעים! איזה בושות! ממנו עוברות הצפרדעים אל שריו ועבדיו. הן קופצות עליהם, נכנסות לתוכם ומקרקרות באוזניהם. כאשר מנסה המצרי להרוג צפרדע סוררת, התבקעה הצפרדע, ומקרבה יצאו ששה צפרדעים נוספות!

מארמון פרעה מתפרסות הצפרדעים על פני כל מצרים. הן מקפצות בעליזות ובזריזות דרך הדלתות והחלונות ונכנסות בהמוניהן אל בתי המצרים. ללא היסוס הן ניגשות אל קערות הבצק, אל הלחמים, אל הסירים, נדבקות אל האוכל ומכרסמות אותו. הן מעיזות אפילו – שלא כטבען – להיכנס לתוך התנורים הבווערים! נכנסו לתנורים כמויות כה גדולות של צפרדעים, עד שהיה בכוחן לקרר את חום התנור! אוכל חם כבר לא היה למצרים. **פרעה! התכחשת למציאות ה' ואמרת "מי ה'?" – למד מן הצפרדעים היודעות את ה' ונכנסות להישרף בתנורים על קידוש שמו יתברך!**

המצרי יושב לאכול והנה לארוחתו יש שותפים, בצלחתו קופצות הצפרדעים. וכשבא לשתות, הוא מקבל נשיקה מהצפרדע שממתינה לו בתוך הכוס!! אין להמלט מהן! לאחר שמצליח המצרי לשתות הופכת שמחתו לתוהו, במים שבמעיו מתפתחים צפרדעים! **בקשתם מישראל להביא לכם שקצים ורמשים, ונפשם היתה קצה מהם. עכשיו תגעלו אתם מן השרצים!**

אין מפלט!

אין מקלט או איזה 'חדר בטחון' המוגן מפני הצפרדעים, הצפרדעים נכנסו לבתים המווגנים ביותר. גם העשירים מבין המצרים אשר נעלו את בתיהם על מסגר וברית, לא נמלטו מן המכה. הצפרדעים ירדו לתהום ועלו ממנו עד לבית העשירים. הן נקשו על רצפות השיש ואמרו להן: 'עשו לנו מקום שנעלה ונעשה רצון בוראנו'. רצפת השיש אכן נבקעה, ואל הבית פרצו הצפרדעים בהמוניהן.

אפילו אם היו המצרים מחביאים את עצמם תחת הקרקע, היו באים לשם הצפרדעים ומשחיתים בהם. כשנכנסו לבית הכסא, היו נושכים ומסרסים אותם. **בטלתם את ישראל מפריה ורביה – גם אתם תתבטלו מפריה ורביה.**

רעש מחריש אוזנים

הצפרדעים נמצאות בכל מקום: על הכסאות, במיטות, בתנורים, בתוך הכוסות והצלחות, על המצרים, והגרוע מכל – בתוך הגוף פנימה! הן כמובן לא ישבו בשקט, אלא קפצו וקרקרו כל הזמן. איזו הרגשה נוראה, "לארח" צפרדעים מקרקרות בבטן! רעש הקרקור היה קשה למצרים יותר מהנזק של הצפרדעים עצמן! במיוחד קרקורן של אלו הנמצאות בתוך גופם. הצער שסבלו מרעש הצפרדעים היה כל כך גדול עד שכולם בכו. היו מצרים שאפילו מתו מן הרעש! **הייתם מבעיתים את בני ישראל בצעקותיכם – כעת תתייסרו מצעקות הצפרדעים!**

צעקות הצפרדעים מזכירות את צעקתם של ההורים האומללים אשר צעקו ובכו והתחננו כשלקחו את בניהם וזרקו אותם ליאור!

אין מנוח!

נתאר לעצמנו: מצרי רוצה לנוח בביתו, אולם כל הכסאות רוחשים צפרדעים. הן קופצות מהרצפה לכסא, ומן הכסא לשולחן, ומהשולחן... הופס, על ראשו של המצרי. לא צפרדע אחת, לא שתיים, גם לא עשר ולא עשרים, אלא אלפי אלפים של צפרדעים. המצרי עייף והוא מוכרח לשבת, על אף כל מאמציו לפנות לעצמו כסא לשבת עליו, הצפרדעים זריזות ממנו ומכסות את הכסא. המצרי מתחכם ומרים את הכסא וכך מפיל מעליו את כל הצפרדעים, אולם תוך כדי שהוא מנסה לייצב את הכסא בתוך ים הצפרדעים, שוב קופצות הצפרדעים ומכסות את הכסא. אין ברירה, צריך לשבת על הצפרדעים. הצפרדעים "מנצלות" את תנוחת הישיבה של המצרי כדי לקפץ גם על ברכיו.

הצפרדעים ממלאות גם את המיטות, ולא מאפשרות למצרי לישון, ואפילו לנוח. המצרי בא למיטתו ומוצא אותה מלאה צפרדעים. אחרי שנוכח לראות כי אי אפשר לגרש אותן כי רבות הן, שוכב הוא עליהן ברוב עייפותו. אולם זו משימה לא פשוטה להרדם כאשר מתחתיד ומעליך יצורים מקפצים ומקרקרים, וכל שכן שיצורים אלו מחבלים בגוף. חלקן של הצפרדעים גדולות וכבדות, וכאשר הן עולות על הבטן הן גורמות לקשיי

נשימה. הצפרדעים הקטנות גם הן עושות מלאכתן באמונה ומכניסות את פיהן לתוך אוזנו של המצרי, הן אף דוחקות את רגליהן הקטנות לתוך עיניו ונחיריו. איך אפשר ככה לנוח?? **אתם לא הנחתם לבני ישראל לנוח. לאחר יום עבודה מתיש הטלתם עליהם עבודות נוספות ומנעתם אותם משינה, בבוקר שוב הערתם אותם מוקדם לעבודה. עכשיו תרגישו מה זה לא לישון כמה ימים.**

זהירות, צפרדעים בדרך!

צפרדעים קרות, רטובות וחלקקות קופצות על המצריים בהמוניהם, בכל מקום שהלכו דרכו עליהן. ומפני שהיו חלקקות ולחות, נפלו המצריים ארצה. ומיותר לציין כי הנופל, צונח ומתגולל בתוך ים של צפרדעים. וכשהוא פותח את פיו לצעוק לעזרה, קופצת הצפרדע לתוך פיו! כדי לעמוד על רגליו שוב, עליו להניח את ידו על שכבת הצפרדעים קרה רירית ודוחה!

כאשר רואה הצפרדע איש מישראל היא בורחת ממנו, ואילו אחרי המצרי היא רודפת ומקפצת עליו. הצפרדעים שרצו בכל גבול מצרים, אך הפלא ופלא! הן לא יצאו מעבר לגבולות המדינה. תועלת אחת צמחה מכך למצרים: סוף סוף השתרר שלום בין מדינת כוש למדינת מצרים, ששנים רבות היו ביניהן סכסוכים וחילוקי דעות על מקום הגבול המדויק. כעת באו הצפרדעים והראו בדיוק את הגבולות.

כיצד ידעו הצפרדעים להבחין בין יהודי למצרי, בין גבול מצרים לגבול כוש ושאר המדינות? שוב נוכחו המצרים לדעת כי לטבע אין כח בפני עצמו, הוא מונהג ומוכתב על ידי בורא עולם, אשר ביכולתו לשנות לגמרי את דרכי הטבע.

אולי היו מצרים שניסו להימלט לארצות הסמוכות. האם הצליחו בכך? נתאר לעצמנו תמונת מצב: משפחה מצרית עולה למרכבה ומתחילה לנסוע, אולם על אף ששני סוסים אבירים מובילים את העגלה, היא נוסעת בכבדות בגלל המון הצפרדעים הקופצות בדרך. הצפרדעים גם עולות לתוך המרכבה, ומציקות ליושבים בה. המצרים מתחילים להצליף בסוסים, והם אכן משתדלים לרוץ מהר יותר. אבל אז קורה אסון, אחד הסוסים נופל פתאום ומת - על ידי הדבר (ושהתלווה לכל מכה). כעבור כמה דקות של נסיונות התקדמות נואשים, דורך לפתע הסוס השני על צפרדע אחת עסיסית במיוחד, גדולה ורירית, מחליק ונופל. העגלה מתהפכת, יושביה מתגוללים על הארץ מנסים להתרומם ולהתנער מן הצפרדעים. להמשיך בדרך הם כבר לא יוכלו, הניידות קשה עד מאוד בתוך ים רועש של צפרדעים.

לב עיקש ופתלתול

הסיוט הנורא הזה ממשיך יום ועוד יום, כל יום כנצח! מצרים רבים נפלו מתים. היה זה נס גדול שנתרו בכלל אנשים בחיים, כאשר צפרדעים מקרקרות להן בתוך הבטן שבוע שלם.

כשמרגיש פרעה שאיננו יכול לסבול יותר, הוא קורא למשה ואהרן ואומר להם: "העֲתִירוּ אֵלַי ה' וְיִסַּר הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וְאַשְׁלַחְהָ אֶת הָעָם וַיִּזְבְּחוּ לַה'". שאל אותו משה וצעק לו בתוך האוזן, כדי שישמעו: למתי אעתיר לך? מתי אתה רוצה שתסור המכה? היינו מצפים שפרעה יגיד מיד: מה השאלה? היום, עכשיו, הרגע! אינני יכול לסבול עוד רגע נוסף! אלא שפרעה הפוליטיקאי המדופלם חושב לעצמו: אם משה שואל מתי להסיר את המכה, כנראה שמכת הצפרדעים נגרמה על ידי המזלות, ומשה שיודע שהגיע עכשיו זמן סילוקה על ידי המזל, מצפה שאגיד לו להסיר מיידית את המכה, ואז הוא יתפאר עלי שכאילו הוא הסיר את המכה. ולכן אתחכם עליו, ואומר לו להסיר את המכה מחר, אבל למעשה היא כבר תסור מאליה היום על ידי המזלות, וכך אוכיח למשה שאין לו שליטה על המצב, הכל מתנהל על ידי כוחות הטבע. אמר לו משה: כְּדַבְּרְךָ, לְמַעַן יִדְעַע כִּי אֵין פֶּה אֶלְהִינוּ" - אתפלל לה' שרק מחר תסור המכה, וכך תראה שהכל מתנהל בהשגחת ה'.

תם ולא נשלם, שבח לאל בורא עולם!

הצפרדעים שהיו במעי פרעה ובמעי שריו היו מדברות ביניהן: אימתי נצא מכאן? וענו זו לזו: עד שיבוא בן עמרם ויתפלל עלינו. ואכן בעקבות תפילתו של משה סרה המכה, ובין רגע מתו כל הצפרדעים. נתאר לעצמנו: בבת אחת משתרר שקט! מליארדי צפרדעים דוממות כאחת, ולמצרים לוקח זמן להתרגל לשקט הרועם. רק אותם צפרדעים שנכנסו לתוך התנורים הבוערים כדי לקדש שם שמים, חזרו חיים לתוך היאור, ולא מתו ביבשה, לפי שבטחו בה' ומסרו נפשן לקיים ציווי ה'.

תמה המכה, אך לא נשלם הסיפור. כעת מצרים כולה מכוסה בשכבות של צפרדעים. מחלקת התברואה של עיריית מצרים נחלצה למבצע פינוי מיוחד, אולם עובדי העיריה לא יכלו להשתלט על העבודה, כל המצרים נרתמו לעבודה הקשה - עבודת פינוי הצפרדעים. כל מצרי צבר לפחות עשר ערמות ענקיות! לאן יפנו אותם? בעיה של ממש. באין פתרון מעשי לכמויות כה אדירות, הותירו אותם ברחובות מצרים ערמות ערמות. באשה הארץ מן הריח הנורא. הצחנה הנוראה גרמה למחלות זיהומיות קשות, לאורך זמן רב, ובמשך תקופה ארוכה עדיין המשיכו אנשים למות כתוצאה מן המכה.

מכת כינים

מנסים לחזור לשגרה

חלפו להן שלושה שבועות מאז תום מכת הצפרדע. אפשר לומר כי מלאכת הפינוי של הצפרדעים כבר הסתיימה, הריח הנורא איכשהו עבר, ועכשיו הם בשלב של התאוששות. כעת יש סוף סוף שקט, הצפרדעים שקרקרו כל הזמן מתו, ולמרבה הרווחה משה לא בא עם התראה על מכה נוספת ובמכת הכינים לא היתה התראה כעונש על כך שפעמיים חיזק פרעה את ליבו למרות שהיתה התראה).

החיים מתחילים לשוב למסלולם הרגיל. אמנם היו שתי מכות איומות שבאו לאחר התראתו של משה, אך אפשר לומר שבאופן כללי המצב חזר לקדמותו: פרעה המלך עדיין שולט בחוזקה, וישראל לא שוחררו מעבודתם. עול השעבוד התרופף מעט, אך עדיין ממשיכים בני ישראל לעבוד בחומר ובלבנים. אמת, שהם מרוששים כבר בעקבות מכת הדם, ונכון שהאוויר עדיין מזוהם, ולדייגים אין פרנסה, נכון שמשפחות שלמות עדיין שרויים ב אבל על יקיריהם, ונכון גם שבתיה החולים מלאים עד אפס מקום, במיוחד במחלקה לטיפול במחלות זיהומיות. גם מחלקת האורטופדיה עובדת באופן מתוגבר עקב נפגעי ההחלקות על הצפרדעים. אבל איך אומרים? החיים צריכים להמשיך הלאה, אסור לשקוע יותר מידי בעבר.

כינים בכל גבולם

והנה פתאום זה קרה - יום אחד, פתאום ללא כל התראה מוקדמת, חשך עליהם עולמם. כל עפר מצרים הפך לכינים! האדמה הדוממת הפכה פתאום לבעלי חיים!

כיצד זה קרה? הגיעו משה ואהרון לפני פרעה ו"חכמיו", אל חצר גינת המלך, ולפתע, ללא התראה, הכה אהרון את האדמה במטהו, וכהרף עין הפך כל עפר מצרים - עד לעומק של חצי מטר - לכינים! קרקע שלא נגעה בה יד אדם מעולם, נשארה כמו שהיא גם עכשיו, אולם כל עפר שנעשתה בו מלאכה, הפך לכינים. **זכרו! אתם שיעבדתם את ישראל בעבודות עפר!!!**

לא רק מין אחד, אלא 14 מיני כינים הביא הקב"ה על המצרים. אילו היו הכינים בגודל סביר, אולי עוד היה אפשר לסבול. אך גודלם של הכינים היה ממש זוועתי, הוא נע בין גודל של ביצת תרנגול לגודל של ביצת אווז!

הכינים זחלו ועלו על פרעה ועל המלכה, וגרמו להם בושח וחרפה - המלך והמלכה מכוסים כינים! חרטומי מצרים, כמו כל המצרים, כוסו מכף רגלם ועד קודקודם, בכינים. למצרי החשוב, המלומד, האינטלגנט והנאור - יש כינים!! בגדיהם לא הגנו עליהם, והכינים הגיעו לבשרם ועקצו אותם. **ביקשתם לאבד אומה שנמשלה לעפר, יבוא דבר שנברא מן העפר ויפרע מכם!**

מלחמה חזיתית

מצרי יושב בביתו ולפתע הוא מותקף מכל הכיוונים. הוא חש כאבים עזים ודקירות כעין מחטים וחיצים הננעצים בגופו. כינים גדולות טיילו להן בחופשיות על גופו, כשהן עוקצות ומוצצות את דמו. הן מפחידות, מעוררות גועל, ובעיקר - מכאיבות. הוא לא מבין מה מתרחש, וכמובן שאינו יודע כיצד להתגונן.

בנוסף לזאת, הוא מרגיש שכסאו זז מתחתיו. הרצפה העשויה עפר הפכה לזוחלים נעים ועוקצים שגרמו לכסאו אי יציבות. לנגד עיניו קירות ביתו שהיו מטויחים יפה בטיח

לבן, והנה הם רוחשים רמשים שחורים. הוא מתחיל לצעוק מבהלה ומכאבים, וצעקותיו מתערבות בקול צעקות אשתו וילדיו. הוא קופץ מן הכסא, אך ללא הועיל, כעת הוא עצמו שוקע בתוך הכינים, אשר מכסים אותו עד ירכו. הכאבים עצומים!

הוא לא יודע איך להתפטר מן הכינים, והיכן לגרד תחילה. הוא מנסה לתולשן מפניו ומגופו הדואב, אך ביכולתו לתפוס רק כינה אחת בכל פעם, בגלל גודלה. הוא מוריד כינה ומגרד, מוריד ומגרד. ואף על פי ששתי ידיו עובדות במהירות, אין הוא מצליח להתגבר על הכמות הגדולה שהשתלטה עליו. וככל שהוא מגרד ומוריד ונלחם, באים עוד ועוד, המלחמה אבודה מראש. איזה טרוף הדעת! גירודים, כאבים ויאוש.

המצרים קופצים ומתנועעים ללא הרף בהשתדלם להיפטר מן הכינים המטרידות. כפות רגליהם לא נוגעות בקרקע, כי היא מלאה כינים. הם דורכים על שכבת כינים אשר מוצצת את דמם. הדקירות התמידיות בכפות הרגלים גרמו להם להרים כל פעם רגל אחת, איזה ריקוד משעשע!

עייפות, רעב וצמא

אחרי שעות של ריקודים ללא הפסקה, הם התעייפו מאוד. אך היכן אפשר לשבת או לשכב? תנוחות הישיבה והשכיבה רק מגבירות את הכאב. וככל שעובר הזמן – מחריפה הבעיה. העייפות 'קורעת', ובנוסף יש גם צורך לאכול ולשתות. פעולה זו איננה פשוטה כלל וכלל, שכן הכינים ממלאות את הפנים והידיים. כיצד יאכלו? ברגע שיפתחו את הפה, יכנסו גם לתוכו הכינים הסוררות ויעקצו את הלשון והחיך. הצמא מעיק עוד יותר, מציצות הדם של הכינים גרמו למצרים לאבד דם רב, מה שגרם לתחושת צמאון מוגברת. אולם פעולת השתיה מסובכת מאוד וגורמת צער רב. קשה להחזיק כוס בידים מלאות עקיצות וכינים, כואב להגיש את הכוס אל השפתיים הנפוחות, ודוחה לשתות מים מעורבים בכינים. הצער והכאב ללא הפסקה. יום ולילה נלחמו המצרים בכינים ובטלו ממלאכתם. אתם ביטלתם את ישראל ממלאכת שמים, מעשיית מצוות – כעת תתבטלו ממלאכתכם!

סתימת פיות

נתאר לעצמנו מצב מציאותי: תוך כדי מאבק בכינים, שומע המצרי צעקות כאב ופחד. ילדיו הקטנים ששחקו בעפר שוקעים בתוך הכינים והם צורחים מכאב העקיצות ומפחד שמא יטבעו בתוך הכינים. האב מגיע במאמצים רבים אל ילדיו לחלצם, הוא מנסה להתעלם מן הכאבים הגדולים והעצומים שפעולה זו גורמת לו, כאשר הכינים שנמצאות על כף ידו ועל זרוע הילד שהוא מרים מגבירות את עקיצתן תחת לחץ המשיכה. וכך מושך הוא אותם ומניחם על משטח שולחן שרגליו שקועות באדמה השורצת כינים. הילדים עדיין מכוסים כינים מכף רגל ועד ראש, ועובדה זו גורמת להם להמשיך לצעוק ולבכות מכאבי הדקירות התמידיות. כמה זמן אפשר לבכות? אט אט משתתקות הצרחות שממילא אינן עוזרות, ואף מכאיבות יותר בגלל הכינים העוקצות את הפה הפתוח. זה מזכיר את צעקות הילדים שנדחפו לקירות במקום לבנים, וסתמתם את פיהם בטיט!

שביתה באתר הבניה

מה קורה באתר הבניה של העבדים היהודים? תוך כדי עבודה מפרכת, כאשר הנוגשים המצרים מאיצים בבני ישראל למלא את מכסת יומם, והיהודי המסכן כמעט טובע בתוך הטיט, לפתע פתאום --- כל שטח העבודה נהפך לשחור, והשחור הזה נע! אין טיט! הנוגשים גם הם התכסו בשכבה שחורה, הם מתחילים לצעוק ולקרטע בידיהם ורגליהם מרוב עקיצות. לעומתם, היהודי שעמד בתוך הטיט כאשר נהפך לכינים, לא קיבל אפילו עקיצה אחת, ולא דבקה בו אפילו כינה אחת!

הנוגש מגרד את גופו במרץ (מעין המרץ שבו הכריח את ישראל לעבוד). לנגד עיניו הזועמות יושבים עבדיו באפס מעשה. כל כך מרגיז לראות אותם יושבים בנחת, כשהוא עצמו מתפתל מכאבים, והם עוד מעיזים לחייך וללגלג על תנועותיו המשוונות. כמה חבל שאין הוא יכול "לטפל" בהם עכשיו "כמו שצריך". למורת רוחם של המצרים, העיזו העבדים לעזוב את הכל וללכת הביתה.

כבהמות נידמו

המכה הנוראה פגעה גם בבעלי החיים! החמורים, הסוסים, הגמלים, הבקר ואפילו הצאן ה"קדוש", התכסו בכינים עוקצות. כל הבהמות גועות בכאב ומשתוללות בהשתדלן להתפטר מן המטרד הנורא, ממש כמו המצריים עצמם. **אתם ביזיתם את ישראל והשויתם אותם לבהמות – השווה ה' אתכם לבהמותיכם!!**

אצבע אלוקים היא!

פרעה השחצן עוד לא משוכנע שאין זה מעשה כשפים. הוא קורא לחרטומיו שיצרו גם הם כינים. החרטומים מנסים להוציא כינים, אך אינם מצליחים. מדוע? משום שאין מעשה הכשפים יכול לשלוט בדבר שגודלו פחות משעורה, והכינים בגודלם הטבעי הן קטנות מאוד ואין לחרטומים שליטה עליהן. ראו החרטומים כי אין ביכולתם להוציא כינים, הודו ואמרו: "אצבע אלוקים היא". ממכה זו בטלה חכמתם ונתמעטה מעלתם יותר ויותר. האומה המתקדמת ביותר והמפותחת ביותר בענייני כישוף, הודתה שאין כאן כישוף, אלא הכל מהקב"ה!!

השלכות המכה

החל ממכת כינים בטלה העבודה מבני ישראל, הם הפסיקו לטאטא את הרחובות, לעבוד בשדות ולעבוד בטיט. אולם עדיין לא שוחררו לחופשי. כעת יש לפני המצרים עבודה רבה וקשה. כל הבניינים שהיו מטויחים יפה בטיח, נראים מוזנחים ועזובים. עבדיהם שוחררו מעבודת הטיט, ואין מי שיטיח הכל מחדש. ידיהם פצועות וכואבות, והם אינם מסוגלים לעבוד, בודאי שלא עבודה כה קשה בטיט.

במכה זו שוב הראה ה' במוחש את מציאותו, ובזה תמה סדרת המכות הראשונה - דצ"ך (דס, צפרדע, כינים) שהיא שלב א' בלימוד שה' רצה ללמד את פרעה ואת עמו: יש

אלוקים והוא ברא את העולם יש מאין. אכן ידיעה זו הגיעה להכרתם השכלית של המצרים. אולם עדיין סרב ליבם לשלוח את בני ישראל.

מכת ערוב

התראה

אמר הקב"ה למשה: הרשע הזה (פרעה) הקשה את ליבו בשלוש המכות הראשונות, המכה הרביעית קשה יותר מן הראשונות. לך והתרה בו, כדי שישלח את עמי ולא תבוא עליו המכה. בנוהג שבעולם, אדם הרוצה להביא רעה על שונאו, מביא עליו בפתאומיות, כדי שלא ירגיש בו וימלט. ואילו הקב"ה היה מתרה בפרעה הרשע, אולי יחזור בתשובה. עושה משה כדבר ה' ומתרה בפרעה: שלח את עמי או שתלקה במכת ערוב - תערובת של כל מיני חיות, עופות, נשרים, שרצים ורמשים. פרעה הרשע מקשה את ליבו, למרות שגופו עדין מגרד וכואב מעקיצות הכינים, ועל אף מליארדי הכינים המתות המצויות בכל מקום. בוקר בוקר, במשך שלושה שבועות, נכנס משה לארמון המלך ללא רשות ומתרה בו, והמלך מסרב לשמוע. ביום האחרון כבר 'נשבר' לו לפרעה לשמוע את התראותיו החוזרות ונשנות של משה. מה הוא עושה? הוא מקדים את יציאת הבוקר היומית שלו אל היאור (כדי לעשות צרכיו), ויוצא מוקדם מאוד, לפני שיספיק משה להגיע. אך אין דבר הנסתר מעיני ה'. אמר ה' למשה כי ילך אל פרעה מוקדם יותר אל היאור, להתרות בו בפעם האחרונה.

השגחה פרטית

מוקדם מבכל בוקר נפגשים משה ופרעה, והפעם ליד היאור. פרעה נתפס שוב בקלנו ובקלקלתו, כשהוא ה"אלוה" הגדול צריך לצאת לנקביו. אמר לו משה: "כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח עִמִּי וְיַעֲבֹדְנִי: כִּי אִם אֵינְךָ מְשַׁלַּח אֶת עַמִּי הַנִּנְי מְשַׁלַּח בְּךָ וּבְעַבְדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבְתֶיךָ אֶת הָעֶרֶב". משה מוסיף ואומר לפרעה: עד עכשיו בשלוש המכות הקודמות ראית כי ה' ברא את העולם. עכשיו תלמד לדעת שה' לא רק ברא את העולם, אלא הוא משגיח על ברואיו, רואה את מעשיהם, גומל לאיש חסיד כמפעלו, נותן לרשע רע כרשעתו. ההוכחה לכך היא שהערוב יבוא בכל מצרים, ואילו אל ארץ גושן - מקום מגורי בני ישראל - לא תכנס אפילו חיה אחת, אפילו זבובון קטן לא יכנס לשם! יותר מכך, גם אם ילך איש יהודי מחוץ לתחומי גושן, לא תפגענה בו החיות לרעה כלל. במכה זו, אומר משה לפרעה, יש לכם שהות של יום אחד כדי לברוח אל ארץ גושן המוגנת מפני הערוב.

יש דובים ויש יער!

למחרת היום הגיעו לארץ מצרים כל מיני חיות רעות ואכזריות: דובים, אריות, נמרים, זאבים, זוחלים ונחשים, עקרבים, עכברים וחולדות. גם מיודעינו הצפרדעים והכינים, חזרו! נוסף לאלה היו מעופפים באויר שרצים עוקצים ומציקים, כמו זבובים, יתושים, דבורים, צרעות, פרעושים, מקקים. גם ציפורים טורפות הגיעו!

אולם יש בעיה: חיות רעות הן בעלות עוז ואומץ רק כשהן מצויות במקומן הטבעי. אך כאשר הן נמצאות במקום ישוב בני אדם כוחן ואומץ לבן נחלש. אולי בשל כך לא יעשו החיות במצרים עבודה מספיק טובה? גם לזאת דאג בורא עולם. כדי שהמכה תהיה מושלמת, הביא הקב"ה יחד עם החיות "גם את האדמה אשר הם עליה", כדי שידמה להן שהן במקומן, וכך יוכלו להתגרות ברשעי מצרים.

הגיעו החיות תחילה לארמונו של פרעה. מביתו התפשטו ובאו אל בית עבדיו ואחר כך בכל ארץ מצרים, עד שהשחיתו את הארץ. אופן התפשטותם הוא בניגוד להגיון, שכן היה עליהם לבוא תחילה אל השדות אשר סביבות מצרים, אט אט להכנס גם אל אזורי המגורים ורק לבסוף אל ארמון המלך המבוצר. אולם הקב"ה שינה מדרך הטבע כדי להוכיח למצרים במוחש את ענין ההשגחה הפרטית, בזה שפורע הקב"ה תחילה מן הרשעים ביותר.

התקפה חזיתית

נתאר לעצמנו: פרעה יושב על כסא מלכותו וכתר מלכות על ראשו, שריו ועבדיו עומדים לפניו. סביב ארמונו יש שמירה כבדה. לפתע מתחילה התקפה ישירה על פרעה. נחילי דבורים מקיפים אותו ועוקצים אותו ואת שריו. יחד עימם באים יתושים, זבובים ועוד טרדנים למיניהם. פרעה עדין יושב על כסאו, והנה נכנס "חיל אויר" כבד - נשרים, עורבים ועוד. הם עושים בביתו כבתוך שלהם. עוד הנשר מפיל את הכתר מעל ראש המלך, ו"חיל פרשים" נכנס בשאגות, נהמות וקולות מקפיאי דם - אריות, נמרים, שועלים, דובים, זאבים ועוד. פרעה רועד מפחד בכסאו, הוא מבין כי שומריו לא יצליחו להגן עליו, אולם אין לו לאן להמלט, מה גם ש"חיל רגלים" הופיע אף הוא, והוא כולל - נחשים, עקרבים, עכברים, וגם --- אוי, רק לא זה! - צפרדעים וכינים!

החיות הסתובבו בכל ארץ מצרים: מצרי הולך ברחוב, ופתאום לנגד עיניו צמח יער שופע עצים. הוא עומד מופתע, איך נברא היער בין רגע? הוא לא מתעמק בענין יתר על המידה, כי אינו רואה כל רע בכך שחורשה תרענן את מרכז העיר. אולם האריות, הנמרים, הדובים והזאבים שהתחילו לפתע לצאת מן ה"חורשה" גרמו לו לשנות כליל את דעתו, הוא נס בצורה מטורפת, כל עוד נפשו בו.

ושמתי פדות בין עמי ובין עמד

ברחוב אחר מטייל איש יהודי, אשר הוכרח לעבוד כ"מטפלת" והרי החליפו עבודות של נשים וגברים. הוא יצא מבית המצרי כשהוא טעון בחמשת ילדי אדונו המצרי, שנים על כתפיו, עוד שנים על ידיו, והגדול לצידו. לשמחתם של הילדים יש יער חדש במקום. הם רצים אל עבר היער בשאגות שמחה. שמחתם נקטעת וחיוכם קופא על פניהם בראותם לפתע אריה רץ לקראתם. צעקותיהם הופכות לצווחות אימה. הבהלה והפחד משתקים את גופם, והאריה מצליח ללא מאמץ לטרוף את אחד הילדים. המראה המזעזע מוציא אותם מן ההלם המשתק שהיו שרויים בו, והם מתחילים לברוח תוך כדי צעקות אימים. הישראלי משתדל לברוח עם ארבעת הנוותרים, אך בדרך מנוסתם

בא לקראתם זאב! מנסה המטפל לברוח, אך הזאב משיג אותו וטורף ילד נוסף. העבד היהודי ממשיך לברוח עם שלושת הנותרים, כשלקראתו מגיע דוב. הוא מנסה לברוח מהר יותר, אולם הדוב מצליח להשיגו וטורף עוד ילד אחד. הוא ממשיך לרוץ עם שני הילדים שנותרו, אך כיון שכוחו הולך ואוזל ובין כה וכה איננו מסוגל לרוץ מהר יותר מן החיות הטורפות, הוא מנסה להתחכם ולעלות עם הילדים על עץ. תוך כדי טיפוס בא נמר, ותופס את הילד שנשאר עדיין למטה. העבד מתנחם בכך שלפחות אחד הצליח להציל, אבל תקוותו נכזבה כשבא נשר ועף עם הילד למרומים.

היהודי ממשיך בדרכו מפוחד ומבועת, כרגע נתון הוא עצמו בסכנה! נמצא הוא בתוך יער שורץ חיות רעות, הוא כבר הספיק לומר כמה פעמים "שמע ישראל" ואפילו וידוי, מצפה הוא בפחד אל מותו הנורא על ידי החיות הטורפות. והנה הנה זה מגיע --- פיל ענק צועד לקראתו בצעדים שקולים ומדודים, כאילו מתכנן מהיכן להתחיל לטרוף אותו. והפיל מתקרב ומתקרב ומתקרב ו... מגיע ממש מקרוב אליו. היהודי עוצם את עיניו מחכה לחוש את השיניים הננעצות בו, אך כלום לא קורה. הוא פותח את עיניו ורואה מולו את הפיל מביט בו במבט ידידותי, מצדיע לו עם החדק הצדעת כבוד, והולך לו...! מה קורה כאן?? ממשיך היהודי בדרכו, ועל פניו עוברות חיות נוספות, אולם שום חיה לא נוגעת בו לרעה!!! מבין היהודי כי יש לו "פרוטקציה" מיוחדת אצל בורא עולם, קומתו השחוחה מזדקפת, אט אט במשך הזמן הוא לומד להכיר בערכו הרם, טעם הבזיונות וההשפלות הרבות שספג במשך שנות עבודתו, ואשר הפכו את כל אישיותו לכנועה ועלובה, מתחיל להתפוגג, ובמקומו עולה תחושת הערך העצמי. אכן זו היתה אחת המטרות החשובות של עשר המכות, לרומם את רוחם של בני ישראל, כדי להכין את נפשם לקבלת התורה וליצירתם כעם הנבחר.

אבל כבד

כעת הוא שב לביתו של המצרי לבשר לו על מיתת ילדיו, הוא עורך לו רשימה מסודרת על נסיבות מותו של כל אחד ואחד מילדיו. יוצא העבד העברי מבית המצרי כשהוא מותיר אחריו בית אפוף רגשות אבל ויגון. **תחשו את תחושתם של בני ישראל בשעה שתחבתם את ילדיהם אל קירות הבנין!**

עוד הם אפופים ביגונם, והנה הם שומעים מן החלון את השכנה זועקת בהיסטריה. מה קרה? ליד ביתה, סמוך לחלון חדר הילדים, צמח לו פתאום עץ קוקוס גבוה. לפתע הגיחה מן העץ גורילה ישר לתוך הבית, ניגשה לעריסת התינוק, תפסה אותו ונעלמה! הצעקות והבכיות התגברו. **גם משפחות בני ישראל צעקו בשעה שגזלתם מידיהם את עולליהן הרכים כדי להשליכם ביאור!**

אין מנוס!!

החיות הטורפות הסתובבו בחופשיות בכל מצרים. קולותיהן האימתניים ושאגותיהן הנוראיות היו מקפאות דם. צעקות הפחד של המצרים ויללותיהם הגיעו עד לב השמים.

שטחים רבים במצרים הפכו ליערות ומהם יצאו חיות שהתעללו במצרים. פילים מעכו אנשים, והעיפו אחרים למרחקים באמצעות החדק. קופים קפצו על המצרים והשתוללו, חיות אחרות עשו מבשרם ארוחה דשנה. המצרים רצו אחוזי תזיזת ממקום למקום, מנסים למצוא מקום מפלט. תוך כדי מנוסתם מן החיות הטורפות, הם מוצאים לפתע אגמי מים. היו שהחליטו לקפוץ לתוכם כדי להינצל מן החיות שביבשה, אך מהר מאוד נוכחו לדעת שנפלו מן הפח אל הפחת. הם מצאו את עצמם שוחים לתוך לועם של כרישי ענק ודגים טורפים אחרים.

היו מצרים שעלו לקומות עליונות במגדלים גבוהים, כדי להנצל מן החיות, אך מהר מאוד גילו את טעותם כאשר מבעד לחלון נכנסו נשרים ועורבים והרגו בהם.

בחדרים אימה

המצרי היושב בביתו, שומע את קול בהמותיו הגועות ברפת מפחד החיות הרעות. הוא משער לפי הקולות שחלק מן הבהמות נטרפו. ואז הוא שומע את השה – אלוהיו – מרים את קולו. המצרי עוד מנסה להשתעשע בתקוה, כי הנה סוף סוף מראה אלוהיו את כוחו וגוער בחיות הרעות שיסתלקו. אך השתקוּתו הפתאומית של השה לא מותירה ספק בלב המצרי, כי גם השה מצא את סופו בלוע החיות.

הוא מתנחם בעובדה שלפחות הוא ומשפחתו מוגנים בתוך הבית הסגור. אולם "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'". אי אפשר לברוח מעונשי שמים. רק לארץ גושן יכלו להמלט כדי לראות את הפדות שה' עשה בינם לבין ישראל. אולם אל הבתים אשר בארץ מצרים שלח ה' מן הים חיה הנקראת "סילונית". ידיה ארוכות כ- 5-6 מטרים, והיא שולחת ידיה בתוך ארובות הגנות, מגיעה אל הדלת מבפנים ופותחת אותה לרווחה!

נתאר לעצמנו משפחה היושבת ספונה בביתה. נמצאים שם האבא, האמא, הילדים, הסבא והסבתא, וגם ה'סבתא רבה' הקשישה בת ה- 90. חיות רעות מקיפות את הבית, קולותיהם האימתניים נשמעים בברור בתוך הבית. ההורים מנסים להרגיע את הילדים שלא יקרה להם שום דבר, שהרי הם מוגנים בתוך הבית.

אולם, לפתע הם שומעים רשרושים מוזרים מאזור הגג. מתוך הארובה משתלשלת יד ארוכה של החיה הסילונית, וכבקיאה היא מגיעה אל מקום הדלת, מושכת את הבריה, ופותחת את הדלת לרווחה!! בפתח עומד לו אריה אימתני. בלי להסס, הוא נכנס פנימה בדהרה וטורף את התינוק הנמצא בחיק אמו. כשטרפו בין שיניו הוא פונה לצאת מן הבית.

ההלם והזעזוע משתלטים על הנוכחים. האמא מתעלפת, והאחים נתקפים בחרדה. גם הסבתא שותפה להרגשת ההלם והאבדון. הסבתא רבה הקשישה מתעלפת, בהיזכרה

בתמונה דומה שהתרחשה לפני למעלה משמונים שנה כשהיא היתה ילדה קטנה. אז שלחו אותה לרגל בין בתי בני ישראל ולהלשין על אמהות שילדו בנים. השוטרים היו באים, ולוקחים את התינוקות מידי אמותיהם, ובאכזריות נוראה מול עיניהן זורקים אותם ליאור! האמהות היו צורחות בדיוק כמו עכשיו. אולם... אז חשו המצרים עונג לשמוע ולראות את צערם הגדול של בני ישראל. כעת זאת היא זו שסובלת - מידה כנגד מידה!

שבוע של סיטים

שבוע שלם השחית הערוב את מצרים, אבל בישראל לא פגע. אחרי זמן קצר לא נראו מצרים ברחוב, חלקם נטרפו וחלקם נכנסו לבתים בתקוה שהם יהיו להם למחסה. הלילות עברו עליהם ללא שינה. אף על פי שחיות טורפות רק ביום, ובלילה היה שקט יותר מבחינה זו, בכל זאת לא יכל המצרי לעצום עין. הטראומה שעברה עליו במשך היום החולף וכן הפחד מפני יום המחר הדיר שינה מעיניו. כאשר הכריעה העייפות את הפחד וסוף סוף כמעט נעצמו עיניו, הוא חש לפתע עקיצה מוכרת - כינה גדולה באה ועקצה אותו. עקיצות הכינים וקרקורי הצפרדעים שברקע מחזירות אותו שוב לסיטי העבר. ליל בלהות ממש. והסיוט הזה נמשך 7 לילות ו- 7 ימים.

לקראת סוף המכה אמר פרעה: "אֲנֹכִי אֶשְׁלַח אֶתְכֶם וְיִזְבְּחֶתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִדְבָּר, רַק תִּרְחַק לֹא תִרְחִיקוּ לְלֶכֶת, הֶעֱתִירוּ בְּעַדִּי!". משה מתפלל שתסור המכה למחרת, ואכן המכה סרה, אולם פרעה שוב הכביד את ליבו ומאן לשלוח את בני ישראל.

לאחר המכה, יצאו כל החיות והבהמות ממצרים וחזרו למקומן הטבעי - שלא כמו במכת צפרדע, שבה מתו הצפרדעים ונשארו במצרים. זאת, מפני שאילו היו החיות מתות במצרים, היו המצרים נהנים מאוד מנבלותיהם - מבשרם, מעורם, מפרוותיהם, משיניהם, מקרניהם, ועוד. והמכות - הרי לא להנאה ניתנו...

מכת דבר

התראה

טרם הספיקו המצרים להתאושש מן הטראומה הנוראה שהביא עליהם הערוב, עדין שקועים הם ביגון על יקיריהם שמתו במיתות משונות. והנה עוד באותו יום שבו סר הערוב, בצהרי היום, מגיע משה לארמון פרעה ומתרה בו שאם לא ישלח את עם ישראל, ה' יכה אותו במכת דבר. הפעם אומר משה את דבריו ביתר תקיפות בדיבורים קשים, משום שפרעה כבר הכיר כי דבר ה' מתקיים במלואו, ובכל זאת הוא מקשה את ליבו. פרעה בכל זאת מסרב. וכך חוזרת ההתראה במשך שלושה שבועות. ביום האחרון אומר משה לפרעה: "הֲנֵה יָד ה' הַיְזֵה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בְּשָׂדֶה בְּסוּסִים בְּחֻמְרִים בְּגַמְלִים בְּבָקָר וּבְצֹאן - דָּבָר כָּבֵד מְאֹד: וְהִפְלָה ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר".

מוות פתאומי

אכן למחרת מכה ה' את ארץ מצרים בדבר. דבר הוא מיתה פתאומית לבהמות. כל הבהמות שהיו בחוץ מתו כולם בבת אחת, לא ממחלה או מכל סיבה טבעית אחרת, אלא פתאום ללא שום סיבה. נתאר לעצמנו מה קרה באותו רגע שבו התרחשה המכה: מצרי אחד היה באותה שעה רוכב על סוסו האביר. פתאום צונח הסוס, ורוכבו נופל בחבטה ארצה. איכר שעמד ליד שורו נפגע מנבלתו הנופלת עליו כאשר מת מהדבר. כך החמיר נמוץ למוות על ידי חמורו הצונח עליו. ילד שעמד ליד השה, נדרס תחת אלילו המת.

מצרי אחר יושב בביתו ופתאום הוא שומע קול חבטות עזות בחצרו. הוא קם ומסתכל מהחלון, והנה כל הבהמות שבחצרו מתו! איזה נזק כספי עצום! הוא סוקר במבטו את הרחוב ומגלה שעל הארץ שוכבות בהמות מתות רבות, אין בהמה אחת שמסתובבת חיה. הוא תמה, מה גורם למוות הפתאומי הזה? ואז הוא נזכר שמשה התרה בהם שיהיה דבר. **גזלתם בקרם וצאנם ומקניהם של ישראל – בהמותיכם ילקחו מכם!**

הוא נעשה מודאג מאוד: איך אחרוש מעכשיו את השדה? הרי עד לפני זמן קצר השתמש בישראל כבהמה למשוך במחרשה בשדה כדי לא לעייף את הבהמות. לאחרונה חזר שוב להשתמש בבהמות, ובמותן מי ישא בעול המחרשה במקומן? **חסתם על הבהמות ורתמתם את ישראל אל המחרשה – כעת מתו בהמותיכם ואין לכם את מי לרתום!!**

בתחילת מכת דבר מתו בשניה אחת כל הבהמות שהיו בחוץ. במשך שבעת ימי המכה מתה כל בהמה שבעליה הוציא אותה החוצה בנסיון לראות אם עברה המגפה או לא. כמו כן מתה כל בהמה שבעליה לא שמר עליה כראוי ויצאה החוצה.

ממקנה בני ישראל לא מת אחד

מבהמתן של ישראל לא מתה אפילו אחת, גם אם עמדה בהמת ישראל סמוך ממש לבהמת המצרי. אפילו בהמת ישראל חלשה, רזה וחולה העומדת למות, לא מתה. בהמה שהיתה שייכת בשותפות למצרי וישראל, לא מתה. אפילו בהמת מצרי המושכרת לישראל, שהיה לישראל הנאה בה מהגיזות והחלב, לא מתה.

הכבדת לב פרעה

ראה פרעה כל זאת, ובכל זאת הכביד את ליבו. אומנם הקל יותר את עול העבדות, אך לא שחרר את בני ישראל. אמר הקב"ה: רשע! סבור אתה שלא אוכל להכחידך מן העולם? למד ממכת דבר, בעת ששלחתי אותו הדבר, אילו הייתי משלח עליך ועל עמך, היית נכחד מן הארץ. אבל לא שלחתי עליך, כדי שאראך גדולתי ותספר כוחי בכל הארץ. כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מחמש המכות הראשונות, מכאן ואילך אמר הקב"ה, אפילו אם ירצה לשוב, אני מחזק ליבו כדי שאפרע כל הדין ממנו.

🕊️ מכת שחין

מעט המכיל את המרובה

לאחר מכת דבר, נהנו המצריים משלושה שבועות שקטים. משה ואהרן לא מאיימים עליהם במכה נוספת. והנה יום אחד מופיעים משה ואהרן בחצר פרעה, ללא רשות כמובן. בעמדם לפני פרעה לקח כל אחד מהם מלוא חופניו פיח של כבשן. העביר אהרן את הפיח שבחופניו אל חופני משה, ומשה העביר את הכל ליד אחת, קמץ אותה וזרק את האפר כלפי מעלה. הגיע האפר עד כסא הכבוד! שם התחמם האפר, ירד והתפזר על כל ארץ מצרים, וגרם לשחין אבעבועות פורח באדם ובבהמה.

ניסים גדולים התרחשו פה: ידו של משה הכילה פי שמונה מהרגיל – הוא החזיק בחופן אחד כמות של 4 חופנים, ואז קמץ את היד באופן שהצטמצם הנפח למחצית! שלא כמידת בשר ודם מידת הקב"ה, בשר ודם ממלא כלי מלא לתוך הריקן ואינו יכול לפנות כלי מלא לתוך כלי מלא. אבל הקב"ה עשה מקום שמחזיק מעט – שיחזיק מלואו פעמים רבות. **נס נוסף:** אם אדם זורק חץ כלפי מעלה, אינו מהלך מאה אמה, וכאן זרק משה אפר קל שאין בו ממש – השמימה, עד כסא הכבוד. **ועוד נס:** הכמות הקטנה של האפר התפזרה על פני כל ארץ מצרים (1,600 ק"מ על 1,600 ק"מ). **ועוד:** סוג אחד של אפר הביא 24 מיני שחין.

מכף רגל ועד ראש אין בו מתום

24 מיני שחין הביא הקב"ה על המצרים, ולא היתה רפואה למכתם, כיון שהתרופה של סוג שחין מסוים גורמת נזק לסוג שחין אחר, והמצרים סבלו מכל מיני השחין גם יחד.

נתאר לעצמנו: לפתע, ללא כל התראה יורד מן השמים אפר חס. בלתי אפשרי להמלט מפגיעתו אפילו בתוך הבתים. האפר חודר דרך בגדיהם אל כל חלקי גופם, והם מתכסים בשחין מכף רגל ועד ראש. כל בשרם נעשה אבעבועות רבות, וזב בשרם מעליהם עד שנמקו ונבאשו. האפר החס פוגע רק במצרים, ואילו ישראל שעומד ליד המצרי לא נפגע כלל, אפילו גרגר אחד קטן לא פוגע בו! השגחה פרטית מדויקת! **שעבדתם את ישראל בדוחק תחת השמש הקופחת, והיה בשרם נכמר – ילהט אף גופכם מן השחין!**

המצרי לא מצא מנוח לגופו, על כפות רגליו היו אבעבועות מכאיבות, אשר הכאיבו לו יותר כאשר עמד עליהן. הוא ניסה להרים את רגליו לסרוגין, פעם את רגל ימין ופעם את רגל שמאל. כשהתעייף מן הריקוד המוזר, ניסה לשבת. אך הפצעים שבגופו הכאיבו לו יותר. לשכב על הפצעים המוגלתיים הוא אפילו לא ניסה, שמא ילחצו והמצב יחמיר. כך הוא יושב ונעמד, יושב ונעמד ולא מוצא תנוחה מתאימה במשך שבוע שלם! **גם אתם הכרחתם את ישראל להמשיך לעבוד כאשר נדקרו ברגליהם ובידיהם מן התבן והקוצים שבטיט!**

מצרי שאיבד את שיווי משקלו תוך כדי "ריקוד" – נפל, וכאב המכה על גוף פצוע בלתי ניתן לתיאור. היה עליו לקום במהירות כי בלתי נסבל להשאר לשכב על הפצעים. אולם לצורך הקימה היה מוכרח להניח את ידיו מלאות הפצעים על הרצפה וללחוץ כדי להתרומם ולקום! כששני מצרים נתקלו זה בזה, היתוסף כאב על כאבם וצעקתם הגיעה עד לב השמים. הם גידפו וקיללו, כדרך הגויים, את מצבם הביש. במקרה אחר היו בודאי מכים זה את זה באגרוף. אך פצעי השחין מנעו מהם לקפל את כף היד לאגרוף, אפילו סטירת לחי גרמה כאבים עזים.

הגוף מכוסה במיני השחין הרבים. יש פצעים שמגרדים, חלקם כואבים, ואחרים שורפים. המצרי לא מסוגל לגרד בידי הפצועות והכואבות, מה גם שפעולת הגרוד גורמת כאב עז לפצעים שמסביב. התגרדות על קירות ועל פינות הארון ממש לא באה בחשבון כי יש פצעים פתוחים, אשר השפשוף מזיק להם ומכאיב יותר. על כן עושה המצרי תנועות משונות בהשתדלו לגרד פצעים מגרדים בלי לפגוע בפתוחים.

המצרים בכו מכאב, אך הדמעות המלוחות שנטפו על הפצעים צרבו אותם, וגרמו להם לקפץ על מקומם מכאבי תופת. הם נאלצו להאנק בליבם, לחשוך את שפתותיהם ולחנוק את הדמעות במאמץ אדיר. **גם היולדות היהודיות חשקו את שפתותיהן שלא לצעוק בשעת הלידה כדי שתינוקן לא יתגלה!**

אבא ואמא רואים בצרת ילדיהם ובכאבם, ואינם ניגשים להחזיקם, בIODעם שפעולה זו תכאיב לשניהם. הילדים נצמדים אל אבא ואמא שיעזרו להם ויטפלו בפצעייהם, אולם ההורים נאלצים לעמוד מנגד. לא רק שאינם מרימים את ילדיהם ומטפלים בו, אלא אף צועקים עליהם שלא יגעו בהם כי הכאב הוא נורא. **גם אתם לא הנחתם לילדים וליולדות שנדקרו מן התבן לחבוש את פצעייהם ולקבל תנחומים מהוריהם!**

בא הלילה והמצרים עייפים וסחוטים, כאובים ודואבים. **כך הרגישו ישראל אחרי יום של עבודת פרך ומכות אכזריות. הם סבלו כך במשך שנים!!**

שבוע שלם סבלו מהגירודים ומן הכאבים. נוסף לכך סבלו מרעב, ידיהם הפצועות התקשו לגעת באוכל. הם סבלו גם מחוסר שינה, כיון שלא העיזו לשכב במיטה, שהרי אז היו לוחצים על אזור גדול בגופם הפצוע. כאשר כואב לו לאדם ואין לו פתרון, הוא מתוסכל. וכאשר הוא רעב הוא כועס ועצבני, וכאשר הוא עייף הוא מאבד את עשתונותיו. כאן הצטרף הכל ביחד לשבוע שלם של טרוף הדעת.

גם הבהמות לא נמלטו מן המכה. השחין פגע בחמורים, בסוסים, בגמלים, בבקר ובצאן, בכלבים ובחתולים. הם יללו ופרכסו מכאבים, ובקושי נגעו באוכל. בניגוד להם, בהמות ישראל המשיכו ללעוס את מזונם בנחת ולהתפרקד במנוחה על הדשא בסיום הארוחה. ההבדל הזה התרחש על אף שעמדו זו ליד זו מממש!

קידוש ה'

חרטומי מצרים רצו אף הם לעשות כישוף מעין זה, אך הם נמנעו מכך משום שבושו ונכלמו במצבם המביש, בהיותם מלאים שחין ואין ביכולתם לעזור אפילו לעצמם. על כן לא באו להיכל המלך ולא נראו לפני משה בחוצות, אלא נשארו בבתיהם המסוגרים. בכל זאת לא שילח פרעה את בני ישראל, כי בשלב זה כבר הכביד ה' את ליבו כדי להרבות נסים ומופתים במצרים.

במכה זו תם שלב ב' של עשר המכות - עד"ש (ערוב, דבר, שחין), שבו לימד הקב"ה את האנושות כי הוא איננו רק בורא העולם, אלא אף משגיח בהשגחה פרטית על כל נברא - "כי אני ה' בקרב הארץ".

מכת ברד

ושמתי להם מקום לנוס שמה

מיד לאחר מכת שחין, עוד בטרם התחילו פצעי המצרים להגליד, הופיע משה לפני פרעה והתרה בו, שאם לא ישלח את בני ישראל, יוכה במכת ברד, שעוד לא היתה כמוה. פרעה, שכבר הכביד ה' את ליבו, מאן לשמוע. כך חזרה ההתראה על עצמה במשך שלושה שבועות. ביום האחרון כבר נמאס לפרעה מן ההתראות, והוא החליט ללכת ליאור מדרך אחרת, כדי שמשה לא יפגוש אותו. אולם לפני צאתו מן הארמון הוא נדהם לראות את משה שהקדים אותו ובא לביתו.

אמר לו משה: אם עדין ממאן אתה לשלוח את בני ישראל, דע לך שמחר, בדיוק בשעה הזאת, כאשר תגיע השמש לסימן שאני עושה לך פה על הקיר, ימטיר ה' על מצרים ברד אשר כמוהו לא היה מעולם. מוסיף משה ואומר: מי שברצונו להנצל מן הברד, שיכנס הביתה ויכניס עמו אף את בהמותיו. כל מה שיהיה מחוץ לבית, יהרס וימות על ידי הברד. יתברך שמו של הקב"ה, שאין מידותיו כמידות בשר ודם. אדם המבקש להביא פורענות על חברו, דואג הוא שלא ידע חברו ממנה, ומתפלל שתצליח עצתו כדי שיפול חברו. אבל הקב"ה אינו כן, אלא מתרה ומייעץ איך להנצל.

ברד וגחלי אש!

למחרת, בדיוק ברגע שבו הגיעה השמש אל הסימן שבקיר, נטה משה את ידו השמימה כשמטה האלוקים בידו, וכך התחילו הברקים מבריקים והרעמים מרעימים, והארץ רועדת. אבני ברד כבדות ניתכו ארצה בחוזקה.

עד מכת הברד לא ידעו המצרים גשם מהו, וכעת יורד על ראשם ברד!! ולא ברד רגיל מכדורים קטנטנים של קרח, אלא **כל גרגיר כגודל אבטיח!!** ובתוך הקרח יש אש, כדורי אש מן השמים! התופעה לא נקלטת במוח: מים ואש מעורבים יחד?! והפלא הגדול יותר הוא, שאחד לא השפיע על השני - האש לא המיסה את הקרח, והקרח לא כיבה את האש! כל חוקי הטבע בוטלו לגמרי. האש בערה בתוך קרח סגור ללא חמצן, ובכלל,

ללא כל חומר בערה!

נתאר לעצמנו: המצרים רואים בשמים הבזקי אור ענקיים – ברק! חלחלה עוברת בהם, מעולם לא ראו דבר כזה! לאחריו נשמע רעש גדול מתגלגל – רעם אדיר, בחייהם לא שמעו קול מבהיל כזה. לבם נמס מפחד ובהלה. בטרם התאוששו מבהלתם, הבריכו ברקים נוספים והרעימו רעמים, הארץ רעדה תחתם, ואז הגיע – ברד!

מה חשב המצרי באותו רגע? אולי חשבו שהעולם חוזר לתוהו ובוהו, השמים והארץ עומדים לפני התמוטטות. מי שיכול, זחל אל מתחת למיטה, אחרים התכווצו כמו כדור רועד בפינת החדר. חלקם עצמו עיניהם בחוזקה ותחבו ידיהם עמוק באוזניהם. לשונם נעתקה מרוב פחד וחלחלה. היו אחרים שפצחו בצווחות נוראות! יתכן ששערם סמר ואולי אפילו הלבין מן הפחד. פחד מוות אפף את כולם, ובאימה גדולה הם חיכו לקץ העולם. **הייתם מבעיתים את ישראל בקולכם בחרופים ובגידופים – עכשו תבעתו אתם מן הקולות!**

מגורים משותפים עם בהמות

הבהמות שהוכנסו הביתה לשם הצלתן, נבהלו גם הן מן המהומה בחוץ. הן יללו בחרדה, השתוללו והתפרעו בבית המצרי. איך אפשר לחיות בצורה כזאת יחד עם בהמות מתפרעות בבית אחד? בבתים התפשט ריח הבהמות. יתכן שלחלק מן המצרים נמאס מן המגורים המשותפים הללו, והם שילחו את בהמותיהם למות בחוץ על ידי הברד. **הכרחתם את בני ישראל לחיות יחד עם בהמותיהם בשדות חודשים ארוכים – תתענגו גם אתם על ה"תענוג" הזה!**

היו מצרים שרצו להתחכם. הם לא הכניסו את הבהמות לבית, אולם הם טחו את הרפת בטיט, והכניסו לשם את עבדיהם ומקניהם. אך אי אפשר להתחכם נגד הקב"ה. ה' אמר להכניס לבתים, וכל תחבולה אחרת לא תועיל! האש האצורה בתוך הברד, המסוגרת מכל הכיוונים, שאפה לצאת החוצה, וברגע שגבר החום מבפנים יותר ויותר, נשמע פיצוץ עז, והאש יצאה בכח גדול כמו תותח בעל עוצמה אדירה! כך נשברו גדרות העץ לרסיסים, ומתו כולם מאדם ועד בהמה, כדבר ה' ביד משה עבדו. אולם מפליא מאוד מאוד, שבתוך כל המהומה הזאת בני ישראל וצאנם לא ניזוקו כלל. רק ששמעו הם את קולות הרעמים, כי רעמים באים ליישר עקמומיות שבלב, וזה היה נדרש לישראל מאוד בזמן ההוא.

הרס הצמחיה

ליבול והצמחיה נגרם נזק רב. הברד שניתך ארצה בחוזקה שבר את כל העצים והיבול והרס אותם מן השורש. לאחר מכן יצאה האש ושרפה אותם. אולם דווקא היבול הרך, כמו החיטה והכוסמת, לא ניזוק – לא נשבר ולא נשרף. הביא הקב"ה את הפורענות על מצרים בצורה מחושבת, כדי להותיר להם יכולת קיום, למען הרבות מופתיו בארץ מצרים.

הברד פוסק

אחרי שבעה ימים, נכנע פרעה מעוצמת המכה, שלח לקרוא למשה ואהרון והודיעם: "חטאתי הפעם, ה' הצדיק, ואני ועמי הרשעים!" הוא מבקש מהם שיתפללו אל ה' שיסיר את המכה ברגע זה, בלי עיכובים, ואז אשלח את בני ישראל. אמר לו משה: כך אמרת במכות הקודמות ולא שילחתם. השיבו פרעה: "חטאתי הפעם, חטאתי לה' אלוקיכם ולכם. עכשיו אני משלחם! אמר לו משה: אומנם יודע אני שלא תעמוד בדיבורך, אולם בכל זאת אצא מיד מן העיר ואתפלל שיפסיק הברד, למען תדע כי אין כה' בכל הארץ.

יצא משה מעם פרעה, ונעשתה לו קפיצת הדרך שהגיע מיד אל מחוץ לעיר. התפלל משה אל ה', ומיד פסק הברד. אפילו הברד שכבר היה באוויר, לא המשיך לרדת. תלה הקב"ה ברד זה באוויר בין שמים לארץ במשך 41 שנה עד זמן יהושע.

"וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקולות, ויוסף לחטוא, ויכבד לבו הוא ועבדיו". חזר פרעה לרשעותו וסרובו, אולם בכל זאת נשאר עליו רושם המכה, ומכאן ואילך פרעה התחיל להוקיר את ישראל, והסיר מהם לגמרי את כל העבודה. למעשה לא היה לו שום רווח בהשגרת בני ישראל בארצו, אולם הסיבה האמיתית שלא נתנה לו לשלחם היא אי רצון להכנע ולהשפיל עצמו לפני הקב"ה.

🌀 מכת ארבה 🌀

בנערינו ובזקנינו נלך!

למחרת מכת ברד, כשעדיין גושי קרח מכסים את הארץ, ועשן עולה מן העצים ומן הרפתות, נכנסים שוב משה ואהרון אל ארמון פרעה ומתרים בו, שאם לא ישלח את בני ישראל, יוכה על ידי ארבה. במשך שלושה שבועות חוזרת ההתראה על עצמה, וביום האחרון אומר משה לפרעה: "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים, עַד מָתִי מֵאֲנִי יֵלְעַנְתַּם מִפְּנֵי, שְׁלַח עִמִּי וְיַעֲבְדֵנִי. כִּי אִם מָאֵן אֶתֶּה לְשַׁלַּח אֶת עַמִּי, הֲנִי מְבִיא מִחַר אַרְבֶּה בְּגִבְלֶךָ, וְכִסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ".

הפעם, חששו עבדי פרעה מאזהרותיו של משה, והתחילו לדון ביניהם בענין. כשראה משה שהם מתדיינים, יצא לזמן מה כדי לאפשר להם לשוב בתשובה. מיד בצאתו פנו עבדי פרעה ואמרו למלכם: עד מתי יהיה לנו זה למוקש? שלח את האנשים, ויעבדו את ה' אלוקיהם. האם עוד לא ידעת כי אבדה מצרים?! שמע פרעה לדבריהם, וביקש להשיב את משה ואהרון, אמר להם: הרשות נתונה לכם ללכת לעבוד את אלוקיכם. מי ומי ההולכים? עונה לו משה: כולנו, מנער ועד זקן, בניס ובנות, בצאננו ובבקרנו, כי חג ה' לנו.

מיד מתחזק לב פרעה והוא משיב להם: דרך הבחורים והזקנים לזבוח, אך אין דרך

הטף לזכות. מדברייכם מבין אני שכוונתכם לברוח! ועכשיו לכו מכאן מהר, אינני רוצה לשמוע אתכם ואת בקשותיכם! לא השכיל פרעה לדעת כי בעבודת ה' אצל עם ישראל נוטלת חלק כל המשפחה היהודית, ולא כאותן דתות אשר רק הכמרים עובדים לאליל עבור כל בני עמם.

צבא של ארבה

בצאת משה מעם פרעה, הוא נוטה את מטהו לשמים, ואז השיב הקב"ה רוח מזרחית כל היום וכל הלילה. בבוקר הגיע עם הרוח - הארבה. להקות ארבה כה עצומות לא נראו עדין בעולם. כל אויר מצרים התמלא ארבה כה רב עד שהם עמדו זה על גבי זה בגובה של כמה מטרים. לא היו ביניהם מרווחי אויר, ומתוך כך נתכסה אור השמש וחשכה הארץ. שבעה מיני ארבה הגיעו למצרים.

נתאר לעצמנו את המצרי ההולך לתומו ברחוב בשעה זו. הוא שם לב שרוח מזרחית חזקה נושבת, אך לא מבין מה פשרה. והנה רואה הוא מרחוק ענן גדול וחשוך עולה מצד מזרח. כנראה, מהרהר המצרי בלבו, הרוח הביאה אותו. לא יורד ממנו גשם או ברד, הוא לא מתפזר, אך מוזר! פתאום מחשיך היום. מדוע שקעה השמש באמצע היום? מהר מאוד הוא עומד על טעותו. הענן הוא של ארבה, ומיליארדי השרצים הם שמסתירים את אור השמש. המצרי האומלל מנסה לרוץ לביתו למצוא מחסה, אך עוד הוא ממחר ונחיל הארבה נוחת על העץ ומתחיל מיד לאכול בתאבון בלי הרף. המצרי הטובע בארבה מבין, שאין זו להקת ארבה רגילה, שכן הארבה התחיל לכרסם בבגדיו ולנגוס אפילו בו עצמו! רצונו להגיע הביתה כמה שיותר מהר, אבל ההליכה נעשתה קשה מאוד. עליו לפלס את דרכו בתוך הצבא הגדול הזה, כשבדרך הוא מתכבד בניקורי הארבה. מי יודע אם יצליח להגיע הביתה בשלום?

חיסול המלאי

המצרים הנמצאים בבתיהם, רואים מבעד לחלון ענן של ארבה צונח מן השמים, ומכסה את הארץ. בלי שהיות מתחיל לאכול מה שנותר לאחר הברד משדותיהם. שוד ושבר! כל החיטה והכוסמת נאכלים! מה יאכלו מעכשיו?

המצרי מצטער מאוד על ההרס שזורע הארבה בכל, אך מתנחם במזון המאוחסן בביתו המוגן. שמחתו לא אורכת זמן רב. המכרסמים הקטנים לא מסתפקים בכרסום שרידי היבול שהיה בשדות. לאחר שנגמר כל מה שיש לאכול בשדה, אפילו שאריות של ענפים וגזעי עצים, הם חודרים למחסנים ואוכלים גם את האוכל המאוחסן שם. משם הם מעיזים להכנס אפילו לבתים, שלא כמו ארבה רגיל האוכל רק מה שבחוץ. נכנס הארבה לחדרי חדרים, מגיעים לכל מקום ולכל פינה, אוכלים ונוגסים מבגדיהם, תכשיטיהם וכל כלי חמדתם. הם מעיזים גם לנקר את עיני המצרים ואת פניהם. איזה ארבה חצוף!

שבוע קשה

שבוע קשה עבר על מצרים. שארית המזון הושמדה, ואפילו שתיה כמעט אין, כי ריבוי הארבה סתם את המעיינות. האויר הזדהם מריח הצחנה, וזמזום הכרסומים החריש אוזנים. הרעש שהקים הארבה לא איפשר מנוחה, קולות הכרסומים ממש מרופפים את העצבים. שאריות המזון האחרונות כלו. אך יש במה להתנחם: הרי הארבה עצמו ראוי לאכילה. נאסוף את הארבה, חשבו המצרים בליבם, נמלא בו כל כלי שיש לנו, נמליח אותו ונאכל ממנו כתחליף למזון שהוכחד. אמרו ועשו. כל השבוע טרחו בני המשפחה לאסוף חביות חביות, והכינו מזון בשפע לחודשים הבאים. אולם הקב"ה חשב אחרת: "רשעים, במכה שהבאתי עליכם אתם הייתם שמחים!?" גם אלו יפרחו עם הרוח בתום המכה!!

לא נשאר ארבה אחד!

פרעה, שגרש את משה ואהרון מארמונו ימים ספורים קודם לכן, קרא להם עכשיו בתחנונים לבוא, התוודה לפנייהם וביקש מהם שיתפללו לה' "ויסר מעלי את המוות הזה". איזו אנוכיות! הוא לא מבקש בעבור כל עמו, אלא רק בעבור עצמו!

יוצא משה מעם פרעה ומעתיר לה' בתפילה, הביא ה' רוח ים חזקה מאוד, וברגע אחד נשאה הרוח את כל הארבה חזרה "ולא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים". אפילו הכבושים בקדרות ובחביות פרחו להם. אוי, איזה מפח נפש! כל העמל של כל בני המשפחה במשך שבוע שלם הלך לטמיון! **גם אתם גרמתם לבני ישראל מפח נפש, כשהכרתם אותם לבנות על אדמה לחה, וכל עבודתם ירדה לטמיון!**

מכת חושך

חושך מוחלט

לאחר מכת הארבה, היה מצב המצרים בכי רע. הארבה חיסל כל מה שנותר מן הברד, החקלאות הושבתה לגמרי, והבטן קרקרה מרעב. בנוסף לכך, הארבה הותיר אחריו זוהמה רבה שהבאישה את האויר וגרמה למחלות רבות. שלושת השבועות הבאים עברו עליהם בחיפוש נואש אחר מזון. אולי קנו הם מזון מארצות אחרות, אך בכל אופן המחסור במזון היה חמור. ל"מזלם" לא הופיע משה בימים אלה בארמון פרעה ל"איומים" נוספים, ומבחינה זו היה להם קצת 'שקט על הראש'. לא ידעו כי עומדים הם לפני מכה איומה מאוד, אשר הסבל הנפשי בה עולה עשרת מונים על הסבל הגופני.

והנה, ביום בהיר אחד, כשהשמש כבר זורחת במלוא עוזה, בסביבות השעה 9:00 בבוקר, ירדה חשכה פתאומית על כל ארץ מצרים. חושך מוחלט! לא חושך של העדר אור בלבד, אלא חושך מוחשי ביותר שאפשר אפילו למששו בידים, ושום מקור אור אינו יכול לסלקו. הנרות הדולקים כבו בחושך הסמיך. איש לא ראה מאומה, אפילו אם

הסתכל על היד כשהיא ממש מול עיניו - לא ראה אותה! העיניים פקוחות ולא רואים כלום! מחשבות מבהילות מתרוצצות בראש המצרי: אולי התעוררתי?

חרדת מוות

לאחר השקט של ההלם הראשוני, נשמעות צעקות מכל כיוון. ילדים מבוהלים חיפשו נואשות אחר אמותיהם, הורים מודאגים שיצאו לטייל עם ילדיהם, נכנסו לפאניקה אמיתית: כיצד ימצאו את הילדים? איך יחזרו הביתה? אנשים שהתעשתו מן ההלם, החליטו להשתדל להתקדם לעבר ביתם. מגשש המצרי באפילה, אולם בדרכו הוא נתקל באנשים אחרים שגם הם מגששים באפילה. הוא גם נתקל בעצים ובעגלות. אנשים אחרים נתקלים בו ונופלים עליו. כשסוף סוף הוא קם, הוא נוכח לדעת כי אין לו מושג בכלל לאיזה כיוון לפנות, ואיפה בדיוק הוא נמצא. אין מי שיראה לו את הדרך. ובכלל, מרוב צעקות אי אפשר לשמוע מה שאומרים. כולם מבולבלים, נרגזים וצועקים איש על רעהו, אולי אפילו מכים אחד את השני.

מצבם של אלו שנמצאו בבית לא היה טוב בהרבה, הם לא ראו מאומה. איך אפשר לתפקד כך? איך יכינו מזון? איך ימצאו שתייה? צעקות הפחד וההיסטריה הרקיעו שחקים. בני המשפחה שניסו לגשש ולחפש זה את זה, נתקלו בחפצים שונים, מעדו ונפלו. יתכן שאף נפצעו מרסיסים של שברי כלים, אך לא ניתן היה כלל לראות את הפציעה, ובודאי שלא לטפל בה. יבבות הפחד התמזגו בצעקות הכאב. הבלבול גדול. מה קרה? מה השעה? כמה זמן עברי? עד מתי זה ימשך?

ולכל בני ישראל היה אור במושבותם

ומה מצבם של בני ישראל בימים אלו? לבני ישראל יש אור, אשר מאיר יותר מן הרגיל גם בלילות. האור מלווה את ישראל גם כאשר הוא נכנס לבית מצרי השרוי בחשכה. אור וחושך - שני ניגודים - משמשים בערבובייה ומוכיחים כי הקב"ה "יוצר אור ובורא חושך", הוא קבע אור מבהיק לזה, וחושך מוחלט לזה, באותו מקום ובאותו זמן! **הכרחתם את ישראל ללכת לפניכם בננס להאיר לכם את האפילה, כעת הם נהנים מ"פנס צמוד", בעוד אתם שרויים בחושך;**

וטהרתי את בני ישראל

אולם אף בני ישראל בזמן זה לקו במכה איומה. 80% מבני ישראל לא היו ראויים לצאת ממצרים ולקבל את התורה, היו אלה רשעי הדור וכן אנשים אשר לא היה בהם רצון לצאת ממצרים. הם ראו בעיניהם 8 מכות איומות שבהם הראה ה' את כוחו המופלא, ובכל זאת עדיין לא רצו ללכת אחרי ה'. רצה הקב"ה לאבדם מן העולם, כדי שהבסיס ליצירת עם ישראל יהיה קדוש ונקי מכל פסול. אולם לא רצה להורגם בידיעתם של המצרים, כדי שלא יהיה להם פתחון פה לומר: אנו לוקים ואף אלו לוקים, וממילא אין כאן ענישה מכוונת דווקא עבורנו. מכת חושך היתה ההזדמנות לאבד אנשים אלו מן העולם. ואכן מיליוני אנשים - 80% מבני ישראל (ויש אומרים 98%

ויש אומרים (99.8%) - מתו בשלושת ימי האפלה הראשונים! בכיות האבל של בני ישראל נבלעו בתוך הרעש והמהומה ששררו במצרים באותם ימים, כך שהמצרים לא חשו במאומה. גם לאחר שהסתיימה המכה, לא חשו המצריים בחסר הגדול בגלל הטראומה העמוקה ובגלל המאורעות הדרמאטיים שהתרחשו לאחר מכן בזה אחר זה.

אי אפשר לזוז!

בינתיים המצריים במשך שלושה ימים מגששים באפילה הנוראה בפחד עצום ובבלבול. רעבים, צמאים, עייפים ואבודים לגמרי, כאשר כל רגע שעובר נראה כמו נצח. אך בזה לא תמה המכה, לפתע הם חשים כי האפילה נעשית סמיכה יותר ויותר, עד שאי אפשר לזוז כלל! כל אחד נשאר "קפוא" בתנוחה שהיה בה. 72 שעות נשארו באותה תנוחה, ללא תנועה! העומדים לא יכלו לשבת, היושבים לא יכלו לעמוד, השוכב לא היה יכול לקום, הזוחל לא יכול לזקוף, מי שהושיט יד או רגל לא יכול לאוספם. פיותיהם נסתמו ולא יכלו לדבר ולקרוא לעזרה. היו אלה שלושה ימים של חושך מוחלט. כל אחד נמצא לבד לבד, בלי שום אפשרות לקשר עם השני, לא רואה ולא מרגיש מאומה מסביבו, בודד בתוך השקט האיום - במשך 72 שעות! **גם אתם בודדתם את בני ישראל זה מזה ושלחתם אותם לרעות צאן במדבריות שוממים!**

מה חשב המצרי בימים אלו? הרי הוא אינו רואה, אינו מדבר, אינו יכול לזוז. האם אני עדין חי בכלל? **כך הרגישו הילדים שנקברו חיים בתוך הקירות!**

חטטנים עולמים

נתאר לעצמנו, מתוך הדממה, נשמע לפתע קול של צעדי אדם. צעדים בטוחים של אדם שכנראה הולך ורואה כרגיל. "אני שומע", מהרהר המצרי, "כלומר אני עדיין חי, אבל מי זה פה נכנס לביתי ללא רשות?" הפסיעות ממשיכות לכיוון ארון הבגדים, שם הן פוסקות ונשמע קול חיטוט. "חוצפה!", זועם המצרי, "גנב ניצל את חוסר האונים שלי והחליט לפלוש לביתי!" אולם למעשה אין לאל ידו לעשות כלום. הוא שומע כיצד נפתחת מגירת חפצי הערד, ולאחר שההוא כנראה גמר לרוקן אותה, הוא שומע את קול הפסיעות המתרחקות מן הבית. איזו השפלה! מלבד הסבל הגופני היה כאן סבל נפשי איום. אנוכיותו של המצרי הושפלה לגמרי. כל עצמיות האדם נלקחה ממנו. **גם אתם נטלתם את עצמיות בני ישראל כאשר הטלתם עליהם עבודות המנוגדות לרצונם!**

מי אכן היה אותו 'חטטן' אלמוני? היו אלה בני ישראל, אשר הסתובבו בין בתי המצרים באופן חופשי בימים אלו. כך גילו את אוצרותיהם של המצרים, כספם, זהבם, תכשיטיהם וכל כלי הערך שלהם. הם לא לקחו מאומה, אך לאחר מכת בכורות, לפני צאתם ממצרים, הם ידעו מה בדיוק לבקש מן המצרים. ומצרי ששיקר ואמר שאין לו חפץ מסוים, אמר לו היהודי: הלוא ראיתי חפץ זה במגירה השלישית בארון הימני בחדר השינה, ויכול הייתי לקחת בזמן החושך ולא לקחתי. ועל ידי כן מצאו בני ישראל חן בעיני מצרים, ונתנו להם הכל.

קץ שם לחושך

לאחר ששה ימים של סיוט מתמשך, לפתע נהיה אור גדול! המצרים שפשפו את עיניהם, זמן רב לקח להם להתרגל לאור. בכלל, קשה היה להזיז את הגוף לאחר שלא הזיזו אבר במשך 3 ימים!

עם סיום המכה, קורא פרעה למשה ואמר לו שילכו לעבוד את ה'. פלא גדול הוא שפרעה קורא למשה מעצמו, לאחר שכבר סרה המכה. הרי במכות הקודמות הוא ביקש לשלוח את בני ישראל רק כאשר היה עדיין סובל מן המכה, אך מיד לאחר שסרה המכה הכביד את ליבו. ואילו כאן למרות שסרה המכה הוא קורא למשה ומבקש לשלוח את בני ישראל. מכאן ניתן להסיק שמכת חושך היתה קשה ונוראה, והותירה עליו רושם עצום.

אין תנאים עם הקב"ה!

אולם גם עכשיו חושב פרעה שהוא יכול להתנות תנאים עם משה. הוא מתנה את יציאת בני ישראל מארצו בתנאי שכל אחד יקח רק ששה או שור אחד ולא יותר, שאר הצאן והבקר ישארו במצרים. משה אינו מקבל תנאים ואומר לו: כל מקננו ילך עמנו, כי איננו יודעים כמה קורבנות נצטרך להביא, אולי ה' יאמר לנו להשלים קרבנות עבור 210 השנים שלא הקרבנו כלום! ולכן לא רק שניקח את מקננו, אלא שגם אתם תתנו לנו משלכם צאן ובקר!

כשמוע פרעה דיבורים אלה, מיד משנה הוא דעתו מן הקצה לקצה! הוא רותח מזעם ומאיים על משה: "עד מתי אתה נכנס לכאן? לך מעלי! השמר לך, אל תוסף ראות פני, כי ביום ראותך פני תמות!" עונה לו משה: יפה דברת, אני אינני בא עוד אליך, אלא אתה בא אלי, וכל השרים שלך יבואו אתך, ותשתחוו אלי ותבקשו ממני שנצא מכאן. אך לפני צאתי אני רק רוצה להוסיף ולומר לך עוד דבר אחד: "פה אָמַר ה', כְּחֻצוֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם, וְיָמֹת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִבְּכוֹר פְּרָעָה הַיֹּשֵׁב עַל פְּסָאוֹ, עַד בְּכוֹר הַשֹּׁפֵחָה... וְהִיְתָה צְעָקָה גְדֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲשֶׁר כָּמָהוּ לֹא נִהְיְתָה וְכָמָהוּ לֹא תוֹסִיף!". לפני יציאתו, סטר משה לפרעה על לחיו!!! ופרעה, שלפני מספר דקות איים להרוג את משה, לא מצווה להורגו כעת, אף על פי שמשה התרה בו על מכה איומה נוספת, ועוד התחצף מאוד בסטירת לחי מצלצלת! נפלאות ה' יתברך!

מכת בכורות

קרבן פסח

מכת בכורות הינה למעשה המכה האחרונה, שמיד לאחר התרחשותה צריכים בני ישראל לצאת ממצרים. הגיעה העת לקיים את השבועה שנשבע הקב"ה לאברהם אבינו, שהוא גואל את בניו. אך בני ישראל לא היו במצב שהיו ראויים לכך, ולא היתה להם שום מצוה שבזכותה יגאלו. לכן נתן להם הקב"ה לפני מכת בכורות שתי מצוות: מצות קרבן פסח ומצות מילה.

למצות קרבן פסח נבחר השה, שנחשב אצל המצרים עבודה זרה. הם עבדו למזל טלה, ועל כן לא היו שוחטים בהמה דקה ולא אוכלים מבשרה. בני ישראל, שהשתקעו בתוך מצרים, דבקו אף הם בעבודה זרה זו והאמינו בה. אף על פי שראו ישראל נפלאות גדולות במשך התקופה האחרונה ונוכחו בעליל לראות את אפסיות העבודה זרה, מכל מקום היו צריכים התחזקות נוספת על ידי מעשה שיעשו הם בעצמם, שיקחו את אלוהי מצרים וישחטו אותו בעצמם לעיני כולם ללא פחד ומורא.

ביטול מוחלט של העבודה זרה

לקחו בני ישראל את השה ביום י' בניסן, 4 ימים לפני שחיטתו, וקשרוהו אל המיטה, כדי שיראו המצרים את אלילים קשור בבזיון בבית ישראל והוא צועק, ואין לאל ידם להושיע. בזה תתחזק יותר ויותר אמונתם של בני ישראל. בחרו ישראל, על פי ציווי ה', דווקא "אלוהים חזק", כלומר: שה תמים ללא מום, בריא – זכר בן שנה, שלם וחזק, כדי שלא יאמרו המצרים שבני ישראל הצליחו להתגבר על אלילים רק בשל היותו בעל מום, חולה, שבור, חלש, זקן או נקבה.

אמונתם של המצרים היתה, כי כוחו של השה חזק במיוחד בתקופת מזל "טלה", כלומר בחודש ניסן. לכן לקחו בני ישראל את השה דווקא בחודש ניסן, ודווקא באמצע החודש – ביום יד' בניסן – כשמזל הטלה בשיא זוהרו, שלמותו וגבורתו. אחר הצהריים, בשעה שיש אנשים רבים בחוצות, הכינו בני ישראל את השה לשחיטה לעיני כולם. המצרים חפצו לסקול את בני ישראל, אך הקב"ה לא נתן להם להשמיע אפילו הגה של מחאה. וכדי שידעו כולם בברור כי כאן נשחט שה, ציוה הקב"ה לבני ישראל למרוח מדם השה בפתח הבית על המשקוף ועל שתי המזוזות בצדן החיצוני.

צליית השה ואכילתו

אחר כך צלו ישראל את השה על האש. לא בישלו אותו ואפילו לא צלו אותו בכלי, כדי להפיק מן הבשר את הריח החזק ביותר. מיד התפשט הריח בכל ארץ מצרים – למרחק של 1,600 ק"מ! כך ראו המצריים כיצד ישראל צולים את אלוהיהם, הריחו את ריחו הנעים בחוטמיהם, וליבם נמק בקרבם. בטנס הומה מרעב כבר ממכת הארבה, וכעת הם מריחים ריח נעים של בשר צלוי! ריר יצא מפיהם מרוב תאוותם לאכול אף הם, והיו מצרים שאכן התפתו לבקש מן היהודים חתיכת בשר (זוהי עבירה חמורה במצרים!). אולם ה' אמר "כל בן נכר לא יאכל בו". **אתם הזמנתם את בני ישראל לסעודותיכם לשרת אתכם, ולא נתתם להם לטעום מאומה למרות שהיו רעבים – עכשיו תרגישו את התענוג הגדול הזה לראות ולהריח בלי לטעום!**

כדי שיהיה ניכר שאכן זהו כבש, צלו אותו בני ישראל כשהוא שלם על ראשו ועל כרעיו. בעת האכילה נזהרו שלא לשבור עצם, ובסיום האכילה השליכו את העצמות בשלמותן, כדי שהמצרים יבחינו שאלו הן עצמות השה אלוהיהם. כך הוכיחו בני ישראל שוב ושוב את אפסיותה המוחלטת של העבודה זרה.

מצות ברית מילה

בימים שלפני קרבן פסח, מלו בני ישראל את עצמם. אך היו רבים שחששו לעשות זאת. מה עשה הקב"ה? צוה את משה שיעשה קרבן פסח, והדביק בו הקב"ה ריחות גן עדן, והיה הריח הולך בכל ארץ מצרים. נתכנסו כל ישראל אצל משה ואמרו לו: בבקשה ממך, האכילנו מפסחך. אמר להם: אם אין אתם נימולים, אין אתם אוכלים, משום שערל אסור לאכול מקרבן פסח. מיד נתרצו כולם למול, ומשה מל, אהרון פרע, ויהושע בן נון מצץ. וכך מלו את כל עם ישראל בכמה שעות ספורות, ונתנו את שני הדמים על משקופי בתיהם. והקב"ה עבר ונשק כל אחד וברכו.

למכה מצרים בכוריהם

ומה קורה בינתיים בקרב תושבי מצרים? שמעו התושבים על התראתו של משה לאחר מכת החושך, שעוד מעט ימותו כל בכורי מצרים. היו מצרים שלגלו על ההתראה, אולם מצרים רבים חרדו חרדה גדולה וחילפו עצות להציל את בכוריהם. מה יוכלו לעשות? היו שהחליטו לשלוח את בכורותיהם לישון בבתי בני ישראל, כך קיוו שינצלו מן המכה. היו אחרים שבטחו עדיין בעבודת הכוכבים שלהם, ושמו את בכורם בבית אלילים, כדי שישמור עליהם. והיו שהבריחו את בכוריהם אל מחוץ לגבולות מצרים.

אולם בסך הכל האוירה הכללית במצרים היתה די שאננה. רק הבכורות היו חרדים מאוד לגורלם. הם נכנסו לאבותיהם ואמרו: כל מה שהזהיר משה עד עכשיו שיקרה - התקיים. כעת הוא אומר "ומת כל בכור בארץ מצרים", הבה נוציא את העברים האלו מבינינו, כי אם לא, אנחנו נמות. ענו להם האבות: יש לנו עשרה בנים, ימות אחד מהם ולא נוציא את העברים האלו! אמרו הבכורות: נלך לפרעה, שהוא בכור, אולי הוא יחוס על נפשו ויוציא כבר את בני ישראל. הלכו אל פרעה ושטחו לפניו את בקשתם שימהר להוציא את בני ישראל. כעס פרעה על בקשתם ה"נועזת" ומיד נתן פקודה שישברו את שוקיהם של אותם בכורים. אמר: אפילו אם אמות, לא אוציא את ישראל לחרות! מיד יצאו הבכורות וברוב פחדם וכעסם פתחו במלחמה נגד אבותיהם, והרגו מהם 600,000 איש!

מת כל בכור!!!

בליל טו' בניסן, כאשר בני ישראל עושים בבתיהם את קרבן הפסח בשמחה גדולה, ואילו בכורי מצרים מועדים לפורענות, הולך פרעה לישון על מיטתו בשאננות. למרות היותו בכור, ולמרות שיש לו בנים בכורים, הוא מצליח אפילו להרדם! לעומת זאת, בחוצות העיר מתנהלים קרבות עזים בין הבכורות לאבותיהם. בחצות בדיוק מסתיימת מהומת המלחמה, מתברר שהבכורות צדקו, הם פחדו פחד מוות שימותו, ואכן זה קרה - הם מתים. צעקות המלחמה התחלפו בזעקות שוד ושבר! לשמע הזעקות הנוראיות הפורצות מכל כיוון, קם פרעה בבהלה משנתו, וצעק צעקה גדולה ומרה, הלוא אף הוא בכור!!! מה יהיה??

הבכורות הוכו על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו ולא על ידי מלאך. כך הראה ה' את גודל אהבתו לעם ישראל. אך יחד עימו באו 900,000,000 (תשע מאות מיליון) מלאכי חבלה, שפעלו גם אצל יתר המצריים והבהמות.

היקף המכה היה מעל ומעבר למשוער. מתו הרבה יותר ממה שחשבו לפני כן. המצרים חשבו שיהיה לכל היותר מת אחד בכל בית, אולם למעשה הגיעה המכה לממדים גדולים בהרבה, עד לחמשה או עשרה הרוגים בכל בית. בנוסף לבכורות מאם, מתו גם הבכורות מאב (המצריות היו מולידות גם מרווקים פנויים, וכך היו להן בכורות הרבה). ובית שלא היה בו בכור, מת הגדול שבהם. גם אנשים חשובים רבים מתו. וכן מתו כל הבכורות שישנו בבתי בני ישראל, והבכורות שברחו מארץ מצרים, וכמובן גם הבכורות שישנו בבית אליליהם. רק שני בכורים נצלו: פרעה - כדי שיראה את סופם של המצרים בקריעת ים סוף, ובתו בתיה - בזכות תפילתו של משה רבנו.

יום צהלה לישראל, יום צעקה לאויביהם!

נתאר לעצמנו: המצרי לתדהמתו מוצא שיש בביתו יותר ממת אחד. זכרים וגם נקבות, ואף אשתו המעוברת ושעובריה היה בכור, ללא ידיעתו כמובן, הפילה את וולדה. וכיון שניתנה רשות למשחית להשחית, מותה גם האשה בעצמה. מה זאת? תוהה המצרי במר ליבו. מדוע? זו טעות! הרי לא כל אלו שמתו היו בכורות (לדעתו)!! מתוך בכיו הסוער ויללותיו, הוא נזכר לפתע שבכורו האמיתי נמצא בעצם בבית ישראל. הוא רץ מיד לבית ישראל, מנסה להתעודד בתקווה שאולי בכורו נותר בחיים. ככל שהוא מתקרב יותר אל הבית, הוא שומע קולות של ניגונים עליזים. על מה השמחה הגדולה?? מי כאן חוגג בשעה שאני שרוי באבל ובחרדה?? ואז הוא נזכר שבני ישראל השנואים מסיימים סעודתם על אלילו השה לאחר ששחטוהו וצלוהו. כעת הם חוגגים בזמן אבל! זורים מלח על פצעיו, ושמחים לאידו! הוא חורק שיניים ונוקש בדלת. אין קול ואין עונה, שקועים הם בשמחתם ושירתם, ואין הם חפצים להפסיק באמצע. כאשר מגביר המצרי את עוצמת הדפיקות, ועדיין לא זוכה למענה, הוא מתפרץ ונכנס לבית ללא רשות. בקול מתוח הוא שואל את בני הבית: "היכן בניי?", אך כשרואה ששאלתו שבה ריקם, הוא ממחר להכנס בעצמו לחדר השנה. אוי, שוד ושבר! בכורו מוטל מת על המיטה! הוא נשבר לגמרי. לעומת זאת הבכור של בני ישראל, השוכב במיטה הסמוכה, ישן בשלוה על מיטתו כשהוא בריא ושלם! בדמעות זולגות על לחייו הוא מרים את בנו המת בידי הרועדות וחוזר לביתו מבולבל וכועס, שבור ואבל.

מות האלילים

המצרי מתאבל על בנו בכורו, על יתר ילדיו, על אשתו ועל אביו, שהיה אף הוא בכור. אולם אבלו כפול. הצער הוא לא רק על מיתת הבן, אלא אף על מיתת האליל. **הבכור היה אחד מאילי מצרים**. כאשר היה בכור מת, קברוהו בבית כדי שהשפעתו תישאר. היו מצרים שחקקו את דמות בנם בכורם בקירות הבית. והנה במכת בכורות נסדקו ונשחקו אותן הצורות, והיו מתפוררות לפנייהם. הדבר הזה היה קשה למצרים כאילו

היום קברו את אותם בכורות. שלח הקב"ה את הכלבים שיחטטו אף בקברי הבכורות המתים, ויוציאו משם את עצמותיהם. וכך היו הכלבים מוליכים את העצמות בביזיון לפני כל מצרים, והצער על מותם התעורר מחדש. יוצא שבאותו הלילה בכו המצרים על דורות של בכורות!!

שבור ורצוף רוצה המצרי לפנות לאלוהיו, אך אל מי יפנה? הבכורות מוטלים לפני מתים. היאור אכזב אותו כבר מזמן, השה הוכח כחלש לאחר שנצלה ונאכל על ידי בני ישראל רק לפני מספר שעות. ברוב יאושו הוא מחליט לפנות אל אלילי הזהב והכסף, אך אבוי! כולם נמסו. ואלילי האבן נימוחו. אלילי העץ הרקיבו והתליעו! אלו אלוהים!! כך אבדו באותו הלילה כל אליליהם של מצרים, חוץ מאליל אחד בשם "בעל צפון", שנשאר כדי להטעותם.

פרעה בפיג'מה באמצע הלילה

בינתיים נמצא פרעה בארמונו. שרוי באבל כבד על מיתת בנו בכורו, העומד להיות יורשו, ועל יתר בני המשפחה שניספו. פחד מוות אוחזו ביודעו שאף הוא בעצמו בכור! רק כעת נוכח לדעת שטעה טעות מרה בכך שלא שלח את בני ישראל שנה קודם, בטרם החלו המכות. החשש והפחד שמא ימות כל רגע, מאלץ אותו ללכת בכבודו ובעצמו לחפש את משה רבנו. באותו לילה נשמע קולו עד ארץ גושן, הנמצאת באמצע מצרים. פרעה מתחנן בקול עצוב על נפשו: "קומו צאו מתוך עמי". לשעבר הייתם עבדי פרעה, מכאן ואילך אתם עבדי ה'.

כל עוד רוחו בו הוא מגיע לארץ גושן. אווירת השמחה השוררת שם כלל לא נוגעת ללבו. היכן בכלל גר משה רבנו? זאת לא ידע, הן מעולם לא ביקר בביתו. בפחד גדול הוא נוקש על הדלת הראשונה הנקראת בדרכו, אך קולות החגיגה הרמים גוברים על קול דפיקותיו. אפילו אחרי שהוא מזדהה כפרעה - מלך מצרים - עדיין, איש לא יוצא לכבודו! (כי מלך מלכי המלכים ציוה שלא לצאת מפתח הבית עד בוקר). לאחר שסוף סוף הוא מקבל התייחסות, צוחקים עליו ושולחים אותו מכתובת לכתובת ומטעים אותו.

תחיה ותראה

לאחר חיפושים מייגעים, הוא מוצא את משה ונופל לרגליו. אומר לו משה: מה אתה מבקש? מי בא אצל מי? אתה אצלי או אני אצלך?! עונה לו פרעה: בבקשה ממך, קומו צאו מתוך עמי, גם הגברים גם הטף, לכו עבדו את ה' כדברכם. הכל כפי שאתם אמרתם, ולא כפי שאמרתי אני. קחו גם את צאנכם, וגם אני אתן לכם זבחים ועולות כאשר דברתם. פרעה לא רק מבקש, אלא אף מצווה במצוות המלך: צאו מיד, אינני נותן לכם רשות לעמוד בתוך עמי, אל תתעכבו כאן בשום פנים. משיב לו משה: הגנבים אנחנו, כי נצא בלילה! ה' ציוה אותנו שלא לצאת החוצה בלילה הזה, כי הוא רוצה להוציאנו בגלוי, ביום! אולם פרעה, אין לך מקום לדאגה, אתה לא תמות הלילה הזה. ה' לא סיים להעניש את מצרים, ואתה תחיה עד שתראה את אובדן מצרים לגמרי.

חזר פרעה לארמונו כלעומת שבא. רגוע במקצת עקב הבטחת משה שלא ימות הלילה, אך מתוח מהנבואה על העתיד להתרחש. באותו לילה לאחר חצות לא ישן אף אחד במצרים. כל אותו הלילה היו ישראל אוכלים ושותים יין ושמחים ומהללים להקב"ה בקול גדול, והמצרים צועקים במר נפש על האסון שפקד אותם.

❁ יציאת מצרים ❁

ויצאו ברכוש גדול

ביום חמישי טו' בניסן, לאחר לילה שכולו הלל והודאה לה', הגיע הזמן שקבע ה' לבני ישראל לצאת ממצרים. והנה בבוקרו של אותו היום מקבלים בני ישראל הוראה מאת ה' יתברך על ידי משה רבנו, ללכת לבתי המצרים ולבקש מהם בהשאלה את כל חפצי הערך שברשותם. לאמיתו של דבר היו מעדיפים בני ישראל לוותר מראש על השלל, ולא להסתכן ללכת לבית המצרים ולעורר פרובוקציות בשעה שמתיהם עדיין מונחים לפניהם. מה גם שנוספה כאן הדאגה שמא בסיבת הממון עלולים המצרים לרדוף אחריהם. אולם בני ישראל רוצים לעשות את רצון ה'. ואכן רצה ה' שיקבלו בני ישראל את ממונם של המצרים דווקא באופן זה, כדי שירדפו המשאילים אחר כך אחריהם, ובזה תושלם ישועתם כשהרודפים יטבעו בים סוף. הזמן קצר והמלאכה מרובה, אולם הפועלים זריזים. עושים בני ישראל פשיטה בכל בתי המצרים, ושואלים מהם כלי כסף וזהב ובגדים.

וה' נתן את חן העם

נתאר לעצמנו: המצרי יושב בביתו שבור ואבל על קרוביו הרבים שמתים לנגד עיניו. הוא מיואש ואובד עצות, וכל אליליו מנופצים סביבו על הקרקע. בניגוד לאוירת היגון השוררת בביתו, נראה עבדו היהודי (סיבת צרותיו) שהגיע אליו - עליז ושמח. הוא מודיע בחגיגות שהוא הולך לחגוג עם כל עמו לאלוקיו. בקשה נועזת בפיו: שהמצרי יממן לו את החגיגה! מהי התגובה הצפויה מצד המצרי? הלם הבקשה עלול היה לגרום לו להנחית על פניו של המחוצף מכה הגונה בתוספת קללות נמרצות. אך לא, המצרי עוזב את כל קרוביו המתים, עונה ליהודי בסבר פנים יפות, ושואל למבוקשו!

היהודי מבקש כסף, זהב וכלים יפים, והמצרי משקר ואומר לו שאין לו דברים כאלו. עונה לו היהודי: הרי בארון הימני במגרה השלישית יש לך זהב, ובויטרינה שבסלון יש לך כלי כסף יפים. מתפעל המצרי ואומר: ידעת את מקומם של הכסף והזהב ולא לקחת? מיד אביא לך! לא רק אחד כפי בקשתך, אלא שנים. ואוסיף לך עוד חפצים שלא בקשת. כעת מבין המצרי מי היה בעל הפסיעות ששמע בעת שלא היה יכול לזוז במכת חושך. במקום לכעוס על היהודי שחיטט לו בביתו ובחפציו - הוא מחבב אותו על כך ונותן לו מאוצרותיו עוד ועוד!

המצרי מזמינו להכנס הביתה, תוך כדי אזהרות להמנע מלנגוע בגויות בניו ובנותיו

המתים המפוזרים בבית, ולנהוג כבוד בגויית אמו שמתה. הוא אפילו הזיז את גופות בניו כדי לפלס דרך ליהודי, "חברו הטוב ביותר". המצרי מתנצל על אי הנוחות הזמנית, ונותן את בגדי אשתו ותכשיטיה בחפץ לב, בהסבירו שאשתו מתה במכת הצפרדע, והוא לא זקוק לתכשיטיה יותר. בנותיו גם הן אינן צריכות את הבגדים והתכשיטים של אמן, כיון שחלקן מתו על ידי חיות רעות, לפני מספר חודשים, לצערו הרב. וחלקן מתו כעת פתאום ושוכבות כאן. ובעצם הוא מציע לו לקחת גם את בגדיהן ותכשיטיהן של הבנות, מכיון שהוא חבר טוב שלו. הוא מוסיף לתת לו גם את חליפות בניו, כי גם הם מתו בלילה, עד שנתן לו גם את החליפה של עצמו ותכשיטיו, כי ממילא מצב רוחו גרוע בגלל כל המתרחש, ובמיוחד בלילה הזה, ולא נראה לו שהוא ישתפר אי פעם...

רכוש גדול

היאומן כי יסופר? אולם כך היה. זוהי המשמעות של: "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים". כמות החפצים שקבלו מהמצרים היתה כל כך גדולה, עד שלכל אחד ואחד מישראל היו אוצרות שהטעינום על תשעים חמורים לפחות! וסך הכל היו מיליוני חמורים, וכל חמור היה טעון בערך 18 ק"ג כסף וזהב ואבנים טובות ובגדים. ופלא הוא שבתוך 6 שעות הלכו ישראל לכל בתי מצרים, והטעינו כל אחד מטען כה עצום. כנראה "ידידיהם הטובים" המצרים עזרו להם...

היציאה ברכוש גדול הוכיחה לאומות העולם, שישראל יצאו ממצרים אך ורק ברצון ה', ולא שגרשו אותם המצרים מרצונם או מפני שהם עם בזוי ושפל.

איסוף בני ישראל

לפני היציאה, נתן ה' כח בקולו של משה, והיה קולו מהלך בכל ארץ מצרים. בשעה קלה התקבצו כולם מכל קצווי מצרים לרעמסס. ביום אחד נעשה קיבוץ שלא היו מספיקים אליו בדרך הטבע כמה ימים עם לילותיהם.

בני ישראל לא לקחו עמם מזון ביציאתם ממצרים, מלבד המצות והמרור שנשארו אחרי שסיימו לאכול את קורבן הפסח, ובצק שלא הספיקו לאפות. המצות והמרור נישאו צרורים בבגדיהם על שכמם, לא טעונים על בהמתם, משום חיבוב מצוה. על ראשם נשאו את הבצק, ולא רק שלא החמיץ, אלא שהתרחש בו נס ונאפה מחום השמש. מלבד דברים אלו לא לקחו צידה נוספת לדרך, אפילו מעט ממתקים ואגוזים לילדים הקטנים לא לקחו. כה גדול היה בטחונם בקב"ה! אכן היתה להם ברכה בבצק זה, שאכלו ממנו במשך חודש שלם!

ובני ישראל יוצאים ביד רמה

בשנת 2,448 לבריאת העולם, ביום חמישי, בחמשה עשר לחודש ניסן, יצאו בני ישראל ממצרים. "בעצם היום הזה" - בחצות היום. לא בלילה, כדרך הגנבים. אמר הקב"ה הריני מוציאם בחצי היום, וכל מי שיש בו כח למחות - יבוא וימחה.

ואומנם לא היה מי שעכב ואפילו לא מי שימחה. אפילו הכלבים כיבדו את בני ישראל, ולא פערו את פיהם למחות ולא נבחו, למרות שכל הלילה היו נובחים ומוציאים את הבכורות מקבריהם. המצרים גם הם לא עיכבו בעדם ולא מחו אלא בקשו מהם שילכו. ופרעה בעצמו ליוה אותם מעט, וביקש שיתפללו עליו ויבקשו עליו רחמים.

מחנה ענק של למעלה מ- 3,000,000 אנשים, כשאלהים מתלויים גם "ערב רב" וכן צאן ובקר, גמלים וסוסים, בכמות שאינה ניתנת לתיאור - כולם יוצאים יחד.

היה זה מחזה מרהיב עין. בני ישראל, מיליוני אנשים, יצאו על צבאותם, כל שבט ושבט מסודר לפי דגלו בסדר מופלא, כאילו התאמנו בצורת עמידה זו חודשים ארוכים. הסדר היה מופתי על אף עשרות מיליוני הבהמות שהיו עמוסות מכל טוב מצרים. עיני המצרים התרחבו מהתפעלות כשראו את בני ישראל, עבדיהם לשעבר, שהיו משועבדים בטיט ובלבנים, חונים לדגליהם בטקסי המלכים, כולם לבושים בבגדים מפוארים, ומקושטים בתכשיטים יקרים שקבלו מהמצריים.

כך הוציא הקב"ה את בני ישראל ממצרים, בזרוע נטויה וביד רמה!

❁ קריעת ים סוף ❁

להתרחק מכאן!

לאן מועדות פניו של העם היוצא זה עתה לחופשי, מן הארץ הארורה אשר בה סבלו כה רבות? מן הארץ הרוויה בדם יקיריהם? נתאר לעצמנו, מה היתה הרגשתם של עם ישראל באותה שעה? איזה מטען של זכרונות הם נושאים עמם מן הארץ שממנה הם יוצאים זה עתה? נכון אומנם שבתקופה האחרונה כבר לא סבלו כבעבר מן המצריים, ועוד זכו להטבות ולכבוד גדול, אך ודאי לא די בכך כדי להשכיח מן הלב את כל הכאב והיגון, הצער והסבל, שהיו מנת חלקם בארץ הזאת.

ראובן עוד זוכר היטב את אותו יום מר ונמהר, שבו לא הצליח לעבוד מהר, כי כל הלילה לא ישן אלא שימש כמשרת אצל אדונו המצרי שהחליט לעשות סעודה כמעט עד אור הבוקר. כאשר חזר לעבודתו בטיט ובלבנים אפסו כוחותיו ובקושי הצליח לגרור את רגליו העייפות, ידיו עבדו בכבדות נוראה, וכך קרה שלעת ערב חסרו לו ששה לבנים. ואז... הוא לא יוכל לשכוח זאת לעולם, אז בא המצרי האכזר ולקח את השישייה של התינוקות הרכים והחמודים שלו בני השנה, ותחב אותם בתוך הקיר במקום הלבנים החסרות. התמונה המזעזעת הזאת, בה צפה לנגד עיניו בילדיו הרכים הצועקים באימה, ואין לאל ידיו להושיעם, עומדת חיה היטב מול עיניו. אי אפשר לשכוח זאת. גם שמעון זוכר היטב את אובדנם של עשרה מילדיו בצורה טראגית, כאשר הגיעו שוטרי פרעה, חטפו אותם בכת, והודיעו לו כי הם מובלים לשחיטה, כדי שפרעה יוכל להתרחץ בדמם לריפוי הצרעת שלו. ואילו ליהודה יש מזכרת חיה מן

השעבוד הנורא: עד היום הוא עוד צולע קשות מאותה נפילה שבה עמד על הבנין הגבוה כדי לבנות לבנים נוספות, ולפתע התחיל הבנין לשקוע באדמה הלחה, והוא איבד את שווי המשקל ונפל בחבטה עזה למטה על ערימת אבנים. רק בנס לא מת, אולם מאז הוא צולע קשות וסובל מכאבים תמידיים בגב ובמתניים. יששכר לעומתו נעשה עיור מפגיעה של אבנים חדות שיידו בו ילדים קטנים מצריים ל"הנאתם" בעוברו ברחוב. זבולון איבד את אשתו ושמונה מילדיו, דן איבד שנים עשר ילדים ונעשה חרש באוזן אחת מסטירת לחי מצלצלת שחטף פעם ממצרי בעת שהעיז לעשות הפוגה קלה מעבודתו... וכך - כל אחד וצעריו, כל אחד וזכרונותיו הקשים. **עכשיו מגמתם להתרחק מן המקום הזה - וכמה שיותר מהר! ולאן? כמובן - אל הארץ המובטחת, אל ארץ ישראל.**

כיצד יגיעו אל הארץ הנכספת? הדרך הקצרה ביותר היא דרך ארץ פלשתים. זהו הכיוון ההגייוני ביותר שעליהם לפנות לעברו, גם מן הבחינה שזהו מקום מיושב שבו יוכלו לדאוג לעצמם ולכל ילדיהם ובהמותיהם לאוכל ושתייה. הרי מליל השימורים שהיה אמש לא לקחו הם עמם שום קופסאות שימורים... אלא רק מעט מצות ומרור. ברור אם כן שהכיוון המתאים ביותר הוא דרך ארץ פלשתים.

"ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים"

והנה - הפתעה, מתקבלת מפי משה בשם ה' ההנחיה ללכת דווקא לכיוון המדבר. למדבר?!!? זו הרי ממש התאבדות! המדבר שורץ חיות רעות, ואין שם אוכל ושתייה, החום קופח על הראש ביום, והקור בלילה חודר לעצמות, ובכלל - הרי זה לא הכיוון?

אך לא עם כעם ישראל ישאל שאלות כאלו ואחרות. עם אשר ראה עין בעין את נסיו וחסדיו של הקב"ה, אין בליבו מקום לתהיות וספקות. ואם זה ציווי ה' - אז כך עושים ללא שאלות! וכך כולם - מקטנם ועד גדולם שמים פעמיהם לכיוון המדבר. זהו שאומר הנביא (ירמיהו ב ב): "כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלֶתְךָ, לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבַר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה".

ומדוע באמת לא רצה ה' שעם ישראל ילכו דרך ארץ פלשתים? זאת מבארת התורה (שמות יג יז): "ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא, כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה וישבו מצרימה".

אומר המדרש (שמות רבה כ יז): משל לסוחר אחד שקנה פרה ורצה לקחת אותה לביתו, אלא שבסמוך לביתו היה קיים בית מטבחיים. אמר הסוחר: אם אני מוליך אותה אל ביתי בדרך הרגילה, היא רואה את בית השחיטה ואת הדמים והיא בורחת, לכן עלי להוליך אותה בדרך אחרת ולהכניס אותה מן הדלת האחורית.

כך כשיצאו עם ישראל ממצרים, היו בני עזה ואשקלון וכל ארץ פלשתים מתכוננים למלחמה כנגדם. אמר הקדוש ברוך הוא, שלא יראו ישראל את המלחמה ויחזרו להם

למצרים, לכן אוליכם דרך אחרת.

סיבה נוספת שבשלה לא רצה ה' להנחות את העם דרך ארץ פלשתים היתה בעקבות מאורע שארע שלושים שנה לפני כן:

בני שבט אפרים שהיו בארץ מצרים תחת עול השעבוד, עשו חישוב שהנה עברו חלפו להם כבר 400 שנה מאז ברית בין הבתרים, ואם כן הגיעה שעת גאולתם. לאור מסקנתם זו הם החליטו לעשות מעשה נועז - לברוח ממצרים, כשמגמת פניהם אל ארץ ישראל. אולם חישובם היה מוטעה, שכן מנין ה - 400 שנה התחיל מהולדת יצחק, ולא מעת כריתת ברית בין הבתרים. אם כן לא היה זה העת המתאים לגאולה, ולכן בעוברים בארץ פלשתים, קמו הפלשתים והרגו מהם 300,000 איש. הם הניחו את גויותיהם בשדה מבלי לקוברם, וכך היו עצמותיהם מוטלות בערימות ערימות על פני השדה בארץ פלשתים. אמר הקדוש ברוך הוא, אם יראו ישראל עצמות בני אפרים שטוחים בדרך יחזרו למצרים, ולכן אנחה אותם בדרך עוקפת.

למה הדבר דומה? למלך שנשא אשה ורצה ללכת עמה למדינתו, אולם - שוד ושבר! כאשר הגיע אל פתח מדינתו מתה אשתו. בצער רב קבר אותה המלך בפתח המדינה. לאחר זמן קצר החליט המלך לשאת את אחותה. אמר המלך: אם אביא אותה אל מדינתי בדרך הרגילה, תראה האשה את קברה של אחותה ותרצה לחזור. ולכן עלי להכניס אותה למדינה בדרך עוקפת. (שמות רבה כ יא)

כל עכבה לטובה

מלבד סיבות אלו, מגלה לנו המדרש כי כוונת ה' היתה לעכב את עם ישראל במדבר בכוונה תחילה.

אמר הקדוש ברוך הוא: אם אני מוליך את עם ישראל בדרך פשוטה ויגיעו מהר לארץ ישראל, מיד כל איש יחזיק בשדהו ובכרמו, יעדור, יחרוש, יזרע ויקצור, וכך יתבטלו מן התורה. לכן אוליך אותם דרך המדבר, ויאכלו את המן וישתו מי באר, וכך תהא התורה מתיישבת בגופן.

ועוד, כששמעו הכנענים שישראל יצאו ממצרים ובכוונתם להיכנס לארץ, עמדו ושרפו את הזרעים, ועקרו את האילנות, וקצצו את הנטיעות, וסתרו את הבנינים, וסתמו את המעינות. אמר הקדוש ברוך הוא, אני הבטחתי לאברהם אביהם להכניסם בארץ מלאה כל טוב, הריני מעכבם במדבר ארבעים שנה עד שיעמדו הכנעניים ויתקנו מה שקלקלו.

(מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי יג יז)

על כנפי נשרים

וכך, על פי צווי ה', מבלי להבין מדוע ולמה, פנה מחנה ישראל, אנשים נשים וטף לכיוון המדבר, כשבתרמילם רק מעט מצות ומרור. ביום הראשון שהיה יום חמישי וטו'

בניסון) נסעו בני ישראל מ"רעמסס" ל"סוכות" - מרחק של כ-12 קילומטר! וביום שישי המשיכו במסעם והגיעו עד ל"איתם" (רש"י שמות יג ב).

אולם לא היה זה מסע מעייף ומייגע, כמו שהיה צריך להיות על פי דרך הטבע. הקב"ה טובב את עם ישראל בניסים גדולים, והולכים במדבר בתנאים הנוחים והנעימים ביותר. כיצד?

אומר המדרש: שבעה ענני כבוד היו מקיפים אותם: **אחד מלמטה** - היה מוליך אותם, כדי שלא יהיה להם טורח בהליכתם, בדומה לאדם הנמצא בתוך ספינה שלא מרגיש קושי בכך שהספינה מפליגה יומם ולילה בלי הפסק. **אחד מלמעלה** - להגן עליהם מפני השמש הקופחת, ומפני חיצים שעלולים לזרוק לעברם. **ארבע מארבע רוחות** - להגן עליהם מפני חיות רעות ושוודדי דרכים, **ואחד מהלך לפניהם** - להכות את כל הנחשים והעקרבים והשרפים הנמצאים בדרכם ולשרוף את כל הקוצים. וכמו כן, אם היה מקום נמוך היה מגביהו, ואם היה מקום גבוה היה משפילו ועושה אותם מישור. (במדבר רבה יט טז)

"וְאֵשָׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְּפֵי נְשָׁרִים" - מעיד הקב"ה. כך הלכו עם ישראל על מי מנוחות, כשבמשך היום היה עמוד הענן הולך לפניהם ומראה להם את כיוון הליכתם, ולעת ערב היה מתחלף עמוד הענן בעמוד אש, אשר היה הולך עמהם כל הלילה ומאיר להם את החשיכה באור בהיר מאוד כאור היום. (שמות יג כא)

אמר רבי אנטונינוס: משל למלך שהיה נוטל את הפנס ומאיר לבניו. אמרו לו שריו ועבדיו: ניטול אנו את הפנס במקומך ונאיר בו לבניך. אמר להם: אין אני מחזיק את הפנס מפני שאין מישהו אחר שיחזיק, אלא ברצוני להראות לכם את גודל חיבתי לבני, כדי שאתם תהיו נוהגים עמהם בכבוד.

כך הודיע הקב"ה את חיבתן של ישראל לאומות העולם, ע"י שהוא בעצמו הלך לפניהם והאיר להם את הדרך, כדי שיהיו נוהגים עמהם בכבוד. וכדי שיתפרסם הדבר בעולם, היה עמוד הענן מעלה עשן, וכך ראו אותו למרחקים כל מלכי מזרח ומערב, והיו אומות העולם אומרים: "מי זאת עלה מן המדבר, פְּתִימֵרוֹת עֶשֶׂן, מְקַטְרֵת מֵר וּלְבוֹנָה...". (מכילתא בשלח מסכת דויהי פתיחתא)

המאבק עם שלוחי פרעה

הלכו בני ישראל במשך יום חמישי ויום שישי, והתרחקו ממצרים מרחק גדול. כמובן שעל פי דרך הטבע לא יתכן שעם שלם, הכולל בתוכו נשים, זקנים, ילדים ותינוקות, ואף נכים רבים (בעקבות עבודת הפרך) - יעשה מרחקים כה גדולים במשך יומיים של הליכה בלבד. אין ספק שהיה זה מסע על טבעי.

ביום שבת קודש חנו ושבתו בני ישראל באיתם. ולמחרת, ביום ראשון בבוקר, התחילו להתכונן להמשיך במסע - ארגנו וארזו חפצים והכינו את הבהמות. אולם אז קמו

השליחים המצריים ששלח פרעה עם ישראל, ואמרו: עד כאן! הגיע הזמן לחזור למצרים, כפי שהבטחתם - "דַּרְךְ שְׁלֶשֶׁת יָמִים נֵלֶךְ בְּמִדְבַּר וְזָבַחְנוּ לֵה' אֱלֹהֵינוּ". אמרו להם בני ישראל: על מה אתם מדברים? האם אינכם מעודכנים בחדשות? הרי זה שיצאנו ממצרים לא היה על סמך בקשתנו הישנה מפרעה לצאת לשלושה ימים - את הבקשה ההיא כבר אז הוא דחה מכל וכל. אלא יצאנו בגלל שהוא ביקש מאתנו לצאת! שכחתם שרק לפני שלושה ימים באתם אתם וחבריכם ואף פרעה בכבודו ובעצמו, והתחננתם לפנינו שנצא?! כמעט גרשתם אותנו בכח! ולכן אנו משוחררים לעולם!

אמרו השליחים: התירוצים שלכם לא מעניינים אותנו. לנו יש פקודה מאת פרעה להחזיר אתכם למצרים לאחר שלושה ימים!

מיד התנפלו בני ישראל על השלוחים והרגו אותם, אולם חלקם הצליחו להימלט, וברחו חזרה למצרים. (מכילתא בשלח פרשה א)

תרגיל הטעיה

התיקים ארוזים, הבהמות מוכנות לצאת לדרך, שליחי פרעה נהדפו. כעת מחכים בני ישראל להוראה ממשה רבנו - להמשיך במסע, כשהמטרה, כמובן - להמשיך להתרחק ככל היותר ממצרים, ומהר ככל האפשר, בפרט לאור ההשערה המתבקשת, שהשליחים המצריים שברחו, בודאי לא ישבו בשקט, אלא ירוצו לפרעה לספר לו על ההתרחשויות האחרונות, ויחזרו עם תגבורת מלאה! **והנה - תדהמה.** תקיעת חצוצרה נשמעת, אות כי יש להמשיך במסע, אולם לאן? לא פחות ולא יותר - **לחזור חזרה לכיוון מצרים**, לעבר "פי החירות!" פי החירות היה למעשה שמה החדש של העיר "פי-תום" שבנו עם ישראל בהיותם תחת שעבוד מצרים. עיר הזוועה, שבה התענו בעבודות פרך אכזריות, ואיבדו כה רבים מילדיהם. לשם - לחזור!?

הלוא אף מבחינה אסטרטגית זוהי עמדה גרועה ביותר, שכן מקום זה שוכן בין "מגדול" שהיא מצודה גדולה של המצריים, לבין ים סוף, בקרבת מקום ל"בעל צפון" שהוא אליל גדול של מצרים. בנסיעה זאת - מלבד שהם מתקרבים למצרים במקום להתרחק, הרי הם מכניסים את עצמם למקום מסוכן ממש, למלכודת נוראה! אם ירדפו אחריהם המצריים - לא תהיה להם אפשרות לסגת לשום כיוון!

ואכן היו אנשים מבני ישראל אשר בשומעם את קול החצוצרה התחילו למרוט שערותיהם, כי חשבו שמשה מחזיר אותם לאחוריהם מפחד פרעה ושלוחיו.

אמר להם משה: אל דאגה, כך אמר לי הקב"ה לעשות, ואף הבטיח שלא תחזרו עוד לשעבוד מצרים, אלא בני חורין אתם. ולפיכך נקרא המקום מעתה "פי החירות".

ועם ישראל, מאמינים בני מאמינים, קיבלו באמונה את דבריו של משה, והחלו במסעם לעבר פי החירות. (מכילתא בשלח מסכת דויהי א. רש"י שמות יז)

נפלאות הן דרכי ה'. דווקא מסע מסוכן זה, היה תרגיל הטעיה מיוחד במינו, אשר גרם לפרעה ולעמו לצאת לרדוף אחרי בני ישראל, ובכך לנחול מפלה מוחצת. שהלוא מבלי זאת, לא היו מעיזים כלל וכלל לצאת ולרדוף אחרי בני ישראל - הרי המכות שקיבלו עוד כה טריות וכה כואבות, הפחד והבהלה הנוראיים עדיין כה מוחשיים. אבל תפנית בלתי צפויה זו במסעם של בני ישראל, שינתה את מהלך הדברים באופן מפתיע ומעניין...

לא זו בלבד, אלא רווח נוסף הרוויחו בני ישראל בכך שחזרו אל פי החירות. בהגיעם, נכונה להם הפתעה! שם, ב"בעל צפון" היו מכונסים כל הכסף והזהב העצומים שאסף יוסף במשך שבע שנות הרעב. עכשיו היתה להם הזדמנות פז לקחת את כל הרכוש הזה, והם התעשרו עושר רב! (ילקוט שמעוני בראשית פרק טו סימן עז)

חלום בלהות!

מה קורה בינתיים בארץ מצרים? כאשר יצאו בני ישראל ממצרים, היו המצרים עדיין מלקקים את הפצעים הטריים בעקבות מכת בכורות. עקב העומס הרב בבתי הקברות, נותרו מתים רבים שעדיין לא הובאו לקבורה, וריחם המבאיש מילא את הבתים. המצרים שנותרו עדיין בחיים הסתובבו מבולבלים לגמרי.

נתאר לעצמנו: מסתובב המצרי בביתו סהרורי ומבולבל. מתיו עדיין מוטלים לפניו ועליו לדאוג להם לקבורה נאותה. ריח הגופות כבר מדגדג באפו, וגורם לו להסתחרר יותר. בתי הקברות הודיעו רשמית כי אין באפשרותם לקבל מתים נוספים, כל הקברים בתפוסה מלאה. באין ברירה הוא יוצא החוצה לחפש מקום מתאים לכריית קברים ליקיריו, אולם ביציאתו הוא נוכח לראות שאחרים כבר הקדימו אותו, והוא לא מצליח למצוא מקום מתאים. הוא מפעיל קצת את המרפקים, ולאחר מכות פה ושם, קללות ודחיפות הוא מצליח במאמץ רב לשריין לעצמו מקום פנוי. הוא כורה "קבר אחים" אחד גדול ושם שם את כל המתים שלו. זה כבר למעלה מכוחותיו ללכת לחפש קברים נוספים.

עכשיו הוא כבר עייף ומותש, אין לו כח אפילו להצטער על מות יקיריו. מילא אם היו לו מהם זכרונות טובים, אבל הוא זוכר היטב כי מותם התרחש דווקא באמצע מלחמה חזיתית שערכו הבכורות עם אבותיהם, בדיוק שתי דקות לאחר שה"ילד חמד" הבכור שלו החטיף לו מכה הגונה. אז עכשיו הוא רוצה לשכוח מהכל, פשוט לא לחשוב על שום דבר. הוא רק ישקיט מעט את רעבונו וילך לישון שינה עמוקה עמוקה.

בטנו מקרקרת ודורשת את שלה. הוא חייב למצוא משהו לאכול. מה יאכל? ריח הבשר הצלוי על האש של בני ישראל הכה באפו כל הלילה ועד עכשיו הוא מדגדג לו בנחיריים, אולי באמת יכין לו איזה קבב טוב או סטייק עסיסי, פיצוי על כל הסייט שעבר עליו בלילה הזה? מאין יקח בשר? זו לא בעיה! הוא יגש אל אורוות הסוסים, יקח לו משם סוס שמן, יהרוג אותו במכה אחת ויצלה את בשרו על האש!

במרץ מחודש הוא הולך אל אורוות הסוסים, פותח את הדלת בתנופה עזה, והנה - מה קורה פה? איפה הסוסים שלי? והחמורים? והגמלים? נכון שרובם מתו במכת דבר, ועוד כמה אחדים במכת ברד, והבכורים שבהם מתו במכת בכורות, אולם בכל זאת הוא זוכר בבירור שנשאר לו עוד כמה! אך איפה הם?

ואז בבת אחת הוא נזכר בהכל. הכל נראה לו כמו חלום רחוק מאוד. מתי זה היה שזבולון בא לביתו וביקש ממנו בהמות? אולי שנה שעברה? אולי לפני חודש? המוח שלו כבר בקושי פועל, הוא זוכר איזו תמונה מעורפלת, שבא אליו זבולון עבדו לשעבר, והתחיל לספר לו סיפורים על איזה חגיגה שהם עומדים לערוך. הוא ביקש ממנו בהמות, ואז הוא נתן לו. מה עוד הוא בקש? אה, הוא בקש גם תכשיטים ובגדים, וכלי כסף ומטבעות זהב. איזה חצוף! רגע רגע - ואני נתתי לו את מבוקשו! לא יכול להיות! לא יכול להיות!! אחוז תזזית ובהלה הוא רץ אל ביתו, פותח את המגירות, את הארונות והויטריות - הכל ריק, אין כלום! זאת אומרת שאני נתתי לו! מה קרה לי? הייתי מטורף? מה קורה כאן? מה קורה כאן?! זה בטח חלום רע, אני עוד מעט אתעורר ואראה שהכל בסדר, והילדים שלי ישנים במיטותיהם בשלוה, וכל חפצי נמצאים במקומם, הכל רק חלום בלהות. הוא מנסה לשפשף את העיניים שוב ושוב, אך הוא נוכח לראות שזה לא חלום, זו מציאות איומה שהוא נקלע לתוכה. בעצם כל זה היה רק היום בבוקר! לא יאומן, ממש לא יאומן!

אז איפה הוא עכשיו זבולון הזה, אני אתפוס אותו משתי האוזניים ואחייב אותו להחזיר לי הכל! הוא לא מתבייש ככה לעשות - לנצל את החולשה שלי בשעה שיקירי מתים, ולרושש אותי לגמרי? בחמת זעם הוא יוצא החוצה לחפש את זבולון. את זבולון הוא לא מוצא, אבל הוא רואה כמה מידידיו ושכניו שגם הם נראים כועסים. כנראה גם אליהם הגיעו הנצלנים הללו ושחטו מהם כסף! חייבים להתנקם בהם! איפה הם בעצם? הי, הרי הם יצאו ממצרים! לקחו את הרכוש וברחו! גנבים שכמותם!

יחד עם כמה מחבריו הוא מחליט שיש להתארגן למרדף אחר הנמלטים - עליו להחזיר לעצמו את רכושו ויהי מה. הם כבר מתחילים להתארגן, אלא שאז מגיעות שמועות מרגיעות. השמועות אומרות שבני ישראל אמורים לחזור עוד שלושה ימים! כך הם אמרו, ופרעה שכמובן לא סמך על הבטחתם, שלח עימם שליחים מזויינים להחזירם בכח למצרים בהגיע הזמן. המצרי וחבריו נרגעים מעט, הם יחכו עוד שלושה ימים, ואז - הם כבר יראו לעבדים החצופים שלהם את נחת זרועם!

מן הפח אל הפחת

ומה קורה בימים אלו בדרג המדיני? בארמונו של פרעה? פרעה חוזר לארמונו מובס ומושפל. כיצד העזתי להשפיל את עצמי כך בפני בני ישראל ובפני משה? הוא חושב לעצמו. אולם עלי להתחזק! הוא מחליט נחושות. אסור לשקוע בעבר, צריך ללכת עם הפנים אל העתיד, ולפתוח דף חדש. סוף סוף יצאו בני ישראל ממצרים, זה הזמן לשקם את ארץ מצרים מן הטראומות שפקדו אותה בשנה האחרונה, צריך לכנס ועדת חירום

ולהכין תוכנית שיקום כלכלית. צעד אחר צעד נוביל את מדינתנו חזרה אל ימי הזוהר שלה!

אולם כבר מהתחלה הרגיש פרעה שמשוהו כאן משתבש! הנתינים הרבים שנמצאים אצלו מכל מדינות מלכותו - מסין, מיפן, מהודו ומכוש ועוד ועוד, הנתינים שעד כה חרדו למוצא פיו ופחדו ממנו פחד מוות, מתחילים פתאום לזלזל. נראה לו כי מתחילים לבצבץ להם ניצני מרד. פרשניו המדיניים של פרעה אישרו את תחושתו. הם זימנו אותו לפגישה דחופה, והודיעו לו כי בתקופה הקרובה צפויים מרידות קשות מצד 'ארם נהריים', 'ארם צובה', ומדינות נוספות. את התרחיש הזה הם נימקו בהסבר פשוט - כל המלכים עושים חשבון הגיוני: 'אם בני ישראל שהיו בתוך מצרים הצליחו להימלט ולהשתחרר מעול המצרים, כנראה שמלכות מצרים מתחילה להתפורר, ולמה שאנו נמשיך להעלות מיסים ולהיות כנועים למצרים?!' (מכילתא בשלח מסכת דויהי א)

ויהי...

זו היתה הפרשנות של המצריים, אולם המדרש (שם) מגלה לנו שהיתה כאן סיבה נסתרת מאת ה': עד עכשיו היה פרעה שולט מסוף העולם ועד סופו, ומצרים היתה אימפריה של ממש, אולם כל הכבוד הזה לא היה אלא בשביל כבודן של ישראל, [כדי שלא יהיו ישראל נתונים תחת אומה שפלה ובזויה, "וכן אתה מוצא בכל מלכות ששעבדה את ישראל, ששלטה על כל העולם כולו בשביל כבודן של ישראל" - לשון המדרש] אולם עכשיו שבני ישראל יצאו ממצרים, כבר בטלה סיבה זו ומצרים החלה לרדת מגדולתה.

פרעה נאנח עמוקות. כשהוציא את ישראל ממצרים - הוא לא חשב שתהיה לו נפילה מכיוון כזה!

"וַיְהִי בְּשַׁלַּח פְּרָעָה אֶת הָעָם" (שמות פרק יג, פס' יז) - 'ויהי' לשון צער. אוי, ווי היא! פרעה צעק ווי! וכל מצרים צעקה ווי! ווי לנו שהוצאנו את ישראל ממצרים!

המדרש מביא סיבות נוספות לצערו של פרעה על יציאתם של ישראל:

משל למה הדבר דומה? לאדם שהיה לו פרדס. אמר לו חברו: מכור לי את הפרדס הזה, הסכים ומכר לו במאה זוז. ולא היה יודע בעל הפרדס מה יש בתוכו. אמרו לו חבריו: בכמה מכרת את הפרדס? אמר להם, במאה זוז. אמרו לו: יש בו זיתים בשווי אלף זוז, גפנים בשווי אלף זוז, וכן רמונים ומיני בשמים ועוד מינים ממינים שונים, אשר כל אחד מהם שווה אלף זוז. ואתה לא ידעת מה מכרת!

כך היה פרעה - כששלח את ישראל לא היו נחשבים בעיניו כלום. אמרו לו גדולי המלכות: מה עשית! אילו לא היה בידם אלא הביזה לבדה, כבר נגרם לך מיציאתם הפסד עצום. מה גם שהלכו עימם "ערב רב" (תערובת של אומות), וכמה עשירים היו בהם, כמה חכמים, כמה בעלי אומניות! באותה שעה התחיל פרעה קורא ווי ווי - 'ויהי בשלח'.

אמר רבי לוי, משל לאחד שהיתה לו שדה מלאה אבנים וקוצים. הוא רצה להתפטר ממנה ומכר אותה בזול לאחר. עמד אותו האיש שקנה את השדה, וסילק את האבנים מתוכה, ומצא תחתיהם מים חיים. נטע האיש ערוגות ערוגות של פירות משובחים - גפנים, רימונים, מיני בשמים. תקע יתדות במקומות הנצרכים, בנה מגדל בתוך השדה והושיב בתוכו שומר. כל מי שהיה עובר על יד השדה היה משבחו ומהללו. פעם אחת הזדמן לשם אותו האיש שמכר את השדה, וראה אותו מלא כל טוב, אמר: אוי לי שכך מכרת! אוי לי שכך הוצאתי מיד!

כך היו ישראל במצרים כקוצים בעיני המצריים. אולם כאשר יצאו ממצרים, נעשו לפתע עם מיוחס ומפואר, מסודרים לדגליהם לתפארה - מטה ראובן, מטה שמעון, מטה לוי וכו'. כשהיו הבריות רואים את ישראל היו משבחים אותם. ומי היה בין המשבחים? אפילו בלעם הרשע! - שאמר (במדבר כד ה): "מה טובו אהליך יעקב, משכנותיך ישראל". ראה אותם פרעה בתפארתם ובגדולתם, התחיל צווח ואומר: אוי לו לאותו האיש שכך הוציא מתחת יד! (שמות רבה כ ה)

פתח תקוה

נאנח לו פרעה בכאב, כולו מבולבל, מוקף בבעיות פנים וחוץ. אך... לפתע הוא נזכר, שבעצם המערכה אינה אבודה, ישנו פתח לתקוה. בני ישראל אמרו במפורש שהם יחזרו תוך שלושה ימים, והוא פרעה שלח עימהם שליחים מזויינים כדי להחזירם. כמה טוב שלא איבדתי את העשתונות ברגעי הלחץ והמהומה, הוא חושב לעצמו, אכן אין כמוני! הנה בעוד שלושה ימים יחזרו בני ישראל, אם לא מתוך רצון אז בכח, ואז אוכל להשתלט על העניינים ולהחזיר את המצב לקדמותו.

בינתיים באו אל פרעה חרטומיו ומכשפיו ואמרו לו: דע לך פרעה, כי אנו רואים בחוכמותינו ובכישופינו, שבני ישראל הולכים גם ביום וגם בלילה. כנראה שהם רוצים לברוח ואין בכוונתם לשוב למצרים, תקח זאת בחשבון.

מפנה!

מיטלטל לו פרעה בין יאוש לתקוה במשך שלושה ימים, ונתון בהתלבטות קשה לגבי נקיטת צעדיו הבאים. האומנם כדאי ונכון הדבר לרדוף אחרי בני ישראל ולהחזירם?! הלוא כבר סבלנו מהם די והותר, כל מערכות הכלכלה והביטחון נהרסו בגללם, ומי ערב לנו שהפעם נצליח להתגבר עליהם?! ומצד שני - הלוא יציאתם הולכת וגורמת להתפוררות מהירה של האימפריה, ומי יודע לאן זה ימשיך להוביל?! ההכרעה קשה. השיקולים לכאן ולכאן כבדי משקל.

אולם ביום הרביעי - חל מפנה משמעותי לטובת פרעה! מכשפיו וחרטומיו הודיעו לו כי בני ישראל מתחילים לחזור אחורה לכיוון מצרים! אהה! נבוכים הם! תועים ומבולבלים, ולא יודעים את דרכם במדבר הגדול - וזו כבר נקודה טובה לטובתי.

אבל זה לא הכל! הנקודה היותר משמעותית היא הכיוון שאליו פנו בני ישראל - לא פחות ולא יותר, אל פי החירות! - בין מגדול ובין הים, לפני "בעל צפון" שהוא האליל החזק והבלתי מנוצח. הידד! בני ישראל הסגירו את עצמם בידיים:

הידיעה המרעישה הזאת מתאמת יותר כאשר לפתע מגיעים במרוצה חלק מן השליחים המזויינים ששלח פרעה עם ישראל, ומאשרים את הדברים. גם מן המצודה - "מגדול" - הוא רואה איתותים. יש להם הסכם עם שומרי המצודה, שברגע שיש תנועה חריגה, הם מדליקים מדורות הנראות עד מצרים. ואכן היום הם הדליקו מדורות! גם עמלק הרשע שהבחין כי בני ישראל "תועים" במדבר מיהר במרוצה להודיע זאת לפרעה. וכך התאמתה העובדה הזו ללא כל ספק. (מכילתא בשלח ויהי א. מע"ל שא)

משגיח לגויים

נס קרה פה! פשוט נס! רגע, אבל מה פתאום שיתרחשו לי ניסים? חושב פרעה. ניסים נוטים להתרחש דווקא עם בני ישראל, לא איתי. זאת חשתי על בשרי היטב היטב בשנה האחרונה! אז מה באמת קרה כאן?

אולם השאלה הזאת לא מטרידה אותו זמן רב. מהר מאוד הוא מוצא בעזרת פרשניו לענייני דת תשובה פשוטה וברורה לשאלה זו: הרי ה' כעס על פרעה בגלל שני דברים: האחד - שזלזל בו ואמר "מי ה' אשר אשמע בקולו", והשני - שלא הסכים לשלוח את בני ישראל מארצו. על איזה דבר כעס עליו ה' יותר, ובעבורו נתן לו את המכות? תמיד חשב פרעה כי זה בגלל הסיבה השניה, שלא רצה לשלוח את עם ישראל. כך במפורש אמר לו משה רבנו. אולם עכשיו הוא מבין שלא! הסיבה האמיתית היתה שונה - ה' כעס עליו שהוא לא שלח את בני ישראל אך ורק משום שזו פגיעה בכבודו! אולם אין לו לה' ענין מיוחד דווקא בטובתם של ישראל - עובדה שעכשיו, כשפרעה ציית בקולו ושלח את בני ישראל, ה' כבר לא משגיח יותר על בני ישראל. הוא עזב אותם לנפשם במדבר ללא הדרכה כשהם טועים בדרך. אם כן אין פה שום שאלה! ה' חדל להשגיח על בני ישראל, וזוהי הזדמנות פז עבורנו להשתלט עליהם בחזרה! (הר"מ אלשיך. מע"ל שב)

השערה זו מקבלת חיזוק במיוחד לאור העובדה שבני ישראל לא סתם טעו בדרך, אלא פנו דווקא לכיוון "בעל צפון". זה הרי ברור, שברגע שה' חדל להשגיח על ישראל, מיד השתלט עליהם בעל צפון האליל החזק מכולם, ומכוחו הם נסגרו במדבר!

בעל צפון

מי היה "בעל צפון"? היה זה אליל, עשוי שני עמודים גבוהים, שהיו דומים לצורות של אדם, אשר עיניהם עגולות ופתוחות. אולם הם לא נעשו או נחרטו ביד אדם, אלא נוצרו כך מן ה"טבע". על האליל היו חרותים כל שמות המזלות, והמצרים בכח כישופיהם ידעו על פי ההסתכלות בו כל מה שנעשה בעולם. המצרים ייחסו לאליל זה כח רב - "שם גדולם של מצרים, שם היתה תפארתם, שם היתה מקום מיוחס שלהם".

למצרים היו אלילים רבים, והם האמינו שבידי כל אליל מופקד כח מסוים: יש אליל המופקד על הבריאות, יש אליל לענייני בטחון, בעל צפון היה "האליל לענייני כלכלה וממון", הם האמינו שהוא ממונה על הממון, כמו שכתוב: "זהב מצפון יאתה", ולכן החליטו להטמין דווקא שם את כל הרכוש הרב שכנס יוסף בשבע שנות הרעב. היה זה רכוש רב ועצום שהגיע למצרים מכל קצוות העולם, והוא נשמר שם בתקוה ששם תחול עליו ברכה ושמירה.

כזכור במכת בכורות נכחדו ואבדו כל אלילי מצרים. אולם רק "בעל צפון" נשאר קיים, וזאת כדי להטעותם. שעיקר כעסם של המצריים על עם ישראל היה על כך שרוששו אותם ונטלו מהם את רכושם. עתה חשו שיכולים הם להישען על בעל צפון האליל החזק מכולם והבלתי מנוצח, שהוא ינקום מישראל את נקמתם, וישיב להם את רכושם. (כלי יקר שמות יד ב)

ואכן עכשיו התקבלה אצל המצריים תמונה "ברורה" להפליא: בני ישראל ברחו עם הרכוש הרב שלקחו עימם, ניצלו את חולשתנו הזמנית כדי להתעשר על חשבוננו, ובעל צפון האליל לענייני ממון מתנקם בהם! הוא "מכשף" אותם שיבואו לכיוון שלו, ובכך הוא מסגיר אותם בידנו...! יחי בעל צפון אלילנו הגיבור!

זה שנאמר (אויב פרק יב פס' כג): "מִשְׁגִּיא לְגוֹיִם וַיֵּאבְדֵם" - אמרו חז"ל אל תקרא 'מִשְׁגִּיא' אלא 'מִשְׁגִּיא' (ולשון שגיאה), שהקב"ה נותן לגויים לשגות ולטעות כדי לאבדם.

קדימה למלחמה!

לאור המסקנות ה"ברורות" הללו, החליט פרעה שאין מה לחכות. בו ביום הוא ארגן עזרת המונית, וקרא לכל העם לצאת למלחמה. בנאומו הנלהב אל האומה הוא אמר: "בני עמי היקרים, בואו עמי, ולא אנהג עמכם כמו כל המלכים! כל המלכים - אם יש להם מלחמה הם נשארים מאחור, ושולחים את עבדיהם לפניהם, ואילו אני מבטיח שאלך בראש כולם, כי בטוח אני בנצחוננו! ויותר מכך - כל המלכים לאחר המלחמה מצווים להביא את השלל אל המלך, והמלך נוטל חלק בראש, ואילו אני אשווה אתכם בבזיה, ולא אקח לעצמי שום יתרון בכמות ובאיכות! ולא עוד אלא שאפתח בפניכם אוצרות כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות ואתן לכם!" (מכילתא בשלח מסכת דויהי א)

ואכן פתח פרעה את אוצרותיו, ונתן להם כ"מקדמה" מתנות יקרות ערך ודברי מלכות. ההמון המשולהב לא היה זקוק לשכנועים נוספים, רגשות הנקם שהשתוללו בליבם בימים האחרונים פרצו החוצה, וכולם התארגנו יחד למרדף ולמלחמה נגד בני ישראל.

גיוס המוני

פרעה החליט לגייס צבא אדיר. הפעם הוא לא יקח שום צ'אנס! כבר מספיק בושות, הוא ספג בגלל העם הזה, הפעם הוא יראה להם את נחת זרועו! "עלי לגייס צבא רב,

באופן שכנגד כל גבר מישראל, יהיו 300 חיילים גבורים! כך לא יוכלו הם להימלט ממני". כך חשב פרעה לעצמו, וממחשבה למעשה הוא פנה לבצע זאת. אולם כיצד ידע מהו מספרם המדויק של עם ישראל? זאת לא בעיה! בשביל מה קיים "משרד הפנים"? עיון מדוקדק בפנקסים הראה לו כי בני ישראל מונים 3,000,000 גברים. למעשה לא היה זה מספרם האמיתי, כי במכת חושך מתו רובם ונשארו רק 600,000 גברים שיצאו ממצרים. אולם בבהלה של התקופה האחרונה עוד לא הספיקו במשרד הפנים המצרי להתעדכן בנתונים אלו. בהתאם לנתונים הרשומים בפנקסים, יצא פרעה עם צבא של 900,000,000 (-תשע מאות מליון) חיילים! פי 1500 יותר מבני ישראל!

ולמי שאומר שהנותרים ממכת חושך הם רק אחד מחמישים, חשב פרעה לגייס פי שלושים מישראל, ולמי שאומר שהנותרים ממכת חושך היו אחד מחמש מאות, פרעה חשב לגייס פי שלוש מישראל. אולם לכל הדעות הללו מנה צבא פרעה תשע מאות מליון חיילים. (ילקוט שמעוני שמות יד רל ובפירוש זית רענן; רבנו בחיי שמות יג יח)

אל הצבא האדיר הזה התלוו שש מאות רכבים מובחרים במיוחד. לכל רכב היו אמורים להצמיד שני סוסים, אלא שפרעה בשנאתו הבווערת כלפי בני ישראל רתם סוס נוסף לכל רכב, כדי שירכבו מהר יותר. אלו היו המרכבות שהצטרפו למלחמה מטעם הצבא, אולם אזרחי מצרים הוסיפו ונידבו את כל הסוסים והרכבים שלהם! ומאין היו להם סוסים? הרי הסוסים שלהם מתו במכת דבר? אלא הו אלה הסוסים של "הירא את דבר ה'" אשר הניס את הבהמות לתוך ביתו לפני מכת דבר, ובכך הציל אותם. אותם "יראים לדבר ה'" הם אלה שנידבו עכשיו את סוסיהם בהתלהבות ובתאוות נקם! מכאן אמרו: "הטוב שבנחשים - הרוג, הטוב שבמצרים - רצוץ את מוחו!" שאפילו ה"יראים" שבהם, מלאים שנאה לישראל היו. ופרעה הגדיל לעשות בכך שאסר את סוסו בידו, מבלי להמתין שעבדיו יעשו זאת עבורו, עד כדי כך שבשה שנאתו הגדולה לעם ישראל את הכללים הבסיסיים. (מכילתא בשלח א)

ביום שני כ' בניסן יצא המחנה הכבד של מצרים למרדף אחרי בני ישראל, מלווה במכשפים רבים שרצו בכח הכישוף לכלות ח"ו את עם ישראל. (זוהר)

המרדף ארך יומיים, וביום שלישי (שהוא היום השישי של פסח) לעת ערב השיגו המצרים את בני ישראל והגיעו אל בעל צפון. כשראה פרעה את בעל צפון עומד איתו, שמח שמחה גדולה. הוא חשב בלבו: אני חשבתני להטביע את ישראל בים, ועכשיו אני רואה שהוא מסכים לדעתי, ולכן הוא עיכב את עם ישראל אצלו כדי להטביעם בים. ומתוך שמחה התחיל פרעה לזבח ולהקטיר ולנסך ולהשתחוות לעבודה זרה, והקריב הרבה קורבנות לאליל הזה, והודה לו על החסד שעשה לו שהסגיר את בני ישראל בידיו כדי להתנקם בהם. (מכילתא בשלח מסכת זוהי ב)

חרדה!

"וַיִּשְׂאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וַהֲנֶה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם, וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'". (שמות יד י)

בני ישראל ראו את מחנה מצרים, מחנה כבוד מאוד בא לקראתם, כשהוא מאוחד כאיש אחד בלב אחד נגדם. אך לא זאת בלבד הם ראו, אלא ראו הם אף את "עוזא" שהוא מלאך הממונה על האומה המצרית, והיה מרחף מעל המצריים כדי לעזור להם. (שמות רבה כא ה)

פחד גדול נפל באותו רגע על בני ישראל. לא, הם לא שכחו כל כך מהר את הניסים שנעשו להם במצרים, אולם בכל זאת ניקר בליבם הספק: שמא עד עכשיו היו לנו ניסים במצרים כי ה' רצה להתנקם מפרעה אשר פגע בכבוד ה' ואמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו", ואילו עכשיו שיצאנו ממצרים אין ה' משגיח עלינו כבעבר, והנה הסכנה מול העיניים כה מוחשית, נקלענו למצב שבו אנו סגורים מכל הכיוונים: מקדימה - ים, מאחור - המצריים, ומן הצדדים - מדבר מלא חיות רעות, ואף מצודה גדולה של המצריים. (דברי שלום וכסף נבחר. מע"ל שז)

ארבע כיתות

כשראו בני ישראל כך, ניסו לטכס עצה כיצד לפעול. דעותיהם היו חלוקות זה מזה: שבטי ראובן, שמעון ויששכר אמרו: נקפוץ לתוך הים, והעיקר שלא ניפול בידי המצריים! שבטי זבולון, בנימין ונפתלי אמרו: ניכנע ונחזור להשתעבד במצרים, העיקר שלא נמות!

שבטי יהודה, ויוסף אמרו: נילחם במצרים עד טיפת הדם האחרונה!

שבטי לוי, גד ואשר אמרו: נפחיד את מצרים על ידי שנשמיע קולות של מלחמה, ואז הם יברחו.

היו שניסו לאותת למצרים שהם עומדים לצידם ומוכנים להכנע. והרשעים שביניהם אמרו: "המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר?!", עד עכשיו היינו מצטערים על מיתת אחינו במכת חושך ומרחמים עליהם, אולם עכשיו אנו רואים שעלינו לרחם על עצמנו יותר מאשר עליהם, כי מיתתנו במדבר קשה לנו ממיתת אחינו באפלה, שאחינו נספדו ונקברו, ואנו - תהא נבלתנו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה.

בתוך כל המהומה קם משה רבנו והשקיט את הרוחות. הוא ענה בסבלנות לכל קבוצה לפי המתאים לה:

לאלו שרצו לקפוץ לים, אמר: "אל תִּירְאוּ, הַתִּיצְבוּ וְרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם" - הראה להם צבאות של מעלה מלאכי מרום הבאים לעזרת ישראל, ואמר: הרימו עינכם וראו את המון המלאכים הבאים להושיעכם ואל תתייאשו!

לקבוצה שרצתה לחזור למצרים, אמר משה: "כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפּוּ לְרַאֲתָם עוֹד עַד עוֹלָם" - לא תחזרו יותר להיות עבדים במצרים!

לקבוצה השלישית שרצתה להלחם, אמר משה: "ה' יִלְחַם לְכֶם" - אתם אינכם צריכים להילחם!

ולקבוצה הרביעית שרצתה להשמיע קולות, אמר משה: "וְאַתֶּם תִּתְחַרְשׁוּ" - אין צורך אפילו להשמיע קולות של מלחמה. התשועה תבוא בצורה אחרת מאת ה'. (מכילתא בשלח דויהי ב. מע"ל שח)

יוֹנְתֵי בְּחַגֵי הַסֵּלַע

בשומעם דברים אלו, התחזקו בני ישראל והתאספו בבכיות ובתפילה לפני ה', וכך התקרבו יותר אל אביהם שבשמים והתחזקו באמונה וביטחון.

אומר המדרש: למה היו ישראל דומים באותה שעה? ליונה שברחה מפני בן הנח, ונכנסה לנדיק הסלע, והיה הנחש נושף [שורק] בה מתוך הסלע. אם תכנס לפניו יכיש אותה הנחש, אם תצא לבחוץ הרי בא בן הנח לתופסה. כך היו ישראל דומים באותה שעה: הים סוגר, ושונא רודף! מה עשו? נתנו עיניהם בתפלה לאביהם שבשמים! עליהם הכתוב אומר (שיר השירים ב יד): "יוֹנְתֵי בְּחַגֵי הַסֵּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה... הַשְּׂמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ, כִּי קוֹלְךָ עֶרְב וּמְרִאִיד נְאֻחָה!" (מכילתא שם)

תפילת משה

באותה שעה עמד משה רבנו בתפילה לה' ואמר לפניו: רבונו של עולם, למה אני דומה? לרועה שמסר לו אדונו צאן, ומחוסר זהירות ואחריות העלה הרועה את הצאן לראשי צוקים, ולא היה יודע איך להורידם. נתעטף בבגדו והתחיל יושב נבוך ותמה מה תהא עליהם, וכיצד יחלצם. כך אני - אם אני בא להחזירם לכיוון מצרים, הרי שם פרעה ומצריים. ואם אני מוליכן לצד דרום - שם בעל צפון. ואם אני מוליכן לצפון הרי שם מגדול. ואם אני מוליכן למזרח הרי שם הים.

אמר לו הקדוש ברוך: "מה תִּצְעַק אֵלַי?!!" - בני נתונים בצרה, והים סוגר, ושונא רודף - ואתה עומד ומרבה בתפלה?! יש שעה לקצר ויש שעה להאריך! ומלבד זאת, כבר צעקתם של בני ישראל קדמה לצעקתך, ושמעתי לקולם.

אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: ומה עלי לעשות? אמר לו: אתה מרומם ומפאר ומשבח ונותן שיר ושבח ותהלה ותפארת הודיה והלל למי שהמלוכה שלו, ואני מושיע אתכם. בזכות אברהם אביכם שהלך לעקוד את בנו יחידו על המזבח "וַיִּבְקַע עֲצֵי עֹלָה" - בזכותו אני אבקע לכם את הים ואצילכם, ואילו מצרים יטבעו בתוך הים, ובכך ידעו כי אני ה'. (ילקוט שמעוני שמות יד רלג)

רעש גדול בשמים

באותה שעה עמד "עוזא" שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר לפניו: "רבונו של עולם!

נקראת צדיק וישר, ואין לפניך לא עוולה ולא משוא פנים ולא מקח שחד, למה אתה רוצה להטביע את מצרים? הרי פרעה לבדו הוא זה שגזר להשליך את התינוקות של בני ישראל למים, ולמה יענש כל העם בגללו! ואם אתה רוצה להענישם על כך שהשתעבדו בישראל - הרי כבר נטלו ישראל את שכר עבודתם, כשלקחו את כל הכסף ואת כל הזהב שלהם!?"

מיד כינס הקב"ה את כל פמליא של מעלה ואמר להם: "דונו ביני ובין עוזא שר של מצרים: בתחלה הבאתי על מצרים רעב, והעמדתי להם את יוסף אשר בחכמתו צבר מזון והעשיר את מצרים, ונעשו כולם עבדיו. ואם כן כל רכוש מצרים שייך ליוסף ולבניו! ולבסוף התייחסו המצריים אל בני כגרים ועבדים, והשתעבדו בהם שעבוד קשה, עד שעלתה צעקתם לפני. ושלחתי להם את משה ואהרן עבדי ואמרו למלך שלהם: "כה אמר ה' אלהי העברים", ובאותה שעה היו יושבים לפני כל מלכי מזרח ומערב והתחיל מתגאה לפניהם ואמר: "מי ה', לא ידעתי את ה', אלא המתינו ואבדוק בספרים שלי אם שמו כתוב אצלי", בדק ולא מצא. השיבו משה ואהרן ואמרו לו: "הוא ברא שמים וארץ, והוא צר את העובר במעי אמו, והוא משיב רוחות ומוריד גשמים, ומפריח טללים, ומצמיח אילנות ועשבים, וממית ומחיה, ונפש כל חי בידו!" השיב פרעה לשלוח: "אין אלוה בעולם שיעשה מעשים הללו! אלא אני בראתי את עצמי ואת נילוס נהרי!". וכיון שכפר בי, שלחתי לו עשר מכות ולא הועיל לו, והמשיך לכפור בי והוסיף לשעבד את בני. ולאחר שהודעתי לו את כוחי וגבורתי שלח אותם בעל כרחו, ועכשיו רדף אחריהם להחזירם שוב לשעבוד! מי שעושה מעשים כאלו ולא מבין, אינו ראוי לטבעו בים הוא וכל חילו!?"

השיבו כל פמליא של מעלה: "הדין עמך רבונו של עולם, ועשה כל מה שאתה חפץ".

באותה שעה ענה עוזא ואמר: "רבונו של עולם! יודע אני בעצמי שהם חייבים, אלא שבכל זאת תתנהג עמהם במדת הרחמים".

שמע מיכאל השר של ישראל, כי עוזא מנסה לבקש רחמים על מצרים, מיד נתן הוראה לשר גבריאל שיטוס למצרים ויביא משם לבנה אחת מן הלבנים שעשו בני ישראל. הביא גבריאל את הלבנה, ומצאו בה תינוק אחד מישראל שהיה מעוך ונתון בתוך הטיט. התייצב גבריאל ואמר: רבונו של עולם! מעשים כאלו עשו לבניך, ואתה תרחם עליהם! מיד חזר הקב"ה וישב עליהן במדת הדין וגזר את דינם להטביעם בים. (ילקוט שמעוני שמות יד רמא)

קָחַם עַל זְרוּעֵתָיו

הערב ירד, הגיע הזמן שבו עמוד הענן צריך להתחלף בעמוד האש, כמידי לילה. אלא שבלילה זה השתנו הדברים. עמוד האש ירד והלך כמידי לילה לפני מחנה בני ישראל, אולם עמוד הענן לא הסתלק, כי בלילה זה הועיד לו ה' תפקידים גדולים וחשובים, ניסים רבים התרחשו באמצעותו.

הלך עמוד הענן מאחורי מחנה ישראל, והפריד בינם לבין מחנה מצרים. וכך המצריים לא יכלו להתקרב אל מחנה ישראל. כשניסו המצריים לזרוק לעבר מחנה ישראל אבנים וחיצים, קיבל עמוד הענן את החיצים והאבנים, והחזיר אותם כלפי מצרים.

משל למה הדבר דומה? לאחד שהיה מהלך בדרך, והיה מוליך את בנו לפניו. באו שודדים לשבותו מלפניו, נטל האב את הבן מלפניו ונתנו לאחוריו. בא הזאב מאחוריו, נטל האב את הבן מאחוריו ונתנו מלפניו. באו שודדים מלפניו וזאבים מאחוריו - נטל האב את בנו ונתנו על זרועותיו. כך עשה הקדוש ברוך הוא, שהחזיק את ישראל והולכים במדבר 'יד ביד', וסידר להם את העננים בכל עת לפי צרכם, וזהו שנאמר (הושע יא ג): "וְאֶנְכִי תַרְגְּלֹתִי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוּעֹתַי". (מכילתא בשלח ויהי ד. רש"י שמות יד יט-כ)

חושך מצרים!

בעוד עמוד האש הולך לפני בני ישראל ומאיר להם את דרכם - הרי עמוד הענן מחשיך את מחנה מצרים לגמרי! חושך גדול נפל פתאום על מצרים, חושך עבה וסמיך, ממש כמו במכת חושך!

חושך זה היה למעשה "חוב קטן" שנשאר למצרים ממכת חושך, כי כל המכות ארכו שבעה ימים, ואילו מכת חושך ארכה רק ששה ימים. את היום הנוסף שמר להם הקדוש ברוך הוא ללילה הזה, כדי לעשות למצרים "הצגה מושלמת".

אולם התרחש כאן נס בתוך נס. למרות החושך הכבד שירד עליהם עד שלא יכלו לראות זה את זה, בכל זאת הם ראו היטב את מחנה ישראל שהיה מואר באור חזק על ידי עמוד האש! (מע"ל שיד)

חרבם תבוא בלבם

נתאר לעצמנו את אותו מצרי שרודף בתאוות נקם אחרי זבולון עבדו לשעבר במטרה להחזיר לעצמו את רכושו. הנה לאחר יומיים של מרדף מטורף הוא סוף סוף משיג יחד עם כל חבריו את מחנה ישראל! עכשיו מחנה ישראל נמצא ממש במרחק קטן ממנו, והנה הנה עוד מעט הוא יכנס לשם בחמת זעם ויראה לזבולון ולכל חבריו את נחת זרועו! כמצרי הנאמן לדתו הוא לא שוכח להודות ל"בעל צפון" אשר נקם את נקמתו והביא אותו עד הלום, וכבר הוא מתכוון לזנק על בני ישראל, להתנפל עליהם כחיית טרף, ולכלות בהם את כל זעמו ותסכוליו האחרונים.

הוא מכניס את היד לתרמילו להוציא כמה חיצים, ולפתע פתאום בלי הודעה מוקדמת --- הצילו! מה קורה כאן?! אני לא רואה כלום! אולי התעוררתי?! ואולי... מה זה יכול להיות? בבת אחת הוא חוזר אל הסייט הנורא שהוא שהתרחש במצרים לפני זמן לא רב במכת חושך. שוב צעקות בהלה, דחיפות, מכות, אנחות של כאב... הצילו!!!

טוב שיש לי קצת נסיון, הוא חושב. לפחות הפעם אעמוד במקומי ולא אנסה ללכת

לשום כיוון כדי לא להסתבך יותר. הוא עוד זוכר היטב איזה חבטות ספג במצרים כשפתאום באמצע הדרך הביתה נהיה חושך מוחלט, והוא בבהלתו ניסה לחפש את דרכו בחושך, ונתקל באנשים מבוהלים והיסטריים כמוהו. את הדחיפות, החבטות, הנפילות והמכות שהיו שם הוא זוכר היטב, ובהחלט מעוניין לוותר על ה"תענוג" הגדול הזה כרגע. לכן מוטב עכשיו לעמוד ולא לזוז!

אך רגע, מה קורה פה? איך יתכן? מכיוון מחנה ישראל אני רואה אור גדול! את כף ידי אינני יכול לראות, אך את מחנה ישראל אני רואה היטב. איך יתכן? נו, אז זו חצי נחמה, כך אוכל לפחות לזרוק לעברם כמה חיצים! איפה זבולון עבדי? הוא מנסה לתור בעיניו אחר זבולון שלו, והנה הוא מצליח לראות אותו. למרבה הפלא, זבולון אינו נראה מוטרד או מפוחד. הוא יושב עם אשתו וילדיו ואוכל ושותה בשמחה. כנראה אינו יודע מה מחכה לו עכשיו, אני כבר אדאג להשבית את שמחתו!

הוא ממחר לחפש את החיצים שלו, ולאחר גישושים ומישושים ארוכים ומייגעים הוא כבר מחזיק בידו מספר חיצים. אתחיל מהקל אל הכבד, הוא מגחך לעצמו בהנאה, קודם אזרוק חץ לעבר הבן הקטן, אחר כך על הגדול יותר, וכך הלאה לפי הסדר... זבולון יהיה אחרון חביב, כדי שיהיה לו קצת "נחת" לפני מותו. זה בהחלט מגיע לו בגלל כל מה שסבלתי בגללו.

המצרי מכויין את החץ אל המטרה, עושה תנופה חזקה, ו... בעוצמה רבה הוא מיידה את החץ. הוא אינו רואה את החץ העושה את דרכו לכיוון מחנה ישראל, כי החושך מונע זאת, אולם הוא מצפה בדריכות לראות את בהלתם הפתאומית של זבולון ומשפחתו, למראה דרישת השלום החמה והחדה ששיגר להם כעת...

ולפתע... אאיייי!!! צרחת אימים פורצת מגרוננו של המצרי. חפץ חד פוגע קשות בידו הימנית ופוצע אותה. דם רב זב ממנה, והוא אינו יכול אפילו לטפל בה. אין לו בהישג ידו שום אמצעי טיפול. לנסות לחפש זה לא כדאי - כי כל נסיון לזוז לכאן או לכאן בחושך הנורא הזה עלול להזיק לו יותר, הוא עלול להתקע בחבריו וליפול, או שהוא יפיל אותם בטעות ויספוג על כך בעיטות ומכות נמרצות, וכרגע אין לו שום חשק לא לזה ולא לזה. חסר אוניס הוא מנסה "לחבוש" את הפצע על ידי הבגד שלו. כאשר הוא בא להוציא את החפץ החד שנתקע בו, הוא נדהם לגלות במישושו כי החפץ הזה מוכר לו... מוכר לו מאוד... רק לפני מספר שניות הוא החזיק אותו בידיו...

"זַמְס רְשַׁע לְצַדִּיק וְחָרָק עָלָיו שְׁנָיו: ה' יִשְׁחַק לוֹ כִּי רָאָה כִּי יָבֵא יוֹמוֹ: תָּרַב פְּתָחוֹ רְשָׁעִים וְדָרְכוֹ קִשְׁתָּם... חֲרָבִים תָּבוֹא בְלָבָם וְקִשְׁתוֹתֵם תִּשְׁבְּרָנָה" (תהלים לז, יב - יט)

באו מים עד נפש!

ובינתיים במחנה ישראל, פונה משה רבנו בציווי ה' אל בני ישראל ואומר להם: עליכם לנסוע לכיוון הים, ומה' תבוא הישועה!

מבוכה נפלה בקרב המחנה. להכנס לתוך הים? לא להכנס? מי יכנס ראשון? עוד הם מתלבטים וחוככים בדעתם מה לעשות, והנה בא נחשון בן עמינדב משבט יהודה ובבת אחת קפץ אל תוך המים! ראו זאת יתר השבטים ולבשו עוז ואף הם קפצו לים. אולם הים לא נבקע מיד, המים הגיעו עד חוטמם וכמעט הטביעו אותם. קרא נחשון ואמר: "הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש!"

באותה שעה עמד משה בתפילה. אמר לו הקב"ה: בני עומדים בים ועומדים להטבע ואתה מאריך בתפילה? אמר לו משה: וכי מה אני יכול לעשות? אמר לו הקב"ה: "וְאַתָּה הָרַם אֶת מַטְּךָ וְנִטְהַר אֶת יַדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ!" (ילקוט שמעוני תהילים סח)

השלכת המטה

תחילה ציוה ה' את משה שיסיר מידיו את המטה, אין הוא חפץ שקריעת ים סוף תתרחש באמצעות המטה. ומדוע?

אמר רבי סימון: משל לאדם שהיה אהוב מאוד על המלך, והיה תמיד נושא בידיו "זמורה" (אות של כבוד ושלטון) וכולם היו מכבדים אותו. אמרו אנשים: אם הזמורה לא היתה בידו - לא היה מתכבד. שמע המלך ואמר לו: עזוב מידך את הזמורה וצא לחוץ, וכל מי שאינו שואל בשלומך, אני נוטל את ראשו!

כך אמרו המצריים: לא היה יכול משה לעשות כלום אלא רק עם המטה! בו הכה את היאור, בו הביא את כל המכות! כיון שבאו ישראל לתוך הים והמצריים עומדים מאחריהם, אמר הקדוש ברוך הוא למשה: השלך את מטך, שלא יאמרו אילולי המטה לא היה יכול לקרוע את הים. (שמות רבה כא)

הים ראה וינס

השליך משה את מטהו, ונטה את ידו כלפי מעלה, והנה החלה לנשב רוח קדים עזה - רוח מזרחית שהיא הרוח החזקה ביותר בכל הרוחות, ובה הקב"ה נוקם את נקמתו מן הרשעים. על ידי רוח זו רצה הקב"ה להטעות את המצריים שיחשבו כי הים נבקע ונקפא בצורה טבעית, ובכך יחליטו לרדוף אחרי בני ישראל. (שמות יד כא רש"י ורמב"ן)

כשרצה משה לבקוע את הים, לא רצה שרו של ים לחלק את מימיו, כי היה טוען: "אני גדול ממך, שאני נוצרתי ביום השלישי, ואתה נוצרת ביום השישי". אומנם - 'תנאי התנה הקב"ה עם הים עוד מששת ימי בראשית, שיקרע לפני בני ישראל', אולם שרו של הים חשב כי כעת כשבני ישראל נמצאים בדרגה נמוכה מבחינה רוחנית ושקועים עדיין בעבודה זרה של מצרים, אין ראוי שייעשה להם נס במצב כזה. הראה לו משה את המטה שבו היה חקוק השם המפורש, וכן את ארונו של יוסף, אולם שרו של הים עמד בסירובו. כיון שראה משה כך אמר לקדוש ברוך הוא: אין הים רוצה להקרע. מה עשה הקדוש ברוך הוא? נתן ימינו על ימינו של משה, ואמר לשר הים, כי

עתידים בני ישראל לקבל את התורה, ולכן הם ראויים שייעשה להם נס. משראה השר של הים את הקב"ה בכבודו ובעצמו אחזו פחד גדול וברח ממקומו, שנאמר: "הים ראה וינס". (שמות רבה כא, ו. מע"ל שיב)

בתוך הים – ביבשה

עומדים בני ישראל בתוך הים, והמים מכסים את כל גופם, ולפתע, בבת אחת – הכל יבש! מי הים נבקעו ונעמדו בצדדים! קרקעית הים אפילו לא לחה, אלא יבשה לגמרי! ולפניהם נפתח מסלול הליכה פתוח באורך של כ- 300 קילומטר, כשהמים עומדים להם כחומה מימינם ומשמאלם! איזה פלא!!! ישתבח שמו לעד. (תרגום יונתן)

כשראה זאת השטן, התחיל לקטרג ואמר: רבונו של עולם! מאחר שבני ישראל היו עובדי עבודה זרה במצרים – למה עשית להם את הנס הזה?! והיה השטן הולך וצועק עד ששר של ים שמע את קולו ורצה ללכת בזעף ובחימה להטביע את בני ישראל.

מיד השיב לו הקב"ה: שוטה שבעולם, וכי בכוונה וברצון עבדו ישראל עבודה זרה?! והלוא לא עשו זאת אלא מתוך שעבוד וטרוף הדעת שהיו מנת חלקם במצרים! כיון ששמע זאת שר של ים – הסיר חמתו מבני ישראל, והפנה את כל זעמו כלפי מצרים.

ירד גבריאל המלאך אל עם ישראל והקיפם ושמרם כחומה. והיה מכריז על הים ואומר למים שבימינם: הזהרו בישראל שעתידים לקבל את התורה שניתנה בימינו של הקב"ה, שנאמר: "מימינו אש דת למו". חזר ואמר למים שבשמאלם: הזהרו בישראל, שעתידים להניח תפילין בשמאל! חזר ואמר למים שלאחוריהם: הזהרו בישראל שעתידים להתעטף בציצית מאחוריהם! והמים שומעים דבריו ועומדים כחומות. (ילקוט שמעוני שמות יז)

ונחלק להם הים לשנים עשר קרעים כדי שיהא לכל שבט ושבט שביל לבדו, וכך ילכו בנחת ובצורה מסודרת. חומות הים שבין כל שבט ושבט היו מאירים ויפים מההשתקפות של עמוד האש, ונראו כיהלומים בורקים ושקופים, כך שיכלו לשוחח ולדבר זה עם זה, ובכך היו רגועים יותר והתיישבה דעתם. (שמות רבה כד. מכילתא בשלח ויהי ד. מע"ל שלד)

את הרוח החזקה הממשיכה להשתולל בעוז, הם לא חשו, כי ענני הכבוד המשיכו ללכת עמם וסוככו עליהם. (מע"ל שלג)

דרש רבי נהוראי: היתה בת ישראל עוברת בים ובנה בידה ובוכה, מושיטה ידה ונוטלת תפוח או רימון מתוך הים ונותנת לו, וזה שנאמר: "לא חסרת דבר" – שלא היו חסרים אלא להזכיר דבר והוא נברא לפניהם. (שמות רבה כא ז)

גם רוח השיב ה' מגן עדן, שנשאה והביאה עימה אל בני ישראל ריחות ערבים של מיני בשמים.

ומה שתו? - מתוך מי הים עצמם, יצאו מים מתוקים! בני ישראל היו נוקבים בקירות המפרידים בין שבת לשבת, ויצאו מהם זרמי מים מתוקים כאילו יצאו ממעיין. ושחר טוב

קיד ז'

פרסום הנס

כאשר נבקע ים סוף, נבקעו עימו כל המימות שבעולם, כל המים שבכוסות השתיה, בחביות, בבורות, בנהרות ובימים הגדולים - כולם נבקעו לשניים, כדי לפרסם את הנס הגדול שנעשה לכבוד בני ישראל. (ילקוט שמעוני שמואל ב כב)

נתאר לעצמנו: יושב לו סיני ושותה להנאתו כוס תה, ולפתע - מה זה? התה נעמד לו בצידי הכוס, ובאמצע נעשה ריווח. מופתע והמום הוא הולך להראות את הפלא לאשתו. הוא פוגש אותה במטבח כשהיא מחזיקה בידה כף גדולה, ועל פניה ארשת פנים של תדהמה. בוא תראה, היא קוראת לו כמעט בהיסטריה, תראה מה קורה פה! היא מראה לו את סיר המרק סיני שבישלה זה עתה ומספרת בהתרגשות: באמצע שאני בוחשת את המרק, פתאום נעמדו להם מי המרק בצידי הסיר, ובאמצע - הכל יבש! שניהם מתבוננים יחד בתדהמה בסיר ובכוס התה, כשלפתע נשמעים צעקות מכיוון חדר האמבטיה. בבהלת מה הם ניגשים אל בנם הקטן, שבקש להשתכשך לו מעט במים, ונדהמים לגלות גם שם מראה מוזר...

משהו קורה פה! אולי איזו תופעת טבע נדירה שהם לא שמעו עליה? הם מחליטים לצאת לרחוב להראות לכולם את הפלא, אך הם מגלים כי הם לא היחידים. אצל השכנים כולם קרו דברים דומים. כל המים נבקעו! הדבר הפך לשיחת היום, כולם ניסו להעלות השערות שונות באשר לתופעה המוזרה. אולם ההלם הגדול יותר הגיע כאשר התחילו להגיע שמועות כי גם המים שבים נבקעו! אנשים רבים אשר הפליגו באוניות באותה עת, העידו כי לפתע פתאום ניטלטה אונייתם טלטלה עזה, וכל מי הים ניטלטלו לצדדים לגובה אדיר, ובאמצע - יבש הים.

הסיפורים המשיכו להתגלגל מפה לאוזן, וההשערות התרבו מיום ליום. אולם כעבור מספר ימים, כאשר הגיעו החדשות המסעירות אודות נפילתה הפתאומית של האימפריה העולמית - מצרים, אז התקבלה תמונה ברורה לגבי כל מאורעות התקופה האחרונה. עדי ראייה שהיו בקרבת מקום האירוע סיפרו, כי בני ישראל יצאו ממצרים, וכאשר רדפו אחריהם המצריים להחזירם, נעשה להם לפתע נס גדול, ונבקעו מי ים סוף לכבודם. אותם מים הטביעו לאחר מכן את כל המצריים וכך נפלה בבת אחת האימפריה האדירה.

הנה כי כן, כך התפרסם בעולם כולו שמו של הקדוש ברוך הוא יתברך ויתעלה, אשר בגבורתו משנה את כל מערכות הטבע למען בניו חביביו - עם ישראל.

מרדף בתוך הים

נחזור אל מחנה מצרים, אל המצרי האומלל המטפל בידו הפצועה. לא זמן רב הוא

ישב 'ללקק את הפצע', זה בהחלט לא הזמן המתאים. עכשיו חשוב לו יותר להתנקם בזבולו. אם פעם אחת זה לא הלך, אין זה אומר כי צריך להתייאש, מנסים שוב. אולם הנסיון הזה עלה לו בפציעה חמורה נוספת ברגל השמאלית, כאשר הענן החזיר אליו את אותו חץ חזרה. כחיה פצועה הוא החליט לנסות את מזלו בזריקת אבנים, ואז קיבל 'פנס' רציני במצח. לאחר עוד כמה נסיונות כושלים ששילם עליהם ביוקר, הגיע המצרי למסקנה שהעסק הזה לא משתלם. אי אפשר להרוג את היהודונים הללו מרחוק, צריך פשוט לתפוס אותם בידיים ולגמור סיפור. קדימה, יש למהר. אומנם המשימה לא קלה בחושך השורר, אך טוב שלפחות רואים את מחנה ישראל ויודעים את כיוון ההליכה.

ולפתע--- המצרי חש טלטלה עזה! רוח עזה החלה פתאום לנשב, והוא כמעט עף ממקומו. מה קורה פה?? מה הרוח הזאת? חשבתי שכבר נגמר החורף, אפילו מעיל לא לקחתי אתי. חח... כאילו שזה היה עוזר, איזו רוח זאת? זאת לא רוח, זו ממש סופה.

והנה - לא יאומן! המצרי משפשף את עיניו בחוסר אמון. הרוח העמידה את מי הים לצדדים והקפיאה אותם, איזו תופעת טבע נדירה ומעניינית! המצרי מאמץ את עיניו לראות, מה עושים כרגע בני ישראל? הנה - הם נכנסים לתוך הים! חושבים שיצליחו להימלט... שוטים שכמותם, מה הם חושבים, שרק הם ראו שהים התייבש? גם אנחנו רואים זאת, מיד נרדוף אחריהם ונשיג אותם!

מחבריו הוא שומע כי גם הם בדעה אחת עמו, וכך - בלי שהיות, פונה מחנה מצרים אל תוך הים הבקוע, למרדף אחר בני ישראל. המרדף מתיש ומייגע - הרוח הנוראה המשתוללת אינה מפסיקה אף לרגע, והרכיבה קשה מאוד. מידי פעם מתנגשים הסוסים אלו עם אלו בגלל החושך הנורא, ומעוררים מחדש את כאב הפציעות והמכות שספגו מן החיצים והאבנים, אבל המטרה הגדולה העומדת למול עיניהם גוברת על כל קושי! זהו כוחה של השנאה המקלקלת את השורה, מעל לכל השערה.

המצרים מתפלאים לראות כי בני ישראל הולכים דווקא רגועים. הם לא נראים מטולטלים מן הרוח הנוראה. ואם לא די בכך, הם מבחינים גם שיש להם פירות טעימים, והם אוכלים אותם להנאתם בנחת ובשמחה.

מהומת מוות

כמעט כל הלילה נמשך המרדף - בני ישראל עוברים ביס, והמצרים אחריהם. כשהתקרב כבר הבוקר, הספיקו כל בני ישראל עד האחרון שבהם, לעבור את הים ולצאת אל היבשה, ואילו מחנה מצרים - היה כולו עד האחרון שבהם בתוך שטח הים. זו היתה השעה שבה חפץ ה' יתברך לעשות את הנקמה הסופית מן המצריים.

"וַיְהִי בַּאֲשֶׁמֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף ה' אֶל מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעָמוּד אֵשׁ וָעָנָן, וַיַּהֲרֹג אֶת מַחֲנֵה מִצְרַיִם."

לפתע החלו להשמע קולות אדירים של ברד ואש מתלקחת. עמוד הענן החל לרכך את האדמה מתחת רגלי המצריים, ועמוד האש הרתיח את האדמה, וכך הפכה הקרקע לטיט רותח! מעוצמת החום, נשמטו פרסות הסוסים מרגליהם! גם גלגלי המרכבות החלו להישרף. המרכבות נגרוו ב"צליעה", ויושביהם היטלטלו בעוצמה רבה מצד לצד. חומות המים הגדולות החלו להתפורר, ועל ראשי המצריים נחתו אבני קרח כבדות ששברו את ראשיהם.

ואם לא די בכך - לפתע החלו כל מיני מחלות שונות ומשונות, כמו שחין, טחורים, כאבי בטן ועוד, לפקוד את המצרים. (שמות יד כד. רש"י. רשב"ם. ספורנו. מכילתא בשלח ויהי ה. מע"ל שלט)

נתאר לעצמנו מה התחולל שם. יושב המצרי על מרכבתו בעיצומו של מרדף מייגע בתנאים קשים של חושך ורוח סערה. לפתע - קופץ הסוס ממקומו כאחוז תזזית, המצרי נופל בחבטה על קרקעית המרכבה, ושובר את הכתף. מה קרה לו, לסוס הזה? חושב המצרי בכעס. הוא עדיין לא מספיק להתרומם, והנה - טראח!!! לגלגל אחד מן המרכבה נופל, והמרכבה סופגת חבטה עזה, היא נעשית מוטית בשיפוע חד לכיוון הגלגל החסר, והמצרי היושב בתוכה מתגלגל בעוצמה רבה ב"מורד" התלול... אגב הגלגול הוא מספיק לשבור עוד כמה עצמות. אבל בכך לא די! הסוס כאילו השתגע! הוא קופץ ומשתולל, וגורר עמו את המרכבה. המרכבה מיטלטלת מצד לצד, כשכיוון השיפוע משתנה בהתאם, והמצרי מתגלגל מצד לצד - מימין לשמאל, ומשמאל לימין, ומשם - לאחור, ומאחור - לפניו. ספק אם נשארה בגופו עצם שלימה מכל הטלטולים הללו...

הוא מחליט שעליו לסיים את הסיוט הנורא הזה עכשיו! עליו לרדת מן המרכבה הקפיצית הזו כמה שיותר מהר! אבל איך? כל גופו שבור וכמעט אין ביכולתו להניע אבר. אולם הוא מתאמץ בכוחות על אנושיים, תופס היטב במעקה כדי לא ליפול שוב ומוציא את רגליו אל מחוץ למרכבה. עכשיו הוא ירד ממנה ויגמור את הסיוט! בבת אחת הוא קופץ מן המרכבה, ו... מה זה? הנעליים נמסות! הוא עוד לא מספיק להבין מה קורה, וכבר הוא מוצא את עצמו יחף, ואז --- איייי!!! זעקת כאב נמלטת מפיו. הקרקע כולה מלאה בוץ רותח! כויות ענקיות ועמוקות צורבות את כפות רגליו. בתנועה אינסטינקטיבית הוא מרים את הרגל האחת, ולאחר מכן מניח אותה ומרים את השניה - חבל שאי אפשר להרים את שתי הרגליים ביחד! וכך הוא מרים לסירוגין פעם את רגל ימין ופעם את רגל שמאל, כשכל כולו בוער מן הכויות האיומות. ה"ריקוד" המוזר הזה מזכיר לו משהו, גם במכת כינים הוא רקד ריקוד דומה...

נפלתי מן הפח אל הפחת, הוא חושב לעצמו, המצב בתוך הכרכרה היה יותר נסבל... במאמצים מרובים הוא עולה שוב על הכרכרה. הוא ממשיך לספוג מכות ושברים, אלא שעכשיו הוא מקבל את היסורים יותר באהבה... זה עדיף על פני הכויות האיומות. המצרי כבר התייאש מלנסות לקום, הוא שוכב על קרקע המרכבה חסר ישע וממשיך לספוג מכות. הכויות בכפות הרגליים צורבות כאש, מה גם שנשאר דבוק בהן עדיין טיט רותח שטרם התקרר. כאשר ניסה לגרד אותו עם היד, חטף כויות נוספות בידי.

אולם זה לא הכל... לפתע החל כל גופו לפרוח בשחין. רק לא זה! אין לו כח לסיוט הנורה הזה!... הוא מרגיש שהוא כמעט מאבד תחושה... איך אפשר לסבול עד כדי כך?

שברים, מחלות, מכות, כויות - כך היה מחנה מצרים כולו בבהלת מוות! בשלב זה הבינו סוף סוף המצריים, כי ה' נלחם למען בני ישראל. הם הבינו שפרשני הדת של פרעה טעו בפרשנותם, במה שאמרו שלאחר שבני ישראל יצאו ממצרים, ה' כבר עזב אותם. הנה עכשיו ה' מתנקם בנו, הבינו המצריים, ולכן - עלינו לברוח!

מיד - החליטו כולם לעשות 'רברס'. בכוחות לא להם מנסים המצרים למשוך במושכות הסוסים ולהפנות אותם חזרה לכיוון היבשה. אולם "פקקי תנועה" כבדים חסמו את המעבר. עגלות תקועות, בני אדם חולים השוכבים בחוסר אונים, ארגזים שנפלו מן העגלות - כל אלו חסמו את הדרך ולא אפשרו מנוסה.

אין מנוס!

אולם כל זה היה רק "מקדמה" - לפנות בוקר התרחשה המפלה הקשה ביותר:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַיָּם... וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם, וַיֵּשֶׁב הַיָּם לַפְּנֹת בַּקָּר לְאִיתָנוּ, וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאָתוֹ, וַיִּנְעַר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם" (שמות יד כו, כז)

לפתע, בבת אחת, עם הטיית ידו של משה, נפלו חומות המים האדירות, ושבו לשטוף את הים. הגלים הסוערים שטפו בשצף קצף את המצרים המבוהלים.

המצרים שהיו קרובים לשפת הים ניסו לברוח, אך הסוסים הכניסו אותם לתוך הים בכת. היו שידעו לשחות וחשבו בכך להינצל ולהגיע לשפת הים, אבל הים הגועש לא נתן להם לעשות זאת. היו שניסו לברוח מן הים בכח הכישוף. אבל שרו של ים אמר: האם אפשר שפקדון שנתן ה' בידי - אתננו לצאת מידי?! ואז היו המים רצים אחרי המצרים וסוחפים אותם אליהם שוב בכח.

שני מכשפים גדולים במיוחד היו במצרים - יוחני וממרא שמש, ועשו להם כנפיים בכשפים ופרחו באויר ונתלו ברומו של עולם. אמר גבריאֵל: "ברוב גאוּנד תהרוס קמיד!" מיד אמר הקב"ה למיכאל: לך ועשה בהם דין! תפסם מיכאל בשערות ראשם וקעקען על פני הים. (ילקוט שמעוני שמות יד רלה)

"תרגילי מים"

אבל ה' לא נתן למצרים את ה"תענוג" לטבוע בקלות, ולהתפטר מהצרות. ה' ניער את גלי הים בעוצמה רבה, והמצרים החלו להיזרק בכח רב מן הים לאויר, ומן האויר חזרה לים, וכך שוב ושוב. ה"קפיצות לגובה" הללו לא היו חוויה נעימה במיוחד, שכן

בהיותם למעלה באויר, ה' הפך אותם ועשה להם "גלגולי סלטה"... נזרק המצרי עם מרכבתו לאויר, כשהמרכבה למטה והוא למעלה, אולם באמצע הדרך הם התהפכו - הסוס למעלה והמצרי עם ראש למטה. וכך, כאשר נחתו חזרה לים, קיבל ראשו של המצרי חבטה עזה.

בדרך הטבע, כבר היו כולם צריכים למות תוך מספר שניות, אלא שנתן בהם הקב"ה חיות, כדי שירגישו את היסורים שוב ושוב.

ה"צדיקים" שבמצרים אכן מתו די מהר - "צָלְלוּ פְּעוּפֶרֶת בְּמֵי אַדְיָרִים" - שקעו כמו עופרת ונטבעו. הבינונים שבהם "יָרְדוּ בַּמַּצּוֹלֶת כְּמוֹ אֶבֶן" - ה' נתן להם לעשות כמה "תרגילי מים" נחמדים ורק אחר כך הטביע אותם. ואילו הרשעים, שהתאכזרו ביותר לבני ישראל נעו ונדו בתוך הים זמן רב, כמו קש הצף על פני המים - "תִּשְׁלַח חֲרָנְךָ יֶאֱכְלֵמוּ פֶקֶשׁ". (מכילתא ורש"י)

לעומת זאת העמים האחרים שהצטרפו למרדף, לא טבעו בים. ה' חיזק את ליבם שירדפו אחרי בני ישראל כדי שיראו במפלת המצרים ויכירו בגדולת ה' יתברך, וילכו לספר זאת בכל העולם. מִי הֵיִם הַכִּירוֹ, מִי מִצְרֵי וּמִי מִשָּׂאֵר הָאוֹמוֹת! (ש"ד וזוהר. מע"ל שדמ)

נתאר לעצמנו: מיטלטל המצרי הרשע בתוך המים מצד לצד, ולפתע - נזרק לאויר בכח רב, עושה גלגול, ונוחת חזרה בחבטה עזה אל תוך הים. העוצמה החזקה שבה הוא נופל, גורמת לו להכנס עמוק עמוק בתוך הים, והמים שוטפים אותו מכל כיוון. הוא מנסה לשחות או להוציא את הראש מן המים כדי לנשום, אך ללא הצלחה. כעבור מספר שניות של סיוט נורא, הוא מרגיש שהוא מתחיל לאבד את הנשימה. 'עוד מעט אני מת' הוא חושב לעצמו, והמחשבה הזאת די מנחמת אותו. הנה הוא כבר כמעט כמעט מת, ו--- הופס! גל גדול ואדיר מעלה אותו בבת אחת ממעמקי הים, וראשו יוצא החוצה. באינסטינקט בלתי רצוני הוא עושה נשימה עמוקה וממלא את ראותיו באויר. לאחר עוד כמה טלטולים קשים, שוב - קפיצה לגובה, גלגול ונחיתה אל מעמקי הים. שוב מאבק בגלים, שוב איבוד נשימה, כמעט מוות, ו- חזרה החוצה לנשום אויר נוסף, להמשיך לחיות, להמשיך לסבול. וכך חוזר הדבר על עצמו שוב ושוב!

"שֵׁבֶט - לְגוֹ פְּסִילִים"

אומר המדרש: משל פרעה למה הדבר דומה? לרועה אחד שהיה רועה חזירים. מצא רחל אחת [נקבת האיל], משך אותה לעדרו. שלח בעל הרחל לומר לרועה: "תן לי את רחלי". אמר לו: "אין לך אצלי רחלי!". אמר בעל הרחל לידידיו: הודיעו לי - מהיכן הוא משקה את בהמותיו? הלכו והודיעוהו, וסתם לו את המעינות. אמר לו: "שלח לי רחלי!". אמר לו: "אין לך בידי רחלי!", אמר בעל הרחל: הודיעו לי - היכן הוא מושיב את בהמותיו? הלכו והודיעוהו, הלך והרס את הצריפים. אמר לו: "שלח לי רחלי!". אמר: "אין לך בידי רחלי!". אמר: הודיעו לי - היכן הוא רועה? הלכו והודיעו לו, ושרף את כל

העשב שהיה לו. אמר לו: "שלח לי רחליו", אמר: "אין לך בידי רחליו". אמר: הודיעו לי - היכן בנו הולך ללמוד? הלך ולקח את בנו ואסר אותו תחת ידו. אמר לו: "שלח לי רחליו" אמר לו: "הרי לך רחלך!". היה הרועה ממשיך בעבודתו, ולפתע תפס אותו בעל הרחל ואסר אותו עם בנו. אמר הרועה: "עכשיו אין רחלך בידי, למה אתה אוסר אותי?! מה יש לך בידי עוד?!", אמר לו: "אני מבקש ממך כל מה שילדה, והצמר שגזזת ממנה - כל הימים שהיתה אצלך!" התחיל צווח ואומר: הלאי ולא הייתי מחזיר את הרחל, והיו בני אדם אומרים: הנה הרועה עמד בדבריו, והוא [בעל הרחל] לחינם התנכל לו ובקש להרגו. אבל עכשיו שנתתי לו את רחלו, הרי זה כאילו הודיתי באשמה, ויש לו פתחון פה לתבוע ממני דברים נוספים.

כך: המלך - זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, רחל - אלו ישראל, רועה חזירים - זה פרעה. ירדו ישראל למצרים ונתן עליהם פרעה מסים, וגזר "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". התחיל הקדוש ברוך הוא אומר למשה: אמור לפרעה "שלח עמי ויעבדוני". הלך ואמר לו, התחיל פרעה אומר: "מי ה' אשר אשמע בקולו?!" בא משה ואמר לקדוש ברוך הוא: "הרי הוא אומר מי ה' ואינו רוצה לשלח!" אמר לו: היכן מצרים שותים? אמר לו: מנילוס. אמר לו: הפוך אותו לדם. הלך אהרן והכהו ונהפך לדם. התחילו המצרים מבקשים לשתות, ולא היו מוצאים. חזר ואמר: "שלח עמיו!" ולא רצה. אמר לו: היכן בהמתו רועה? שלח עליהן ברד ושיבר כל עץ שלהם ושרף את הכל. ואחר כך שלח להם ארבה ואכל כל ירק העץ. הביא עליו כל המכות ולא רצה לשלחם. ולבסוף נטל בנו וחבשו, שנאמר "וה' הכה כל בכור". באותה שעה אמר פרעה: "קומו צאו!". אולם לאחר מכן תפשו הקב"ה וחבשו בצד בנו שנאמר: "וינער פרעה וחילו בים סוף". התחיל פרעה אומר: "הלאי לא שלחתים! והיו העולם אומרים: הנה פרעה עמד בדיבורו". על כך נאמר (משלי כו ג): "שוט לסוס, מתג לחמור, ושבט - לגו פסילים" - הסוס צריך "שוט" כדי להטות אותו לדרך הנכונה, החמור צריך "מתג" כדי לרסן אותו, כך הכסיל - מבין רק ב"שבט" ובמכות. הכסיל זה פרעה, שלא למד לקח מהתחלה, וספג מכה אחר מכה, עד המכה המוחצת בים סוף. (שמות רבה כ)

פליטת הגופות אל היבשה

ובמחנה ישראל - יצאו כבר כולם מן הים. הם הגיעו חזרה למדבר איתם, קרוב לנקודת המוצא שבה הם היו לפני שנכנסו אל הים. למעשה הם לא חצו את הים לרוחבו, כי אין הים מפריד בין ארץ מצרים וארץ כנען, ולא היה להם צורך לחצות אותו, אלא הכניסה לתוך הים היתה אך ורק כדי להטביע את המצרים בתוכו. ולכן הם הלכו בים בחצי עיגול, קשת - נכנסו, עשו סיבוב, ויצאו מאותו כיוון שממנו באו. (חזקוני שמות יד כב)

מסתכלים בני ישראל סביבם, והנה הים חזר לאיתנו והם נמצאים ביבשה. המצרים נעלמו מן האופק, אבל איפה הם עכשיו? דאגה התחילה ליכנס לליבם: שמא כשם שאנחנו עולים מצד זה, כך מצרים עולים מצד אחר, במרחק מה מאתנו, ועוד מעט הם יגלו את מקומנו וירדפו אחרינו שוב!

מיד אמר הקב"ה לשרו של ים שיפלוט את כל המצרים ליבשה, כדי שיראו אותם בני ישראל מתים ויירגעו. אמר השר של הים לפני הקב"ה: רבונו של עולם, יש עבד שנתן לו אדונו מתנה, וחוזר האדון ונוטל ממנו את המתנה?! אמר הקב"ה: אני אתן לך בעתיד פיצוי הוגן על כך, בתוספת ריבית רצינית: במלחמת סיסרא תקבל אליך את אויבי ישראל, במספר של פי אחד וחצי ממספר המצריים. אמר לפניו: רבונו של עולם, יש עבד שתובע את אדונו?! כיצד אעזי בבוא הזמן לדרוש את הפיצוי המובטח לי? אמר לו הקב"ה: נחל קישון יהיה ערב לכך שאקיים את הבטחתי! כששמע זאת שר הים, מיד פלט את המצרים אל היבשה. (ערכין טו ע"א)

אולם כאשר הגיעו המצרים אל היבשה, ננטש ריב גדול בין השרים של מעלה: שרו של הים אמר ליבשה: "קח את בניך", אבל שר היבשה חשש לקבל את גופות המצריים אליו, כי זכר היטב את ההקפדה שהקפיד עליו הקב"ה כאשר האדמה ספגה לתוכה את דמו של הבל שנרצח בידי קין. אז קילל הקב"ה את האדמה ואמר: "ארורה האדמה בעבורך!" עכשיו חשש השר שמא הקב"ה יתבע אותו גם על בליעת דם ההרוגים של מצרים, ולכן חזר שר היבשה והטיל את גופות המצריים חזרה לים ואמר לו: "קח מתוך כי על ידך מתו". וכך היו הגופות הולכים ונזרקים מים ליבשה ומיבשה לים, ומיטלטלים ברכבם ובפרשיהם כאילו היו כדור במישור. אז נשבע הקב"ה לאדמה שלא יתבע אותה על דם ההרוגים, ונתרצתה היבשה לקחתם. (שוחר טוב כב יז)

לעשות נקמה בגויים!

עומדים בני ישראל על שפת הים, והנה - גופות אדם, גויות סוסים, מרכבות ורכוש רב - מתחילים להיפלט מן הים אל היבשה! הם ניגשים אל גויות המצרים, והנה - עוד רוח חיים באפם! את מיתתם לא סיימו המצריים בתוך הים אלא נפלטו אל היבשה כשהם מעולפים למחצה, כדי שתכסם בושה על מפלתם המוחצת. (מכילתא בשלח ויהי ו)

מה עשו בני ישראל? היה כל אחד ואחד מישראל נוטל את כלבו, והולך ונותן את רגלו על צוארו של מצרי, והיה אומר לכלבו: אכול מן היד הזו שנשתעבדה בי! אכול מן הזרועות הללו שהכו אותי! אכול מן הלב הזה שלא חס עלי!

והיה האחד אומר לחברו: הנה המצרי הרשע הזה שהשתעבד בי קשות, והנה הרשע הזה שנתן את בני בטיט! וכל אחד מישראל לקח את השוט שלו והיו מכים לנוגשים על פניהם, וחובטים בהם חבטות גדולות ונאמנות. (ילקוט שמעוני שמות יד רמז)

רק לאחר שעשו בהם בני ישראל נקמה גדולה, נפחו המצרים את נשמתם. ופתחה האדמה את פיה ובלעה את כולם. "אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה" - המצרים זכו לקבורה בגלל שלוש סיבות: האחת - שכבדו את יעקב אבינו בפטירתו, ועלו כל מצרים עם יוסף להלווייתו. השניה - שהודו ואמרו "ה' הצדיק". והשלישית - שעל ידם היה קידוש ה' גדול בעולם כולו. (מע"ל שמח)

בשעת מיתתם של המצרים, ראו בני ישראל גם במיתתו של השר הממונה על מצרים. אז חשו בני ישראל כי אכן הם ניצלו סופית מן המצרים, ואינם בגדר "עבדים בורחים" כי אם "בני חורין". (ספרנו שמות יד ט)

ביזת הים

יחד עם המצריים נפלט אל הים כל הרכוש הגדול שהביאו עימם, היה זה רכוש עצום מאוד מאוד. מאין היה למצרים רכוש זה, והרי בני ישראל לפני צאתם לקחו מהם את כל חפצי הערך שברשותם, והשאירו את מצרים מרוקנת מכל "כמצולה שאין בה דגים"? אלא שהרכוש שלקחו עימם בני ישראל היה מאת המון העם, אבל אוצרות המלוכה הרבים של המצריים עדיין נותרו. כזכור, פרעה לפני צאתם למרדף פתח לפני המצריים את כל אוצרות המלוכה וחילק להם כדי להמריץ אותם לבוא למלחמה. הוא קישט את כל הסוסים באבנים טובות ומרגליות, ומילא את המרכבות בכסף ובהב לרוב. כל אלו התלוו עם המצרים במרדפם, ועכשיו פלט הים את הכל. (הרא"ם)

בזו בני ישראל את השלל הרב והתעשרו עושר רב, לקיים מה שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית טו יד): "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי, וְאַחֲרַי כֵּן יַצְאוּ בְרַכְשׁ גָּדוֹל".

גדולה היתה ביזת הים - הרבה יותר מביזת מצרים, והדבר רמוז בפסוק (שיר השירים א יא): "תּוֹרֵי זָהָב נִעְשָׂה לָךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכֶּסֶף". דרשו חז"ל: נקודות הכסף - זו ביזת מצרים, ותורי זהב - זוהי ביזת הים. ללמדנו שביזת הים היתה מול ביזת מצרים כ"תורי זהב" לעומת "נקודות כסף". (מכילתא בא פסחא יג)

אורח הכבוד

ומי היה נוכח בכל המעמד הגדול הזה? יעקב אבינו בכבודו ובעצמו! נס תחיית המתים התרחש! על מה ולמה?

אומר המדרש: בשעה שהיה יעקב צריך לרדת למצרים, ידע מברית בין הבתרים שאמר הקב"ה לאברהם אבינו על בניו, ועבדום ועינו אותם, ולכן היה מתיירא שמא ייהרגו הוא ובניו בגלות הקשה. אמר לו הקב"ה: "אֵל תִּירָא מִיְרֵדָה מִצְרַיִמָה, כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם". אמר יעקב: חוששני שמא לא אזכה להיקבר עם אבותי ולא אראה בגאולת בני, ובנס שאתה עתיד לעשות להם. אמר לו ה': "אֲנִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרַיִמָה וְאֲנִי אֶעֱלֶךָ גַּם עִלָּה" - אני אעלה ואביא אותך אל קבר אברהם ויצחק, וכן אעלה אותך למעלה שתראה את הגאולה בעיניך. עכשיו עורר הקב"ה את יעקב אבינו ואמר לו: קום וראה את בניך שיוצאים ממצרים, וראה את הניסים שאני עושה עמם. והביאו על שפת הים וראה במו עיניו את כל הניסים! (זוהר. מע"ל שמח).

שירת הים

בבוקרו של יום שביעי של פסח, לאחר שחזו ישראל בעיניהם בידו הגדולה והחזקה

של הקב"ה, נכנסה בלבם יראת הרוממות והאמונה השלימה. אמרו: עשית לנו את כל הניסים האלו, אף אנו לא נהיה כפויי טובה. ומה יש לנו לומר? שירות ותשבחות לה' יתברך! (ילקוט שמעוני שמות יד רט)

אז זכו ישראל למעלה גדולה מאוד של נבואה, והתחילו לומר שירה ברוח הקודש. כל ישראל אמרו שירה עם משה רבנו יחד כאחד, בלי שינוי זה מזה - אות באות ותיבה בתיבה. אפילו התינוקות הרכים שמטו את האוכל מפיהם והצטרפו לשירה, ואף העוברים במעי אימותיהם אמרו שירה!

והקב"ה הופיע שם עם כל המלאכים - הפמליא של מעלה, כדי שיראו אותו ויכירו מי האל העושה להם נסים אלו. וכן ראו את בית המקדש ואת ירושלים של מעלה, וכל אחד ואחד, גם המון העם והילדים הקטנים, הכירו והשיגו מה שלא הכירו הנביאים הגדולים, ואפילו יחזקאל הנביא לא הגיע למעלה זו. (ילקוט"ש שמות טו רמד. סוטה לא ע"ב. מע"ל שמת)

בתוך בני ישראל היו אנשים רבים, אשר גדלו במצרים בצורה ניסית על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, כפי שסופר לעיל, שהיו האמהות יולדות במדבר, וה' זן את הילדים ונתן להם מאצבע אחת דבש ומאצבע אחת חלב, וגדלו כמו עשבי השדה. עכשיו כשנגלה אליהם הקב"ה על היס, הכירוהו ואמרו: "זה אלי ואנוהו". (סוטה יא ע"ב)

שירת מרים

"וַיִּתְקַח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אָחוֹת אֶהֱרֹן אֶת הַתֵּף בְּיָדָהּ, וַתִּצְאָן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלֹת". (שמות טו כ)

הנשים הצדקניות שכה בטוחות היו בגאולתן השלימה, לקחו עמן תופים וכלי זמר ממצרים [למרות החיפזון בו יצאו], וכעת יצאו אף הן בשירה ובהודיה לה' יתברך. (רש"י)

מרים הנביאה היא זו שפתחה בשירה, ואחריה שרו כל הנשים. ומדוע דווקא מרים? "מרים" נקראה כך על שם מרירות הגלות, שכאשר נולדה התחיל עול השעבוד להיות מר וקשה מאוד. בשל כך כינו אותה הנשים "ביש גדא" [מזל רע], אך היא ענתה לעומתם: אדרבה, צריכים אתם לקרוא לי "מזל טוב", כי ככל שהגלות קשה יותר, אות היא שהגאולה מתקרבת. שהרי הגאולה דומה ללידה: כל זמן שאין האשה מרגישה צירי לידה חזקים, סימן שהלידה עוד רחוקה, אך ככל שמתחזקים הצירים, כך מתקרבת הלידה.

כך אמרה מרים הנביאה בזמן השעבוד הקשה, ואף התנבאה שאמה תלד בן שיושע את ישראל. אולם בני ובנות ישראל שהיו כה שקועים בעבודת הפרך ובשעבוד המר, התקשו לקבל את דברי הנחמה הללו. עכשיו, שנבואתה ודבריה התקיימו, הרי מן הראוי שהיא זו שתצא בראש השירה, להזכיר לכולם כי דווקא מתוך המרירות והקושי צומחת הישועה! (מע"ל שס)

שירת המלאכים

לאחר ששרו בני ישראל, ואף הנשים שרו, פתחו המלאכים בשירה. למעשה רצו המלאכים להקדים את בני ישראל בשירתם. הם פנו ואמרו לקב"ה: הרי בלילה, ליל קריעת ים סוף, כאשר בקשנו לאמר שירה, אמרת לנו: "מעשי ידי טובעים בים, ואתם אומרים לפני שירה?". ולכן במשך כל הלילה לא אמרנו לפניך שירה. עכשיו רוצים אנו לומר לפניך שירה תחלה לפני בני ישראל. אמר להם הקב"ה: רצוני שבני יאמרו שירה תחילה!

לאחר שאמרו האנשים שירה, ביקשו המלאכים לומר שירה. אמר להם הקב"ה: המתינו עד שהנשים יאמרו שירה תחילה. טענו המלאכים ואמרו: לא די שהאנשים קדמו לנו, אלא גם הנשים? ענה להם הקב"ה: חייכם כן! שהצדיקים והצדיקות של עם ישראל - מעלתם גדולה משלכם! (ילקוט שמעוני שמות טו רמא)

ואומנם לאחר ששרו הגברים והנשים, פתחו אף המלאכים בשירה, וכך היה יום שביעי של פסח יום שכולו שירה והודיה לה' יתברך.

**וְאֵלוּ פִּינוּ מְלֵא שִׁירָה כִּים, וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כְּהַמּוֹן גְּלִיו, וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שִׁבַּח
כְּמִרְחַבֵי רְקִיעַ, וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת בְּשֶׁמֶשׁ וּכְיָרַח, וְיָדֵינוּ פְּרוּשׁוֹת כְּנִשְׂרֵי
שָׁמַיִם, וְרַגְלֵינוּ קְלוֹת כְּאֵילוֹת, אֵין אֲנַחְנוּ מִסְּפִיקִין לְהוֹדוֹת לְךָ ה'
אֱלֹהֵינוּ, וּלְבָרֵךְ אֶת שְׁמֶךָ מִלְּפָנֵינוּ, עַל אַחַת מֵאַלְפֵי אֱלֻפִים וְרוֹב
רַבֵי רַבּוֹת פְּעָמִים, הַטּוֹבוֹת נְסִים וְנִפְלְאוֹת שְׁעֵשֶׁת עֲמָנוּ וְעַם
אֲבוֹתֵינוּ"...**

אומר רבנו סעדיה גאון: אם בהבטחת שתי אותיות של "דך" אנוכי, נתרחו לאבותינו נסים ונפלאות כה רבים, על הגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו, שנכתבו עליה פרקים שלמים בנביאים, על אחת כמה וכמה, כי נפלאים יהיו מעשי ה' יתברך, ברוב ישועות ונחמות!

✿ על הניסים... ✿

היאומן כי יסופר!:

ניסים גדולים ועצומים הקיפו את בני ישראל בתקופת גאולת מצרים, ניסים שקשה להבינם בשכלנו הקט. בורא העולם, אשר יצר בתבונה בלתי נתפסת את העולם הנפלא שבו אנו חיים, מן הדברים הקטנים ביותר, כמו האטומים הזעירים, תאי גופינו המופלאים, יצורים קטנטנים ומורכבים, ועד הדברים הגדולים כמרחבי הקוסמוס האדירים, שכדור הארץ לעומתם הוא כגרגר אבק בתוך אולם ענק - אותו בורא עולם אשר קבע את חוקי הטבע, הוא זה שאף קבע לשנות את חוקי הטבע בזמנים מסוימים, כדי להוביל את העולם אל ייעודו ושלמותו. כמו שאומר המדרש (בראשית רבה ה ה):

אמר רבי יוחנן: תנאי התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל... אמר רבי ירמיה בן אלעזר: לא עם הים בלבד התנה הקדוש ברוך הוא, אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית! שנאמר: (ישעיה מה יב): **"אֲנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ, וְאָדָם עָלֶיהָ בְּרַאתִי, אֲנִי יְדִי נְטוּ שָׁמַיִם, וְכָל צְבָאָם צְוִיתִי"** - צויתי את הים שיהיה נקרע לפני ישראל, צויתי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה, צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע, צויתי את העורבים שיכלכלו את אליהו הנביא, צויתי את האש שלא תזיק לחנניה מישאל ועזריה, צויתי את האריות שלא יזיקו את דניאל, צויתי את השמים שיפתחו לקול יחזקאל, צויתי את הדג שיקיא את יונה.

וכך כותב בילקוט "מעם לועז" (שמות ח"א שג): וברור הדבר שעלינו להאמין בכל הניסים הללו שהם אמת. ולא כאותם הפילוסופים הארורים שאינם מאמינים אלא במה שרואות עיניהם ומבינים בדעתם, והם מכחישים בדברי רבותינו ז"ל. אבל אלו שהם יראי שמים ובעלי נפש המאמינים כי הקב"ה ברא כל העולם יש מאין, בודאי יש בכוחו לעשות ניסים שהם נגד הטבע, ואעפ"י שאין להבינם בדעת. ואם נתבונן היטב נראה כי יש בעולם הרבה דברים שהם נפלאים מאוד, אבל בהיותם דבר של כל יום אנו מסתגלים לזה ולא משתוממים. למשל: בעיר שאין שם ים, ובני אדם לא ראו מעולם לא ים ולא דגים - כשיבוא אדם ויספר להם, שיש מקום שבו מקובצים מים רבים, ובתוכו בעלי חיים שהם רק במים, הרי האנשים האלו בודאי לא יתנו אימון בדבריו, כי הם יודעים שכל בעל חיים הנופל במים מיד מת. ובפרט אם יספר להם כי אותם הברואים כל זמן שהם בתוך המים הם חיים, וכשמוציאים אותם מן המים הם מתים, בודאי יחשבוהו לשקרן, כי הוא מספר דברים שהם נגד הטבע. וכן לכל הנעשה בעולם, כי בהיותנו רגילים להם, שוב אין אנו תמהים ומשתוממים. אבל מי שיש לו דעת רואה ומבין כי כל זה מעשי ידיו של הקב"ה שכוחו גדול, יתברך שמו ויתעלה הדרו".

"אמת - מארץ תצמח"

בעשורים האחרונים התגלו תגליות ארכיאולוגיות רבות מאוד, המאמתות ומוכיחות את דיוקם ההיסטורי של המסורות הכתובות בתנ"ך, ואת אלה שנמסרו לנו על ידי רבותינו

בתורה שבעל פה. לארכיאולוגים בני זמנינו לא נותר אלא להודות בפה מלא על אמיתות העובדות הכתובות בתורה [להלן נביא קטעים מתוך הספר "מסילות אל האמונה" עמ' 241 והלאה].

פרופסור נלסון גליק כותב: "ימים הרבה עסקתי בארכיאולוגיה מקראית, ועד היום לא הוצאתי ממעבה האדמה שום חפץ, לא חשפתי עיר קדומה, ולא נזדמן לי לראות דבר ארכיאולוגי כלשהוא, שיהיה בו סתירה כביכול לדברי המקרא".

ויל דורנט כותב בספרו: "...סיפור היהודים כפי שגולל בתנ"ך, עמד במבחן הביקורת והארכיאולוגיה. כל שנה מוסיפה אישורים מתעודות, מונומנטים וחפירות. עלינו לקבל את דיווח התנ"ך..."

ד"ר יוחנן אהרוני: "...התגליות החדשות שינו לחלוטין את גישת החוקרים למקרא. הם רואים בו עתה מקור היסטורי ממדרגה ראשונה... אין עוד חוקר רציני אשר יכול היום לפקפק בעובדה שמסורות אלה אומנם נמסרו בנאמנות מפליאה מדור לדור".

הדברים פשוטים וברורים, שאין המסורת היהודית זקוקה לכל אישור של ארכיאולוגים למיניהם כדי לדעת שכל המסופר בתורה הוא אמת לאמיתה. אולם יש לראות בגילויי הארכיאולוגיה כאמצעי שהשגחה מסרה לידינו לחיזוק נוסף לאמונה, להוציא אף מלב הספקנים, דברים הידועים משכבר.

עדויות מכל העולם

אחד החוקרים הרציניים בתחום זה הוא פרופסור עמנואל ויליקובסקי. את פרופסור ויליקובסקי הטרידו שאלות קשות. על פי המסופר בתנ"ך היו בהיסטוריה העולמית מאורעות כבירים שהיו חייבים להשאיר רושם רב על האנושות כולה. מאורעות כמו יציאת מצרים, קריעת ים סוף (שבו נבקעו כל המימות שבעולם!) ומעמד הר סיני (העולם נעצר - עוף לא פרח, צמחים לא נעו וכו'. וקול השופר נשמע בכל העולם), היו צריכים להיות מתועדים גם אצל האומות שמסביב לאזורי המזרח התיכון. וכיצד זה שהם אינם מסופרים על ידי אומות אחרות?

פרופסור ויליקובסקי לא טמן ידו בצלחת, והחל לנבור בספריות בחיפוש אחר כתבי יד עתיקים. במשך תשע שנים הוא חקר את הנושא, ובסופם הוא יכל לברך על המוגמר. בידיו היה אוסף עצום של עדויות רבות על תהפוכות טבע כלל עולמיות בזמנים היסטוריים ממסורות עם, וממצאים גיאולוגים סביב העולם כולו. לא נותר לו אלא לשבץ את המאורעות ההם בצד אלו המסופרות בתנ"ך, והנה הפלא ופלא - אפשר לראות כיצד חוו את מכות מצרים מן הצד המצרי, איך הם עמדו מופתעים אל מול עמוד האש האימתני שהלך כנגד "אויבי הארץ", כלשונם של המצריים. עדויות מכל רחבי העולם על היבקעותם של המים, תהפוכות הטבע האדירות שליוו את מעמד הר סיני, כולל קולו העצום של השופר, ועצירת השמש בימי יהושע בן נון.

פפירוס איפואר

אחד הממצאים המרשימים, העוסק במכות מצרים, הנו "פפירוס איפואר" - כתב יד מצרי, המתעד את עשרת המכות שירדו על מצרים. [הפפירוס נרכש בשנת ה'תקפ"ח (1828 למניינם) על ידי המוזיאון של לייזן בהולנד ומספרו הקטלוגי - 344. הוא כתוב על שני צדדיו. ומכיל שבעה עשר עמודים. ברוב העמודים ארבע עשרה שורות, מן העמוד הראשון נותר שלם רק שלוש, העמודים 9 ו- 16 הינם במצב גרוע ביותר, וגם שאר העמודים כולם פגומים בשוליהם העליונים והתחתונים].

פרופסור עמנואל וילקובסקי הוא שגילה את הדמיון הרב בין תאור ההרס והחורבן שפוקד את מצרים, כפי שמתאר אותן המצרי "איפואר", לבין התיאור של התורה על מכות מצרים, וזה לשונו: "...חקרתי ודרשתי בכתובים, ואולם לא מצאתי איזכור כלשהו לאסון כזה בספרים העוסקים בהסטוריה של מצרים, עד אשר נתקלתי בהתייחסות לחכם בשם "איפואר", המקונן על כך שים הנילוס הפך לדם. חיפשתי אחר המקור, ומצאתיו במהדורה מאת אלן גרדנר, אשר תרגם את הטקסט בשנת 1909... עיון בכתוב הביאני למסקנה, שלא זו בלבד שהיה זה תיאור של שואת טבע, אלא שהטקסט היה תיאור מדויק של מכות מצרים... כה רב הדמיון בין התיאורים, עד כי - שנים מועטות לאחר מכן - כאשר שלחתי את הטקסטים המקבילים לפרופסור גוהן גרסטנג, האיג'פטולוג הבריטי וחוקר יריחו, השיב לי הלה, שהטקסט מתוך הפפירוס המצרי נראה לו כהעתק מספר שמות!..." (פרופ' וילקובסקי, "חוזים בכוכבים וחופרי קברים" עמ' 32)

ממה התפעל פרופ' וילקובסקי? מה היה תוכנו של הפפירוס שכה הרשים אותו? הנה לפנינו ציטוט חלקי מן הפפירוס, בהשוואה לפסוקים מחומש שמות:

תרגום פפירוס איפואר	ספר שמות
מכות בכל הארץ, דם בכל מקום	ויהי הדם בכל ארץ מצרים (י, כ).
האנשים נרתעים מלטעום, בני אנוש צמאים לדם	ויבאש היאור (י, כא)
אלה הם מימינו, זהו אושרנו! מה נעשה? הכל נחרב!	ויזחפרו כל מצרים סביבות היאור מים לשנתות, כי לא יכלו לשנתות מימי היאור (י, כד)
כל החיות לבס בוכה, הבקר גועה.	הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה, בסוסים, בחמורים, בגמלים, בבקר ובצאן, דבר כבד מאוד (י, ט).
עצים הושמדו. אומנם כן, שערים עמודים וקירות נאכלו על ידי האש...	ויט משה את מטהו על השמים, וה' נתן קולות וברד, ותהלך אש ארצה... ויהי ברד ואש מותלקזות... (ט, כג - כד)
מצרים בוכה, ארמון המלוכה בלא רווחיו, בלא פירות בלא תבואה, אשר לו שייכים החיטה, השעורה, האווזים והדגים.	ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים (י, טו)

<p>אמנם כן, הושחת הכל אשר עוד אתמול נראה, האדמה הושארה ללאותה כמו אחרי קציר פשתה. אין למצוא פירות ולא ירק... רעב.</p>	<p>ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם עד בהמה, ואת כל עשב השדה הכה הברד, ואת כל עץ השדה עיבר (ט, כה)</p>
<p>ראה הבקר הופקר ואין איש שיאספם יחד, כל אחד מחפש רק את אלו החתומים בשמו.</p>	<p>כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו (ט, לו)</p>
<p>אמנם כן, בני הנסיכים הושלכו לעבר הקירות. היתה צעקה גדולה במצרים.</p>	<p>ויקם פרעה לילכה הוא וכל עבדיו וכל מצרים, ותהי צעקה גדולה במצרים, כי אין בית אשר אין שם מות (יב, לו)</p>
<p>הנהמה נשמעת בכל הארץ מעורבת בקינות. אומנם כן, הגדול והקטן זעקו, הלואי ואמות. האומנם זהו סוף האדם, לא הריון ולא לידה! אולי תפסיק נא האדמה מן הרעש, ויפסק השאון. בתי הסוהר חרבו, מצרים העילית הושחתה. הכל נהרס, מעונות האדם התהפכו ברגע.</p>	<p>והי בוזעי הלילה, וה' הכה כל בכור בארץ מצרים, מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור, וכל בכור בהמה (שמות יב כט)</p>
<p>ראה, האש עלתה גבוה גבוה, ולהבתו הולכת נגד אויבי הארץ.</p>	<p>וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנזותם הדרך, וליילה בעמוד אש להאיר להם (יג, כא)</p>
<p>הנה השפחות לובשות תכשיטי הגברות.</p>	<p>וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות (יב, לה)</p>

"אֲמֹת - בְּאֶרֶץ הַתְּצַמְזֹז"

סער ההלכה ס

✧ חדש ניסן ✧

למוד הלכות הפסח

שואלים בהלכות הפסח קדם הפסח שלשים יום. ולכן, ראוי ונכון ללמוד את הלכות הפסח מיום פורים [י"ד באדר], שהוא יום השלשים שקדם הפסח, כדי שתהיינה ההלכות שגורות בפיו, ויעשה את כל המצוות כהלכתן. (תוספות והרא"ש. א)

תלמידי חכמים המוסרים שעורים לרבים ומרביצים תורה לקהל ה', צריכים להשתדל בימים אלו ללמוד את העם בעקר בהלכות הפסח: הכשרת הפלים מחמץ, פשרות המזון, אפיית המצות, בדיקת חמץ, בעור חמץ, ליל הסדר ועוד. כדי שיהיו בקיאים היטב בהלכות אלו, וכמו שצוה הקב"ה למשה רבנו (שמות יח ט): "והזהרתה אתהם את החקים ואת התורות, והודעת להם את הדרך ולכו בה, ואת המעשה אשר יעשו". (א)

✧ פרשת החדש

קרבו פסח

בשבת שלפני ראש חדש ניסן, תקנו חז"ל כְּתוּסַפַּת לקריאת התורה של פרשת השבוע שבכל שבת, להוציא עוד ספר תורה ולקרא בו "פרשת החדש", שהיא בחמש שמות פרשת בא, כי שם צוה הקב"ה את ישראל על הקרבת קרבן הפסח, שנאמר: "ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית". וקוראים קריאה זו עתה, כדי לעורר על הדבר בתחלת חדש ניסן, שאולי נזכה כבר בשנה זו להקריב קרבן פסח, ועל ידי הקריאה נדע היאך להתכונן לחג בהבאת הקרבן. (סימו תרפה סעיף ד)

הפטרה

בשבת זו מפטירים את הפטרת פרשת החדש. ואם טעה המפטיר וקרא את הפטרת פרשת השבוע, ונזכר באמצע ההפטרה או בסיומה, יפסיק ויחזור לקרא את הפטרת החדש בלי לברך שוב את הברכות הראשונות של ההפטרה. ואם נזכר אחר שנים את ההפטרה וברך את הברכות האחרונות, יקרא עתה את הפטרת החדש, אך בלי ברכה. (חזו"ע פורים כב)

שבת וראש חדש

ראש חדש ניסן שחל בשבת, מוציאים שלשה ספרי תורה. בספר הראשון קוראים ששה עולים בפרשת השבוע. בספר השני קורא העולה השביעי בקריאת ראש חדש, ואומר קדיש. בספר השלישי קורא המפטיר בפרשת החדש ואומר קדיש.

ואין אומרים קדיש אחר גמור הקריאה בספר תורה הראשון, מפיון שעדין לא עלו שבעה עולים ולא הסתיימה חובת העולים של היום. אך לאחר הספר השני, שעלו כבר שבעה עולים, אומרים קדיש. ומפל מקום, אם העלו שבעה עולים בספר הראשון, כיון שהשלימה חובת היום, יאמרו קדיש גם אחר הספר הראשון, ואחר הספר השני והשלישי, ונמצא שיאמרו שלשה קדישים. (ט)

כבודת של תורה – בכל פעם שמוציאים שלשה ספרי תורה, כגון בחג שמחת תורה, או שבת שחל בה: ראש חדש טבת, או ראש חדש אדר, או ראש חדש ניסן, מנהג קדום ויפה לומר השליח צבור עם הקהל, את הפסוקים דלהלן בפתיחת ההיכל, לאחר שהוציאו את שלשת ספרי התורה מההיכל:

"מאין כמוד ה', גדול אתה, וגדול שמך בגבורה". "מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה, כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוד". "וה' אלהים אמת, הוא אלהים חיים ומלך עולם, מקצפו תרעש הארץ, ולא יכלו גוים זעמו". (ירמיה י פסוקים ה, ז, ט). ואחר כך יאמרו: **"שמע ישראל, ה' אלהינו, ה' אחד". "אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הושיעה נא. אנא ה' הצליחה נא, אנא ה' הצליחה נא".** (הגר"ח פלאג'י, הלבוש ועוד)

הפטרה – בשבת זו של ראש חדש ניסן, מפטירים הפטרת פרכת "החדש", ולא הפטרת שבת וראש חדש שהיא "השמים כסאי". ורק בסיים ההפטרה יקראו פסוק ראשון ואחרון מהפטרת "השמים כסאי". (חזו"ע פורים ט)

👁 הנהגות חדש ניסן

ימי שמחה לישראל

אין אומרים ודוי בכל חדש ניסן, כיון שהחדש כלו ימי שמחה לעם ישראל – בתקופות העבר, ההוה והעתיד. שהרי כחצי שנה לאחר שיצאו ישראל ממצרים, נצטוו לבנות את המשכן, וחנכו אותו בראש חדש ניסן. ושנים עשר נשיאי ישראל הקריבו קרבנות מיום ראש חדש ניסן עד י"ב בו, וכל נשיא היה עושה יום טוב ביום הקריבו לחנכת המזבח. יום י"ג בניסן היה 'אסרו חג' של הנשיאים. י"ד בניסן הוא ערב פסח, ולאחר מכן שבעת ימי הפסח עד כ"א ניסן. יום כ"ב הוא 'אסרו חג' של פסח. ומיום כ"ג עד כ"ט, הם ימי שמחה על שם העתיד, כי בנין בית המקדש, שייבנה במהרה בימינו, עתיד להבנות בט"ו בניסן, כמו שאמרו חז"ל (ראש השנה יא ע"א): **"בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל"**, ושבעת ימי חנכת בית המקדש ידחו לאחר חג הפסח, כדי שלא לערב את שמחת בית המקדש עם שמחת חג הפסח. נמצא שכל ימי חדש ניסן הם ימים טובים ושמחים לישראל, ולכן אין אומרים בהם ודוי כלל. (ב)

וּרְמִזּוּ בָזֶה אֶת הַפְּסוּק: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים", דְּהִינּוּ שְׁכַל חֲדָשׁ נִסּוֹן, יֵשׁ לוֹ דִּין רֵאשׁ חֲדָשׁ, לְעֲנִין שְׂאִין אוֹמְרִים בּוֹ וְדוּי וְתַחֲנוּגִים. (ח)

פְּרִשְׁת הַנְּשִׂאִים

מִנְהַג טוֹב לְקַרְא מִר"ח נִסּוֹן עַד י"ב בּוֹ פְּרִשְׁת הַנְּשִׂאִי שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם שֶׁבְּפְרִשְׁת נְשִׂא, וּבִי"ג יְקַרְא אַרְבַּעַה פְּסוּקִים שֶׁבְּתַחֲלַת פְּרִשְׁת בְּהַעֲלֵתָּךְ, כַּמּוּבָא בְּסִדּוּרִים. (ג)

תַּעֲנִית

מֵתָר לְהַתְעַנּוֹת תַּעֲנִית יְחִיד בְּחֲדָשׁ נִסּוֹן [חוּץ מִיּוֹם רֵאשׁ חֲדָשׁ וְחַג הַפְּסַח], כְּגוֹן עַל פְּטִירַת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, שְׁפָסַק מֶרֶן בְּשִׁלְחוֹן עֲרוֹף (סִימָן תַּקְסַח סַעִיף ח) שְׁטוֹב לְהַתְעַנּוֹת בְּיוֹם זֶה. אוּלַם כַּיּוֹם, שֶׁהַדּוֹרוֹת נְחַלְשׁוּ, וְאִם יִתְעַנֶּה יֵשׁ חֲשֵׁשׁ שְׂיִמְעֵט מִלְמוּד הַתּוֹרָה, עֲדִיף שְׁלֹא יִתְעַנֶּה כָּלֵל, וְיֵשׁב וְיַעֲסַק בַּתּוֹרָה, וְזִכּוֹת הַתּוֹרָה תַּעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת גְּבוּהוֹת מְאֹד מְאֹד אֶת הַזְרִיו הַנִּפְטָרִים יוֹתֵר מֵהַתְעַנִּית. וּבְפָרֵט אִם זֹכִים לְאַרְגֵּן שְׁעוֹר תּוֹרָה בְּרַבִּים לְעֻלְי נִשְׁמָתָם שֶׁל הַהוֹרִים, שְׁבֻדָּאֵי אִין עֲרַף לָזָה. (סִימָן תַּכֵּט ס"ב. ה)

בְּנֵי אֲשַׁכְנַז נִהְגוּ שְׁלֹא לְהַתְעַנּוֹת תַּעֲנִית יְחִיד בְּחֲדָשׁ נִסּוֹן, אוּלַם לְמִנְהַגָּם שֶׁחֲתָנוּ מִתְעַנֶּה בְּיוֹם חֲפָתוֹ, מֵאַחַר וּבְאוֹתוֹ יוֹם נִמְחָלִים לוֹ כָּל עֲוֹנוֹתָיו, יִתְעַנֶּה תַּעֲנִית זֹו בְּחֲדָשׁ נִסּוֹן, וְאַפְלוּ בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ. [וְאִף שְׂאִין לְהַתְעַנּוֹת בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ, בְּכָל זֹאת כִּיּוֹן שֶׁבְּרֵאשׁ חֲדָשׁ נִסּוֹן נִפְטָרוּ בּוֹ נִדְּב וְאַבִּיהוּא, מֵתָר לְהַתְעַנּוֹת]. (הַרְמ"א תַּכֵּט ס"ב, תַּקַּעַג ז) וּמָה שְׂאִמְרוּ חַז"ל שֶׁחֲתָנוּ נִמְחָלִים כָּל עֲוֹנוֹתָיו, הוּא בְּתַנְאֵי שְׂמַחֲלִיט בְּאַמַּת לְשׁוֹב מִמַּעֲשֵׂי הָרָעִים וּפְתַח דָּף חֲדָשׁ בְּחִיּוֹ בְּדַרְךְ הַתּוֹרָה וְהַמְצוּוֹת. אֲבָל אִם מִמְשִׁיךְ הוּא בְּהִנְהוּגוֹתָיו וּבְמַעֲשֵׂי הַלֵּא טוֹבִים, אִין עֲוֹנוֹתָיו נִמְחָלִים.

הַסְּפָד

דִּינֵי הַסְּפָד בְּשְׁלוֹשִׁים יוֹם שְׁלֹפְנֵי חַג הַפְּסַח וּבְכָל חֲדָשׁ נִסּוֹן, יְבַאֲרוּ לְהִלָּן (עֲמוּד 249).

תַּקוּן חֲצוֹת

בְּחֲדָשׁ נִסּוֹן מְדַלְגִים עַל 'תַּקוּן רְחֵל' וְאוֹמְרִים רַק 'תַּקוּן לָאָה'. וּמְכַל מְקוּם בְּחַג הַפְּסַח עֲצֻמוֹ אִין אוֹמְרִים אִף תַּקוּן לָאָה. (בּוֹ אִישׁ חִי, כִּף הַחַיִּים וְעוֹד)

❖ בְּרִכַּת הָאֵילָנוֹת ❖

טַעַם הַבְּרָכָה

הַיּוֹצֵא בִּימֵי נִסּוֹן וְרוֹאֶה אֵילָנוֹת מְאָכֵל הַמוֹצִיאִים אֶת פְּרִחֵיהֶם, מְבַרֵךְ עֲלֵיהֶם פַּעַם אַחַת כְּדִלְהֵלָן, כְּדִי לְהוֹדוֹת לָהּ עַל חֲדוּשׁ הַעֲצִים הַיְבֻשִׁים שֶׁהִפְרִיחָם. (ו)

נסח הברכה

"ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, שלא חסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות, להנות בהם בני אדם".

מנהג מרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל היה להתחיל בפסוק 'ויחי נעם...', ולברך את הברכה, ולומר אחר כך 'יהי רצון... שתעלנו בשמחה וכו', ללא לשם יחוד וללא הבקשה לעלוי נשמות. וזאת על פי מה שכתב מרן החיד"א (ברכי יוסף אורח חיים סימן א ס"ק ט) שבכל דור ודור תקנו החכמים סדר למודים שונים וקביעות עתים, וכונתם היתה לזכות את הרבים, המון ישראל, כי בלאו הכי הם בעוונות בטלים מלמוד תורה, ועל ידי סדר הלמודים הללו, הם קוראים ומתעוררים. אולם לא נאמרו כל השעורים הללו לתלמידי חכמים אשר להם יד ושם טוב, חכמים וידועים לעסק בגופי תורה ולעמד על עקר דיני התורה, להבין ולהורות. וכיוצא בזה כתב בכף החיים (סי' תיו ס"ק יג) לענין סדר הלמוד בערב ראש חדש, שנהגה שכל סדר זה הוא להמון העם, אבל מי שתורתו אמונתו ויש לו לב מבין בגמרא ובפוסקים, אין צריך לבטל כדי לומר סדר זה. עי"ש.

כונת הברכה

יכון בברכה היטב, כי יש בה תקון ועלוי גדול לנשמות המנגלות בעצי השדה ובעשבים, ויבקש עליהם רחמים. וישתדלו לברך ברכה זו בעשרה, כדי שיאמרו קדיש לאחר מכן לעלוי נשמת הנפטרים. (החיד"א, י' יב)

שני אילנות

לכתחלה יברך פשרואה שני אילנות. ומכל מקום אם אין לו אלא אילן אחד, רשאי לברך, כי הברכה היא על כללות הבריאה. ומה שאמרו בגמרא (ברכות מג ע"ב) היוצא בימי ניסן ורואה 'אילני' דמלבלי [אילנות מלבלי] לשון רבים, לאו דוקא שצריך פמה אילנות, אלא די אפלו באילן אחד. וכמו שאמרו הרואה חכמי ישראל מברך... הרואה מלכי ישראל מברך... הרואה ברקים מברך... והרי פשוט שאפלו ראה חכם אחד, או מלך אחד, או ברק אחד מברך. וכן מפרש בראב"ה, וברא"ה ועוד. ובשו"ת רבבות אפרים העיד שראה להגאון רבי משה פיינשטיין שברך על אילן אחד, ושכן מנהג אשכנז, וכן עשה מעשה הגר"ש"ז אורבך, וכן כתבו פמה אחרונים. ומכל מקום כיון שיש מצריכים שני אילנות, לכתחלה יברך על שנים. (יג. חזו"ע ברכות תנו)

אילנות מאכל

צריך שיהיו אילנות מאכל ולא אילנות סרק. ואם טעה וברך על אילנות סרק, לא יברך שוב על אילנות מאכל. (יג)

אילנות מרפבים או ערלה

לכתחלה לא יברך על אילנות מרפבים, הואיל ונטעו אותם באסור נגד רצון הבורא יתברך. אבל אילנות ערלה לכתחלה יכול לברך עליהם. שהרי לא נטעו באסור, אלא דרכם בכך שאסרתם התורה בהנאה שלש השנים הראשונות. (טו, יט)

ראית הפרחים

אינו די בראית האילנות לבד, אלא יראה את הפרחים קדם, ואחר כך יברך. ובפרט יש לשים לב לזה כאשר יש קבוץ גדול של אנשים, שיראו כלם את הפרחים ורק אחר כך יברכו. ואם ברכו ולא ראו, לא יברכו שוב פשיראו. (כח)

עור

העור לא יברך ברפת האילנות, כיון שברכה זו תלויה בראיה והוא אינו רואה, אך טוב שישמע מאחר שיוציאו ידי חובה, ויענה אמן. (כח, יד)

חוץ לעיר

טוב לברך על אילנות הנטועים מחוץ לעיר. ואמנם, אם יש חשש בטול תורה, יברך על אילנות שבתוך העיר. (יב)

כתב הרמב"ם (פ"י מברכות ה"ג): היוצא לשדות או לגנות ביומי ניסן וכו'. משמע שמברך גם על גנות שבתוך העיר. וכן ד"ק בספר פרי האדמה, שאפלו היו הגנות תוך חצרו וראה בהם אילנות פורחות, מברך. ומהר"ח פלאגי כתב שכן נוהגים רבני אלפין בפשיטות בעיר קושטא, שמברכים בעד החלון בהיותם בביתם ואינם זזים ממקומם, ועומדים ומברכים, ואף על פי שהם גבורי כח, אינם יוצאים השדה לברך. וכן מנהג עטרת ראשנו מורנו הרב ה"ם הגדול לברך בחצרו שהיו לו שם אילנות. וכן דעת מעשה רוקח, מהר"ם אלשקר, פתח הדביר, רב פעלים. ובאמת שבכמה ראשונים לא כתוב בכלל לשון "היוצא", אלא "הוראה" אילנות בגן שלהם, מברך.

זמן הברכה

לכתחלה יברך ברפת האילנות ביום ראש חדש עצמו, שאיזים מקדימים למצוות. ואם לא הספיק, רשאי לברך כל החדש. ואפלו בחדש אחר יכול לברך, כל שעדיין יש פרחים באילן, על אף שגדלו בו חלק מהפרות. (כד, כה, כו)

שבת קדש

מתר לכתחילה לברך ברפת האילנות בשבת, ובפרט כשחל ראש חדש בשבת, שזריזים מקדימים למצוות. מה גם שציבור גדול מצוי בשבת יותר מבחול, וברוב עם הדרת מלך. וכתב מרו מלכא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: "וכן הוריתי הלכה למעשה בשנת ה'תשנ"ה שחל ראש חדש ניסן בשבת, וברכנו ברפת האילנות ברב עם כמנהגנו תמיד לברך ביום ראש חדש". ע"כ. והגאון האדר"ת [הרב אברהם דוד רבינוביץ תאומים] היה מהדר לברך דוקא בשבת, כדי להשלים מאה ברכות. גם הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי [הסטייפלר] (מועדי הגר"ח עמ' ג), והגאון רבי שלמה זלמן אוירבך ברכו בשבת (הליכות שלמה עמ' רפט). וכן פסקו הגאון הרב אלישיב (ושא יוסף ב עמ' ע), והגאון הרב שטיינמן (וכאיל תערוג) ועוד. וכל שכן במקומות שרב הצבור באים לבית הכנסת רק בשבת ויש חשש שישכחו בימי החל לברך,

שְׁבוּדַי מִצֹּה רְבָה לְבָרֶךְ בְּשַׁבַּת לְזִכְוֹתָם. (כ, כג)

וכתב עוד מרן בחזון עובדיה (שבת ד עט): ולפי האמור שיכולים לברך על הדס המחובר בשבת, אפילו במגע יד, ולא גזרו חכמים שמא יתלוש את ההדס, יש ללמוד במכל שכן שיכולים לברך ברכת האילנות בשבת. ולא כמו שכתב בכף החיים סופר, שאין לברך בשבת, שמא יקח בידו את פרחי האילן להריח בהם, או שמא יתלוש. ע"כ. והלוא כיון שאף להריח בהדס המחובר, מותר אף בנגיעת יד, אם כן מה טעם לגזור שמא יקח מפרחי האילנות בשבת, אם אינו תולשם, שהרי מותר לעשות כן לכתחילה. וכל שכן שאין לגזור בברכת האילנות שאין צורך במגע יד כלל. גם הגר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים פסק, שמותר לברך ברכת האילנות בשבת, כמו שמותר לברך על ריח הדס המחובר, ולא גזרו חכמים שמא יתלוש. ומוכח שאין כאן בית מיחוש כלל.

מנהג טוב ראינו אצל רבה הראשי של פרמייאל הרה"ג רבי אליהו מלכא שליט"א, שהוא עצמו מברך ברכת האילנות בראש חדש, אבל מאחר ובראש מענינו עומדת מעלת זכוי הרבים, ויודע שישנם אנשים שבאים משבת לשבת לבית הכנסת, על פן הולך שוב בשבת עם כל המתפללים, שיברכו ברכת האילנות, כדי לזכותם. וכל המזכה את הרבים, זכות הרבים תלויה בו.

נשים

גם הנשים צריכות לברך ברכת האילנות. (ו)

והו אמת, שהנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא [גורם]. דהיינו, כל מצוה שיש לה זמן קבוע, [שהזמן גורם לה לבוא], האשה פטורה ממנה. כגון מצות ציצית, שזמנה קבוע ביום ולא בלילה, וכן תפילין, שזמנה קבוע בחל ולא בשבת, וכן שופר, ספה, לולב, וכיוצא בהן. וכיון שגם במצוות מדברי חכמים קיים כלל זה, אם כן, תהיינה הנשים פטורות מברכת האילנות, כיון שזמנה קבוע בחדש ניסן?

אולם, דע כי הנשים פטורות דוקא ממצוות שהצוויה לעשותן לזמן מסים בלבד, אבל מצוות שרק המציאות גורמת שלא לעשותן בכל זמן, כגון מצות בכורים, שפיה שזמנה קבוע מחג השבועות ועד חנכה, היא רק מחמת שאין שבעת המינים מצויים על פני השדה בשאר השנה, אבל אלו היו מצויים, היה ראוי להביא בכורים בכל השנה, בזה הנשים חייבות. וכן בברכת האילנות, שאין הצוויה לחדש ניסן דוקא, אלא המציאות שהאילנות מלבליים בחדש ניסן, אבל אלו היו מלבליים בזמן אחר, היו מברכים בזמן אחר. ובאמת שישנו מקומות בחוץ לארץ שהאילנות מלבליים בחדשים אחרים, ומברכים בחדשים ההם, לכך לא נחשבת ברכת האילנות ככל מצוה שזמנה קבוע. (ו, כה)

הכשרת הפלים לפסח

טעם הכשרת הפלים

הפלים שאנו משתמשים בהם במשך השנה למאכלי חמץ, מאחר והם בלועים מהחמץ, אין אנו יכולים להשתמש בהם בחג הפסח, אלא אם כן נפליט את החמץ הבלוע בהם. ולהלן נראה כמה פרכי דינים בהכשר כלי החמץ.

מערכת מיחדת לפסח

מי שיכול ליחד מערכת כלים מיחדת לפסח, תבוא עליו ברכה. וישים לב להצניע את כל כלי החמץ שהשתמש בהם במשך השנה בארון מיחד, ויסגר אותו ויכתב עליו "כלי חמץ", לבל יטעו להשתמש בהם בפסח. ואמנם לא לכל אדם ישנה אפשרות ליחד מערכת כלים נוספת, ולכן יש לדעת את פרטי הדינים פדלהלן.

המקור מן התורה

כשחזרו עם ישראל ממלחמת מדין, הביאו עמם שלל גדול של כלי כסף וכלי זהב, וצוה אותם הקב"ה להכשיר את כל הכלים מבליעת המאכלות האסורות שנבלעו בהם, כמבאר בפסוקים דלהלן (במדבר לא כא):

"ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה, זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה. אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, אך במי נדה יתחטא, וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים".

מפסוקים אלו אנו למדים, כי כל כלי אשר בלע ממאכל אסור - פדי להכשירו ולהגיע לפלטת האסור כליל, הכשרו כדרך תשמישו פדלהלן. ואין מברכים על הכשר הכלים. (קכד)

לבון

כלים שהשמוש בהם הוא באש, כגון שפודים שצולים בהם על האש - כיון שבלעו אסור באמצעות האש, הכשרם על ידי האש, דהיינו להכניסם בתוך האש עד שיהיו ניצוצות אש נתזים מהם. והכשר זה נקרא: "לבון".

כתב הפרי מגדים, גם אם השתמש בכלי בחום שאין ניצוצות ניתזים ממנו, צריך ללבנו עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו. ואף על פי שכבולעו כך פולטו, ואם כן למה צריך כל כך הרבה ללבנו? ויש לומר, כי הגם שיוצא הבלוע אף שאין ניצוצות ניתזים, בכל זאת אנו מקפידים שיהיה נשרף החמץ והאיסור לגמרי, וכל שאין ניצוצות ניתזים ממנו, אינו נשרף. (שו"ת יחיה דעת חלק ב סימן סג)

הגעלה

כלים שהשמוש בהם הוא בבשול של דבר לח, כגון סיר שבשול בו מרק או מאכל עם רטב - כיון שבליעתם באמצעות לח רותח, הכשרם גם כן על ידי המים הרותחים. דהיינו, להרתיח מים בכלי, וכשהמים מבעבעים, יכניס את הכלי עם הידיות והמכסה למים, ואז יפלט האסור הבלוע. וזהו הנקרא: "הגעלה"

[הפלטה]. [קלה, קלו]

נקיון הפלי

קדם ההגעלה ינקה את הפלי היטב בחמרי נקוי, ויסיר ממנו כל לכלוד וחלדה, וינקה גם במקום הברגים. (קלד)

פלי גדול

פלי גדול מאד שמחמת גדלו אינו יכול לפגס לתוך פלי ההגעלה, ימלאהו מים עד הסוף וירתיחהו באפן שיגיעו המים על כל שפת הפלי. ויעשה שפה גבוהה יותר לפיו של הפלי, כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים גם בשפתו, שהרי אי אפשר שלא נתזו פעם אחת ניצוצות מהחמץ שהתבשל בפלי על השפה. ואולם כל זה בכלי רגיל שנוגע החמץ רק בתוכו ולא מבחוץ, אבל פלי שמכניסים אותו לתוך תבשיל החמץ, וכגון קערת מצקת גדולה שמכניסים אותה לתוך הסיר כדי לשפד ממנה לצלחות, כיון שבלעה חמץ מבחוץ, צריך להכניסה פלה לתוך פלי ההגעלה. (סימן תנב ס"ו ובמשנה ברורה)

שטיפה במים קרים

נהגו לשטף את הפלי במים קרים מיד לאחר ההגעלה. והטעם לדבר, זכר לבית המקדש, שהיו נוהגים את הכלים לאחר ההגעלה במים קרים. (סימן תנב סעיף ז. קמב, קנז)

הבהרה: ראוי להקדים את ההגעלה קדם זמן אסור אכילת החמץ שבערב פסח ושהוא בי"ד בניסו בבקר (10:20 בערך בשעות ק"א), כמבאר להלן, כיון שאם מגעיל לאחר זמן אסורו, יש להזהר בעוד כמה פרטי דינים. ובלאו הכי בהקשרת הכלים ישנם פריטים ודינים רבים, ולכן כל אדם שאינו בטוח בעצמו שבקי בהלכה, יפנה למורה הוראה שינחה אותו כיצד לנהוג. וברוך ה' כיום יש בכל עיר מקומות להקשרת כלים מטעם הרבנות המקומית קדם הפסח. ועל העוסקים בהקשרת הכלים לשגן היטב את ההלכות קדם גישתם למלאכה חשובה ואחראית שפזו. (קסב)

חלוק בין בליעת אסור לבליעת התר

יש להבהיר, כי כל מה שהצריכה התורה שכלים שתשמישם באש כשפודים - הכשרם באש, אינו אלא בכלים שבלעו ממאכל אסור, ככלי מדון הנ"ל שבלעו ממאכלות אסורות כגבלות וטרפות וחזיר, ועל כן החמירה התורה בהם שאין הכשרם אלא באש, אבל כלים שהשתמשו בהם באש בדבר של התר, כגון שצלו בהם בשר פשר, ועתה רוצה להשתמש בהם למאכלי חלב, אין צריך להכשירם בלבן באש, ודי להכשירם בהגעלה בלבד, שלא החמירה התורה בהם כל כך מאחר ומתחלה בלעו התר.

ומעתה, בהקשרת הכלים לפסח, מאחר ובמשך כל השנה החמץ הוא התר גמור, אם כן לכאורה לא נצטרך ללבן את השפודים באש ודי יהיה להם בהגעלה, ובאמת שכן דעת רב הראשונים והרמב"ם, הראב"ד, רבנו תם, הסמ"ג, המאורות, ראב"ה, אור זרוע, תוספות ר"ד, הראב"ן, הר"ה, הריבב"ן, הגהות מימוניות, רבנו חיים בר שמואל תלמיד הרשב"א, היראים, התרומה, אלא שמרן השלחן ערוך חשש לחולקים (הרמב"ן, מהר"ם חלאה, המאירי, מחזור ויטרי, ההשלמה, הר"ן, רבנו ירוחם) שאומרים שהחמץ נחשב אסור, ונמצא שהשפודים בלעו אסור, ולכן הצריך לבנו. [ומכל מקום בכמה הלכות מסוימות חסל מרו, וצרי את דעת האומרים שחמץ הוא התר].

אך יש להבין, כי מאחר והחמץ נבלע בשפוד במשך השנה שאז הוא התר גמור, היאך אפשר לומר שהפלים בלעו אסור? אלא אומר הרמב"ן: "חמץ שמו עליו", דהינו החמץ כל השנה יש לו שם של 'חמץ', עונה זו כל השנה היא בגדר אסור חמץ ביחס לימי הפסח, ואין זה דומה לבשר כשר שנבלע בשפוד שהוא התר גמור תמיד ולכן די בהנגלה כדי להפכו לחלב, אבל חמץ אף שמתר הוא עתה באכילה לחלוטין, מפל מקום אף עתה נחשב הוא אסור ביחס לפסח שאסרה בו התורה לאכל חמץ, ולכן אם נבלע בשפוד, הכשרו בלבון דוקא.

באור ומקור לחלוק בין בליעת אסור להתר

יש להבין, מה הסברא לחלק בין אם השפוד בלע אסור או בלע התר, הלא אם אין הבלוע יוצא מהשפוד אלא בלבון, מדוע די לו בהנגלה כשבלע התר? והבאור בזה הוא, כי אף שבהנגלה נשאר מעט מטעם הבשר הכשר הבלוע בשפוד, בכל זאת פיון שמעולם לא הפך כאן אסור בשר וחלב בעין, אלא שכאשר ישתמש בהם בחלב, יתהוה ויתחדש כאן אסור שלא נוצר עד עתה, והוא יתהוה בבלוע ולא בעין, לכך לא החמירה התורה. לא כן בבליעה מנבלות וטרפות ומאכלות אסורות, שנוצר האסור בעין קדם שנבלע, וכן בחמץ, שכבר נעשה המאכל חמץ קדם שנבלע בשפוד, לכך צריכים דוקא לבון.

וכדי להבין את מקור הדין מהגמרא, נקדים הקדמה קטנה. פידוע בבית המקדש צותה התורה להקריב קרבנות על גבי המזבח, ובשרם היה נאכל עד זמן מסוים כפי שקבעה התורה. למשל: קרבן חטאת נאכל לפהנים באותו יום שהקריבו אותו והלילה שלאחריו ולא יותר, ואם נשאר מהבשר אחר זמן זה, הריהו נקרא אסור "נותר", והאוכלו חייב פרת.

והנה לאחר שהפנים בשלו או צלו את בשר החטאת, ועבר יום ולילה, נמצא שטעם בשר החטאת הבלוע בסירים ובשפודים הריהו טעם של אסור "נותר", ואיך יבשלו או יצלו בהם שוב קרבנות אחרים, הרי הם יבלעו מטעם של הבשר הנותר? לכך צותה התורה (ויקרא ו כא): "וימרו ושטפו במים". כלומר, שהיו מגעילים את הפלים במים רותחים בבית המקדש, הו הפלים שבשלו בהם והו הפלים שצלו בהם, וכמבאר במשנה (מסכת זבחים צז ע"א): השפוד והאספקלה של בשר הקרבנות, הכשרם בהנגלה.

ובגמרא (מסכת עבודה זרה עו ע"א) שאל רב עמרם את רב ששת, מדוע פלי גוים שבלעו באש - הכשרם בלבון, ואלו פלי המקדש שבלעו באש מבשר הקרבנות - הכשרם בהנגלה? השיב לו רב ששת, שיש הבדל בין בליעת פלי קדשים לבליעת פלי גוים. בכלי הגוים מתחלה היה כאן אסור בעין ולאחר מכן נבלע בשפוד, לכן החמירה בו התורה יותר, לא כן בשפוד שצלו בו בשר קדש, מתחלה לא היה כאן שום אסור, ורק לאחר יום ולילה נוצר אסור "נותר" בבלוע ולא בעין, וכשנוצר האסור בבלוע, הריהו קל יותר.

ומכאן למדנו על שפודים שצלה בהם בשר, ורוצה עתה להפכם למאכלי חלב כגבינת חלומי שצולים אותה, מאחר והשפודים מתחלה בלעו בשר התר גמור, ורק לאחר מכן כשישתמש בהם בגבינה יוצר כאן אסור חדש של "בשר וחלב", ואז כבר הבשר בלוע, לכך די להם בהנגלה. והוא הדין למחבת טפלוו בשרית שמשתמש בה בלי שמו כלל, ורוצה להפכה לחלבית, די לה בהנגלה. מה שאין כן בחמץ שמתחלתו שם אסור חמץ עליו, ונוצר בו האסור קדם שנבלע.

כל האמור דוקא בשפוד או במחבת בשרי שרוצה להפכם לחלבי או להפך, אבל שפוד או מחבת בשרי שטעה והשתמש בהם במאכל חלבי בלי הנגלה, נאסרו בשמוש, ולגבי הכשרו

ישאל חכם מורה הוראה. ושולחן ערוך יורה דעה סימן קכ"ד, וכמבואר ברבותינו הראשונים. וכן הוא ב"ר"א, ערך השלחן, אבני צדק, חק יעקב, רבנו זלמן, רעק"א, החתם סופר, חסד לאברהם אלקלעי, זבחי צדק, זהב שבא לגאון רבי שמעון אגסי ועוד. קכו, קלח. שו"ת יחזה דעת חלק ב סימן סג)

כל כלי הולכים בו אחר רב תשמישו

הכשר הכלי נקבע על פי רב שמושו. כלומר, שאם על פי רב השמוש בכלי הוא בתבשילים שיש בהם לחות, כרטב או מרק, אף על פי שפעמים משתמשים בו גם במאכל יבש שלא באמצעות רטב, כיון שרב שמושו הוא בתבשיל לח, הכשרו בהגעלה. ועל דרך זו הכשר כל כלי וכלי. ובני אשכנז חוששים גם למיעוט השימוש בכלי. (סימן תנא סע"ו, ה, כה)

ויש להבין מה הסברא בזה שנגד אחר רב שמושו של הכלי, הרי אם השתמשנו פעם אחת בכלי ביבש, הכשרו בלבנו, כי כבולעו קד פולטו, ואלו אם נשתמש בכלי הזה עוד כמה פעמים בלח, די יהיה להכשירו בהגעלה, כי נעשה רב שמושו בלח, והלא בליעתו ביבש להיכו הלכה? והדברים מישבים על פי דברי רבנו מנחם עזריה מפאנו. ויתחלה יש לדעת כי מן התורה דוקא כלי שהוא 'בן יומו' [שבשלו בו אסור ב-24 שעות האחרונות] צריך הכשר, מפני שהאסור הבלוע בו פולט טעם טוב במאכל, אבל כלי שאינו בן יומו [שלא בשלו בו אסור ב-24 שעות האחרונות], אינו צריך שום הכשר, כיון שטעם האסור הבלוע בו כבר נפגם, וטעם פגום אינו אסור מן התורה. ובכל זאת חכמים הצריכו להכשיר כלי שאינו בן יומו, כדי להפליט ממנו את הטעם הפגום. ועתה, כלי שבלע פעמים רבות בלח ופעם אחת ביבש - אם אכן בלוע ביבש ב-24 שעות האחרונות, יש להצריכו לבנו, מאחר וטעמו אינו פגום ולא יפלט אלא באש. ומה שאמרו חכמים שהולכים אחר רב שמושו - זהו דוקא שפבר עברו 24 שעות מבליעתו ביבש, שפון התורה אינו צריך לבנו, ולכל היותר יצטרף הגעלה, אם השתמש בו לאחרונה בלח, וחכמים הם שהצריכו להכשירו אף אם לא השתמש בו ב-24 שעות האחרונות כלל. ולא החמירו להצריכו את ההכשר החמור יותר, אלא קבעו ללכת אחר רב שמושו שהוא העיקר, מבלי לחוש למיעוט. (בית יוסף סימן תנא סע"ו, כה בשם הרשב"א. הרמ"ע מפאנו ס"י צו. גינת רודים, עין יצחק אלחנן, בית דוד, רב פעלים, ועיין שלמת חיים זוננפלד. קמח)

סירים

הסירים רב שמושם הוא בדבר לח, ואף שפעמים מבשיל בהם מאכל יבש ללא רטב, הכשרם בהגעלה. וגם מכסה הסיר והידית צריכים הגעלה. (תנא סע"ו, ה, יב, יד)

יש להקפיד לנקות ולגרר היטב את השחרורית שבתחתית הכלי, ואם אי אפשר להוציאה, יגעיל את הכלי כמו שהוא. (קלו)

כפות, כפיות ומזלגות

כפות, כפיות ומזלגות, כיון שרב שמושם הוא ב'כלי שני' [דהינו בכלי שהורק אליו המאכל מהכלי שבשלו בו], אף הכשרם בכלי שני. והינו שירתיה מים, ויכול לשפכם לתוך קערה, ובקעוד הפנים חמים מאד, יניח את הכלים בקערה. וכל שכן שאפשר להכשירם בערוי מפלי ראשון, דהינו שירתיה מים ויערה על הכלים. ומכל מקום,

בְּנֵי אֲשֶׁכְנֹז מִחֲמִירִים לְהַכְשִׁירֵם דּוֹקָא בְּהַגְעָלָה בְּכָלִי רֵאשׁוֹן. (סימן תנא סעיף ה', ו. קמ"ד)

ספין

יְנַקֵּה הֵיטֵב אֶת הַסְּפִין, וּבִפְרָט בְּמָקוֹם הַחֲבוּר לְיָדִית. וְאִף שָׂרֵב הַשְּׂמוּשׁ בְּסְפִין הוּא בְּכָלִי שָׁנִי, מְכַל מְקוֹם, כִּיּוֹן שֶׁבִשְׁעַת הַחֲתוּדָ דוֹחֲקִים אֶת הַסְּפִין בְּמֵאֶכֶל, לְכַד בּוֹלְעַת הִיא יוֹתֵר, וְהַכְּשָׁרָה בְּהַגְעָלָה בְּכָלִי רֵאשׁוֹן. וְאוּלָם בְּהַגְעָלָה זֶה אִין חַיִּיב לְהַקְפִּיד שֶׁהַמַּיִם יִהְיוּ עַל הָאֵשׁ בְּשַׁעַת הַהַגְעָלָה, אֶלְאִי דִי שֶׁהַמַּיִם יִהְיוּ חֲמִיִם מֵאֲד. (סימן תנא ס"ג. קל"ז)

מִצְקָת

הַמִּצְקָת, כִּיּוֹן שָׂרֵב שְׂמוּשָׁה הוּא בְּכָלִי רֵאשׁוֹן, הַכְּשָׁרָה בְּהַגְעָלָה. (סימן תנא סעיף ה')

מַחֵם מַיִם

מַחֵם שֶׁבְּמִשְׁדַּח הַשָּׁנָה מְקַפְּיִדִים שְׁלֵא לְחַמֵּם עָלָיו דְּבָרֵי מֵאֶכֶל, אִין צְרִיךְ הַכְּשָׁר, וְרַק יְדִיחָהוּ הֵיטֵב מִבְּחוּץ. אִדְךָ אִם חֲמָמוּ עָלָיו אֶפְלוּ פַעַם אַחַת פְּתָה אִוּ בּוֹרְקָס וְכַדוּמָה, יִגְעִיל אֶת הַמְּכָסָה. אֶבֶל הַמַּחֵם עֲצָמוּ יֵשׁ אוֹמְרִים שְׂאִין צְרִיךְ הַכְּשָׁר. כִּיּוֹן שְׁזָה נוֹתֵן טַעַם בָּר נוֹתֵן טַעַם שֶׁל הַתֵּר, כִּי הַחֲמִץ נִתֵן טַעַם בְּמְכָסָה, וְהַמְּכָסָה בְּמַחֵם בְּזָמוּן שֶׁהַחֲמִץ הִיָּה עֲדוֹן מוֹתֵר. וְיַדְלַחְלוּ בְּמִרְקַחַת שְׁנַעֲשִׂתָה בְּכָלִי חֲמִץ שְׂמוּתֵר לְאֶכְלָה. (פסקי משה קב. ועיינו חזו"ע פסח קה)

מַחְבֵּת

מַחְבֵּת, כִּיּוֹן שְׂמוּשָׁתְּמִשִּׁים בָּהּ עִם הַרְבֵּה שְׂמֹן [כְּטַגוֹן צִיפָס וּשְׁנִינְצֵל], וְכִיּוֹן שְׂמוּשָׁתְּמִשִּׁים בָּהּ עִם מְעַט שְׂמֹן [כְּטַגוֹן בִּיצָה], הַכְּשָׁרָה בְּהַגְעָלָה. וְכִיּוֹן כִּתְבוּ בְּתִשְׁבוּת הַגְּאוּנִים, הַרֵאבִי"ה, הַרֵא"ש, הַרוּקָה, טוֹר וְשׁו"ע סִימָן תְּנֵא סִי"א, וְיוֹרֵה דַעָה סִימָן קַבֵּא ס"ד. עַרְדַּ הַשְּׁלַח, אַבְנֵי צַדִּק, רַבְנוּ זִלְמוֹן, חֲק יַעֲקֹב, הַש"ך, תְּפֵאֶרֶת אָדָם, שְׁלַחַן גְּבוּהָ, הַחִיד"א, זֶרַע אֲמֵת וְעוֹד. קַלַּח)

סִיר עוֹנָה

סִיר עוֹנָה שְׂמוּרָחִים בּוֹ מְעַט שְׂמֹן שְׁלֵא תִשְׁרָף הָעוֹנָה, אֶפְשָׁר מִן הַדִּין לְהַכְשִׁירוֹ בְּהַגְעָלָה. אִדְךָ עֲדִיף לְקַנּוֹת סִיר עוֹנָה חֲדָשׁ לְפִסְחָ. (שְׁלַחַן גְּבוּהָ, תְּפֵאֶרֶת אָדָם, מַהֲר"י בְּכַר שְׂמוּאֵל וְעוֹד. קַלַּב)

תְּנוּרָה אֶפְיָה

יְנַקֵּה אֶת הַתְּנוּרָה הֵיטֵב עִם חֲמִירֵי נְקוּי מְכַל שְׂרִירֵי מֵאֶכֶל וְזַעָה שֶׁהַצְּטָבְרוּ בְּפָנּוֹת. וְטוֹב שְׂיִמְתִּין 24 שָׁעוֹת מַעַת הַשְּׂמוּשׁ הָאֲחֵרוֹן בְּתְנוּרָה, וְיִסִּיקָהוּ לְמִשְׁדַּח שְׁעָה אַחַת בְּמִדַּת הַחֵם הַגְּבוּהָה בְּיוֹתֵר, וְאִזּוֹ רֵשָׁאִי לְאֶפְוֹת וְלְצִלוֹת בּוֹ בְּפִסְחָ. וּמְכַל מְקוֹם, לְתַבְנִיּוֹת הָאֶפְיָה לֹא יוֹעִיל הַכְּשָׁר זֶה, וְלָכֵן לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַבְנִיּוֹת שֶׁל הַחֲמִץ, אֶלְאִי בְּתַבְנִיּוֹת מִיַּחְדוֹת לְפִסְחָ אִוּ בְּתַבְנִיּוֹת חֲדָ פְּעֵמִיּוֹת. (וְשׁו"ת יַחֲוֵה דַעַת חֲלָק ב סִימָן ס.ג. קַלַּב)

תבניות שהשתמשו בהם כשהמאכל על הנייר אפיה ולא על התבנית עצמה, אפשר להכשירם בהגעלה, ולא צריך ליבון. (אגרות הראשון לציון פסח תש"פ מכתב מג עמוד קע בשם מרן זצוק"ל)

מיקרוגל ללא גופי השחמה

ינקה את המיקרוגל היטב מכל שיירי מאכל דבוקים. ויניח בתוכו קערת מים עם מעט חמרי נקוי, כדי לפגם את המים שלא יהיו ראויים לשתיה כלל, ויפעיל כך את המיקרוגל במשך חמש או שש דקות. ואם יש בו גופי השחמה, הכשרו כהכשר תנור אפיה כפ"ל. (ולקוי"ח"ה שסא)

חצובה [הברזל שעליו מניחים את הסיר בבשול] וכירים [המשטח של הגז]

ינקה את כל החלקים היטב בחמרי נקוי, ויחמיר להגעילם. אך אף אם ערה עליהם מים רותחים מפלי ראשון, הכשרו בכך. ויש מחמירים לצפותם בנר כסף.

הטעם שאינם צריכים לבון, כי אפלו אם נפל איזה חמץ יבש על החצובה ונצלה שם באש ונבלע, מן הסתם הוא נשרף. ואפלו אם לא נשרף, בכל זאת מאחר ולא מניחים בפסח את המאכל עצמו על החצובה, אלא נותנים אותו בסיר, והסיר על החצובה - כלל גדול בדיניו שאין הבלוע בפלי יוצא לכלי אחר שלא באמצעות רטב. ובלאו הכי הרי רב הנבלע בחצובה אינו אלא ממה שנשפך עליו, ואם כן מעקר הדין די לו בערוי בלבד. (קלז)

ההבדל בין חמץ לבשר וחלב

ויש לשאל, הרי בשאר ימות השנה אין צריך להגעיל את החצובה והכירים בין שמוש בבשר לשמוש בחלב, אף שפעמים נשפך מהמאכל, ומדוע בחמץ אנו מחמירים? **תשובה:** ראשית, בודאי שבשאר ימות השנה, כשיש לכלוד של חלב או בשר הנפר לעיו, צריך לנקותו. אלא שלגבי הבשר והחלב הבלועים בחצובה ובכירים, כיון שכל בליעה בפני עצמה היא בליעה של היתר [חלב לבד או בשר לבד], סמכו על המציאות המוכחת שהאש שורפת את הנשפך על החצובה מיד. אולם בפסח החמירו, משום החמרה הגדולה של אסור חמץ. (קלז)

פלטת של שבת

ינקה היטב את הפלטה מכל חשש חמץ דבוק, ויערה עליה מים רותחים מפלי ראשון (קלח). ואולם אם ישנה רגילות לחמץ חלות בשבת על גבי הפלטה, יצפה אותה היטב היטב בנר כסף באפן שלא יקרע, וישתמש בה בפסח.

שפודים ורשתות

שפודים ורשתות שצלו בהם חמץ על האש [כגון קציצות בשר המערבות בפרורי לחם], הכשרם בלבון באש עד שיהיו ניצוצות אש נתזים מהם. ואם טעה והכשירם בהגעלה בלבד וצלה בהם בפסח, רשאי לאכל את המאכל. ואם צלה בהם בשר ולא ידוע לו שהיה מערב בהם פרורי לחם, די להגעילם. (קכו)

מדיח פלים

ינקה היטב את מדיח הפלים, ודי בזה. כי אף אם נאמר שפחמת המים החמים, בולע המדיח משאריות המאכל, הרי שמאחר והמים הם פגומים מחמרי הנקוי, נמצא שהמדיח בולע טעם פגום מתחלה, ובזה לא אסרו רבותינו "נותן טעם לפגם" אפלו לכתחילה. ומטעם זה, מתר גם להשתמש במדיח פלים בשר וכלי חלב יחד. פמבאר בשלחן ערוך (סימן צה סעיף ד), וברשב"א, הר"ן, המאירי ובאחרונים רבים, ומהם: צמח צדק, חכם צבי, כנסת יחזקאל, שאגת אריה, פרי תואר, קול אליהו ישראל, מהר"י נבון רבו של החיד"א, מהר"י עייאש, הגאון החיד"א, זבחי צדק, שלחן גבוה, בית דוד, הגר"ח פלאגי, יד אפרים ועוד (ושו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן ד). חוברת "כשרות המטבח בהלכה ובאגדה".

שיש מטבח

ידיח וינקה את השיש היטב בכל הפנות, ויערה עליו מים רותחים מפלי ראשון. ואם יש חשש שיתקלקל מהמים הרותחים, די בשטיפה והדחה היטב. (קס)

פיור חרסינה

פיור חרסינה, ידיחהו היטב, ויערה עליו [ג' פעמים] מים רותחים מפלי ראשון. (קנא) אבל כיוור נירוסטה, די לנקותו היטב. ולבני אשכנז, יערה עליו מים רותחים.

ברזים

אין צורך להחליף ברזים חדשים או לתת כיוור חדש על גבי הכיוור שבמטבח. ועיין בית יוסף (ס"ס תסז) שכתב: "ודבר זה של ברזות חדשות, חומרא יתירה היא".

פלי זכוכית

שנינו במסכת אבות דרבי נתן: "פלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים". על פן אינם צריכים שום הכשר, ואפלו אם הכניסו בהם משקה חמץ חם או קר לזמן ממשך כבקבוקי בירה, מתר להשתמש בהם בפסח, ובלבד שישטפם וידיחם היטב. פן פסק מרו רבנו יוסף קארו בשלחן ערוך (סימן תנא סעיף כו). והוא הדין לשאר ימות השנה שמתר להשתמש באותן כוסות וצלחות של זכוכית למאכלי בשר ולמאכלי חלב.

כן דעת רוב הראשונים, ומהם: רבנו תם, הרשב"א, הרא"ש, הר"ן, המאירי, המרדכי, האשכול, הראב"ה, המכתם, הרשב"ץ, רבנו ירוחם, אוהל מועד ועוד. וכן פסקו רבים מהאחרונים, הכנסת הגדולה, הפרי חדש, שלחן גבוה, שער המפקד, הפרי מגדים ועוד, והעידו שכן המנהג בארץ ישראל וגלילותיה. ואף הרמ"א לא החמיר אלא בפסח, אבל בין בשר לחלב מודה לרוב הראשונים שמוטר, כך כתבו הכנסת הגדולה, מנחת יעקב, קהל יהודה, זרע אמת, מהר"ם מברסק, מהר"י אשכנזי ועוד.

ובתשובות והנהגות לפנ"מ שטרנבוף כתב, שגם בליטא נהגו להקל בזה בין בשר לחלב. ובשו"ת משנה הלכות (חלק ט סימן קסח) שאל השואל, על מה שמכו רבים מבני אשכנז להקל בכלי זכוכית בבשר וחלב, מאחר ולא מצא לזה סמך בשום מקום. והשיב לו הרב, שלא ראינו אינה ראיה, שהרי כתבו הפוסקים שאף למחמירים בכלי זכוכית, החמירו דוקא בפסח שאסורו במשאו, אבל בשאר אסורים לא חששו. ועין שם עוד, וסיים בזה הלשון: "ושמעתי מגדול אחד בדרנו, שאשתו הרבנית רצתה להחמיר ולקחת כוסות של זכוכית לבשר לבד ולחלב לבד, ומחה

בה ואמר, כִּד רְאִיתִי בְּבֵית אִמִּי הַצְדָּקְנִית שֶׁהִיְתָה מְקַבֶּלֶת מִגְּאוּנֵי וְצַדִּיקֵי הַדּוֹר הַקּוֹדֵם, וְכֵן רְאִיתִי אֶצֶל שְׂאֵר צַדִּיקֵי הַדּוֹר הָעֶבֶר, וְאֵינִי רוֹצֵה לְשַׁנּוֹת מִמָּה שֶׁרְאִיתִי בְּבֵית אִמִּי, וְאֵל תִּטֵּשׁ תּוֹרַת אֲמִדָּ" (קנב). וְכֵן הוֹדִיעַ מֶרֶוּ רַבְּנֵי עוֹבְדֵי יוֹסֵף זְצוּק"ל בְּשַׁעֲרוֹ בַלְיָוִן, שֶׁכֵּן נוֹהַג בְּבֵיתוֹ בֵּין בְּפֶסַח וּבֵין בְּשָׂאֵר יְמוֹת הַשָּׁנָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָם כְּלֵי זְכוּכִית כְּדַעַת כָּל הַפּוֹסְקִים הַנ"ל.

מִנְהַג בְּנֵי אֲשַׁכְנַז לְהַחְמִיר בְּכֵלֵי זְכוּכִית שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶם בְּחֻמֵּץ חֵם, שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֶסַח. (הרמ"א סימן תנא סעיף כו) וְאוֹלָם, כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁל דּוֹרְלֶקֶס וּפִיֶרְקֶס, שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לְבִשּׁוּל עַל הָאֵשׁ מִמֶּשׁ, יְכוּלִים בְּנֵי אֲשַׁכְנַז לְהַכְשִׁירָם עַל יְדֵי הַגְּעֵלָה שֶׁלֹּשׁ פְּעֻמִּים וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֶסַח. וְאִין צְרִיךְ לְשַׁטְּפָם אַחֵר כִּד בְּמִים קָרִים כְּנֶהֱגוּ לְאַחַר הַהֲגֵעָלָה, מִחֻשֵׁשׁ שֶׁמֵּא יִתְפּוֹצְצוּ לְרִסְסִים. (קנה)

עֲדוֹת הַמְּזוֹרַח שֶׁנֶּהְגוּ בְּחוּץ לְאֶרֶץ הַחֲמִיר בְּכֵלֵי זְכוּכִית, וּבְאוֹ וּקְבָעוּ אֶת מְקוֹמָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רְשָׁאִים לְשַׁנּוֹת מִמִּנְהַגָּם כְּדַעַת מֶרֶוּ הַשְּׁלַחַן עָרוּךְ, אִף בְּלֵי הַתָּרָה. (קנה, קנז, פו)

כְּלֵי פִלְסְטִיק, עֵץ, אֶבֶן, אֲמִיל [פח מצפה בחמור לבן או צבעוני] – הַכֶּשֶׁר כְּלִים אֵלּוּ, כְּהַכֶּשֶׁר כְּלֵי מַתְכוּת הַמְּבֹאָר לְעִיל. (קנא, קנז)

כְּלֵי חֶרֶס

אִין מוֹעִיל הַכֶּשֶׁר לְכֵלֵי חֶרֶס, כִּי הַתּוֹרָה הַעִידָה עֲלֵיהֶם שְׂאִינָם פּוֹלְטִים. וְלָכֵן יִנָּקֵם הַיֵּטֵב שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֲמֵץ נֶכֶר בָּהֶם, וְיִצְנִיעֵם בְּמָקוֹם מִיַּחַד, וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֶסַח. וְאוֹלָם אִם הַשְּׂמוּשׁ בָּהֶם בְּמִשְׁקָה חֲמֵץ צוּנוּ כְּמוֹ בִירָה, וְשָׁהָה הַמִּשְׁקָה בְּתוֹכָם 24 שְׁעוֹת וּמִעֲלָה, הַכֶּשֶׁר בְּהַגְעֵלָה. אוֹ שְׂמִילָאָם מִים, וְלֹאֲחֵר 24 שְׁעוֹת יִרוֹקוּ אֶת הַמִּים וְיִמְלֵא שׁוֹב מִים אֲחֵרִים לְמִשְׁךָ 24 שְׁעוֹת, וִירוֹקוּ וְיִמְלֵא שׁוֹב לְמִשְׁךָ 24 שְׁעוֹת, וְאִזּוּ רְשָׁאִי לְתַת בָּהֶם יִין לְלִיל הַסֻּדֵר. (סימן תנא ס"א, סכ"א. קמט)

שְׂמוּשׁ בְּצוּנוּ

כְּלִים שְׂרֵב שְׂמוּשֵׁם בְּצוּנוּ, כְּגַבִּיעַ שֶׁל קְדוּשׁ וְכוֹסוֹת כְּסוּף וְכוּדְמָה, שֶׁשׁוֹתָה בָּהֶם מִשְׁקִים שֶׁל חֲמֵץ כְּמוֹ בִירָה אוֹ וִיסקִי, אִף עַל פִּי שְׂמִידֵי פֶעַם נוֹתוּן בָּהֶם מִשְׁקָה חֵם וּמְטַבֵּל בּוֹ בִּיסקוויט, דִּי לְשַׁטְּפָם וְלְהַדְיָחָם הַיֵּטֵב. וּבְנֵי אֲשַׁכְנַז מִחֲמִירִים לְהַגְעִילָם בְּרוֹתְחִים. (סימן תנא ס"ו. קמז)

מְקַרֵּר

יִנְקָה הַיֵּטֵב אֶת הַמְּקַרֵּר, וּבְפֶרֶט בְּגוּמִיּוֹת שֶׁבְּדִלְתוֹת וּבְחִרְצִים. (קמח)

שְׁלַחַן

אִם אוֹכֵל יִשְׁרִירוֹת עַל הַשְּׁלַחַן לְלֹא מִפָּה, נֶהְגוּ לְעָרוֹת עָלָיו מִים רוֹתְחִים. אִדְּ אִם יֵשׁ חֻשֵׁשׁ שֶׁיִּתְקַלְקַל, דִּי בְּכִד שֶׁיִּכְסֶּה אֶת הַשְּׁלַחַן בְּמִפָּה כָּל יְמֵי הַפֶּסַח. (קנט)

שנים תותבות

ישטף וינקה היטב את השנים התותבות, וטוב לערות עליהן מים חמים. (סג, קמה)

צעצועים

יש לשטף ולנקות היטב את כל צעצועי ומשחקי הילדים.

פְּשֵׁי הַמִּצְוֹת בַּפֶּסַח

השגחה מסמכת

כל מצרכי המזון שקונים לפסח, צריך להקפיד שיהיו כשרים לפסח בהשגחה מסמכת. ויקפיד בזה אפלו במצרכים שאינם ממניי דגן, כי יתכן מאד שבאחד מן הרכיבים ישנה תערובת חמץ שאינה ידועה לנו.

ארז וקטניות

לא חמץ

יש לדעת ולהודיע, כי הארז וכל הקטניות, כמו חמוס, שעועית, אפונה, עדשים ועוד, אינם חמץ כלל ועקר, ואין שום אסור לאכלם בפסח.

כמבאר במשנה מסכת פסחים (קיד ע"א) שצריך לאכל שני תבשילין בליל פסח. ובגמרא: אמר רב הונא שני תבשילין, כגון סילקא [תרד] וארז. ורבא היה מהדר כל שנה לאכל בליל פסח דוקא סילקא וארז, כיון שיצאו שני דברים אלו מפי רב הונא. ואמר רב אשי, מכאן למדנו שאין מי שחושש לדברי רבי יוחנן בן נורי שחלק על חכמים ואמר שהארז הוא מין דגן. ע"כ.

אלא שלפני כמה מאות שנים, כאשר היו שדות החטה והקטניות סמוכות זו לזו, היו משתלשלים גרעיני חטה לשדות הקטניות ומתערבים בהם, ולא כלם בקיאים היו לברר את הקטניות היטב לבל תשאר שם שום חטה. לא פעם קרה שהיו מוצאים בפסח גרגר חטה בתבשיל, שאז נאסר כלו. אי לכך, בארצות אשכנז הנהיגו על עצמם חמרה זו שלא לאכל קטניות, מחשש שלא יוכלו לבררם כהגון. מלבד זאת, פעמים רבות היו מיבאים ארז וקטניות בשקי הקמח, והיה נדבק קמח בארז, שדבר זה גרם לחמץ גמור. ועל כן בודאי שעל בני אשכנז להמשיך במנהגם, משום "ואל תטש תורת אבות" (בב)

כתב הטור (סימן תנג): יש אוסרים לאכל ארז וכל מיני קטניות בתבשיל, לפי שמיני חטים מתערבים בהן, וחמרה יתרה היא זו, ולא נהגו בו. וכתב הבית יוסף: גם רבנו ירוחם כתב, אותם שנהגו שלא לאכל ארז ומיני קטניות מבשל בפסח - מנהג שטות הוא, זולתי אם הם עושים להחמיר על עצמם, ולא ידעתי למה. ואולי לא ראה רבנו ירוחם מה שכתב הסמ"ק, שנראה שאסרו משום דדגן מעשה קדרה וקטנית מעשה קדרה, וגזרו שמא יבשל דגן כמו

קטנית. וגם יש מקומות שעושים פת מקטנית ויבואו לטעות ויעשו פת מדגו, אבל מיני ירקות שאינם דומים לדגן כלל, לא יבואו לטעות. וגם פעמים תבואה מערבת בהם, ואי אפשר לבררו יפה. ורבנו מנוח כתב טעם בשם ספר המנהגות, מפני שאין דרך לאכל קטניות במועד, שנאמר "ושמחת בחגך", ואין שמחה באכילת תבשיל קטניות. וסיים הבית יוסף: "ולית דחש לדברים הללו זולתי האשכנזים". וכתב הגאון יעב"ץ בספרו מר וקציעה: "ומעידני על אבא מארי הגאון חכם צבי זצ"ל, שפמה צער נצטער אותו צדיק על מנהג האשכנזים להמנע מאכילת ארז וקטניות בפסח, והיה אומר, אם היה לי כח הייתי מבטל למנהג הגרוע הלז, שהיא חמרה שמביאה קלה, ויוצא ממנה מכשול להכשל באסור חמץ גמור, כי מתוך שאין מיני קטניות וארז מצויים להמון לאכל ולשבע, צריכים לאפות מצה הרבה מאד, ואין נזהרים בעסה כראוי וכו', וגם נמנעים משמחת יום טוב מסבת חמרה שאין לה טעם ולא ריח, ואשרי שיאחו צדיק דרכו ונפץ חמרות אלו אל הסלע". ע"ש.

מנהגי חוץ לארץ

ישנן קהלות מסוימות מבני ספרד בחוץ לארץ, כמו בחלק מערי מרוקו ועוד, שנהגו בחמרה זו שלא לאכל בפסח קטניות או חלק מסוגי הקטניות. ואמנם, לאחר שעלו לארץ ישראל שהמרא דאתרא הוא מרו השלחן ערוך רבנו יוסף קארו זיע"א, אשר כל הספרדים ועדות המזרח ללא יוצא מן הכלל קבלו הוראותיו, רשאים הם לשנות מנהגם ולאכל קטניות ללא התרה. ואם המשיכו בחמרתם לאחר שעלו לארץ ישראל ולאחר מכן רוצים לשנות את מנהגם, יעשו התרה. ואם עשו התרה פנהגו לעשות בכל ערב ראש השנה או בערב פסח, אינם חייבים לעשות התרה על מנהגם זה, כיון שאמרו במפרש בהתרה, שכל מנהג טוב שגנהגו, הרי הוא בלי נדר (קנ"ד. ה"ע ח ס. חזו"ע ארבע תעניות רסו). וכבר התבטא הגאון חכם צבי שהיה מרבני אשכנז לפני כשלוש מאות שנה, ואמר: "הלואי והמצה שאני אוכל בליל הסדר תהיה כשרה ללא שום חשש חמוץ, כמו הארז והקטניות שאוכלים אחינו הספרדים בפסח". (פד, 10)

ידוע, כי כמה ממנהגי בני אשכנז הנהגו במקומות מסוימים בחוץ לארץ בקהלות בני ספרד, וכפי שמעידים כמה גדולים, כדלהלן: כתב הגאון רבי יוסף משאש, וזו לשונו: ונתפשט מנהג זה בארץ מולדתי, עיר ואם בישראל מקנס, בשנת תער"ב, על ידי איש צדיק רב ועצום כמוהר"ר זאב היילפרין, שבא מארץ אשכנז, והרביץ תורה הרבה בערי המערב, וקבע מנהג זה. ובשנה הראשונה עשו כדבריו רק בשייבה, אך שאר הצבור לא נהגו כן, אבל בשנים לאחר מכן, כלם נדררו אחר מה שהנהיג אותו רב מאשכנז, ונהגו כמותו. ע"כ. ובש"ת חמודי דניאל כתב, חכמי אשכנז בקרו בכמה ארצות של בני ספרד, כמו הדג, בגבל, פרס, מרוקו ועוד, ולמודו הלכות ונהיגו כפי המנהגים שלהם, ועד היום בהדו אינם זזים מספר קצור שלחן ערוך גאנצפריד, כפי שרבני אשכנז הנהיגו אותם. ודרךם של בני ספרד שהם נכנעים לקבל ונכפפים לבני אשכנז, בפרט אחר שהקימו שם תלמודי תורה ושיבות. ע"כ. ובהקדמה לסדר אבותינו כתב, ובשנות החמישים רצו שליחי חב"ד לערער על מנהג מסים במרוקו והציעו סדרים חדשים בעניני הכשרויות, ומיד נקראו לסדר דחוף על ידי בית הדיו הגדול שבקזבלנקה. ואמרו להם אנחנו מכבדים את רצונו של האדמו"ר בזה, ואנחנו נעזר לכם בכל מה שקשור להפצת תורה ויראת שמים, אבל אינכם רשאים בשום פנים ואופן להתערב במנהגי הארץ הזו. ע"כ. וכיוצא

בזה כתבו עוד מגדולי וגאוני מרוקו רבי רפאל עבו ועוד. וילקוט יוסף שבת א כרך ב תרפא)

צא וראה מה כתב הגאון רבי יהושע מאמאן זצ"ל על חכם אחד, שכתב כי בצפרו שבמרוקו נהגו אמותינו להדליק נרות שבת ואחר כך לברך. וזו לשונו: "ולא היא בכלל, אלא רק בזמן האחרון הבנות הצעירות שהיו לומדות בבית הספר של חב"ד, או בטאנג'יר בבית הספר של חב"ד, שם למדו אותן לברך אחר ההדלקה כמנהג האשכנזים, אך אני מקפיד על בנותי לברך רק לפני ההדלקה, וכדעת מרו מלפא ע"ה, וכך היה מנהג אמותינו וכו', ואני חוזר ואומר, אסור לומר שבעירנו צפרו היה המנהג בזה כהרמ"א, ולא היא בכלל, אלא העקר להלכה כמו שכתב מרו בבית יוסף". ע"כ. וילקוט יוסף שבת א כרך ב תרפד)

להלן מכתב מאד מענין ששלח לפני כ-50 שנה, הרב הגדול, ענק שבענקים, הגאון רבי רפאל ברוך טולידאנו זצ"ל הרב הראשי וראש אבות בתי הדין במרוקו, למרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל. וזו לשונו:

לכבוד ידידנו ואור עינינו הגאון המפרסם, סיני ועוקר הרים הר"ה"ג כמה"ר עובדיה יוסף (שליט"א)

יהי שלום בחילו שלוח בארמנותיו. ספרו יביע אמר חלק א' הגיעני, ובעיני בו התענגתי מרב חריפותו וגאונותו, יהי רצון שעוד יפוצו מעינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

וזאת להודיע למעלת כבוד תורתו, כי כשבאו למחננו תלמידי חכמים מאחינו האשכנזים, התחילו ללמוד דינים לתלמידים שלנו בספר קצור שלחן ערוך של הגאון ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל, שהוא על פי הוראות הרמ"א ואחרוני רבני אשכנז, ולכן עלה בדעתי לחבר קצור שלחן ערוך על פי מרו ורבתינו האחרונים הספרדים שאנחנו נגדרים אחריהם, אבל לא היו לי כמה מספרי האחרונים, ואנה ה' לדי ספר הקדוש כף החיים שחבר הרב הגאון המקב"ל ר' יעקב חיים סופר זצ"ל, ואמרת עת לעשות לה', ובעזרת ה' יתברך לקטתי ממנו בקצרה כל חדושי דינים הנחוצים, וכאשר עיני מעלת כבוד תורתו תחזינה מישרים, וכשבאתי לארצנו הקדושה נודע לי כי מעלת כבוד תורתו יש לו כמה השגות והערות על הספר כף החיים הנ"ל, ועוד כמה חדושי דינים אחרים, ובכן אם יואיל מעלת כבוד תורתו לשלח אותם לי, בלי נדר אעלה אותם בשמו, ואעדנם עטרות, בפמהדורא הנבאה. ולרום כבוד תורתו החיים והשלום אמן כן יהי רצון. החותם בברכת התורה רפאל ברוך טולידאנו ס"ט [מלפנים הרב הראשי וראב"ד במקנאס יאגפיה. מרוקו] (ש"ת יביע אומר ח"ו סימן מח. ועיין עוד בזה בחוברת השבת בהלכה ובאגדה, בענין מנהגי חוץ לארץ בברכת הדלקת נרות)

בן נשוי

בחור ספרדי שנהג בבית הוריו שלא לאכל קטניות, וכיום נשא אשה ועומד בךשיות עצמו, רשאי לאכל קטניות ללא שים התרה כלל. (פה)

מנהגי האב

אבא המצוה את בנו הנשוי שימשיך בחמרותיו שלא לאכל ארז וקטניות, והבן אינו חפץ, אינו חיב לשמע לאביו, אך יזהר להבהיר זאת לאביו בנחת ונעימות, והכל על מקומו יבוא בשלום.

אבא מבני ספרד שנוהג בהלכות הפסח או בשאר הלכות כדעה מסיקת שאינה כפסקי מרו השלחן ערוך, על הנו לשנות מאביו וללכת כפסקי מרו. ואפלו אם אביו מצוה אותו שימשיך כמנהגיו, יבהיר הנו לאביו בכבוד ובדרך ארץ שבני ספרד קבלו עליהם את הוראות מרו השלחן ערוך בין להקל בין להחמיר. ומכל מקום אם חפץ הנו מרצונו להחמיר כמנהגי אביו, רשאי. אבל להקל נגד מרו השלחן ערוך, אינו רשאי בשום פנים ואופן. וכבר כתב הגאון החיד"א, שספרדי שהקל כדעה אחרת נגד מרו השלחן ערוך, צריך תשובה וכפרה על זה.

כן דעת כל גדולי הפוסקים, ומהם: מהראנ"ח, מהר"ם גלאנטי, הלכות קטנות, מהר"ף, פרח מטה אהרו, מהר"א יצחקי גאב"ד חברון, גת ורדים, נחפה בפסח, החיד"א, רבי חיים מודעי בשו"ת חיים לעולם, הראש"ל צ"ר רבי מרדכי יוסף מייחס בשו"ת שער המים. והיעב"ץ כתב, שאין לנו לזוז מפסקי בעלי השלחן ערוך שהם הלכות קבועות לכל ישראל, והפורש מהם כפורש מן החיים. וכתב בשו"ת מטה לוי, ואנו מחיבים שלא לנטות מדבריהם ומין ושמאל, מאחר שכבר התפשטה הוראתם בכל העולם, וקבלו דבריהם כל עדת בני ישראל כהלכה למשה מסיני, כה דרכנו אשר קבלנו מהגאון שב יעקב, הפני יהושע, והגאב"ד רבי אברהם אבוש. ע"כ. וכ"כ בשו"ת בית אפרים, ובדברי חיים מצאנז ועוד. ובספר שלחן גבוה כתב, מין שבני ספרד קבלו הוראות מרו השלחן ערוך, כד ההלכה, ואפלו כשהרמ"א ואסף פוסקים כמותו חולקים עליו, אנו פוסקים כמרו בין להקל ובין להחמיר. וכן כתבו בשו"ת משפט וצדקה ביעקב, בית דינו של שלמה, מהר"י אלגאזי, רבי אליהו ישראל, חיים ביד, רבי ישועה בסיס, ערך השלחן, חקרי לב, מהרי"ט אלקים, פתח הדביר, פרך של רומי, רבי שלמה משה סזוין, זכרונות אליהו מני, רבי יעקב שאול אלקשר ועוד רבים מהפוסקים. כלם פה אחד, כי בני ספרד קבלו עליהם הוראות מרו, ואין לזוז מפסקיו כלל. והרוצה להחמיר, יחמיר לעצמו, אבל אין להורות כן לאחרים. וגם בשו"ת רב פעלים כתב שאפלו מאה אחרונים חולקים על מרו, אין אנו שומעים להם, כי אנו מחיבים ללכת אחרי הוראות מרו מנח הקבלה. ומה שהרב זצ"ל חולק בכמה מקומות, כבר בארו האחרונים שהוא מפני המנהג שנהגו בגדאד, או מכיון שבחיו לארץ פסקי מרו הם בגדר קבלת הוראות מרו, אבל בארץ ישראל שמרו הוא מרא דאתרא, אין להורות נגד דעת מרו השלחן ערוך זיע"א. (ה'ע"א יז. ילקו"י כיבוד אב ואם א שעה. ועיין עוד בהרחבה בחוברת "חג השבועות בהלכה ובאגדה")

אשכנזיה הנשואה לספרדי

אשה אשכנזיה הנשואה לספרדי, רשאית לאכל ארז וקטניות בפסח, וכן יכולה להקל בכל מנהגי הספרדים שמקלים בהם. וכתבו הפוסקים שפך עדיף שתעשה ככל מנהגי הספרדים, מאשר תחמיר על עצמה כמנהגי בית אביה, כי בזה שתתנהג בחמרות יתר על בעלה, גורמת למניעת השלום בבית, שחמור הוא מאד. וכבר כתב הרמב"ם (הלכות אישות פרק טו הלכה כ): "צווי חקמים על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ותעשה כל מעשיה על פיו, ויהיה בעיניה כמו שר או מלך, מהלכת בתאות לבו, ומרחקת כל מה שישנא, וזה הוא דרך בנות ישראל ובני ישראל הקדושים הסוהרים בזוויגו, ובדרכים אלו יהיה ישובם נאה ומשבח". ע"כ. (פו)

האם מתר לאשכנזי לבשל קטניות לספרדי?

מתר לאשכנזי לבשל לחברו הספרדי ארז ושאר מיני קטניות בפסח. וכמו כן רשאי לבשל ארז ביום טוב שביעי של פסח שחל ביום ששי, כדי שיאכלו ממנו הוא ובני ביתו בליל שבת שהוא אסרו חג של פסח, ואין בזה חשש ולא כלום. (פו. רבי עקיבא איגר, חת"ס, שדי חמד, מנחת יצחק, הגרבי זילבר, הגר"ש אלישיב, מגילת ספר. חזו"ע שבת ג קי)

ספרדיה הנשואה לאשכנזי

אשה ספרדיה הנשואה לאשכנזי, לא תבשל בביתם ארז וקטניות, אך כאשר מגיעה לבקור אצל הוריה בחג, רשאית לאכל שם ארז וקטניות. (פח)

אורח

אשכנזי המתארח אצל ספרדי, הגם שאינו אוכל קטניות, רשאי לאכל את המאכלים שהתבשלו בסירים שבשלו בהם ארז וקטניות ללא שום חשש. (פח)

בדיקת הארז

בהיות והמציאות כיום שהארז נקי מפל חשש חטה, על כן, די לבדוק את הארז פעם אחת בתשומת לב רבה לבל תמצא בו חטה. ויזהרו שלא לבדוק ליד הילדים כשהלחם בידם, שמא יפלו חלילה פרוטים. (וכן הורה מרו הראשון לציון והרב הראשי לישראל רבנו יצחק יוסף שליט"א)

אם לא בדק את האורז, מותר לבדוק את האורז בפסח עצמו.

מצה עשירה

קמח ומי פרות

מתר לכתחלה ללוש ולאפות עוגות מצה עשירה, דהינו עוגות מקמח חטה כשר לפסח הנלוש במיץ פרות, שמן, דבש, חלב, ביצים וכיוצא בהם, בלי מים כלל. ומתר להשהות עסה זו זמן רב, כיון שכלל גדול אמרו חז"ל (מסכת פסחים לה ע"ב): "מי פרות אין מחמיצים". ופשוט שצריך בזה זהירות מרבה, ונקפיד גם שהכלים יהיו יבשים ממים, כי אם יתערב בעסה אפלו מעט מים, יכולה העסה להחמיץ.

כן כתב הרמב"ם (חמץ ומצה פרק ה הלכה ב): "חמשת מיני דגן, אם לש אותם במי פרות בלבד בלא שום מים, לעולם אינם באים לידי חמוץ, ואפלו הניחם כל היום עד שנתפח הבצק, הרי זה מתר באכילה, שאין מי פרות מחמיצים אלא מסריחים, ומי פרות הם, כגון: יין, חלב, דבש, זית, מי תפוחים, מי רמונים, וכל כיוצא בהם משאר יינות ושמינים ומשקים. והוא שלא יתערב בהם שום מים בעולם". וכן דעת כל הגאונים, הרי"ף, רבנו תם, רבנו יצחק, העיטור, הרשב"א, הראב"ד, הראב"ה, אור זרוע הגדול, הרוקח, הרא"ש, נימוקי יוסף, הרמב"ן, רבנו ישעיה הראשון, המאירי, הר"ן, הגהות מיימוני, רבנו שמחה ועוד. וכתב הרב המגיד, ואפלו לכתחלה אין בו שום חשש, וכן נהגו, וכן עקר. וכתב מרן הבית יוסף (סימן תסב): "ולענין הלכה, המנהג הפשוט הוא, ללוש במי פרות בלא תערבת מים כלל, ואין חוששים בהם לחמוץ כלל, שמי פרות בלא מים אין מחמיצים אפלו שהו כל היום, ובכלל מי פרות נוהגים התר אפלו במי ביצים". וכן פסק בשלחן ערוך (תסב סעי' א, ד): מי פרות בלא מים, אין מחמיצים כלל. ומתר לאכל בפסח מצה שנלושה במי פרות אפלו שהתה כל היום, אבל אין יוצא בה ידי חובתו בליל פסח, מפני שהיא מצה עשירה, ובפסוק כתוב לחם עני. ומי ביצים ושאר משקים, כלם בכלל מי פרות הן. ע"כ. וכן המנהג פדעת רב ככל הפוסקים ומרו השלחן ערוך. וכמו שכתבו הפרי חדש, שלחן גבוה, הגאון רבי יונה נבון רבו של החיד"א. ומרן

החיד"א בשם מר זקנו הגאון רבי אברהם אזולאי כתב, שפּכּר פּשט המנהג בכל בני ספרד להתיר לכתחילה ללוש במי פרות בלבד. וכו דעת משפּט ודקה בעקב, שואל ונשאל ועוד. וכתב הנודע ביהודה, שרש"י שכתב שמי פרות מחמיצים מדרבנן, הוא יחיד בדבר, ולא מצאנו לו חב. והפרי חדש כתב, שרש"י עצמו אינו סובר כן להלכה. ועיין שו"ת יחיה דעת חלק א סימן י, ביע אומר חלק ט סימן מב. שו"ת שמע שלמה חלק ד סימנים יב-טו) וכן היה מנהגו של מרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לאכל מצה עשירה בפסח, וכמובא להלן.

"פפושדו" ו"גטניו"

ובהיות וישנן שמועות שונות ומשונות, בדעת מרו הראשון לציון מאור ישראל רבנו עובדיה יוסף זצ"ל בענין המצה עשירה של מאפיות "פפושדו" ו"גטניו", אף שדעתו הרמתה כתובה שחר על גבי לבן בספרו שאלות ותשובות! ביע אומר חלק ט' סימן מב, ואם כן מה יש עוד להסתפק בענין? גם מי שהיה מצוי בשעריי של מרו זצ"ל, שמע כמה וכמה פעמים את דבריו בזה, אם במוצאי שבתות בבית הפנסת "היזדים", ואם בלילי ששי בשיבת "אור החיים" שבשכונת הבוכרים בירושלים ועוד בהזדמנויות רבות. בכל זאת העתקנו להלן מלה במלה משעור שמסר מרו זצ"ל, ובכך נקוה שיפסקו ההשערות וההמצאות השונות והמשונות בדעת מרו זצ"ל.

מלל משיעורו של מרו זצוק"ל

ובכו, לאחר שמרו באר בשעור בטוב טעם ודעת את הדין הנ"ל ש"מי פרות אין מחמיצים", שלדעת כל הראשונים אינם מחמיצים כלל ועקר, חוץ מרש"י שכתב שזה חמץ מדרבנן, ומרו השלחן ערוך פסק בדעת כל הראשונים, אמר מרו כדלהלן, וזו לשונו הקדושה מלה במלה: היום יש מצה עשירה שעושים בתל אביב, קוראים אותה "גטניו" "פפושדו", אלה יש עליהם משגיח מטעמי, תלמיד חכם ירא שמים, והוא עומד על המשמר ורואה שלא מכניסים שום טפת מים, אפלו כשרוצים לרחץ למשל את הקערה ששמה לשו את הקערה ורוצים אחר כך ללוש עשה אחרת, ויש קצת לכלוך בקערה, שוטפים אותה ביין לא במים, כדי שלא תהיה שום תערבת של טפת מים, כי אולי לא נגבו אחר כך ונשאר טפת מים, לכן עושים הכל ביין, ועומד על המשמר ורואה שהכל נעשה כדת וכדין. לכן בשביל זה המצה שלהם, היא מתרת לנו הספרדים ועדות המזרח שקבלנו הוראות מרו, ומרו פסק בדעת הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש. בזמנו כשהתחלנו לעשות את המצה עשירה הזאת של "גטניו" ו"פפושדו", הם באו אלי, הייתי אז רב ראשי של תל אביב, כי הרב אונטרמן עליו השלום הפרע להם, לא רצה לתת להם כשרות, אמר: מה פתאום, כתוב ברמ"א שזה אסור, אחר כך יבואו אשכנזים ויקנו, וכי אתם תפקחו שלא יבואו אשכנזים לקנות מצה עשירה? אז אתם מכשילים את האשכנזים שלנו. רבנו של עולם, בשביל האשכנזים שלא יאכלו, עושה גזרות עלינו שגם אנחנו הספרדים לא נאכל! איפה נשמע דבר כזה! ישעשה מודעות שאשכנזים לא יאכלו, אבל אנחנו בשביל זה צריכים להתענות בשביל! ואני פניתי אליו אז עליו השלום, אמר: אני מסכים, תעשה כפי מה שאתה מבין, כפי המנהג שלך. אמרתי לו במצרים באלכסנדריה כלם היו עושים, למה לגזר גזרות עלינו מה שלא קבלנו עלינו? אמר: כבודו צודק, וקבל את הדברים. רק כבודו ידאג שיהיה משגיח ירא שמים שלא יערבו טפת מים.

ישנם... אוהבים לחפש מתחת הארץ עלילות ברשע, אומרים אסור לאכל את המצות הללו של גטניו, למה אסור, בשביל מה אסור, למה יומת מה עשה, כתוב בשלחן ערוך שמתר, מה אתה רוצה להיות חסיד יותר משלחן ערוך? לא רוצה אתה לאכל, שלא תאכל, למה בשביל זה לאסר עלינו? אלה שיש להם דעות משונות, רוצים לאסר עלינו דברים שאנחנו לא קבלנו, ענוש וענשו, עתידים ליתן את הדין, מה אתה רוצה להחמיר על עם ישראל? מה שמתר מתר, אנחנו

קבלנו הוראות הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש. כל שכן שאחרי רבים להטות, למה לנו להחמיר, בשביל מה להחמיר. לכן למעשה כמו שאמרת, יכולים לסמך על זה, יאכלו עניים וישבעו. מתר לאכל את המצה עשירה הזאת, שאנחנו קבלנו הוראות מרן. עד כאן מלה במלה מלשונו הטהורה של מרן זיע"א.

מרן בעצמו אכל

והדברים ידועים ומפורסמים לכל באי ביתו של מרן זצוק"ל, שמרן בכבודו ובעצמו היה אוכל ממצה עשירה זו של "פפושדו" ו"גטניו" בפסח, ומחלק ממנה גם לנכדיו ואורחיו. וכן העיד הגאון רבי משה מאיה שליט"א במכתבו, שראו עיניו ולא זר שמרן היה מגיש מעוגיות אלו בחול המועד פסח לאורחים שבאו לבקרו לכבוד החג, ולקיים מצות הקבלת פני רבו ברגל.

וזו לשון המכתב: "ומעידים אנו כי בעת שקיבל מורנו ורבנו, פאר הדור והדרו, ראש גולת אריאל ורבן של כל בני הגולה מרן עט"ר רבי עובדיה יוסף זצוקלה"ה, את פני הבאים "להקביל פני רבו ברגל" בחול המועד פסח, הכיבוד שהיה על שלחן היה עוגיות מצה עשירה של 'פפושדו'. וכן העיד הרה"ג רבי אליהו שטרית שליט"א, שזכה לשבת יום יום אצל מרן במשך עשרים שנה, ותיעד את כל אשר ראו עיניו בספר "רבנו", ושם (עמוד שמט) כתב, שראה את מרן אוכל מעוגיות אלו של "פפושדו" בחול המועד פסח תשס"ו.

ומעשה בשרו רדיו באחד מערוצי הקדש שדבר בחול המועד פסח תשס"ב נגד המצה עשירה של "פפושדו" ו"גטניו". כשפרו זאת למרן, קרא לו מרן ושאל אותו: אתה היית שמה? בקרת שמה? למה אתה מדבר סתם? היו מנחות מעוגיות אלו על השלחן של מרן, ולקח מרן עוגיה אחת וברך עליה "בורא מיני מזונות" ואכלה. לאחר מכן פנה לשדרו ואמר לו תקח עוגיה ותברך, כמוכן שכן עשה מיד, ברך ואכל. אמר לו מרן: "עתה לך ותספר ברדיו כל מה שראו עיניך פה". ישמע חכם ויוסף לקח, שלא יפתח פיו בדבורים מיתרים, וסיג לחכמה שתיקה.

שוב ספר לי ידיד תלמיד חכם הי"ו שפאשר ערך את המפתחות לספרו של מרן זצ"ל שו"ת "יביע אמר", באחת הפעמים הוא הגיע אצל מרן בחל המועד פסח כדי שיעמד על התקדמותו, ובאותה שעה מרן היה מטבל את עוגיות "פפושדו" בתיה, ושוחח עמו.

עדות נאמנה

ועתה, שמעו עמי ואדברה, ישראל ואעידה בך, כי תהלות לאל יתברך, זיכנו בורא עולם לשמוע את מרן מלכא זצוק"ל בשיעוריו ברבים למעלה משלושים שנה, ואני הקטן בעניותי, משתדל לפרסם את פסקיו של מרן ברבים, כפי ששמעתי מפי קדשו, וכדרכו בקודש שהיה אומר את ההלכה הצרופה לציבור, ללא 'עיגול פינות' בין להקל ובין להחמיר. ופעמים שהיה רוצה להראות את חוזק ההלכה הברורה, היה מתבטא בלשון שאף הוא עצמו נהג כן, ואחד הדברים הוא עניין זה של מצה עשירה, שהיה אומר שהוא עצמו אוכל ממנה. והדברים ידועים ומפורסמים לכל באי ביתו של מרן זצוק"ל.

"תאלמנה שפתי שקר, הדברות על צדיק עתק בגאונה ובזו".

ועם כל זה, כידוע שעוד בחיי חיותו של מרן, היו כאלו שלצערנו הרב, העיזו להוציא לעז על עוגיות אלו של "גטניו" ו"פפושדו", וכל שכן לאחר פטירתו, לא מעטים הם המוציאים לעז, אף שמעולם לא בקרו במקום, ולא ראו ולא כלום, וכל דיבורם רק מהשערות ודמיונות ושמועות

ופטפוטי מילים שהן. וזכורני, שעוד לפני כעשרים וחמש שנה, אמר חכם אחד, שלא כדאי לאכול מעוגיות אלו, כי איך אפשר להכשיר את המקום והכלים כהוגן. ואין ספק שטענות אלו וכיוצא בהן, נובעות מהשערות ודמיונות בלבד, מבלי לחשוש היאך נוציא לעז על מפעל שלם, ונפרסמו ברבים, כאשר לא נבדקו הדברים כראות!! ואף אם אתה בטוח בעצמך, שאי אפשר להכשיר את המפעל במאה אחוז, למה לא תטריח את עצמך לנסוע לשם ולראות את הדברים מקרוב, וכי עד כדי כך חשוב בעיניך מרן זצוק"ל להכשיל את הרבים באיסור חמץ בפסח!! הלוא אתה יודע שמרן מפרסם ברבים את ההיתר, ומדבר על זה מידי שנה בשנה, ואיך תוציא לעז, בלי לבדוק את הדברים מקרוב!! מפליא!!! ואדרבה, אם דבריך נובעים מראת שמים הבושרת בקרבך, תבוא למפעל, תדרוש ותחקור, ואם חלילה, נראה לך שמשהו לא טוב, תבוא ותגיד, ותפרסם ברבים לשם שמים. וכבר אמר דוד המלך: "תִּאֲלַמְנָה שְׁפָתַי שִׁקְרָה, הַדְּבָרוֹת עַל צְדִיק עֲתֵק בְּגִיאָה וּבִזָּה".

לְהִרְאוֹת חֲבֵתוֹ שֶׁהֵלְכָה כְּמוֹתוֹ

ועתה שְׁמַעְנָה וְאַתָּה דַע לְךָ, כי אף שפשוט וברור שאנחנו נאמנים לדברי מרן זצוק"ל, וברוך השם זוכים מידי שנה בשנה לאכול דוקא מעוגיות אלו בפסח, ועושים זאת בשמחה ובכוונה תחילה, על פי דברי הגמרא במסכת פסחים (קיד ע"ב) שְׁצָרִיד לְאָכַל בְּלִיל פֶּסַח שְׁנֵי תַבְשִׁילִין, זָכַר לְקָרְבוֹ פֶּסַח וְזָכַר לְקָרְבוֹ חֲגִיגָה. וְאָמַר רַב הוֹנָא: שְׁנֵי תַבְשִׁילִין, כְּגוֹן סִילְקָא [תְּרִדִין] וְאֲרוּזָא [אֲרוֹז]. וּמְסַפֵּרֵת הַגְּמָרָא, שֶׁהָאֲמוּרָא רָבָא הֵיךְ מְחַזֵּר כָּל שְׁנָה לְהַבִּיא לְשִׁלְחוֹ סִילְקָא וְאֲרוּזָא, הוֹאִיל וְיֵצֵא כֵן מִפִּי שֶׁל רַב הוֹנָא. וּפְרַשׁ הַרְשָׁב"ס: וְכָל שָׁכֵן שֶׁיְכוּל לְהַבִּיא לְשִׁלְחוֹ שְׁנֵי מֵינֵי בָּשָׂר, אֲבָל רָבָא הַבִּיא בְּדוּקָא סִילְקָא וְאֲרוּזָא, "בְּשִׁבִיל חֲבֵתוֹ לְהִרְאוֹת שֶׁהֵלְכָה כְּמוֹתוֹ". ולכן, גם אנחנו אזובי הקיר, כדי להראות את חיבתנו למרן מלכא שהלכה כמותו, אוכלים עוגיות אלו בדוקא מידי שנה בשנה, וגם להוציא מאותם המוציאים לעז ושם רע ללא שום מקור אמיתי.

ובכל זאת, אמרתי לעצמי, מאחר ובישיעתא דשמיא זיכני השם יתברך לדבר בשיעורים ברחי הארץ, וישנם תמיד את אותם המעטים שאוהבים לשאול: האם ראית בעיניך!! האם בקרת במקום!! וכיוצא באלו מטענות שונות ומשונות. לכן הלכתי בעצמי לראות את הדברים מקרוב, ובקרתי במפעל "פפושדו" בעיר חולון. ועתה אשיחה וירווח לי, את אשר ראו עיני ולא אז:

משגיח ירא השם מרבים

ביום שלישי ט"ז בשבט ה'תש"פ, הגעתי למפעל "פפושדו", והתקבלתי בשמחה רבה ובמאור פנים, על ידי המשגיח היקר ירא השם מרבים רבי יוסף ג'וליאן ה"ו, שנאות להסתובב עמי ולהראות לי את כל התהליך מתחילתו ועד סופו במשך שעה שלמה.

אפשר להפתיע מתי שרוצים

ואני מוכרח לציין, שכאשר התקשרתי כשבועיים לפני כן שאני רוצה לבוא ולבקר, נענית בשמחה רבה, בלי שהוא מכיר אותי, ומעולם לא ראיתיו, כי כך היא ההתייחסות לכל אחד ואחד. ואמר לי המשגיח, בבקשה ממך תפרסם שהמקום פתוח ואפשר להפתיע באיזו שעה שרוצים. ואני הקטן ממליץ ללכת ולראות, כי באמת זה מדהים, איך הכל נעשה בחכמה ובתבונה, ובמחשבה תחילה, לחשוב על כל דבר ודבר ובהידור רב.

איסור אכילה ושתייה במפעל

כמו כן, אמר לי המשגיח, כי אף על פי שבדרך כלל, עובדי מפעל מביאים איתם אוכל מהבית לשעות העבודה, כאן הוא אסר עליהם לאכול כלום בשום פנים ואופן, ואפילו לא ללעוס

מסטיק בשטח המפעל, כדי שלא יהיה חשש כלשהו. גם שתיית מים אסורה בשטח המפעל, ורק בכניסה למפעל בסמוך למשרד, ישנה עמדה של מים, שכל פועל יש לו בקבוק פרטי מסומן, ושיתה רק שם, ולא בשטח המפעל כלל ועיקר.

נקיון יסודי

כידוע שמפעל זה עובד כל השנה על עוגיות חמץ בהשגחת הבד"ץ של העדה חרדית, ובתחילת חודש טבת, הוא עובר תהליך נקיון יסודי מאין כמותו, במשך שלשה ימים. את כל חלקי החילוף ששייך להחליף, ברור שמחליפים במיוחדים לפסח, כמו: **משטחי בד** שעליהם מונחות העוגיות קודם אפייתן, ונכנסים בסרט נע לתנור. **השבלונה** – תבנית גדולה עגולה העושה את צורות העוגיות. **הגלגלת** של מריחת הביצים, וכיוצא בהם. ואת החלקים שלא שייך להחליפם, שוטפים וממריקים היטב היטב, עם חומרי ניקוי פוגמים עד מאוד, באופן שאף אם אולי היה נשאר משהו מן המשהו של פירור חמץ, הרי שהוא נפגם והיה כלא היה. ולמשל את המיקסר הענק, לאחר שניקוהו היטב היטב, מלבנים אותו בברנר, לתוספת ניקיון, באופן שבמציאות לא שייך שישאר שם משהו של משהו של חמץ. וכל שכן זה מדובר לפני הפסח, שעדיין החמץ בטל בשישים.

אין מים בכל המפעל

דבר נוסף יש לציין, שבתחילת תקופת הכנת העוגיות לפסח, המשגיח סוגר את הברז הראשי, באופן שאין מים בכל הברזים שבמפעל בכל תקופה זו. ומידי פעם בודק המשגיח שוב ושוב, שהברזים פתוחים ולא יורד מהם מים.

קמח המיועד למצות

ועתה בא נבוא לעצם תעשיית העוגיות לפסח: ראשית, המרכיב העיקרי הוא הקמח, שמיוצר במפעל "אם החיטה" בירושלים, מפעל המיוחד לפסח, שבו טוחנים חיטים שאינן לתותות במים, וכמעט כל המאפיות של המצות לפסח בארץ, קונים ממנו את הקמח. הקמח מגיע בשקים ענקיים סגורים היטב היטב, ומרוקנים אותו למיכל ענק מְיֻמָּדִים, המחובר בקיר המפעל מבחוץ, ומשם הוא עובר דרך צינורות אל תוך המפעל, ומשם למערבל – המיקסר, והלאה. באופן שאין מגע יד אדם כלל בכל התהליך עד לגמר המוצר לגמרי – עד הכנסת העוגיות בשקיות למכירה.

כניסה למיכל הענק

לאחר מכן, הכניס אותי המשגיח פנימה, בין המיכל הענק של הקמח לקיר, והראה לי פתח בצידו של המיכל, בגודל כ-60 ס"מ על 60 ס"מ, סגור במנעול, שמפתח זה, בכל שנה ושנה, משחיל את עצמו, הגאון הרב אברהם יוסף שליט"א, רבה של חולון, ונכנס בכבודו ובעצמו אל תוך המיכל הענק לפני תחילת הייצור, לאחר שהמיכל עבר תהליך ניקוי יסודי בלחץ אוויר חזק עד מאוד מכל שיירי קמח שהוא, ובודק את המיכל הענק, שאין שם שיירי קמח שהוא.

רק לאחר שני קוי יצור

והנה הגם שהכשירו את כל המפעל כדת וכהלכה, ובקפדנות מרובה, והוא כשר לפסח למהדרין מן המהדרין, מפעילים שני קווי ייצור מתחילתם ועד סופם על פס "חמץ", ואף שבאמת העוגיות כשרות לפסח למהדרין, משווקים אותן כאילו הן "חמץ", כדי שאפילו אם חלילה היה משהו מן המשהו של חמץ שאולי נשאר באיזה מכשיר שהוא, הרי שיבלע בבצק החדש הכשר ויעלם. ולאחר שני קווי יצור אלו, מתחילים לייצר את העוגיות הנמכרות בכשרות לפסח.

היין

עתה נעבור לתהליך היצור של היין שמערבים בקמח. היין הוא לבן, יבש ומבושל. הוא מוזמן מתחילת הבציר מ"קבי ירושלים", בכמות מסוימת שהמפעל מזמין מראש, באופן שאי אפשר להזמין אחר כך שום יין נוסף, כי יין זה מכינים אותו מראש לצורך העוגיות של פסח.

את היין מכינים ב"קבי ירושלים" במיכל ענק מִימְדִים. קודם לכן, שוטפים את המיכל והצנרת ביין משאריות היין הקודם, ולאחר מכן מייבשים אותו, ואז הגאון הרב אברהם יוסף נכנס בכבודו ובעצמו אל תוך המיכל, לבדוק שהוא יבש, ואין בו שום יין ולא מים ולא כלום, ורק אחר כך מייצרים את היין לעוגיות אלו. [ואגב, שמעתי מהגאון הרב אברהם יוסף שליט"א, שקרה פעם באחת השנים שהעבירו את היין למיכלים גדולים בשעת גשם, ואף על פי שהכל עבר דרך צינורות, ולא היה חשש שנכנסו אפילו מעט מים, כי הכל סגור, בכל זאת פסל את היין בשביל העוגיות לפסח. ללמדך, עד כמה ההקפדה מרובה עד מאוד!!!]

את היין מעבירים לתוך מיכלי פלסטיק גדולים, וסוגרים אותם עם פְּלוֹמְבָה מיוחדת, וככה הם מגיעים למפעל סגורים, ואף אחד לא רשאי לפותחם אלא המשגיח.

את היין מרוקנים לתוך מיכל גדול, שממנו עובר היין דרך צינורות. מיכל זה סגור במנעול, שאין מפתח אלא למשגיח, ואך ורק הוא פותח ונותן את היין לתוכו. ממיכל זה, יוצא צינור שעובר בו היין ומשתלב בהמשך יחד עם הקמח. צינור זה הוא צינור מיוחד להעברת היין, ואינו הצינור של כל השנה שמעבירים בו מים, שהוא סגור במשך כל תקופה זו.

הסוכר. הקקאו.

הסוכר מגיע סגור בשק ענק מימדים, ומונח בתוך עוד שק ענק סגור, כדי שחלילה לא יהיה פתח שהוא. ויש גם סוכר שמגיע בשקים בינוניים סגורים היטב. וכן **הקקאו** גם כן מגיע בשקים סגורים היטב, ללא שום חשש כלל ועיקר.

הביצים

הביצים שמערבים בבצק, וכן הביצים הנמרחות על העוגיות קודם האפיה להבריקן, אין בהן תערובת מים כלל ועיקר. כי במפעל ליצור הביצים, שוטפים בכל ערב את המכונות והצינורות במים, שלא יסריחו משאריות הביצים. ולצורך הביצים לעוגיות אלו, מקפידים לייצר בבוקר תחילה ביצים חדשות שהן שוטפות את המכונות והצנרת מכל שאריות המים, ורק לאחר מכן מייצרים את הביצים עבור העוגיות לפסח, ומגיעות במיכלים עם חותמת עבור עוגיות לפסח.

המרגרינה

המרגרינה, אינה מרגרינה רגילה שאנו מכירים כל השנה, אלא היא סוג אחר המיוצרת משמן דקלים, ואינה מכילה מים כלל. ולכן עוגיות "פפושדו", מיועדות גם ללא אוכלי קטניות.

צורות מיוחדות

לאחר תערובת כל הרכיבים: קמח, יין, סוכר, ביצים ומרגרינה, הכל נילוש במערבל ענק. ועובר לרידוד הבצק, ומשם לשבלונה שעושה צורות מיוחדות לעוגיות, שונות משאר העוגיות של כל השנה, כדי שהציבור יבדילו ביניהן.

חומרי התפחה

ומה שמעריבים חומרי התפחה, במציאות רואים שהוא לא מתפיה ולא כלום, כי חומר זה אינו פועל אלא בתוך התנור, ותפקידו רק לאוורר את הבצק בעת האפיה שלא יהיה דחוס מדאי, אבל בפועל אינו מתפיה ככל שמרים שמתפחים את הבצק עצמו, וכמבואר בשו"ת יביע אומר (חלק ט אורח חיים סימן מב אות ה). ע"ש.

תנור אפיה

ולענין האפיה בתנור, הנה בצקות העוגיות מונחות על רשת העוברת בתוך התנור הלוהט וכך נאפות. וכאן יש לדון, כי הרי כל השנה אופים על רשת זו חמץ, ומרן בשלחן ערוך וסימן תנא ס"ד) פסק, כלים שמשמשים בהם על ידי האור, צריכים ליבון עד שיהיו ניצוצות ניתזים מהם. וכאן אפילו בהיסק של זמן ממושך, לא יהיו ניצוצות ניתזים. ואמנם הרמ"א סיים, ויש מקילים אם התלבן כל כך, שקש נשרף עליו מבחוץ. ונוהגים כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה אלא שיש בו סדקים או שמחמירים ללבנו, די בליבון קל כזה. ע"כ. וכיון שהתנור צריך ליבון מן הדין, אם כן לכאורה צריך ליבון גמור עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו. אמנם כתב הפרי מגדים שלדעת האומרים שחמץ 'היתרא בלע' [נחשב היתר כל השנה], יש להתיר את התנור בליבון קל, וכבולעו כך פולטו. וכבר הבאנו לעיל (עמוד 115) שלדעת רוב הראשונים חמץ נחשב "היתרא בלע". ולכן אף שמרן השלחן ערוך פסק שחמץ שמו עליו, וכאילו איסורא בלע, מכל מקום במקום שאי אפשר לעשות ליבון חמור עד שניצוצות ניתזים ממנו, כמו בנידון שלנו, יש לסמוך על דעת רוב הראשונים. וכמו שמרן השלחן ערוך עצמו (סימן תנא ס"א) פסק, שמחבת די לה בהגעלה להכשירה לפסח, ואף שבירה דעה (סימן קכא ס"ד) פסק, שמחבת של גוי צריכה ליבון להכשירה? היינו משום שצירף דעת האומרים שחמץ היתרא בלע. וכמו שכתבו כמה וכמה אחרונים. ולכן גם בנידון שלנו שאי אפשר בענין אחר, ישהה את התנור מעת לעת, מעת אפית החמץ, ויסיקהו במידת החום הגבוהה ביותר, ויוכשר לפסח. ובצירוף דעת התוספות והר"ן, שכל שאי אפשר בענין אחר, נחשב כדעבד, ובפרט שאינו בן יומו, שאין כאן איסור תורה כלל. [וכל שכן אם נאמר שמה שפסק מרן שחמץ איסורא בלע, בגלל שהביא בבית יוסף (סימן תנא אות ד) בשם רבנו ירוחם שכן דעת רוב הפוסקים, אבל מאחר ונגלו לעינינו דעת רוב הראשונים שמפורש בדבריהם שחמץ היתרא בלע, אילו מרן היה רואה אותם, אולי היה מיקל.] ובצירוף סברת הכל בו בדין רחת, שאם ינקה אותה היטב ויחממנה הרבה בתוך התנור, די בזה, כי כבולעו כך פולטו. והוא הדין כאן שמסיקים את התנור היטב היטב, יש לומר שכבולעו כך פולטו. ושו"ת יחזה דעת חלק ב סימן סג, חזו"ע עמוד קלב)

והנה כאן במפעל משהים את התנור לא 24 שעות, אלא 72 שעות, ואחר שמנקים וממריקים אותו היטב היטב, מסיקים אותו במשך שעה וחצי על חום אדיר של 350 מעלות, שיש אומרים שדינו כליבון חמור. ובנוסף לזה שורפים גם בברנר בחלקים שאפשר. וכל שכן אם נצרף את הסברא של "נותן טעם בר נותן טעם של היתר", דְּהֵינּוּ שְׁהַחֲמֵץ נֶתַן טַעַם בַּתְּנוּרָה, וְהַתְּנוּרָה נֶתַן טַעַם בַּעֲוִיּוֹת שֶׁל פֶּסַח, וְעֵדֵינוּ זֶה הַתֵּר, כִּינּוּ שְׁנַעֲשֶׂה קִדְּם פֶּסַח.

שוקולד

המפעל מייצר שוקולד, מרכיבים של: סוכר, שומן דקלים, וקקאו בלבד. ובסיום האפיה חלק מהעוגיות ממשיכים לעבור בסרט נע תחת מכונה המזלפת עליהן שוקולד.

שטיפה ביין

בסיום האפיה של כל יום, אותם כלים שצריכים שטיפה, שוטפים אותם ביין ולא במים כלל,

וכן כלים הטעונים שרייה במשך הלילה שלא יהיו דביקים, כמו הגלגלת שמורחים על הביצים, משרים אותם בין ולא במים, כדי שחלילה לא ישאר מעט מים ויתערב בבצק.

ברכת הדרך ממרן

בצאתי מהמפעל, נכנסתי למשרד כדי לחזק ידי עושי מצוה - מנהלי המפעל - השומעים לקול מורים, וראיתי את תמונתו של מרן מלכא זצוק"ל מתנוססת לה לתפארה עם מנהל המפעל מר יעקב פפושדו הי"ו. או אז סיפר לי המשגיח, שבכל שנה הוא ובעלי המפעל היו נכנסים אצל מרן מלכא, לקבל את ברכתו, לפני תחילת הכנת העוגיות לפסח. ומרן היה מקבל אותם באהבה וחיבה גדולים עד מאוד, והיה אומר לו למשגיח: "אתה יודע שיש לנו הרבה מלעיגים, תשמור טוב... קהל עדתנו עליך יסמוכו..." והוא אומר שאף פעם הוא לא לקח מצלמה עמו, ודוקא כשהלכו בחודש טבת תשע"ג - שנה האחרונה לפטירתו של מרן, הביאו מצלמה, וזו התמונה שצילמו את מרן עם מנהל המפעל.

"תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם"

ומעתה בין תבין על אותם הממציאים טענות שונות ומשונות שמרן בשנותיו האחרונות חזר בו, ובאמת אין צורך לענות על חלומותיהם ועל דבריהם, כי כל דבריהם הבל ורעות רוח, שקר וכזב, "תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם". והנה ראית עדות מהשנה האחרונה לפטירתו של מרן כנ"ל.

"יאכלו ענוים וישבעו"

לאור כל האמור, הרוצה לאוכל מעוגיות אלו בפסח, יאכל וישמח ותבוא עליו ברכה. וכבר כתבנו לעיל שאדרבה אנחנו מהדרים לאכול מעוגיות אלו בפסח דוקא, כדי להראות שכך היא ההלכה כדברי מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, ולא חוששים לאותם מסכנים המוציאים לעז בטענות שהן. ודי בזה למבין, ישמע חכם ויוסף לקח, ויקבל את האמת ממי שאמרה.

ההלכה הצרופה

ועתה שְׁמַעְנָה וְאִתָּה דַע לָךְ, כי אף על פי שידוע לכולם שאין דרכנו להאריך בחיבורים אלו כל כך, אך הפעם יצאנו מגדרנו, כי מטרתנו מטרה קדושה וטהורה להעמיד הדת על תילה - תורתו של מרן מלכא גאון עוזנו ותפארתנו רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, שמסר נפשו כ-90 שנה למען עם ישראל. ותהלות לאל יתברך, זכינו שהקב"ה ריחם עלינו ושתל אותנו בדור יתום זה, ועשה סדר מופתי בכל התחומים והעניינים, אם בהלכה, ואם בהשקפה ובדרך חיים שהנחה אותנו את תורתו תורת אמת. אך מאחר וישנם שלצערנו הרב, מחמת חוסר ידיעה והבנה טובה בתורתו של מרן, "טח מראות עיניהם", ואינם מודים באמת, ובאים חלילה להפוך קערה על פיה, ולחבל בדרך שהנחה מרן את עם ישראל, ומנסים לשנות כיוונים ולהעמיס שיטות שונות בהלכה, עם חומרות שונות ומשונות שאינן תואמות את ההלכה הצרופה, שקבלנו תלמיד מפי רבו ורבו מרבו, עד למרן רבנו יוסף קארו זצ"ל שהנחה את קו הפסיקה האמיתי לכלל ישראל. על כן, מחובתנו להתריע על הדברים ולפרסמם ברבים ככל היותר, למען יכירו וידעו כל יושבי תבל, מה היא ההלכה הצרופה אשר הנחנו אלוקים בדורנו זה בדרך אמת.

מי החסיד האמיתי?

ועיין בספר מסילת ישרים (פרק כ) שכתב: נמצאת למד, שהבא להתחסד חסידות אמיתית, צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם, ולפי התנאים המתלוים להם, לפי העת, לפי החברה, לפי הנושא, ולפי המקום, ואם הפרישה תוליד יותר קידוש שם שמים ונחת רוח לפניו

מן המעשה - יפרוש ולא יעשה. או אם מעשה אחד במראיתו הוא טוב, ובתולדותיו או בתנאיו הוא רע, הכל הולך אחר החיתום והתולדה שהיא פרי המעשים באמת... ומעשה של רבי טרפון יוכיח (ברכות י ע"ב) שהחמיר להטות בקריאת שמע כבית שמאי, ואמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל. ואף על פי שמחמיר היה? אלא זה שענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל היה ענין כבוד לישראל, מפני המחלוקת הגדולה שרבתה ביניהם, וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם. והנה קיומה של תורה, שגמר דין זה ישאר בכל תוקף, לעד ולעולמי עולמים, ולא יחלש בשום פנים, שלא תעשה תורה חס ושלוש כשני תורות, ועל כן יותר חסידות הוא להחזיק בבית הלל אפילו לקולא, מלהחמיר בבית שמאי. וזה לנו לעינים לראות, אי זה דרך ישכון אור באמת ובאמונה, לעשות הישר בעיני ה' ע"ש.

"לא ידעו ולא יבינו, בחשכה יתהלכו"

הנה בעניינינו זה של אפיית העוגיות של מצה עשירה, צא וראה כמה המציאו טענות ותואנות שונות ומשונות להטיל דופי במצה עשירה, עד שמרוב התלהבותם וחשקם לפסלה, כתבו דברים שאין להם שחר, ואין בהם מן האמת.

ואפרש שיחתי, רב אחד פרסם ברדיו שאסור לאכול עוגיות אלו, מפני שהן עשויות מקמח שאינו שמור משעת קצירה, וכבר קיבלו עליהם כל ישראל לאכול אך ורק מצה שמורה. ע"כ. ואחר המחילה מכבוד תורתו, ראשית, עיין להלן (עמוד 179) מה שהבאנו דעת רבותינו הראשונים שכל הענין להשתדל לאכול מצה שמורה, הוא דוקא לצרף "מצות מצוה" שיוצאים בהן ידי חובה בליל הסדר, אבל שאר המצות שאוכלים במקשך ימי החג, רשאי לאכול לכתחלה מצות שאינן שמורות משעת קצירה, וכמבואר בבית יוסף ובשלחן ערוך וברבים מן האחרונים. וכבר כתב הנודע ביהודה, "ומנהגן של ישראל בכל פולין ואשכנז, שלא לחשש לאכול שמונה משעת קצירה אפילו בלילה הראשון אלא המהדרים מן המהדרים, וכן דעת הרמב"ם והרא"ש והרבה גדולים מקלים, ובדרבנן שומעים להקל". ע"כ. רק שהיום מצוי ברוך השם, ורבים רבים אוכלים "מצות מצוה" שמורות. אבל מכאן ועד ללמוד רבבים שצריכים בכל ימי הפסח לאכול שמונה דוקא, הרי זו הוראה שהיא נגד התלמוד וכל רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים. וכבר כתב מרן החיד"א: "אף שכל אחד מחמיר לעצמו בהלכות הפסח באשר תאנה נפשו, את צנועים חקמה להחמיר בביתו ובחומותיו. ואם הגיע להוראה, יורה על פי הדין דוקא". וכתב הגאון רבי חיים פלאג'י: המחמיר לאחרים נגד פסק מרן, ענוש יענש בידי שמים, שמאבד ממונם של ישראל.

זאת ועוד, לא ידעתי מנין לו העוז לומר "וכבר קיבלו עליהם כל ישראל לאכול אך ורק מצה שמורה", הלוא כל בר דעת מבין שדברים אלו אינם נכונים, צא וראה מציאות פשוטה, כי רוב המצות המיוצרות היום במפעלים של מצות יהודה ועוד ועוד מפעלים אחרים, אינן מצות שמורה, ורוב עם ישראל אוכלים ממצות אלו. וכי למי הם מייצרים, למוסלמים?! לנוצרים?! וכי לא עם ישראל אוכלים את המצות האלו?! אם כן מאיפה הבטחון הזה לומר: "כבר קיבלו עליהם כל ישראל לאכול אך ורק מצה שמורה"?! פלא והפלא.

וכמה פלא היה בעיני מה שראיתי בספר הליכות מועד (פ"ד ה"ג עמוד קט) שכתב: כיום מצוי עוגיות פפושדו או גטניו, אולם זה לא מהדרין, ואין מן הראוי לאוכלם בפסח, אף לא לילדים קטנים, ואפילו לא בערב פסח, כיון שיש בזה בעיות רבות, ונפרט את הדברים: א. עוגיות אלו אינן נעשות מקמח שמורה אלא מקמח רגיל שאינו שמור משעת קצירה. אנשים רבים טורחים לקנות מצות שמורה משעת קצירה שעולות יקר, ואילו עוגיות אלו הן מקמח של מצות רגילות, ואם אוכל אותן בפסח, אין תועלת בזה שמחמיר לאכול מצות שמורה. ודומה לאדם שאוכל

בבוקר שמורה, ובערב מצה רגילה. ב. בד"ץ בית יוסף ניסו לתת הכשר ולא נתנו, כי גילו שהשרוולים המפזרים חום לייבש את השוקולד מלאים בפירווי חמץ. ג. פעמים שהעובדים נמצאים לבד ליד חביות היין, ושותים מהיין, ויש בזה חשש יין נסך. ד. הרשת של התנור, לא ניתן ללבנה ליבון חמור. והוסיף: ששמע מרב גדול שעיקר ההיתר היה לאנשים רחוקים ותושבי חו"ל, שאם לא היה להם את זה, היו אוכלים חמץ, אבל בני תורה המקפידים קלה כבחמורה כל השנה, ונזהרים שלא לאכול אלא ממוצרים שיש להם כשרות מהדרין, אין מן הראוי שיאכלו עוגיות אלו בפסח. ולכן מסכם: שמותר לאוכלן רק עד סוף זמן אכילת חמץ. עכת"ד.

ולפני שנענה על דבריו: אני הקטן עומד ומשתומם, האם ככה ראוי שנתייחס לפסק של מרן מלכא זצוק"ל, שכל כך דיבר עליו ופרסם אותו ברבים שוב ושוב, וכתב עליו בספרו יביע אומר?! האם לא ראוי להתייחס יותר בכובד ראש, ולחשוב הלוא זהו המוצר היחיד שמרן נתן עליו הכשר במשך שנים רבות, וככה נכתוב?! ולדבריו, שכל ההיתר היה רק כדי להציל אנשים שלא יכשלו בחמץ בפסח, אם כן מדוע מרן אכל מעוגיות אלו, וכי מרן לא היה מספיק בן תורה וחרד לדבר השם?! וכי לא ידע מרן שאם הוא יתן הכשר, יאכלו מזה אנשים רבים יראי שמים, ולא רק אותם רחוקים שלא יכשלו?! ומדוע אפוא היה מרן כותב בהכשר: "יאכלו ענוים וישבעו", הלוא חלילה הוא מכשיל את הרבים במוצר שיש בו בעיות רבות, כלשונו הנ"ל?! ועל הכל, האם זהו כבוד התורה להתייחס לדברי מרן בצורה כזו, ולהשוות אותו לחלילה למכשיל את עם ישראל, ונותן הכשר למוצר כל כך מפוקפק?! מפליא ביותר, וקשה מאוד לעיכול!!!

והאמת אומר, כי עם היות שהרב המחבר הליכות מועד הוא ידידנו ואהובנו, ומכבדים אנו אותו באמת, אבל מאחר והאמת אהובה יותר, וכבר אמרה תורה "לא תהדר פני גדול", וכן דרשו רבותינו (סנהדרין ו' ע"ב) ופסקה הרמב"ם (סנהדרין פרק כב ה"ב): תלמיד שהיה יושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר, אם שתק, הרי זה עובר משום "לא תגורו מפני איש". ועל זה נאמר: "מדבר שקר תרחק". ע"ש. ועל אחת כמה וכמה, שמדובר פה בפסק של מרן מלכא זצוק"ל, שאין ספק שדברים שנכתבו כנ"ל אינם עונים על כבוד התורה כיאות למרן זצוק"ל, ואף כי ברור בלי שום ספק, שלא היתה למחבר שום כוונה רעה, אבל בהיות וספר שמודפס לרבים, רבים קוראים בו, ובעיניהם מצטייר כאילו חלילה, מרן היה כאדם שאינו אחראי כל כך למעשיו. ולעניות דעתי, אף חילול השם יש בדבר, כי בעיני הדור הצעיר, ובעיני אותם שעדיין לא נפקחו עיניהם להכיר בגדלותו ובתורתו של מרן, ומתלהבים מכל דבר המודפס עלי ספר, יכולים חלילה להגיע לידי זלזול ופקפוק בפסקיו של מרן, וחוששני לו מחטאת שמינה. ועל כרחנו לטובתו ולטובת עם ישראל, להעמיד את האמת לאמיתה של תורה על תילה, לבל יטעו חלילה בדברים אלו, שבודאי נכתבו כשגגה היוצאת, ומבלי משים כיאות, כדת וכהלכה.

ועתה לעצם הטענות: מה שטען שאין זה מקמח של שמורה, הנה ברור שאין זו טענה ולא כלום, וכבר בארנו זאת לעיל בטוב טעם ודעת, למבין מה זו פסיקת הלכה לאמיתה של תורה.

ומה שכתב, שהרי זה דומה לאוכל בבוקר שמורה ובערב מצה רגילה. הנה מעיד אני עלי שמים וארץ, ששמעתי אני הקטן ממרן זצוק"ל שכך אמר, שאפילו האוכל שמורה, יכול לאכול מעוגיות אלו. ואמנם באמת היה הדבר צריך באור, ויש שניסו להסביר את מרן שרצה לחזק את ההיתר ביתר שאת, מאחר ויצאו הרבה עוררים. אבל ידיד נפשי הגאון הרב יצחק לוי שליט"א הרב הראשי לנשר, שלח לי בזה באור יפה, וזה תוכן דבריו: אפילו המהדר לאכול מצה שמורה בכל הפסח, רשאי לאכול מעוגיות אלו בפסח, כפי שמצאנו כעין זה ברשב"א לענין פת גויים, שלא הותר לאוכלה מאופה גוי, אלא כשאין פת ישראל, או כשיש פת ישראל

אבל הפת של הגוי יפה וערבה לו יותר, או שהיא ממין אחר שאין לישראל, [כגון לחם של ישראל ופיתה של גוי], שכיון שדעתו נוחה יותר בפת זו מפני חשיבותה בעיניו, הרי זה כפת דחוקה לו, שמותר לאוכלה. וכתב שכן נהגו, ושכן דעת רבנו יונה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (יו"ד סימן קיב ס"ה). אמור מעתה, כל שכן כאן שאין זו אלא חומרה בעלמא לאכול רק שמורה, ולכן חומרה זו שייכת דוקא במצות ממש, שיש לו גם שמורה וגם לא שמורה, ומעדיף לאכול את השמורה. אבל בעוגיות אלו שאין לו כמותן מקמח שמור משעת קצירה, לא גרע מפת גויים שאף על פי שיש אוסרים אותה ממש, בכל זאת מותר במקום שהפת יפה וערבה יותר. ע"כ. ודברי פי חכם חן, שפתים ישק, משיב דברים נכוחים.

גם מה שכתב שם בהליכות מועד, ששמע ממישהו בשם מרן הראשון לציון רבנו יצחק יוסף שליט"א שהעיד, כי ב-20 שנה האחרונות לחייו של אביו מרן זצוק"ל, לא נכנסו עוגיות אלו לביתו בפסח, מטעם שאינן מקמח מצה שמורה. הנה ברור ששמועה זו אינה נכונה כלל ועיקר, וכבר הבאנו לעיל עדות מהרה"ג רבי אליהו שטרית שליט"א שזכה לשבת יום יום אצל מרן במשך עשרים שנה, ותיעד את כל אשר ראו עיניו, והעיד בספרו "רבנו", שראה את מרן אוכל מעוגיות אלו בחול המועד פסח תשס"ו, 7 שנים לפני פטירתו. גם ידידי הנ"ל הרב יצחק לוי כתב לי: "והעידו לי בני ביתו של מרן זיע"א, שממש בשנים האחרונות לחייו, העוגיות הללו היו בביתו. ושוב ביררתי אצל מרן הראש"ל שליט"א על זה, ואמר לי ששמועה זו היא שקר מוחלט, ומעולם לא אמר כדבר הזה שמרן לא הכניס לביתו עוגיות אלו בשנים האחרונות. ומכאן יש ללמוד שאין להתפעל כל כך מדברים המודפסים. עכ"ד.

ומה שטען שהשרוולים המפזרים חום מלאים בפירורי חמץ. כבר מלתי אמורה, שחבל שלפני הדפסת ספר לרבים, לא בודקים את המציאות בשטח. וידוע הדבר ומפורסם הענין עד היום, שכל מי שביקר במפעל יצא רק מתפעל מכל ההקפדות והדקדוקים שבכל דבר ודבר, ואיך אפשר לכתוב דברים כאלו אשר לא היו ולא נבראו, ואינני חלילה חושד בהרב הכותב שסילף האמת, אלא כנראה ששמע ממאן דהו. רק 'על אלה אני בוכיה', כי לפני שמפרסמים דבר כזה, וכי לא היה שווה לטרוח ולבקר במקום, או לפחות להרים טלפון לגאון הרב אברהם יוסף או למשגיח שנמצא יום יום במקום ולשאול אותו על זאת!! ואני הקטן, שאלתי את המשגיח על זה, ואמרתי לו שכך כתוב בספר הנ"ל, והמשגיח שהוא ירא שמים מרבים, אמר לי ששמועה זו הינה שקר וכזב, ולא היה ולא נברא. אם כן למי אני אמור להאמין, למאן דהו שלא נמצא בשטח, או למי שנמצא יום יום ומשגיח כבר 17 שנה במקום?!

ומה שטען שיש חשש יין נסך, הנה גם זה לא נכון כלל ועיקר, שכבר כתבנו לעיל שעיינינו ראו ולא זר את שמירת היין, והכל סגור ומסוגר, ואין אפשרות בשום פנים ואופן לקחת ממנו חוץ מהמשגיח. וזאת לבד ממה שהיין מבושל, והמשגיח נותן בו סוכר, שאז לדעת רבים, אין בזה חשש יין נסך כלל. (וכמו שבאר מרן זצוק"ל בהרחבה בטוב טעם ודעת בהליכות עולם ח"ז עמוד קמו)

ומה שטען שהרשת של התנור, לא ניתן ללבנה ליבון חמור, כבר בארנו לעיל ממה שכתב מרן מלכא בשו"ת יחיה דעת בטוב טעם ודעת, ומי יבוא אחר המלך.

סוף דבר הכל נשמע, שאנחנו קטני קטנים ואזובי הקיר, מתאבקים בעפר רגליו של מרן מלכא זצוק"ל, ומשתדלים להכיר במיעוט ערכנו, כי מה אנחנו מה חיינו, ועל אחת וכמה וכמה כלפי מרן גאון עוזנו ותפארתנו, שהיה מבחינת "אין דבר נעלם ממך, ואין נסתר מנגד עיניך", ועליו כבר אמרו: "לכו אל יוסף, אשר יאמר לכם יוסף תעשו", והולכים באורחותיו ובהוראותיו, בעוז

ותעצומות, בגאון ועוז, ללא פחד וללא מורא, ואדרבה גאים ושמחים בזה, מבחינת "ויגבה לבו בדרכי ה'", ולכן אוכלים בשמחה רבה מעוגיות אלו בפסח עצמו. וכבר אמרו (יבמות צט ע"ב): "ומה בהמתם של צדיקים, אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמם לא כל שכן?". ואשרי חלקם ומה נעים גורלם, של הזוכים לפרסם דברים אלו ברבים, לזכות את אחרים, כדי שיכירו וידעו כל יושבי תבל, פשר הוראתו של מרן מלכא זצוק"ל, ופשר הדבר שהיה חוזר על דבריו אלו ברבים שוב ושוב, ותבוא עליהם ברכת מרן זיע"א להם ולכל בני ביתם, אמון ואמון.

בְּנֵי אֲשֶׁכְנִז

מְנַהֵג בְּנֵי אֲשֶׁכְנִז שְׁלֵא לְאִפּוֹת מִצָּה עֲשִׂירָה אֶלָּא רַק לְחוּלָה אוּ לְזָקוֹ, וְיִכּוּלִים לְהַקְלֵם גַּם לִילְדִים קִטְנִים (ק"ח). כּוֹ פְּתַב הַרְמ"א (וּסִימון תּסב סעיף ד'): "וּבְמִדְיָנוֹת אֵלּוֹ אֵין נוֹהֲגִים לְלוּשׁ בְּמֵי פְרוֹת, וְאֵין לְשִׁנוֹת, אִם לֹא בְשַׁעַת הַדְּחַק לְצָרְכֵי חוּלָה אוּ לְזָקוֹ הַצָּרִיד לְזָה".

בְּעֶרֶב פֶּסַח מֵתָר לְבְנֵי אֲשֶׁכְנִז לְאָכַל מִצָּה עֲשִׂירָה, שְׁלֵא הַחֲמִירוֹ אֶלָּא בְּפֶסַח עֲצֻמוֹ. (וּסִימון תּעֵא סעיף ב, נודע ביהודה, ערוך השלחן סימן תמד סק"ה. רסח)

חֲנִיּוֹת

הַמוּכָר בְּחֲנִיּוֹתוֹ עוֹגוֹת 'מִצָּה עֲשִׂירָה', יֵשׁ לוֹ לְתַלּוֹת מוֹדְעָה שֶׁבְּנֵי אֲשֶׁכְנִז אֵינָם אוֹכְלִים עוֹגוֹת אֵלּוֹ בְּפֶסַח, זוֹלַת לְחוּלִים, לְזָקְנִים וְלִילְדִים קִטְנִים. (ק"ח)

וְקַל וְחִמְרָ בּוֹ בְּנֵי שֶׁל קַל וְחִמְרָ, לְעֵנֶינּוּ מוֹכְרֵי בֶשֶׂר "כֶּשֶׂר", כִּי מֵאַחַר וְיָדוּעַ שֶׁהַבֶּשֶׂר הַ"כֶּשֶׂר" הַנּוֹ טָרַף לְבְנֵי סִפְרָד, שֶׁכּוֹ דַעַת מְרוֹ הַשְּׁלַחַן עָרוּךְ וְכַמְבוּאָר בְּחוֹבֶרֶת "כַּשְׂרוֹת הַמַּטְבַּח", וְאֵין לְבְנֵי סִפְרָד לְאָכַל אֶלָּא בֶשֶׂר "חֶלֶק" בְּלֶבֶד, עַל כֵּן, עַל הַמוּכָר בֶּשֶׂר לְתַלּוֹת מוֹדְעָה שֶׁבְּנֵי סִפְרָד לֹא יִקְנוּ מֵהַבֶּשֶׂר הַ"כֶּשֶׂר" כָּלָל וְעָקָר. וְכֵן הָיָה מִתְחַלְתָּה [לְפָנֵי כ-150 שָׁנָה] כַּאֲשֶׁר תִּקְנוּ הַגָּאוֹן הַרְאֲשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבִּי יַעֲקֹב שְׂאוּל אֶלְיָשֶׁר זְצוּק"ל, תִּקְנָה זֶה שֶׁל בֶּשֶׂר "כֶּשֶׂר" וּבֶשֶׂר "חֶלֶק". וְיֵשׁ לְשִׁים לֵב לְזָה, כִּי רַבִּים מִבְּנֵי סִפְרָד אֵינָם מוֹדְעִים לְזָה, וְנִכְשָׁלִים וְאוֹכְלִים בֶּשֶׂר "כֶּשֶׂר" שֶׁבְּשִׁבְלִים הוּא טָרַף. וְדַע, כִּי בְּמִקּוּמוֹת שְׂמֻצוּיִים בְּעָקָר בְּנֵי סִפְרָד, כְּמוֹ בְּחֶלֶק מַעְרֵי הַפְּרִיפְרִיָּה, אֵין לְמוּכָר לְמַכּוֹר בֶּשֶׂר "כֶּשֶׂר" כָּלָל, אֶלָּא רַק "חֶלֶק", כִּי הוּא מַחְטִיא וּמְכַשִּׁיל אֶת הַרַבִּים הַטּוֹעִים מִחֲמַת חֶסֶר וְדִיעָה וְחֶסֶר הַבְּנָה בְּחִמְרַת הָעֵינָן. וְכִבָּר פְּתַב הַרְמַב"ם (וְהַלְכוֹת רוֹצֵחַ פ"ב ה"ד, וּסְפַר הַמְצוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה רַצּוֹ): כָּל הַמְכַשִּׁיל אָדָם שֶׁהוּא עוֹר בְּדַבָּר מְסִים, אוּ שֶׁחָזַק יָדֵי עוֹבֵר עֲבָרָה, שֶׁהָרִי הוּא עוֹר בְּדַבָּר זֶה שְׂאֵינּוּ רוֹאֶה אֶת דְּרֹךְ הָאֱמֻת מִפְּנֵי תַאֲוֹת לְבוֹ, אוּ שֶׁיִּפְתְּחוּ וְעִזְרָהוּ לְהַשְׁלִים עֲבִירָתוֹ, אוּ יִכּוֹן לוֹ סַבַּת הַעֲבִירָה, הָרִי זֶה עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה: "וְלִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מְכַשׁוֹל". ע"כ.

עוֹגוֹת מְקַמַּח מִצָּה

מֵתָר גַּם לְבְנֵי אֲשֶׁכְנִז לְאִפּוֹת עוֹגוֹת מְקַמַּח מִצָּה עִם מַיִם, שֶׁמֵּאַחַר וְהַמִּצָּה נִאֲפָתָה, שׁוֹב אֵינָה מִחְמִיצָה לְעוֹלָם. (פְּרִי חֲדָשׁ, שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה, חֶק יַעֲקֹב. ק"ח)

שֶׁאֵר מְצֻרִים

פְּצוּחִים

יֵשׁ לְהַזְהֵר שְׁלֵא לְקַנּוֹת שְׂקָדִים, פִּיסְטוֹקִים וְכִיּוּצָא קְלוּיִים הַנִּמְכָּרִים בְּשׁוּק, אִם אֵין עֲלֵיהֶם הַשְּׁגָחָה כְּדָת, מֵאַחַר וּפְעָמִים מְעַרְבִים בְּהֶם קִמַּח בְּמִלַּח שְׁעֲלִיהֶם. (ק"ח)

פְּרוֹת יְבֵשִׁים

פְּרוֹת יְבֵשִׁים כְּתוּבִים, צְמוּקִים, שְׁזִיפִים, מְשֻׁמְשִׁים וְכִיּוֹצֵא, הַנִּמְכָּרִים בְּשׁוּק בְּהַשְׁגָּחָה כְּדָת, שְׁיִבְשׂוּם בְּאֶפֶן שְׂאִין בְּהֵם חֲשֵׁשׁ חֲמֵץ כָּלֵל, מִתֵּר לְכַתְחֻלָּה לְאֶכְלָם בֵּין לְבָנֵי סִפְרָד וּבֵין לְבָנֵי אֲשֶׁכְנָז. (הרמ"א סימן תסז סעיף ח)

תְּמָרוּקִים. מִשְׁחַת נֶעְלִים. חֲמָרֵי נְקוּי.

חֲמֵץ שֶׁנִּפְסַל מֵאֲכִילַת הַכֶּלֶב בְּעֶרְב פֶּסַח, מִתֵּר לְהַנּוֹת מִמֶּנּוּ בַּפֶּסַח (סימן תמב ס"ט). אֲשֶׁר עַל כֵּן, תְּמָרוּקִים, בֶּשֶׂם וּמוּצָרֵי קוּסְמְטִיקָה, מִשְׁחַת נֶעְלִים וְחֲמָרֵי נְקוּי, אִם נַעֲשׂוּ לֹא הַשְׁגָּחָה לְפֶסַח, מִתֵּרִים, כִּיּוֹן שֶׁטַעֲמָם פָּגוּם וְאִינֶם רְאוּיִים לְכֶלֶב. (ק"ט. ילקו"י מועדים שס)

מִשְׁחַת שְׁנִים

מִשְׁחַת שְׁנִים שֶׁנִּפְסְלָה מֵאֲכִילַת הַכֶּלֶב אֵינָה צְרִיכָה הַכָּשֵׁר. וְאִם בְּטְעוֹת יִבְלַע, אִין זֶה נִקְרָא שְׁמַחְשִׁיב אֶת הַחֲמֵץ וְאֶכְלוּ. אֲבָל מִשְׁחַת שְׁנִים שֶׁל הַיְלָדִים בְּטַעַם תּוֹת שְׂדָה וְכדוּמָה, צְרִיכָה הַכָּשֵׁר, שֶׁהֵרִי לֹא נִפְסְלָה מֵאֲכִילַת הַכֶּלֶב.

תְּרוּפוֹת

תְּרוּפוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לֹא הַשְׁגָּחָה מִיַּחַד לְפֶסַח וְיֵשׁ חֲשֵׁשׁ שֶׁמְעַרְב בְּהוֹן חֲמֵץ שֶׁטַעֲמוּ פָּגוּם, מִתֵּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוֹן לְצַרְךָ חוּלָה שֶׁנִּפְסַל לְמִשְׁכָּב אִף שְׂאִין בּוֹ סִכְנָה, וּבִלְבָד שְׂאִין הַחֵד נִהְנָה מֵהוֹן כָּלֵל, כְּגוֹן כְּדוּרֵי בְלִיעָה. אֲבָל אִם הַחֵד נִהְנָה מֵהוֹן, כְּמוֹ כְּדוּרֵי מְצִיצָה אִו סִירוֹפ מְתוּק, אֲסוּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוֹן. וּמָה טוֹב לְבַקֵּשׁ מֵהַרּוּפָא שְׁיִרְשֵׁם לוֹ תְּרוּפוֹת הַכָּשֵׁרוֹת לְפֶסַח, כְּמוֹ שְׁמֻצֵי הַיּוֹם בְּרַב הַתְּרוּפוֹת. [וּבְאֵר הַרְמַב"ם שְׂדִין חֲמֵץ כָּכֵל מֵאֶכֶל אֲסוּר, שְׂאִם אִין בּוֹ הַנָּאָה לַחֵד, מִתֵּר לְהַתְּרַפֵּאת בּוֹ. וְכַתֵּב הַחֲזוֹן אִישׁ, אִף עַל פִּי שֶׁמְעַרְב הַעֲמִילוֹן בְּמִים וּמְחַמֵּץ, מְכַל מְקוּם אִם הוּא מְעַרְב בְּדָבָר שְׂאִינוֹ רְאוּי לְמֵאֶכֶל אָדָם, וְאִי אֶפְשֶׁר לְהַפְרִיד הַעֲמִילוֹן לְבָדוֹ, מִתֵּר לְבָלְעוֹ, כִּי בְּתַעֲרַבְתָּ כְּזוֹ לֹא שִׁיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא מְחַשֵּׁב אֶת הַחֲמֵץ [אֲחַשְׁבִּיה'] כִּי דַעְתּוֹ רַק עַל הַסְּמִים הַמְּוַעֲלִים לְרַפּוּאָה, מָה שְׂאִין כֵּן אִם הֵי רְאוּיִים לְאֲכִילַת אָדָם, הֵי אֲסוּרִים בְּאֲכִילָה וְהֵי חֲזֵב לְבַעַר.] (קכ)

סִיגְרִיּוֹת

הַרְגִיל בַּעֲשׂוֹן כָּל הַשְּׁנָה, מוֹתֵר לוֹ לַעֲשׂוֹן בַּפֶּסַח, וְאִין צְרִיךְ לַחֲפֵשׁ אַחַר סִיגְרִיּוֹת עִם הַכָּשֵׁר לְפֶסַח. (ש"ת יחזה דעת חלק ב סימן סא)

ועל כל פנים ברור שעל כל אדם להימנע מעישון סיגריות לגמרי, אחר שרבים מגדולי הרופאים קבעו בהחלט שהעישון מזיק ומסוכן מאוד לבריאות, ומביא לידי מחלות קשות, ומקצר את ימיו של האדם חס ושלום, ואף גורם סיכון לנמצאים בסביבתו של המעשן. ויש מקום לאסור לעשן על פי דין תורה, כפי שהזהירה התורה: "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". וכמו שאנו סומכים על חוות דעת הרופאים בענייני פיקוח נפש בשבת וביום הכיפורים ובשאר

דינים, כן אנחנו צריכים לשמוע להם להרחיק את עצמנו מדברים הגורמים סכנה לבריאותו של האדם. וכתב הגאון החפץ חיים בספרו ליקוטי אמרים: המרגיל עצמו בעישון סיגריות, עובר על "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ועתיד ליתן את הדיו, כי הרופאים גזרו אומר שהעישון מחליש את כוחותיו של האדם, ולפעמים נוגע הדבר גם בנפשו. על כן, שומר נפשו ירחק מכל עישון. ואף מי שהורגל בעישון, חובה עליו לצמצם ולהפחית לאט לאט עד שיפסיק לגמרי. (חזו"ע ארבע תעניות עמוד לז. ברכות עמוד שלב. הליכות עולם חלק א רסו. ועיין חוברת "הרפואה בהלכה ובאגדה")

✧ אסור השֵהית חִמץ ✧

אסורי התורה

נֹאמַר בַּתּוֹרָה (שמות יב יט): "שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם, כִּי כֹל אֲכַל מִחֻמְצָת וּנְכַרְתָּהּ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מַעֲדַת יִשְׂרָאֵל בְּגֵר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ". וּלְהִלֵּן נֹאמַר וַיֵּאמֶר יְיָ: "מִצּוֹת יֵאָכַל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֻמֶּץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שָׂאֵר בְּכָל גְּבֻלְךָ". וְנֹאמַר עוֹד (שמות יב טו): "תִּשְׁבִּיתוּ שָׂאֵר מִבֵּיתְכֶם".

אסור להשהות חִמץ שֶׁלָנוּ בְּרִשׁוּתָנוּ בַּפֶּסַח. וְהַמְשָׁהָה חֻמֶּץ בְּרִשׁוּתוֹ, בְּטַל מִצּוֹת עֲשֵׂה שֶׁל "תִּשְׁבִּיתוּ שָׂאֵר מִבֵּיתְכֶם", וְעֵבֵר גַּם עַל אֲסוּר "לֹא יֵרָאֶה לְךָ חֻמֶּץ". (סט)

חֻמֶּץ שֶׁעֵבֵר עָלָיו הַפֶּסַח

אָדָם שֶׁעֵבֵר וְהִשְׁאִיר חֻמֶּץ בְּרִשׁוּתוֹ בַּפֶּסַח, מֵאַחַר וְעֵבֵר עַל הָאֲסוּרִים הַנ"ל, אָסְרוּ חֻמְמִים חֻמֶּץ זֶה בַּהֲנָאָה בִּין לְבַעַל הַחֻמֶּץ וּבִין לְאַחֲרִים, וְעַל כֵּן אָסוּר לְהֵאָכִילוֹ אֶפְלוּ לְבַהֲמָה, חִיָּה וְעוֹף שֶׁל הַפֶּקֶד אוֹ לְגוֹי. (סימן תמח סעיף ג, ו. סט, עה)

נְקִיּוֹן הַבַּיִת

קִדְם לֵיל י"ד בְּנִיסוֹן יֵשׁ לְנִקּוֹת אֶת כָּל חֲדָרֵי הַבַּיִת נְקוּי יְסוּדֵי לְבַל יִשְׂאֵר שָׁם שׁוּם חֲשֵׁשׁ חֻמֶּץ. וְכֵן בְּכִיּוּסֵי הַבְּגָדִים וּבִילְקוּטֵי בֵית הַסֶּפֶר, בְּאֶרְוֹנוֹת הַמְטָבָח, בְּמִקְרָר, בְּרִכְבּוֹ, וּבְכָל הַמְקוֹמוֹת שֶׁאֲפֹשֵׁר שֶׁהִכְנִיסוּ שָׁם חֻמֶּץ בְּמִשְׁךָ הַשָּׁנָה. וַיְכַבֵּר אָמַר רַבֵּנוּ הָאֲר"י ז"ל: "כָּל הַנִּזְהָר מִמִּשְׁהוֹ שֶׁל חֻמֶּץ בַּפֶּסַח, מְבַטֵּחַ לוֹ שֶׁלֹּא יִחְטָא כָּל הַשָּׁנָה". (לב)

וַיִּקְפִּיד לְנִקּוֹת הַיֵּטֵב אֶת כִּיּוּסֵי הַבְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ בַּגְּמָרָא מִסְכַּת שִׁבְתָּ (יב ע"א) חֵיב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיּוּסוֹ בְּעָרֵב שִׁבְתָּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בוֹ דָּבָר שֶׁאֲסוּר לְצַאֵת בוֹ בְּשִׁבְתָּ. וְכֵן פֶּסַק מֶרֶן (סימן רנב ס"ז). וּמֵאַחַר וּפְעָמִים נוֹתֵן אָדָם בְּכִיּוּסוֹ מֵאַכְלֵי חֻמֶּץ, וְכַמְבָּאָר בַּגְּמָרָא (מִסְכַּת יָבֻמוֹת סג ע"א) עַל הַתְּנָא הַגְּדוֹל רַבִּי חִיָּיא שֶׁפְּשָׁהִיָּה הוֹלֵךְ לְשׁוּק אוֹ לְאִיזוֹ שְׂמֹחָה וְרוֹאֶה דָּבָר מֵאַכְל שְׂרָאוּי לְאִשְׁתּוֹ, הִיָּה שָׁם בְּכִיּוּסוֹ וּמְבִיא לָהּ לְאָכַל. עַל כֵּן יֵשׁ לְבַדֵּק אֶת כִּיּוּסֵי הַבְּגָדִים קִדְם הַפֶּסַח לְבַל יִשְׂאֲרוּ שָׁם פְּרוּרֵי חֻמֶּץ.

בְּנַחַת וּבְשִׁמְחָה

אף על פי שהנשים טורחות טרחה מרבה מאד בנקיון הבית לפסח, יש לדעת כי מצות הבדיקה היא מחמץ ולא מאבק, כי פעמים האשה טורחת מדאי מעבר לנדרש על פי ההלכה, ומתווד כד מגיעה לכעס ורגז ואי סבלנות כלפי בעלה וילדיה, ודבר זה הוא מפלי הנשק הגדולים ביותר של היצר הרע - להרס את השלום, השלוה והשמחה בבית, ונמצא שיוצא שכרה בהפסדה. לכך תקפיד בעקר לנקות את הבית מחמץ, ותשתדל שהכל יתנהל ברנע, בנחת ושלוה.

כְּבוֹד הָאִשָּׁה

על הבעל לשים לב לחזק ולעודד ולסייע את אשתו שתחיה בעבודתה בנקיון הבית לקראת ימי הפסח. וכבר כתב הרמב"ם (אישות פרק טו הלכה יט): "צווי חכמים שיהיה אדם מכבד את אשתו יותר מגופו, ואוהבה כגופו. ואם יש לו ממון, מרבה בטובתה כפי הממון. ולא טיל עליה אימה יתרה. ויהיה דבורו עמה בנחת, ולא יהיה עצב ולא רוגז". עד כאן.

"עֲזֹב תֵּעָזֵב עִמּוֹ"

נפסק ברמב"ם ובשלחן ערוך (אבן העזר סימן ט): בעל שיש לו אפטרות כספית להביא לרעייתו עוזרת למלאכות הבית כנקיון וכביסה וכיוצא, ורעייתו חפצה בזה שיביא לה עוזרת, חייב להביא לה עוזרת כפי ממונו, ודי שהיא תעשה רק חלק ממלאכות הבית.

"וְאֶהְבֶּתְ לְרַעֲךָ כְּמוֹדִי"

במקרה שהאשה חלשה וקשה לה לעשות את מלאכות הבית, כגהוץ, קפול בגדים, שטיפת רצפה, נקיון המקרר וארונות המטבח לפסח וכיוצא, חובה על הבעל להביא עוזרת לאשתו, או שהוא עצמו יעשה עבודות אלו, שזה בכלל מצוות התורה: "וְאֶהְבֶּתְ לְרַעֲךָ כְּמוֹדִי" ונמילות חסדים. ואדרבה, עקר עשית החסד הוא עם אשתו שחייב לכבדה יותר מגופו, ואחר כך יעשה חסד עם שאר בני אדם. ולצערנו, ישנם שטועים בזה, ועוזרים רבות לבני אדם בחוץ, ובבית אינם שוטפים צלחת, והכל נופל על נשותיהם. ישמע חכם ויוסף לקח. ועיינו עוד בשלחן ערוך המדות (אהבת הבריות עמודים נח, שפג).

כְּבוֹד הַבַּעַל לְרַעֲיָתוֹ

בספר "הזהרו בכבוד חברכם" כתב על הסבא מסלבודקא רבי נתן צבי פינקל, שהיה דורש על הפסוק "ולא תונו איש את עמיתו", 'את' לרבות אשתו. והיה דורש מתלמידיו תמיד שיתיחסו בכבוד רב אל נשותיהם, ומדת החסד שנדרשת מפל אדם להיטיב עם חבריו, ראשית כל צריך לבצע אותה עם אשתו וילדיו, שנאמר "ומבשרך

לא תתעלם". והיה נאה דורש ונאה מקים. תלמידיו ומקרביו ספרו נפלאות על יחסו לאשתו הרבנית, כמה היה מכבדה ועוזרה למעלה מכחותיו. ובכל זאת תמיד היה חושש שמא לא יצא ידי חובתו כלפיה, והיה מבקש ממנה מחילה וסליחה. מוזעזעת היתה פרדתו ממנה בערב יום הכפורים לפני עוזבו את הבית לתפלת ערבית, שעם כל יחסו הנפלא כלפיה במשך כל השנה, חשש שמא עדיו לא נהג כשורה עמה לפי כבודה. ובעינים זולגות דמעות היה מתחנן אליה שתסלח לו מכל הלב. (ענין עץ אבות קצח)

היחס למשרתים

כשמביאים משרת או עוזרת לבית, יזהרו להתנהג ולדבר עמהם בכבוד ולא לביישם חס ושלום. ולהלן לשונו הזהב של הרמב"ם (סוף הלכות עבדים) היאך צריכים להתנהג אפלו עם עבד גוי: "מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עלו על עבדו ולא יצר לו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה. חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלים, ומקדימים מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמם, הרי הוא אומר (תהלים קכג ב): "כעני עבדים אל יד אדוניהם, כעני שפחה אל יד גברתה". וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים, לעבדות מסרם הכתוב ולא לבושה. ולא ירבה עליו צעקה וכעס, אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו. וכן מפרש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהם ואמר (וייב לא יג): "אם אמאס משפט עבדי ואמתי ברבם עמדי. ומה אעשה כי יקום אל וכי יפקד, מה אשיבנו. הלא בבטן עשני עשהו, ויכננו ברחם אחד". ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בגוים הערלים, אבל זרעו של אברהם אבינו, והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצום בתקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל. וכן במדותיו של הקב"ה שצוננו להדמות בהם, הוא אומר "ורחמיו על כל מעשיו". וכל המרחם מרחמים עליו, שנאמר "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך". עד כאן.

ומעתה צא ולמד קל וחסד, אם דברי הרמב"ם נאמרו על עבד גוי, על אחת כמה וכמה צריכים אנו להתייחס בכבוד כלפי יהודי או יהודיה המשרתים אותנו.

המכבד את הבריות

כתב הגאון החיד"א בספרו "דבש לפי" (מערכת ה אות טז): כפי מה שמתנהג האדם עם משרתיו ועם בני ביתו, כך מתנהגים עמו בשמים על פי מדותיו. ואם מתנהג עמהם באהבה וחסה, בנעם וברך, כך יתנהגו עמו בשמים. אבל אם מתנהג עמהם בדרכים קשות, חס ושלום יתנהגו עמו כך. ודי במלים אלו כדי שישנה האדם את הנהגתו הלא טובה בבית, וינהג בדרכים ישרות, טובות ונוחות.

וכתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו "תוכחת חיים", מעשה נורא שנתגלה לי בחזיון לילה באחד מעשירי עירנו שהיה תם וישר ונפטר, ולאחר חדש ימים ראיתי אותו

בחלום שהיה לבוש בגדים נאים ושש ושמת. ושאלתי אותו על מה זכה לכל הכבוד הזה, ואמר לי שזכה לחיי העולם הבא על אשר לא השתעבד במשרתי באכזריות ובקשי, כי אם ברחמנות שלא היה מכביד עלו עליהם, והיה חלום. ושוב חקרתי בדבר וידעתי נאמנה שכך היתה מדתו הטובה, שלא לצער למשרתים שלו בשום שרות כבוד, ולרחם עליהם בכל מה שאפשר, אשריו ואשרי חלקו. עד כאן.

ובאמת שהרב עצמו היה נאה דורש ונאה מקים, כפי שהעיד עליו בנו הגאון רבי אברהם פלאגי בספרו "צואה מחיים", וכתב: "מתוק לפיות עם כל אדם, ולמשרתות בשעת אכילתם, מי הוא מבני הבית שיוכל לבקש אפלו כלי מים לשתות או קערה או מזלג מהמשרתת כשהיא יושבת לאכל. גם לא היה מניח לנו לעורר למשרתות בבקר אף שהאיר היום, כי הן עיפות ויגעות, ושם ינוחו יגיעי כח עוד מעט". (שלחו ערוך המדות, אהבת הבריות עמוד שצה)

בדיקת הספרים

אין צורך לבדוק את הספרים מחשש שמא נפלו בהם פרורי חמץ. ואף שיתכן כי בעת הלמוד בהם נפלו מעט פרורי חמץ, אינו צריך לחוש לכך, ומתיר ללמוד בהם בפסח. ואולם, ברכונים שמצוי שדבוק בהם שיירי מאכל, אין להשתמש בהם אלא לאחר נקוי היטב. כן דעת רבנו ישעיה מטראני, המאירי, ומהר"ם חלאוה שדוקא שישנם כמה חצאי זיתים של עיסה הכלי מצרפם ולא בפירורים של פת. והסכימו לזה רוב גדולי האחרונים, המהר"ל, מטה משה, מנו אברהם, שיירי כנה"ג, פרי חדש, אליה רבה, הגר"ז, שלחו גבוה ועוד. וכל שכן אם אין אלא חצי פגית בלבד שאין צריך בעור קלל, וכדעת מרו השו"ע שפסק כרבנו יחיאל מפאריש והטור והגמ"י והמרדכי והסמ"ק והרשב"ץ. וכמבואר בפני יחושע, בגדי שש, חמד משה, מנו האלף, מאמר מרדכי ועוד. ואין לחוש לפרורים אלו שמא יבא לאכלם, הן מטעם שכתבו הראשונים שאין לחשש לזה אלא בשעור פגית שיש בו פרת ומלקות. והן מטעם שנמאסים מיד כשנופלים ממנו (מנו האלף). ומה שכתב במעשה רב שצריך לבדוק גם בספרים, חומרא בעלמא היא ולא מן הדין. ולא ראינו לחכמים הזקנים המתחסדים עם קונם שיחושו לכך קלל וכלל. וכ"פ בשו"ת אור לציון. (שו"ת יביע אומר ח"ז סימן מג. לה)

מדיני תערבת חמץ

מאכלי בעלי חיים

מוצרים שיש בהם תערבת חמץ, אם הם ראויים למאכל אדם, ברור שאסור להשאירם בפסח, וחיוב לבערם. אבל אם הם לא ראויים למאכל אדם אלא למאכל בהמה, מתיר להנות מהם בפסח, ויגוון: להאכילם לבעלי חיים או למכרם לגוי. על פו, מאכל המיוחד לבעלי חיים שיש בו תערבת חמץ, ואינו ראוי למאכל אדם, מתיר בהנאה ורשאי לתנו לבעלי החיים.

כתב מרו השלחו ערוך (סימן תמב): תערבת חמץ, עוברים עליה משום בל יראה ובל ימצא, ויגוון שכר המדי וכל פיוצא באלו מדברים הנאכלים (סעיף א). דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה [תרופה] וכיוצא בו, אף על פי שמתיר

לקימו בפסח, אסור לאכול עד לאחר הפסח. ואף על פי שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכול (סעיף ד). חמץ שהתעפש קדם זמן אסורו ונפסל מאכילת הפלב, או ששרפו באש קדם זמנו ונחרד עד שאינו ראוי לכלב, מתר לקימו בפסח (סעיף ט). על כן, דיו שמבשל בשכר שעורים, מתר לכתב בו בפסח, כיון שנפסל מאכילת הפלב (סעיף י). ע"כ. ובאור הדברים, שדוקא חמץ בעין ממש ללא תערובת, אסור להשהותו בפסח אף שנפסל מאכילת אדם, כל שראוי לאכילת כלב, וכמבואר בסעי' ט' י', אבל תערובת חמץ, כל שנפסלה מאכילת אדם, מותרת בשהייה, אף שראויה לכלב, וכמבואר בסעיף ד'. על כן, המטפל בדגי נוי ומאכילם מזון שיש בו תערובת חמץ, כיון שאין החמץ בעין, וגם נפסל מאכילת אדם, מותר לו להאכילם מזון זה, כי אין איסור הנאה בתערובת חמץ שנפסלה מאכילת אדם. (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ח ה"ה)

מאכל שהתערב בו חמץ

אדם שהתערב לו בטעות חמץ בתוך מאכלים הכשרים לפסח, כגון שמצא גרגר חטה בתוך תבשיל, או שהכניס לתוך התבשיל בטעות מצרף שאינו כשר לפסח, או שהשתמש בטעות בכלים של חמץ וכל פיוצא בזה - יפנה לרב מורה הוראה שיורה לו כיצד לנהג, לבל יפשל חס ושלום באסור פלשהו של חמץ, כי רבו הפרטים בזה. [ולחלו פתבנו בכתב קטן, מעט מפרטי הלכות אלו להבנת המשגים].

מורה צדק

תלמיד חכם הרגיל להשאל בעניני הלכה, עליו לשנון את הלכות הפסח היטב היטב, כדי שיהיה בקי בפרטי ההלכות, ויוכל לענות לשואל פדת וכדיו. ואף אם אבותיו נהגו להחמיר בדברים מסימים או שהוא הנהיג לעצמו חמרות מסימות, אין לו להורות כן לאחרים, אלא עליו להורות לשואלים את הדיון - לבני ספרד פדעת מרו השלחו ערוך, ולבני אשכנז פדעת הרמ"א. וכמו שכתב מרו החיד"א: "אף שכל אחד מחמיר לעצמו בהלכות הפסח כאשר תאווה נפשו, את צנועים חקמה להחמיר בביתו ובחומותיו. וכל מה שייכל, יתחמק מלגלות מסתוריו לבני אדם. ואם הגיע להוראה, יורה על פי הדיון דוקא".

תורת אמת היתה בפייהו

בליל פסח לפני הסדר, נכנסה אשה אחת אצל הגאון רבי יחיאל מיכל מנוברדוק, ובעל "ערוך השלחן", ובפיה שאלה בהלכות תערבת חמץ, והיתה השאלה חמורה מאד. נכנס רבי יחיאל אל חדר ספריתו, והתחיל לעין בספרי הפוסקים, למצא צדדי התר. בחדר החיצון היו יושבים ומחכים בני ביתו, שהיו מוכנים ומזמנים לסדר, ורבי יחיאל אינו יוצא מחדר הספרים, בינתיים עוברת שעה, ורבי יחיאל סגור בחדרו מעין בשאלה.

לא יכלו יותר בני הבית להתאפק, נכנס אליו נכדו ואמר: "סלח נא סבא, עד מתי נשב ונחכה, הרי ליל פסח הלילה, ושבת משוש החג, אם אין צד התר אוסרים!" ענהו סב: מה אתה סח, בני, איך איכל לשבת על השלחו עם בני ביתי, לשמח בשמחת

החגי, ולערך הסדר, בשעה שאשה עניה זו תהא שרויה בצער, ולא תדע שמחה בחג; וחזר שוב לדפדף בספרים. לאחר שעה יצא מחדרו בפנים צוהלות והורה לאשה: מתר. ורק אז ישב על השלחן, לסדר פסח כהלכתו. ("חזון עובדיה" הגדה של פסח עמוד ט)

וְכַתֵּב עוֹד מִרְוֵן הַחֵיד"א: הַרְצָה לְהַחְמִיר בַּתּוֹף בֵּיתוֹ הִנֵּה מֵה טוֹב, וְאָמְנָם לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ, יוֹתֵר טוֹב אִם יֵשִׁים אֶל לְבוֹ לְדַקְדֵּק בַּדְּבָרִים חֲמוּרִים מֵאֵלֶּה שֶׁהֵם עֲקָרֵי הַדָּת וְשִׁרְשׁוֹ, שִׁיחֵהָ בַעַל מִדּוֹת תְּרוּמִיּוֹת. וְלְכָל הַדְּעוֹת אֵין לְהוֹרוֹת בְּרַבִּים לְהַחְמִיר בַּדְּבָר שֶׁפִּשְׁט הַמִּנְהַג לְהַקֵּל וּפְסָקוֹ כִּן הַפּוֹסְקִים בַּתְּשׁוּבוֹתֵיהֶם, וּבְמִקּוֹם שֶׁבַעֲלֵי 'תְּשׁוּבָה' עוֹמְדִים אֵין צְדִיקִים גְּמוּרִים יְכוּלִים לְהַחְמִיר לְרַבִּים. וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנֵי הַזֶּהָר בְּמִשְׁקַל הַחֲסִידוּת. עַד כָּאן. וְכַתֵּב הַש"ך, אֲסוּר לְאַסֹּר אֶת הַמִּתָּר אֶפְלוּ בְּשֵׁל גוֹי וְאֶפְלוּ שְׂאִין הַפֶּסֶד בַּדְּבָר, וְאִם הִצְרָף לְאַסֹּר מִחֲמַת הַסֶּפֶק, כֵּל שְׂאִין הָאֲסוּר בְּרוּר כְּשִׁמְשׁ, צְרִיף הַמּוֹרָה לומר לשואל שְׂאִין הָאֲסוּר בְּרוּר. וְכַתֵּב מִהַר"י שֶׁתְּרוּג, קִבְּלָה בְּיָדֵינוּ שֶׁבְּכָל מִקּוֹם שֶׁהֲגָאוּ רַבִּי יִצְחָק טַיִיב בְּסִפְרוֹ עֲרַף הַשְּׁלַחַן הַחֲמִיר נֶגֶד דַּעַת מִרְוֵן עַל פִּי רַב הַפּוֹסְקִים, רַק לַעֲצֻמוֹ הִיָּה מִחְמִיר, אֲבָל לְאַחֲרֵים הִיָּה מוֹרָה כְּדַעַת מִרְוֵן. וְהֲגָאוּ רַבִּי חַיִּים פְּלָאגִי כַּתֵּב, שֶׁהַחְמִיר לְאַחֲרֵים נֶגֶד פֶּסֶק מִרְוֵן, עָנֹשׁ יַעֲנֹשׁ בְּיַד שָׁמַיִם, שֶׁמֵּאֲבֵד מִמוֹנֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְלַדַּעַת כִּמְהָ גְדוּלִים זֵינוּ כְּעוֹבֵר עַל עֲבֻרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לְחִבְרוֹ שְׂאִין יוֹם הַכַּפּוּרִים מְכַפֵּר חַס וְשָׁלוֹם, וְשִׁנְתָּ תַלְמוּד כְּזֹאת בּוֹדָאי שְׁעוּלָה זְדוּן. וְכֵן כְּתָבוּ הֲגָאוּ רַבִּי אֲבָרָהָם אֲבוּשׁ גַּאב"ד פְּרַנְקֶפּוּרְט, וְהֲגָאוּ רַבִּי אֶלְעָזָר פֶּלְקֵס תַּלְמִידוֹ הַמְּבַהֵק שֶׁל הַנוֹדֵעַ בִּיהוּדָה בְּסִפְרוֹ תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה. וְכַתֵּב הַר"א שׁ, "וְעַל הָאוֹסֵר לְהַבִּיא רֵאִיָּה בְּרוּרָה וְחֻזְקָה, כִּי הַתּוֹרָה חֲסָה עַל מִמוֹנֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל". וְכָבֵר דָּרְשׁוּ חַז"ל וְסִפְרָא שְׁמִינִי פֶרְשָׁה א וְעוֹד) עַל אֲהַרֹן הַכֹּהֵן אֶת הַפֶּסֶק (וּמֵלֵכִי ב ו): "תּוֹרַת אֲמַת הֵיָתָה בְּפִיָּהּ, וְעוּלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו" - תּוֹרַת אֲמַת הֵיָתָה בְּפִיָּהּ, שֶׁלֹּא טִמְאָ אֶת הַטְּהוֹר וְלֹא טִהַר אֶת הַטְּמֵא. וְעוּלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו, שֶׁלֹּא אָסַר אֶת הַמִּתָּר וְלֹא הִתִּיר אֶת הָאֲסוּר. וְאִמְרוּ בְּרוּשׁוֹלְמֵי (תְּרוּמוֹת סו"ה): כֵּשֶׁם שֶׁאֲסוּר לְטַהַר אֶת הַטְּמֵא, כֵּן אֲסוּר לְטַמֵּא אֶת הַטְּהוֹר. וְעַל כֵּל פְּנִים בְּמִקּוֹם שֶׁכָּתֵב מִרְוֵן שֶׁבַעֲלֵי נֶפֶשׁ יְחֹשׁ לַעֲצֻמוֹ, יֵשׁ לְהוֹדִיעַ אֶת הַשּׁוֹאֵל אוֹלֵי יִרְצָה לְהוֹיֵת בַּעַל נֶפֶשׁ וְלְהַחְמִיר לַעֲצֻמוֹ. וְכַדְּבָרִים הָאֵלוֹ כְּתָבוּ עוֹד רַבִּים מֵהַאֲחֵרוֹנִים. וְעַן בְּקוֹיִטְרַס הַנֶּפְלָא "שֵׁם שְׂאוּל" מֵה שְׁהַרְיָד בְּזֶה. (א, ק)

חֲמֵץ אֶפְלוּ בְּאֵלֶּף לֹא בְּטַל

כְּיָדוּעַ, כֵּל מֵאֲכָל אֲסוּר שֶׁהִתְעַרַב בְּמֵאֲכָל כֶּשֶׁר, אִם יֵשׁ כַּמוֹת שֶׁל פִּי שְׁשִׁים בְּמֵאֲכָל הַכֶּשֶׁר כְּנֶגֶד מֵאֲכָל הָאֲסוּר, בְּטַל הָאֲסוּר וּמִתֵּר הַתְּבַשִּׁיל בְּאֲכִילָה. **לְמַשְׁלָה:** אִם נִשְׁפָּף מַעַט חֶלֶב לְתַבְשִׁיל שֶׁל בֶּשֶׂר, וְיֵשׁ בְּתַבְשִׁיל הַבֶּשֶׂר כַּמוֹת שֶׁל פִּי שְׁשִׁים כְּנֶגֶד חֶלֶב הַנִּשְׁפָּף, מִתֵּר הַתְּבַשִּׁיל בְּאֲכִילָה. וְהוּא הַדִּין בְּשָׂאֵר אֲסוּרִים כְּנֶבֶלָה וְחֻזִיר וְכוּצָא. כַּמְבֹאֵר בְּהַרְחֵבָה בְּחֻבְרַת 'כְּשֵׁרוֹת הַמִּטְבָּח'. אוֹלָם בְּאֲסוּר חֲמֵץ הַחֲמִירוֹ חֲכָמִים, שֶׁאֶפְלוּ נֶפֶל מַעַט חֲמֵץ לְתוֹף הַתְּבַשִּׁיל בְּפֶסַח, עַל אֵף שֶׁיֵּשׁ בְּתַבְשִׁיל כַּמוֹת שֶׁל פִּי 1000 יוֹתֵר כְּנֶגֶד חֲמֵץ. נֶאֱסַר הַתְּבַשִּׁיל כְּלוּ בְּאֲכִילָה. כִּיֹּן שֶׁהַלֵּכָה קוֹבַעַת: "חֲמֵץ בְּפֶסַח - בְּמִשְׁהוֹ". דְּהֵינָּה, אֶפְלוּ רַק מִשְׁהוֹ שֶׁל חֲמֵץ מְעַרַב בְּתַבְשִׁיל, נֶאֱסַר כֵּל הַתְּבַשִּׁיל. (סִימָן תַּמז ס"א)

אֵלֶּה שְׁעֵדִין לֹא נֶאֱסַר הַתְּבַשִּׁיל גַּם בְּהִנְיָה, כְּדִין חֲמֵץ מִמֶּשׁ שֶׁאֲסוּר בְּהִנְיָה, [אֵלֶּה אִם כֵּן מַעַט חֲמֵץ מִשְׁבִּיחַ אֶת הַתְּעַרְבָּת]. וְלָכֵן מִתֵּר לְמַכּוֹר אֶת הַתְּבַשִּׁיל לְגוֹי וְלִהְנוֹת מֵהַכֶּסֶף, שֶׁכִּיֹּן שְׂאִין הַגּוֹי מְשַׁלֵּם יוֹתֵר עֲבוּר הִנְיָתָה טַעַם חֲמֵץ שֶׁבְּתַבְשִׁיל, נִמְצָא שְׂאִינוֹ נִהְיָה מִחֲמֵץ כֶּלָּל. וְסִימָן תַּסז סַעִיף י. פֶּסֶח) וְאוֹלָם בְּנֵי אֲשֶׁכְּזוּ מִחְמִירִים בְּזֶה וְשׁוֹרְפִים אֶת כֵּל הַתְּבַשִּׁיל, וְרַק בְּהַפֶּסֶד מְרַבָּה מְקוֹלָם לְמַכּוֹר לְגוֹי. (הַר"מ א סִימָן תַּסז סַעִיף י וּבְמִשְׁנֵה בְּרוּרָה)

טַעַם חֲמֵץ הַחֲמֵץ: אֶחָד הַטַּעַמִּים שֶׁהַחֲמִירוֹ חֲכָמִים בְּחֲמֵץ יוֹתֵר מִשָּׂאֵר אֲסוּרִים, כִּיֹּן שֶׁהַתּוֹרָה

החמירה בו מאד, שלבד מאסור ברת שבו, אסרה אותו התורה בשני אסורי לא תעשה - "לא יראה" ו"לא ימצא", ובאסור עשה של "תשביתו שאר מבתיכם", שאין פיוצא בזה בשום אסור אחר. ועוד, משום שהחמץ מצוי בכל השנה בהתר, ולא רגילים להזהר ממנו כמו משאר אסורים שאסורם נוהג כל השנה. (רש"י, תוספות והרא"ש)

תערבת חמץ קדם הפסח

כל החמרה שהחמירו חכמים בחמץ שאפלו באלף לא בטל, הוא דוקא כשהתערב החמץ בפסח עצמו, אך אם התערב החמץ בתבשיל קדם הפסח ואפלו בערב פסח אחר הצות היים, שכבר אסרה התורה לאכל חמץ, עדיו מקלים אנו ככל יתר האסורים, ובטל החמץ בששים. והטעם בזה, מכיון שכל מה שהחמירה התורה בחמץ שעובר בכרת ובאסורי לא יראה ו"לא ימצא" ותשביתו, הוא דוקא בפסח עצמו, אבל קדם הפסח הריהו פיתר האסורים. (סימן תמו סעיף ב. צח)

למשל: נשפכה מעט בירה לתוך היין קדם הפסח, והיה פי ששים ביין כנגד הבירה, מתר לשותות את היין בפסח. אבל אם נשפכה הבירה בפסח עצמו, נאסר כל היין אף אם יש בחבית פי מיליון יין כנגד הבירה. (סימן תמו סעיף ד. קג)

וכמו כן, אם קדם הפסח נשפכה מעט בירה לתוך תבשיל מרק או בשר, והיה פי ששים בתבשיל כנגד הבירה, מתר לחמם את התבשיל ולאכלו בפסח. אבל אם נשפכה הבירה בפסח עצמו, נאסר התבשיל, אף אם יש בתבשיל פי מיליון מהבירה. (סימן תמו סעיף ד. באה"ל ד"ה בלח)

דיו הנ"ל שבטל בששים קדם הפסח, הוא אפלו לא נודע לנו קדם הפסח שהתערב החמץ, אלא בתוך הפסח עצמו נודע לנו, הרי זה מתר. (משנה ברורה סימן תמו ס"ק לב. ק)

חטה בקוועה שהיא חמץ, שנפלה לתבשיל קדם הפסח, והיה פי ששים בתבשיל, והוציאו את החטה, מתר לחמם את התבשיל שוב בפסח. אבל אם לא הוציאו את החטה וחרזו וחממוהו שוב בפסח, נאסר כל התבשיל, כדין חמץ שהתערב בפסח שאפלו באלף לא בטל, מכיון שהחטה החמץ נתנה טעם שוב בעת חמום התבשיל בפסח עצמו, והרי חמץ בפסח לא בטל. (סימן תמו סעיף ג. צח)

דיו חוזר ונעור

אם התערב קדם הפסח מאכל יבש חמץ במאכל יבש בשר, כגון שהתערבה מצת חמץ אחת בשתי מצות פשרות לפסח, התבטל החמץ ברב ככל דיו יבש בלבד ושאמרה התורה, שאם התערבה חתיכה של אסור בשה ברב חתיכות יבשות של בשר, האסור בטל ברב, וכל החתיכות מתרות באכילה. למשל: התערבה חתיכת בשר נבלה בשתי חתיכות של בשר בשר, שלשת החתיכות מתרות באכילה, רק טוב שלא אדם אחד יאכל את שלשתן. (שו"ע יורה דעה סימן קט ס"א). ומאחר והתבטל החמץ קדם הפסח, אינו חוזר ומתעורר שוב בפסח, שכיון שהתבטל ואין האסור נכר, לא החמירו חכמים שאפלו באלף לא יתבטל. כן פסקו רוב הראשונים, רש"י, רבנו תם, רבנו יצחק מבעלי התוספות, האור זרוע, הראב"ה, רבנו שמחה, רבנו יעקב מקורביל, הראב"ה, הראב"ד, הר"ן, הסמ"ג, התרומה, אורחות חיים, רבנו פרץ, הריטב"א, הרא"ש, העיטור, הסמ"ק, ההגות מימוניות, המכתם, המאירי, הרשב"ץ, וכן פסק בסתם מרן בשו"ע (סימן תמו סעיף ד), וכן פסקו מהר"ט, מהר"ח מודיע, גינת ורדים, בית יהודה עייאש, ויאמר יצחק, מהר"א בן שמעון ועוד רבים מן האחרונים, ושכן הוא מנהג בני ספרד. וכתב הגאון מהר"ם בן חביב שהמחמירים בשמן שומשמן שפמא נשרה עם חטים, חמרה יתרה היא.

אולם הרמ"א (סימן תמו ס"ד) כתב, שמנהג אשכנז להקל בו רק בתערבת לח בלח וכמו בירה ביין או בתבשיל בשר כנ"ל, אבל בתערבת בשר בלבד, מחמירים לומר שחוזר ונעור החמץ ואינו בטל.

והטעם, כדי לחוש לרב נטרונאי גאון, הרמב"ם, הרשב"א והרי"ף גאות, שאף על פי שהתבטל החמץ קדם הפסח, חוזר ונעור שוב בפסח. ואף שהם החמירו גם בלח בלח, מכל מקום מנהג בני אשכנז להחמיר רק בחמץ שהוא בעין, כתערבת יבש ביבש. אבל בתערבת לח בלח, כיון שאין החמץ נכר בעין, כמו הבירה שנגעלמה בתוך היין לגמרי, לא החמירו. (משנ"ב ס"ק לג. קג)

נותן טעם לפגם

כידוע, לגבי שאר אסורים, אם בשל אדם בטעות בסיר של אסור, נאסר המאכל. **למשל:** בשל בשר בטעות בסיר של חלב, נאסר הבשר באכילה מחמת החלב הבלוע בסיר שנפלט לתבשיל. אולם כל זה דוקא כשבשל את הבשר בתוך 24 שעות לבשול החלב בסיר, אבל אם כבר עברו 24 שעות משעה שבשל חלב בסיר ואחר כך בשל בטעות בשר - מתר הבשר באכילה, מכיון שדוקא בתוך 24 שעות הטעם הבלוע בסיר הוא טעם טוב, ונמצא שנפלט לבשר טעם טוב של חלב ואסור, אבל לאחר 24 שעות, טעם החלב הבלוע בסיר נפגם ואינו נותן טעם טוב בבשר, ולכן אינו אוסרו. וזה הנקרא בלשון רבותינו: "נותן טעם לפגם, מתר". דהיינו, כל שבליעת האסור נתנה טעם פגום במאכל, הריחו מתר. כמבואר בהרחבה בחוברת "כשרות המטבח".

ומעתה, לגבי אסור חמץ, אם טעה ובשל בפסח בסיר של חמץ - לאחר שכבר עברו 24 שעות משעה שבשל את החמץ בסיר, מתר התבשיל באכילה, כיון שכבר נפגם טעמו של החמץ הבלוע, ונפלט טעם פגום של חמץ שאינו אוסר. ואף על פי שחמץ בפסח אפילו באלף לא בטל, והרי באלף אין טעם כלל ובכל זאת נאסר, מכל מקום, כאן שנפגם החמץ, פקע איסורו לגמרי ואינו אוסר כלל. כן פסקו הגאונים ורוב הראשונים, רש"י, רבנו תם, רבנו יצחק מבעלי התוספות, רבנו שמואל, רבנו יהודה בר יצחק, אור זרוע, הרמב"ן, אורחות חיים, הריטב"א, מהר"ם מרוטנבורג, הרא"ש, האגור, הרשב"ץ, יבין ובוזעו, ועוד. וכן הוא בבית יוסף ובשלחן ערוך (סימן תמו סעיף י). (קיד, קה)

אמנם הרמ"א (תמו סעיף י) כתב, שמנהג בני אשכנז להחמיר בנותן טעם לפגם בפסח, (כהרשב"א, היראים וריב"א, מפאת חומרת איסור חמץ) ולכן נאסר התבשיל באכילה. ואולם רשאי לתן את התבשיל לבני ספרד לאכלו. ומכל מקום אם עברו י"ב חדש על הפלי אפלו פלי חרס, וטעו ובשלו בו, אף לבני אשכנז מתר התבשיל באכילה. (חכם צבי, הגר"ז, מהר"ש אנגיל ועוד. קיד, קסא)

חשב שאת אשכנזיה...

רגיל היה מרו הראשון לציון זצוק"ל לספר בשעוריו שפעם בבחרותו בימי חול המועד פסח, חזר לביתו בעת הצהרים וראה את שכנתו בוכה וסיר בגדה, שאלה מרו למה תבכי ולמה ירע לבבך? אמרה לו, בתי בטעות לקחה סיר חמץ ובשלה בו, הלכתי לשאל את רב השכונה רבי שמשון אהרן פולנסקי זצ"ל (הנודע בשם הגאון מטפליק), ואמר לי שהאכל נאסר, ואינני יודעת מה לעשות.

אמר לה מרו, "לא תדאגי, האכל פשר ללא חשש, ואם את לא מאמינה לי, תביאי לי צלחת אני גם אכל". כנראה שהרב חשב שאת אשכנזיה לכן פסק לך ככה, אבל אני יודע שאת פרסיה, מתר לך האכל ללא חשש. (ע"י עמוד קי)

מרקחת - רבה

מרקחת שהתבשלה בשאר ימות השנה בכלי חמץ, מתר לאכלה בפסח לכתחלה.

ומן הדין גם בני אשכנז יכולים להקל בזה. מאחר ויש כאן צרוף של שני טעמים להקל, גם ששתם כלים אינם בני יומם וממילא נעשה טעם לפגם, וגם משום 'נותן טעם בר נותן טעם של התר', דהיינו שהחמץ נתן טעם בכלי, והכלי נתן טעם במרקחת, ועדין זה התר, כיון שנעשה קדם פסח. ובצרוף שניהם מודה הרמ"א להקל. (מג"א וחק יעקב. קה)

❦ מכירת החמץ לגוי ❦

חמץ מצנע

כאמור, אין להשאיר חמץ ברשותנו, [ואפלו אם בטלו, שאז אינו עובר אסור מהתורה כמבאר להלן, עדין אסרו חכמים להשאיר חמץ בעיני]. אולם, אם מוכר את החמץ לגוי, אף על פי שהחמץ נשאר בביתו, הרי זה מתר, כיון שאין החמץ שיף לו. ובבלבד שיניח אותו במקום מצנע וסגור, לבל תגע שם יד אדם. (ותוספתא, תמח ג, ה ובאחרונים. ע)

איך מוכרים

מכירת החמץ מתבצעת על ידי בית דין צדק או הרבנות המקומית שבכל עיר. ועל כל אדם לרשם את שמו בטפסי המכירה, שבזה הוא ממנה אותם בשלוחים עבורו למכור את חמצו לגוי. [נתן למכר את החמץ גם באמצעות אתר "הדברות"]. ואין לאדם לסמוך על עצמו ולמכר בינו לבין הגוי, כי פרטי ודיני המכירה רבים הם עד מאד. (ו)

מקום אחסון

בשנים האחרונות התחילו בטפסי מכירת חמץ של רבניות מסימות לכתב 'מקום אחסון', דהיינו שעל כל אדם לסמן שם היכן הוא מאחסן את חמצו בביתו, באיזה ארון או מחסן וכיוצא בזה, אבל היותר נכון שלא לכתב בטפס המכירה 'מקום אחסון' כלל, ובכך מוכר את החמץ בכל מקום שהוא.

אף שבודאי פונתם לטובה, כדי שיהיה נכר שמעשה המכירה הוא רציני וחק יותר, [ומחמת כן החלו גם במקומות מסימים לרשם כל אחד למכירת חמץ בדרך בפני עצמו, ולא כפי שנוהגים רבם ככלם שנושמים אנשים רבים בדרך אחד ורושמים רק את שמם והכתבת], אך עדין היותר נכון שלא לסמן מקומות מסימים אלא למכר את החמץ 'בכל מקום שהוא', כי פעמים שהוא רושם למשל שהחמץ נמצא בארון צדדי במטבח, ושכח שנמצא גם במחסן, ונמצא שלא מכר את חמצו שבמחסן. ורבות נשאלנו לאחר הפסח, מאנשים ששכחו לרשם בדיוק את כל המקומות. ואף שמן הסתם הם מבטלים את החמץ, מכל מקום עדין תקנו חז"ל לבדק גם את החמץ ולשרפו בפעל, שמא לא יבטל בלב שלם, אלא אם כן מוכרו שאז כבר אינו שלו אלא של הגוי, ולא צריך לשרפו ולא כלום. וזאת מלבד שישנם רבים הרחוקים מתורה ומצוות שלא מבטלים את החמץ כלל, ורק מוכרים אותו דרך אתר 'הדברות' וכיוצא בהם.

מקור המכירה

יש לדעת, כי מקור מכירת החמץ לגוי בערב פסח, הוא מרבותינו התנאים בתוספתא, וכן פסק הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ד ה"ו): ישראל וגוי שהיו באים בספינה והיה חמץ ביד ישראל והגיעה שעה חמישית, הרי זה מוכרו לגוי או נותנו לו במתנה, וחוזר ולקחו ממנו אחר הפסח, ובלבד שיתנו לו במתנה גמורה. ואומר הישראל לגוי עד שאתה לוקח מגוי בא וקח מישראל, שמה אצטרף ואקח ממך אחר הפסח, אבל לא ימכר לו ולא יתן לו על תנאי. וכתב בתרומת הדשן, מי שיש בידו חמץ סמוך לפסח וקשה לו לבערו ונותנו לגוי במתנה גמורה, והישראל מכירו לאותו גוי ויודע בו שלא יגע בחמץ כלל, אלא ישמרו לו עד לאחר הפסח ויחזירו לו, וראה שמתר, רק שיתנהו לגוי ללא שום תנאי. וכתב הבית יוסף, אף שאין לד' הערמה גדולה מזו, התיירו חז"ל, שסוף סוף נעשה הקנין כדיו. וכתב החתם סופר, והערמת מכירה זו היא הותר גמור מן התורה בלי שום פקפוק, כיון שהוא מוכר מכירה גמורה מהקנינים שהגוי קונה בהם. ואף על פי ששניהם יודעים בלבם שהחמץ יחזר לישראל לאחר הפסח, מפל מקום המכירה מכירה גמורה היא, ויכול הקונה לעשות בו חפצו, אלא שהוא אוהב לישראל ואינו עושה כן ומשמרו לו עד לאחר הפסח וחוזר ומוכרו לישראל, וזהו הותר גמור בלי פקפוק. ורשאי הישראל לומר לגוי בפרוש, אם תרצה לחזר ולמוכרו לי לאחר הפסח, קרוב לודאי שאקחהו ממך במחירו. וגם אם אין בידעת הגוי לקנותו ממש, מפל מקום דברים שבלב אינם דברים. ועל פי זה פשט המנהג בכל תפוצות ישראל למכר החמץ לנכרי המכירו ומחזירו לאחר הפסח. וכלם מודים שמכירה גמורה היא, והמערער על זה ראוי לגערה, כן נראה לי ברור בעזרת ה' יתברך. עד כאן דברי החתם סופר.

ומעשים בכל יום שמפקיעים קדושת בכור בהמה טהורה שאסור בהנאה מהתורה, על ידי מכירת און הבהמה לגוי, כמפרש בגמרא משכת בכורות ו' ע"א, וכנהוג בכל העולם. כיון שמון הדיו מתר להערים אפלו באסור תורה, וכמבאר ברמב"ם בענין מעשר שני ועוד. וכן כתבו הגאון מליסא, הפרי מגדים, צמח צדק, מהרש"ם ועוד רבים מהאחרונים. וכתבו התוספות ומסכת עבודה זרה ע"א, ונראה להחמיר ולהקנות לגוי איבר שעושה אותה טריפה, כגון הראה והראש, אמנם אין צריך שיתן הגוי מעות בשוי הראש והראה, אלא די שיקנם בפרוטה, ואף על פי ששורה יותר כפלים, אין לחוש משום בטול מקח, כי הישראל גמר להקנות לגוי כדי להפטר מדיו בכור בבמה. ע"כ. ופעם אחת היה רעב בארץ ישראל, והלך רבי טרפון שהיה כהן וקדש שלש מאות נשים כדי להאכילן בתרומה ותוספתא כתובת פ"ה ה"א, ופסיקתא זוטרתא שיר השירים פרק א, ואף על פי שזו הערמה, כי בודאי לא עשה כן אלא בשביל להאכילן בתרומה. וכתב בשו"ת בגין עולם, הלכך המנהג שנהגו בקהלות ישראל למכר הבהמות לגוי קדם פסח, כדי להאכילם חמץ בפסח, אין בו חשש אסור, וכל מקום שהלכה רופפת בידך, הלך אחר המנהג. גם הנודע ביהודה כתב, ואני מאז ומעולם מורה להתיר בזה. וכן כתב בשו"ת עטרת חכמים, שכן המנהג פשוט ולא חוששים להערמה, מאחר שמחמת האסור גמר בידעתו להקנות. ואפלו אם לב המוכר פונה למחשבה לא נכונה, אין זה אלא דברים שבלב שאינם דברים לבטל המעשה של המכירה על ידי הקנינים בדת. וענינו הרואות שכבר פשט ההתר בכל מדינת פולין, זה יותר ממאתים שנה, על פי הוראת גאוני עולם שמימיהם אנו שותים יום יום, ואין כאן נדנדד אסור כלל ועקר. עכ"ד.

וכתב בשערי תשובה (סימן תמח אות ח): פעם אחת אירע שהנכרי שקנה לפני פסח מרתף של משקאות חריפים, היה הולך בימי הפסח בכל פעם למרתף ושותה ומשתכר, והמשקים היו יקרים עד שהיה עולה להפסד גדול, וגם חששו שמה ירבה ריעים וחברים שישתו וישכרו עמו. ויעצתי, שבעת שהנכרי נופל ומשתקע בשינה, יקח המשרת שלו את המפתח מכיסו, וכשיתעורר

ידמה בנפשו שנאבד ממנו, ובודאי שלא יעשה לעצמו מפתח אחר, וכן עשה, ועלה כהוגן. והוא הדין שמותר לומר למשרת שיבקש את המפתח מהנכרי שצריך לאיזה חפצים שלו, ואחר כך ישמט עצמו או שיאמר שאבד המפתח, ואין בזה חשש איסור והמכירה קיימת. ע"כ.

וְכַל יֵרָא שְׁמַיִם וּמוֹדָה עַל הָאֲמֹת, רוּאָה כִּי מְכִירַת הַחֲמֵץ לְגוֹי, יֵשׁ לָהּ יְסוּדוֹת חֲזָקִים וְנֶאֱמָנִים. וְעַל כֵּן נִהְגוּ בְּכָל קְהָלוֹת יִשְׂרָאֵל בְּכָל הָעוֹלָם, כְּמָה וְכְמָה דוֹרוֹת וְעַד הַיּוֹם, לְבַצֵּעַ אֶת הַמְּכִירָה בְּכָל שָׁנָה עַל יְדֵי גְדוּלַי יִשְׂרָאֵל בְּכָל בְּתֵי הַדִּין צָדֵק וְהַרְבְּנוּיּוֹת הַמְּקוֹמִיּוֹת. וְכָתַב הַחֲתָם סוּפֵר: "וְכֵן פֶּשֶׁט הַמִּנְהַג בְּכָל תְּפוצוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהַמְעַרְעֵר עַל זֶה, רָאוּי לְנִעְרָה". ע"כ. (שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן לח)

אכילת חמץ שנמכר לאחר הפסח

גדולי עולם וענקי הרוח נהגו בעצמם לאכול לאחר הפסח מחמץ הנמכר לגוי כהלכה, ומהם: הצדיק רבי צדוק הכהן מלובלין, הגאון בעל צמח צדק, רבה של ירושלים רבי שמואל מסלנט, הגאון רבי חיים יהודה ליב מסאסניצא בעל שו"ת שערי דעה, הגאון רבי יואל אב בית דין צעהלים ואונסדורף בעל שו"ת אמרי נועם, הגאון החזון איש, הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל [הסטייפלר], מרן מלכא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף, הגאון רבי שלמה זלמן איורבך, מורנו ורבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול, הגאון רבי יעקב קמיניצקי ועוד. ובספר תשובות והנהגות הביא עדות מפי אחד האדמורי"ם זצ"ל שהיה מקפיד לאכול לאחר הפסח חמץ הנמכר בדוקא, להורות שכך היא ההלכה.

על כן, ברור שאין טעם וענין להחמיר בחומרה זו כלל, אחר שרואים את הנהגתם של גדולי עולם אלו. ויש אומרים שהנהגים כן, יש לחשוש להם משום יוהרא. גם יש שערערו על זה, כי במקום שיש ריכוז גדול של ציבור מסויים החפצים לנהוג כן ולהחמיר, עליהם לחשוש יותר לאיבוד אוכלים, כי מאחר והם רבים שאינם קונים, הרי שמוצרים אלו יזרקו לאחר זמן לאשפה, כי יפוג תוקפם. ואף מקפחים הם את פרנסתו של המוכר, ומי התיר להם כן?!

להלן נביא בקצרה, האם יש ענין במה שיש מעטים שמקפידים שלא לאכול מחמץ שנמכר כהלכה לאחר הפסח. וכבר כתב בשו"ת אגרות משה, ואין סבֵרָא לְהַחְמִיר אַחַר הַפֶּסַח שְׁלֵא לְקַנּוֹת חֲמֵץ מִהַגְּוֹי יִשְׂרָאֵל שְׁאֵינּוּ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת, שְׁמֵכֵר הַמְּצוֹ לְנִכְרֵי קִדְּם הַפֶּסַח בְּמְכִירַת הַחֲמֵץ כְּנֶהוּג, מִחֲשֵׁשׁ שְׁמָא לֹא הֵיְתָה הַמְּכִירָה בְּלֵב גְּמוּר, כִּי אִף אִם לֹא הָיָה בְּלֵב גְּמוּר, הוּא דְּבָרִים שְׁבֵלֵב שְׁאֵינִים דְּבָרִים, וְאֵינּוּ פְּלוּם לְבִטֵּל הַמְּכִירָה. ע"כ. וכן כתב מרן מלכא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (ע) שאין להחמיר בזה.

והנה בקובץ שערי מנהג (ספר צהר חלק יד, עמוד תיד) אחר שפלפל בזה בארוכה והוכיח בראיות ברורות וחלוטות, בדברים נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, שאין ענין בחומרא זו שלא לאכול לאחר הפסח מחמץ שנמכר כהלכה. כתב כדלהלן: ומה שהובאת חומרה זו במעשה רב לגר"א, מבואר שם בדבריו, כי חששו היה שמה לא עשו את המכירה כדת, כי בזמנו היתה המכירה ביד כל אחד ואחד, וכפי שהדגיש טעמו: "שאיין כל אדם יכול לעשות כדיון". אבל היום

שהמכירה נעשית על ידי תלמידי חכמים מובהקים בכמה וכמה קניינים, והידורי הידורים וחומרות, בודאי שאין לחוש שמא המכירה לא חלה. וכן הדבר ברור בדעת הגאון רבי עקיבא איגר, שמה שהובא בשמו בספר אגרת סופרים שהיה נזהר מחמץ הנמכר, היינו בחמץ שמכרוהו המון העם, כל אחד ואחד לעצמו, אבל במכירה הנעשית כהלכה, לא חשש ולא כלום. והוכחה ברורה לכך, הרי בספר הנ"ל הביא שטר מכירת חמץ מכתב יד קדשו של הגאון רבי עקיבא איגר שמכר את החמץ שלו עצמו לגוי, ופירט שם את כל סוגי החמץ שלו, וסוגי יי"ש שונים שהחזיק בביתו במשך ימי הפסח, ואת המקומות שהניחו. ומבואר שכל שנעשית המכירה כדת וכדין, אין לחשוש יותר. גם נכדו הגאון רבי שלמה סופר זצ"ל אבדק"ק בערעגסאס, קיבץ בספרו חוט המשולש מכל ההידורים ומעשי חסידויות שנהג בהם סבו הגאון רבי עקיבא איגר, ואילו חומרא זו של פרישות מאכילת חמץ הנמכר, לא הזכירה כלל ועיקר.

והן אמת שמצאנו לכמה אדמו"רים שנהגו לעצמם שלא לאכול חמץ שנמכר לאחר הפסח עד חג השבועות, אבל לאחר שבועות אכלוהו. והדבר תמוה, כי למה לאחר שבועות הקלו בזה, ביודעם שהוא חמץ שנמכר? והוברר טעמם בזה, כי דימו את ימי העומר שהם ימי דין לעשרת ימי תשובה, שנהגים בהם חומרות מסוימות, לכן החמירו בימי העומר דוקא ולא לאחר מכן.

ועל כיוצא בזה אומר לך, שמי שפרוש ומופלא בחסידות כל כך כאדמו"רים, שיבושם לו, אבל לכל הציבור יהיה מי שיהיה, אין לחוש לחומרא יתירה זו כלל ועיקר. וכל יודע ומבין מעט בענייני ההוראה וההלכה, יודע שאין בהנהגת אדמו"רים קדושי עליון, כדי לשנות כי הוא זה בהלכה, ואפילו שלא לנהוג לעצמו בלבד כהנהגתם, וכל שכן שלא להנהיג לאחרים, ועל אחת כמה וכמה שלא לכותבן על ספר.

ולהלן נצטט כמה עובדות מגדולי עולם וענקי הרוח זיע"א שנהגו בעצמם לאכול מחמץ הנמכר: בספר תולדות על הגאון **הצדיק רבי צדוק הכהן מלובלין** כתב, שגער באחד מתלמידיו על אשר חיפש עברו יי"ש חדש שלא נמכר בפסח, באמרו שכיון שהותר ליהודים כשרים לסמוך על המכירה לענין איסור תורה של בל יראה ובל ימצא, אינו יכול לנהוג סלסול בעצמו כל כך ולהמנע מאכילתו לאחר הפסח. ומבואר מדבריו שם, שהמחמיר בזה יש בו משום סרך גאווה ויוהרא, שרואה עצמו מרומם על שאר עמו יתר על המידה.

בספר לשמוע אוזן כתב על **הגאון בעל צמח צדק**, שהיה מוכר חמצו בפסח, כדי שיהיה לו מזומן תיכף למוצאי הפסח, כי נהג לאכול חמץ במוצאי הפסח להיכר, שעד עכשיו אכל מצה לשם מצות בוראו.

בקובץ הר המור הובא על **רבה של ירושלים רבי שמואל מסלנט**, שאחר הפסח היה אומר לאשתו לקנות דוקא מהחמץ שנמכר בפסח, כדי להוציא מליבן של המהרהרים אחר המכירה.

הגאון **רבי חיים יהודה ליב מסאסניצא בשו"ת שערי דעה** כתב, שאין לנו לחפש חומרות בענין חמץ שעבר עליו הפסח.

הגאון **רבי יואל אב"ד צעהלים ואונסדורף בשו"ת אמרי נועם**: אודות חמץ שנמכר בפסח: "ואין להמציא כלל חומרה יתירה באיסור הקל משאר איסורי דרבנן בלא ראייה וסברא ברורה."

ובספר הזכרון זכור לדוד העיד בשם **הגאון חזון איש** שגם מי שנוהג להחמיר שלא לסמוך על המכירה, ולכן לא משאיר חמץ בביתו במשך ימי הפסח, יכול להקל לאחר הפסח לאכול

מהחמץ שנמכר, וזו לשונו: "שכיון שהחנוני מכר את חמצו אצל הרב כנהוג, מאי הוי ליה תו למיעבד [מה היה לו עוד לעשות], ומהיכי תיתי למיקנסיה [ומהיכן תבוא לקונסו]".

צא וראה מה כתב בספר ארחות רבנו על **הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל הסטייפלר**, ביום חתונת נכדו שהיתה שלוש שבועות לאחר הפסח, שנת הרב בירה שחורה, ומוזג גם ליושב אצלו. והיושב התפלל, שהרי ידוע לו שהרב לא סמך ידו כל כך על המכירה, ולכן המציא מדעתו שאולי הבירה היתה חדשה שנעשתה לאחר הפסח. והנה, כל מבין מעט מאוד בבירה, יודע בבירור שאין זה נכון, והמציאות היא שכמעט כל השנה כולה, הבירה הנמצאת בחנויות היא מיצור שלפני הפסח, וכל שכן בשלש שבועות שלאחר הפסח. אלא הבאור בזה הוא, שמה שהרב לא היה סומך כל כך על המכירה, היינו דוקא כדי להשהות חמץ בביתו, מחשש איסור של בל יראה ובל ימצא מהתורה, לא כן לענין אכילה מהנמכר היה אוכל כדברי הגאון החזון איש הנ"ל. וזכר לזה ממה שכתב עוד שם: "בנוגע למכירת החנונים, אמר לי רבנו, שהם בודאי מוכרים את החמץ בלב שלם, ואין לחושדם שהם מערימים ויכשילו על ידי כן את אחרים, כי לא מפסידים כלום על ידי המכירה, כי כשהגוי לא ישלם להם, יקחו את החמץ בחזרה בתורת גביה, ולא שמתבטלת המכירה למפרע, רק לוקחים החמץ ממנו עבור החוב שחייב להם הגוי". ע"כ. ובמכתב שנשלח על זאת לגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, הציע הכותב את האמור אודות הנהגת החזון איש ואביו הסטייפלר, והשיב הרב כדרכו בשתי מילים: "יפה כתבת". ומבואר שעל אף שהיו מחמירים שלא להשאיר חמץ בביתם במשך ימי הפסח, מכל מקום היו אוכלים לאחר הפסח חמץ גמור ממה שמכר בעל המכולת לגוי.

וכן נראה מספר חוט שני מפסקי **הגאון הרב קרליץ**, שהזכיר שהגר"א היה מפקפק על מכירת החמץ, וכתב, ולכן טוב לדקדק שלא להשהות חמץ בבית במשך הפסח. אך לא הזכיר מילה אחת שאולי יש ענין שלא לאכול מחמץ הנמכר.

הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך, כתב בשמו בספר ועלהו לא יבול: "לכתחילה כדאי לגמור את החמץ שיש בבית לפני הפסח, כי למה להכנס לספק דאורייתא של בל יראה ובל ימצא. אבל לקנות חמץ לאחר הפסח ממכולת שמכרו את החמץ, מותר לכתחילה, מכיון שאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא רק מדרבנן. וכן כתב בשמו גם בספר מעדני שלמה. וכן העיד תלמידו הרה"ג ר' יצחק אייזק הלוי פרג, שרבו הגרש"ז היה אוכל לאחר הפסח, חמץ גמור הנמכר בפסח. וכן כתב בספר שלמי מועד. והוסיף שדעת הגרש"ז היתה, כי ההסתמכות על המכירה היא בגדר "מנהג ישראל", ואף איננה בגדר "הערמה" כלל.

הגאון מורנו ורבנו רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל היה נוהג לתת חמצו לבעל המכולת במתנה גמורה ובנפש חפצה, [כי בעל המכולת מוכר חמצו יותר בשופי מפני הפסד מרובה], ולאחר הפסח היה מקבל את חמצו מהמוכר במתנה ואוכלו. וכן העיד בנו הגאון רבי אליהו שליט"א, שכן נהג אביו מידי שנה בשנה.

הגאון רבי יעקב קמינצקי, העיד עליו בנו שהיה קונה חמץ גמור לאחר הפסח מהמכולת שמכר לגוי בפסח ואוכל.

ובתשובות והנהגות (ח"א סימן שט) כתב, ושמעתי מפי אחד האדמו"רים זצ"ל שמקפיד לאכול לאחר הפסח חמץ הנמכר, כדי להוכיח שאפילו אם יש חשש שהוא על המכירה, אבל לא עד כדי כך לומר שהמכירה לא חלה, ודינו כחמץ שעבר עליו הפסח, וחלילה בית ישראל המוכרים, עברו חס ושלום באיסור חמץ שעבר עליו הפסח.

ובשו"ת **ציץ אליעזר** (חלק כ סימן נא אות ב) כתב: ויודע אני **בתלמידי חכמים וגדולי תורה עוד מהדור הקודם** שמכרו גם חמץ בעין, ובמוצאי חג הפסח האחרון, היו מכבדים בהם בני תורה שבאו לכבדם ולאחלם, עם צאת החג.

ובספר **אלה הם מועדי** להרה"ג ר' אליהו שלינגר דן בזה, וכתב, חומרה זאת חדשה היא ביותר לא שערוה אבותינו, וכששאלנו אצל **זקני הדור הקודם**, האם נשמע מדבר זה מימים ימימה, התברר כי לא היו דברים מעולם. ובסוף דבריו כתב: ומי שיועד את האמת על בוריה, ויודע את שורשה של המכירה וכל תקנותיה כפי שתיקנוה גדולי ישראל, ויודע אל נכון כי המכירה היא אמיתית על פי דין, בודאי שלא ימצא שום טעם להחמיר בזה, והדבר ברור ופשוט. ע"כ.

ודע, כי אף הרואה שני מוצרים העומדים לפניו בחנות, אחד מחמץ הנמכר, ואחד מחמץ שנאפה לאחר הפסח, לא פשוט בכלל לומר לו שיקח דוקא מהחמץ שנאפה לאחר הפסח, בגלל הטעם שמהיות טוב אל תקרי רע. שהרי מאחר ויש מקומות שריבוי האוכלוסין נוהגים כן, הרי שחומרא זאת גורמת שחמץ רב יהיה מונח בקרן זוית במדפי הצרכניות עד כי יעבור זמנו, ויפוג ה"תאריך האחרון לשיווק", ואז יזרק הכל לאשפה. ואף שיש אומרים שלא שייך איסור בל תשחית אם משליך מחמת חומרה, מכל מקום כמו כאן שברור שהיא חומרא יתירה מאוד מאוד, הרי בודאי שיותר יש לחוש ולהחמיר באיסור בל תשחית של איבוד אוכלים. ומה גם שבחומרתו זו, הוא מקפח פרנסתו של בעל המכולת.

ואינני מדבר כלל על אותם שמצריכים גם שיהיה הקמח "נטחן לאחר הפסח מחיטה בלתי לתותה", וכל דבריהם אין להם שחר, כי הרי קמח מחיטה לתותה מותר מדין הגמרא אפילו לאפות בו מצות, ורק הגאונים החמירו שלא לאכלו בפסח, כי אין אנו בקיאים בלתייתה, ואולי יהיה חשש חימוץ, אבל לא שודאי הוא חמץ, ובשעת הדחק אף מותר לאפות מצות מקמח זה. כמבואר כל זה בבית יוסף ובשלחן ערוך (סימן תנג).

ובספר ארחות רבנו מובא על **הגאון החזון איש** שהיה מחזיק בביתו קמח מחיטין לתותים בתוך הפסח על סמך המכירה, ואופה מהם לאחר הפסח. והובא שם שכן היה דעת הסטייפלר. והוסיף שם עדות שהביאו קמח שנטחן לאחר הפסח לכבד בו את **הסטייפלר**, ולא הסכים לקבלו. וכתב **בתשובות והנהגות**, אפילו אם לותתים את החיטים זמן רב עד שודאי מתבקעות, בכל זאת אין להדר בזה כלל, כיון שעיקר החומרא מחמץ שנמכר חומרא רחוקה, ואין להוסיף עליה יותר. וכן כתב **בעטרת יהושע פריינד, ובהלכות חג בחג פסח**. עכת"ד קובץ שערי מנהג.

ועתה, ידעתי בני ידעתי, כי בלבד עלי לאמר, ומה אכפת לך, אם אינם אוכלים מחמץ הנמכר?! אך שמענה ידידי, ואתה דע לך, כי דבריד נכונים היו, אילו באמת לא היה חשש בזה לבעיה שהיא, אבל בהגלות נגלות שפעמים יש בזה איבוד אוכלים, והפסד לבעלי החנויות, בודאי שאין נכון לנהוג כן. זאת ועוד, אילו היו נוהגים כן רק לעצמם, שיבושם להם, ויעשו מה שנוח להם, ולא אכפת לנו ולא כלום. אך לצערנו הרב, המציאות היא, כי רבים מהם הפכו חומרה יתירה זו לעיקר הדין, ומפרסמים אותה ברבים כאילו היא הלכה למשה מסיני, וכשפוגשים במי שאוכל חמץ הנמכר, מודדים אותו לגובה קומתו, ומביטים בו בשבע עינים, כאילו חטא באיזה עוון חמור. וכל זה נובע, מחמת חוסר ידיעה אמיתית בהלכה הצרופה. וברור שאילו היו יודעים רק את הנהגתם של גדולי עולם כנ"ל, לא היו נוהגים כן, כי מאין ישאבו כח להחמיר נגד כל אותם גדולים וענקי הרוח, הלוא בודאי יחשב זה להם ליוהרא, ולחוכא ואיטלולא.

ועיין לרבנו אברהם בן הרמב"ם שכתב בספרו "המספיק לעובדי ה'", וזו לשונו: אדם שהוא

שלם בדתו, ואין תאוותיו מתגברות עליו, ומלומד בתורה ובכללי ההלכה, ושלם בהגיונו ומעיין כראוי, אינו צריך שכנוע, וזאת משום שהאמת והשקר נוגדים זה את זה, ועל ידי גילוי האמת יתעלם השקר ממנו, אבל מי שיצרו גובר עליו ומעדיף הניצחון בגלל פחיתותו, ומגן על מנהגו ומה שנתחנך עליו, ובפרט אם נמצאים אצלו הגאווה וכשרון בהלכה, כמעט ברור שלא יחזור בו אפילו על ידי הוכחה ברורה ומאה ראיות. ע"כ. וכיוצא בזה כתב הריב"ש בשם הר"ן: כי בענייני התורה והמצוה, אין לנו להניח הדרך שדרכו בה רבותינו הפוסקים, ונכניס עצמנו במשעול הכרמים על פי איזה מנהג, שלא מדוחק כלל. גם בספר משא חיים כתב, מנהג שהוא נגד רוב הפוסקים, אין להחזיקו ולכותבו בספר, אפילו אם אין יכולת בידינו לבטלו. וכאן בנידון זה של אכילת חמץ שנמכר לאחר הפסח, מאחר ולא מצאנו שום טענה וסיבה טובה בדברי המחזיקים בכח במנהגם נגד כל הפוסקים, בודאי שהמודה על האמת, יחדל ממנהגו הלו. ועל אחת כמה וכמה שאין להורות כן לאחרים כלל ועיקר. והמתעקש להורות כן לרבים, צריך לגעור בו בניזיפה "ומחנין ליה במרזפתא דנפחא" [נכה אותו בפטיש של נפחים וברכות לד ע"א] עד שיודה על האמת, ויחדל מלהכשיל ולהטעות תמימים שאינם מבחינים בין הוראה לשיבוש. (ועייני ה"ע ג לו. שו"ת יביע אומר חלק ט סימן כד, חלק י סימן כא. חזו"ע אבלות ב שטו. ועייני עוד להלן (עמוד 179) בענין מצות שמורה)

זמן המכירה

יִזְדָּרְזוּ כָּל אֲדָם לְהַרְשֵׁם לְמִכִּירַת הַחֲמֵץ, וְלֹא יִמְתְּנוּ לַיּוֹם הַאֲחֵרוֹ, שֶׁמָּא יִשְׁכַּח. וְעַל כָּל פְּנִימִים, רְשָׁאִים לְמִכֹּר אֶת הַחֲמֵץ לְגוֹי, עַד שֶׁעָה שֶׁיֵּאָסֵר בְּהִנָּאָה [דְּהֵינּוּ בְּעָרֵב הַחֵם, גִּמְר שְׁעָה חֲמִישִׁית לְפִי שְׁעָה זְמַנִּית כְּדִלְהֵלֵךְ, בְּעָרְדָּ: 11:20 בְּשַׁעוֹן קִיָּץ]. וְיִבְדִּיעַבְד יְכַל לְמִכְרוֹ עַד שְׁעָה רְגִילָה לְפָנֵי חֲצוֹת הַיּוֹם [בְּעָרְדָּ: 12:40 בְּשַׁעוֹן קִיָּץ]. (ס)

כלם מוכרים

גַּם אֲדָם שֶׁלֹּא הִשְׁאִיר חֲמֵץ בְּבֵיתוֹ כְּלָל, יִמְכֹּר אֶת הַחֲמֵץ לְגוֹי, כִּי לְפַעֲמִים נִשְׁאָר בְּטַעוֹת אֵינְשֵׁהוּ חֲמֵץ אוֹ תִּעְרַבְתָּ חֲמֵץ שֶׁאֵינּוּ יוֹדְעַ עָלָיו, וְאִם לֹא יִמְכְרֵהוּ [הַגֵּם שֶׁבְּטָלוֹ], שֶׁמָּא יֵאָסֵר הַחֲמֵץ בְּהִנָּאָה. (ע)

כלי חמץ

יִמְכֹּר רַק אֶת הַחֲמֵץ בְּלֹא הַכֵּלִים. וְאִם טָעָה וּמְכַר גַּם אֶת הַכֵּלִים, צָרִיף לְהַטְבִּילָם בְּמִקְוֵה לְאַחַר פְּסַח, כְּדִין הַקּוֹנָה כֵּלִים מְגוּי, אֲדָּ לֹא יִבְרָךְ עַל הַטְבִּילָה. (הגאון החזון איש בספרו אמונה ובטחון פרק ג אות ח. שו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן יא. פא)

ומרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בהיותו רב ראשי לתל אביב יפו כתב: ואני עכשיו כאן במכירת החמץ לעכו"ם במשרד הרבנות תל אביב - יפו, מחקתי משטר המכירה את הנוסח הישן שמוכר כל כלי החמץ. וכן ראוי לעשות זה. (שו"ת יביע אומר שם הערה 5)

חמץ של אחרים

מִתֵּר לְמִכֹּר אֶת הַחֲמֵץ שֶׁל הַזֵּרִיו אוֹ שֶׁל חֲבֵרָיו, כְּשִׁיזְדַּע שְׁאֵינָם מוֹכְרִים בְּעַצְמָם. וְהַכּוֹן שִׁיזְדַּעֵם קִדָּם לָכוֹ, כְּדִי שְׁיִמְנוּ אוֹתוֹ שְׁלִיחַ לְמִכֹּר עֲבוּרָם. אֲדָּ גַם אִם לֹא

הודיע להם, רשאי למכר עבורם, כיון שאפשר לזכות לאדם שלא מדעתו.

לתשומת לב: יש להזהר שלא לקנות חמץ לאחר הפסח אלא מחנות שיש לה תעודת מכירת חמץ מהרבנות המקומית, התקפה לשנה זו, שאם לא כן, עלול להכשל באכילת אסור של "חמץ שעבר עליו הפסח". (ו)

מלתא דבדיחותא

רגיל היה מרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לספר קדם חג הפסח את המעשה דלהלן, כדי לשעשע ולבדח את הצבור בדרשותיו כדרכו בקדש.

מעשה באחד שהיה חי עם אשתו באהבה וחסד, אך מדי פעם היה יצרו הרע מתגבר עליו והיה מקנטרה בדברים. והנה ערב פסח באשר היתה אשתו מנקה ומקרצפת את הבית מכל חשש חמץ, ומכינה אותו לקראת בדיקת ושריפת החמץ, אמר לה בבדיחות הדעת: "אבל מה עם החמץ העקרי הגדול, אותו היאך מבערים מן הבית?!", ברמזו על אשתו שהיא חלילה החמץ הגדול... האשה אשר כבר הספיקה להכיר את בעלה ולהבין את רמזיו ועקיצותיו, ענתה לו בחדות כהגון: "אל לך לדאג בעלי היקר, כבר הקדים אבי ומכר אותי לגוי כמוך...".

⊕ שבת הגדול ⊕

הטעם לשבת הגדול

שבת שלפני חג הפסח נקראת: "שבת הגדול", מפני הנס הגדול שנעשה בה. שבאותה שנה שיצאו ישראל ממצרים, חל פסח ביום חמישי, ובשבת שלפניו שהיה עשירי בניסו, צוה הקב"ה את עם ישראל לקחת שיה לקרבן פסח. וכשעשו ישראל כן, נשאלו מהמצרים לפשר הדבר, וענו להם: עתיד הקב"ה בליל חמישי [ליל פסח] להרג את כל בכורי מצרים, ואנו נתן את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות, לבל יבוא המשחית אל בתינו לנגף. כששמעו זאת הבכורות, הלכו מייד אצל אבותיהם ואצל פרעה ודרשו לשלח את ישראל כדי שלא ימותו, אך נתקלו בסרוב מחלט והחלו במלחמה - זה לעמת זה, ונהרגו רבים מהמצרים, כמו שנאמר (ותהלים קלו ט): "למכה מצרים בבכוריהם", פלומר, מצרים הכו על ידי בכוריהם. כשראו המצרים כך, חגרו איש חרבו לנקם בישראל, אך ה' יתברך הגן עליהם ברב רחמיו, והביא על המצרים מחלות ויסורים רבים ומשנים, עד שהיו שניהם קהות ומעיהם מתחתכים, ונאלצו לסגת אחור, ועל ידי כך נצלו עם ישראל מידי האויבים הללו. על כן נקראת שבת זו "שבת הגדול", שהיה זה יום גדול לעם ישראל, שנעשה להם נס. (כט)

טעם נוסף לקריאת השבת "שבת הגדול", כי חובה קדושה להתאסף בשבת זו ברב עם בבתי כנסיות, וחכמי ישראל גדולי התורה דורשים בהלכות הפסח ועריכת ליל הסדר כמשפטו. וטוב להרחיב את הדבור גם בדברי אגדה וספור יציאת מצרים ופרושי ההגדה של ליל פסח, להזכיר גבורות ה' ונפלאותיו. וכל המזכה את הרבים, אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא. (ז, לא)

וכך היה מנהגו של מרו מלפא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, שהיה דורש בכל שבת הגדול בירושלים עיר הקדש בהיכל ישיבת "אור החיים" שבשכונת הבוכרים בראשותו של הגאון רבי ראובן אלבז שליט"א, והיו באים כאלפים איש, אשרי מי שראה פניו, אך כלם היו זוכים לשמע את מוצא פיו של מרו, וגדול היה המחזה ומרגש מאד. היה הרב, כהרגלו בקדש, מתבל את דרשתו בדברי אגדה, משלים ומעשיות המושכים את הלב, יחד עם דברי חזק ואמונה ובטחון בבורא יתברך, והיה מאריך בדרשתו עד כמה דקות לפני השקיעה, וכלם היו ממחרים ללכת לביתם, כדי להספיק לאכל סעודה שלישית בזמנה. אשרי עון ראתה כל אלה.

ערב פסח שחל בשבת

כשחל ערב פסח בשבת, יש להקדים את דרשת שבת הגדול לשבת הקודמת, כדי להורות לעם את הלכות הפסח. ומכל מקום, גם בשבת של ערב פסח ממש, יש לדרש בספור יציאת מצרים ובחזיק האמונה בבורא יתברך. ויש להרחיב את הדבור על בעור השאור שבעסה [היצר הרע], ועל מחמצת הדעות המשבשות, ועל נפיחת המדות המקלקלות, כדי שנחזר למוטב. (זב, רנא)

הפטרה

הפטרת שבת הגדול היא: "וערבה לה" מנחת יהודה וירושלים" (מלאכי ג, ד). ובשנה שמקדימים את דרשת שבת הגדול, יפטירו הפטרה זו בשבת של ערב פסח ממש, וכן המנהג הפשוט. ורק במקום שיש מנהג ברור להפטיר בהפטרת פרשת השבוע, יעשו כמנהגם. (ז)

שבת הגדול שלום

בשבת הגדול יאמר: "שבת הגדול שלום", כדי לזכר ולהזכיר לאחרים את נסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך. וסיים מרו הראשון לציון זצוק"ל: "וימה טוב ומה נעים להמשיך במנהג יפה זה, אשר מחזה שדי יחזה". (הגאון החיד"א ועוד. ז)

שבת הגדול מסגל לנסים וישועות

מעשה שהיה ביום כ"ז שבט שנת תש"מ, בביתו של הבבא סאלי זיע"א התקבלה שיחת טלפון בהולה מארגנטינה, בה ספרו לרב שנחטף בנו של שאול סתהון דבאח מעשירי היהודים התומכים בתורה. שמע הצדיק, הרחר שעה קלה ואמר: "החוטפים יתפשטו והוא ישחרר לשלום, חנם אין כסף". חלפו ימים ושבועות, עבר כל חדש אדר,

ולא נשמע כלום. ב-ר' לחדש ניסן, טס האב במיחד לארץ הקדש, אמר לו הצדיק, השלחן ערוך הוא ספר הלכה, להורות את המעשה אשר נעשה, וכתוב בו (סימן תלז): **"שבת שלפני הפסח קוראים אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו"**, נמצא שיש כאן הוראה לדורות שיום זה מסגל לנסים וישועות. והבטיח, בשבת הגדול ישחרר הבן חנם אין כסף. חזר האב מעודד ומחזק. והנה ערב שבת הגדול י"ב ניסן, מצלצל הטלפון בבית העשירי, הודיעו החוטפים שהבן בידם ונקבו בסכום כסף עתה, אם ישלמו ישחרר הבן, המסכמים אתם? נתנה הסכמה. אם כן, מחר יבוא אחד מכם למקום פלוני לבוש חלצה בצבע פלוני ובידו מזוודת הכסף, לאחר מכן ישחרר הבן, אך אם תודיעו למשטרה, מות יומת. הם זכרו שהצדיק הבטיח חנם, אבל פקוח נפש דוחה הכל, לכן לא הודיעו למשטרה. אך של החטוף השיג חלצה כאשר בקשו, הלך עם המזודה, והמתין. הם לא ידעו שהמשטרה עקבה אחר שיחות הטלפון, והכינה מארב. השוטרים הבחינו בשנים המתקרבים לאח, והשנים הבחינו בשוטרים ונמלטו. האח חשכו עיניו, שלא יממשו את איומם, לכן לא ספר כלום, והמתין. אחד החוטפים נמלט בין האנשים, השני נכנס לבית קפה החליף את בגדיו בשרויתים, יצא והמתין בתחנת האוטובוס. לפתע הבחין השוטר שמשהו עולה לאוטובוס וטורח להכניס את חלצתו במכנסים, התעורר בו החשד שמא הוא החוטף והחליף את חלצתו ולא הכניסה. מיד עצר את האוטובוס, הוריד את הנוסע לתחנת משטרה, אחר שעה וחצי של חקירות, הסגיר את חבריו. והאח עדן המתין עם המזודה באותו מקום. בסוף החליט לפנות לתחנת משטרה והנה שם רואה הוא את אחיו ששחרר בשבת הגדול בחנם אין כסף, כמו שאמר הצדיק... (מעייין השבוע ט נד)

❁ **בדיקת חמץ** ❁

זמן הבדיקה

בליל ארבעה עשר בניסן תקף בצאת הכוכבים [19:20 בערך], בודקים את החמץ לאור הנר. (לג)

תפלת ערבית קדם

אם עדנו לא התפלל ערבית והגיע זמן צאת הכוכבים, יתפלל ערבית קדם ואחר כך יבדק, שיש להקדים לעשות את המצוה התמידית [ערבית], קדם המצוה שאינה תמידית [בדיקת חמץ]. (מאור ישראל חלק ב פסחים ד ע"א. מד)

קריאת שמע קדם

אם התפלל ערבית קדם צאת הכוכבים, יקרא קריאת שמע ואחר כך יבדק את החמץ, כיון שקריאת שמע היא תמידית, וגם מן התורה. (מאור ישראל שם. חזו"ע תנוכה עא)

בעלי חניות

בעלי החניות העסוקים מאד בליל בדיקת חמץ, וכגון ספרים, מוכרי פלפל, פיצות וכיוצא בהם, ישתדלו להגיע לביתם בצאת הכוכבים לבדק את החמץ במעמד כל בני הבית, ולא בגמר עבודתם בשעה מאחרת שפבר הולכים בני ביתם לישון. כי כאשר רואים הילדים שהאבא בודק את החמץ, והיאך הוא מתאמץ במעשה המצוה ומתכוּפף תחת המטות ופותח את הארונות והמקרר, והולך מחדר לחדר, ולא ממחר ורוצה רק לגמר, נחקקים הדברים בלבם חזק ביותר, ושואבים כחות רוחניים נעלים. השמחה וההתלהבות בקיום המצוות מקנה לילדים הרבה פת, רצון וחשק להתמיד במצוות - בהנה, בעתיד הקרוב, וגם בעתיד הרחוק. בעוונות הרבים, הרחוב היום כל כך פרוץ, מקלקל ומשחית את הילדים, וכמה ילדים ונערים שסטו מן הדרך לבסוף חזרו מחמת הזכרונות היפים מימי הקטנות ממעשי המצוות של האבא בהתלהבות ובשמחה לכל מצוה.

אשר על כן, ישתדלו בעלי המלאכה לפנות את עצמם מהחניות בזמן הבדיקה, וימנו מחליף כלשהו, ואפלו אם אינם מוצאים מחליף לשעה זו, אל להם לזלזל בחשיבות חנוף ילדיהם היקרים. ואדרבה, זכות מצוה זו של חנוף הבנים והתגברותו של האב תעמד להם לפרנסה טובה בכבוד, בנחת ובשמחה, ויזכו היא ואשתו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ביראת שמים טהורה ומדות טובות, אמן.

נשים

גם הנשים חייבות במצוות בדיקת חמץ ובעורו. ולכן, אשה שגרה לבדה צריכה לבדק את החמץ ולבטלו. וכמו כן אשה שבעלה לא בבית, תעשה כן במקומו. ובגסח הבטול תאמר: כל חמץ שיש ברשות בעלי... (נו, נח)

ערב פסח שחל בשבת

ערב פסח שחל בשבת, מפיון שאי אפשר לבדק את החמץ לאור הניר מפאת חלול השבת, לכך מקדימים את הבדיקה לליל ששי י"ג בניסן, כלומר, יום חמישי בערב בצאת הכוכבים. (סו)

עוסקים שונים לפני הבדיקה

אכילה

אסור לאכל פת יותר משעור "כביצה" [בלי קליפתה - 50.4 גרם]. החל מחצי השעה שקדם זמן הבדיקה, עד שיבדק. וכן לא יאכל עוגה ושאר מיני דגן כקוסקוס,

סיגרים וכיוצא בהם, בשיעור קביעות סעודה [216 גרס], אבל פחות מכמות זו, מותר לאכול. ומשאר מאכלים, כמו פרות וירקות או תבשיל של ארז וכדומה, מתיר לאכול אפילו הרבה, וכן שתית תה או קפה מתרת. (עייני שו"ע סימן רלב ס"ג. כף החיים סימן תלא ס"ק טו. הלכה ברורה חי"ב עמוד קלד. מא)

בגמרא (ברכות ד ע"ב) אמרו, לא יאמר אדם אוכל מעט ואשתה מעט, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל. וכתבו התוספות ועוד, מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של הלילה, אין לאכול "סעודה" עד שיקרא קריאת שמע ויתפלל ערבית. ומבואר שטעימה בלבד, מותרת. וכן מבואר מהטור ושלחן ערוך (סימן רלב ס"ג, וסימן רלה ס"ב) לענין קריאת שמע, שכל האיסור דוקא כשקובע סעודה, אבל טעימה כשיעור כביצה פת, מותר, וכדין אכילת פירות שמותרת. וכיון שבקריאת שמע שהיא מהתורה, מותר לטעום, כל שכן בבדיקת חמץ שהיא מדרבנן.

מלאכה

אסור להתחיל בעשיית מלאכה חצי שעה קדם זמן הבדיקה, שמא ימשך אחר מלאכתו וישפח לבדק. ואם עבר והתחיל במלאכה או באכילה, צריך להפסיק ולבדק. ואמנם, גם אם התחיל במלאכה או באכילה בהתיר לפני הזמן האמור, טוב שיפסיק כדי לבדק לכתחלה בזמן כנ"ל. (מב)

שנה

אסור לישן אפלו מעט, מחצי השעה שקדם זמן הבדיקה, שמא ימשך בשנתו וישפח לבדק את החמץ. (ת"ה חנוכה קלז)

שומר

הרוצה לאכול יותר משיעור "כביצה" פת או עוגה בחצי השעה שקדם זמן הבדיקה, רשאי למנות אדם אחר שיזכירנהו בהגיע זמן הבדיקה לבדק. והוא הדין שרשאי להתחיל במלאכה כשממנה אדם אחר שיזכירנהו. וכן רשאי לנוח מעט על מטתו, כשיש לו שומר שאחראי להעירו לבדק את החמץ. (מב)

כתב בספר אור לפארו, מי שהיה בדרך לצורך פרנסתו, והגיע לביתו בליל י"ד, והוא עיף ויגע, וחושש שאם יבדוק את החמץ מיד, לא יוכל לתת דעתו כראוי לבדיקת החמץ היטב, מרוב עייפותו, מותר לו לישון מעט ולנוח בשנית עראי, ובלבד שיזהיר לאחד מבני ביתו שיעיר אותו לאחר כחצי שעה לבדוק את החמץ, וגם יוכל לשתות כוס קפה וכיוצא בזה להתעורר כראוי, ולקיים המצוה כהלכה. במה דברים אמורים? בתחילת הלילה, אבל אם הגיע לביתו לאחר שתיים ושלוש שעות מהלילה, בזמן שדרך בני אדם ללכת לישון, לא מועיל במה שיזהיר את בני ביתו שיעירו אותו, כי יש חשש שהם עצמם יהיו עייפים וילכו לישון.

למוד תורה

אין להתחיל ללמוד משהגיע זמן הבדיקה, אבל קדם לכן מתיר, אפלו בחצי השעה

שקדם הבדיקה, ולא גזרו חכמים בזה כמו באכילה, מלאכה ושנה, מגדל חשיבות הזמן וחמרת העוון של בטול תורה. וכשהתחיל ללמוד לפניו, אין צריך להפסיק מלמודו, הגם שהגיע זמן הבדיקה. (מב)

שעור תורה

בתי כנסת שמתקיימים בהם שעורי תורה מדי ערב לאחר תפלת ערבית, טוב שיידחו את השעור לשעה מאחרת יותר, כך שייספיקו הצבור לבדק את החמץ בביתם בתחלת הלילה, ולאחר מכן יחזרו לשעור וילמדו כמדי יום. אולם, אם יודע מגיד השעור שאם ילכו לביתם לא יחזרו לשעור, או שיחזרו פחות אנשים מכל יום, לא יבטל את הרבים מלמוד תורה, חס ושלום, אלא ימסר את השעור בשעה הקבועה כמדי יום, ואחר כך ילכו לביתם ויבדקו את החמץ בשמחה וגיל. וטוב שיכריזו אחר כך בצבור שלא לשכח לבדק את החמץ. ומכל מקום, כל זה בשעור של 'דף היומאי' או פסקי הלכה בלבד בלא פלפול, אבל פלפול הנמסר לרבים, ידחו את השעור לאחר הבדיקה, שמה ימשכו וישכחו לבדק. (מג)

שאר בני הבית

בכל האמור [אכילה, מלאכה, שנה ולמוד תורה], אין האסור אלא על בעל הבית שהוא עצמו בודק, אבל לשאר בני הבית מתיר בכל זה. (חזו"ע תנוכה סח)

ההכנות לבדיקה

עשר חתיכות

מנהג ישראל קדושים להכין קדם הבדיקה עשר חתיכות פת קטנות מאד עטופות היטב בגני, ולפזרו בפנות הבית, והבודק, בעברו בכל הבית מוצא גם אותן. וטוב שבני הבית יפזרו את החתיכות, ולא בעל הבית הבודק. (לז)

טוב לרשם את מקום הנחת החתיכות, מחשש שישכחו היכן הניחו. ומכל מקום, אם חפש ולא מצא, יסמוך על הבטול שמבטל אחר כך את החמץ. (לז, לח)

ספין, לחם ומלח

נוהגים שהבודק לוקח עמו ספין כדי לחטט אחר החמץ שבחורים ובסדקים. וכן נוהגים, שמוליד עמו קערה שיש בה פרוסת לחם, וכשמגיע זמן הבעור למחרת, שורף את החמץ שבקערה. ולסימן טוב, יתן מעט מלח בקערה. (בן איש חי. נא)

נר

יבדק לאור הנר אך לא לאור אבוקה. [מפני שאורו גדול ואינו יכול להכניסו לפנות, וגם

משום שִׁירָא פֿו תַּמְרָץ דְּלַקָּה בְּבֵית, וְאִם כֵּן לְבוּ טְרוּד וְאִינוּ מְכוּוֹ לְבַדֵּק הֵיטֵב]. וְאִם עֲבַר וְבַדֵּק בְּאַבּוּקָה, חוּזֵר וּבּוֹדֵק בְּלֵי בְּרָכָה. וְאִם אֵין לוֹ נֵר, יְבַדֵּק בְּפִנְס בְּבְרָכָה. (לח)

לִיהוּדִים הִיתָה אוֹרָה

לֹא יִכְבֶּה אֶת אוֹר הַחֲשֵׁמֶל בְּבִדְיָקָה, וְאֶדְרָבָה, עֲדִיף יוֹתֵר לְבַדֵּק עִם הַנֵּר לְאוֹר הַחֲשֵׁמֶל, שֶׁהוּא מְאִיר יוֹתֵר, וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בְּנֵר בְּעֵקֶר לְחוּרִים וְלִסְדָּקִים שֶׁחֲשׂוֹף שָׁם. (מ)

הַבְּדִיקָה

הַבְּרָכָה

קִדְּם שִׁיבְדִיק, יְבָרַךְ: **"בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל בְּעוֹר חֲמִץ"**.

יֵשׁ לְשֵׁאל, הֲלֹא לְכַאוֹרָה יוֹתֵר הִיָּה רְאוּי לְבָרַךְ "עַל בְּדִיקַת חֲמִץ" שֶׁהוּא מִתְחִיל בָּה מִיָּד, וְרַק לְמַחֲרָת מְבַעֵר? וְיֵשׁ לוֹמֵר שְׂאִין הַבְּדִיקָה תְּכַלִּית וְעֵקֶר הַמִּצְוָה, שֶׁהִרִי מִי שֶׁבִּדֵּק וְלֹא בְּעַר וְלֹא בִטֵּל לֹא עָשָׂה כָּלוּם, נִמְצָא שֶׁהַבְּדִיקָה הִיא רַק הַכָּשֶׁר כְּדִי לְהַגִּיעַ לְבַעוֹר. (בֵּית יוֹסֵף סִימֵן תַּלַּב)

דְּבוּר

אֲסוּר לְדַבֵּר בֵּין הַבְּרָכָה לְבְּדִיקָה אֶפְלוּ מַעֲנִין הַבְּדִיקָה, כַּגּוֹן שֶׁכְּבָה הַנֵּר וּמְבַקֵּשׁ שִׁיבִיאוּ לוֹ אֵשׁ לְהַדְלִיקוֹ. וְאִם דְּבַר, אִינוּ חוּזֵר לְבָרַךְ. אִךְ אִם דְּבַר שֶׁלֹּא מַעֲנִין הַבְּדִיקָה, צְרִיךְ לְחוּזֵר וּלְבָרַךְ. וְלְאַחַר שֶׁהִתְחִיל לְבַדֵּק - גַּם אִזּוּ יִזְהַר שֶׁלֹּא יִדְבַר כָּל דְּבוּר שֶׁאִינוּ מַעֲנִין הַבְּדִיקָה. אִךְ אִם דְּבַר, אִינוּ חוּזֵר לְבָרַךְ. וְאִם הִצְרִיךְ לְבָרַךְ 'אֲשֶׁר יֵצֵר' בְּמִשְׁךְ הַבְּדִיקָה, רִשְׁאֵי לְבָרַךְ, שְׁמָא יִשְׁכַּח לְבָרַךְ אַחַר הַבְּדִיקָה. (מִד)

בְּרַכַּת שֶׁחֲחִינוּ

אֵין מְבָרְכִים בְּרַכַּת "שֶׁחֲחִינוּ" עַל מִצְוֹת בְּדִיקַת חֲמִץ.

שְׂאֵלָה: מִפְּנֵי מָה אֵין אֲנוּ מְבָרְכִים "שֶׁחֲחִינוּ" עַל מִצְוֹת בְּדִיקַת חֲמִץ, הֲלֹא כָּל מִצְוָה שֶׁבָּאָה מִזְּמַן לְזַמַּן מְבָרְכִים עָלֶיהָ, כְּמוֹ בְּנִטְיִילַת לִוְלָב בְּחַג הַסִּכּוֹת, וּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה בְּפִרְיִים וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן?

תְּשׁוּבָה: שֶׁלֶּשָׁה טַעֲמִים נֶאֱמָרוּ בְּזֶה: **א.** כִּיּוֹן שְׂאִין זְמַן קְבוּעַ לְמִצְוָה זוֹ, שֶׁהִרִי הִיוּצֵא לְחוּץ לְאַרְץ אֶפְלוּ מִתְחִלַּת הַשָּׁנָה וְדַעַתּוֹ לְחוּזֵר לְבֵיתוֹ בְּעֶרֶב פֶּסַח, צְרִיךְ לְבַדֵּק וּלְבַעֵר קִדְּם שִׁיבִיאוּ, שְׁמָא יֵאָחַר וְנִמְצָא שִׁישׁ בְּבֵיתוֹ חֲמִץ בְּפֶסַח. נִמְצָא שְׂאִין מִצְוָה זוֹ דּוֹמָה לְשֶׂאֵר מִצְוֹת שֶׁזְּמַנָּן קְבוּעַ בְּזְמַן מְסִיָּם דְּנִקָּא (הַעֵיטוֹר). **ב.** כִּיּוֹן שֶׁמְבָרַךְ "שֶׁחֲחִינוּ" בְּקִדּוּשׁ שֶׁל לַיִל הַסֵּדֶר, פּוֹטֵר בְּזֶה אֶת שְׂאֵר הַמִּצְוֹת שֶׁל הַחֵג, וּבְדִיקַת חֲמִץ הִיא אַחַת מֵהַמִּצְוֹת שֶׁל הַחֵג לְחַג (הַרַ"שׁ). **ג.** אֵין מְבָרְכִים עַל דְּבַר שֶׁמְצַטַּעֵר בּוֹ שֶׁהִרִי מֵאֵבֵד וּמְכַלָּה אֶת מְמוֹנוֹ מִן הָעוֹלָם (הַגַּאוּנִים).

מִמֵּדַת חֲסִידוֹת טוֹב לְלְבוֹשׁ בְּגַד חֲדָשׁ, אוֹ לְקַחַת פְּרִי חֲדָשׁ, וּלְבָרַךְ "שֶׁחֲחִינוּ"

לאחר שיתחיל קצת בבדיקה, ויכּוּן בְּבִרְכָתוֹ גַם עַל מִצּוֹת הַבְּדִיקָה, וְלֵאחֶר הַבְּדִיקָה יִבְרַךְ עַל הַפְּרִי וְיֹאכֵל. (מה)

היכן בודקים

יבדק בכל פנות הבית, בארונות המטבח, במקרר, במזנון, במרפסות, חדר המדרגות, בגנות, ובכל מקום שמכניסים שם חמץ. ויבדק בכל חדרי הבית, אף אם ברור לו שמעולם לא אכל שם חמץ. וכשיש לו ילדים קטנים, יבדק גם תחת הארונות והמטות שמא הכניסו שם חמץ, ואפלו אם קשה לו, לא יקוץ בבדיקתו. ואמרו חז"ל (אבות פ"ה מכ"ג): כי בגדל הטרח והצער לקיים המצוה, כן גדל השקר. (לה)

ומספר על הגאון החתם סופר שהרבה לבדק בכל הבית והעליה בכל ארְגֵז וארְגֵז, ובחצר ובגן, ובכל מקום שאפשר באיזו מציאות שבעולם להכניס שם חמץ. והיה בודק בכבודו ובעצמו, אף על פי שהיו לו בנים ובנות ותלמידים בחורי חמד שאפשר לסמוך עליהם, וכן היה מטריח את עצמו גם במה שאינו לפי כבודו - להכניס ראשו אל לול התרנגולים לבדק היטב. גם במעשה רב כתב על הגאון מוילנא שהיתה נמשכת אצלו הבדיקה זמן רב. ואם גדולי עולם אלו לא חסו על זמנם היקר מאד, קל וחמר אנחנו שצריכים להשתדל להתאמץ ולבדק בסבלנות מרבה. (לו, מט)

רכב

מי שיש לו רכב, לאחר שיגמור את הבדיקה בבית, יבדק את רכבו לאור הנר בזהירות, או בפנס. ואפלו אם אין בדעתו לנסע ברכב בכל ימי הפסח, עליו לבדק את הרכב. משום שעדין חוששים שמא יכנס שם בפסח, על אף שאומר שברור לו שלא יכנס. ואף שמכר את החמץ, צריך לבדק שלא ישאר חמץ בעינו. (נב)

בית גדול

מי שקשה לו לבדק את כל הבית, רשאי להעמיד את בנו או את חברו אצלו בשעת הברכה, וכל אחד נרו בידו, ויברך בעל הבית על הבדיקה ויכּוּן להוציאם ידי חובה, ויבדק מעט, והם ילכו מיד לאחר הברכה לבדק את יתר המקומות בבית. אולם, אם לא שמעו את הברכה, אין ראוי שיבדקו בשבילו, שנמצא שעושים את המצוה בלי ברכה. ואם בכל זאת קשה לו להמשיך לבדק, רשאים הם לבדק, אך לא יברכו. (מח)

שלוחו כמותו

בעל הבית שאינו יכול לבדק כלל, ימנה שליח שיבדק במקומו, ולא יברך בעל הבית על הבדיקה, אלא השליח יברך, כיון שהוא עושה את מעשה המצוה. ואת

נִסַּח הַבְּטוּל יֹאמֵר בְּעַל הַבַּיִת, וְאִם בְּטַל הַשְּׁלִיחַ וְאָמַר: "כָּל חֶמֶץ שֵׁישׁ בְּרִשׁוֹת פְּלוֹנֵי וְכוּ", מוֹעִיל הַבְּטוּל. וּבִמְקָרָה זֶה, גַּם אֲשֶׁת בְּעַל הַבַּיִת יְכוּלָה לְבַטֵּל אֶת הַחֶמֶץ, וְתֹאמַר: "כָּל חֶמֶץ שֵׁישׁ בְּרִשׁוֹת בְּעָלֵי וְכוּ". (מהרש"ל, בית דוד, נהר שלום, הגר"ש קלוגר ועוד. מט, נז, נז)

👁️ החיבים והפטורים בבדיקה

בתי כנסיות ובתי מדרשות

אף שִׁמְנָקִים אֶת בְּתֵי הַכִּנְסוֹת וּבְתֵי הַמְדֻרָשׁ קִדְּם לִיל י"ד, צְרִיכִים גַּם בְּדִיקָה לְאוֹר הַנֵּר בְּלִיל י"ד עַל יְדֵי הַגְּבָאִים שׁוֹמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקִּדְּשׁ, מִכִּיּוֹן שִׁפְעָמִים רַבּוֹת הַיְלָדִים מְכַנְּסִים שֶׁם חֶמֶץ בְּבוֹאֵם לְהַתְפַּלֵּל. וְאוֹלָם לֹא יִבְרְכוּ עַל בְּדִיקָה זֹו, אֲלָא בַּבְּרָכָה שֶׁמְבָרְכִים בְּבֵיתָם יְכוֹנּוּ לִפְטוֹר בְּדִיקָה זֹו. וּבְרוּר שְׂרָשָׁאִים לְמִנּוֹת כַּמָּה אֲנָשִׁים שֵׁיבּוֹאוּ בְּגִמְרָה בְּדִיקָתָם בְּבֵיתָם, וְתִבּוֹא עֲלֵיהֶם בְּרַכַּת טוֹב. (סימן תלג סע"י י. ערוך השלחן, מהרש"ם. מט)

כְּתַב הַמְשַׁנָּה בְּרוּרָה (ס"ק מג): יִשְׁנֹם שְׁמֵשִׁים שְׂאִינָם נִזְהָרִים לְבַדֵּק בַּלְּיָלָה, אֲלָא מְנַקִּים הַיֵּטֵב בַּיּוֹם, וְלֹא יָפָה הֵם עוֹשִׂים, וְצָרִיף לְהַזְהִירָם עַל כִּף שִׁיקִימוּ מִצּוֹת חֲכָמִים כְּתוּקָנָה. (פרי חדש, חק יעקב) וּבְאֵמֶת כָּאֵן הַמְקוֹם לְהוֹקִיר אֶת הַגְּבָאִים הַיְקָרִים הַעוֹסְקִים בְּמִלְאֶכֶת שְׁמִים בְּאִמּוּנָה, ה' עֲלֵיהֶם יַחֲיוּ, עַל הַזְּכוּת הַגְּדוּלָה שֶׁנִּפְלָה בְּחֻלְקָם לְשֶׁרֶת אֶת הַצְּבוּר, וּכְבָר אֲמָרוּ בְּגִמְרָא (והוריות י ע"ב): "כְּסָבוּרִים שְׂרָרָה אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם; עֲבֻדוֹת אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם!" וּפְרַשׁ רַש"י, שֶׁהִשְׁרָרָה עֲבֻדוֹת הַיָּא אֲדָם, לְפִי שֶׁמְטַל עָלָיו עַל הַרְבִּים. עַד כָּאֵן. וְאֲשֶׁרִיהֶם הַגְּבָאִים הַעוֹשִׂים זֹאת בַּיִשׁוּר וּבְשִׁמְחָה מֵאֲהַבְתָּם לְתוֹרָה וּלְעַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁשְׂכָרָם פִּי אֶלְפֵי יוֹתֵר מֵהַעוֹשִׂים שְׁלֹא בְּשִׁמְחָה, שֶׁחֲלִילָה הֵם מְרַחֲקִים אֶת הַצְּבוּר מְלֻבּוֹא לְחֻצְרוֹת ה'. וְכֹל הַמְזַכֵּה אֶת הַרְבִּים, זְכוּת הַרְבִּים תְּלוּיָה בּוֹ, אֲשֶׁרִיו בְּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא.

מוסדות צבוריים

מוֹסְדוֹת צְבוּרִיִּים צְרִיכִים לְבַדֵּק אֶת כָּל הַרְכָּבִים הַעוֹמְדִים בְּרִשׁוֹתָם [כְּהַסְעוֹת הַתְּלַמִּידִים] לְאוֹר הַנֵּר אוֹ הַפֶּנֶס בְּלִיל י"ד, אִף אִם אֵינָם נוֹסְעִים בְּרְכָבִים אֵלוּ בַּיְמֵי הַפֶּסַח. וְאִם קִשָּׁה הַבְּדִיקָה עַל הַמְנַהֵל, יִמְנָה שְׁלִיחִים שֵׁיבּוֹדָהּ. (נב)

כְּמוֹ כֵּן, יֵשׁ לְבַדֵּק אֶת כָּל שְׂטָחֵי וְחֻדְרֵי הַמוֹסְדוֹת לְאוֹר הַנֵּר, אֲלָא שְׁבִמְקָרָה זֶה, אִם קִשָּׁה עֲלֵיהֶם הַבְּדִיקָה, אֲפָשֶׁר לְסַגֵּר אֶת הַמְקוֹם לְגִמְרֵי וְלֹא יִפְתְּחוּהוּ כְּלָל בַּפֶּסַח, וְיִתְּנוּ אֶת הַמִּפְתָּח בְּיַד אַחֵר, וְאִזּוֹ לֹא יִצְטָרְכוּ לְבַדֵּק, וְיִסְמְכוּ עַל הַמְכִּירָה. וְאוֹלָם פְּשׁוּט, שֶׁאִם מִשְׁתַּמְשִׁים בְּמְקוֹם בַּפֶּסַח, בּוֹדָאֵי שְׁחִיבִים לְבַדֵּקוֹ. (נא)

חניות

מִי שֵׁישׁ לוֹ חֲנוּת, צָרִיף לְבַדֵּק גַּם אֶת הַחֲנוּת מִחֶמֶץ. וּמִכָּל מְקוֹם, בַּבְּרָכָה שֶׁמְבָרְךָ בְּבֵית עַל הַבְּדִיקָה, פּוֹטֵר גַּם אֶת הַבְּדִיקָה שֶׁל הַרְכָּב וְהַחֲנוּת, וְלֹא יִדְבַר עַד שִׁיגְמֹר לְבַדֵּק אֶת כָּל הַמְקוֹמוֹת שְׁחִיבֵי לְבַדֵּקָם. וְאוֹלָם, אִם הַחֲנוּת רְחוּקָה מִמֶּשׁ מִבֵּיתוֹ

ויש הסח הדעת בינתיים, יכון בברכה שמברך בביתו לפטר רק את הבדיקה שבבית, ואז יוכל לברך שנית על הבדיקה שבחנות.

אבל אם החנות אינה רחוקה כל כך, לא יברך פעמים, מאחר ואין ההליכה לבדה נחשבת הפסקה, כיון שחובה עליו לבדוק את המקומות האלו, ונמצא אפוא שלא סיים את המעשה עד שיגמר לבדוק גם את החנות. ורק כשהמרחק ביניהם רב, יעשה כנ"ל. (הגור"ש קלוגר, מקראי קודש. מז)

חדר סגור

חדר שמנח שם חמץ, ודעתו למכרו לגוי ביום י"ד בבקר, יסגרהו היטב ויכתב עליו "חמץ", לבל יטעה מישהו להשתמש בו בפסח, ואז אין צריך לבדקו בליל י"ד. שפיון שדעתו למכרו לגוי שאינו חזב במצוות, לא חל חיוב בדיקה על החדר כלל. והוא הדין בארון סגור שמוכר את כלו לגוי. (אשל אברהם, חתם סופר, צמח צדק, בנין עולם. נא. ועיין יביע אומר ח"י יר"ד סימן לח אות ה)

המתארח כל ימי הפסח

מי שמתארח כל ימי הפסח, אף על פי שאינו מניע לביתו בפסח, צריך לבדק את החמץ בליל י"ד עם ברכה. ואולם, אם יוצא מביתו קדם ליל י"ד, לכתחלה ימנה את חברו שליח שיבדק בביתו עם ברכה בליל י"ד, ואת נסח הבטול יאמר בעל הבית. ואם אינו חפץ שאחר יבדק לו בביתו, יבדק הוא בעצמו בנר, לילה קדם שיצא מביתו, אך הנכון שלא יברך. [ואף שחלה עליו חובת בדיקה שלשים יום לפני הפסח, כי מאז שואלים בהלכות הפסח, בכל זאת כיון שיש אומרים שלא מברך על בדיקה שקדם י"ד, ספק ברכות להקל]. (הרא"ה, הריטב"א, הראב"ו, הר"ן, הב"ח ופרי חדש. תלו ס"א באהל ד"ה ולא יברך ושעה צ. תפילה למשה ב ס' ג. מ, נו)

שכירות דירה

המשכיר דירה לחברו, חובת הבדיקה מטלת על השוכר הגר בדירה ולא על המשכיר. אולם, אם הדירה פנויה עתה ואינה משפרת - כאן תלוי הדבר: אם התפנתה הדירה בתוך שלשים יום לפני הפסח [מי"ד באדר והלאה, שאז מתחילה חובת הבדיקה], צריך המשכיר לבדק, שמאחר והיו גרים שם בעבר, דינו ככל מקום שמוכניסים בו חמץ. אבל אם התפנתה הדירה קדם לכו, בזמן שעדין לא חלה חובת הבדיקה, הואיל ולא נכנסים שם בפסח, אינו צריך לבדק. (ועיין סימן תלו סעיפים א, ב. תלו סעיף א. ומשנ"ב ושער הציון שם)

בטול החמץ

לא נחשב לכלום

אחר גמור הבדיקה צריך לבטל את החמץ, שמא נותר עדין ברשותו חמץ שלא

רָאָה אוֹתוֹ. וּבִטּוּל, הֵינּוּ לְגִלוֹת דַּעְתּוֹ שְׂאִינוּ מַחְשִׁיבוֹ לְכֹלִים וְהִרְהוּ כַּעֲפֵר הָאֶרֶץ. וְחִיב לְהִבִּין בְּאַמִּירַת הַבִּטּוּל שְׂכֻנָּתוֹ כִּן. אֲבָל אִם חוֹשֵׁב שְׂאוֹמֵר אֵיזוֹ תַּחְנִה אוֹ בְּקִשָּׁה, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבַת הַבִּטּוּל, וְצָרִיד לְחַזֵּר וּלְאַמְרוֹ בְּשִׁפְהָ הַמּוֹבִנֶת לוֹ. (סימן תלד ס"ב ומשנ"ב ס"ק ו. נב.)

קִתְבַּת הַרְמַב"ם (ופרק ב מהלכות חמץ ומצה הלכה א): מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְהַשְׁבִּית הַחֻמֵץ קִדְּם זְמַן אֲסוּרוֹ, שְׁנֵאָמַר: "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר מִבֵּיתֵיכֶם". וּמָה הִיא הַשְׁבִּיטָה זֹאת? שְׂיִבְטֵל הַחֻמֵץ בְּלִבּוֹ וְיִחַשֵׁב אוֹתוֹ כַּעֲפֵר וְיִשִּׁים בְּלִבּוֹ שְׂאֵין בְּרִשּׁוֹתוֹ חֻמֵץ כָּלֵל, וְשִׁפֵּל חֻמֵץ שֶׁבְּרִשּׁוֹתוֹ הִרִי הוּא כַּעֲפֵר וְיִדְבָּר שְׂאֵין בוֹ צָרָד כָּלֵל. וְכֵן דַּעַת רַש"י, הַר"י, הַלְכוֹת גְּדוּלוֹת, הַרְמַב"ם, רַבְנּוּ יוֹאֵל וְעוֹד. וּבִאוּר הַדְּבָרִים, מֵאַחֵר וְלֹא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה "תִּבְעֵרוּ שְׂאֵר מִבֵּיתֵיכֶם", אֲלֵא "תִּשְׁבִּיתוּ", מִבְּאֵר שְׂאֵין צָרָד לְבַעַר דִּקְאָה אֶת הַחֻמֵץ בְּמִצְיָאוֹת מֵהַעוֹלָם, שֶׁבָּזָה וְדָאִי מְקוּם אֶת הַמְצוּהָ, שֶׁהִרִי הַשְׁבִּיטוֹ וְהַעֲלִימוֹ, אֲלֵא גַם אִם הַשְׁבִּיטוֹ בְּלִבּוֹ, דְּהֵינּוּ שֶׁבִטְלוּ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ שְׂאִינוּ מַחְשִׁיבוֹ כַּחֻמֵץ, קִיָּם מִצְוֹת הַשְׁבִּיטָה. כְּמוֹ שְׂמַצְאָנוּ כְּעִין זֶה בַּתּוֹרָה וַיִּקְרָא כו ו': "וְהַשְׁבִּיטָה חִיָּה רָעָה מִן הָאֶרֶץ", וְהֵינּוּ לֹא דִּקְאָה שְׂעֵלִים הַקֶּב"ה אֶת הַחִיּוֹת הַרְעוּת מֵהַעוֹלָם, אֲלֵא יְהִי חִיּוֹת רְעוּת אֲדָּ לֹא יִזְקוּ. וְכֵמוֹ שְׂאִמְרוּ בַּתּוֹרַת כְּהֵנִים, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרִי יוֹחָאִי, אֵימְתִי הוּא שְׁבַחוּ שֶׁל מְקוּם בְּזְמַן שְׂאֵין מִזִּיקִים, אוֹ בְּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מִזִּיקִים וְאֵינָם מִזִּיקִים? אָמַר בְּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מִזִּיקִים וְאֵינָם מִזִּיקִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת, לְמַשְׁבִּיט מִזִּיקִים מִן הָעוֹלָם, מִשְׁבִּיטוֹ שְׂלֵא יִזְקוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּיּוֹמוֹת הַמְּשִׁיחַ וַיִּשְׁעִיָּה יא ו': "וְגַר זָאֵב עִם כֶּבֶשׂ, וְנֹמֵר עִם גְּדִי יִרְבֵּץ, וְעַגֵּל וְכַפִּיר וְיִמְרִיא יַחְדוֹ, וְנַעַר קֶטָן נִהַג בָּם: יִשְׁעֵשֶׁע יוֹנֵק עַל חֵר פִּתּוֹ וְעַל מְאוֹרֵת צִפְעוֹנִי... לֹא רָעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קִדְּשֵׁי" וכו'. מִלְּמַד שְׁתֵּינִיּוֹק מִיִּשְׂרָאֵל עֲתִיד לְהוֹשִׁיט אֶת יְדוֹ לְתוֹדָה לְגַלְגַּל עֵינָיו שֶׁל צִפְעוֹנִי וּמוֹצִיא מִרְחָ מִתּוֹדָה פִּיּו. ע"כ. וְהֵינּוּ שֶׁיְהִי חִיּוֹת רְעוּת וְיִהְיֶה לְהוֹן כַּח הַזִּיקָה, אֲבָל הַקֶּב"ה יִבְטֵל מֵהֶם אֶת הָרַע, יִתּוּ לְהֶם הַנִּרְאָה שְׂלֵא לְהִזְיֵק, וּמִמִּילָא נִמְצָא כְּאֵלוֹ אֵין כְּאֵן חִיּוֹת רְעוּת. כֵּן הַדְּבָר גַּם בְּחֻמֵץ, בְּמִצְיָאוֹת יֵשׁ כְּאֵן וְכֵל, אֲבָל מַחְמַת שְׂאֵנִי מַחְשִׁיבוֹ כַּעֲפֵר, מִמִּילָא נִמְצָא כְּאֵלוֹ אֵין כְּאֵן חֻמֵץ. וְאֶמְנָם חז"ל תִּקְנּוּ גַם לְבַדֵּק אֶת הַחֻמֵץ וּלְשַׁרְפוֹ בַּפֶּעַל, מַחְשֵׁשׁ: א. שְׂמָא לֹא יִבְטֵל בְּלִבְ שְׂלָם. ב. שְׂמָא יִמְצָא עוֹגָה יָפָה בַּפֶּסַח, וְתִכְף כְּשִׁיטוֹ דַּעְתּוֹ עֲלֶיהָ וְיִחַשֵׁיב אוֹתָהּ לְמֵאֲכָל וְלֹא לְעֶפֶר, אִף שְׂבָאָמַת לֹא יֵאֲכָלָה, יַעֲבֵר עַל "לֹא יִרְאֶה לְדָ חֻמֵץ". וְאֶמְנָם רַבְנּוּ תָם וְעוֹד, פְּרָשׁוּ אֶת עֵנֶן הַבִּטּוּל בְּאֶפְסוֹ אַחֵר, מִדִּין הַפֶּקֶד, דְּהֵינּוּ שְׂמַפְקִיר אֶת הַחֻמֵץ וְאֵינוֹ שְׂלוֹ. וּמָה שְׂאִינוֹ עוֹבֵר עַל זֶה, כִּי אֶמְרָה תּוֹרָה "לֹא יִרְאֶה לְדָ", שֶׁלֶּדָ אֵי אֶתָּה רוֹאָה, וְזֶה אֵינוֹ שְׂלוֹ אֲלֵא שֶׁל הַפֶּקֶד.

נִסַּח הַבִּטּוּל

נִסַּח בִּטּוּל הַחֻמֵץ שְׂאוֹמֵר בְּלִילָה: "כָּל חֻמִּירָא דְאֵיכָא בְּרִשּׁוֹתֵי, דְלֹא חֲזַתִּיה וְדִלָּא בְּעִרְתִּיהָ, לְבִטּוּל וְלֵהוּי כַּעֲפֵרָא דְאֶרְעָא". וְאִם אֵינוֹ מִבִּין שְׁפַת אֶרְמִית, יֹאמֵר בְּלִשׁוֹן הַקִּדְּשׁ: "כָּל חֻמֵץ וְשְׂאוֹר שֶׁיִּשְׁנּוּ בְּרִשּׁוֹתֵי, שְׂלֵא רֵאִיתוֹ וְשְׂלֵא בְּעִרְתּוֹ, יִתְבַטֵּל וְיִהְיֶה כַּעֲפֵר הָאֶרֶץ". וַיֹּאמֵר אֶת נִסַּח הַבִּטּוּל שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים לִיתֵר חִזּוֹק. וְנִכּוֹן שֶׁבַּפְּעַם הַשְּׁלִישִׁית יוֹסִיף וַיֹּאמֵר: לְבִטּוּל וְלֵהוּי "הַפֶּקֶד" כַּעֲפֵרָא דְאֶרְעָא. (נד)

אֲזַהֲרָה: בְּגִמְרַת הַבְּדִיקָה יִתּוּ אֶת הַחֻמֵץ הַנוֹתֵר לְאַרוּחַת הָעֶרֶב וְהַבְּקָר בְּכִנּוּי מִיַּחְדָּת שְׂלֵא יִתְפָּזֵר, וּבַפֶּרֶט יִשְׁגִּיחוּ עַל הַיְלָדִים הַקֶּטְנִים שְׂלֵא יִטִּילוּ בְּעַת אֲכִילָתָם. (נז)

⊕ בעור חמץ ⊕

סוף זמן אכילה והנאה

מן התורה אסור לאכול או להנות מהחמץ ביום י"ד בניסן מחצות היום [סוף שעה ששית מתחלת הבקר לפי שעות זמניות]. וחכמים עשו סיג שלא לאכול חמץ שעתים קודם לכן, דהיינו מסוף שעה רביעית מהבקר. וכן שלא להנות מהחמץ [כגון למכר לגוי או לתת לפני העופות שיאכלו], מסוף שעה חמישית מהבקר. (נט)

חשוב השעות הזמניות

העקר להלכה לחשב את השעות הזמניות מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, [זמן עמוד השחר הוא 4 מיל לפני הנץ החמה, ומיל הוא 18 דקות, אם כן 4 מיל הם 72 דקות קדם הנץ, כמבואר בסידור רב סעדיה גאון, הראבי"ה, הרא"ה, המאירי, התרומת הדשן, מהרי"ו, וכן פסקו מרן השלחן ערוך (סימן תנט ס"ב), הרמ"א (סימן רסא ס"א), הלבוש, הב"ח, הש"ד, אליה רבה, בית דור, בן איש חי, החזון איש ועוד. ולא כמפרסם באיזה לוחות שעמוד השחר הוא 90 דקות קדם הנץ, שזה נגד דעת מרו והרמ"א]. ולפי זה סוף שעה רביעית [סוף זמן אכילת החמץ] בערך ב-10:00 בבקר בשעות קיץ. אולם במקום צרף, יש להקל כפי החשוב שמהאריחה עד השקיעה, דהיינו עד 10:20 בערך. זמנים מדויקים יש לראות בלוח השנה. (יחווה דעת ח"ב סימן ח. נט)

נקיון הפה והשנים

ינקה את הפה ויצחצח את השנים היטב בגמר אכילת החמץ, שפמא ישאר לו משהו בין השנים, ויצא לאחר זמן אסורו ולאכל אותו. (סג)

בספר בן איש חי (צו אות ח) כתב, מעשה באחד שהיה נזהר הרבה בשמירת המצה בלישה ואפיה ובכל הלכות הפסח, והנה בליל פסח חלם שאמר לו אדם אחד אוי לו שאוכל משהו של חמץ, וייקץ ויתמרמר מאד ויבדל בכי גדול ויזר וישן מתודך בכיתו, ויחלם והנה איש מדבר עמו ואמר לו, זה החמץ שאכלת הוא שנשאר בין השנים פרוור קטן חמץ מאכילה שאכל בבקר, ובעת שהיה אוכל ולועס המצה בלילה, נפרד אותו פרוור מבין השנים ונדבק במצה ואכלו עם המצה. ע"כ. והנה כבר אמרו חז"ל (מסכת סנהדרין ל ע"א) "דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים", ובאמת שאף להלכה אין חשש אסור בפרור שנשאר עד הלילה, כמבאר בדברי הראשונים שבשר שנשאר בין השנים לאחר שש שעות הוא נסרחה, ונכנס טעמו, ואין עליו שם בשר קלל, ואף החולקים מודים בלחם וכיוצא שמהר מאד הוא נמאס ונסרחה, וכל שכן שעד הלילה גברו קעשר שעות, שבודאי נסרחה. אלא שעדין צריך להזהר לנקות את השנים היטב מחשש שיאכל את הפרור אחר שעה רביעית שאסרו חכמים לאכלו. (סא)

ביצד מבער?

אחר שגמר לאכול, ירפז את כל החמץ הנשאר, וישרפהו באש לקום מצות "תשביתו שאר מבתים". וטוב שקדם השרפה יחתכהו לפרוסות דקות, כדי שתשלט בו האש היטב עד שישרף לגמרי כפחמים. ואם לא עשה כן, ישפך עליו הרבה גפט, כדי שימאס לאכילה. (נז, סד)

זמן הבעור

משעה שנגאסר החמץ באכילה, לך וישרפהו, וזמן השרפה עד שעה שיאסר בהנאה [דהיינו גמר שעה חמישית - 11:20 בערך בשעו קי"ז]. ובהגיע זמן הבעור, לא יעשה מלאכה עד שיבער את החמץ. כמו שלא עושים מלאכה קדם בדיקת חמץ ונר הנכה וכיוצא בהם. (סה)

בטול החמץ

לאחר ששורף את החמץ, יבטל אותו בפיו בנסח דלהלן [ולא קדם הבעור, כדי לקים את הבעור בחמץ שלו]. ויזהר לסיים לשורף ולבטל לפני גמר שעה חמישית, כי אז כבר יאסר החמץ בהנאה מדברי חכמים, ויחשב שאינו שלו, ולא יועיל לבטלו. (ס)

נסח בטול החמץ ביום: **"כל חמירא דאיפא ברשותי, דחזתיה ודלא חזתיה, דבערתיה ודלא בערתיה, לבטיל ולהוי כעפרא דארעא"**. ואם אינו מבין שפת ארמית, יאמר בלשון הקדש: **"כל חמץ ושאר שיטנו ברשותי, שראיתו ושלא ראיתו, שבערתו ושלא בערתו, יתבטל ויהיה [הפקר] כעפר הארץ"**.

באור ההבדל בין נסח הבטול בלילה לנסח הבטול ביום: אם נתבונן, נראה כי שונה נסח הבטול בבקר מהנסח בלילה, שבלילה הנסח לבטל כל חמץ 'שלא ראיתו', ואלו ביום הנסח לבטל כל חמץ 'שראיתו ושלא ראיתו'. והטעם הוא, מכיון שבלילה האדם שומר את החמץ הנותר כדי לאכלו בבקר, נמצא שבודאי אין דעתו לבטל את החמץ שהוא רואה, אבל ביום, שאינו משיר לעצמו שום חמץ, שיך לומר שמבטל גם את החמץ שרואה (בית יוסף סימן תלד). ועוד יש להבין, מדוע בנסח הבטול ביום אומר 'שבערתו' והרי חמץ שבער מהעולם, לא צריך לבטלו? אלא הפונה היא על מצב שהניח פרוסת לחם עבה באש, ונשרף ממנה רק הצד החיצון, ופנים הלחם ראוי עדין לאכילה. את החלק הפנימי הזה מתכוון לבטל כשאומר 'שבערתו'. (נט)

ערב פסח שחל בשבת

כשחל ערב פסח בשבת, ישיר לעצמו את החמץ הצריך לו לשתי סעודות שבת ואת שאר החמץ ישורף ביום ששי [י"ג ניסן]. ועין בדינים אלו להלן (עמוד 198) בהרחבה.

המוצא לחם על הארץ

אף על פי שבמשך השנה, כשמוצאים לחם זרוק על הארץ מגביהים אותו (משנ"ב סימן קעא סק"א), מכל מקום מזמן שחל אסור החמץ, וכל שכן בחג הפסח עצמו, לא יגע בו ולא יגביהו, כי אם יגביהו נמצא שזוכה בו, ועובר [בפסח] על אסור מן התורה של "לא יראה לך חמץ". ואפלו אם מתכוון שלא ליזכות בו, עדין אסור להגביהו מחשש שמא ישכח ויאכל ממנו. (הריב"ש. קכב)

✧ תענית בכורות ✧

זכר לנס

נהגו הבכורות הזכרים להתענות בערב פסח, זכר לנס שהציל הקב"ה את בכורי ישראל בשעה שנגף את בכורי מצרים במכת בכורות. (רו, רטו)

חולה

בכור שיש לו איזה חלי שהוא או כאבי עינים, פטור מלהתענות, שבמקום חלי וצער לא גזרו רבותינו להתענות. (רח)

סעודת מצוה

בדורות אלו שירדה חלשה לעולם, נהגו להפסיק את התענית על ידי השתתפות בסעודת מצוה כסיום מסכת, ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה שחל זמנו בערב פסח, וכדומה. על כן הבכורות יתחילו להתענות מהבקר, ולאחר שישתתפו בסעודת מצוה הריהם פטורים מן התענית ורשאים יהיו לאכל כל היום. (רח, ריב)

אכילת פזית

כדי להפטר מהתענית צריך לכתחלה שיטעם הבכור לפחות "פזית" [גרם] מסעודת המצוה. אי לכך, על האחראים לשים לב להביא כבוד, כמיני פרות ומגדנות, שישפיק לפחות שעור 'פזית' לכל בכור, ולא יסתפקו באכילת תמרה אחת וכיוצא בזה. ועל כל פנים אם לא אכלו הבכורות שם כלום, לא נפטרו מהתענית. (מנחת יצחק וויס, שו"ת ויברך דוד. ריב)

שמיעת הסיום

בכור הפטור את עצמו מתענית על ידי השתתפות בסעודת סיום מסכת, צריך שישמע את הסיום וישתדל להבינו. ואמנם אם לא שמע את הסיום ממש, אף השתתף בחלק מדרשת המסים שהאריך מעט בדברי אגדה ומוסר, ורוצה לפטר את עצמו בזה מהתענית, אין למחות בו בחזקה. וכתב בספר נהר מצרים לגאון רבי אהרן בן שמעון, שאותם הלוקחים לביתם מאכל מסעודת מצוה כדי להאכיל לבנם הבכור, ראוי לגער בהם בניזופה שעושים את המצוה ללעג וקלס, והריהם פאזכלים ביום תעניתם בשאט נפש. (ריב)

מסכת משניות

סיום מסכת משניות [עם פרוש ברטנורא וקצת עקר תוספות יום טוב] נחשב כסעודת מצוה, ופטור מתענית בכורות רק למסים עצמו ולא לשומעים. (רי)

מסכתות קטנות. חמש. נביא.

סוים מסכתות קטנות, כמו מסכת סופרים או מסכת פלה, מועיל לפטר מהתענית (פמ"ג). וכן חמש אחד (אגרות משה) או נביא אחד (מהר"ש קלוגר). (וב"א ח"א סימן כו אות י)

הבנת הענין

אין הסיים פוטר מתענית בכורות, אלא דוקא אם למד בהבנה, אבל בקריאה בלבד לא מועיל. כי בקריאת דברי תורה בלי הבנה, אינו מקיים מצות תלמוד תורה. (מגן אברהם סימן נ סק"ב. ריא)

כתב מרן זצוק"ל (וב"א ח"א סימן כו אות ט): אם לומד בגרסא בלבד, נראה ודאי שלא נחשב לו למוד, כדי לסיים באכילה ושתיה, וכמו שכתב המגן אברהם שבקריאת דברי תורה בלי הבנה, לא מקיים מצות תלמוד תורה, וכן כתבו בשו"ת עמק הלכה, פני מבין, שמן ראש, החיד"א ועוד. ומכאן תשובה לקצת אנשים שיש להם סגלה לגמור את כל הש"ס בתוך תקופה קצרה בלי הבנה כלל, והוא אבוד זמן, ואינו נחשב להם למוד, ואין להם בטול תורה גדול מזה. וכן כתב הגאון רבי גבריאל איספראנסה. וטוב מעט בכונה מהרבות בלי כונה. ועל כל פנים לבטל תלמידי חכמים מלמודם כדי שיגמרו את הש"ס גרסא בלי הבנה, הוא אסור גמור. וכיוצא בזה כתב בפלא יועץ (מערכת ידיעה): מי שיכול לפלפל בחכמה, ולקנות ידיעה חדשה, ומוציא הזמן בלמוד תהלים וזהה, הרי זה נחשב לו בטול תורה. ובשו"ת צ"ח בשם ספר שערי חיים נשאל על מי שהקדיש סכום לתלמיד חכם בתנאי שילמד בכל יום י"ח פרקי משנה, והתלמיד חכם שהתחיל לקים התנאי, חזר בו בטענה שהוא לומד י"ח פרקים בלי הבנה, ונח לו ללמד ח' פרקים עם הפרטנוקרא והתוספות יו"ט, והמקדיש טוען שרצונו יותר שילמד י"ח פרקים, כדי שייסיים המשניות בכל חדש. והשיב, שמכיון שלמוד משנה בלי הבנה לא נחשב למוד, יותר טוב שיקרא ח' פרקים בהבנה ולא באמירה בלבד. ורק מי שפתי ואינו יכול להבין, יש לו ש"כר על קריאתו, אך אין זה נחשב סעדת מצוה, ומי שיכול להבין ואינו עושה כן, הריהו כמתרפה במלאכת שמים. ע"כ.

ועין בספר "נפש החיים" שכתב, כי ישנם שני סוגי בטול תורה - בכמות ובאיכות. בכמות, כגון שיכול ללמוד חמש שעות ביום ולומד שלש שעות, הרי זה בטול תורה, אבל ישנו אדם שיכול ללמוד חמש שעות ולומד חמש שעות, ובכל זאת הוא נחשב מבטל תורה, הא כיצד? כגון שיכול ללמוד בהבנה טובה לעמק, ולומד בשטחיות. וראיה לזה ממשכת מגלה (ג ע"א) שאמרו שם: "מבטלים תלמוד תורה, מפני מקרא מגלה". ויש להבין, וכי מקרא מגלה אין זה למוד תורה, הלא מגלת אסתר היא אחת מעשרים וארבעה כתבי הקדש? אלא כיון שיכל לעסק בתורה בהבנה יותר ועוזב את המודו לקרא מגלה, יש כאן בטול תורה באיכות, שהרי הוא רק קורא ולא לומדה כשאר המודיו שרגיל בהם בבית המדרש, אך בכל זאת חדשו חז"ל שמבטלים תלמוד תורה בשביל מקרא מגלה, כי זוהי עתה מצות היום לפרסם את נסי ה' ברבים.

זהר הקדוש

סוים ספר אחד מהזהר הקדוש, על אף שאינו מבין מה שקורא, נחשב כסעודת מצוה. וכבר כתב הגאון החיד"א, שהקריאה בזהר הקדוש מסגלת להאיר את הנפש ואפלו אם יטעה בקריאתו, והוא תקון גדול לנשמה. וכן אמר רבנו האר"י ז"ל לבעל תשובה אחד ללמוד בכל יום חמשה דפים בזהר, אף שאינו מבין מה שאומר. וכן הורה הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל למי שהיה קשה להבין גמרא. (ריא)

בְּכוֹר קָטָן

יש נוהגים שהאבא מתענה עבור בנו בכורו כשהוא קטן. ואמנם, גם במקומות שלא נהגו כן, טוב שהאבא ישתתף בסיום מסכת עד שיגיע בנו לגיל מצוות. ובאופן שגם האבא בעצמו בכור, המנהג בהרבה קהלות שהאמא מתענה עבור בנה. וטוב שתשתדל להשתתף בסיום מסכת, ובזה תפטר מהתענית. (ריד)

בכור שטרם מלאו לו שלשים יום ללדתו, אין אביו צריך להתענות עבורו. ואם מתאפשר לאבא בקלות, טוב שישתתף בסיום מסכת. (ריד)

אָבֵל

מתר לבכור שהוא אבל בתוך השבעה, להשתתף בסעודת סיום מסכת, כדי להפטר מתענית בכורות. ואם לא התאפשר לו להשתתף בסיום מסכת, וקשה לו התענית, יפדה את התענית בצדקה, דהינו שיתן מחיר סעודה אחת לעניים, ורשאי לאכל. (חזו"ע אבלות ג קטז. ב שנה. ריג)

ואמנם, כיון שהאבל אסור בדברי תורה, על כן בעת שמבארים את הסיום, טוב שיסיח דעתו ויאמר בלחש דברים שהוא מתר בהם, כפסוקי תפלה וכדומה. כי בעצם השתתפותו בסיום, הריהו נפטר מהתענית. ובספר אז נדברו כתב, אנו נוהגים שגם אם השומעים אינם מבינים כלל את הסיום, מקלים לנוטרם מן התענית. ואולם טוב שיתרם האבל לצורך הסעודה שבזה כתב היעב"ץ שרשאים התורמים להשתתף בסעודת הסיום בחדש אב ולאכל בשר אף שאינם מבינים. וכמבואר בחוברת "האבלות בהלכה ובאגדה".

עֶרֶב פֶּסַח שְׁחַל בְּשֶׁבֶת

כשחל ערב פסח בשבת, המנהג להקדים את התענית ליום חמישי י"ב בניסן. והמקל במקום צריך שלא להתענות, יש לו על מה לסמוך. ובכל אופן יכולים להשתתף בסעודת מצוה כבכל שנה. והמתענה בשביל בנו קטן, רשאי שלא להתענות. (רטו)

❦ הַהֲכָנָוֹת לַחֵג ❦

הוֹצָאוֹת הַחֵג

כל המרבה בהוצאות לכבוד החג, הרי זה משבח. ולא ידאג על הכספים שמוציא, כי הכל יחזר לו, כמו שאמרו חז"ל: "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מתשרי ועד תשרי, חוץ מתשרי". דהינו שהקב"ה קוצב לאדם ב-א' לחדש תשרי שהוא ראש השנה, כמה פרנסה ירויח במשך השנה עד ראש השנה הבא, חוץ מההוצאות של תשרי, שהם: תורה, שבתות, ראשי חודשים, ימים טובים, שבאלו אם יבזבז יותר, יקבל יותר, ואם יבזבז פחות, יקבל פחות. (מסכת ביצה טז ע"א)

ג' מעשיות שהן סגלה נפלאה להוצאות החג בשפע והרוחה

המגיד מקוֹזְנִיץ זי"ע"א הוא הגאון רבי ישראל הופשטיין (תלמידם של הנודע ביהודה, המגיד ממזריטש, רבי שמעלקא מניקלשבורג, ורבי אלימלך מליז'נסק) נהג לספר את ג' הספורים דלהלן ב"שבת מברכים" של חדש ניסן, באומרו שזו סגלה גדולה שהיה לאדם שפע להוצאות החג בהרוחה. על כן, ישתדל כל אדם לספר ספורים אלו לבני ביתו וחבריו, ויזכו בעזרת השם לשפע טובה וברכה.

א. בזמנו של הצדיק רבי אלימלך מליז'נסק זי"ע"א, היה יהודי עושה יין שרף ומוכרו בערות אחרות. אבל כיון שהמס שהיה נדרש לשלם בגבולות היה יקר מאד, הוא היה מחביא את חביות היי"ש. פעם אחת לפני פסח, כשהיהודי עבר את הגבול, תפסו אותו המוכסים ולקחו ממנו את היי"ש, כשהם אומרים לו שהוא עתיד לענש גדול עבור זה. היהודי נשבר בקרבו, כי היי"ש היה שוה מאד הרבה כסף, ועם הכסף הוא תכנן לקנות הפל לכבוד יום טוב פסח, אזי הוא נסע לרבו רבי אלימלך ובבכיות גדולות ספר לו את צרתו. הצדיק הרגיעו ואמר לו שילך למוכסים שיושבים בגבול ויאמר להם שיטעמו מהמשקה שבחביות ויראו שהם מים פשוטים ולא יי"ש, ואכן עשה היהודי כאשר אמר לו הצדיק והלך למוכסים ובקשם שיטעמו מהחביות, ואכן המוכסים טעמו וראו שהם מים פשוטים והחזירו לו את החביות. היהודי רץ לרבי ואמר בבכיות: "הייליגער רבי, אכן נצלתני מהענש של העברת יי"ש, אבל עכשו מהיכן יהיה לי כסף להוצאות יום טוב פסח? כי אם זה היה יי"ש הייתי מרויח, אבל עכשו שזה מים, מי ירצה לקנות זאת?". הצדיק אמר לו שיטעם שוב מהמשקה שבחביות, והוא טעם, ואכן זה היה יי"ש. וליהודי היתה הרוחה גדולה לקנות מפל טוב לכבוד יום טוב, והיה לו פסח שמח.

ב. היה יהודי שפרנסתו היתה על ידי עבודה אצל הפריץ, פעם אחת הפריץ קרא ליהודי ואמר לו: נכון שבלעדי אין לך פרנסה? אמת שאם אני לא הייתי נותן לך כסף, היית מת מרעב? היהודי היה תם וישר, הוא ענה לפריץ: מה?! פרנסתי היא ממך?! לא! פרנסתי לא ממך! הקב"ה שברא את העולם הוא המפרנס את העולם, ובכללם אותי, והוא הנותן לי מה שאני צריך, ואתה השליח משמים לתת לי, ואם לא אתה, אזי יש לה' הרבה שלוחים אחרים לתת לי פרנסתי והצטרכותי. כשהפריץ שמע את תשובת היהודי התמלא כעס וצוה לזרק את היהודי מביתו, ואמר לו שיותר לא יבוא לעבד אצלו, וכך הוא יראה מי הנותן לו פרנסתו. זה היה בזמן שלפני פסח, היהודי נהיה בעניות גדולה, ולא היה לו עם מה לקנות את צרכי החג הקרב ובא, אכל, שתיה ומלבושים.

הפריץ היה גביר גדול והיה לו אוצר עם מטבעות זהב. דרכו היה לבדק ולנקות את המטבעות עם רוק הפה. היה לו קוף שדרכו לחקות אחר בני אדם, וכשהפריץ היה מכניס את המטבעות לפה, זה היה נראה שכאלו הוא אוכל את זה, וכך הקוף חקה את הפריץ ובלע מטבעות רבות, עד שנחנק ממלוי המטבעות ומת. כשראה הפריץ

שֶׁהַקּוֹף מוֹת, צִוָּה עַל מִשְׁרְתּוֹ לִקְחַת אֶת הַקּוֹף - הַפֶּגֶר וּלְזַרְקוֹ בְּבֵית הַיְהוּדִי, כְּדִי לְהַפְחִידוֹ וּלְצַעְרוֹ. כְּשֶׁהַיְהוּדִי שָׁמַע קוֹל נְפִילָה בְּבֵיתוֹ, וְרָאָה אֶת הַשֶּׁק עִם הַקּוֹף - הַפֶּגֶר בְּתוֹכוֹ, הוּא פָּחַד שֶׁחֲלִילָה זֶה לֹא תִהְיֶה עֲלֵיָהּ כְּמוֹ שֶׁהַגּוֹיִים הָיוּ נוֹהֲגִים בְּכָל הַדּוֹרוֹת בְּעָרֵב פֶּסַח לְהַעֲלִיל עַל הַיְהוּדִים עֲלִילַת דָּם, וְלָכֵן הוּא מֵיֵד רָצָה לְזַרֵּק אֶת הַנְּבִלָה מִבֵּיתוֹ. לְפָתַע כְּשֶׁהוּא מֵרִים אֶת שֶׁק הַנְּבִלָה, הוּא שׁוֹמֵעַ קוֹל שֶׁל בְּרָזֵל נוֹפֵל, הַתְּבוּנָה הַיְהוּדִי, וּלְתַדְהֵמְתוֹ הַרְבֵּה, הִנֵּה מְטַבְּעוֹת זָהָב נוֹפְלוֹת, וְעוֹד וְעוֹד מְטַבְּעוֹת. הַיְהוּדִי הַתְּמַלֵּא שִׂמְחָה שִׁיְהִיָּה לוֹ בְּרוּחַ עַל הוֹצָאוֹת חַג הַפֶּסַח וְעוֹד יִשְׂאָר לוֹ, וְהוֹדָה וְהֵלֵל לַה' יִתְבָּרַךְ.

כְּשֶׁהִגִּיעַ לֵיל הַסֵּדֶר, שָׁלַח הַפְּרִיץ אֶת מִשְׁרְתּוֹ שִׁירָאָה, הָאִם יֵשׁ מִשְׁהוֹ לֶאֱכַל בְּבֵית הַיְהוּדִי, בִּידְעוּ שֶׁאִם אֵין עֲבוּדָה - אֵין פְּרִנְסָה. הַמִּשְׁרֵת הַלֵּךְ לְבֵית הַיְהוּדִי, וְלַהֲפַתְעוֹתוֹ הוּא רוֹאָה, בֵּית מוֹאָר עִם כָּל טוֹב עַל הַשְּׁלֵחוֹ, מְלַבּוֹשִׁים מִיְחָדִים וְכוּ', הוּא חוֹזֵר לְפְרִיץ וּמְסַפֵּר לוֹ מֶה שֶׁעִינָיו רָאוּ. הַפְּרִיץ הִסְתַּקְּרוּ לְדַעַת, מִהֵיכָן הִיָּה לַיְהוּדִי כָּל כֶּד כֶּסֶף לְקִנּוֹת הַכֵּל, הוּא קָרָא לַיְהוּדִי וּשְׁאַלוֹ: "מִהֵיכָן הִיָּה לְךָ מָמוֹן לְקִנּוֹת כָּל הַיְקָר וְהַתְּפָאֶרֶת?", הַיְהוּדִי סִפֵּר לוֹ אֶת כָּל הַסִּפּוּר עִם הַקּוֹף - הַפֶּגֶר, שֶׁנִּזְרַק לְבֵיתוֹ עִם מְטַבְּעוֹת. כְּשֶׁהַפְּרִיץ שָׁמַע זֹאת הוּא נִחְרָד, כִּי אֲכֹן נִתְּוָדַע סִבַּת מוֹתוֹ שֶׁל הַקּוֹף, וְהַמְטַבְּעוֹת שֶׁהָיוּ לְרוּחַת הַיְהוּדִי הֵן מְטַבְּעוֹתָיו שֶׁלּוּ בַעֲצָמוֹ, וְאָמַר, אֲכֹן כָּעַת אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁ' הוּא הַמְּפָרְנֵס. וְלַיְהוּדִי הִיָּתָה הַרוּחָה גְּדוּלָה לְקִנּוֹת מִכָּל טוֹב לְכַבּוֹד יוֹם טוֹב, וְהִיָּה לוֹ פֶּסַח שְׂמֵחַ. [הַסִּפּוּר הַשְּׁלִישִׁי יוֹבֵא לְהֵלֵךְ בְּעֵרִיכַת לֵיל הַסֵּדֶר - "דִּינִינֹ" (עֵמּוּד 216)].

לְשִׁמְחָה וּלְשִׂמְחָה

נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (דְּבָרִים טו ז' - יד-טו): "וּשְׂמֵחָתְךָ בַּחֲנֻךְ אֶתָּה וּבְנֶךְ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ, וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֵלֶּמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: שִׁבְעַת יָמִים תַּחַג לָה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה', כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאוֹתֶיךָ וּבְכָל מַעֲשֵׂה יְדֶיךָ, וְהָיִיתָ אִךְ שְׂמֵחַ". וְכַתֵּב הַרְמַב"ם (פ"ז מֵהַלְכוֹת יוֹם טוֹב הַלְכָה יז): חֵיֵב אָדָם לְהִיּוֹת שְׂמֵחַ וְטוֹב לֵב בְּמוֹעֵד, הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וְכָל הַנְּלוּיִם אֵלָיו. וּמִצְוָה שִׁישְׂמַח לְכָל אֶחָד כְּפִי הַרְאוּי לוֹ, כִּי־צַדִּיק הַקְּטַנִּים נוֹתֵן לָהֶם קְלִיּוֹת וְאִגּוּזִים וּמִמְתַּקִּים; וְהַנְּשִׁים קוֹנֶה לָהֶן בְּגָדִים וְתַכְשִׁיטִים נְאִים כְּפִי מָמוֹנוֹ; וְהָאֲנָשִׁים אוֹכְלִים בָּשָׂר וְשׁוֹתִים יַיִן. ע"כ. (הַחִינּוּךְ מִצוּה תפח)

וְהַעִיד רַבִּי חַיִּים וִיטָאֵל עַל רַבְּנוֹ הָאֶר"י (שַׁעַר הַמִּצְוֹת לז ע"ב), וְזוֹ לְשׁוֹנוֹ: בְּעִנְיֵן מִדַּת הַנְּדִיבוּת וְהוֹתְרָנוּת רְאִיתִי לְמוֹרֵי ז"ל, שֶׁלֹּא הִיָּה חוֹשֵׁשׁ בְּעֲצָמוֹ לְהַתְּכַבֵּד בְּמַלְבוּשִׁים נְאִים יוֹתֵר מְדִי, גַּם בְּמֵאֲכָלוֹ הִיָּה אוֹכֵל דְּבַר מוֹעֵט מְאֹד, אֲבָל בְּמַלְבוּשֵׁי אִשְׁתּוֹ הִיָּה זְהִיר מְאֹד לְכַבְּדָהּ וּלְהַלְבִּישָׁהּ, וְהִיָּה מִפִּיק כָּל רְצוֹנָהּ, אִף אִם לֹא הִיָּתָה יָדוֹ מִשְׁגָּת כָּל כֶּד. עכ"ל. וּפְשׁוּט וּבְרוּר, שֶׁכָּל מֶה שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁתַּדֵּל לְהַפִּיק אֶת רְצוֹן הָאִשָּׁה, הוּא בְּמַלְבוּשִׁים צְנוּעִים הַהוֹלְמִים אֶת הַהֲלָכָה, וְלֹא חָס וְשָׁלוֹם בְּבָגָדִים צְמוּדִים וּקְצָרִים וְכִיּוּצָא בָהֶם, שֶׁהַלּוֹבֶשֶׁת אוֹתָם עוֹבְרַת עַל אִסּוּרֵי תּוֹרָה חֲמוּרִים,

ומכשילה את הרבים באסור התורה "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". ודי בזה למבין. [וענין בחוברת הנפלאה "להיות את" מסדרת החוברות "בהלכה ובאגדה", ששם מבאר מה הם כללי ההלכה בבגדי הנשים. ובחסידי השם יתברך, נשים רבות אחר שלמדו בחוברת, זרקו את בגדיהן שאינם פהלכה, והחלו ללבש פדת וכחלקה, וכלן מעידות ששמחה רבה אופפת אותן בכל יום, ומרגישות ספוק והרגשה נעלה ורוחנית, כבת מלך אמתית.]

"והנשים בראוי להם"

בפרוס חג הפסח, בקשה הרבנית מרגלית יוסף ז"ל אשת מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצ"ק"ל, לרכש לעצמה תכשיט יפה לחג, מחנות תכשיטים גדולה שנפתחה בירושלים בסוף שנות השבעים. כשבקשה ממרן כסף, שאלה: "כמה זה יעלה?" השיבה "300 דולר, אולי קצת יותר, 500 דולר", העריכה. מיד שלף מרן 500 דולר ונתן לה, והיא יצאה עם ילדיה לחנות התכשיטים.

לאחר שסקרה את המצע, בחרה בזוג עגילים משבצים ביהלומים, אך התברר לה לאזובתה שמחירם 1,000 דולר. "חבל" אמרה "זה יקר מדי, ואבא יראה בזה בזבוז מיתר".

הבו הגאון הגדול רבי דוד שליט"א, שמע זאת ומיד חמק מהחנות, וספר זאת לאביו. מרו שלף מיד עשרה שטרות של מאה דולר ומסרם לידי בנו רבי דוד ואמר לו "לך תקנה זאת לאמא ובתנאי שזה יהיה הפתעה, ושזה יהיה בסוד". ואכן בערב החג מסר לה מרו את ההפתעה, זוג העגילים שבחרה, ושמו שקנים את ההלכה בהדור, שהבעל חיב לשמח את רעייתו בתכשיטים או בבגדים חשובים.

כתב הרמב"ם: "וכשאוכל ושותה במועד, חיב להאכיל לגר, ליתום ולאִלמנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות ביתו ואוכל ושותה עם בניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה, אלא שמחת כרסו".

אין שמחה גדולה ומפארה אצל הקדוש ברוך הוא אלא לשמח לב עניים ויתומים ולאִלמנות וגרים, שהמשמח לב האמללים האלו, דומה לשכינה, שנאמר: 'להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים' (ורמב"ם הלכות מגילה פרק ב הלכה יז). וכתב בספר החנוכה (מצוה תפח): "העובר על זה ואינו משמח את עצמו ובני ביתו והעניים כפי יכלתו לשם מצות הרגל, בטל מצות עשה מן התורה".

אשרי משכיל אל דל

ספר רבי מאיר רפאל זצ"ל מיזד: כשעליתי לירושלים בשנת תרפ"ג, דרתי באותה חצר יחד עם הרב אברהם עדס זצ"ל, הרב היה גר למעלה - ואני למטה. פעמים היה קורא לי לעשות לו איזו עבודה בביתו, והיה משלם לי שכר כפלים. והייתי

אומר לו: אֲדוֹנֵי הָרֶב, זֶה יוֹתֵר מִדִּי, הַשָּׂכָר שֶׁנִּתְּתָ לִי. וְהִיָּה מְשִׁיב לִי: כְּתוּב בַּתּוֹרָה, "וַאֲהַבְתֶּם אֶת הָגֵר", וּמָה הָגֵר שָׂבָא בְּמִקְלוֹ וּבִתְרַמְלִלוֹ כֹּל כֶּד צָרִיד לְאוֹהֲבוֹ - אֲנַחְנוּ, בְּנֵי אֲבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְאַתָּה, שְׁשֹׁמֶת נַפְשׁוֹ בְּכַפֵּד וּבְאֵת מַחוּץ לְאַרְץ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְלִירוּשָׁלַיִם, לֹא כֹל שֶׁכֵּן?! וְתַמִּיד הִיָּה מִמְצִיא לִי אִיזוֹ עֲבוּדָה שְׁלֹא שׁוּה אֶפְלוֹ שְׁנֵי גְרוּשׁ, וְהִיָּה מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה גְרוּשׁ.

פַּעַם, בְּעָרֵב הַחֵג, לֹא הִיָּתֵה לִי פְרוּטָה בְּכִיס אֶפְלוֹ כְּדֵי לְקַנּוֹת יָרֵק, וְהִיָּיתִי עוֹמֵד בְּרַחוּבוֹת נַע וְנָד, זֶה קוֹנֶה וְזֶה מוֹכֵר, וְזִלְגוּ עֵינַי דְּמַעוֹת בַּסֶּתֶר. הָרֶב עֵבֶר בְּדָרְדָר וְקָרָא אוֹתִי: "מֵאִיר, מֵאִיר, בָּא". נִגְשָׁתִי אֵלָיו, וְאָמַר לִי: "בָּא לְבֵיתִי וְנַעֲשֶׂה חֲשֻׁבוֹן כְּמָה כֶּסֶף אֲנִי חֵיב לְךָ". הַשְּׁבֵתִי לוֹ: "אֲדוֹנֵי הָרֶב, אִין לִי שׁוּם חֲשֻׁבוֹן, יַעַן מָה שֶׁעֲבַדְתִּי לְךָ שְׁלֵמַת לִי כְּפֻלִים!" אָמַר לִי: "לֹא, יֵשׁ לָנוּ חֲשֻׁבוֹן, בָּא אֵלַי לְבֵית". הִלְכְתִּי אִתּוֹ וְנָתַן לִי עֶשְׂרִים וְחֲמִשָּׁה גְרוּשׁ, וְאָמַר לִי: "לְךָ תַעֲשֶׂה הוֹצָאוֹת יוֹם טוֹב הַקְדוּשׁ". אָמַרְתִּי לוֹ: "אֲדוֹנֵי, מִדּוּעַ תִּתֵּן לִי הַלֵּא אֵינְךָ חֵיב לִי כְלוּם!" הָשִׁיב לִי: "לְךָ תִּקְנֶה מִצְרָכִים לְכַבּוֹד יוֹם טוֹב!"

אֲזַ הַרְגַשְׁתִּי בּוֹדָאֵי שֶׁהָרֶב יֵשׁ לוֹ רוּחַ הַקְדָּשׁ, וְהָיוּ בְּעֵינַי עֶשְׂרִים וְחֲמִשָּׁה גְרוּשׁ אֵלּוֹ כְּעֶשְׂרִים וְחֲמֵשׁ לִירוֹת [פִּי מֵאֵה], וְשִׁמְחָתִי כְּמוֹצֵא שְׁלָל רַב. (מעייני המועד סיכות שכא)

בל נשאר עבדי פרעה

רְגִיל הִיָּה מֵרוֹ הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבְּנֵי עוֹבְדֵיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל לְבָאָר בְּדָרְדָר הַלְצָה אֶת הַקָּשָׁר שְׁבִין שְׁלוֹשׁ פְּסָקָאוֹת אֵלּוֹ בְּאֲמִירַת הַהַגְדָּה: הָא לַחֲמָא עֲנִיא, מָה נִשְׁתַּנָּה, עֲבָדִים הָיִינוּ. כִּי הִנֵּה הִבּוּ מִתְפַּלָּא עַל אֲבִיו שְׁאוּמֵר: "הָא לַחֲמָא עֲנִיא... כֹּל דְּכַפִּין יִיתִי וַיְכוּל", שְׁנַעֲשֶׂה בְּפִתַע פְּתָאוּם נְדִיב לֵב וּבַעַל הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים, מָה שְׁלֹא נִשְׁמַע מִמֶּנּוּ בְּכָל יָמוֹת הַשָּׁנָה, שֶׁהוּא רְגִיל לְבָרַח לְרַחוּב אַחַר מִפְּנֵי הָעֲנִיִּים לְבַל יִפְגְּעוּ בּוֹ וַיִּבְקָשׁוּ מִמֶּנּוּ נְדָבָה, וְלָכֵן שׁוֹאֵל לְאֲבִיו: "מָה נִשְׁתַּנָּה הַלִּילָה הַזֶּה מִכָּל הַלִּילוֹת" שְׁנַעֲשִׂית נְדִיב וְ"לְאֵרָג" כֹּל כֶּד? וְהִיָּה כְּמִשִּׁיב אוֹתוֹ: "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמוֹצְרִים", וּמִמֶּנּוּ לְמַדְנּוּ, מָה פְּרַעָה אוֹמֵר וְאִינוּ עוֹשֶׂה, גּוֹזֵר וְאִינוּ מְקַיֵּם, אִף אֲנִי אוֹמֵר בְּפֶה וְאִינוּ עוֹשֶׂה...

וּמִכָּאֵן מוֹסֵר הַשְּׁכַל עַל אוֹתָם שְׁאִינָם מְמַלְאִים אֶת חוּבַתָם בְּאֲמַת וְצָדֵק, וְנִמְנָעִים מִלְתֵּת "קַמְחָא דְּפִסְחָא" לְמוֹסְדוֹת הַתּוֹמְכִים בְּעֲנִיִּים, לְקִרְאֵת חַג הַחֲרוּת. וְהִיָּי יַתְּן אֵל לְבוֹ לְבַל יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֶׂה פְּרַעָה שְׁאוּמֵר וְאִינוּ עוֹשֶׂה. וּבְזֶה יֵשׁ לְבָאָר מָה שְׁמַקְדִּימִים לוֹמֵר לְפָנֵי סְעוּדַת לֵיל פִּסַּח: "הַלְלוּיָהּ הִלְלוּ עֲבָדֵי ה'" וְלֹא עֲבָדֵי פְּרַעָה, לְבַל נִתְּנֶהג בְּאֲמִירַת "כֹּל דְּכַפִּין יִיתִי וַיְכוּל" כְּעֲבָדֵי פְּרַעָה, לְסַגֵּר הַדְּלֵת אַחֲרָיו. (חזו"ע הגדה של פסח עמוד יב)

בְּזִמְנוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִיָּתֵה מִצּוּהַ עַל יִשְׂרָאֵל לְשַׁמֵּחַ אֶת הַכֹּהֲנִים הַלְלוּיָם [שְׁנַאָמַר: "וְשִׁמְחָתִי בַחֲגֵד אֲתָה... וְהַלְלוּ!"] מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּמוֹרִים הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, שְׁנַאָמַר: "יִוְרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרַתְךָ לְיִשְׂרָאֵל". וּבְזִמְנֵנוּ, שְׁאִין עֲבוּדַת

בית המקדש, מצוה לשמח את האברכים שלומדים תורה יומם ולילה, ומורים הוראות בישראל, שהם במקום הפהנים הלויים, כמו שאמרו חז"ל (ומסכת מנחות קי"א): תלמידי חכמים שעוסקים בתורה, מעלה עליהם כאלו עוסקים בעבודת בית המקדש. (בנין שלמה להגר"ש הכהן מוילנא. חו"ע יו"ט צט)

בזכות מצות הצדקה זכה לפרי בטן

רגיל היה מרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לספר את המעשה דלהלן, ולחזק את הצבור במעלת הצדקה לכבוד חג הפסח:

מעשה בחסיד של הסבא קדישא רבי אריה ליב משפולי, שהיה חשוך בנים, והיה מיצר מאד על כדו, ובכל פעם שהיה נוסע לרבו הצדיק, היה מתחנן לפניו שיתפלל עליו להשם יתברך שיפקדוהו בזרע של קניא, והרב היה דוחהו באומרו שכבר אמרו חז"ל (ברכות סד ע"א) "הדוחק את השעה שעה דוחקתו, והנדחה מפני השעה, שעה נדחית מפניו". אשת החסיד היתה טוענת כלפיו, מה תועלת יש בקמה שאתה עוזב אותי לבדי בימים הנוראים, ונוסע אל הרבי, אם הוא אינו מבטיח לך שגזכה לפרי בטן. וכאשר הרבתה לבכות בפניו, הסכים בדעתו כי הפעם כשהוא נוסע לרבו לא ינוח ולא ישקט מלהפציר בו מאד שיבטיחו להפקד בזרע של קניא.

והנה בבואו אל הרבי מצאו דבוק ברעיונותיו ביחוד השם, והתחיל להפסיקו ולהפציר בו שיתפלל לה' שיחון אותו בבן זכר, והרבי היה דוחהו בדרכו, באמרו: עכשו אני עוסק בכללות ישראל, ולא אוכל לפנות עצמי אל הפרט. והחסיד המשיך בהפצרותו, ואמר, לא אנוז מכאן עד שהרבי יגזר אמר שאפקד בבן זכר. ויחר אפו של הסבא משפולי, ובקצפו עליו שהטרידו הרבה, אמר: הנני נשבע שלא יהיו לך בנים, מפני שאתה דוחק את השעה. וילך האיש אל ביתו שבויר ורצוץ מלא יגון ואנחה, וכמעט אמר נואש שיהיה לו פרי בטן. ויספר לאשתו את הנעשה ויבכה בדמעות שליש, כי בודאי שדברי הרבי יעשו רשם גדול בשמים, ולא נשארה תקוה שהקדוש ברוך הוא יפקדם בפרי בטן.

לימים פנה החסיד לרגל מסחרו, לעיר קוריא, והיה איש מצליח, והתעשר מאד, והרב הקדוש רבי פנחס מקוריץ תלמיד הבעל שם טוב, היה חי בעניות, כי היה שקדן בתורה יומם ולילה, וביתו ריקם מכל, והימים היו ימי ניסן, חג הפסח ממשמש ובא, ולרש אין כל. ויועד הדבר לחסיד, וילך אל ביתו של רבי פנחס, ויראה במו עיניו שהבית ריק מכל. וישאל את הרבנית, ותען ותאמר לו, אין בביתי אפלו פרוטה אחת, ומאין גבא עזרי ויאמר לה, אל תדאגי, עלי כל מחסורכם, רק לא תודיעי לרבי שום דבר, ותשאירי הדברים בסוד, ואני מבקש רשות להתארח בביתכם בליל הסדר. והיה כאשר הגיע ערב פסח, והיה הרבי הצדיק בצער גדול, בראותו שאין לו שום דבר מצרכי החג, וילך במר נפשו לבית המדרש, ושם שם כל מעיניו בתורה, ובטח בהשם שלא יעזב את חסידיו. והיה תמה שאיד הרבנית נותנת לו מנוחה, ומשאירה אותו

באהבת התורה. אך לא שאל אותה מאימה, כי בתורת השם חפצו.

והנה החסיד שהיה מפלג בעשר, הכין מצה ומרור ויין רב לארבע פוסות לו ולרעייתו ולבני הבית, ויובלים אל בית הרבי בערב החג. ואף הביא עמו מלבושים נאים לרבי ולרעייתו, והחליף את כל כלי הבית וכלי המטה, למטות נאות ומצעות משי ורקמה, והדליק נרות גדולות ויפות להרבות אווה בביתו של הרבי, ויהי בלילה, הוא ליל הסדר, כשבא רבי פנחס אל ביתו, הפתע לראות שכל הבית נתמלא אווה, ועל השלחו יין ומצה שמורה וכל צרכי הפסח, אשר לא פלל, ויתמלא שמחה וחדוה, וישאל לרבנית, מהיכן כל אלה, ותספר לו את אשר עשה החסיד, והראתה לו גם את המטות והמלבושים החשובים והנאים, אשר הביא לכבוד החג.

באין אמר ואין דברים, התחיל מיד הרבי לומר הקדוש, ושתי היין בהסבה פדת, על מצעות משי ורקמה, והגיעו להגדה, ולספור יציאת מצרים, והרבי ספר בהתלהבות וברב שמחה, ספור יציאת מצרים, והחסיד חריש ולא דבר מאימה, רק היה מקשיב ושומע איד הרבי שמח וטוב לב, מספר ביציאת מצרים והנסים שנעשו לישראל.

ויהי אך כאשר הגיעו לסעודה אחר אכילת מצה ומרור, ותגיש הרבנית מאכלי בשר כראוי לשמחת החג. וכטוב לבו של רבי פנחס, מתוך הרחבת הדעת, אמר לו לחסיד, הנה חרדת עלינו את כל החרדה הזאת, אמר לי מה שאלתך ממני ותעש. ויספר לרב על מציקתו שהוא חשוך בנים, ולצערו בפנותו אל הסבא קדישא משפולי, והפציר בו מאד, חרה אפו עליו, ונשבע שלא יהיו לו בנים. ויתחנן לפניו להשיב ספרי האף והחמה, אשר קצף הסבא משפולי, ולהתפלל עליו שיפקדוהו ה' בפרי בטן.

כשמוע רבי פנחס את הדבר הזה, ויקום וישבע לאמר: "אם יש לי זכות בשמים, אני נשבע שעוד השנה תזכה להפקד מאשתך בבו זכר". ונעשה רעש גדול בשמים, ולבסוף בדקו בספרם של צדיקים, ומצאו כי רבי פנחס מקוריא, מעולם לא נשבע אפלו על אמת, ולכן פסקו לקיים את שבועתו, ובאותה שנה נפקד האברך בבו זכר. מכאן נלמד מה גדולה מצות הצדקה ברחב לב ובעין יפה, כמעשה החסיד הנ"ל, שזכה לשכר טוב, בהפקדו בבו זכר באותה שנה, ששמח בה בליל הפסח את הרב הצדיק, בצדקתו ובתרומת ידו, ובתבונות כפיו. (ענף עץ אבות עמוד קיא)

"אם אתה משמח את שלי, אני משמח את שלך"

נאמר בתורה (דברים טו יא): "ושמחת לפני ה' אלהיך, אתה ובנך ובתך ועבדך ועבדתך, והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה". ואמרו במדרש (מדרש אגדה) "אמר הקב"ה: לי יש ארבעה בני בית, שהם: הלוי, הגר, היתום והאלמנה. ולך יש ארבעה בני בית, שהם: בנך, ובתך, ועבדך ועבדתך, ואמתך, אם אתה משמח את שלי, אני משמח את שלך".

ומעשה שהיה לפני כחמשים שנה, בהיות מרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף

זצוק"ל הרב הראשי לעיר תל אביב, קרא לאחד מעשירי העיר לפני חג הפסח, שיתרם מכספו עבור האברכים שבעיר העוסקים בתורה יומם ולילה, והרחיב עמו דבור ושיח על המעלה הגדולה שבדבר, והזכיר לו גם את דברי חז"ל הנ"ל: "אמר הקב"ה: אם אתה משמח את שלי, אני משמח את שלך". אך הלה לא היה חפץ בברכה ותרחק ממנו, ולא תרם מכספו כלל, בטענות שוא שאין הוא מרויח כל כך, ואין באפשרותו לתרם, עד שמדבריו היה נראה שכמעט צריך לרחם עליו ולעשות מגבית עבורו. כשראה כן הרב, עזבו לנפשו ופנה לעשירים אחרים החפצים בברכה ובזכות הגדולה להיות שליחים טובים של בורא עולם עבור אותם אברכים, ותרמו בעין יפה, כיד ה' הטובה עליהם.

והנה למחרת ליל הסדר בבקרו של החג, ראה הרב בבית הכנסת את מיודענו הנ"ל בצער גדול ופניו נפולות. נגש אליו הרב ושאלו, "מדוע פניך רעים היום?" אמר לו: דע לך כבוד הרב, אמש הגעתי לבית לאחר שהתפללתי ערבית בבית הכנסת, והיה השלחן ערוך לליל הסדר, עם המצות והיין והחרסת כבכל בית בישראל. והנה פניתי לבני בשאלה, מדוע לא באתם להתפלל בבית הכנסת תפלת החג? אך הם בִּכְעָס, צעקו עלי, מי אתה כי תאמר לנו לבוא להתפלל, ולקחו אותי והוציאוני החוצה לחצר הבית, ונגעלו את הדלת, ושם נשארתי כל הלילה, ללא עריכת הסדר, לא ארבע פוסות, לא מצות ולא פלוגים. והם ישבו ואכלו ושתו וזללו.

אמר לו הרב, מה אמר לך, צר לי מאד עליך, הלוא זה הדבר שאמרתי לך, "אמר הקב"ה: אם אתה משמח את שלי, אני משמח את שלך". אתה לא חפצת לשמח את הארבעה של הקב"ה, אף אותך לא שמח הקב"ה, בלילה הכי יקר ושמיח לעם ישראל.

הנשמע כדבר הזה!!

ועתה אשיחה גם אני וירווח לי: מעשה שהיה, כאשר פנו אלינו מטעם ארגון ענק המקרב את בנות ישראל לאבינו שבשמים, ומסתופפות שם בנות מבתי שרבות מהן לא זכו עדיין שהוריהן ישמרו תורה ומצוות כראוי, והם מזכים אותן ומפריחים את נשמתן לגדלן ולחנכן ברוח ישראל סבא, אשריהם ישראל. וביקשו מאיתנו כמות גדולה כ-2,000 חוברות "חג הפסח בהלכה ובאגדה", כדי לתת לבנות שתלמדנה ותבאנה לביתן לחג כשהן מוכנות כראוי, גם בהלכה וגם באגדה. או אז פניתי ליהודי יקר שברוך השם משכורתו יפה מאוד מאוד, ואף אשתו עובדת בעבודה מכובדת מאוד, באופן שמשכורתם יחד עולה לערך 30,000 שקל לחודש. ובקשתי ממנו אם יואיל בטובו להשתתף איתנו במצוה הגדולה והחשובה הזאת. לצערי מיד הוא התחיל בסיפורים הידועים שהמצב לא פשוט וכו' וכו', ואף שהצעתי בפניו שיפרוס לתשלומים, הוא אמר שכבר יש לו הוראות קבע. בסיכומם של דברים, הוא אמר שישאל את אשתו, ויתן לי תשובה. משראיתי שהתשובה אחרת לבוא, התקשרתי אליו, מה שלומך ידידי... ואז הוא אמר, שאשתו אמרה שיש להם כבר מספיק הוראות קבע, והם לא יכולים. לשאלתי בעדינות, כמה הוראות קבע יש לכם? היה המענה 3 הוראות קבע, שכל אחת 100 שקלים לחודש!!!

השמעתם!! נתינת צדקה של 300 שקל לחודש – כנגד 30,000 שקל לחודש.

אמרתי בבדיחותא, אתה זוכה לתת תרומה שקדושתה יותר ממעשר. והבהרתי דברי: הלוא מעשר זה אחד מתוך עשר, ואין המעשר קדוש. ואילו התרומה היא אחד ממאה, והתרומה היא קדושה. אם כן אתה זוכה לתת תרומה שהיא אחד ממאה של 30,000, דהיינו 300 שקלים.

כן רבותי, לצערנו הרב אלו הם פני הדברים אצל אנשים רבים. ואין כוונתי חלילה ללעוג להם, רק מרחמנתי עליהם, אני כותב את הדברים, כדי שלפחות, אחרים אל יתנהגו כך. כי כל הקורא כן מהצד באמת מתפלא, וכי עד כדי כך? ולפעמים גם אנחנו מתנהגים כך או בערך כך, מבלי לתת את הדעת כיאות למעשינו. וכבר אמר החכם מכל האדם (משלי טו לא): "אִזְנוֹ שְׁמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים, בְּקֶרֶב חֲכָמִים תִּלְוֶינָה". וועיינו עוד בפתיחה לחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה"

ההכנות לליל הסדר

לא ברגע האחרון

על כל אדם להכין מבעוד מועד את כל הנצרך לעריכת הסדר כמשפטי: יין [ארבע כוסות לכל אהד]. מצות שמורות עבודת יד [כ-100 גרם לכל אהד]. עלי כרפס - סלרי [קצת לכל אהד]. מים עם מיץ לימון, או מי מלח, או חמץ לטבול הכרפס. מרור - חסה [54 גרם לכל אהד]. חרסת. זרוע [בשר או עוף, צלוי או מבשל לקערת ליל הסדר. ויש נוהגים לקחת זרוע, על שם הפסוק ודברים כו ח: "ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה". ואם לא מצא זרוע, קח כנף עוף, על שם הפסוק (שמות יט ד): "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי"]. ביצה מבשלת. סעודה משבחת. קצת שוקולד וממתקים לעורר את הילדים, והגדה של פסח לכל אהד ואחת מהמשותפים.

הסירו מכשול

יקפיד לקנות כרפס וחסה למרור, מגדול מיחד שאין בו חשש תולעים. כי אכילת תולעים חמורה מאד יותר מכל מאכלות אסורות, ואכילת תולעת אחת חמורה כחמש חתיכות של חזיר! (כמבואר בחוברת 'כשרות המטבח') ומכל מקום, אם לא השיג מגדול מיחד, יתלש את כל עלי החסה הירקים ויזרקם, ויאכל רק את הקלח הלבן לאחר בדיקה קפדנית ויסודית, פיון שהקלח קל יותר לבדיקה. (וצה)

התולעים של החסה...

מעשה ברבנו יוסף חיים, שראה אשה אחת קונה פמוות גדולה של חסה לבני ביתה לחג הפסח. שאלה הרב: כיצד את מכשירה את החסה? השיבה האשה: שוטפת אני

את החסה היטב היטב במים. שאלה הרב: התדעי כמה שערות יש בראשך? נדהמה האשה מן השאלה המוזרה, וכמובן לא ידעה להשיב. אמר לה הרב: דעי לך בתי, העוונות שאת מחטיאה את בני ביתך באכילת עלי החסה הללו, רבים הרבה יותר מהשערות שבראשך...! על כן, שמעי נא לעצתי, תשליכי את העלים הירקים שקשה מאד לבדקם, ותשאירי רק את הקלחים הלבנים, כי בהם נראים התולעים, והבדיקה קלה יותר. (בן איש חי שנה ראשונה פרשת חו)

פיוצא בזה ספר מרון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: בהיותי גר ברחוב אלקנה בירושלים, ראיתי את שכני מכין חסה לליל פסח. שאלתי, כיצד הוא מנקה את החסה מהתולעים? השיבני, כי הוא שוטף אותם תחת הברז בזרם חזק מאד, וכל התולעים בורחים! בקשתי ממנו שיביא לי את החסה הבדוקה, וכן יביא לי סדין לבן. שמתי את החסה בתוך הסדין תחת קרני השמש, ואחר שעה ראינו על הסדין הרבה תולעים ירקות מתהלכות בו, והיה יכול להפשל בהן חלילה באכילתו! ועל כן יעצתי לתלש את עלי החסה, ולהשאיר את הקלחים בלבד ולבדקם היטב, וכך ינצל מחשש אסור. (חוברת "כשרות המטבח בהלכה ובאגדה")

בשר לפסח

אסור לומר: בשר זה או זרוע זה 'לפסח', שנראה שפונתו לקרבן פסח, והריהו כאוכל בשר קדשים חוץ לבית המקדש, אלא יאמר: בשר זה 'ליום טוב'. ונהגו להזהר בזה גם בעופות ודגים. (רי"ז)

גלת הפותרת

לבד מכל ההכנות הנ"ל, ישנה הכנה עקרית וחשובה מאד, שהיא גלת הפותרת של כל הלילה הקדוש הזה, הלא היא מצות "מגיד", שנאמר (שמות יג ח): "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר". ויש לקיימה כהלכה בהדור רב ולספר לבני הבית על שעבוד אבותינו במצרים, והיאך הקב"ה הצילם והוציאם ממצרים. על כן, על כל אב משפחה ועורך הסדר להכין את עצמו כמה ימים קדם החג בספור עשר המכות, כמבאר לעיל ב"שער האגדה", ולא יסתפק בקריאת "הגדה של פסח" בלבד.

ליל הסדר של עמי הארץ

רגיל היה מרון הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לספר מדי שנה קדם חג הפסח את המעשה דלהלן, כדי לשמח את הצבור בדרשותיו כדרך בקדש.

מעשה בעם הארץ שלא ידע היאך עורכים את ליל הסדר, פנה אל אשתו ואמר לה: לכי בבקשה אל חברי השכן ותראי כיצד הוא עורך את הסדר, וכך נעשה אנחנו. הלכה האשה והציצה מבעד לחלון, והנה - בדיוק באותו רגע, השכו, שאף היא היה

עם הארץ כחברו, פעס על אשתו, והחל לצעק עליה, עד כדי שעלה זעמו והכה אותה במטאטא. נבהלה האשה מאד, בחשבה שפך המצוה בליל הסדר להכות את האשה. מחמת כן, חששה לחזר לביתה, אך בלית בררה נכנסה לבית ועמדה בצד בשתיקה ולא דברה מאומה. שאל אותה בעלה: "תגידי מה ראית?", והיא אינה עונה לו. שוב שאלה: "תגידי מה ראית?", והיא אינה עונה לו. מחמת פעסו החל לצעק עליה: "נו, כבר תגידי מה ראית?" כשראה שהיא אינה עונה לו, לקח את המטאטא והחל להכותה. או אז אמרה לו אשתו: "הלא אני רואה שאתה יודע היאך עושים ליל הסדר, אם כן למה שלחת אותי לחברך?"

הכנת המצות

מצות שמורה

מצות החובה שאוכלים בליל הסדר נקראות "מצות מצוה". וחשוב מאד מאד שתהיינה ממצות "שמורה" משעת קצירה, ושתעשינה בעבודת יד בכונה "לשם מצת מצוה". ובשעת הדחק, כשלא השיג מצה שמורה עבודת יד, יוצא ידי חובה במצות מכונה רגילות שאינן שמורות משעת קצירה. (רי"ת, עו, עח)

מצות מצוה – שמורה

יש להבהיר שכל זה מדבר לצורך "מצות מצוה" שיוצאים בהן ידי חובה בליל הסדר, אבל שאר המצות שאוכלים במשך ימי החג, רשאי לאכל לכתחלה את מצות המכונה המצויות כיום שאינן שמורות משעת קצירה. והמלמד ברבים שצריכים לאכל בכל ימי הפסח רק מצות שמורה, הרי זו הוראה שהיא נגד התלמוד וכל רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים, ועתיד לתן את הדין.

כתב הטור (סימן תנג): כתב הר"ף, צריך לשמור חטים שיוצאים בהן ידי מצה בלילה הראשון משעת קצירה שלא יבוא עליהן מים. והרא"ש כתב שאין צריך אלא משעת טחינה, וזו לשונו, נוהגים באשכנז ובצרפת לשמרו משעת טחינה, לפי שאז מקרבים אותן אל הפנים שטוחנים בריחיים של מים, [ולכן כשטוחנים בריחיים של רוח או יד, אין צריך גם אז שמירה, כי אם מלישה והלאה, אם לא שרגילים לרחוץ שם את החיטים (משנ"ב שער הציון ס"ק לג)]. וכן כתב בשאלתות. וכתב מרן הבית יוסף, ולכאורה נראה מדעת הר"ף והרמב"ם ששמור המצות משעת קצירה הוא מעכב. אלא שה"ן כתב על דברי הר"ף, ודאי שלמצוה מן המבחר עדיף בו יותר, אולם אפשר שאף על פי שלא עשה כן אלא שלקח קמח מן השוק ושמרה לשם מצה, יצא ידי חובתו. וכמו שכתב גאון אחד שבשעת הדחק מתיר לקחת קמח מן השוק, ויוצאים בו ידי חובת מצה בלילה הראשון, אך לכתחלה צריך שמור משעת טחינה. [וכן כתב רש"י (חולין ז ע"א): ושמתם את המצות, מתחילת טחינה והרקדה, צריך שימור לשם מצה]. וכתב הרא"ש, רבא היה מחמיר על עצמו לשמור מצה של מצוה משעת קצירה. ונראה שחמרה בעלמא היא, ממה שאמרו בגמרא (פסחים מ טע"א) על בנו של רבינא שאמו היתה אוספת לו חטים מתחלת הקצירה, ועושה להן שמור, ומצניעה אותן לצורך הפסח. ומשמע שהוא לבדו היה מחמיר בזה, וכל שאר

החכמים לא נהגו כן. וכן ממה שאמר רב הונא בנמרא (שם): בצקות של נכרים אדם ממלא כרסו מהן, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה, משום שלא עשה לה שמור משעת לישה. משמע שאם לקח קמח מן הגוי ולש אותו, אין צריך לאכל כזית מצה באחרונה. ונהגו באשכנז ובצרפת לשמרו משעת טחינה. ע"כ. וסיים הבית יוסף: וכל מה שאמרו שצריך שמור, הוא דוקא במצה של מצוה, אבל שאר מצה שאדם אוכל בפסח, לא צריך שמור לשם מצה כלל. וכן כתבו הר"ן והרב המגיד, וכן מדיק מלשון הטור שכתב בשם הר"ף שצריך לשמר החטים שיוצאים בהן ידי מצוה. ע"כ.

ובאמת, שאפילו למצות מצוה של ליל הסדר, רבו הפוסקים שכתבו שמצה שמורה היא להדור בלבד, וכמו שכתב המאירי שאין סדר חובה לעשות שמור לשם מצוה משעת קצירה, וזו רק למצוה מן המבחר. וזו לשון מרו בשלחו ערוך וסימן תנג ס"ד: החטים שעושים בהן מצת מצוה, טוב לשמרו שלא יפלו עליהן מים משעת קצירה, ולפחות משעת טחינה, ובשעת הדחק מתר ליקח קמח מן השוק. ע"כ. וכתב הבאר היטב: "משמע דוקא מצת מצוה צריך שמור, אבל שאר מצות אין צריך שמור כלל, ומתיר לקחת קמח מהשוק אפילו בלא דחק, ואפילו שמור של לישה ואפיה לא צריך, כמבאר בש"ס ובפוסקים. מיהו כל זה מן הדין, אכן ישראל קדושים נהגו לעשות שמור בכל המצות משעת טחינה ולפחות משעת לישה". גם בסימן תע"ז (ס"ב) כתב מרן: "במקום שנהגו לעשות שמור למצת מצוה משעת קצירה... ומבאר שחלוק היה הדבר במנהג המקומות. וכתב הנודע ביהודה, "ומנהגן של ישראל בכל פולין ואשכנז שלא לחטש לאכל שמורה משעת קצירה אפילו בלילה הראשון אלא המהדרים מן המהדרים, וכן דעת הרמב"ם והרא"ש והרבה גדולים מקלים, ובדרבנן שומעים להקל". ע"כ.

ואמנם, ברוך ה' היום מצויות בשפע מצות שמורות, וכלם נזקרים בליל הסדר לכתחילה לאכל "מצות מצוה" שמורה עבודת יד, אך לבד ממצות מצוה אלו, רשאי כל אדם לכתחילה לאכל ממצות מכונה הרגילות ללא חשש כלל ועקר, ואין בזה שום זלזול במצוות. ועניו בשערי תשובה שכתב, יש נוהגים שכל המצה שאוכל בפסח תהיה שמורה משעת קצירה, ואין בזה לא משום ייחרה, ולא משום מחלקות, ולא משום לא תתגודדו". והפרי חדש כתב: "הנהגה לאכול מצה כל הפסח משעת קצירה מלתא ותייתא הוא דעביד [דבר מתיר הוא עושה], ואם רוצה לאכול ממצה שאינה שמורה משעת קצירה בכל ימי הפסח חוץ מלילה הראשונה, אין צריך התרה". [ואמנם להלכה היה מקום להצריך התרה, אך אם עשה התרה בערב ראש השנה, אינו חייב לעשות התרה על מנהגו זה].

וזו לשון הרב משנה ברורה (סימן תנג ס"ד באור הלכה ד"ה טוב): ובשם הגר"א הביאו שהחמיר מאוד שלא לאכול רק מה ששמור משעת קצירה, והוא היה נזהר בזה כל ימי הפסח, ומטעם שמה ירד עליהם מים במחובר לאחר שנתייבש התבואה. ע"כ. ומבואר מלשונו הברורה, שהגאון מוילנא היה נזהר בזה לעצמו, ולא הזכיר מילה אחת, שגם אחרים יעשו כן, ואם כן מנין לנו לחייב את כולם להדר בזה!!

ובאמת כי עד לפני כמה שנים, לא היו מצויות כל כך מצות מכונה שמורות, והיו מוכרים אותן באריות קטנות של ק"ג 1 בלבד, ורב ככל הצבור ובני התורה אכלו מצות מכונה לא שמורות. צא וראה מה שספרו בנמרא (מסכת יומא עט ע"ב, ומסכת סוכה כו ע"ב) על התנאים רבי אלעזר בן שמוע ורבי צדוק שאכלו משהו חוץ לספה. וכתב הר"ן: מעשה זה בא למדינו שאם רצה תלמיד חכם שלא להחמיר על עצמו בכו, רשאי, ואינו נחשב כמי שלא מדקדק במצוות (בית יוסף תרלט). וכתב עוד הר"ן, ומה שכתב הר"ף המעשה של שמואל, ללמד שמי שרוצה להחמיר על עצמו,

מדת חסידות היא לו, ולא תאמר שחסידות של שטות היא, כיון שמצאנו ששמואל החמיר על עצמו (בית יוסף יורה דעה סימן קפה).

על כן, הרוצה להחמיר לעצמו בלבד ולאכל מצות שמורה כל ימי החג, רשאי וקדוש יאמר לו, אבל ללמוד ברבים שצריכים לאכל בכל ימי הפסח רק מצות שמורה, הרי זו הוראה שהיא נגד התלמוד וכל רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים. וכמו שכתב מרן החיד"א: "ואף שכל אחד מחמיר לעצמו בהלכות הפסח כאשר תאנה נפשו, את צנועים חכמה להחמיר בביתו ובחומותיו. וכל מה שיוכל, יתחמק מלגלות מסתוריו לבני אדם. ואם הגיע להוראה, יורה על פי הדין דוקא". וכתב הגאון רבי חיים פלאג'י: **המחמיר לאחרים נגד פסק מרן, ענוש וענוש בידי שמים, שמאבד ממונם של ישראל**. וכבר לפני 40 שנה, היו כמה שהוציאו שם רע על אחת המאפיות של מצות מכונה לא שמורות, והלך לבקר שם מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל יחד עם עמיתו הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, וכשיצאו מהמאפייה שבחו ופרסמו ברבים שהמצות מהדרות ללא חשש, וסתמו את פיות המקטרגים. וכן היה מנהגם של מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ועוד גדולי ישראל במשך עשרות שנים לאכל "מצות יהודה" המפרסמות אף שאינן "מצה שמורה". ואף שמרן זצוק"ל נהג בשנותיו האחרונות לאכול מצות שמורה, זאת משום שהיה אוכל רק מצות של בד"ץ "בית יוסף", והמצות שלהן שמורות, אך גם בשנים אלו, מעולם לא אמר לציבור להחמיר בזה, ולא הזכיר אפילו שיש מנהג כזה.

ובאמת מי שהיה מצוי בשעוריו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצ"ל, שמע כמה וכמה פעמים את דבריו בזה, ולהלן מלה במלה משעור שמסר מרן זצ"ל, לאחר שביאר בטוב טעם ודעת את ההלכה אם חמץ בפסח חוזר וניעור או לא, אמר מרן כדלהלן, **וזו לשונו הקדושה מלה במלה:** "לכן, חבל ללכת לבזבז כספים ללא טעם ללא ריח, במקום זה שיתן את זה לצדקה, זה הרבה יותר טוב. מי שרוצה לעשות חומרות על עצמו, בבקשה, יבושם לו. אנחנו מדברים מצד ההלכה, אין לנו שום יסוד להחמיר במצות מסוימות נגד מצות אחרות. כל המצות כולן הן בסדר, כולן בחזקת כשרות, הכל כשרים, ואין בהן שום חשש, ואין להם שום נפתל ועיקש".

ובשיעור אחר אמר כדלהלן:

"כל המצות הן בהחלט הן כשרות, רק שיש עליהן פיקוח, יש עליהם השגחה מצד הרבנות, זה לא משנה מאיזה רבנות, עד אחד נאמן באיסורים, רק אם אדם כשר מעיד, זה גם כן נאמן. לא צריך שיהיה דוקא רבנות רשמית, זה לא משנה כלל איזה רבנות. כל שיש פיקוח, אז זה בחזקה שזה בסדר. יש על כל פנים, כשיש רבנות משגיחה על הדבר הזה, זה ודאי שזה בסדר. מפני שיש אנשים מפקפקים, אולי מצות יהודה לא בסדר, אולי מצות ראשון לציון לא בסדר, אולי מצות אביב לא בסדר, אולי מצות ישראל לא בסדר. לוקחים, מהדרים ולוקחים להם מצות של הלפרין שזה אולי פי ארבע או פי חמש, אני לא יודע פי כמה וכמה זה, ואני לא יודע אם זה כל כך, זה דבר שהוא באמת חיוני ודבר שהוא נחוץ. זה לא נחוץ ולא חיוני, ולא שום דבר. כל המצות הן כשרות, "יאכלו ענבים וישבעו" ולא יחושו לשום דבר."

אכל מצה לא שמורה בליל הסדר למען השלום

על כל אדם להזהר שלא יבוא לידי פעם והקפדה בשביל שרוצה להדר, וחבל על כל הדוריו אם בא על ידי פך לכעס וריב. וכתב מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בספרו "ענף עץ אבות" (עמוד מה): **בימינו אלה לשמחתנו רבו בעלי תשובה השבים בכל לבם לתורה ולמצוות, אך יש כאלו שהקצינו מאד, מן הקצה אל הקצה,**

ומפני חסר ידיעתם בתורה, והתנהגותם בקיצוניות רבה, גורמים להפרת השלום בבית, ובפרט אלו שאינם לומדים הלכות כדת, ומתנהגים בחומרות יתירות. ולא זו הדרך ולא זו העיר. אשר על כן אנו אומרים בתפלה: "השיבנו אבינו לתורתך, וקרבונו מלכנו לעבודתך, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך", שרק על ידי למוד התורה וההלכה יוכלו לכלכל דבריהם במשפט, ויחיו בשלום ובמישור.

ומעשה באיש אחד שבא אחר ימי הפסח לגרש את אשתו, בבית דינו של הרב הקדוש רבי אברהם יהושע העשיל מאפטא. שאל אותו הרב: "מה לך כי תרצה לגרש את אשתך?" השיב הבעל: "האשה הזאת האכילה אותי בפסח מצה שרויה במים, בנגוד למסרת אבותי!" צוה הרב באותו מעמד לקרא לאשתו הרבנית, וכשבאה, שאל אותה: "הגידי נא לי, אלו מצות הנחת לפני בליל הסדר?" הרבנית החרישה, כי יראה לספר, אמר לה הרב: "אל תיראי, הגידי לי את האמת". ענתה הרבנית: "שמתי לפני מצות פשוטות בלתי שמורות, ומעשה שהיה כך היה: את המצה השמורה שנאפתה בערב פסח לשם מצוה, הנחתי במפה מיחדת בארון שבחדר, ובהייתי טרודה בהכנת הסדר, בא איש עני אחד ואמר לי שאין לו מצה שמורה לליל הסדר, אחד מבני הבית שלא ידע שהמצה הזאת הכנה לרבונו לליל הסדר, נטל את המצה ונתן אותה לעני, ובבואי לקחת את המצה, נדהמתי בראותי שנלקחה מן הארון, ולא ידעתי מה לעשות, ויראתי לספר לבעלי הקדוש. נמלכתי ולקחתי מצה פשוטה והנחתיה בתוך המפה, ועשיתי עצמי כלא יודעת דבר מכל הנעשה, והרב הקדוש ערך את הסדר על מצה פשוטה זו". אז אמר הרב הקדוש לזה שבא לגרש את אשתו: "ראה בני, אני אכלתי מצה פשוטה בליל הסדר, ועשיתי את עצמי כלא יודע ולא מרגיש, למען לא אבוא לידי פעס והקפדה, והכל למען השלום, ואתה בא לגרש את אשתך בשביל מנהג של מצה שרויה, הרי אין זה מן הדיו כלל!" עשה הרב ביניהם שלום, ונתפסו, והלכו לביתם בשלום.

מצות מצוה – לאחר חצות

מעלה גדולה וחשובה מאד מאד לאפנות מצות בערב פסח לאחר חצות היום [12:40] בשעור מ:א] לצרף מצות המצוה שאוכלים בליל הסדר, כי חביבה מצוה בשעתה. (תלמוד ירושלמי, רב האי גאון, רב יהודאי גאון, רב מתתיהו, רש"י, רבנו תם, רבנו יחיאל, רבנו מששון משאנץ, רבנו אליעזר הגדול, רבנו שמואל הכהן, רבנו יהודה הכהן, הראב"ה, רבנו פרץ, הרא"ש, הטור, רבנו ירוחם ועוד)

כתב רבנו הטור (סימן תנח) אין מתחילים להתעסק במצות בארבעה עשר בניסן עד אחר שש שעות [חצות היום]. ומעשה באחד שאפה מצות קדם ארבע שעות, וכבר בער את חמצו, ואסרו רבותינו המצה, כיון שהתורה הקישה מצה לקרבן פסח, [שנאמר ושמות יב ח]: "ואכלו את הבשר בלילה הזה עלי אש ומצות על מרים יאכלהו", וכן נאמר ודברים טז: "וזבת פסח לה' אלהיך... שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני", וכיון שקרבן הפסח אינו נשחט אלא משש שעות ולמעלה, אף המצה אינה נאפית אלא משש שעות ולמעלה. אבל רבנו אליעזר הגדול ורבי שמואל הכהן התירו לאכלה, אף לכתחלה יש להזהר, משום שחביבה מצוה בשעתה. ואחר שהאריך והרחיב מרן הבית יוסף לדון בדעות הפוסקים אם רק מצות מצוה שאוכלים בליל הסדר, יש לאפותו בערב פסח אחר חצות, או גם שאר המצות שאוכלים בשאר ימי הפסח,

סיים וכתב: "ונהגו כל העולם שלא להתחיל ללוש עד אחר שש שעות, ואין לשנות המנהג". ע"כ. גם הרמ"א בדרךי משה כתב: "וכן המנהג במדינות אלו ללוש מצות של מצוה אחר חצות היום של ארבעה עשר, אבל שאר מצות אופים קדם לזה, ולא ראיתי שום חשש בדבר זה". ע"כ. וכן כתב מרו בשלחן ערוך, נוהגים ללוש מצות מצוה בערב פסח אחר שש שעות, שהוא זמן הקרבת קרבן פסח. ובערב פסח שחל בשבת, ללוש בערב שבת אחר שש שעות. ע"כ. לאור האמור, בודאי שעל כל אדם להתאמץ כמיטב יכולתו להשיג מצות שנגאפו לאחר חצות, כי לכל הדעות יש בזה לפחות מצוה מן המבחר. (ועי' קסז)

להשתתף במצוה

ראוי לכל אדם להתאמץ בעצמו ב"אפית המצות", ולהשתתף יחד עם חבורת אנשים יראי שמים שיש להם את כל הכלים הדרושים לכך, ויודעים באופן מעשי את כל תהליך הכנת המצות, ובקיאים היטב היטב בהלכות אלו: שאיבת המים, לינת המים, פמות המים, פמות הקמח, מקום הלישה, זמן ומקום האפיה, הפרשת החלה ועוד, פמבאר בשלחן ערוך מסימן תנג עד סימן תסא.

כתב הטור (סימן תס): בעלי מעשה וחסידים, מחמירים על עצמם כגאונים המחמירים ולשים בעצמם ואופים, כמו שדרשו בגמרא (פסחים קטז ע"א) "לחם עני", מה דרכו של עני הוא מסיק את התנור ואשתו אופה, אף כאן הוא מסיק את התנור ואשתו אופה. על כן, מצוה על כל אדם להשתדל בעשיית המצות ובאפיתו, וכן היה נוהג אדוני אבי הרא"ש ז"ל, והיה משתדל בהו ועומד על עשייתו, ומזרז את העוסקים בהו, והיה מסייע בעריכתו. ע"כ. וזו לשון מרו השלחן ערוך (סימן תס ס"ב): הרא"ש היה משתדל במצת מצוה, ועומד על עשייתה ומזרז את העוסקים בהם ומסייע בעריכתו. וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה. ע"כ. ומרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, כמה וכמה שנים היה טורח ללכת למאפיה בערב פסח ולאפות מצות מצוה לאחר חצות היום, כדי להיות שתף בעשיית המצוה.

נחלק הנהר למי שנשא חיטים שמורים לפסת, כי הוא עוסק במצוה

מעשה בתנא הקדוש רבי פנחס בן יאיר, שהיה הולך לבית המדרש, ובדרכו היה נהר אשר גברו בו המים ועלה על כל גדותיו, ולא היה יכול לעבור בו. אמר לו רבי פנחס לשרו של הנהר: למה אתה מונע ממני ללכת לבית המדרש? חלוק לי את מימך לשנים, כדי שאוכל לעבור! סירב שרו של הנהר לחלוק לו. אמר לו רבי פנחס: אם אין אתה חולק לי, גוזרני עליך שלא יעברו בד מיס לעולם! מיד נחלק הנהר לשנים, ועבר רבי פנחס. היה עמו אדם שהיה נושא חיטים שמורים לפסת, אמר לו רבי פנחס לשרו של הנהר: חלוק גם לאיש זה, כיון שהוא עוסק במצוה, שנאמר "ושמרתם את המצות", וחלק לו. שאלוהו תלמידיו, האם גם הם יכולים לעבור בנהר ולא יסתכנו, השיב להם רבי פנחס: כל מי שיודע בעצמו שלא ביזה ולא העליב לבן ישראל מימיו, יעבור, ולא יאונה לו כל אוון, ואם לאו, לא יעבור! (מסכת חולין ז ע"א, ירושלמי דמאי פרק א הלכה ג)

מצות שבלת שועל

אדם הרגיש לקמח חטה, לאכל מצה מקמח שבלת שועל. (עו)

אפיית מצות עם גברים ונשים

ראיתי לנכון להציג שאלות שנשאלתי, ופורסמו בעיתון "המביט" כמידי שבוע בשבוע בס"ד.

שאלה: בלכתי השבוע ברחוב, ראיתי מודעה של **אפיית מצות למשפחות**, וישנה תמונה במודעה, ובה רואים שלחן שכולו גברים מרדדים את הבצק, ושלחן על ידו שכולו נשים מרדדות את הבצק, ברצוני לדעת, האם דבר זה נכון על פי ההלכה, כי מעולם לא ראינו שגברים ונשים אופים מצות יחד, אלו בצד אלו? (א. א)

תשובה: ידידי היקר, אף אני השבוע לצערי ראיתי את המודעה על **אפיית המצות**, וכאב לי מאוד היאך טועים ומחטיאים את הרבים בחוסר שמירת העיניים. כי גם אם נניח שכל הנשים תבאנה לשם בצניעות עם שמלה וכיסוי ראש כראות, [מה שאין מדויק כלל, לפי התמונה שבמודעה], **וכי מותר להסתכל על נשים צנועות!**! הלא כל בוקר אנחנו מתפללים "ואל תביאני לידי ניסיון ולא לידי בזיון", והיאך יעמידו שלחן גברים על יד שלחן נשים, שברור שרואים אלו את אלו ונכשלים.

ואמרו חז"ל (מסכת בבא בתרא נז ע"ב. ילקוט שמעוני ישעיה תלט) על מי נאמר הפסוק, "עוצם עיניו מראות ברע...", "מלך ביופיו תחזינה עיניך"? על זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה, שאז שרווליהן מתרוממים ומתגלות ידיהן. **ואם יש לו דרך אחרת ללכת, ודוקא הוא עובר משם, הרי הוא נקרא "רשע" אף שעוצם את עיניו ולא מסתכל, כי לא היה לו לקרב עצמו אלא להרחיק עצמו מן העבירה** (רשב"ם). וכל שכן כאן שברור שבעת רידוד הבצק שרווליהם מתרוממים, ואף בעת חדוה שכולם נמצאים יחד, יצר הרע מתגבר יותר ויותר, וגדל הניסיון, וה' הטוב יכפר בעד.

וחבל שלוקחים מצוה כזו חשובה של אפיית מצות, ובמקום לשמור עליה בקדושה ובטהרה, מערבים בה טעם לפגם, טעם מאוס, ומקלקלים את האווירה הקדושה בתערובת גברים ונשים. ומעולם לא נשמע כדבר הזה אצל ציבור **יראי שמים אמיתיים**, שיאפו מצות גברים ונשים יחד.

ואשרי אותם יראי שמים שיזכו לעמוד על המשמר "**לבלתי היות שם ערוב**", וידברו על ליבם של אותם אחראים, ואולי יצליחו לשכנעם שיעשו שעות אפיה לגברים לבד, ושעות אפיה לנשים לבד, וכגודל טרחתם כך גודל שכרם, ואין ספק שיזכו לבנים תלמידי חכמים, קדושים וטהורים, כי הדוגמא האישית שרואים הילדים את הוריהם כמה כואב להם על הפרצה הנוראה בחומת הצניעות, משפיעה על בניהם ואט אט הדברים יפעלו בהם בעזרת השם.

בשבוע שאחריו פרסמנו בעיתון: בהקשר לתשובה שכתבנו בשבוע שעבר. שמחנו לשמוע כי ברוך ה' השבוע אפו מצות הגברים בשעות נפרדות, והנשים בשעות נפרדות. וברור שכל כוונתנו לשם שמים, וכפי שמרן הראשון לציון גדול הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל היה מנחה אותנו במשך כל השנים על פי המשנה במסכת אבות "אוהב את הבריות ומקרבם לתורה", לקרב אותם באהבה וחיבה ושלוש לתורה, אבל לא לקרב את התורה לבריות, דהיינו לפי דעתם של הבריות, חס ושלוש.

בשנה הבאה: בעקבות הפרסום בעיתון בשנה שעברה, זכינו שבשנה זו כבר הוחלפו התמונות במודעות לגברים האופים מצות ולא פורסמו תמונות של נשים. ואף כתבו במודעה למטה, שניתן לנשים להירשם לאפיית מצות לנשים בלבד.

אפיית מצות לנשים בלבד

שאלה: אשתי זוכה למסור שיעור לנשים מידי שבוע בשבוע, ועתה פנו אליה מתלמידותיה, ורוצות להתארגן קבוצת נשים לאפיית מצות. האם נכון דבר זה לעשותו על פי ההלכה או לא, כי מעולם לא ראינו נשים שאופות מצות? (וי. ג.)

תשובה: במשנה מסכת פסחים (מח ע"ב) מובא: רבן גמליאל אומר: שלש נשים לשות כאחת, ואופות בתנור אחד, זו אחר זו. וחכמים אומרים: שלש נשים עוסקות בבצק כאחת, אחת לשה, ואחת עורכת, ואחת אופה. רבי עקיבא אומר: לא כל הנשים ולא כל העצים ולא כל התנורים שוין. זה הכלל: תפח - תלטוש בצונן. עי"ש.

אולם יש לדעת ולהבין, כי לא דומה זמנינו לזמננו, כי בזמננו היו רגילות הנשים באפית המצות, ובקיאות בפרטי ההלכה כיאות, ואף אם לא כולן היו בקיאות כל כך, אך לפחות היתה אחת שבקיאנה כהלכה ומפקחת על כולן שהכל יתנהל כהלכה. לכן היה מצוי שבנות המשפחה היו מתאספות ואופות לעצמן מצות בבית. לא כן היום, המציאות אינה כן, ורובם ככולם קונים מצות מוכנות שהכינו אנשים יראי שמים עם השגחה צמודה כיאות, לבל יהיה חשש של חימוץ חלילה.

על כן, בודאי שלא מומלץ כלל שיתארגנו נשים לאפיית מצות, כי מן הסתם אינן בקיאות בכל פרטי ההלכות שבזה, כמו שרוב ככל הגברים לא בקיאים. וכבר כתב המשנה ברורה (סימן תס סק"ו) בשם הפרי חדש שיש לעמוד על העוסקים בהכנת המצות, כי רבו המכשולים בזה. וכתב בחק יעקב בשם שבולי הלקט, שאין להאמין לנשים בענין לישה ואפיה, כי כמה דברים יעלו על לב נשים שהן מותרות, או שמה שוכחות ועושות דבר שלא כהוגן, ואינן יודעות שכר מצוה והפסד עבירה. ע"כ. על כן, רק אולי אם מתארגנות בנות משפחה, שאביהן בקי בהכנת המצות כדת וכהלכה, וילמד אותן את כל פרטי ההלכה ודקדוקיה, והוא עצמו יבוא וישגיח עליהן, שהכל נעשה כדת, אז אין חשש בזה, אבל בלאו הכי, אין לארגן קבוצת נשים לבדן שיכינו מצות.

ומכאן למדנו, שלא נכון מה שיש מפרסמים מודעות מטעם איזה "רב", שמתארגנות נשים לאפיית מצות, והכל יעשה בהשגחת "הרב" שהוא יעמוד עליהן וישגיח שהכל נעשה כהלכה. ולא הבנתי, היאך יעמוד הרב וישגיח על קבוצת נשים, וכי הרב לא מצווה על שמירת העיניים?! ועל אחת כמה וכמה שבעת רידוד הבצק שרווליהן מתרוממים, ובעת חדוה שכולן יחד, יצר הרע מתגבר יותר ויותר, וגדל הניסיון. וכבר אמרו בגמרא (בבא בתרא נז ע"ב) שאם אדם יש לו דרך אחרת ללכת, ודוקא עובר ממקום שנמצאות נשים, הוא נקרא "רשע" אף שעוצם עיניו ולא מסתכל, כי לא היה לו לקרב את עצמו אלא להרחיק עצמו מן העבירה.

ואל תאמר לי, ומי ישגיח עליהן, שלא יכשילו את אחרים במצות שאינן כשרות? כי אם אין אשה הבקיאיה בכל ההלכות כיאות שיכולה לראות ולהשגיח עליהן שהכל נעשה כדת וכהלכה ללא חשש חימוץ, אז שלא יעשו ולא כלום. והדברים פשוטים וברורים, ושומע לנו ישכון בטח.

וכל זה לבד ממה שהתארגנות זו של נשים, נובעת כיום לצערנו הרב, מתוך מגמה שגויה של "שויון זכויות" כביכול, להשוות את הנשים לאנשים בכל ענייני המצוות, וכמה קלקולים רבים והרס רב יצאו מזה, וזה משך דרכם של אותם חוגים מסויימים שהגיעו עד כדי כך להכניס ספר תורה לעזרת הנשים שירקדו עימו הנשים, ומפעם לפעם הולכים עוד ועוד מדחי אל דחי ברעיונות משונים שלא שיערום אבותינו. לכן ברור שאין לחדש רעיונות פסולים כאלו וכיוצא בהן.

✪ ערב פסח ✪

אכילת מצה

מתר לאכל מצה בליל בדיקת חמץ. (וכן דעת הר"ף, הרמב"ם, נימוקי יוסף, הר"ן, הריטב"א, הרא"ש, רבנו ירוחם, הרמב"ן, הרשב"ץ, המגיד, המאירי, הרז"ה, ר' יצחק בן גיאת, תוספות ר"ד, רבנו יהודה רבו של השבלי הלקט. חק יעקב, אליה רבה, רבנו זלמן, חיי אדם, לב חיים פלאגי ועוד. קצו, רנט) ואולם, אסור לאכל מצה למחרת בערב פסח כל היום, כדי שיהיה הכר באכילתה בלילה [ליל הסדר] לשם מצוה. ואולם קטן שאינו מבין בספור יציאת מצרים שמשפריים בליל הסדר, מתר להאכילו מצה. (קצו, ר)

מצה עשירה

עוגות מצה עשירה, מתר לאכל בערב פסח אף לגדולים. הואיל ואין יוצאים בה ידי חובה בליל הסדר, שנאמר: "לחם עני", דהינו לחם של עניים שעשוי מקמח ומים בלבד, כמו המצה שלנו שאין בה אלא קמח ומים, אבל מצה עשירה, היא לחם של עשירים שעשויה מקמח, ספר, יין ושאר מי פרות. (רנט) ואף לבני אשפנז מתר לאכל מצה עשירה בערב פסח, שלא החמירו אלא בפסח עצמו. (תעא ס"ב, נודע ביהודה, ערוך השלחן ס' תמד סק"ה. רסה)

מזמור לתודה

מנהג אשכנז שלא לומר "מזמור לתודה" בתפלת שחרית של ערב פסח וחל המועד. מכיון שבזמן שבית המקדש היה קיים לא הקריבו קרבן 'תודה' בימים אלה, מפני שהיה צריך להביא עם הקרבן חלות חמץ [40 חלות, 10 חמץ ו-30 מצה]. ובערב פסח חישבו שגמא לא יספיקו לגמר לאכל את עשר חלות החמץ, קדם זמן אסור אכילת חמץ. אולם מנהג בני ספרד לאמרו, כיון שאין מזמור זה נתקן לשם קרבן 'תודה' אלא לשם הודאה. (טור ובית יוסף סימן רפא. ח)

אסור מלאכה

חצות היום

אסור לעשות מלאכה בערב פסח מחצות היום [12:40 בערך]. ושני טעמים לזה: א. כדי שיפנה זמנו להקנת צרכי החג, באפיקת המצות ושאר ענייני ליל הסדר (רש"י). ב. בזמן בית המקדש, היו מקריבים קרבן פסח, וזמן הקרבנותו מחצות היום. וביום שאדם מקריב קרבן, נאסר בעשיית מלאכה, כי יום טוב הוא לו. ולכן, אף שהיום, בעוונות הרבים, חרב בית המקדש ואין לנו קרבן פסח, בכל זאת, כיון שנאסרה בזמנו עשיית מלאכה, נשאר האסור בתקפו, ואין בכחנו להתירו (ירושלמי). (קפא)

תקוני בגדים

לא אסרו אלא מלאכה גמורה, כגון לתפר חליפה חדשה, אפלו בחנם. אבל תקונים לצורך החג, אפלו מעשה אמן - מתר, ובלבד שיהיו בחנם. ובמעשה הדיוט כתפירת כפתור וכיוצא, כל שהוא לצורך המועד, מתר. ורשאי האמן אף לטל שֶׁכֶר. (קפח, קפט)

כבוס

בגדים שיש לו צורך בהם למועד, מתר לכבסם במכונת כביסה בערב החג, ככל מעשי הדיוט שמתרים לצורך המועד, שאין זה בכלל מלאכה גמורה שאסורה. ועיינו עמוד קפט, וחז"ע שבת א כד) מאחר והיום מכבסים במכונת כביסה שאין בה טורח של כבוס ממש כמו שהיה מצוי בזמנם, ודי בלחיצת כפתור, ולכן גם מקילים היום מטעם זה לכבס בערב שבת, על כן משפחות ברוכות ילדים וכל מי שיש לו צורך בבגדים אלו למועד, מותרים לכבס בערב החג ככל מלאכת הדיוט שמוותרת לצורך המועד. שוב יצא לאור ספר "ילקוט יוסף" פסח (וכר ב עמוד תשלוא) וזכיתי לכוון לדעתו הרמה שמוותר לכבס בערב פסח.

צפרנים, נעלים, גהוץ

מתר לגזז צפרנים, לצחצח נעלים, ולגהץ בגדים כל היום פלו. (קצג)

תְּסַפֵּר

מִצְוָה שְׂיִכְנַס לַחַג כְּשֶׁהוּא מְסַפֵּר. וַיִּשִׂים לֵב לְהִסְתַּפֵּר לִפְנֵי חֲצוֹת הַיּוֹם, כִּי לְאַחַר מִכּוֹן אֲסוּר לְהִסְתַּפֵּר. וְאִם שָׂכַח לְהִסְתַּפֵּר לִפְנֵי חֲצוֹת, רָשָׂא לְהִסְתַּפֵּר אַחֲרֵי חֲצוֹת עַל יְדֵי עֲצָמוֹ בְּלִבָּד. וְאִם יֵשׁ סֵפֶר עֲנִי שָׂאִין לוֹ כְּדֵי צָרְכוֹ לַיּוֹם טוֹב, רָשָׂא לְהִסְתַּפֵּר אֲצִלוֹ בְּשֹׁכֵר. וְלַעֲנִין גְּלוּחַ וְסָדוּר הַזְקֵן, יֵשׁ לְהִתִּיר כָּל הַיּוֹם. (קפא)

עֲדִיף וְנִכּוֹן לְהִסְתַּפֵּר קֶדֶם יוֹם י"ד, וְלֹא לְהִמְתִּין לַיּוֹם הָאַחֲרוֹן. וְעֵקֶר הַטַּעַם בְּזָה, כְּדֵי לְהִיּוֹת פְּנוּי וּמוֹכֵן לְמִצְוֹת הַיּוֹם כְּשֶׁרִיפֵת חֲמֵץ וְשֶׂאֵר הַכְּנֹת צָרְכֵי הַחֵג, וְלִקְבֹּל אֶת הַחֵג בְּנִחַת וְרַגֵּעַ וְלֹא בְּלַחֵץ, כְּשֶׁמְתַרְוֶצֶץ מִמְּקוֹם לְמְקוֹם. גַּם כִּי יֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֹא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּעֶרֶב פֶּסַח כָּל הַיּוֹם וְלֹא רַק מִחֲצוֹת הַיּוֹם. וְכָתַב מֶרֶן זְצוּק"ל בְּסִפְרוֹ הַלִּיכּוֹת עוֹלָם (ח"ג נט): "וּבִימֵי חֲרָפֵי נְהַגְתִּי לְהוֹרֹת לְתוֹשְׁבֵי עִיר קִדְשֵׁנוּ רְיוֹשְׁלִים שֶׁל זָהָב תִּבְנֶה וְתִכְוֶנֶה, שְׁעֲדִיף לְהִסְתַּפֵּר בְּלִיל עֶרֶב פֶּסַח [לִיל י"ד] וְלֹא לְמַחֲרֵת הַיּוֹם, כְּדֵי לְחַוֵּשׁ לְדַעַת מֶרֶן הַשְּׁלַחַן עֲרוּךְ שְׁבִמְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֹא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּעֶרֶב פֶּסַח, אִין לְהִסְתַּפֵּר אֲפִלוֹ קֶדֶם חֲצוֹת הַיּוֹם, וְלִדְבְּרֵי הַפְּרִי חֲדָשׁ וְעוֹד, רְיוֹשְׁלִים הֵיא מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֹא לַעֲשׂוֹת בָּהּ מְלָאכָה בְּעֶרֶב פֶּסַח, וְלָכֵן טוֹב לְהִקְדִּים".

מְלָאכָה עַל יְדֵי גוּי

מִתֵּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָת אֲמֹן עַל יְדֵי גוּי בְּשֹׁכֵר, כְּגוֹן לְתַפֵּר חֲלִיפָה אוֹ לְהִסְתַּפֵּר אֲצִלוֹ. שְׁלֹא אֲסוּר 'אֲמִירָה לְגוּי' אֲלֵא בְּשֶׁבֶת יוֹם טוֹב וְחַל הַמוֹעֵד שֵׁישׁ בְּהֵם קִדְשָׁה. (קפח, קצא)

פְּתִיחַת חֲנוּיֹת

מִן הַדִּין מִתֵּר לְסַחֵר כָּל הַיּוֹם. וְלָכֵן מִתֵּר לְפִתּוֹחַ חֲנוּת בְּגָדִים אוֹ מִכְלֵת וְכִיּוֹצֵא. וּבְלִבָּד שְׁבִבֵיתוֹ מְכִינִים אֶת כָּל צָרְכֵי הַחֵג, וְאִינֵם צָרִיכִים אֶת עֲזָרְתוֹ. (קפח. חו"ע שֶׁבֶת א מ"ב)

עֶרֶב פֶּסַח וַי"ד בְּנִיּוֹן שְׁחַל בְּשֶׁבֶת – מִתֵּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּיּוֹם שֵׁשִׁי וַי"ג בְּנִיּוֹן אַחֲרֵי חֲצוֹת, אֲפִלוֹ מַעֲשֵׂה אֲמֹן, כְּבָכֵל עֶרֶב שֶׁבֶת. כִּיּוֹן שְׁעֵקֶר הַטַּעַם לְאֲסוּר עֲשִׂית מְלָאכָה בְּעֶרֶב פֶּסַח הוּא הַטַּעַם הַשְּׁנִי שֶׁל הַקְּרֵבֶת קָרְבֵן פֶּסַח. וְכִיּוֹן שְׁזָמֵן הַקְּרֵבֶתוֹ בַּיּוֹם שֶׁבֶת וְלֹא בַּיּוֹם שֵׁשִׁי, לָכֵן לֹא נֶאֱסָר יוֹם שֵׁשִׁי בְּעֲשִׂית מְלָאכָה אֲלֵא כְּבָכֵל שְׁבוּעַ – מִזָּמֵן מִנְחָה קִטְנָה [שְׁעִתִּים וְחֲצֵי לִפְנֵי צֵאת הַכּוֹכָבִים לִפֵּי שְׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת. בְּעֶרֶד: 16:20 בְּשְׁעוֹן קי"ז]. כְּמִבְּאֵר בְּחוֹבְרַת הַשֶּׁבֶת בְּהִלְכָה וּבְאֵנְדָה. (קפג, רנה)

"יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חֲבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלְךָ, וְאֵל תְּהִי נוֹחַ לְכַעֵס"

סִיפֵר הַגָּאוֹן רַבְנוּ יוֹסֵף חַיִּים זצ"ל (חֲסָדֵי אֲבוֹת פֶּרֶק ה' מִשְׁנֵה כ"ב): מַעֲשֵׂה בֶּאֱחָד מִעֲשִׂירֵי בְּגַדָּאד שְׁהִיָּה לוֹ מִשְׁרַת נֶאֱמָן בְּשֵׁם בְּרוּךְ הַיִּרְשָׁה, אֲשֶׁר אֵהְבוּ עַד מֵאוּד. עֶרֶב פֶּסַח הַגִּיעַ, וּבִיקֵשׁ מִהַמְּשַׁרֵּת לְקַנּוֹת לוֹ פִּירוֹת לְצוּרֵךְ הַכְּנֵת הַחֲרוּסֵת, אֲגוּזִים, תְּפוּחִים, תְּמָרִים וְכו'. הַלֵּךְ הַמְּשַׁרֵּת, אֵךְ מִשׁוֹם מֵהַתְּעַכֵּב בְּשׁוֹק, וְחֹזֵר רַק לְאַחַר שְׁעִתִּים. הַעֲשִׂיר הִיָּה בְּלַחֵץ גָּדוֹל, וּמְרוּב כַּעֲסוֹ, כְּשֶׁהִגִּיעַ הַמְּשַׁרֵּת, קִרָּא לוֹ: "בְּהִמָּה". הַמְּשַׁרֵּת נִפְגַּע מֵאוּד וְעֵנָה לוֹ: "אַתָּה". הַבִּין הַעֲשִׂיר שְׁטַעָה בְּדִיבּוּרוֹ וְרָצָה לְפִיִּסּוֹ, אִמַּר לוֹ "לְמָה נִפְגַּעַת מִמֶּנִּי, לֹא הַתְּכוּוֹנְתִי שֶׁאַתָּה בְּהִמָּה חֲלִילָה, אֲלֵא כּוּוֹנְתִי הִיתָה לְרָאשֵׁי תִיבוֹת 'בְּהִמָּה': בְּרוּךְ הַיִּרְשָׁה מֵהַבָּאֵת. אִמַּר לוֹ הַמְּשַׁרֵּת אִף אֲנִי הַתְּכוּוֹנְתִי לְרָאשֵׁי תִיבוֹת

'אתה': אגוזים תפוחים הבאתי. ויצחקו ויתפייסו ביניהם. ע"כ. זו חכמתו של העשיר, אשר גרמה לו מיד להתפייס עם משרתו ולחזור בו מטעותו.

ובזה ניתן לפרש את המשנה "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס". כי אף אם טעית ופגעת בחברך, ודברת עמו שלא כהוגן, מיד כשנתת דעתך על זה, השתדל לפייסו מהר ולהחזיר את השלום, כשם שהיית מצפה ממי שפגע בך. ואל תתמהמה להמשיך בכעסך, כי אז יש לחשוש פן יתפתח הריב, ויקשה עליכם להחזיר את השלום. [השווה מסכת סנהדרין ז' ע"א] ובזה פירשו גם מה שנאמר (בראשית יג ז): "וַיְהִי רִיב בֵּין רַעֲי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רַעֲי מִקְנֵה לוֹט. וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רַעֲי וּבֵין רַעֲיָךְ". למה בתחילה אמר 'ריב' לשון זכר, ואחר כך אמר 'מריבה' לשון נקבה? אלא בתחילה הריב הוא בגדר זכר שאינו פרה ורבה, אבל אם חלילה לא עוצרים אותו מיד, הוא מתפתח והופך להיות מריבה פרה ורבה, ואז אחריתה מי ישורנו. על כן מיד בעת התחלת הריב יש להפסיקו, והכל על מקומו יבוא בשלום. ישמע חכם ויוסף לקח.

ההכנות האחרונות לחג

אכילה בערב פסח

משעה עשירית של היום [בערך: 15:30 בשעות קיץ], אסור לאכול גם מצה עשירה. ובמקום צריך יש להקל לאכול עד 50 גרם ולא יותר. ואמנם פרות וירקות, בשר, דגים וכדומה, רשאי לאכול פרונו, ובלבד שלא ימלא פרונו, כדי שיאכל את המצה בלילה לתאבון. ואולם, טוב לאכול כמות כזו שישער בעצמו שאכילה זו תספיק לו שלא ירעב בלילה, כדי שלא יבוא למהר לגמור את ההגדה ואת ספור יציאת מצרים. ואדרבה, כשיאכלו הוא ובני ביתו בערב פסח פרונו, ישבו כלם רגועים ושלויים בלילה, ויספר להם בנחת, בסבלנות ובשמחה. (קצט)

מקוה טהרה

מנהג חשוב לטבול במקוה טהרה בערב החג. ומי ששיכול גם במשך השנה לטבול בכל ערב שבת, תבא עליו ברכה, וזוהי בזה לטהר נפשו ומחשבותיו. (חזו"ע יו"ט קב)

סגלה חשובה

ישנה סגלה חשובה מרבנו שמשון מאסטרופוליא ז"ל הי"ד, שכל מי שאומר אותה אפלו פעם אחת בשנה, ובעקב בערב פסח, מבטח לו שינצל באותה שנה מכל מכשול וממיתה משנה, ושום אדם לא ימשול בו, וכל אויבו יפלו תחתיו, והוא על במותימו ידרך, ובכל אשר יפנה יצליח, ובכל עסקיו ירויח, עד ביאת הגואל אמן סלה. על כן, ישתדל כל אדם לקרא סגלה זו המובאת במחזורים רבים של פסח, ובהגדות של פסח.

סדר קרבן פסח

מנהג טוב לקרוא בערב פסח את הפסוקים העוסקים בהקרבת קרבן פסח, ולעסוק בסדר הקרבת הקרבן שהיו מקריבים בזמן בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו. ואמרו חז"ל (סנהדרין קא ע"א): כל הקורא פסוק בזמנו - מביא טובה לעולם, שנאמר (משלי טו כג): "ודבר בעתו מה טוב". וכבר סדרו כן במחזורים רבים ובהגדות של פסח.

שנה בערב החג

חובה קדושה להשכיב את הילדים לישן בערב פסח, כדי שיהיו ערניים כל הסדר ויקים בהם מצות "והגדת לבנך", שזהו עקר מטרת ליל הסדר. (ה) וכמו כן, טוב ונכון לכל אדם לישן בערב החג, כדי שיהיה רגוע ומישב לשבת בנחת בליל הסדר ולהרחיב בספור יציאת מצרים, ולא יזרז את המשתתפים מחמת עיפותו.

אמרו על רבי עקיבא: מימי לא אמר, הגיע עת לעמוד [להפסיק את הלמוד] בבית המדרש, חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים. בערב פסח - בשביל התינוקות, כדי שלא יישנו [דהינן, שילכו לישן אותם ביום, כדי שיהיו ערניים בלילה בשעת ההגדה, ספור יציאת מצרים ובכל עשיית המצות]. ובערב יום הכפורים - כדי שיאכילו את בניהם [הגדולים, שיהיה להם כח להתענות]. (מסכת פסחים קט ע"א)

לצפות וליחל לחג בנחת וברגע

מה טוב ומה נעים שיכין את עצמו ואת בני ביתו מראש, לקראת הלילה הקדוש הזה, לקבלו בנחת ולא בלחץ ובהלה, כי לא נאה ולא יאה להכניסו בהתרוצציות ולחץ עד הרגע האחרון. ומה טוב ומה נעים לערף את שלחן ליל הסדר מבעוד מועד עם היינו הכוסות, הקערות, ההגדות וכל הדרוש ללילה הקדוש הזה.

ועצה טובה לכל אדם, שאחר שנח ורחץ ולבש בגדי החג החמודות, ישב וישנן לעצמו את הלכות הסדר בקצרה כדלהלן, כדי שפשיבוא לסדר יהיה בקי בעשיתו כדת וכהלכה. [ובפרט כשחל ליל הסדר במוצאי שבת, שיש פרטי דינים נוספים שצריך לשננם קדם]. לאחר מכן, יקרא את ספור יציאת מצרים בנחת ונעימה עם כוס תה חם, ובדאי שכל פלו יתמלא שמחה וענג, וירגיש היאך נכספה וכלתה נפשו לקראת בוא החג. ולא כאותם המכנינים את צרכי החג עד הרגע האחרון, ונכנסים לחג בלחץ ובהלה. וכמה הנהגה לא נכונה היא, מה שספר לי יהודי אחד, שליל הסדר בביתם נעשה בעיפות ובמהירות, מאחר שכלם עיפים מעבודות היום, הנשים מעבודות הבית, והגברים מאפית המצות, וכלשונו: "אנחנו עושים קפה בערב פסח". מה שזה "קפה" כזו, הבאה על תשבון חנוף הילדים, שרואים היאך מתקיימת מצות עשה מן התורה "והגדת לבנך"?! וכבר אמרו חז"ל: "כל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משבח", ומכלל הן, אתה שומע לאו.

להקדים תפילה

על הכל, יתפלל להקב"ה שהלילה הקדוש הזה יעבר עליו ועל בני ביתו בשמחה ובשלום, ובהתלהבות של קדושה, כדי שתהיה נחת רוח להשם יתברך, וישחם וישלום לא יכשל בעוון הפעס או הקפדה כלשהיא, פי היצר הרע יודע לכמה מעלות גדולות וטובות יכולים לזכות בלילה הזה, ולכן מנסה ומחפש היאך להפילו בפרט בעוון הפעס, ובזה הוא 'מכניס' אותו ומשיל ממנו את כל אותן ההטבות העתידות לבוא עליו. לזאת, החלש יאמר גבור אני, ויבקש מהשם שיזכהו לעשות הכל פדת וכהלכה בשמחה, או אז יזכה לכל הישועות וההטבות כמובא בזהר הקדוש.

דוקא בלילה זו שמאירה כשמש, יצר הרע מחפש להיכנס

אומר הרב אלימלך בידרמן שליט"א: כאשר מאמין האדם, כי אין דבר בעולם אשר יארע אם לא ציווהו השם, אינו בא לעולם לידי כעס או גאווה, שהרי גם הדבר שיש בו כדי להכעיסו לא נעשה מאליו אלא במאמר השם, והדברים נוגעים למעשה בפרט בלילה הקדוש הזה ליל הסדר, כמו שכתב רבנו החיד"א (מורה באבעב סימן ז): "יראה לי, שהלילה הזו מאירה כשמש בתוקף באורות עליונים, ועל כן היצר הרע עושה לו פתחים, ומבקש עילה להיכנס באחד מבני הבית (על ידי המחלוקת והכעס), והחכם עיניו בראשו... יעביר הכל 'מוציא מצה' [מצה מלשון מריבה - שיגרש מאתו כל מיני מריבות] ומכניס אהבה, ואשריו".

הסדר של רבי בערצ'י עלית על כולנה

מעשה באיש חסיד ושמו רבי בערצ'י. בכל ענייני הפסח היה ר' בערצ'י מחמיר בחומרות שונות, בפרט באפיית המצות, שהיה הוא עצמו שומר על החיטים משעת קצירה, וכן בהכנת היין, היה משגיח על הענבים משעת בצירה, לבל יגע בהם שום חשש כלשהו של חמץ. אחר כל היגיעות, הצליח לאפות כמה מצות שמורה כדי צורכו, ויין לארבע כוסות, וכך יצא מביתו בערב פסח שמח וטוב לב, כאשר היין והמצות ערוכים היו על שלחנו. באותה שעה שרבי בערצ'י היה בבית המדרש, עברה אשתו (שהיתה קשת רוח) ליד השולחן, ונתפס הסינר שלה במפה, ומבלי משים גררה אחריה את המפה שעל השולחן, ונפלו המצות ונשברו, היין נשפך, ואף הכלים נשברו... כאשר חזר מבית הכנסת שפכה עליו את זעמה, והחלה לצעוק בכעסה שהוא אשם בכל התקלה הזאת, שלא הניח את המצות והיין על מקומם הנכון, ואיך עשה כדבר הזה?! שמע ר' בערצ'י את חרפתו ולא השיב מאומה, ואדרבה פייסה בדברים באומרו: "מה משנה מי אשם, הרי הכל מאיתו יתברך!" ובנחת הרים את המצות והיין, [והגם שתמיד היה נוהג שלא לאכול בפסח ממה שנפל לארץ, לא שת לבו לזאת, ביודעו שלא עתה עתה להרבות בחומרות, ועליו למנוע מריבה וכעס בכל מחיר]. וכך התחיל לערוך את הסדר בשמחה ובדיצה.

למחרת נכנס הרבי הקדוש מקרלין לבית המדרש, ומנה בפני התלמידים: סדר של צדיק פלוני, האיר ופעל בכל העולמות, ומעשיו של צדיק פלוני, האירו בעולמות אחרים, "אבל הסדר של רבי בערצ'י עלית על כולנה, איש לא זכה להשיג שפע רב בכל העולמות, כמו שהוא השיג במעשיו אמש, שלא בא לידי כעס".

מה לך כי תבכי, וכי אין בבית מצות אחרות?! ...

הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל היה מחמיר שלא לאכול מצות זולת הכמות שחייבים לאכול בליל הסדר, והיה משיגח מאד על אותן מצות, כשהוא עצמו עומד על עושי המלאכה. משעת קצירה עד אחר אפיה, היה בוחן ובודק שיהיה הכל בתכלית השלימות בכל פרטיה ודקדוקיה. באחת השנים בערב פסח לאחר חצות היום, רעבו ילדיו לאכול, ולא מצאה המשרתת מאכל כדי שביעה להשקיט בו רעבונום. לפי תומה ראתה את המצות היקרות של הרב, ונתנה אותן לילדים, משהבחינה בכך הרבנית, נבהלה מאד, שהרי ידעה כמה יגיעות טרח הרב לאפות את המצות כהלכתן, ומהיכן ישיגו כעת מצות מהודרות כאלו. אך מאחר וחששה שבעלה יקפיד על זאת, החליטה לצאת מן הבית לאיזו שכנה, ולשוב רק לאחר שבעלה ישוב מבית הכנסת. כאשר חזרה הביתה, קיבלה בעלה הרב במאור פנים, היא הבינה שאינו יודע מאומה מן המאורע, או אז פרצה בבכי וסיפרה על המצות שאכלו בטעות הילדים. מששמע כן הרב, השיב בפשטות ובנחת: מה לך כי תבכי, וכי אין בבית מצות אחרות?! ...

הרבי בעל דברי יואל מסאטמאר זיע"א, היה מספר מעשה זה בהתפעלות, והיה מוסיף ואומר, שעיקר החידוש הוא ה'פשטות' שהיתה בתשובתו של הרב. ברוב אמונתו בהשם יתברך בתכלית השלימות, לא עלה בדעתו כלל לכעוס ולהתרעם, לא על הילדים, ולא על המשרתת, ואף לא על זוגתו, שאולי לא הצניעה את המצות בשמירה מעולה, שהרי על האדם לעשות רצון קונו, ואם בסופו של דבר האכילו את הילדים במצות אלו, הרי כך היה רצון השם, שיקיים את מצוות הלילה במצות אחרות, וממילא לא הקפיד כלל.

הנני מודה לך שנתת לי נכדים מתוקים כאלו, אף כשהם שוברים את המצות

פעם אחת בליל הסדר נכנסו בניו של רבי זלמן בריזל זצ"ל לברך ולהתברך בברכת החג. בין הבאים הגיע גם נכדו, ילד קטן, שבמעשה ילדות קפץ ומשך את המפה של שלחן ה'סדר' וגרם לשבור את מצות השמורה. כאשר הבחין בכך רבי זלמן, נשא את עיניו כלפי מעלה ואמר בשמחה: "אה, רבונו של עולם, הנני מודה לך ומשבחך על שנתת לי נכדים מתוקים כאלו אף כאשר הם שוברים את המצות..."

קריעת ים סוף בליל הסדר

מספר הרב שלום הרוש שליט"א (בספרו הנפלא ביותר, "הגדה של פסח - הסדר של החיים" עמוד 11): מסרתי שיעור בישיבה, והכנתי את התלמידים שעיקר של ליל הסדר הוא אמונה. את השיעור תיבלתי בדוגמאות מעשיות מהחיים ובסיפורים שקרו. התלמידים התעוררו עד מאד, והכינו את עצמם כראוי, ובתפילה על זה לפני החג.

אחד התלמידים סיפר לי מכלי ראשון, למה זכה בזכות ההכנה והתפילה ללילה הקדוש הזה: בליל הסדר הלך להתפלל ערבית, אשתו שהיתה עייפה מכל ההכנות הרבות, החליטה לנצל את הזמן לנוח. לאחר זמן מה, התעוררה ונבהלה מאד לראות שכל הבית מוצף במים. היא חששה מתגובת בעלה שיכעס עליה, והמחשבה הראשונה שעלתה לה בראש היתה: 'הנה בעלי עומד להגיע מהתפילה, וכשיראה מה קורה פה, הולך להיות "שמח". ליל הסדר הזה "הלך"...'.

התפילה של ליל הסדר הסתיימה, המתפללים יצאו איש לביתו. והבעל היקר יצא לדרכו כשדיבורי האמונה מהדהדים במוחו, ובשפתיו תהילה לה' שיהיה בעזרם בעריכת הסדר. כאשר פתח את הדלת, לא שיער איזה מחזה עומדות עיניו לראות: כל הבית הוצף במים. הבית היה שטוף בנחלי מים בכל מקום, ואשתו עומדת אובדת עצות ולא מצליחה לטפל בבעיה. השם עזר לו והוא הבין שזה הניסיון שלו, השם רוצה שליל הסדר הזה יתחיל עם מגבים ועם בית מוצף, והוא התחיל את הסדר מהאמונה, כפי שלמד.

אשתו הופתעה עד מאד, כאשר ראתה כשפני בעלה נותרות שלוות ומחויכות, והוא לוקח מגב, ומתחיל לגרוף את המים החוצה תוך כדי שהוא שר, ומודה להשם בלי שום כעס והקפדות. ניסים של פורים בליל הסדר. האם זה בעלה...!! והבעל בשמחה, גורף ומנסה להבין מה מקור הבעיה. לאחר מספר דקות גילה שאחד הילדים פתח את הברז של מכונת הכביסה בזמן שאשתו ישנה, וגרם להצפה. הוא סגר את הברז ואמר לאשתו: "היום הסדר שלנו מתחיל בלגרוף את המים מהבית", ובמשך שעה ארוכה גרפו את כל המים מהבית, שמחים ורגועים. ומה היה לאחר מכן? איזה ליל סדר היה להם? לא הייתי שם, אבל התלמיד סיפר לי שלא היה לו כזה ליל סדר כל החיים. ואני מאמין לו, כי זה ברור: לפי גודל הניסיון כך גודל האור. לאחר עמידה בנסיון כזה, זה פשוט שמקבלים מתנות מיוחדות.

השלמות של ליל הסדר

נסביר את העומק שבדבר. האמונה היא השלמות של כל הדברים, ובעיקר של ליל הסדר, שכל המהות שלו היא לימוד האמונה והנחלת האמונה לדורות. אמנם נכון שיש חלקים רבים בליל הסדר: ההגדה, הסעודה, ההלל, השירים. אבל היסוד של הכל, הלב של הכל - זה האמונה. ליל הסדר שבו האמונה היא לפני הכל - זה ליל הסדר מושלם, האור שלו בשיא השלמות.

כמה עלוב הוא ליל הסדר שבו מקיימים את כל החלקים ונכשלים במבחן האמונה... אתה מספר לילדים על האמונה ומהלל את השם, תוך כדי שאתה חי בניתוק גמור מהשם. זו בדיחה. העיקר חסר מן הספר. זהו ליל סדר חסר חיות, חסר לב. כי על האמונה לא מוותרים בשום מצב! כי בלי אמונה אין כלום.

לכן כמעט שאין אדם שאין לו ניסיון של אמונה בליל הסדר. אתה חושב שזה

"שיבוש בתיכונן", אבל באמת הנסיון הזה הוא השלמות של ליל הסדר שלך. זה לא חייב להיות דבר גדול כמו איחור רציני, או בית מוצץ. זה יכול להיות מריבה בין הילדים 'מי יושב היכן', תינוק בוכה, או כל דבר אחר שמצוי בכל משפחה. וכאשר יודעים שזו השלמות של ליל הסדר ומתכוונים על כך בתפילות, אפשר ליכות לעמוד בנסיון ולקבל את האור של ליל הסדר בשלמות.

והחכם עיניו בראשו. אחי היקר, תגיע לליל הסדר עם הרבה מאד תפילות, ואז תזכה לקבל את האור הגדול של הלילה גם בלי הנסיונות. כי הנסיונות באים כדי להשלים את האמונה, וכשתרבה בתפילות תזכה להשלים את האמונה על ידי תפילות. אבל גם בריבוי תפילה, לא מחייב שתקבל את האור של ליל הסדר בלי נסיונות, כי יש הארות נפלאות ומיוחדות שאי אפשר לקבלן אלא על ידי נסיונות, אלא שבזכות התפילות תהיה לך סיעתא דשמיא לעמוד בנסיונות ולקבל את המתנות.

אל תדאג, הכל מסודר

יום לפני ליל הסדר קיבל אביו של אחד מתלמידי אירוע מוחי ל"ע, ולקחו אותו לבית החולים. הבן ובני ביתו היו מבולבלים ולא ידעו מה לעשות. אם אביהם ישהה בבית החולים עם הסבא, מה יהיה עם כל הילדים וכו'? בסוף החליטו שכל המשפחה ילכו ויעבירו את ליל הסדר עם אביהם בבית החולים - יהיה איך שיהיה.

כשהתקרב ליל הסדר, הודיעו להם מהנהלת בית החולים שיש ארגון חסד שמארגן ליל סדר למשפחות החולים, ואין צורך להביא שום דבר, הכל מוכן ומסודר. זה הרגיע אותם מאד, והם שמחו וסמכו על זה, ולא הביאו איתם כלום.

הם חשבו לתומם שיגיעו למקום מסודר עם שולחן ערוך. אבל כשהגיעו בלילה לאולם ששם התקיים הסדר, חשכו עיניהם. הם הופתעו למצוא מקום קטן, עמוס בעגלות של חולים. היתה שם צפיפות נוראית. לא היה באולם מקום לזוז. כולם חיפשו מקום לשבת והיו שם צעקות ודחיפות. כולם התנפלו ולקחו את כל המנות. ולא רק שבני המשפחה לא מצאו מקום לשבת עם האב החולה, אלא גם אוכל לא מצאו. הם כבר ויתרו על האוכל, העיקר שיהיו מצות ויין, אבל התברר להם שלא נשאר להם אפילו מצות ויין לארבע כוסות.

המציאות הזאת היתה ההזדמנות האידאלית לאפשר ליצר הרע "לחגוג", ומיד היצר הרע התחיל "להפציץ" אותו במחשבות רעות: 'תראה מה קרה לך, בליל הסדר, שזה הלילה הכי חשוב בשנה! תראה, הילדים בצער, והאשה בלחץ' וכו'.

ההכנה עשתה פירות

אבל התלמיד הזה הספיק לשמוע הרבה את הדיסק 'תפסיק להתבכיין', ובעיקר זכה לשמוע שיעור הכנה לליל הסדר. בשיעור הזה שאלתי, מהיכן מתחיל ליל הסדר בפסח? ועניתי שליל הסדר לא מתחיל מ'קדש', אלא מהאמונה. כך מתחיל הסדר האמיתי: להאמין שככה השם רוצה, ושזה הטוב ביותר. לבטל את רצוננו לרצון השם,

ולא להתבלבל משום תקלה או נסיון שעוברים עליו, ולקבל את זה בשמחה. ויאמר: "נכון שרציתי שליל הסדר יתחיל מ'קדש' ו'רחץ' מיד ובמהירות, אבל השם רוצה אחרת". ואז לנהוג על פי האמונה, כגון: להמתין בסבלנות, או לעזור לערוך את השולחן, וכן על זה הדרך. בכל מצב ומצב, ההתחלה היא האמונה. וכמו שאומר רבי נחמן זיע"א, שלפעמים דוקא כשהולך לאדם לא כסדר שהוא רוצה - זהו הסדר האמיתי, בבחינת "תכלית הידיעה שלא נדע".

התלמיד הזה החליט לקיים את מה שלמד. במקום להתבכין, התחיל לומר תודה: "תודה לך השם, על שאין לנו מקום לעשות את ליל הסדר. תודה השם, אתה יודע מה אתה עושה. בטח הכל לטובה". כך הוא הודה והודה, ואמר לאשתו ולילדים: "היום הסדר שלנו מתחיל בלעזור לכולם למצוא מקום, לחולים ולאורחים, לעזור מה שאפשר, לסדר את השולחנות, לפנות וכו'. זה מה שהשם רוצה מאיתנו. בעצם, מה כבר קרה כאן? השם שם אותנו כאן, כדי שנעזור לחולים! תעזבו את הסדר שלנו, בואו נעזור, נגיש, נשמח את החולים. זה יהיה הסדר שלנו: שלא נאכל, אלא נעזור לחולים". ואף שראה שגם לא נשאר להם מצות ויין אמר: "ככה השם רוצה".

המתקת דינים מושלמת

ההודאה שלו באמת המתיקה את הדינים, ואשתו והילדים קיבלו בשמחה את דבריו, ו"נדבקו" בהתלהבות שלו, והתחילו לעזור בסידור המקום ובהגשה, עברו מחולה לחולה לעזור לו ולשמח אותו במה שאפשר. בני המשפחה שכחו מה'צרה' שלהם, והתרכזו בחסד ובנתינה. החולים, לא האריכו ב'סדר'. בגלל מצבם, הם ערכו את הסדר בזריזות ושבו למחלקות שלהם. כעת, ברוך השם, התפנה להם מקום מרווח לעשות את ליל הסדר. הם רצו לגשת ולהתחיל בעריכת הסדר, אך כאמור לא היה להם במה לערוך את הסדר, כי הם לא הביאו כלום, ולא נשאר להם כלום. בדיוק באותו רגע, בהשגחה פרטית גלויה ומופלאה, הגיע למקום באופן לא טבעי ולא מובן, יהודי ובידו שפע של אוכל, מצות ויין, ובזה הם ערכו סדר בהרחבה ובשמחה.

סיפר בעל המעשה, שכאלו "אורות" וכזו שמחה שהיתה להם - לו, לאשתו ולילדים - אי אפשר לתאר. הם זכו לחוויה חד פעמית שנחרתה עמוק בלב הילדים ובני המשפחה. כזאת שמחה מיוחדת, כזו תחושה של גילוי אמונה, התעוררות והתרוממות רוחנית ושפע של אור, מלא באושר שאי אפשר לתאר. כל המשפחה, הילדים וכו' - כולם הודו שכזה סדר פסח, לא היה להם מעולם. כי סדר כזה מקבלים רק אחרי שעומדים בנסיון ומתחילים את הסדר באמונה, אז יש לסדר טעם אחר לגמרי.

וכל מי שזכה לעמוד בנסיונות בליל הסדר - החל מנסיונות קטנים, שהילדים שפכו את היין או רבו על שטויות, ועד לנסיונות מורכבים וקשים יותר - מעיד, שדוקא באותה שנה זכה לאור נפלא, הרבה יותר מבכל שנה רגילה, שבה הכל הלך לו כסדר, כי כשהסדר מתחיל מאמונה, זה הסדר הנכון. אי אפשר לזכות לאור כזה, בלי לעמוד תחילה בנסיון גדול. וככה זה בכל החיים.

את העיקרון הזה יש לזכור כל השנה. לא רק בליל הסדר. בכל ארוע, בכל סעודה, בשבת, בחגים, בשמחות, בנסיעות - הכל מתחיל מהאמונה. ובכל מקרה האדם צריך לבטל את רצונו מפני השם, ולא להתבלבל מכל נסיון או תקלה שעוברים עליו. וזה מה שהשם יתברך מבקש מאיתנו, שנעבוד אותו ונעשה את רצונו כרצונו, לפי התוכניות שלו ולא לפי התוכניות שלנו, ושנקבל את כל מה שיקרה איתנו באמונה ונעשה את שלנו בתמימות.

עומדים בנסיון

צריכים לקבל את כל מה שהשם עושה בשמחה גדולה, ולהגיד תודה, רק זה נקרא לקבל את הנסיון באמונה. לא רק ב'שיבושים' גשמיים בתוכניות, צריכים לקבל באמונה, אלא גם ב'שיבושים' רוחניים, כגון שאין לך שום התעוררות פנימית, או אם נפלת בנסיון הכעס - גם אז חייבים להתחזק מחדש באמונה ולומר: "ככה השם רוצה", שבמצב הזה אגיד תודה על הבעיה, ואתנהג כאילו לא קרה כלום.

הנסיון העיקרי באמונה, הוא בשלום בית. בדוגמאות שהבאנו לעיל, הנסיון היה מגורם חיצוני שלא בשליטת האדם, טעות מהילדים, מהנהלת בית החולים - שם לא היו הרבה בררות, אם היו כועסים ומתעצבנים, צועקים ומשתוללים, זה לא היה עוזה, ולא היו מועילים בזה כלום. אבל בנסיונות והתמודדויות מול האשה, היצר הרע יכול להכניס לאדם מחשבות, שזה כן בשליטתו והוא יכול לעמוד על שלו, להתווכח, לצעוק, "לכופף" את האשה, וכדומה. כאן עיקר מבחן האמונה, אם אדם יודע לשתוק ולוותר, ולא לעשות שום דבר בכח או על חשבון האשה. וכאשר זוכים לעמוד בנסיון כזה, אז זוכים לאור הנפלא והגדול ביותר.

הדלקת נרות

הכנת נר דלוק

אָסְרוּ חֲכָמִים לְהַדְלִיק אֵשׁ חֲדָשָׁה בְּיוֹם טוֹב, כְּמוֹ מִקְפָּסֶת גְּפָרִוּרִים אוֹ מִמְצִית וְכדוֹמָה, וְהִתִּירוּ לְהַדְלִיק מֵאֵשׁ הַדְּלוּקָה מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. אִי לְכַד, יֵשׁ לְשִׁים לֵב קֹדֶם כְּנִיסַת הַחֵג לְהַדְלִיק "נֵר נְשָׁמָה" הַדּוֹלֵק 24 שָׁעוֹת, כְּדֵי שְׂאֵם יִצְטָרֵף לְבָשֵׁל וְלְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּיוֹם טוֹב, יִהְיֶה לוֹ מֵהֵיכָן לְקַחַת אֶת הָאֵשׁ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "הַדְּלָקָה מֵאֵשׁ לְאֵשׁ", דִּהְיִנוּ שְׂמַדְלִיק אֵשׁ חֲדָשָׁה מֵאֵשׁ שֶׁהִיְתָה דְלוּקָה מִלְפָּנֵי יוֹם טוֹב. וְאִמְנֶם, יֵשׁ לְהַזְהֵר בְּיוֹם טוֹב שְׁלֹא לְכַבּוֹת אֶת הַגְּפָרִוּר שֶׁבְּאִמְצֵעוֹתָיו מַעֲבִיר אֶת הָאֵשׁ, אֶלָּא יִנִּיחַ אוֹתוֹ שְׂיִכְבֶּה לְבַד. וְעַנּוּ לְהִלּוֹ פְּרָטִי הַמְּלֹאכּוֹת הַמְּתִירוֹת וְהָאֶסּוּרוֹת בְּיוֹם טוֹב.

זמן הדלקת נרות של יום טוב

טוב שהנשים תדלקנה את הנרות לפני השקיעה כבכל ערב שבת. ויש הנוהגות להדליק בליל יום טוב קדם הקדוש. ופשוט שתדלקנה מאש דלוקה. (חזו"ע סוכות רז)

פתייל צף

כְּאֶשֶׁר מִדְּלִיקִים נְרוֹת בְּיוֹם טוֹב עֲצָמוּ בְּפִתִּיל צָף, מִתֵּר לְהַכְנִיס אֶת הַפִּתִּיל לְתוֹךְ הַנֶּקֶב שֶׁבְּפִקֵּק שְׁעַם, וְאִין זֶה נֶחֱשֵׁב מִתְּקַן כְּלִי. (תשובה בכתב יד למרו זצוק"ל. הובא בקצור שלחו ערוך חזון עובדיה שבת ב קצט)

הברכה

קִדְּם הַהֲדָלָקָה תִּבְרַךְ הָאֵשׁ: "בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְּלִיק נֵר שֶׁל [בשבת: שבת ו] יוֹם טוֹב", וְאַחַר כֵּךְ תִּדְּלִיק.

בנות אשפנז – הַגֵּם שֶׁבְּעֶרֶב שֶׁבַת נוֹהֲגוֹת רַב בְּנוֹת אֲשֶׁפְּנֵז לְבָרֵךְ לְאַחַר שְׂמֵדִלְקוֹת אֶת הַנְּרוֹת, מִפְּל מְקוֹם, בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב אִף הוּא יִבְרְכוּ עַל הַנְּרוֹת וְאַחַר כֵּךְ יִדְּלִיקוּ. מִכִּינּוּן שֶׁכָּל מֵה שְׁנוֹהֲגוֹת לְהַדְּלִיק וְאַחַר כֵּךְ לְבָרֵךְ, הוּא מִחֲשֵׁשׁ שְׂמֵקָבְלוֹת שֶׁבַת בְּבִרְכָה, וְהִיאִדְּ יִדְּלִיקוּ לְאַחַר מִכִּינּוּן אִדְּ בְּיוֹם טוֹב שֶׁמִּתֵּר לְהַדְּלִיק מֵאֵשׁ לְאֵשׁ, נִמְצָא שֶׁאִף לְשִׁטָּה שְׂמֵקָבְלוֹת אֶת הַחַג בְּבִרְכָה, רִשְׁאִיוֹת לְהַדְּלִיק, אִדְּ יִזְהָרוּ שֶׁלֹּא לְכַבּוֹת אֶת הַנֵּר שֶׁבוּ הוּא מִדְּלִיקוֹת. (מ"ב רסג כז. חזו"ע סוכות רט)

בנות תימן – שְׁנֵהֲגוּ בְּחוּץ לְאֶרֶץ שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ עַל הַדְּלָקַת הַנְּרוֹת שֶׁל יוֹם טוֹב, עֲתָה שְׁעָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עֲלִיהוּ לְנֵהֲג כְּמִנְהַג אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּלְבָרֵךְ עַל הַדְּלָקַת הַנְּרוֹת.

כּוּ מְבוֹאֵר בְּתַלְמוּד יְרוּשְׁלַמִי, וְכֵן פִּסְקוֹ: רוב הגאונים, הרא"ש, ארחות חיים, הר"י מקורביל, כל בו, ראב"ה, אור זרוע, הגהות מיימוני, המרדכי, הרוקה, אבודרהם, לקט יושר. וכן פסק מרו השלחו ערוך, ורבים מהאחרונים: הלבוש, הדרישה, מגן אברהם, דגול מרבבה, רבנו זלמן, החיד"א, פני יהושע, שערי תשובה, שאל ומשיב, ערוך השלחו ועוד. ומה שכתב בשו"ת פְּעֻלַת צָדִיק, שֶׁרַב הַמְּקוּמוֹת בְּתִיקוֹן נִהְגוּ שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ בְּיוֹם טוֹב, כְּבָר כָּתַב בְּשׁו"ת וַיְצַבֵּר יוֹסֵף בָּר, שֶׁהָרַב פְּעֻלַת צָדִיק עֲצָמוּ חִזֵּר בוּ בְּסִפְרוֹ עַץ חַיִּים, וְכָתַב שֶׁאֲדַרְבָּה יֵשׁ לְפָרְסָם בְּרַבִּים וְלִהְנַחֵיג שְׁכָלִם יִבְרְכוּ עַל הַדְּלָקַת נְרוֹת יוֹם טוֹב, וְשֶׁכֵּן דַּעַת הַרַמְבַּ"ם שֶׁכָּתַב שְׂמֵצוֹת כְּבוֹד וְעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמָרָה בְּשֶׁבַת, נוֹהֲגִת גַּם בְּיָמִים טוֹבִים. וּמִכִּינּוּן שְׂמֵצוֹת הַדְּלָקַת נְרוֹת שֶׁבַת הִיא מִפְּלָל עֲנַג שֶׁבַת, הוּא הַדִּין לְגַבִּי יוֹם טוֹב. וְכֵן כָּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי שְׁלוֹם חֲבִשוֹשׁ בְּשׁוֹשַׁנַת הַמֶּלֶךְ. וְכֵן כָּתַבוּ עוֹד מְרַבְּנֵי תִימָן לְבָרֵךְ, מַהֲר"י וְנַה, שְׁתִּילֵי זֵיתִים וְעוֹד. וְכָתַב מַהֲר"י בְּשִׁירֵי שֶׁפוּ בְּזַמְנָם הִיָּה הַמְּנַהֵג פְּשׁוּט לְבָרֵךְ. וְסִיָּם מְרוּ הַרְאִשׁוֹן לְצִיוֹן רַבְּנוּ עוֹבְדֵיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל בְּזוֹ תַלְשׁוֹן: וּבּוֹדֵאֵי שֶׁכָּל מִשְׁפִּיל גְּבוֹן וִירָא שְׂמִים, הַחֲרַד לְדָבָר ה', לֹא יִשְׁגִּיחַ בְּדָבְרֵי הָאוֹמֵר לְשָׁנוֹת מִן הַמְּנַהֵג הַנְּפוּץ בְּכָל הָעוֹלָם וּבְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲתָרָא דְמְרוּ הַקְּדוֹשׁ הַשְּׁלַחוּ עֲרוּךְ וְרַבּוֹתֵינוּ גְּאוֹנֵי יְרוּשָׁלַיִם, אֲשֶׁר דְּבַרְיָהֶם תְּמִיד נֵר לְרַגְלֵינוּ וְאוֹר לְנִתְיִבוֹתֵינוּ, שֶׁאִם רִאשׁוֹנִים כְּמִלְאָכִים אָנוּ כְּבָנֵי אָדָם. וְאִיזוֹהוּ חֲכָם הַמְּפִיר אֶת מְקוּמוֹ, וְהָרִי כְּבָר אֲמָרוּ חַז"ל אֵל יִשְׁנֵה אָדָם מִפְּנֵי הַמַּחְלָקַת. לְכֵן אוֹתָם מִיוֹצְאֵי תִיקוֹן שְׁעָדוֹן לֹא מְבָרְכִים, עֲלֵיהֶם לְשָׁנוֹת מְנַהֵגִם, וּמִכֵּאֵן וּלְהַבָּא לְבָרֵךְ עַל הַהֲדָלָקָה שֶׁל יוֹם טוֹב, וְעֲלֵיהֶם תְּבוּא בְּרַכַת טוֹב. וְרִאוּי לְעוֹדֵד אוֹתָם וּלְחַזֵּק אֶת יְדֵיהֶם בְּזֶה, וּמַה' יִשְׂאוּ בְּרָכָה. (חזו"ע שבת א ריז)

ברכת "שהחינו"

לֹא תִבְרַכְנָה הַנְּשִׁים שֶׁהַחִינוּ בְּהַדְּלָקָה, כִּינּוּ שְׂמֵבְרָכִים בְּרָכָה זוֹ לְאַחַר מִכּוּן בְּקָדוֹשׁ. (ירושלמי, אור זרוע, תרומת הדשו ועוד) וְהַמְּבָרְכוֹת נִכְנָסוֹת לְחֲשֵׁשׁ הַפֶּסֶק בֵּין הַבְּרָכָה לְהַדְּלָקָה, וְלָכֵן טוֹב לְהַעִיר לָהֶן בְּנַחַת שֶׁיִּפְסִיקוּ מִמְּנַהֲגוֹן. וְכָתַבוּ הַגָּאוֹן יַעֲבִ"ץ, יָפָה לְלֵב, פִּתַח הַדְּבִיר, וְחֲסֵד לְאֵלָפִים, שְׂמֵנָה נְשִׁים זֶה אִין לוֹ יִסוּד בְּהַלְכָה, וְשִׁנְגָה הוּא.

נשים שעדין מברכות 'שהחנינו' בהדלקה, תענינה 'אמן' על ברכת 'שהחנינו' ששומעות בקדוש, ואין בזה הפסק בין ברכת 'הנפנו' לטעימת היין.

יש להבהיר כי דין זה הוא רק בחג הפסח, מאחר וברכת 'שהחנינו' שבקדוש שיכת גם על שאר מצוות הסדר כאכילת המצה והמרור, והאשה שברכה שהחנינו בהדלקה לא כונה על מצוות אלו, אלא על עצם החג. ולכן בספות שפטורה היא ממצות סכה, אין לה לענות אמן אחר 'שהחנינו' שבקדוש מחשש הפסק. ואולם, אם היא מבנות אשכנז, רשאית לענות 'אמן', מאחר ויש נוהגות לברך אפלו על הישיבה בסכה, אך בחג השבועות לא תענינה. (שבט הלוי ח"ג סימן סט. כה. סוכות קנא, ריג)

דיני ערב פסח שחל בשבת

כאשר חל ליל הסדר במוצאי שבת, וערב פסח הוא ביום השבת, יש להעריך לכך בהתאם, כדלהלן:

הכנת נר דלוק

ידליק מערב שבת נר נשמה גדול, כדי שתהיה לו אש מוכנה להדליק ממנה במוצאי שבת שהוא יום טוב, לחימום התבשילים, והדלקת נר יום טוב.

במה מקיים סעודות השבת?

בכל שבת ישנה מצוה לקיים שלש סעודות באכילת פת, ואלו בשבת זו שחלה בערב פסח, אסור לאכל חמץ החל מהשעה הרביעית מהבוקר, וכן אין לאכל מצות במשך כל היום כלו כמבאר לעיל, וכיצד אם כן יקיים מצות סעודות שבת? להלן נבאר שתי אפשרויות כיצד לנהג באכילת שתי הסעודות הראשונות בשבת ובבעור החמץ.

העצה הקלה הראשונה:

ביום ששי י"ג בניסן בבקר יוציא את כל החמץ מהבית ולא ישאיר ממנו כלל, וישרף את החמץ כבכל שנה עד סוף השעה החמישית [עד 11:20 בערך בשעות קיץ]. וכן יבטל את החמץ בערב שבת לאחר הבעור כמדי שנה. (ורסב, רסג)

ומאחר ואין עוד חמץ בביתו, במה יקיים שלש סעודות בשבת?

לסעודת ליל שבת: יקח שתי מצות שלמות לצרף לחם משנה, ויברך עליהן: "המוציא לחם מן הארץ". ויחלק לכל בני הבית כמות "כפיצה" [54 גרס]. ופשוט שיאכלו בצלחות של פסח, שכבר הכשר כל הבית ואין שום חמץ.

לסעודת הבקר: מכיון שרבותינו אסרו ביום י"ד בניסן לאכול מצה, לכך לא יאכל מצה רגילה כבליל שבת, אלא מצה מבשלת שלא יוצאים בה ידי חובה בליל הסדר. וכיצד יכין מצה מבשלת? יבשל מרק ביום ששי, וכשהוא חם מאד, יתן בתוכו כמה מצות שלמות [בכמות שיאכלו בני ביתו], וישהה אותן מעט זמן כדי שיקבלו את טעם המרק ולא יהיה בהן טעם מצה רגילה. וכמו כן ישנה אפשרות לטגן את המצות בשמן במחבת גדולה. ויקפיד שתשארה המצות שלמות. ובסעודת שבת בבקר יקח שתי מצות פאלו, ויברך עליהן: "המוציא לחם מן הארץ". ויחלק לבני הבית [54 גרס] כבכל שבת. (רסב)

העצה השניה:

שורף את החמץ ביום ששי בבקר. וישאיר כמה פתות כפי הנצרך לבני ביתו לסעודות ליל שבת והבקר, אך לא ישאיר חלות, שהן גורמות לפרורים. (רנה)

טוב להזהר שהתבשילים יהיו כשרים לפסח, ויבשלים בסירים של פסח, אך ישים לב היטב שלא יגע בהם שום פרוי חמץ. וטוב שיאכלו בצלחות וספוי"ם חד פעמי יפה. ואם השתמשו בכלים של חמץ, אין התיר לשטף את הכלים בשבת, משום שנמצא שמכין משבת לחל, אלא יצניע אותם עד לאחר הפסח. ואולם מתיר לתת בהם מים, כדי שלא ידבק הלכלוך. (סג, רנח)

לסעודת ליל שבת: יבצע על שתי פתות שלמות לצורך לחם משנה, ויחלק לבני הבית כ-60 גרם. ויזהרו מאד שלא יתפזרו פרוי הלחם. ובגמר האכילה יקפיד שלא ישארו פרורים, ויקפל הכל במפה ויזרק בפח האשפה שברחוב. (סה)

ישנן משפחות רבות הנוהגות להכין את כל התבשילים כשרים לפסח בכלים של פסח, ומשתמשים בצלחות וספוי"ם חד פעמי, ומתחלה מביאים פתות וסלטים או מנה ראשונה, ואז מסלקים את המפה החד פעמית, שוטפים את פיהם ומנקים את בגדיהם מפרורי הלחם, ומביאים צלחות וספוי"ם של פסח, ואוכלים מנה שניה: עופות, בשר וארזו בלי לחם, כאשר עתה הכל כשר לפסח. ויש להבהיר שלכתחלה לא נכון לעשות כן, כי לדעת מרו השלחן ערוך (סימן קעז ס"ב), כיון שגמרו בדיעתם שלא לאכל יותר פת וגם סלקו את המפה, עליהם לברך עתה על התבשילים ברכה ראשונה וברכה אחרונה, ואינם נפטרים בברכת המוציא ובברכת המזון, מאחר ואינם שייכים לסעודה, כי סלקו ידיהם מן הפת. אך מכיון שרבים מהראשונים חולקים על זה, ולדעתם כיון שמאכלים הללו הם עצמם מזון, ואינם באים לקנות סעודה אלא להשביע, הרי הם בעצמם כחלק מן הסעודה, והפת פוטרת כל מה שבא למזון ולהשביע. על כן חוזרים אנו לכלל הגדול שספק ברכות להקל אפלו נגד מרו השלחן ערוך, ולא יברך לא לפניהם ולא לאחריהם. אך כאמור, בודאי שלא נכון לכתחלה לעשות כן, אלא יאכלו גם את המנה השניה על אותה מפה בכלים חד פעמיים, ואחר כך יזרקו את המפה, ולא יכנסו לספק ברכות. וברור שאם אחר זריקת המפה יביאו פרות וקנחיים, עליהם יצטרכו לברך ברכה ראשונה ואחרונה. (עייני הליכות עולם ח"ב עמוד לו. חוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה")

לסעודת הבקר: מאחר ואסור לאכול חמץ כבר מהשעה הרביעית [בגמרא 10:00 בשעון קי"א], אם כן, צריך להזדרז לקיים מקדם ולהתפלל בגן החמה, כדי שייספיק לחזור לביתו לאכול את הסעודה עם פתות, ולגמור עד סוף השעה הרביעית. (רי"ט)

בטול החמץ: בגמר האכילה יקפיד שלא ישארו חתיכות פתות או פרוורים, ויקפל הכל במפה ויזרק באשפה שברחוב. ויאמר את נסח הבטול, כמובא לעיל. (סה, סו)

סעודה שלישית

חובה בכל שבת לאכול סעודה שלישית בפת, ולא די במזונות בלבד. על כן, גם בסעודה זו ישתדל לאכול מצות מבשלות או מטוגנות, וינח לפחות שתי מצות ללחם משנה, ויחלק לכל בני ביתו. אף אם אין לו מצה מבשלת, יאכל מצה עשירה מעט יותר מכפיצה [ויברך מזונות ועל המחיה], או תבשיל כבשר ודגים. (סימן תמד ס"א. רסג, סח)

זמן סעודה שלישית – מאחר ובלילה צריך לאכול את המצה לתאבון, לכך יזדרז לקיים סעודה שלישית עד השעה העשירית מהבקר [בגמרא 15:30 בשעון קי"א]. ואם שכח, ימהר מיד לעשותה במצה מבשלת, אלא שיאכל "פזית" [27 גרס] עד 50 גרם ולא יותר [ולא יברך על הנטילה]. ואם אוכל מצה עשירה, יאכל מעט יותר מ"כפיצה" [54 גרס]. ופרות או ארז וירקות וכדומה, מתר לאכול עד השקיעה. (רסד)

טלטול המצה

מתר לטלטל מצה רגילה בשבת ואינה מקצה, [כיון שראויה היא לאכילה בליל שבת, וכו' מתר לתנה ביום לקטו שלא מבין בספור ציאית מצרים]. אולם מצות שמורות המיוחדות לליל הסדר, הריהו מקצה ואסור לטלטלו. [ואם הצרף לטלטלו, יתו עליהו מאכל שהוא ויטלטל] אלא שאם יש לו פמות גדולה של מצות שמורות, ואינו מקפיד שלא לאכול מהן קדם הפסח, מתר לטלטלו בשבת. (רו, רסו. השבת בהלכה ובאגדה)

ההכנות לליל הסדר

טוב שהאשה תבשל את כל המאכלים של ליל הסדר ביום ששי, כדי שתוכל לשבת בנחת ורגע לקרא את ההגדה ולשמע את ספור ציאית מצרים, ובליל החג תדליק את הגז מאש הדלוקה מערב שבת, ותחמם את התבשילים. ולא יתחילו בסדור השלחן וישאר ההכנות אלא אחר צאת השבת, שהרי אסור להכין משבת ליום טוב. וקדם ההכנות, תאמר: 'ברוך המבדיל בין קדש לקדש'. (רסו)

אם בני הבית מרבים והזמן דחוק, יכולים להתחיל בסדור השלחן בלבד מיד אחר השקיעה, אבל את שאר המלאכות, כהדלקת הנרות או הגז, לא יתחילו בשום אופן אלא לאחר צאת השבת. (רסו)

ההכנות משבת ליום טוב

מותר להוציא מאכלים קפואים מהמקפוא כדי להפשירם לסעודת הלילה. ואין בזה איסור מכין משבת ליום טוב, כיון שההפשרה נעשית מאליה. מה גם שאין בזה טרחה, וזה לצורך מצוה. (חזו"ע שבת ב תמו)

הרגיל להוציא את השבת כזמן רבנו תם, [כמבואר בהרחבה בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה" שכך ראוי לכל ירא שמים], ישים לב שלא להדליק אפילו מאש לאש קודם זמן זה, ורק בשאר ההכנות שאין בהן איסור מלאכה מן התורה בשבת, כשטיפת כלים וסידור שולחן, רשאי לעשות קודם זמן זה. ומכל מקום רשאי לומר לחברו שלא מוציא את השבת כזמן רבנו תם או לילדו הקטן, שידליק עבורו את האש והגז, ואז יהיה רשאי בעצמו לתת את התבשילים המבושלים כבר מיום שישי על האש כדי לחממם, ואפילו תבשילים לחים כמרק וכיוצא בזה שבשבת אסור לחממם, עתה מותר לחממם ולהרתיחם. וכמו כן, רשאי לכתחילה לתת בעצמו מרק קר על פלאטה דלוקה אף שהמרק ירתח.

והטעם לדבר, כי בגמרא (שבת קמה ע"ב) מבואר, שאין בישול אחר בישול, כלומר דבר שהתבשל לגמרי, אין איסור לחזור לחממו ולבשלו בשבת. ונחלקו רבוותינו הראשונים, האם כלל זה הוא רק בתבשיל יבש או גם בתבשיל לח כמו מרק, שיש אומרים [הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, הרא"ה, הר"ן, הריטב"א, ארחות חיים, מהר"ם, התשב"ץ ועוד], שאף בדבר לח אין בישול אחר בישול, ולדבריהם מותר לקחת מרק מבושל מהמקרר, ולהניחו על הפלאטה בשבת עד שירתח. ויש אומרים [רש"י, רבנו יונה, הרא"ש, הטור ורבנו ירוחם], שאין בישול אחר בישול רק בתבשיל יבש, כי היבש אינו מתבשל שוב אלא מתחמם בלבד, אבל התבשיל הלח חוזר ומתחמם, והרי הוא מוסיף טעם וכמתבשל מחדש. ולדבריהם, המחמם מרק בשבת עד שייגע לחום שהיד סולדת בו, עובר על איסור בישול מן התורה. ולהלכה, כיון שזה ספק באיסור מהתורה, החמיר מרן השלחן ערוך (סימן שי"ח ס"ד) ופסק שיש בישול אחר בישול בלח, ואסור לחממו. אולם, מאחר שמרן פסק כן מחמת ספק, על כן אם יצטרפו סברות או ספיקות אחרים, אנו סומכים על הפוסקים המתירים לחמם. ובנידון שלנו שאדם זה מחמיר חומרה חשובה ביותר להוציא את השבת כזמן רבנו תם, מאחר וזו מחלוקת, הרי שיש לנו ספק ספיקא להתיר לחמם מרק, כי שמא הלכה שאין בישול אחר בישול אפילו בלח, ושמא הלכה כהגאונים ולא כרבנו תם. מה גם שכך המנהג גם כן כזמן צאת השבת היותר מוקדם של הגאונים, רק שהוא מחמיר.

עצה טובה וקלה – תבשילים המבושלים כל צרכם, מותר להוציאם מהמקפוא

בשבת וליתנם על גבי הפלאטה כשהיא כבויה ותדלק מאליה לאחר זמן על ידי 'שעון שבת' שכוון מערב שבת, [ולמשל יניח את התבשילים בשעה 4 אחר הצהריים, והפלאטה תדלק בשעה 5], ובכך יתחממו התבשילים היטב היטב עד הלילה. ואף מותר להניח מרק קר מבושל על הפלאטה שיתחמם, שכיון שעתה הפלאטה היא כבויה ורק תדלק לאחר זמן, הרי זה 'גרמא' שמוותר. (חוברת "השבת בהלכה ובאגדה". ועיין

"ותודיענו"

בתפלת ערבית של יום טוב במוצאי שבת, מוסיף בעמידה 'ותודיענו' [במקום 'אתה חוננתנו' שגבל מוצאי שבת] כמובא בסדורים. ואם שכח ולא אמרו - אם נזכר כשאמר 'ברוך אתה' קדם שהמשיך 'ה' מקדש ישראל והזמנים, חוזר ואומר 'ותודיענו', אבל אם כבר אמר 'ברוך אתה ה' - פיון שהזכיר שם ה', אינו חוזר. (רסח)

הדלקת הנרות

לכבוד יום טוב של פסח תעשה אך ורק לאחר צאת השבת, ועל ידי הבערה מאש שהיתה דלוקה לפני השבת, כמו 'נר נשמה'. ויש להשתדל שהאשה לא תדליק את הנרות לכבוד החג אלא עד צאת השבת לרבנו תם [20:30 בערך]. (רסח)

הטוב ביותר להדליק נרות שבת ויום טוב בשמן זית, שבזכות שמהדרים במצוה זו, זוכים לבנים תלמידי חכמים (מסכת שבת כג ע"ב). אמנם אשה המדליקה בנרות שעווה, תזוהר שלא תדביק ביום טוב את הנרות לפמוטות על ידי חמום השעווה [משום אסור מקרח, שהוא תולדת מלאכת ממשק], אלא תדביק ביום ששי את הנרות בזוג פמוטות אחר, ובלייל החג תדליק בהם. (חזו"ע יו"ט סא)

עד כאן מדיני ערב פסח שחל בשבת**תפלת ערבית של ליל פסח****פסח שחל בשבת - ברכת מעין שבע**

ליל פסח שחל בשבת, אין השליח צבור אומר ברכת מעין שבע. ושליח צבור שאמרה, אין לקהל לענות אחריו 'אמן' כלל. (ורלא)

והטעם בזה, שכל מה שתקנו חז"ל לומר ברכת מעין שבע, בגלל שבזמנם היו בתי הכנסת מחוץ לעיר, ופעמים היו יחידים שמתאחרים וגומרים את התפלה אחר שהצבור יצאו מבית הכנסת, והיו חוזרים לבדם לביתם בלילה, והיו נזוקים משדים שהיו מצויים מאד בזמנם, לכך תקנו חכמים שיאמר החזן לאחר העמידה ברכת מעין שבע, ועל ידי זה תתאריך התפלה קצת, כך שכלם יספיקו לסיים את התפלה ויחזרו יחד לביתם. ומעתה, פיון שהתורה אמרה על ליל פסח: "ליל שמרים הוא לה'", ודרשו חז"ל (מסכת פסחים קט ע"ב) לילה המשמר מן המזיקים, אם כן, אין חשש של מזיקים כלל, ואין צורך בברכת מעין שבע, שאף אם יאחר מי מהמתפללים, בנדאי שלא ינזק. כד פסקו: רב ניסים גאון, מחזור ויטרי, הריטב"א, התוספות, המאירי, הראב"ן, ארחות חיים, כל בו, המכתם, הטור, הריב"ש, הרשב"ש, שלטי הגיבורים. ומרן הבית יוסף העיד שכן המנהג. והרדב"ן כתב: "כל הרוצה לאמרה - דעת חיצוני הוא, ואין ראוי לקרותו מחלקת כלל, ולא לחוש לו". וכן פסקו רבים מהאחרונים ומהם: הרמ"ע מפאנו, הלבוש, המגן אברהם, באר היטב, שלחן גבוה, שלמי צבור, רבנו זלמן, משנה ברורה ועוד. ומרן החיד"א ועוד כתבו, שגם לפי האר"י ז"ל אין לאומרה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן תפ"ס) שאין לומר ברכת מעין שבע. על כן, יש להעיר למשמע אִזְנֵם של חֲגִיגֵם מְסִימֵם שלא השפילו להביו זאת, ומכניסים עצמם לחשש ברכה לבטלה, שאפילו אם היה ספק ממש,

הרי ספק ברכות להקל ולא מברך, כל שכן בדיו זה שכתב הרדב"ז שאינו מחלקת כָּלָל, שְׁבוּדאי אין לְאמְרָה, וְשָׁלִיחַ צְבוּר שְׁאֲמָרָה, אין לְקַהֵל לְעֲנֹת אַחֲרָיו אָמֵן. (רלא. חזו"ע שבת א שמו)

קריאת ההלל בברכה

מנהג ישראל קדושים לגמור את ההלל בברכה בליל יום טוב בבית הכנסת בתפלת ערבית ובנעימה גדולה. ויכון בברכה הראשונה לפטור את ההלל שקוראים בבית בסוף הסדר על הכוס הרביעי. (רכז)

כתב הטור (סימן תעג): מה טוב ומה נעים מנהג המקומות שקוראים את ההלל בבית הכנסת בצבור, ויש לו סמך במסכת סופרים. ומצנה מן המבחר לקרותו ולברך עליו ולאומרו בנעימה, לקיים מה שצאמר: "והרוממה שמו יחדיו". וכשקורא בביתו בהגדה, אין צריך לברך, שפבר ברך עליו ברבים. וכתב החי"א, שכן הנהיגו הגאונים רבי בנימין הכהן, ורבי ישראל שלמה לינגו, ועוד רבנים בעריהם. וכן עשו מעשה רב הגאון מהר"ם א"ש, והגאון ממונקאטש ועוד. ואפלו יחיד המתפלל במקום שלא נהגו לאמרו לאמר בעצמו, כמו שעשה כו המקבל הרמ"ע מפאנו, ומתרו"ן פואה, והנודע ביהודה. אמר מעתה, מה טוב ומה נעים שאותן קהלות מועטות שעדין לא נהגו בזה, פחלק מעדת התמנים, שראוי ונכון שישנו מנהגם ויאמרו ההלל בברכה ובנעימה קדושה, שהרי המקור להלל זה הוא מגדולי עולם, [כמבואר בתלמוד ירושלמי, תוספתא, מסכת סופרים, תוספות, הרשב"א, רבי יהודה החסיד, רבאבי"ה, הרוקח, אור זרוע, המאירי, צדה לדרך, רבנו האר"י ועוד]. וכן פסק מרו בשלחו ערוך (סימן תפז ס"ד): "בליל ראשון של פסח, גומרים ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף". ושומע לנו ישפן בטת. (רכז)

נשים

גם הנשים חייבות בהלל זה. ואף אשה שאינה רגילה להתפלל ערבית, תעמד קדם תחלת הסדר ותקרא את ההלל בברכה עד סופו בברכת 'יהללנו'. ואשה שאינה יודעת לקרא, תשמע מחברתה ותצא ידי חובתה. (רל)

סבלנות שוה זהב

מי שבא לביתו מבית הכנסת, ורואה שאשתו ובנותיו עדין לא קראו את ההלל, לא יקפיד ולא יקעס בגלל שמעפבים אותו להתחיל את הסדר מיד, אלא יאמר להם בנחת ובנעימה שיקראו את ההלל, וימתין להן בסבלנות עד שייסימוהו, והכל על מקומו יבוא בשלום.

אין בכל הימים יום שמחה גדול כיום זה

כתב בשו"ת אור לציון (חלק ג פרק טו הערה י): ירחיק מאד כל עצבות או רגז לעמת השמחה הגדולה שיש לו לשמח ביום זה. ואף אם יבואו לו נסיונות של פעס וכדומה, יקטינים בעיניו פשיתבונן בגדלות היום הקדוש והנורא הזה. וכיון ששרש היותנו לאמה שפחר בנו השם הוא בלילה הזה, הרי שעקר החנוכה לבנים הוא בלילה הזה, שייחנכם לעם השם, ויזכו מתוך כך לתורה ומצוות בהיותם עבדי השם נאמנים.

❖ עריכת ליל הסדר ❖

**קדש. ורחץ. כרפס. יחץ. מגיד. רחצה. מוציא מצה. מרור. כורך.
שלחן עורך. צפון. ברוך. הלל. נרצה.**

כיננו קערה בתחלת הסדר ויניחו בתוכה:
שלש מצות. זרוע. ביצה. מרור (חסה). חרסת. כרפס. חזרת (חסה).

קדש

עריכת השלחן

יערף שלחנו מבעוד יום, כדי שִׁכְשִׁיבֹא לְבֵיתוֹ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת יְקַדֵּשׁ מִיָּד. ויסדר שלחנו בכלים נאים כפי יכלתו, להראות דרך חרות ובני מלכים. ויכין מקום מושבו, כדי שישב בהסבה, דרך חרות בנחת. ואם ה' ואם בא לְבֵיתוֹ וְרָאָה שֶׁהַשְּׁלָחַן אינו ערוך כראוי, יעזר לערכו בארץ רוח ובסבלנות, כדי שלא יפשל בעיון הכעס, חס ושלום, ובפרט בעת הזאת, שאין בכל הימים שמחה גדולה כיום זה.

שלום עליכם - ליל הסדר שחל בשבת, יש נוהגים שלא לומר 'שלום עליכם' ו'אשת חיל' כבכל שבת, מפני שצריכים להזדרז בלילה זה, שלא יישנו התינוקות. (שו"ת רב פעלים. חזו"ע שבת ב יג) וכן נהג מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בביתו.

גדל הכוס

צריך שהכוס תכיל כמות של רביעית יין [80 גרם]. וטוב שתכיל קצת יותר, כדי שאם ישפך מעט, עדין תשאיר כמות הרביעית כהלכה. (טו)

שעור רביעית הנו 81 מ"ל. ואם מודדים זאת בשקילה, ישנו הבדל בין משקל המים למשקל היין, שבמים - שעור 81 מ"ל הנו 81 גרם, ואלו ביין [שהוא קל יותר] - שעור 81 מ"ל הנו כ- 78 גרם. רק שאין נכון לדקדק כל כך, וגם המשקל בין סוגי היין משתנה - לכו יתן 80 גרם.

וזו לשון מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (חזו"ע שבת ב ג): פתב הרמב"ם בפרוש המשנה (מסכת עדיות פ"א מ"ב), הרביעית מן היין תכיל כ"ו דרהם, ומן המים קרוב לכ"ז דרהם. והואיל וכל דרהם הוא שלוש גרם, די בשמונים גרם מן היין. ע"כ. והינו שפדי להגיע ל-81 מ"ל מים, יש לתת 81 גרם מים, לא כו ביין שהוא קל יותר, די לתת 78 גרם, ובזה נקבל 81 מ"ל יין. וכמו כן, בשמן שהוא קל יותר מיין די בפחות מ-78 גרם כדי לקבל 81 מ"ל שמן.

מזיגת הכוס

מוזגים כוס ראשון לכל אחד מבני הבית, וקדם לכו ישטפו את הכוס מבחוץ, וישפפוהו מבפנים. וטוב שאחר ימזג לבעל הבית, דרך חרות. (טו)

ימלא את הכוס יין על גדותיו עד שתראה כמו קשת למעלה, וזוהי בזה לנחלה בלי מצרים [בלי גבול]. ויתן צלוחית תחת הכוס, שמא ישפך. ואף אם ישפך מהיין לחוץ, הרי זה סימן ברכה (עירובין סה סע"א). (שבת א רנח)

מצות חנוך

מצוה לתת מעט יין גם לפני הילדים הקטנים שמבינים בספור יציאת מצרים, כדי לחנכם במצות ארבע כוסות. (ה)

יין

מצוה לקדש על יין אדם. [גם יש בזה זכר לדם פסח ודם מילה, שבזכות שתי מצוות אלו נגאלו ישראל ממצרים. וזכר למכת דם שהכה ה' את מצרים]. ואם יכול לשתות יין ממש באכף שאין חשש שישתכר מזה, תבוא עליו ברכה. אבל אם לא נח לו בזה, ישתה לכתחילה מיץ ענבים. וכן המנהג הפשוט. (יא, יג)

ארבע כוסות של חלב

בפרוס הפסח נכנס אדם אחד אצל הגאון רבי יוסף בער מברסק, ושאלה בפיו: רבי, מהו לצאת ידי חובת ארבע כוסות בחלב, היות והיין ביקר, ואינו לפי פייסי קרא הגאון את אשתו הרבנית, ולחש לה לתת לאיש 25 רובל פסח, כדי שיוכל לקנות יין לארבע כוסות, משנגשה לתת לו סרב האיש ולא קבל, באומר: לשאל שאלה באתי, ולא חס ושלום לפשט יד, אולם רבי יוסף בער שדלו בדברים, שהמעות נתונות לו בהלוואה, עד שירחיב ה' גבולו.

משיצא האיש עם המעות, שאלה הרבנית לרבי יוסף, מה ראית לתת לו 25 רובל, הרי יין לארבע כוסות אינו עולה על שנים שלושה רובל? ויען הרב: דברים פפשוטם, הרי שמעת את שאלתו, "מהו לצאת ידי ארבע כוסות בחלב?" ואלו היה לו ליל פסח כהלכתו, בשר ועופות, הרי אסור היה לשתות חלב אחרי הסעודה, והיאך יקום מצות ארבע כוסות בחלב? הא למדת שאין לו לצרכי פסח, לכן נתתי לו די מחסורו... (חזו"ע הגדה של פסח עמוד ט)

קדוש

המקדש צריך לכוון להוציא ידי חובת הקדוש את כל השומעים, וכן השומעים צריכים להקשיב לקדוש מלה במלה, ולכוון לצאת ידי חובה, ולענות אחריו 'אמן'. ולא יענו "ברוך הוא וברוך שמו", מחשש הפסק. (יא, יט)

יקפיד המקדש לבטא את הקדוש פהגו, ולא יבלע אותיות. ואם אינו מבטא פהגו, יאמר השומע בעצמו בלחש את הקדוש, ולא יענה 'אמן' אחר המקדש. (יז)

בברכת שהחינו, יכוון לפטר גם את מצות אכילת המצה והמרור. (כג)

הסבה

ארבע כוסות צריך לשתותם בהסבה, והינו שיטה את גופו בהשענו על צד שמאל. ואם הסב על צד ימין כאלו לא הסב, וצריך לחזור ולשתות בהסבה לצד שמאל. ואולם, אשה שלא הסבה [בכל מקום שצריך להסב], אינה צריכה לחזור. (ו, ט)

גם אדם שמאלי יסב לצד שמאל. אך אם טעה והסב לצד ימין, יצא. (ט)

קודם הקדוש, יזכיר לבני ביתו להסב, מאחר ואין רגילים בזה במשך השנה. (ט)

שתית היין

לכתחלה ישתה רביעית יין [80 גרם] שלמה. ואם שתה רב רביעית [41 גרם], יצא. וכשהכוס גדולה יותר מרביעית, ישתדל לשתות את רב הכוס. (יט)

ישתה את הרביעית בבת אחת, ולא ישהה באמצע השתיה כלל. (יט)

יש לדקדק בכוס ראשון לשתות לפחות רביעית, משום שישנה הלכה שהקדוש צריך להיות סמוך לסעודה, והרי ספור יציאת מצרים נמשך זמן רב עד הסעודה, אבל בזה שישתה רביעית יין בקדוש נחשב לו כסעודה לגבי דיני קדוש. (כמבואר בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה") ואולם אין זה מעכב, כיון שספור יציאת מצרים לא נחשב הפסק, מחמת שהוא צדף הסעודה. (יז)

ליל הסדר שחל במוצאי שבת

מברכים בקדוש חמש ברכות, שיש בהן קדוש וגם הבדלה, וסימנו **יקנה"ז**, ראשי תבות: **יין** [בורא פרי הגפן], **קדוש** [מקדש ישראל והזמנים], **נר** [בורא מאורי האש], **הבדלה** [המבדיל בין קדש לקדש], **זמן** [שהחינו]. ואם טעה בברכת ההבדלה ובמקום 'ברוך אתה ה' המבדיל בין קדש לקדש' חתם: 'ברוך אתה ה' המבדיל בין קדש לחל', אינו חוזר. (רעא, רעב)

שכח ולא הבדיל בקדוש: אם נזכר קדם שאכל כרפס, יבדיל מיד על כוס אחר, שהרי אסור לטעם קדם הבדלה, ולא יברך 'הגפן'. נזכר קדם ההגדה, יבדיל מיד. נזכר באמצע ההגדה, יברך 'בורא מאורי האש' מיד, ולא יבדיל אלא על הכוס השני אחר ברכת 'אשר גאלנו'. ואם לא ברך על הנר קדם, יברך 'אשר גאלנו', 'מאורי האש' וברכת ההבדלה. נזכר באמצע הסעודה, יפסיק ויבדיל מיד. נזכר אחר הסעודה, יבדיל על כוס שלישי. נזכר אחר כך, יבדיל על כוס רביעי. נזכר במשך הלילה, יבדיל על כוס אחר ויברך 'הגפן', 'מאורי האש', והבדלה. (רעב)

ביצה

טוב לאכל ביצה אחר הקדוש, זכר לקרבן חגיגה, ויברך אתריה **"נפשות"**. (לא) ואף שמבאר להלו שאם טעה ואכל כזית מהכרפס לא יברך אחריו נפשות, שונה הדין בכרפס, כיון שהוא חלק ממצוות הסדר, ודומה לכוס הקדוש שאף על פי ששתה רביעית יין, לא מברך

אחריו בִּרְכָה אַחֲרוֹנָה 'עַל הַנֶּפֶן', שְׂפִינּוֹן שֶׁהוּא חֶלֶק מֵהַסֹּדֶר, בְּרֶכֶת הַמְזוֹן פּוֹטְרֶתוֹ, לֹא כּוֹ הַבִּיצָה שְׂאִינָה כְּחֶלֶק מִמְצוֹת הַסֹּדֶר, לְכוּ מִבְּרֶד אַחֲרֶיהָ נְפֹשׁוֹת. גַּם כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבְּרֶכֶת 'הָאֲדָמָה' עַל הַכֶּרֶפֶס פּוֹטְרֶת אֶת הַמְרוֹר, וּבְרֶכֶת 'הַנֶּפֶן' שְׁעַל הַכּוֹס הָרֵאשׁוֹנָה פּוֹטְרֶת אֶת הַכּוֹס הַשְּׁנִיָּה, וְלִדְעַת הָאוֹמְרִים שֶׁבְּבִרְכָה הָאַחֲרוֹנָה, אָדָם מְסַלֵּק אֶת עַצְמוֹ מֵהַבְּרָכָה הָרֵאשׁוֹנָה, נִמְצָא שֶׁיִּצְטָרֵד לְבָרֵךְ שׁוֹב עַל הַכּוֹס הַשְּׁנִיָּה וְעַל הַמְרוֹר, עַל כֵּן שָׁב וְאֵל תַּעֲשֶׂה עֲדוּי, וְלֹא יִבְרַךְ בְּרֶכֶת אַחֲרוֹנָה עַל הַכֶּרֶפֶס וְעַל הַיַּיִן, לֹא כּוֹ בְּבִיצָה שְׂאִינּוֹ בְּרֶכֶתָהּ בָּאָה לְפֶטֶר כְּלוּם, עַל כֵּן יִבְרַךְ אַחֲרֶיהָ נְפֹשׁוֹת. (עֵינּו שו"ת חזו"ע סי' יח. ילקוט יוסף פסח כרד ג עמ' רמ, שי. קובץ משנת יוסף גליון ד עמ' סו, וגליון כב עמ' קח)

ממתקים

מַחֲלָקִים לִילָדִים מִיְנֵי מַתִּיקָה, כְּדִי שְׂיִרְאוּ שְׁנוּי [שְׂמַחֲלָקִים קִדָּם הַסַּעֲדָה] וַיִּשְׂאֲלוּ, וַיִּשָּׁב לָהֶם מַה אֵרַע לְאַבּוֹתֵינוּ, וַיַּמָּה עָשָׂה ה' לְמִצְרַיִם. (רמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ג)

ורחץ

טבולו במשקה

תַּקְנּוּ חז"ל לְטַל יָדַיִם קִדָּם אֲכִילַת הַכֶּרֶפֶס, כְּדִין דְּבַר שֶׁטְבוּלוֹ בְּמִשְׁקָה וְכַדְלָהָלוֹ, וְלֹא יִבְרַךְ עַל נְטִילָה זוּ. וְטוֹב שֶׁלֹּא יִדְבַר מֵהַנְּטִילָה עַד אֲכִילַת הַכֶּרֶפֶס. (ובא)

יִשְׁנָה הַלֵּכָה בְּכָל הַשָּׁנָה בְּלֵה, שֶׁכָּל דְּבַר שֶׁטְבוּלוֹ בְּמִשְׁקָה צָרִיף לְטַל יָדַיִם. כְּלוֹמַר, הָאוֹכֵל מֵאֶכֶל שֵׁשׁ עָלְיוֹ רְטִיבוֹת מֵאֶחָד מֵהַמִּשְׁקִים דְּלָהָלוֹ: יַיִן, דְּבִשׁ דְּבוֹרִים, שְׁמֹן זַיִת, חֶלֶב, מִיִּם - צָרִיף לְטַל אֶת יָדָיו לְלֹא בְּרָכָה. וְאִמְנָם יִשְׁנָם ג' אֲפָגִיִּים שֶׁבַּהֲצָטְרַף שְׁנַיִם מֵהֶם, אִינוֹ צָרִיף לְטַל יָדָיו: א. כְּשִׂידָיו אֵינָן נוֹגְעוֹת בְּמִשְׁקָה. ב. כְּשֶׁהִמְאָכַל פְּחוֹת מ"כִּזִּית" [27 גָּרָם]. ג. כְּשֶׁהִמְשָׁקָה מְבֻשָּׁל. נִמְצָא שֶׁהַמְטָבִיל עוֹגְיָה קִטְנָה בִּתְנָה, פְּטוּר מֵהַנְּטִילָה אִף שֶׁנוֹגַע בְּמִשְׁקָה, כִּינּוֹן שֶׁהִיא פְּחוֹת מ"כִּזִּית" וְגַם הַמִּשְׁקָה מְבֻשָּׁל. וְכֵן אִם אוֹכֵל "כִּזִּית", אִף הַמִּשְׁקָה מְבֻשָּׁל וְאִינוֹ נוֹגַע בְּמִקּוֹם הַרְטִיבוֹת. אוֹ אִם אוֹכֵל פְּחוֹת מ"כִּזִּית" וְאִינוֹ נוֹגַע בְּמִשְׁקָה, אִף עַל פִּי שֶׁהַמִּשְׁקָה לֹא מְבֻשָּׁל, פְּטוּר מֵהַנְּטִילָה. כַּמְבוֹאֵר בְּהַרְחָבָה בְּחוֹבֵרֵת "הַסַּעֲדָה בְּהַלְכָה וּבִאֲגוּדָה".

כרפס

טבול הכרפס

יִקַּח כֶּרֶפֶס פְּחוֹת מ"כִּזִּית" [כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְנַס לְסַפֵּק אִם לְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וַיִּקַּח כ-15 גָּרָם, לְחֶשֶׁשׁ לְרִי"ף וְהַרְמָב"ם שֶׁהַכִּזִּית הוּא: 18 גָּרָם], וַיְטַבֵּל אוֹתוֹ בְּמִיִּם עִם מִיץ לִימּוֹן אוֹ בְּחִמְץ אוֹ בְּמִי מַלַּח, וַיִּבְרַךְ "בוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה", וַיְכַוֵּן בְּבִרְכָתוֹ לְפֶטֶר אֶת הַמְרוֹר שֶׁיֵּאֱכַל אַחַר כֵּךְ. (ובא, מא)

רב מיס בלימון

הַנוֹהֲגִים לְטַבֵּל אֶת הַכֶּרֶפֶס בְּמִיִּם עִם מִיץ לִימּוֹן, יִשְׁמְרוּ לֵב שֶׁכַּמּוֹת הַמִּיִּם תִּהְיֶה

מרבָּה יותר מהמיץ לימון, כְּדִי שִׁחְשֵׁב לְאַחַד מִשְׁבְּעָה מִשְׁקִים שְׁחִיב לטל גְּלִיהֶם יָדִים. (לה)

הַכָּנֶת מִי מֶלַח

הַנוֹהֲגִים לְטַבֵּל אֶת הַכֶּרְפֵס בְּמֵי מֶלַח, יִשְׁמְרוּ לֵב בְּפֶסַח שְׁחַל בְּשַׁבַּת, שְׁאִסוּר לְהַכִּין מִי מֶלַח מֵרַבִּים, מִשּׁוּם שֶׁנֶּרְאָה שְׁעוֹשֶׂה כֵּן לְכַבִּישָׁה. אָבֵל מִיִּם מוֹעֲטִים עִם מֶלַח מֵתָר. עַל כֵּן, אִם יִשְׁנֵם הַרְבֵּה מִסָּבִים וְיֵשׁ צָרָךְ בְּמֵי מֶלַח מֵרַבִּים, יִכִּין מֵעֶרֶב שַׁבַּת אֶת מֵי הַמֶּלַח. וְאִם לֹא הִכִּין, יִתֵּן שְׁמֹן תַּחֲלָה בַּמִּים, וְאַחֵר כֶּף יִתֵּן אֶת הַמֶּלַח, כִּי הַשְּׁמֹן מִתִּישׁ אֶת כַּח הַמֶּלַח. (חזו"ע שבת ד תנב)

נְגִיעָה בַּמֶּשְׁקָה

יֵשׁ לֵב בְּטַבֵּל הַכֶּרְפֵס שֶׁיִּגְעוּ יָדָיו בְּגָלִים הַרְטֻבִים, כְּדִי שִׁתְּחַיֵּב בְּנִטְיָלָה, שֶׁהִרִי הַכֶּרְפֵס הוּא פְּחוֹת מִ"כִּזְיֹת", וְאִם יָדָיו אֵינָן נֹגְעוֹת בְּרִטְיָבוֹת, אֵינָן חַיֵּב בְּנִטְיָלָה.

וְאֵל תֹּאמְרוּ, וּמָה אֵיכַפֶּת לִי אִם לֹא יִגְעוּ יָדָיו בְּרִטְיָבוֹת, וְיִטוּל יָדָיו אִף שֶׁאֵינוֹ חַיֵּב בְּנִטְיָלָה? כִּי כִּבְרַם אִמְרוּ חַז"ל (חגיגה יח ע"ב) "הַנוֹטֵל יָדָיו לְפִירוֹת, הִרִי זֶה מַגְסִי הַרוּחַ", וְכֵן פֶּסַק מֵרֵן בְּשִׁלְחוֹן עֶרֶךְ (קנח ס"ה), וּבִאֵר הַמְשַׁנֵּה בְּרוּרָה, שֶׁמֵּרָאָה בְּעִצְמוֹ שֶׁהוּא מְדַקֵּק בְּמִצְוֹת בְּמָה שֶׁאֵין צָרִיךְ, כִּי לֹא תִקְנוּ נִטְיָלָה לְפִירוֹת, וְלִכֵּן אִסוּר לִיטוּל בְּתוֹרַת חַיִּיב וּמִצְוָה, אִף שֶׁאֵינוֹ מְבַרֵךְ עֲלֶיהָ.

וּבִדְרָךְ אֲגַב, שִׁמְעֵתִי מִשֵּׁם מֵרֵן רַבְּנוּ עוֹבְדֵיהָ יוֹסֵף זְצוּק"ל, שֶׁבְּכֹל הַשָּׁנָה עֲדִיף לִנְגֹב אֶת הַפִּירוֹת הַרְטוּבִים בְּמִים, מֵאִשֶׁר לִיטוּל יָדִים כְּדִין דְּבַר שְׁטִיבּוּלוֹ בַּמֶּשְׁקָה, כִּי מִכִּיּוֹן שֵׁשׁ בִּזָּה מַחְלוּקָתָה, וּמִסְפֵּק אֲנַחְנוּ נוֹטִילִים בְּלִי בְּרַכָּה, לִכֵּן עֲדִיף לִנְגֹב אֶת הַפִּרִי, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְסַפֵּק.

יַחַץ

בְּצִיעַת הַמִּצְוָה הָאֲמֻצָּעִית

מֵתוּדָה שֶׁלֹּשׁ הַמִּצְוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּקִעְרָה, יִקַּח אֶת הַמִּצְוָה הָאֲמֻצָּעִית וְיִבְצַעְנָהּ לְשֵׁתִים. יִנִּיחַ אֶת הַחֶלֶק הַקָּטָן בֵּין שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת, וְהַחֶלֶק הַגָּדוֹל יִשְׁמְרֵהוּ לְאַפִּיקוֹמֹן. וְיַעֲטִפֵּהוּ בַּמִּפָּה, זָכַר לְמָה שֶׁנֶּאֱמָר: "מִשְׁאַרְתֶּם צָרְרַת בְּשִׁמְלֹתֶם עַל שְׂכָמֶם", וְיִצְנִיעֵהוּ. (מו"ג)

הַטַּעַם שֶׁבּוֹצְעִים אֶת הַמִּצְוָה לְשָׁנִים קִדְּם הַהֲגָדָה, בְּיָוֵן שְׁבִתְחֵלַת הַהֲגָדָה אֲנַחְנוּ אוֹמְרִים "הֵא לְחֶמָּה עֲנִיָּא" וְזוֹ הַמִּצְוָה לְחֵם עֲנִין, וְכִמוֹ שֶׁעֲנִי בְּדָרָךְ כָּלֵל אֵין לוֹ לְחֵם שְׁלֵם אֲלֵא פְּרוּסָה, כֶּף אֲנַחְנוּ מְרִאִים שְׁלֵחֵם זֶה הוּא שֶׁל עֲנִיִּים - פְּרוּסָה. וְיָמָה שֶׁמְצַנִּיעִים אֶת חֲתִיכַת הַמִּצְוָה שֶׁל הָאֲפִיקוֹמֹן, הוּא כְּדִי שֶׁלֹּא יִטְעָה לְאָכַל אֶת כָּל הַמִּצְוֹת בְּסַעֲדָה, וְלֹא יִשָּׂאֵר לוֹ לְסוּף הַסַּעֲדָה לְאַפִּיקוֹמֹן. (מד)

חֲפוּשׁ הָאֲפִיקוֹמֹן

נוֹהֲגִים לְהַצְנִיעַ אֶת הַמִּצְוָה הַשְּׂמוּרָה לְאַפִּיקוֹמֹן, וְלֵאחֵר סִיּוּם הַהֲגָדָה וְשִׁתִּית כּוֹס שְׁנִי, מְחַפְּשִׁים הִילָדִים אֶת הָאֲפִיקוֹמֹן, וְיָמָה שֶׁמוּצָא אוֹתוֹ מִקְּבֵל פָּרֶס. וְטַעַם מְנַהֵג זֶה כְּדִי לְמַשֵּׁךְ אֶת הִילָדִים שֶׁיִּשְׂאָרוּ עֲרֻנִיִּים בְּעַת הַהֲגָדָה בְּיוֹדְעֵם אֶת הַבָּאוֹת.

לא אחזיר את האפיקומן עד שאבא יבטיח לי חליפה חדשה

רגיל היה מרו הראשון לציון ורבו עובדיה יוסף זצוק"ל לשמח את הקהל בשעוריו הרבים קדם הפסח במעשה דלהלן: מספרים על הגאון רבי יהונתן איבשיץ בילדותו, כי פעם אחת בליל פסח בעת הסדר, כשהגיעה שעת אכילת האפיקומן, ראה אביו הרב נתן נטע, והנה האפיקומן איננו. הוא הבין כי ידו של יהונתן היתה במעל. כשנשאל יהונתן על כך, הודה ולא כחד כי אמנם הוא לקח את האפיקומן, והודיע: שלא יחזירנהו עד שיבטיח לו אביו שיקנה לו לאחר החג חליפה חדשה כשאר חבריו. היות והזמן היה דחוק כי התקרבה שעת חצות, הבטיח לו אביו בלית בררה שיקנה לו חליפה חדשה. אבל תכף כשהחזיר הילד את האפיקומן, והגיעה שעת חלוקתו למסבים, התחכם אביו ואמר, כי לא יתן ליהונתן לטעם ולקיים מצות אפיקומן, עד שישחרר אותו מהבטחתו. הוציא יהונתן מפיסו פרוסת אפיקומן וקרא מתוך חדוה: "הריני מוכן ומזמן לקיים מצות אכילת אפיקומן". ונמק את מעשיו: "שערתי אבא כי אחר שאחזיר לך את האפיקומן, תסרב לתת לי ממנו עד שאסכים שאותר לך על הבטחתך, וכחכם הרואה את הנולד, לקחתי לי את חלקי עוד טרם שהחזרתי לך, והבטחתך נשארה בתקפה...". (חזון עובדיה הגדה של פסח עמוד לא)

מגיד

"הא לחמא עניא"

מגביהים את הקערה ואומרים: "הא לחמא עניא וכו'". ולאחר מכן יניחו את הקערה בסוף השלחן כאלו כבר אכלו, כדי לעורר את הילדים שיראו שנוי וישאלו על זה, ואז יענו להם שלא אוכלים עד שמשפריים ביציאת מצרים. (מז. ועיינו בכתר שם טוב חלק ג עמוד 129)

כוס שני

מוזגים כוס שני ואומרים "מה נשתנה". ומחזירים את הקערה, ומגלים את המצה שבקערה, ומתחילים לומר "עבדים היינו לפרעה במצרים" ושאר ההגדה. (נד. נח)

אף על פי שלא שותים את הכוס השני אלא בסוף ההגדה, בכל זאת מוזגים אותו עכשו, כדי להרבות בתמיהות ובשנויים, שהרי ממתים שותים עוד כוס אחר הקדוש קדם הסעדה. ועל ידי זה יתעוררו הילדים לשאל ולהתענין, מה פשר השנויים המתמיהים הללו. (סימן תעג ס"ז)

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות

יש להבין, מפני מה שואלים "מה נשתנה" בליל פסח, ואין שואלים "מה נשתנה" בליל חג הסוכות, שעוזבים דירת קבע המלאה כל טוב, לדור בסכה דירת עראי של נסרים וקרשים? אולם נראה, שעל חג הסוכות אין מה לשאל "מה נשתנה", כי הסכך הסכין עם ישראל והתרגל בימי גלותו לנדד ממקום למקום, לעזב את ביתו ורכושו מדירת קבע וללכת במקלו ובתרמילו במקל נודדים למצא מקום מקלט, אבל לשבת

לֵיד שְׁלַחוּ מֵלֵא בְרַפְתָּ ה' כְּמִלְךָ בְּמַסְבוֹ, עַל זֶה לֹא הִרְגַל עִם יִשְׂרָאֵל עוֹד. וְלָכֵן הִבֵּנוּ שׂוֹאֵל "מָה נִשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת". (חזו"ע הגדה של פסח עמוד י)

סבא

בֶּן נְשׂוּי הַמּוֹתָאֲרָח אֶצֶל אָבִיו, וְאָבִיו מְסַפֵּר סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, אֵין צְרִיךְ שֶׁהִבֵּנוּ בְּעַצְמוֹ גַּם יִסְפֵּר לְבָנָיו [הַנְּכָדִים], אֶלָּא יוֹצֵא יָדֵי חוּבָה לְכַתְּחִלָּה בְּשִׂמְיַעְתּוֹ מֵהַסְּבֵא שְׂמִסְפֵּר לְכֻלָּם. כַּמְבוֹאֵר בְּרִשְׁב"ם, תּוֹסֵפוֹת, רַבֵּי אֵלִיהוּ מְלוֹנְדְרִישׁ, הַרְמַב"ן, הַרִיטְב"ן, הַמְאִירִי, הַרַא"ם, אֹרֶז, רַבְנֵי יִשְׁעִיָּה, מַחְזוֹר וִיטְרִי, הַרַאבִּיל"ה, הַרַא"שׁ, רַבְנֵי יְרוּחַם, אַרְחוּת חַיִּים, כָּל בֵּן, אַגוּרָה, הַעֵיטוּרָה, בֵּית יוֹסֵף, מַהֲר"ם אֶלְשֶׁקֶר, כַּנְסֵת הַגְדוּלָה, מַהֲר"ם מְלוּבְלוּן, הַחִיד"א, חֲקִירֵי לֵב, יִשְׂרֵי לֵב, מַהֲר"י נִגְ'אֵר, יַמִּי יוֹסֵף וְעוֹד. וְכֵן כָּתוּב בְּמַעֲשֵׂה רַב, שֶׁהִגְאֹוֹן מוֹיִלְנָא הָיָה אֹמֵר אֶת הַהֲגָדָה בְּלִיל פֶּסַח בְּעֵלְצִיּוֹת וְשִׂמְחָה, וְהָיָה מְסַפֵּר בְּיְצִיאַת מִצְרַיִם וְכֻלָּם שׂוֹמְעִים. (מז)

נשים

נָשִׁים חִיבוֹת בְּקִרְיַת הַהֲגָדָה וּבְסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְאִשָּׁה שְׂאִינָה יוֹדַעַת לְקִרְיָא, תּוֹצֵא יָדֵי חוּבָה בְּשִׂמְיַעְתָּה מִפִּי אַחֲרִים. וְאִם אִינָה מְבִינָה לְשׁוֹן הַקִּדְשׁ, צְרִיךְ שִׁתְּרָגְמוֹ לָהּ אֶת הַהֲגָדָה וְסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם. (נב)

חכם מה הוא אומר: מה העדות והחקים?

רְשַׁע מָה הוּא אוֹמֵר: מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֵם?!

רְגִיל הָיָה מְרוֹן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבְנֵי עוֹבְדֵיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל לְבָאֵר בְּשַׁעֲרֵי בְרַבִּים בְּשַׁבַּת שְׁלִפְנֵי הַפֶּסַח "שַׁבַּת הַגְּדוֹל" קְטַעִים נְבַחְרִים מִתּוֹךְ הַהֲגָדָה שֶׁל פֶּסַח שְׂאִנְחָנוּ קוֹרְאִים בְּלִיל הַסֵּדֶר, וּפְעַם בָּאֵר אֶת שְׂאֵלַת הַחֵכֶם וְהִרְשַׁע בְּדִרְדֹךְ רַמּוֹ, כִּי הִנֵּה הַחֵכֶם בְּבוֹאוֹ לְדוֹר בְּעִיר, רַאשִׁית שְׂאֵלוֹתָיו בְּעִנְיַי הַיְהוּדוֹת, הֵיכֵן נִמְצָא בֵּית הַכְּנִסְתָּה? הֵיכֵן בֵּית הַמְּדֻרָשׁ? וְאִיָּה מְקוֹם כְּבוֹד הַתְּלַמּוּד תּוֹרָה לְבָנָיו? וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה, כְּדֵי לְקַבֵּעַ דִּירְתוֹ סְמוּךְ לְמְקוֹמוֹת קְדוּשִׁים אֵלוֹ. אֲבָל כְּשִׁיבּוֹא אֶחָד מֵעַמֵּי הָאָרֶץ לְעִיר, רַאשִׁית שְׂאֵלוֹתָיו עַל עֲסָקֵי מְקוֹח וּמְמַכֵּר - בִּיזְנוֹס, הָאֵם יֵשׁ עֲבוּדָה בְּעִיר? וְאִיָּה אֶפּוֹא תַחְנַת "לְשַׁפְּת הָעֲבוּדָה"? וְזֶה שְׂאֵמֵר: חֵכֶם מָה הוּא אוֹמֵר: "מָה הָעֲדוּת הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים", אִיפֹה בֵּית הַמְּדֻרָשׁ וּבֵית הַסֵּפֶר לְתִינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבּוֹ, כְּדֵי שִׁילְמְדוֹ וְעֵסְקוֹ בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוּוֹת. וְאֵלוֹ הִרְשַׁע מָה הוּא אוֹמֵר: "מָה הָעֲבוּדָה" - הֵיכֵן לְשַׁפְּת הָעֲבוּדָה.

הוּא שְׂאֵמֵר "חֵכֶם מָה הוּא - אוֹמֵר", דְּהֵינּוּ מָה שֶׁהוּא, כֵּן הוּא אוֹמֵר. וְכֵן "רְשַׁע מָה הוּא - אוֹמֵר", מָה שֶׁהוּא עֲצָמוֹ, כֵּן הוּא אוֹמֵר, כְּמוֹ שְׂנֵאָמֵר (משלי כז כא): "וְאִישׁ לְפִי מֵהַלְלוּ". דְּהֵינּוּ, אִם תִּרְאֶה אָדָם הַמְהַלֵּל צְדִיקִים וְיִשְׂרִים, מִתְעַנֵּן בְּדַבְרֵי תּוֹרָה וּמִצְוּוֹת, מְדַבְּרֵי נֶפֶר שֶׁהוּא חֵכֶם וְיִשָּׁר, אֲבָל אִם חַס וְשְׁלוֹם מִשְׁבַּח וּמִתְפַּעֵל מֵאֲנָשֵׁי בְּלִיעַל וְאֶפִּיקוֹרְסִים, וּמִטִּיל דְּפִי בַּמִּצְוּוֹת הַתּוֹרָה, מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֵם?! בּוֹדָאֵי שְׂמֵץ מִינּוֹת

נְזַרְקָה בּוֹ. (חזו"ע הגדה של פסח עמוד כד)

עקר המצוה בלילה הזה

מצוות עשה מן התורה לספר ספור יציאת מצרים כפי הבנת השומעים, שנאמר (שמות י ב): "ולמען תספר באזני בנך ובן בנדך את אשר התעללתי במצרים ואת אתני אשר שמתי בם, וידעתם כי אני ה'". ומצוה לספר לכל אדם, אלא שהקדימה והעדיפות לבנו ובתו הקטנים שלא הגיעו לגיל מצוות, ואחר כך לנכדיו הקטנים, ואחר כך לשאר כל אדם. (נה)

וְכַתֵּב הַרְמָב"ם (חמץ ומצה פ"ז הל' א, ב, ד, ו): כֹּל הַמְאָרִיךְ בַּדְּבָרִים שְׂאָרְעוּ וְשִׁהוּ הָרִי זֶה מִשְׁבַּח. וּמִצְוָה לְהוֹדִיעַ לְבָנִים וְאֶפְלוּ לֹא שְׂאָלוּ, שְׂנַאֲמַר (שם יג ח): "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם", וּלְפִי דַעְתּוֹ שֶׁל בֶּן, אָבִיו מִלְמֹדוֹ. כִּיצַד? אִם הִיָּה קָטָן אוֹ טַפֵּשׁ, אוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, כִּלְנֹו הֵינְנוּ עֲבָדִים כְּמוֹ שִׁפְחָה זֹו אוֹ כְּמוֹ עֶבֶד זֶה בְּמִצְרַיִם, וּבְלִילָה הַזֶּה פָּדָה אוֹתָנוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְיוֹצִיאֵנוּ לְחֵרוֹת. וְאִם הִיָּה הַבֵּן גָּדוֹל וְחָכֵם, מוֹדִיעוֹ מֶה שְׂאָרְעוּ לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנִסִּים שְׁנַעֲשׂוּ לָנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הַכֹּל לְפִי דַעְתּוֹ שֶׁל בֶּן.

וְיִרְחִיב הַדְּבִוּר, רֵאשִׁית, בְּסִפּוּר תִּרְח וְהַקּוֹדְמִים לוֹ שֶׁהֵיוּ כֹּפְרִים בְּהַקְב"ה וְטוֹעִים אַחַר הַהֶבֶל וְרוֹדְפִים אַחַר עֲבוּדָה זָרָה, וְהֵיֵאָדָּ אַבְרָהָם אָבִינוּ יֵצֵא נֶגֶד כָּלֵם וּמִסַּר עֲצָמוֹ לְכַבְּשׁוֹן הָאֵשׁ, שְׁלֹא לְהַשְׁתַּחֲוֹת לַעֲבוּדָה זָרָה. וְכֹל הַמוֹסִיף וּמְאָרִיךְ בְּדַרְשׁ פְּרָשָׁה זֹו, הָרִי זֶה מִשְׁבַּח. ע"כ.

כְּמוֹ כֵּן, יִסְפַּר בְּשִׂמְחָה וּבְהַתְּלַהֲבוֹת מְמִדְרָשִׁי אַגְדָּה הַמוֹשְׁכִים אֶת לְבוֹת הַשּׁוֹמְעִים עַל נִסּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו שֶׁל הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ בְּעֶשֶׂר הַמַּכּוֹת וְיִצִּיאַת מִצְרַיִם. וְכֹל הַמְאָרִיךְ בְּלִילָה זֶה בַּדְּבָרִים שְׂאָרְעוּ וְשִׁהוּ, הָרִי זֶה מִשְׁבַּח. וְכַתּוּב בַּזֶּהר הַקְּדוֹשׁ (מִפְרֶשֶׁת בֵּא מ ע"ב): כֹּל אָדָם שֶׁמְסַפֵּר סִפּוּר יִצִּיאַת מִצְרַיִם בְּשִׂמְחָה, מְזַמֵּן הוּא לְשִׂמְחָה עִם הַשְּׂכִינָה לְעוֹלָם הַבָּא. וְהַקְב"ה שְׂמַח בְּסִפּוּרוֹ, וּבְאוֹתָהּ שְׁעָה מְכַנֵּס הַקְב"ה לְכֹל פְּמִלְיָא שֶׁל מַעֲלָה, וְאוֹמֵר לָהֶם: לָכוֹ וְשִׂמְעוּ אֶת סִפּוּר הַשְּׂבַח שֶׁלִּי שֶׁמְסַפְרִים בְּנִי, וְשִׂמְחִים שֶׁהוֹצֵאתִים מִמִּצְרַיִם. וְאִזּוֹ כֹּל מְלַאכֵי הַשְּׂרָת מִתְקַבְּצִים וּבָאִים וּמִתְחַבְּרִים עִם יִשְׂרָאֵל, וְשׁוֹמְעִים שֶׁמְסַפְרִים בְּשִׂמְחָת הַגְּאֻלָּה שֶׁל אֲדוֹן הָעוֹלָם. וּבָאִים וּמוֹדִים לְהַקְב"ה עַל כָּל הַנְּסִים וְהַנִּפְלְאוֹת שֶׁעָשָׂה לָעַם יִשְׂרָאֵל, וּמוֹדִים לוֹ עַל הָעַם הַקְּדוֹשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּאַרְץ שְׂשִׁמְחִים בִּישׁוּעָתוֹ. וּבְזֶה מוֹסִיפִים כַּח וּגְבוּרָה לְמַעֲלָה וְכוּ'. עַד כָּאן. וְלִזְמַת הַחֲלֵשׁ יֵאֵמַר גְּבוּר אָנִי, וְיֵאָרִיךְ לְסִפּוּר כִּיד ה' הַטּוֹבָה עֲלֵיו וְלֹא יִמְהַר, אֲלֵא יִרְחִיב הַדְּבִוּר בְּנַעֲיִמוֹת, בְּסִבְלָנוֹת, בְּרַגְעַ, בְּשִׁלּוּה וְנַחַת.

עַל כֵּן, טוֹב וְנָכוֹן שְׂיִכִּין אֶת עֲצָמוֹ מִבְּעוֹד מוֹעֵד מִתּוֹךְ "שְׁעַר הָאֲגָדָה" הַמוֹבָא לְעִיל, כְּדִי שֶׁבְּלִיל הַסֵּדֵר יִסְפַּר לְכֹל הַמְּשִׁתַּתְפִּים בְּצִוְרָה מְעַנְיָנָה, מִרְתַּקָּת וּמוֹחַשִׁית, כְּאֵלּוֹ הוּא עֲצָמוֹ הִיָּה שֶׁם וְיֵצֵא לְחֵרוֹת. וְכְמוֹ שְׁכּוֹתֵב הַרְמָב"ם: "בְּכֹל דּוֹר וְדוֹר חֵיב

אדם לראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר: "ואותנו הוציא משם". ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' משם ביד חזקה ובזרע נטויה", כלומר, כאלו אתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחרות ונפדית".

"כל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משבח"

הגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל דקדק במה שאמרו: כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה "משבח", ולא אמרו "ישבח", ומשמע שהוא כבר משבח ומפאך. והסביר זאת בדרך משל: פעם אחת נטרפה אנית נוסעים בלב ים על ידי סערה עזה, והיתה נתונה בסכנה גדולה. על הספון היו אנשים שונים, עניים ועשירים ובינוניים, וככל צפו לרחמי שמים לבל ירדו לשחת, והנה לפתע ובדרך נס נצלה הספינה מן הסכנה והגיעה לחוף מבטחים. כל אחד מן הנצולים נשא דברי תודה והלל להשם יתברך, אשר הגדיל חסד עמו, והיתה לו נפשו לשלל. הרי ברור, אפוא, שהעניים שחיהם מלאים צער ויסורים, אין יכול להיות ההלל והשבח שבפיהם פה נלהב ועמוק, כמו ההלל של העשירים, שחיהם אשר ונחת ותענוגות בני אדם, ובתיהם מלאים כל טוב.

והנה, ביציאת מצרים היתה הישועה בשני אפנים: האחד פשוט יותר, שנגאלו בני ישראל מעבדות ומסבל גופני והשני, הנעלה יותר, שנגאלו משעבוד הרוח, מטמאת מצרים, וזכו להתקדש בקדשה רוחנית אצילה, ולהיות ממלכת כהנים וגוי קדוש על ידי קבלת התורה. ומעתה, אדם פשוט שכל הבנתו אינה משגת אלא כדי להודות ולהלל על החרות הגופנית, אין לו ממילא מה להאריך ולהרבות בספור יציאת מצרים, ודין לומר כמו שאמרו בגמרא (פסחים קטז ע"א) על דרו עבדו של רב נחמן, כששאלו רב נחמן: עבד שהוציאו רבו לחרות והעניק לו כסף וזהב, מה עליו לעשות? ענהו העבד: עליו להודות ולשבח על כך! זוהי השגתו של עבד, ותו לא. אבל המרבה לספר ביציאת מצרים ולהעריך ביותר את הצד הרוחני שבדבר, הרי הוא מעיד על עצמו שהוא "משבח", כי הוכיח בדבריו שהנו אדם נעלה ובעל הבנה עמקה בתורה ובחכמה, עד שהבנתו משגת להודות ולהלל במיוחד על התשועה הרוחנית של יציאת מצרים. ולכן נאמר עליו הרי זה "משבח". (חזון עובדיה הגדה של פסח עמוד יד)

לאור כל האמור, החכם עיניו בראשו לבל יצער עצמו בליל הסדר, ועיניו ולבו יהיו נמשכים אחר החרסת והשלתן עורף, ובגלל זה ימהר בהגדה ולא יספר פראוי כפי שצננו ה' יתברך. אלא יכין את עצמו מערב החג ויאכל מאכלים המרגיעים את נפשו, כתפוחי אדמה וכדומה, כדי שלא יקוץ חס ושלום במצוה החשובה הזאת. וכמו כן, יקפיד שהוא ובני ביתו ינחו פראוי בערב החג, ובכך שהם מושבים ורגועים, יאריך בספור יציאת מצרים כי ה' הטובה עליו, ויחזק את השומעים באמונה ובטחון בבורא העולם ובהשגחתו הפרטית עלינו בכל צעד ושעל. [ומכל מקום, אם לא הכינו בני הבית את עצמם כדי הצרף לליל הסדר במעט אכילה ושנה, וקשה להם להתרכז כל כך, יזדרז עתה ויספר להם בהרחבה לאחר הסעודה.] (ני)

הפסק בדבור

לא יפסיקו בדבור באמצע ההגדה אלא לצרף גדול. וישימו לב להיות כלם קשובים ומרתקים להגדה ולספור יציאת מצרים. [ולא ראוי לעשו בזמן הזה]. (ני)

כתב הש"ק"ה הקדוש ומסכת פסחים פרק נר מצוה אות לו: ויתנהגו הוא ואשתו כמלך וכמלכה, ובני ביתו כבני מלכים. ויכינו כלי כסף וזהב ובגדי משי ורקמה מכל מה שחננם השם יתברך, והכל כדי להראות לכל שמחת לבו בחסדו של מקום. וקדשת הלילה הזה וכל הדינים הנוהגים, הוא קדשה רבה במאד, כי אז בחר בנו השם יתברך מכל העמים וקדשנו במצותיו. על כן ראוי לאדם להיותו זהיר שלא ידבר בלילה הזה שום שיחה משיחת חליו, ויזהיר בני ביתו על זה, ולא יהיו נפרדים מדבקות השם יתברך רגע אחת, רק יתעסקו הכל במצוות הלילה הזה ובספורי נסי מצרים ולפרסם לבני ביתו. עי"ש.

אף אתה הקהה את שניו

בהגדה אנו אומרים: "רשע מהו אומר: מה העבודה הזאת לכם?! לכם - ולא לו. ולפי שהוציא עצמו מן הכלל, כפר בעקר, אף אתה הקהה את שניו, ואמר לו: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי - ולא לו, ואלו היה שם לא היה נגאל".

רגיל היה מרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לבאר, מהו שתפס לשון "הקהה את שניו" דוקא? כי הנה השנים הן כדי ללעס בהן דבר קשה, כמו לחם ובשר. וידוע מחכמי הכימיה, כי למשל פמות של כפר אחד לחם שאדם אוכל, התמצית מזה שנותו כח לאדם, הוא רק כמדת כפית קטנה, והשאר נדחה עם הפסלת. ומאחר שחכמי הכימיה יכולים להוציא את התמצית מן הלחם במקרה למזון האדם, אם כן למה צריך האדם את כל "עבודת" האכילה? אלא לפי שאם יאכל האדם רק את התמצית מן הלחם, ימות בזמן ידוע, כי גם על הלחם יחיה האדם באכילתו, ולא על התמצית לבד. ואם כן, ענה כסיל כאולתו והקהה את שני הרשע הזה, כי אם כדבריו, שאין צורך לעבודת קרבן פסח והמצה וכו', ודי בעקימת שפתים, לומר: "זכר ליציאת מצרים", שזה התמצית, אם כן למה לו שנים לאכל לחם ולעבד עבודת האכילה, הלוא די לו שיטעם תמצית רפוז המזון הנ"ל, ואין כל צורך בשנים?! אלא על פרחו זקוק הוא לעבודת האכילה, ובלעדיה ימות ואבד שמו, כן אגחנו צריכים לעבודת הפסח והמצה, ולכל המצוות של ליל הסדר, שתמיד נזכר את ליל השמורים הזה בחדות נפש. וכן בכל המצוות צריכים גם את המעשה בפעל, ולא די במחשבה בלבד, "זכר ליציאת מצרים" או "זכר למעשה בראשית". (חזו"ע הגדה של פסח לו)

דצ"ד, עד"ש, באח"ב

בעת ההגדה קדם שיאמר את עשר המכות, יאחז בידו את כוס היין, ויביאו לפניו כלי, וישפך מן היין שבכוס לתוך הכלי שלש פעמים בעת אמירת התבות: **דם, ואש, ותמרות עשן**. ועוד ישפך עשר פעמים בעת אמירת התבות: **דם, צמרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך, מכת בכורות**. ועוד שלש פעמים בעת

שְׂאוֹמֵר: דַּצ"ד, עַד"ש, בְּאֶחָ"ב. נִמְצָא שֶׁבְּסֵד הַכֹּל שׁוֹפֵד שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה פְּעָמִים. וְאֵת הַיּוֹן שֶׁשֹּׁפֵד בְּכָלֵי, יִשְׁפֹּד בְּתוֹד הַכִּיּוֹר. וְיַחֲזוֹר וְיִמְזַג כּוֹס יּוֹן לְכוֹס שְׁנֵי וְיִמְשִׁיכוּ בְּקִרְיַת הַהֲגָדָה. (חס)

סְלִיחוֹת בְּמָקוֹם הַהֲגָדָה שֶׁל פֶּסַח

רְגִיל הָיָה מֵרוֹ הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבְּנֵי עוֹבְדֵיהָ יוֹסֵף זְצוֹק"ל לְסַפֵּר מֵדֵי שָׁנָה קָדָם חַג הַפֶּסַח אֵת הַמַּעֲשֵׂה דְלֶהֱלוֹ, כְּדֵי לְשַׂמַּח אֶת הַצְּבוּר בְּדַרְשׁוֹתָיו כְּדָרְכוֹ בְּקֶדֶשׁ.

מַעֲשֵׂה בְּאִישׁ פְּשוּט מְאֹד שֶׁהָיָה רְגִיל בְּכָל שָׁנָה לְהַזְמִין אֶת בְּנָיו וְנִכְדָיו אֲצִלוֹ לְעִרְכַּת לַיִל הַסֵּדֵר. לְיָמִים כְּשֶׁנִּפְטַר הָאִישׁ, נִתְּנוּ בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה אֶת עֵינֵיהֶם בְּבֹן הַגְּדוֹל שֶׁהוּא יַעֲרֹךְ אֶת הַסֵּדֵר כְּמִנְהַג הַסֵּבָא. אִךְ זֶה הֵבִן הָיָה בּוֹר וְעַם הָאָרֶץ יוֹתֵר מֵאֲבָיו וְלֹא הָיָה מִבְּיָן מָה שֶׁקּוֹרָא. בְּהִגִּיעַ עַת הַסֵּדֵר, בְּקֶשׁ מִבְּנוֹ: תַּעֲלֶה בְּבִקְשָׁה, בְּנִי, לְאָרוֹן לְמַעַלְהָ, מִשֵּׁם הָיָה מוֹצִיא סֵבָא בְּכָל שָׁנָה סֵפֶר דֶּק כְּרוֹד בְּכָרִיכַת עוֹר אֲדָמָה, תְּבִיא וְנִקְרָא בּוֹ. עֲלֶה הֵבִן כְּמִצְוֹת אָבִיו, אִךְ בְּמָקוֹם לְהִבְיֵא "הַהֲגָדָה שֶׁל פֶּסַח", טָעָה וְהִבְיֵא סֵפֶר "סְלִיחוֹת" שֶׁגַּם הוּא הָיָה דֶק בְּכָרִיכַת עוֹר אֲדָמָה. לָקַח הָאֵב אֶת הַסֵּפֶר וְהַחֲלִל לְקִרְא: "בֶּן אָדָם מָה לָּךְ נִרְדָּם", "שִׁבְטֵי יְהוּדָה בְּדַחַק וּבְצַעַר" וְאֵינְנוּ מִבְּיָן כְּלוּם מְקִרְיָאֵתוֹ. פְּתֹאֵם נִזְכַּר הָאֵב כִּי אָבִיו בְּכָל שָׁנָה, כְּאֲשֶׁר הָיָה מוֹגִיעַ בַּסֵּפֶר לְאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְדַגְּשׁוֹת, הָיָה שׁוֹפֵד מֵהֵינּוּ לְכָלֵי, אִם כֵּן, תִּמְחָה, הֵיכֵן הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת הַלְלוּ: בְּדַפְדּוּף קַל הִגִּיעַ לְאִמְרַת הַיּוֹדֵי, שֶׁגַּם שָׁם יִשְׁנֶן אוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד: "אֲשִׁמְנוּ", "בְּגִדְנוּ", "גְּזַלְנוּ".... אוֹ אִזְ הַחֲלִל לְשִׁפֹּד מֵהֵינּוּ אֶל תּוֹד הַכְּלִי: "אֲשִׁמְנוּ" [יְשׁוּפֵד], "בְּגִדְנוּ" [יְשׁוּפֵד], "גְּזַלְנוּ" [יְשׁוּפֵד] וְכו'. עֲתָה נִגַּשׁ הֵבִן לְאָבִיו וְאָמַר לוֹ: "אָבִי, זֹכֵר אֲנִי כִּי סֵבָא בְּכָל שָׁנָה הָיָה שׁוֹפֵד רַק עֶשֶׂר פְּעָמִים כְּנֶגֶד עֶשֶׂר מִכּוֹת, וְאֵלּוֹ אֵתָהּ כְּבָר שֶׁפְּכַתְּ עֶשְׂרִים פְּעָם?! אָמַר לוֹ אָבִיו: "טִפֵּשׁ שֶׁפְּמוּד, אֵינְךָ יוֹדַע שֶׁהַשָּׁנָה הִיא שָׁנָה מַעֲבֵרַת?!"

טְעִימָה בְּאִמְצַע הַהֲגָדָה

מֵתָר לְשִׁתּוֹת בְּאִמְצַע הַהֲגָדָה מִיץ עֲנָבִים וּמִשְׁקָאוֹת קָלִים וְכִיּוֹצָא בָהֶם, אִךְ יִשְׁתַּדַּל שֶׁלֹּא לְשִׁתּוֹת יּוֹ, שֶׁמָּא יִשְׁתַּכַּר וְיִמְנַע מַעֲשֵׂיית הַסֵּדֵר וְקִרְיַת הַהֲגָדָה. כַּמְבוּאֵר בְּשִׁלְחוֹ עֵרוֹד (וְסִימֹן תַּעַג ס"ג), חַק יַעֲקֹב, אֵלֶיהָ רַבָּה, שִׁלְחוֹ גְבוּהָ, רַבְּנוּ זִלְמוֹן וְעוֹד. וְכִמּוֹ כֵּן, רְשָׁאִים לְטַעַם מַעֲט אֲגוּזִים, שׁוֹקוֹלֵד וְכִיּוֹצָא בָּהֶם, כְּדֵי לְעוֹרֵר וְלַחֲזֹק אֶת הַמְּסַבִּים, וּבַכֵּךְ יוֹכְלוּ לְהַרְחִיב יוֹתֵר בְּסִפּוּרֵי הַהֲגָדָה, וְלֹא יַצְעֵרוּ וְיַעֲנּוּ אֶת עַצְמָם בְּחַג שֶׁמִּצְוָה לְהִיּוֹת בְּשִׁמְחָה בְּכָל רֵגַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׂמְחַת בְּחֻגְךָ", וְכֵל שֶׁכֵּן בְּלִילָה הַגְּדוֹל הָיָה שְׂצָרִיכִים לְהַרְגִישׁ בְּנֵי חוּרִין. [וּמִנְהַג מֵרוֹ הָרֵאשׁוֹ"ל רַבְּנֵי עוֹבְדֵיהָ יוֹסֵף זְצ"ל הָיָה לְחַלֵּק שְׁקָדִים וּבְטֻנִּים לְמְסַבִּים. וּפְעַם כְּשֶׁשְׂכַחוּ לְקַנּוֹת שְׁקָדִים וּבְטֻנִּים, חִלַּק לְמְסַבִּים "בְּמִבְּהָ", וּבְרַךְ עֲלֶיהָ "בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה"।]

כְּתַב הַרְזָ"ה (וּפְסִיחִים כַּג ע"ב), אֲנִי אוֹמְרִים אִם רָצָה לְשִׁתּוֹת בְּתוֹד הַהֲגָדָה הַרְשׁוּת בְּיָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁשְׁנִינּוּ "בֵּין הַכּוֹסוֹת הַלְלוּ אִם רָצָה לְשִׁתּוֹת יִשְׁתַּח", וְאִין הַפְּרֵשׁ בֵּין שׁוֹתָה לְפִנֵּי הַהֲגָדָה לְשׁוֹתָה בְּתוֹד הַהֲגָדָה. וּמִטַּעַם זֶה, אִין אֲנִי מְבָרְכִים "בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן" עַל כּוֹס שְׁנֵי, כִּי לֹא הָיָה הַפֶּסַח. וּמִצְאָתִי בְּהַלְכוֹת רַבְּנֵי יִצְחָק בֶּן גִּיְאָת ז"ל מִשׁוּם מֵר רַב יוֹסֵף בֶּן רַב מֵאֲרִי גְּאֹזוֹן ז"ל שֶׁכְּתַב,

שאינו מברך בורא פרי הגפן אלא על כוס של קדוש וכוס של ברכת המזון. ואני קורא עליו ומשלי כד כו: "שפתים ישק, משיב דברים נכוחים", ועל זה ראוי לסמוך. ע"כ. וכן פסק הרא"ש (פסחים פרק י סימן כד), שמתר לאכל ולשתות בעת אמירת ההגדה. וכן נראה דעת מרו השלחן ערוך, שכתב (סימן תעג ס"א): אם ירצה לשתות כמה כוסות, הרשות בידו. ומכל מקום ראוי ליזהר שלא לשתות בין ראשון לשני, אם לא לצרף גדול, כדי שלא ישתכר וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה. ומבאר בדעת מרו, שכן הדין מתר לשתות אפלו יין בין כוס ראשון לשני, רק ראוי להזהר שלא ישתכר. ולפי זה בשאר משקים שאין חשש שישתכר, הרי זה מתר לכתחלה. וכן דיק החק יעקב (ס"ק יא) ממרו, שכתב: ולפי זה שאר משקים שאינם משכרים, מתר לשתות. והוסיף: ואכן לא מצאנו בשום פוסק חשש אסור בזה, ורק ביין הצרף להתירו, כי היה נראה לאסר מטעם שלא יהיה נראה כמוסיף על הכוסות, וגם שלא תאמר שהיין משביע, לכן אמר שהיין מתר. ע"כ. ומכל מקום מה שכתב שלא מצאנו בשום פוסק, הנה הרמב"ו באמת כתב שאסור לשתות אחר שהתחיל ההגדה, והסכים עמו הר"ן. אבל מפרש בדברי התוספות (פסחים קג ע"ב ד"ה רב אשי) שמתר לשתות באמצע ההגדה, וכדעת הר"ן והרא"ש. וכן פסק רבנו זלמן בשלחן ערוך הרב (סימן תעג אות יא): אם רוצה לשתות כמה כוסות בין מיד לאחר הקדוש, בין באמצע ההגדה קדם שהתחיל ברכת אשר גאלנו, הרשות בידו מעקר הדין. ואף על פי כן ראוי להזהר שלא לשתות יין ולא שום משקה המשכר, קדם שסיים ההגדה ושתה כוס שני אם לא לצרף הרבה, כדי שלא ישתכר וימנע מקריאת ההגדה. וכן כתב האליה רבה (סימן תעג אות ט) ששאר משקים שאין משכרים מתר. וכן כתב בשלחן גבוה. וכן דיק המשנה ברורה (ס"ק טז) וכמבאר בכף החיים (סימן תעג ס"מ). וכן מבאר ממה שפסק מרו (סימן תעג) שלא מברך על כוס שני, ואילו הרמב"א פסק לברך על כל כוס וכוס. וכתב המשנה ברורה (ס"ק ד) בשם הגר"א, הטעם שמתר על כוס שני, שכיון שהתחיל בהגדה אסור לשתות וכדעת הרמב"ו, ולכן הרי זה הפסק להצריך ברכה. ומבאר שלדעת מרו שלא מברך על כל כוס, אין זה הפסק. ובגלוי הכי, מרו בבית יוסף לא באר את המחלוקת כמו הגר"א, אלא כתב שטעמו של הר"ף שמצריך לברך על כל כוס וכוס, כיון שארבע כוסות כל אחד ואחד הוא מצוה בפני עצמו. אבל הרא"ש חלק עליו, כי מה לי שהיא מצוה בפני עצמו, הלא בסוף הכל אין שום הסח הדעת ביניהם, ולמה יברך שוב, וכן נהגו שלא לברך הגפן אלא על כוס קדוש וברכת המזון. נמצא אפוא שלהבנת הבית יוסף, אף לשיטת הר"ף יהיה מתר לטעם ולשתות באמצע ההגדה.

על כן, רשאי מן הדין לשתות או לטעם משהו בעת מצות מגיד. וברוך השם בהרבה בתים מאריכים באגדה ובספור יציאת מצרים כיד ה' הטובה עליהם, וכבר אמרו חז"ל "כל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משבח". וכן כתב הרמב"ם, "כל המאריך בדברים שארעו ושהיו, הרי זה משבח". ומאחר ומצויים אנו להאריך כל כך, והלוא הגרונ נחר לדבר זמן רב מבלי לשתות, ונפשונו יבשה אין כל, על כן לא יצער את עצמו ובני ביתו, ובפרט בלילה הקדוש הזה שפלטנו בני חורינו, ולכן רשאי לשתות, ורק יזהר מאד שאם רוצה לטעם משהו, למען יחזק כחו להמשיך ולספור, יטעם רק מעט כדי שיאכל את המצה לתאבון. ועין בשו"ת שבת הלוי (חקט ט סימן קיח) שכתב, אם לצרף הרבה והרעבון מפריע לו באמירת ההגדה, כדאים גדולי הפוסקים המתירים לסמוך עליהם להקל.

ומצה לפרסם כן ברבים, כי לצערנו ישנם האוסרים כן על הרבים בעז ותעצומות, ומצעים את ישראל קדושים בלילה הקדוש הזה, לשבת שעתים בלי שום לחלוחית של משקה בניהם. וגורמים שרק ימהרו יותר בספור יציאת מצרים ויפסידו את עקרו של לילה זה. וחכם עיניו בראשו שלא יצא שכו בהפסדו, בפרט במשפחות רבים שישנם גם אורחים שלא זכו לשמור תורה ומצוות, ורוצים לקרבם ולחזקם באמונה על ידי ספור יציאת מצרים בנחת ובנעימה.

'דיינו'

יש נוהגים שפאָשר מגיעים לאמירת 'דיינו' בהגדה, קוראים כלם קטע זה יחד, וכל אחד לוקח בידו בצל ירק שהיכו מקדם לכו, ובכל פעם שאומר תבת 'דיינו', מכה בעדיניות על כתפו של חברו או על ידו וכיוצא בזה. והטעם לזה, כדי לשמח ולעורר את הצבור מעינותם שטרחו ועמלו במשך כל היום ללילה הקדוש הזה.

"אלו נתן לנו את ממונם... דיינו"

מעשה במלך אחד שאבדה לו טבעת חשובה ויקרה עד מאד. המלך אמר, שכל מי שיהיה מוכן לחפש את הטבעת, הוא יביא לו סכום כסף, כדי שיוכל לחפש את הטבעת. זה היה לפני פסח, היה שם יהודי עני גדול מאד, שלא היה לו כסף לקנות את צרכי החג, אזי אשתו הציעה לו, היות והמלך נתן סכום הגון לכל מי שמוכן לחפש את הטבעת, שיאמר לו שהוא מענין לחפש את הטבעת, והוא יקבל ממון ויהיה להם על הוצאות החג. מצאה העצה חן בעיני היהודי, ואכן כך עשה. עם הכסף שקבל, קנה עבור הוצאות החג. הוא היה גם מכניס אורחים גדול, והזמין לליל הסדר אורחים רבים, הכין שלחן ערוך, מצות, יו, בשר ודגים וכל מטעמים.

למלך היה יועץ שקראו לו "דיינו", הוא היה שונא ישראל גדול, ולא יכל לראות שהיהודי קבל כסף מבית המלך, ועכשו יהיה לו בהרוחה על הוצאות החג. הוא החליט ללכת בליל הסדר ולהציץ לחלון ביתו של היהודי, והנה הוא רואה איך היהודי מנהיג את הסדר עם כל כך אורחים רבים ומתוך כל טוב לפניו על השלחן, והוא כלל וכלל לא מתעסק סביב חפוש הטבעת. מיד רץ היועץ למלך ואמר לו: "אתה ודאי חושב שהיהודי טרוד בחפוש הטבעת! לא ולא! שהמלך יבוא בבקשה לביתו של היהודי, ויראה שהוא קנה עם הכסף אכל ושתיה, והביא אורחים לביתו". הלך המלך עם היועץ דיינו לביתו של היהודי, ואכן רואים אותו יושב בשמחה כמלך בגדוד עם משפחתו והאורחים.

ליהודי היה מנהג, בעת אמירת ההגדה, שהוא מגיע ל"כמה מעלות טובות למקום עלינו", הוא היה אומר כל משפט לבדו, וכל היושבים בסדר עונים בקול רם: "דיינו". בדיוק המלך הגיע בזמן הזה שהיהודי אומר "אלו...", וכלם היו צועקים "דיינו". אמר המלך בלבו, כנראה עכשו היהודי עושה חקירה: מי גנב את הטבעת? וכלם אומרים: דיינו! וכך עוד פעם היהודי שואל, מי גנב את הטבעת? וכלם צועקים: דיינו! כנראה שהיועץ דיינו העומד על ידו, גנב את הטבעת. מיד המלך אמר לשם את יועצו דיינו במאסר עד שהודה שאכן הוא גנב את הטבעת. וליהודי היתה הרוחה גדולה מפל טוב לכבוד יום טוב, והיה לו פסח שמח.

כשיגיע לומר: "לפיכך אנחנו חייבים...", יכסה את המצה. וכמו שמכסים את הפת בשעת הקדוש, כדי שלא תתביש שמברכים קדם על הניו, אף שהיא חשובה יותר. (בית יוסף סימן תע"א) ויגביה את הכוס עד סוף ברכת "אשר גאלנו", ובגמר הברכה ישתה אותו

בהסבה, ולא יברך "בורא פרי הגפן". [ואם שכח להסב, יחזיר וישתה בהסבה, ולא יברך שוב "הגפן".] ומנהג אשכנז לברך "הגפן" על כוס שני. (נט)

"ונודה לך שיר חדש על גאלתנו"

אָמְרוּ בַמִּדְרָשׁ (שְׁמוֹת רַבָּה כג): לָמָּה כָּל הַשִּׁירוֹת נֶאֱמְרוּ בַלְשׁוֹן נִקְבָּה "שִׁירָה", וְאֵלּוּ כָּאֵן נֶאֱמַר בַּלְשׁוֹן זֵכֶר "שִׁיר"? לֹאמַר לָךְ: מָה הַנִּקְבָּה הַזֹּאת מִתְּעַבְרַת וְיִוֵּלְדַת וְחֻזְרַת וּמִתְּעַבְרַת וְיִוֵּלְדַת, כִּדְ הַצְּרוֹת הַבְּאוֹת עֲלֵיהֶן, מִשְׁתַּעֲבָדִים וְנִגְאָלִים וְחֻזְרִים וּמִשְׁתַּעֲבָדִים וְנִגְאָלִים, שֶׁכִּד עֲמָדוֹ בָּבֶל, מִדֵּי, יוֹן וְאַדּוּם וְשִׁעְבָדוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל. אֲבָל לַעֲתִיד לְבוֹא אֵין עוֹד צְרוֹת אַחַר הַגְּאֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה טז): "כִּי נִשְׁכַּחוּ הַצְּרוֹת הַרְּאשׁוֹנוֹת", וְנֶאֱמַר (שם לה י): שֶׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִשְׂגוּ, וְנָסוּ יִגּוֹן וְאִנְחָה. וּבְאוֹתָהּ שַׁעָה אוֹמְרִים "שִׁיר" לְשׁוֹן זֵכֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צח א): "שִׁירוֹ לַה' שִׁיר חֲדָשׁ". וְכֵן אָמְרוּ בַתְּלֻמוּד יְרוּשָׁלַיִם (שבועית פ"ו ה"א): מִשְׁאַתֶּם נִגְאָלִים, עוֹד אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּעֲבָדִים. מָה טַעַם? שֶׁאֵלּוּ נָא וְרָאוּ אִם יֵלֵד זֵכֶר, כִּשֶׁם שֶׁאֵין הַזֵּכֶר יוֹלֵד, כִּדְ אַתֶּם מִשְׁאַתֶּם נִגְאָלִים, עוֹד אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּעֲבָדִים. (סא)

👉 רְחֻצָּה

נטילת ידים

בְּשִׁמְחָה וּבְהַתְּלַהֲבוּת יִטַּל יָדָיו עִם בְּרָכָה, כְּכֹל נְטִילַת יָדִים לְסַעוּדָה, לְקִרְאָת הַמִּצְוֹת שֶׁבָּא עִתָּהּ לְקִיָּם. (סב)

👉 מוֹצֵיא מִצָּה

בציעת המצות

יִקַּח אֶת הַמִּצּוֹת כְּסֹדֶר שֶׁהֵנִיחוּ, הַפְּרוּסָה הָאֲמֻצְעִית בֵּין שְׁתֵּי הַשְּׁלֵמוֹת, יֶאֱחֹזֵן בְּיָדוֹ, וְיֹאמַר לְמַסְבִּים לְכוֹן לְקִיָּם מִצְוֹת עֲשֵׂה מִהַתּוֹרָה בְּאֲכִילַת הַמִּצָּה, זֵכֶר לְאַבּוֹתֵינוּ שֶׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּחַפְזוֹן וְלֹא הִסְפִּיק בְּצַקֶּם לְהַחְמִיץ. [וְאִם לֹא כִּוְנָה, יִצְאוּ] וְיִכּוֹן לְהוֹצִיאֵם יָדֵי חוּבָה בְּבִרְכוּת, וְיִכּוֹנוּ גַם הֵם לְצִאת יָדֵי חוּבָה. וְיִבְרַךְ: "הַמוֹצֵיא לָחֶם מִן הָאָרֶץ". אַחַר כִּדְ שׁוֹמֵט אֶת הַמִּצָּה הַתְּחִילוֹנָה מִיָּדוֹ, וּמְבָרַךְ: "עַל אֲכִילַת מִצָּה", וּבּוֹצֵעַ מִהַעֲלִיוֹנָה וּמִהַפְּרוּסָה יַחַד, "כְּזֵית" [27 גרס] מִכָּל אַחַת [סד הכל 54 גרס], וְיִטְבֵּל בְּמַלַּח וְיֹאכְלוּ בְּהַסְבָּה. (סה, סח)

קִדְם שֶׁיֹּאכַל בְּהַסְבָּה, יִטַּעַם תְּחִלָּה מִהַמִּצָּה הַעֲלִיוֹנָה בְּלֵי הַסְבָּה, וְאַזְּ יִחַלֵּק לְבָנָיו בֵּיתוֹ שֶׁיֹּאכְלוּ מִיָּד בְּהַסְבָּה, וְאַחַר כִּדְ יֹאכַל הוּא בְּהַסְבָּה. (סז)

די בכזית אחד

כְּאֲשֶׁר מִחַלֵּק לְבָנָיו בֵּיתוֹ, אִם יֵשׁ בְּשְׁתֵּי הַמִּצּוֹת שֶׁלְּפָנָיו כְּדֵי לְתַת "כְּזֵית" מִכָּל מִצָּה לְכָל אֶחָד, יִתֵּן לָהֶם. אִדְּ מֵאַחַר וּמִן הַסֵּתֶם אֵין בְּשְׁתֵּי הַמִּצּוֹת שֶׁלְּפָנָיו כְּדֵי

לַתֵּת "כַּזַּיִת" מִכֵּל מִצֵּה לְכָל אֶחָד, עַל כֵּן, יִקַּח מֵהַמִּצּוֹת הַמּוֹכְנוֹת לוֹ מִקֶּדֶם, וְאֵז דֵּי לַתֵּת "כַּזַּיִת" אַחַת לְכָל אֶחָד לְכַתְחֵלָהּ. וְטוֹב שְׂיָכִין מֵרֵאשׁ לְכָל אֶחָד "כַּזַּיִת" קֶדֶם הַנְּטִילָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ זְמַן רַב בֵּין הַבְּרִכּוֹת לְאֲכִילָהּ. וְלְאַחַר שְׂיִבְרָךְ, יִתֵּן לָהֶם גַּם מְעַט מֵהַמִּצּוֹת שֶׁלִּפְנֵי שְׂבִרָךְ עֲלֵיהֶן, כְּדֵי שְׂיִצְאוּ יְדֵי חוֹבַת לַחֵם מִשָּׁנָה. (סו, סז. הגר"ז סימן קסז סעיף כ. חזו"ע שבת ב קעג)

כָּתַב מְרוֹן הַשֶּׁלְחָן עֲרוּךְ (סימו תעה ס"א) "וַיִּבְרָךְ הַמּוֹצֵיא וְעַל אֲכִילַת מִצֵּה, וְאַחַר כֵּף יִבְצַע מֵהַשְּׂלִימָה הָעֲלִיּוֹנָה וּמֵהַפְּרוּסָה מִשְׁתִּיָּהוּ בַּיַּחַד, וַיֹּאכְלֵם בְּהִסְבָּה בַּיַּחַד כַּזַּיִת מִכֵּל אֶחָד". וְהִנֵּה הַטַּעַם שֶׁצָּרִיךְ לְאָכַל כַּזַּיִת מֵהַמִּצֵּה הָעֲלִיּוֹנָה וְכַזַּיִת מֵהַמִּצֵּה הַפְּרוּסָה, מִכֵּיוֵן שְׂיִשְׁנָה מִחֻלְקַת בַּפּוֹסְקִים, עַל מָה בָּאָה בְּרַכְתּוֹ 'עַל אֲכִילַת מִצֵּה', הָאֵם עַל הָעֲלִיּוֹנָה אוֹ עַל הַפְּרוּסָה, לְכֵן אוֹכֵל מִשְׁנֵיהֶם. וּבְאִמֻּת שְׂבַמְשֻׁנָה בְּרִירָה (וביאור הלכה ד"ה כזית) תָּמַחַ עַל זֶה וְכַתְּבָה, אֲכַן בְּעֶקֶר הַדְּבָר תִּמּוּחָ מֵאֵד שְׂיִצְטַרֵּךְ הַבּוֹצֵעַ לְאָכַל שְׁתֵּי כַּזַּיִתוֹת, וְזֶה דְּבָר חֲדָשׁ וְלֹא מְצִינוּ בְּשׂוּם מְקוֹם. וְכֵן הַפּוֹסְקִים שֶׁהֲצִרְיָכוּ שְׁלֹשׁ מִצּוֹת לְסֻדֵּר, לֹא הִזְכִּירוּ זֶה זוֹלַת הַרֵא"שׁ וְהַמְּרָדְכִי, וּבִגְמָרָא לֹא נִזְכָּר אֵלָּא כַּזַּיִת. וְצָרִיךְ עֵינָיו. ע"כ. וְכֵן נִהְיָ מוֹפֵת הַדּוֹר הַגָּאוֹן הַחֲזוֹן אִישׁ זְצוּק"ל לְאָכַל כַּזַּיִת אֶחָד, וְאָמַר לְחַג"ח קַנְיָבֶסְקִי שְׁלִיט"א, שֶׁלֹּא מִשּׁוּם שְׂקִשָּׁה לוֹ הָאֲכִילָה עוֹשֶׂה כֵּן, אֵלָּא שְׂלֻדְעֵתוֹ מֵעֶקֶר הַדִּין דֵּי כַּזַּיִת אֶחָד. וְעַל כֵּן פְּנִים, כָּתַב מְרוֹן רַבְּנוּ עוֹבְדֵיָה יוֹסֵף זְצוּק"ל, שְׂאֵנִי עוֹשִׂים כְּדַעַת מְרוֹן הַשֶּׁלְחָן עֲרוּךְ, שֶׁהַבּוֹצֵעַ אוֹכֵל כַּזַּיִת מִזֶּה וְכַזַּיִת מִזֶּה, וְאֵם יֵשׁ מִסְפִּיק מֵהַמִּצּוֹת הַלְלוֹ לְמִסְבִּים, יִתֵּן גַּם לָהֶם כַּזַּיִת מִכֵּל מִצֵּה, אֲבָל כְּשֵׁנוֹתוֹ לְמִסְבִּים מֵהַמִּצּוֹת הָאַחֲרוֹת, אִין הִכְרַח כָּלֵל שְׂיִאכְלוּ שְׁתֵּים, וְדֵי בְּכַזַּיִת אַחַת. מַה גַּם שְׂיִשְׁנֵם אֲנָשִׁים וּבִפְרֻט נָשִׁים שֶׁמְצַטְעָרִים בְּרַבּוּי אֲכִילַת מִצֵּה, וְאִין לְהַחֲמִיר עֲלֵיהֶם בְּחֻסָּם לֹא שׁוּם צָרֵךְ כָּלֵל וְעֶקֶר.

יִתֵּן לְכָל אֶחָד כַּזַּיִת בְּרוּחַ, כְּדֵי שְׂיִבְלַע "כַּזַּיִת" מִצֵּה, חוּץ מֵהַנְּשֹׂאָר בְּשֵׁנִים וּבְחִנְיָכִים. [ה"כַּזַּיִת" הוּא: 27 גָּרַם. וְיִתֵּן לָהֶם 30 גָּרַם].

חוֹלָה אוֹ זָקֵן שֶׁקִּשָּׁה לָהֶם לְאָכַל כַּמּוֹת זֶה, יֵשׁ לְהַקְלֵל לָהֶם שְׂיִאכְלוּ רַק 18 גָּרַם [כְּדַעַת הַר"ף, הַרְמַב"ם וְהַרֵא"שׁ], אִךְ לֹא יִבְרְכוּ הֵם, אֵלָּא יִשְׁמְעוּ מֵאַחַר. (עג)

שְׂקִילַת הַמִּצּוֹת

מִתֵּר לְשַׁקֵּל אֶת הַמִּצֵּה וְהַמְּרוֹר בְּמִשְׁקַל מְכֻנֵּי, כֵּיוֵן שֶׁזֶּה שְׂקִילָה שֶׁל מִצֵּה הַמִּתְתֵּרַת בְּשַׁבַּת יוֹם טוֹב. (עג)

מִשְׁךְ זְמַן הָאֲכִילָה

לְכַתְחֵלָהּ יֹאכֵל אֶת הַמִּצֵּה תוֹךְ 4 דְּקוֹת. וְאֵם קִשָּׂה לוֹ לְאָכַל תוֹךְ זְמַן זֶה, יִקְפִּיד שֶׁלֹּא יִשְׁהָה יוֹתֵר מִשְּׁבַע וְחֻצֵי דְּקוֹת. (חזו"ע סוכות קיב. סו)

בְּלִיעַת הַמִּצֵּה

יִלְעַס אֶת הַמִּצֵּה הַיֵּטֵב, כְּדֵי שְׂיִרְגִישׁ טַעַם מִצֵּה בְּפִיו, וְיִבְלַע מְעַט מְעַט כְּכֵל אֲכִילָה רְגִילָה. וְלֹא יִבְלַע אֶת כָּל ה"כַּזַּיִת" יַחַד, שֶׁזֶּה סִפְנָה וְאִין בָּהּ מִצֵּוָה. וְכֵן פְּסוּקוֹ מְהִר"ל, אֲלֵיָה רַבָּה, זָרַע אֲמֵת, וְשָׂפוֹ דַעַת מְרוֹן וְהַרְמ"א. שֶׁלְּחוֹ גְבוּחָה, מִגּוֹ הַאֲלָף (עוּד) וְכֵן נִהְיָ הַגָּאוֹן הַחֲזוֹן אִישׁ

שלא להכניס את כל הפזיות בפיו בבת אחת, אלא אוכל ובלוע מעט מעט. (תשובות והנהגות לחזון איש, סו, סט) וכן נהגו הגאונים רבי משה פיינשטיין והסטייפלר ועוד. (ולקוי" כרך ג תנד)

וזו לשון מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בספרו מאור ישראל - טבעת המלך (הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ו סוף הלכה א): "ועדותי נאמנה, שפאשר יצא לאור ספרי "חזון עובדיה" מהדורא תנינא בפרוס הפסח בשנת התשנ"א, ויאשר שם נדפסה תשובתי זו במלואה בדרך א' סימו כה, וכבדתי בו את ידידי הגאון הצדיק רבי יהודה צדקה זצ"ל, נפגשתי עמו אחר הפסח, והתחיל לברך אותי בטומוס של ברכות, ואמר עוד, שכל ימיו היה לו סיוט בליל פסח על דבר אכילת המצה בבת אחת, שהיה כמעט נחנק מאכילה זו, בגלל שכן כתבו כמה אחרונים להחמיר (ומהם הרב בן איש חי), ורק כשילמד בעיון תשובתי בענין זה בספר "חזון עובדיה" הנזכר, וראה שהבאתי כמה אחרונים שדחו חומרא זו בשתי ידי, והשיגו על המגן אברהם בזה, נחה דעתו, והפסח הזה שעבר עליו, עבר בשמחה וחדוה פדת וכהלכה. תנצב"ה."

טעם מצה

יאכל את המצה לבדה ללא שום לפתו, כדי שירגיש את טעם המצה. אולם חולה או זקן שקשה לו לאכול את המצה לבדה, רשאי לטבלה במשקה או במרק מעט חם. ואם עדין קשה לו, יפורר את המצה לפרורים דקים ויאכלה. (עא, עב, עג)

יפה שתיקה

לא ידבר עד שיגמר לאכול "פזיות" מצה. ואם דבר, אינו חוזר לברך. וראוי שלא לדבר משעה שברך על המצה עד אחר אכילת המצה והמרור ב"כורך". ואולם דבורים שהם מהענין, מותרים לכתחלה. (סח, קא)

שכח להסב

אכל מצה ושכח להסב, חוזר לאכול שוב בהסבה, אף לא יברך שנית. (סח)

חצות לילה

אחר ולא אכל מצה עד חצות [בג"ד 24:40] יאכל, אף לא יברך "על אכילת מצה". (פא)

אתה עדיין חי, נצל את ההזדמנות שיש לך, לחטוף עוד מצוה ועוד מצוה...

בהגיע ראש חודש ניסן באחד ממחנות העבודה אצל הנצים ימה שמם וזכרם, פנה רב גדול אל יהודי אחד ושאלו: מה עם מצות לחג הפסח? חשב היהודי בלבו, איזה מצות, מי חושב על מצות בזמן נורא שכזה?! לא שייך בכלל! מאיפה נשיג כאן קמח ותנור?! סכנת נפשות. אך למחרת שוב שואל אותו הרב, מה עם המצות לפסח? ואותו יהודי תמה. כאשר ביום השלישי חזרה השאלה על עצמה, הבין היהודי שהרב מתכוון ברצינות לדבריו. שאל: מה כוונתך רבי? אמר לו: הצלחתי לשמור מעט קמח, וצריכים ללוש ולאפות מצות לליל הסדר. אבל רבי היאך נעשה זאת, הרי השמירה כאן קפדנית ביותר ואינה פוסקת לרגע?! אמר לו הרב: השלך על ה' יהבך, נצא בלילה

בהיחבא, במרחק מה מהמחנה נבנה תנור, וכל יום נתקדם מעט. ככה עשו בפחד וחלחלה, עד שכעבור שבוע הסתיימה המלאכה. בלילה שלמחרת, הביאו את הקמה, לשו ואפו מצות. שמחה גדולה אחזה בהם בשעה זו, החביאו את המצות בתוך בגדיהם, וחזרו למקומם בהחבא.

הנורא מכל לא איחר להגיע. לאחר כחצי שעה, הגיעו הגרמנים ימח שמם וזכרם וצעקו בצעקות נוראיות: "וכי אתם חושבים שלא ראינו אתכם, מהר איפה המצות?!" בלב כבד הוציאו את המצות, והגרמנים דרכו עליהם ברגליהם ובעליהם הגסות ורמסום. הרב לקח את הפירורים, ניקה מה שיכל, עד שבקושי הצליח להציל כמות של כזית אחת. כעת פנה ליהודי ואמר לו: אם שנינו נאכל, הרי לא נקיים את המצוה בשלימות, לכן אתה שטרחת על המצה כל כך, בניית את התנור במסירות נפש, מגיע לך שאתה תאכל את המצה.

אולם בהגיע ערב פסח, אמר לו הרב: עלה במוחי רעיון, אני יכול לכוון באכילת המצה יותר ממך, לכן אני אוכל, אבל שכר המצוה בעולם הבא יהיה לך. בליל הסדר לקח הרב את המצה, ולפני שברך עליה, אמר לו היהודי: כיון שהרב הוא זה שאוכל את המצה, הרב גם יזכה בשכר.

עברו ימים, אותו רב נהרג בשואה הי"ד, והיהודי בחסדי ה' ניצל, עלה לארץ ישראל והתחבר לאדמו"ר גדול פה בארץ. בהגיע ראש חודש ניסן, היהודי ישן על מיטתו והנה חלום, הוא רואה את הרב שאפה אתו את המצות, בא ומתחנן אליו: תמחל לי על שכר המצוה של אכילת המצה, ואף שכבר מחלת לי אז, אך המחילה לא היתה בלב שלם כל כך, לכך לא רוצים לתת לי בשמים את השכר העצום. משהתעורר היהודי משנתו, אמר בלבו - 'חלומות שווא ידברו'. למחרת שוב בא אליו הרב בחלומו ואמר לו: בבקשה ממך, תמחל לי בלב שלם, איני בא להתל בך, תדע שהשכר על מצוה זו לבדה עצום מאוד מאוד, בן אנוש אינו יכול להבין זאת.

הלך היהודי בבוקר אצל האדמו"ר וסיפר לו את כל המעשה מתחילתו ועד סופו. ענה לו האדמו"ר: כדי שהמחילה שלך תהיה בלב שלם, תלך לבית הכנסת, תפתח את ההיכל, תכניס ראשך בין ספרי התורה, ותתחיל לשחזר את כל המעשה, איך שהרב אמר לך, עוד מעט פסח, וביקש ממך לבנות תנור... את כל התהליך של הבניה... איך הגרמנים צועקים... ואיך הוא אוסף את הפירורים... ואיך אתה אומר לו שיקבל הוא את השכר, ואז תאמר זאת שוב בלב שלם. עשה היהודי כדברי הרב, הלך לבית הכנסת, פתח את ארון הקודש, ובכל קטע ששחזר לעצמו, נזכר בכל הקושי שהיה אז מנת חלקו, ובכה... ובכה... ולבסוף אמר שהוא מוותר לו בלב שלם על שכר המצוה.

באותו לילה בא אליו הרב בחלום, שמח ולבוש בגדים לבנים ויפים, אמר לו: אתה לא יכול לתאר איזה שכר עצום מקבלים בעולם הבא רק עבור אכילת מצה בלבד! והוסיף: דע לך, אני כבר איני יכול לעשות עוד מצוות, ואילו אתה עדיין חי, חטוף ואכול חטוף ושתה... נצל את ההזדמנות שיש לך, וחטוף עוד מצוה, עוד חסד, עוד

שיעור תורה...

הגאון רבי דוד לוריא סיפר על הגאון מוילנא, שכמה רגעים קודם צאת נפשו הקדושה לשיבה של מעלה, אחז בציציותיו ובכה ואמר: כמה קשה להיפרד מן העולם הזה, עולם המעשה, שעל ידי מצוה קלה של ציצית, זוכה אדם לראות פני שכינה, ואיה איפה אפשר למצוא מצוה כזאת בעולם הבא?! (תולדות הפוסקים עמוד כו)

מָרוֹר

טבול בַּחֲרֹסֶת

יקח "בַּאִיִּת" [27 גרס] מָרוֹר [חֲסָה], וַיִּטְבְּלוּ בַּחֲרֹסֶת, אֲדָם לֹא יִשְׁהוּ בְּתוֹכָהּ, שְׁלֹא יִתְבַטַּל טַעְמוֹ, וַיִּנְעַר אֶת הַחֲרֹסֶת מֵעֲלָיו. [ולא כַּאֲתֵם הָאוֹכְלִים אֶת הַמָּרוֹר עִם הַרְבֵּה חֲרֹסֶת, וַיִּמְבְּטִים לְגַמְרֵי מִצּוֹת מָרוֹר, שֶׁהָרִי אֵינֶם מְרַגִּישִׁים אֶת טַעְמוֹ.] וַיִּכְוֶן לְצֵאתָּ וְיָדִי חוֹבֵת מִצּוֹת אֲכִילַת מָרוֹר, וַיִּבְרַךְ "עַל אֲכִילַת מָרוֹר", וַיֹּאכְלֵנוּ בְּלֹא הַסְּבָה. (פס) (ט)

בורא פרי האדמה – אין מברכים על המרור "בורא פרי האדמה", מאחר וברכנו על הכרפס ופטרנו את המרור. ואף אם נצא בינתיים לחוץ, שבדיני ברכות, היציאה נחשבת כהסח הדעת ומצריכה ברכה שוב, כאן אין צריך לברך. שכן שחיבים מן הדיו לאכל מרור, הרי זה כמאכל הבא מחמת הסעודה שאין מברכים עליו, כי נפטר בברכת "המוציא". (וצט)

חֲרֹסֶת

תקנו חז"ל לעשות חרסת זכר לטיט שהשתעבדו בו ישראל למצרים, ולכן מנהג ישראל קדושים לעשות חרסת עבה פטיט, כמו שכתב הרמ"א (סימן תעג ס"ה): המנהג לעשותה מפרות שנמשלו בהם ישראל: תמרים, רמונים, תאנים, תפוחים, אגוזים, שקדים ועוד. וערב בהם תבליו שלא נטחן היטב, כדי שיהא בה גם זכר לתבן. (רמב"ם) ויתן מעט יין אדם מתוק סמוך לטבול בחרסת, זכר לדם. (טור ועוד)

זְכָר לְרִכּוּשׁ גָּדוֹל

שאל פעם הגאון רבי יוסף בער מברסק את בנו הגאון רבי חיים, בילדותו, בשעת הסבה של פסח, מה טעם אנו עושים בסדר ליל פסח זכר למה שמרו המצרים את חיי אבותינו באכילת מרור, וכן עושים זכר לטיט באכילת חרסת, ואלו זכר לרכוש הגדול שהוציאו ישראל ממצרים אין אנו עושים? ויען רבי חיים: הטיט והמרור לא פסקו עדן מאתנו, לכן באפשרותנו לעשות להם זכר. ואלו הרכוש הגדול לא נשתיר ממנו מאומה, כי חלף הלך לו. [ואמנם עין בשלחן ערוך (סימן תעב) שכתב, שיסדר שלחנו בכלים נאים כיד ה' הטובה עליו. ובדרשות מהרי"ל כתב, שיש לתת על השלחן גם כלי כסף וזהב הממשכנים אצלו מן הגויים, לשמח על כל פנים בראיתם. ואפשר שזה זכר לרכוש הגדול שננטלו ממצרים]. (חזו"ע הגדה של פסח עמוד יא)

חרסת – סילון

מנהג בני בבל לעשות חרסת מתמרים לְבַד, ומרתחים ומסננים אותם עד שנעשה כמו דבש, ומערבים בהם אגוזים ושקדים טחונים. וגם כשחל פסח בשבת, מותר לתת את האגוזים לתוך הסילון בשבת. (סימן שיט סי"ז, שכא סט"ז. חזו"ע שבת ד רלו. ועיין עמ' צז)

חצות לילה

אחר ולא אכל מרור עד חצות [24:40 בערך] – יאכל, אך לא יברך "על אכילת מרור". (ק)

כורד

מצה, מרור וחרסת

יקח "כזית" [27 גרס] מהמצה התחתונה שנשארה בקערה, וכורכה עם "כזית" מרור, ויטבלם בחרסת ולא ישם בתוכה, ואין צריך לנער החרסת. ואומר: "זכר למקדש...", ויאכלם בהסבה. ואם שכח להסב וקשה לו לאכל שוב, יצא. (ק, קא)

הטעם שב'כורד' אין צריך לנער מהחרסת, כי מאחר ואינו משהה אלא מטבל בלבד, באמת לא נאבד טעם המרור. ומה שבאכילת ה'מרור' צריך לנער, משום ששם החמירו כי אכילת המרור היא מהדיו, אבל 'כורד' הוא רק לזכר בלבד, ולא החמירו. (קא)

זכר למקדש

אם קשה לו מעט לאכל כורד פנ"ל, די שיקח 18 גרם מצה ו-18 גרם מרור, ויטבל בחרסת ויאכל. ואם גם זה קשה לו, די שיקח חתיכה קטנה מאד של מצה ומרור, ויטבל בחרסת ויאכל. ואם קשה לו מאד, רשאי לוותר על הכורד, ולא יצער עצמו, כי אין זה אלא לזכר בלבד. (קב)

פשוט שאם לא מספיק לכול המסובים מהמצה התחתונה, יקח מהמצות המוכנות לו מקדם, וכנזכר לעיל ב'מוציא מצה'. וכו' יעשה ב'אפיקומן' כדלהלן. (קח)

שלחן עורד

משתה ושמחה

יערף שלחנו ויסעד לבו בשמחה, כי ה' הטובה עליו. והחכם עיניו בראשו לבל ימלא כרסו, כדי שיאכל לבסוף את האפיקומן בתאבון, ולא באכילה גסה. (קג)

ומאידך, יש לשים לב שבעלת הבית טרחה כל כך, והכינה מטעמים חשובים ותבשילים מיוחדים, מינים ממינים שונים, לכבוד הלילה הגדול, הקדוש והשמח הזה, וישנם שממלאים

כָּרָסָם בְּעוֹד וְעוֹד מִצּוֹת, כּוֹרֵד וְחֹרֶסֶת, וּכְשִׁמְגוּיֵעִים לְ"שִׁלְחוּ עוֹרֶד", כָּבֵר אִין לְהֵם מְקוּם, וּבְקִשֵׁי טוֹעֲמִים מִשָּׁהוּ, אִם כּוֹ לְמִי טְרַחַח הָאִשָּׁה כָּל כָּד? יוֹמֵי הַתִּיר לְצַעְרָהּ? עַל כּוֹ, הַנִּכּוֹן בְּכָל הַמְצוּוֹת הַנ"ל לְאָכַל כְּשֶׁעוֹר שֶׁקָּבְעוּ חַז"ל, וּבְכָד יִשָּׂאֵר לוֹ מְקוּם לְסַעֲוֹדַת הַחַג בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לְבָב.

לְהַתְעַנֵּג וּלְהַתְפַּנֵּק

בְּסֵפֶר "מַגִּיד מִיִּשְׂרָאֵל" (פֶּרֶשֶׁת וִיקָחֵל) כָּתַב מְרוֹן רֵבֶנּוּ יוֹסֵף קֶאֱרוֹ זצ"ל מָה שֶׁאָמַר לוֹ הַמְלַאֲךְ הַמַּגִּיד, כְּדִלְהַלֵּן: "אוֹר י"ג לְאֶדְרֵה הַשָּׁנָי, הֵלֵא לָךְ לְדַעַת, כִּי בַיּוֹמֵי הַפְּרוּרִים וּבְלִיל פֶּסַח מִתֵּר לְשִׁתּוֹת כָּל יוֹן שִׁירְצָה הָאֲדָם וּלְהַתְעַנֵּג וּלְהַתְפַּנֵּק. וּמִפְּנֵי שֶׁהֵיִצֵּר הָרַע [סְמָאֵל וְחוּיָא בִישָׁא] דָּרְכוּ לְהַכְנִיס שְׂמֵחָה בְּלָבוֹת בְּנֵי אֲדָם וְלַתֵּת בְּלִבָּם לְאָכַל וּלְשִׁתּוֹת, וְאַחַר כָּד עוֹלָה וּמְסֻטִי, וְזֶהוּ סוּד הַתְעַנִּית שְׂמִתְעַנִּים בִּי"ג בְּאֶדְרֵה, וְהוּא לְהַכְנִיעַ כְּחוֹ מְלַהֲשֻׁטִי, וְזֶהוּ סוּד גַּם כּוֹן שְׂמִתְעַנִּים הַבְּכוֹרוֹת וְהָאִיסְטֻטְנִיסִים וּקְצַת בְּנֵי אֲדָם אַחֲרֵים בְּעָרֵב פֶּסַח, וְהַטַּעַם מִפְּנֵי שִׁישְׂרָאֵל חִיָּבִים לְשִׁתּוֹת אֲרַבַּע כּוֹסוֹת בְּלִיל פֶּסַח, וְכִדִּי שְׁלֵא יִשְׁטִינוּ עֲלֵיהֶם, נוֹהֲגִים לְהַתְעַנּוֹת בְּעָרֵב פֶּסַח לְהַכְנִיעַ כְּחֵם. וְלַהוֹרוֹת כְּשִׁישְׂרָאֵל שְׂמִחִים וְשׂוֹתִים בְּיָמִים אֵלוּ, אִינוּ חֵס וְשְׁלוֹם לְהַשְׁלִים תְּאֻוֹת הֵיִצֵּר הָרַע, אֶלֵא לְעַבּוֹדַת כּוֹנְנֵה, שְׁהִירֵי הֵם מְקַדִּימִים לְהַתְעַנּוֹת קֹדֶם לְכוֹן לְהַכְנִיעַ תְּאֻוֹת הֵיִצֵּר הָרַע. ע"כ.

מְרוֹר, כּוֹרֵד, שִׁלְחוּ עוֹרֶד

הַצַּדִּיק רַבִּי נַחְמוֹן מְבַרְסֵלֵב זצ"ל הִיָּה אֶחָד מֵעַנְקֵי הַמַּחְשָׁבָה בַּחֲסִידוּת. דְּבָרֵי תוֹרָתוֹ עֲמָקִים וְנִשְׁגָּבִים, מִיִּסְדִּים עַל אֲדָנֵי תוֹרַת הַקְּבָלָה. מְעַטִּים יִרְדוּ לְסוֹף דַּעַתוֹ. יוֹם אֶחָד פָּנָה וְאָמַר לְחֲסִידָיו: "אֵינְכֶם מְבִינִים אֶת דְּבָרֵי תוֹרָתִי - נִיחָא, מֵהִיּוֹם אֲתַחִיל לְסַפֵּר מְעֻשִׁיּוֹת..." וְסִפְרוֹ הָיוּ לְשֵׁם דְּבָר. וְהִנֵּה אֶחָד מֵהֶם.

פַּעַם יָצָא צָמֵד רַעִים לְמַסַּע בְּעוֹלָם, לְתוֹר אֲרָצוֹת וּלְרֵאוֹת נִסִּים וְנִפְלְאוֹת. הָאֶחָד יְהוּדִי, וְהָאֲחֵר גּוֹי. וְיְהוּדִי שְׂמַעְיָנִי בְּרֵאִית עוֹלָם! וְהוּא בּוֹחֵר בְּנִכְרִי כְּחֵבֵר לְמַסַּע, נִתֵּן לְשַׁעַר מִדַּת יְהוּדוּתוֹ, וְדִבְקוּתוֹ בַּמְצוּוֹת... עָבְרוּ מַעִיר לַעִיר, מִמְּחוּז לְמְחוּז, מֵאֲרָץ לְאֲרָץ, וְכִסְפָּם אֶזֶל. הַשְּׂכִירוֹ עֲצָמָם לְעַבּוֹדוֹת מְזוֹדְמָנוּת, חָיו מִן הַיָּד אֶל הַפֶּה וְהַמְשִׁיכוֹ בְּמַסַּעַם.

הַגִּיעוּ לַעִיר אַחַת, עָבְרוּ בְּרוּחַב הַיְּהוּדִים, וְרִיחַ נִפְלֵא עָלָה בְּאַפָּם. נִיחּוּחַ מִצּוֹת נְאֻפוֹת, נִיחּוּחַ בְּשׂוֹר מִתְבַּשֵּׁל, נִיחּוּחַ דְּגִים וּמִיָּנִי מַעֲדָנִים. נִזְכַּר הַיְּהוּדִי וְאָמַר: "הוֹ עָרֵב פֶּסַח הַיּוֹם! הָאֵחָ, כִּיֵּצֵד פֶּרַח הַדְּבָר מְזַכְרוֹנֵי הַיּוֹם נֹאכַל סַעֲוִדָה כְּהַלְכָתָה!"

"פֶּסַח" תַּמָּה הַגּוֹי. "פֶּסַח זֶה, מֵהוּז?" "חַג גְּדוֹל הוּא לָנוּ, הַיְּהוּדִים", הִסְבִּיר לוֹ. "בְּלִילָה זֶה מְסַבִּים אָנוּ כְּבָנֵי מְלָכִים, אוֹכְלִים מַעֲדָנִים וּמְצַהֲרִים: כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וּיְכוֹל, כָּל מִי שְׂרָעַב, יָבוֹא וְיֹאכַל!" בְּרָקוּ עֵינֵי הַגּוֹי. מָזָה יָמִים רַבִּים לֹא בָּאָה אֶל פִּיהֶם סַעֲוִדָה כְּהַלְכָתָה!

אָמַר לוֹ חֲבָרוֹ הַיְּהוּדִי: "הַנְּנִי וְאֶלְמַדָּד מַעַט מִמְּנֵהֲגֵי הַיְּהוּדִים בְּפֶסַח, וּבְעָרֵב נִכְנָס יְהוּדִי לְבֵית הַכְּנָסֶת. אִין עֲלִיד אֶלֵא לְהַבִּיט בְּסַדּוֹר וּלְמַלְמֵל בְּשִׁפְתָיִךְ. קוּם כְּשִׁפְלָם יְקוּמוּ, שֵׁב כְּשִׁפְלָם יִשְׁבוּ. הַיְּהוּדִים רַחֲמָנִים הֵם, וְיִזְמִינוּדָּ כְּאוֹרַח לְלִיל הַסְּדָר!" לְמַד אוֹתוֹ

כיצד עושים 'קדוש' ונוטלים ידים, והסביר לו מהי "הסבה על צד שמאל".

בערב נכנסו לבית הכנסת. הטיל היהודי פתח את הסדור לפניו ולפני חברו. קמו כשכלם עמדו, התישבו כשכלם ישבו, ובסיום התפלה הזמין אחד את הטיל היהודי להיות אורחו לליל הסדר, ואדם אחר הזמין את הגוי, בהיותו בטוח שגם הוא יהודי.

הגוי, שנשא עיניו אל הסעודה הדשנה, לא אכל כל היום בלוי. שמח כשהתפלה הסתיימה והלך עם מארחו בלב מתרונו משמחה. בתחלה שתנו כוס יין. זכר, שזהו הקדוש שלמדוהו. לאחריו נטלו ידים, אבל במקום סעודה הושיטו לו קמצוץ כרפס טובל בחמץ... אכל, והמתין. ואז התחילו לומר את ההגדה בקול מתרונו, וקרבו התרונו בהמית רעב... הילדים שרו "מה נשתנה", הכל אמרו "עבדים היינו", שרו "והיא שעמדה", אמרו ואמרו ואמרו... סבלנותו עמדה לפקע, אבל מה בידו לעשות? כלום יקום ויצא - לאן, אל החשד, אל הרחוב? שם, ודאי ישאר רעב... התאזר בסבלנות והתחזה כאומר יחד עם כלם. סוף סוף, הגיע הרגע המיחל. הרימו את הכוסות, המשיכו לומר משהו, ושתו את הכוס השניה בהסבה. נטלו ידים בשנית והושיטו לו מין מאפה דקיק ונקשה - חתיכת מצה... כסס אותה בשניו וחשב בלבו: "אעבר גם את זה". הנה מגיע תור המעדנים. עוד מעט יבוא הפצוי על כל הסבל הרב, על הצפיה הממשכת!

ואז הגישו לו מלוא הכף ירק לבן מגרר. נטלו ברעבתנות ומלא בו את פיו - וחש כיצד נשימתו משתנתה, גרונו לוחט. דמעות הציפו את עיניו, היתה זו חזרת חריפה מאד [כריין] - "מרור". זה כבר עבר כל גבול. מיד פלט הכל, קם מתנווד וצעק: "יהודים ארורים! לאחר כל ענייני הסדר עוד מלעיטים אתם במאכלים כה מרים!" קלל וגדף ויצא את הבית בטריקת דלת לנכח עיניהם המשתאות של המסבים. פנה לבית הכנסת החשוך והמתין לחברו, לקבל בפניו ולהוכיחו על עצתו הרעה.

החבר הגיע לאחר שעה ארבה, שבע ומדשו ענג מהאכילה והשתיה, ושאל את הטיל הגוי כיצד עבר עליו ליל הסדר. "כיצד עבר?! המעז אתה לשאל! הלוא בעצמך חוית! השביעוני במרורים, הרווני לענה! שעה שלמה אומרים ואומרים, ולבסוף גודשים אותך מרור! קמתי ועזבתי בטריקת דלת!"

נד לו היהודי, ואמר: "אוי לך, שוטה שכמוך! כל זאת עברת, וכשהגיעה הארוחה המשביעה - נטשת? לו הית סבלן יותר, לו המתנת עוד רגע קט, היו מגיעים כל המעדנים והיו מפצים אותך במאכלים ערבים!"

כך הדבר גם בהתקרבות ליהדות. בתחלה "אומרים ואומרים", שומעים הרצאות, חוים את הסמינר, מתבשמים מ"כוס יין" אחת ושניה, משבת נעלה או מתפלות הימים הנוראים. ואז מבקש האדם לקבל על עצמו על תורה ומצוות, להכניס אל "הסעודה", ולפתע - מרור... קשה היא ההתחלה. "כל ההתחלות קשות", אומרים חז"ל. בא משבר, מצב רוח קודר ונסיגה. אם יקום עתה "וישבר את הכלים" - דומה יהיה

לְאוֹתוֹ טֵיִל נִכְרִי...

יֶאֱרִיד אִף, יִתְאַזֵּר בְּסִבְלָנוֹת, וְאִז תְּבוֹא "סְעוּדַת הַחֵג", כָּל הַעֲנֵג, הָאוֹר וְהַזָּהָר, הַשְּׁלוּחַ וְהַשְּׁלֵמוֹת הַרוֹחֲנִית הַעֲלֵאִית! ("מעייין המועד" - הגדה של פסח עמוד שיז)

אכילת צלי

מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ לְאָכַל בְּשֵׁר בְּהֵמָה אוֹ עוֹף צְלִי בְלִיל פֶּסַח, אוֹכְלִים. מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֵא לְאָכַל, אִין אוֹכְלִים. וּכְשֶׁהֲזָרַע שְׁמֵנָח בַּקְּעָרָה הוּא צְלִי, אָסוּר לְאָכְלוֹ בְּכָל מְקוֹם. אָבֵל אִם הוּא מְבַשֵּׁל, מִתֵּר לְאָכְלוֹ, וְיִזְהָרוּ שְׁלֵא לְהִזְכִּיר עֲלֵיו שֵׁם פֶּסַח כָּלֵל. (קג)

מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֵא לְאָכַל צְלִי בְלִיל פֶּסַח, מִתֵּרִים לְאָכַל צְלִי שְׁאַחַר כֶּף בְּשְׁלוּהוֹ, וְכֵן מִתֵּרִים בְּבִשָּׂר שְׁטוּגְנוּהוּ בְשֵׁמוֹ, שְׁכָל אֵלוֹ אִין שֵׁם צְלִי עֲלֵיהֶם. וְהוּא הַדִּין לְבִשָּׂר שְׁצֻלוּהוּ בַתְּבִנִית בַּתְּנוּרָה עִם עֲגֻבָּנוֹת וּבְצֵל, הָרִיחוּ מִתֵּר בְּאֲכִילָה, שְׁפִיּוֹן שְׁהִירָקוֹת מִפְרִישִׁים מִים, אִין שֵׁם צְלִי עֲלָיו. אוּלַם אִם הִנִּיחוּ אֶת הַבִּשָּׂר לְבִדּוֹ בְּסִיר אוֹ בַתְּבִנִית, הָרִי זֶה נֶחֱשֵׁב צְלִי קָדֵר, וְלֹא יֵאָכְלוּהוּ. (קד)

זריז ונשכר

יִזְדָּרוּ מְעַט בְּסְעוּדָה כְּדֵי לְהַסְפִּיק לוֹמַר אֶת הַהֲלֵל קִדְּם חֲצוֹת [בְּעֶרְךָ 24:40] בְּנַחַת. וּבְאַמִּירָתוֹ יִתְבּוֹנֵן בְּהַשְׁנַחְתּוֹ שֶׁל בּוֹרָא עוֹלָם עֲלֵינוּ בְּכָל צַעַד וְשַׁעַל. (קיד, קכד)

צפון

אפיקומן

בְּגִמְרַת הַסְּעוּדָה אוֹכְלִים כְּזֵית מִהַמְצָה שְׁחֻצָה אוֹתָהּ בְּיַחַץ' וְהִנִּיחָה בְּמִפְּהָ, וְהוּא הַנְּקָרָא: "אֶפִּיקוֹמֹן". וְקִדְּם שְׂיֵאֲכַל, יֹאמַר: "זָכַר לְקִרְבוֹ פֶּסַח הַנֶּאֱכַל עַל הַשֶּׁבַע", וְיֵאֲכַל בְּהַסְבָּה. וְאִם שָׁכַח לְהַסְבֵּי, וְקוּשָׁה לוֹ לְאָכַל שְׁנֵית, יִצָּא. (קו, קח)

יֵשׁ מַחְמִירִים לְאָכַל "שְׁנֵי כְּזֵיתִים", אַחַת זָכַר לְקִרְבוֹ פֶּסַח, וְכֵזֵית שְׁנֵי זָכַר לַמְצָה הַנֶּאֱכַלְתָּ עִמּוֹ. וְדִי לְאָכַל 36 גֵּרָם, כִּי בְּלֹא הַכִּי לְשִׁיטַת הַרִי"ף, הַרְמַבְּ"ם וְהַרֵא"ש, הַכְּזֵית הוּא: 18 גֵּרָם. (קי)

באור "אפיקומן" - בְּמִשְׁנֵה (פסחים קיט ע"ב) אָמְרוּ: "אִין מִפְטִירִים אַחַר הַפֶּסַח אֶפִּיקוֹמֹן". וּפְרָשׁוֹ בְּגִמְרָא, שְׁכַשְׁמִסְיָמִים אֶת הַסְּעֻדָה, אִין אוֹמְרִים הוֹצִיאוּ וְהִבִּיאוּ מִינֵי מִתִּיקָה, כְּדָרְךְ שְׂרִיגִילִים בְּשֵׂאָר יָמוֹת הַשָּׁנָה לְהִבְיָא קְנוּחִים לְאַחַר הַסְּעֻדָה.

אוֹכַל אֶת הָאֶפִּיקוֹמֹן לְבִדּוֹ לֹלֵא שׁוּם לְפָתָן. וְאִם הָיָה שְׁבַע כָּף עַד שְׁקָץ בְּאֲכִילָתוֹ, לֹא יִצָּא יְדֵי חוּבָה, שְׁאֲכִילָה גְּסָה אֵינָה אֲכִילָה. (קיז)

זמן האכילה

יאכל את האפיקומן קדם חצות [24:40 בערף]. ואם אכל אחר חצות, יצא. (קט)

שכח לאכל אפיקומן

שכח לאכל אפיקומן, ונזכר אחר מים אחרונים או שאמר 'בואו ונברך', יאכלהו מיד בלי ברכת "המוציא". ואם התחיל ברכת המזון, יסיים את הברכה, ולא ישתה כוס שלישי, אלא יטל ידיו [ולא יברך על הנטילה אם אוכל רק כזית], יברך "המוציא" ויאכל, ויברך שוב ברכת המזון, וישתה כוס שלישי. ואם נזכר אחר ששתה כוס שלישי, אפלו נזכר במושב הלילה [אם לא אכל עוד מהמצה השמורה בתוך הסעודה, שאז זה נחשב לו כאפיקומן], יטל ידיו, יאכל, ויברך ברכת המזון בלי כוס. (קי)

אכילה ושתיה אחר האפיקומן

אסור לאכל אחר האפיקומן כלום, כדי שישאר טעם המצה בפיו. ואם טעה ואכל ועדין לא ברך ברכת המזון, חוזר ואוכל אפיקומן. ומתיר לשתות אחר האפיקומן, תה או קפה וכל משקה שאינו משכר, וכן בין כוס שלישי לרביעי, מתיר, וכל שכר לאחר הסדר. ובגני אשכנז מחמירים בזה, אלא אם כן נשאר אחר הסדר ללמוד ולספר ביציאת מצרים, שרשאי לשתות לצורך למודו. (קיב)

ברך

כוס ברכת המזון

יטל ידיו למים אחרונים. ישטף את הכוס מבחוץ וישפשוף מבפנים, יתן בו יין, ויאחזהו ביד ימין, ויברך עליו ברכת המזון. וטוב שיגביהנו מעל השלחן טפח [8 ס"מ], ולפחות בברכה הראשונה, ולאחר מכן יאחז בו כשהוא על השלחן. (קיד. שו"ת שיבת ציון להגאון רבי בן ציון מוצפי שליט"א חלק א עמוד רצג)

יעלה ויבוא

ישים לב לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון. ואם טעה ולא אמר, אם נזכר כשאמר 'ברוך אתה ה', קדם ששים 'בונה ירושלים', יאמר 'למדני חקיד', שיראה כאומר פסוק, ויחזר לומר 'יעלה ויבוא'. ואם נזכר אחר שחתם 'בונה ירושלים', יאמר בשם ומלכות: "ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, אשר נתן [בשבת: שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית] ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה, את יום חג המצות הזה, את יום טוב מקרא קדש הזה, ברוך אתה ה', מקדש [בשבת: השבת] ישראל והזמנים". והוא הדין אם התחיל ברכה רביעית ואמר 'ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם' ונזכר קדם שאמר 'לעד האל אבינו...', שיאמר שם את הנסח הקודם 'אשר נתן...! אף אם נזכר אחר שאמר תבת 'לעד' בלבד, חוזר לתחלת ברכת המזון. והוא הדין בכל זה באשה ששכחה. (סימן קפח ס"ו. קטז)

בגמר ברכת המזון, מברך 'הגפן' ושותה בהסבה. ואם לא הסב, חוזר ושותה. (קטז)

ההל

בשמחה ובהתלהבות

מוזג כוס רביעי, ונגביהנו כדי לומר עליו את ההלל. ואם קשה לו להגביהו בכל ההלל, ישתדל להגביהו לפחות בסופו בברכת 'יהלוד'.

יש לעורר את המסבים לומר את ההלל בנחת, בשמחה ובהתלהבות, ולא כשהם חוטפים המלים וממהרים מחמת עיפותם. ויכון בהלל להודות לה' יתברך על נסיו ונפלאותיו וטובותיו שעושה עמנו בכל עת בכל השנה כלה, וכמו כן יודה וישמח על הגאולה העתידה להיות ממש בקרוב בקרוב בעזרת השם יתברך. (ק"ו)

"שובה ה' את שבינו כאפיקים בנגב"

הגאולה תבוא בפתאומיות, "ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים", "אם יתמהמה חכה לו, כי בוא יבוא, לא יאחר". כשטפון פתאומי בערוצי הנגב. אבל לאמתו של דבר, אין שטפון זה פתאומי. אמנם מפתיע הוא את יושבי הנגב, הוא תוצאה של ירידת גשמים בהרי המדבר, והמים נקוו וזרמו עד שהגיעו לנגב ושטפוהו. כך אף בענין הגאולה, אמר החפץ חיים זצ"ל. משל למה הדבר דומה, למלך שקצף על בנו וגזר עליו חמש שנות גלות במחוז מרחק, שהנסיעה אליו ארכה חדשים אחדים בדרכים משבשות, רציפות עליות ומורדות. שנה אחר שנה חלפה, המלך נחם על גזרתו והתנגע לבנו, אך דבר המלך אין להשיב. ברם, המלך התבונן וראה שגם ככלות חמש השנים יטלטל בנו חדשים ארכים בדרך מפרכת עד בואו לעיר המלוכה. מה עשה, צוה וסללו מסלה רחבה וכבושה, סתתו הרים ומלאו גאיות והכינו מרכבה מרפדת, ותחנות בדרך, בהם יחליפו סוסים יגעים בסוסים רעננים, כדי שבהגיע המועד יוכל לבוא בזמן קצר ובנוחות מרבה. כל המלאכה הפכירה נעשתה בעוד בן המלך בגלות, ובלא שיודע מאימה אודות התכונה הקדחתנית הנעשית בגנו.

כך הוא גם בענין הגאולה. אין לנו משג אלו הכנות נרקמות כדי שבהגיע העת "בוא יבוא, לא יאחר", ופתאום יבוא, כאפיקים בנגב! אין לנו משג אלו הכנות נעשות במרום. אך זאת ידענו: משך שנות אלפים היתה הארץ שוממת, בנס: "כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה, ואשר היתה נושבת מעולם, והיא חרבה כמוה. כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אמה ולשון. וכלם משתדלים לישובה, ואין לאל ידם" (רמב"ן ויקרא כו טז). ולפתע, לפני כמאה שנה החל הפל פורח: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעם ישראל, כי קרבו לבוא" (ויחזקאל לו ח) - אין לך קץ מגלה מזה! ואז, נתבשרנו שיהיה שלב נוסף בקרוב הקץ, התקבצות הגליות לארץ ישראל, ולפיכך קבעו ברפת קבוצ גליות לאחר ברפת השנים. וכשסללו את מסלת הברזל לירושלים, לפני כמאה שנה, אמר השרף מברייסק זצ"ל, בשם המדרש, שסלילת דרכים בארץ ישראל מבשרת התקרבות הגאולה - הביטו וראו את קדחת סלילת הכבישים ורשת המחלפים, ותבחינו כמה קרובה הגאולה! ("מעייני המועד" - הגדה של

מצוה בשלשה

מצוה שיהיו בהלל שלשה אנשים, כדי שהגדול שבהם יאמר: 'הודו לה' כי טוב', והשנים יענו: 'כי לעולם חסדו', וכן יעשו בשאר הפסוקים של 'כי לעולם חסדו'.
ואם אין לו שלשה אנשים, יאמר לאשתו ובניו הקטנים, והם יענו לו. (קכג)

ברכה אחרונה

שונה כוס רביעי בהסבה, ולא מברך עליו 'בורא פרי הגפן', ולבני אשכנז מברך. וישתדל לשתות רביעית [80 גרס] בבת אחת, כדי לברך ברכה אחרונה 'על הגפן ועל פרי הגפן'. ואולם, אם כבר שתה רביעית יין בכוס השלישי שעל ברפת המזון, די שישתה עתה רב רביעית [41 גרס], כי בלאו הכי יש לו חיוב לברך ברכה אחרונה על הכוס השלישי.

כן מבאר בשלחן ערוך (סימן קצ"ט): "שעור שתנית יין להתחייב בברכה אחרונה, יש ספק אם די בכזית [27 גרס] או ברביעית, לךך יזהר תמיד לשתות או פחות מכזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק, וכאן אי אפשר לשתות פחות מכזית, כי כל דבר שצריך כוס, צריך לשתות ממנו לפחות כמלא לוגמיו שהוא רב רביעית [41 גרס], לךך ישתה רביעית שלם". עכ"ל.

אם שכח להסב, חוזר לשתות בהסבה. ואם נשאר לו מעט יין בכוס, ימלאנו וישתה ולא יברך 'בורא פרי הגפן', אף אם לא נשאר לו יין בכוס, ימלאנו ויברך וישתה בהסבה. (קכה)

חצות לילה

לכתחלה יסיים את קריאת ההלל עם שתית הכוס הרביעי קדם זמן חצות [24:40 בערך]. ומכל מקום גם אם התאחר עד אחר חצות, רשאי לחתם ברפת 'יהללוד' בשם ה'. ולמנהג אשכנז שמברכים 'הגפן' על כוס רביעי, אם הגיע חצות, לא יברכו. (פרי מגדים, דרך החיים. קכד)

נרצה

שירה והודיה

יגיל וישמח בזכות הגדולה שזכהו בורא עולם, לקיים את מצוות הלילה הקדוש הזה. וטוב לשיר עם בני ביתו המסבים על שלחנו בשמחה וחדוה את השירים, "חד גדאי", ו"אחד מי יודע". וירצה ה' פעלו, ויתהי משפחתו שלמה מעם ה'. (קכו)

שיר השירים

בסיום ליל הסדר, מנהג טוב וחשוב לומר "שיר השירים" שהוא קדש קדשים, ויאמרו בגנון ובנעימה מלה במלה בנחת.

בספר הליכות שלמה (עמוד שיו) מספר על הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל: לאחר גמר עריכת הסדר שרו מעט שירת "חסל סדור פסח, ולשנה הבאה בירושלים הבנויה", ואחר כך פרש רבנו לחדרו לאמירת "שיר השירים". [ובדרך אגב, כך ספר לי גם אחד מבאי ביתו של מרו רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל שפאשר זכה שנה אחת לשהות במחיצתו של מרו בליל הסדר, אזי בגמר הסדר, פרש מרו לחדר למודו וקרא שם "שיר השירים" בנעימה קדושה.] ויצו שהיה חביב על רבנו למוד ספר שיר השירים עם פרוש רש"י המרומם את הנפש ומעורר כסופי הגאולה, ותקופה מסוימת אף קבע בו למוד בחברותא מדי ליל שבת קדש. וארע פעם בשנות אברכותו שנודע לרבנו שנדפס באור על ספר שיר השירים, שמתברר אם כי היה שומר תורה ומצוות וירא שמים, שנה ולא השכיל לעמוד על תכונתו וקדשתו של שיר השירים, וכמוכן היה זה לו למוקה ולמכשול. ונחרד רבנו ביותר, ועל אף שלא היה עמו בקשרי הכרות, עלה לביתו ובשיחה ארכה פתח לפניו בחכמתו צהר להבין לפי השגתו תכן ספר קדש קדשים זה על פי המסור לנו מחז"ל, ולא זו רבנו משם עד שהבין אותו מחבר את המטל עליו, וקיס וקבל בלב שלם ובשמחה לשמע דברי חכמים ונגז את ספרו גניזת עולם. ע"כ.

עד שתחטפנו שנה

כתב מרו בשלחן ערוך (סימן תפא ס"ב): **"חייב אדם לעסק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שנה"**. ומכל מקום כל זה בתנאי שהוא מרגיש בעצמו שנשאר ערני ועוסק בתורה בשמחה, אבל אם הוא עניו ומצטער מזה, בודאי שאינו רשאי לעשות כן, שהרי מצער את עצמו בחג, והתורה אמרה: **"ושמחת בחגך"**. על כן, יעשה כל אדם כפי יכלתו, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

בהגדה של פסח מובא המעשה בתנאים גדולי עולם שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית, וכתב המהר"ל מפרג בספר גבורות ה', וכדי שלא יקשה לך היאך היו מונעים שנה מעיניהם בליל יום טוב, דע שלא היה להם שום צער, כי מרב חבוב מצות ספור יציאת מצרים לא הרגישו עד שעלה עמוד השחר, כי היה הזמן קצר להם עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. ע"ש. ולפי זה מוכן מה שאמרו ומסכת סוכה נג ע"א: אמר רבי יהושע, כשהיינו שמחים בשמחת בית השואבה, לא ראינו שנה בעינינו. ובארו שם שהיו מנמנמים בלילות החג זה על כתפי זה, כי מרב השמחה והענג שבשמחת בית השואבה, כמעט ולא היו מרגישים שום צער של נודי שנה. וכן בלמוד של ליל חג השבועות, כשיודעים את גדל התקון שנעשה בלמוד התורה בלילה זה, כמעט לא מרגישים שום צער. (חזו"ע שבת ב ריז)

קריאת שמע וברכת המפיל

אם חטפתו שנה, יקרא קריאת שמע על המטה, ויברך ברכת "המפיל" בשם ומלכות אף לאחר חצות כבכל לילה. כו הורה מרו הראשו לציין צוק"ל (ה"ב ח"ב רסד. קכו)

☞ הלכות יום טוב ☞

☞ תפלות יום טוב ☞

טעות בתפלה

טעה בתפלה ואמר 'אתה חונן' במקום 'אתה בחרתנו', יסים את הברכה, ויחזר ל'אתה בחרתנו'. אבל אם אמר רק תבת 'אתה', אף שחשב שהיום חול והיה בדעתו לומר 'חונן', ימשיך 'אתה בחרתנו', וכדין הטועה בשבת. וכשחל יום טוב במוצאי שבת, וטעה כן, לא יאמר 'אתה חוננתנו' באמצע 'אתה חונן', כיון שבלאו הכי תכף יאמר "ותודיענו", אלא יסים ברפת אתה חונן, ויחזר ל'אתה בחרתנו. (חזו"ע שבת א שמו. שבת ב שעט)

המתפלל ביום טוב, ופתאום מצא את עצמו בברכת 'מודים', והסתפק אם אחר 'יעלה ויבוא' סים על הסדר 'והשיאנו', או שהמשיך 'ואתה ברחמיך' [ויתחזקה עינינו] - לבני אשכנז] כמו בראש חדש וחול המועד, צריך לחזור לומר 'והשיאנו' ולהמשיך משם על הסדר. ואם סים תפלתו והסתפק כן, חוזר לראש ומתפלל שוב. (רכו. חזו"ע סוכות תנד)

יום טוב שחל בשבת - אם טעה בחתימת הברכה בעמידה, ובמקום לסים 'מקדש השבת וישראל והזמנים', חתם 'מקדש ישראל והזמנים' - אינו חוזר, מאחר וכבר הזכיר שבת באמצע הברכה. והוא הדין אם טעה וחתם 'מקדש השבת' בלבד. וכן אם טעה והתפלל תפלת שבת רגילה והזכיר 'יעלה ויבוא' ב'רצה', יצא. (רכו)

הלל

אסור להפסיק בדבור באמצע ההלל, ואולם, השומע ברכה או חצי הקדיש הראשון או קדשה או 'ברכו', אפלו סמוך ממש לברכת 'יהללך', יענה. ובהלל של חל המועד, למנהג בני ספרד שאין מברכים עליו, רשאי לענות גם את שאר הזמנים שעד סוף הקדיש. (רלט. חזו"ע חנוכה רכד)

י"ג מדות

אין לומר י"ג מדות בפתיחת ההיכל, מקדשת המועד ושמתו. (רמה)

מוריד הטל

מתחילים לומר 'מוריד הטל' ממוסף של יום טוב ראשון. ואם טעה ואמר 'מוריד הגשם' - אם נזכר כשאמר 'ברוך אתה ה', יאמר 'לפדני חקיך', ויחזר ל'אתה גבור'. אבל אם סים 'מחיה המתים' - חוזר לראש התפלה. (וילקו"י א רמג. רמז)

מי שהסתפק אם אמר 'מוריד הטל' או 'מוריד הגשם': בתוך שלשים יום לאמירת 'מוריד הטל' [עד ט"ו באדר] - חוזר, כי מן הסתם מתוך הרגל לשונו אמר 'מוריד הגשם', אבל לאחר שלשים יום, אם הסתפק - אינו חוזר, שכן הסתם, לאחר תשעים תפלות שישנו במשך שלשים יום, התרגלה לשונו לומר 'מוריד הטל'. ועצה טובה, שביום טוב ראשון של פסח יחזר 90 פעם "רב להושיע מוריד הטל", ומכאן ואילך - אם הסתפק אם אמר גשם או טל, אינו חוזר, כיון שהתרגלה לשונו ומן הסתם הזכיר 'טל'. וטוב שיאמר כן 101 פעם. (סימן קיד סעיף ט. רמח"ל וכן היה מנהגו של מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לומר כנ"ל לאחר תפלת מוסף ביום טוב של פסח, עד שהיו בני ביתו מתארגנים לקדוש).

ברכנו

במוצאי יום טוב ראשון, מתחילים לומר בתפלת ערבית "ברכנו" [ותו ברכה]. ועצה טובה, שיחזר 90 פעם "רופא חולי עמו ישראל ברכנו", ומכאן ואילך - אם הסתפק אם אמר ברכנו או ברך עלינו, אינו חוזר.

ספירת העומר

לאחר תפלת ערבית שבמוצאי יום טוב ראשון, מתחילים לספר את העומר. ונהגו לקרא קדם לכן את סדר קצירת העומר כמובא במחזורים.

מלאכה ביום טוב

הלכות חג בחג

משה רבנו תקן לישראל שיהיו דורשים את הלכות החג בכל ימי החג, לבד ממה שדרשו קדם לחג. לך יש לארגן שעורים בהלכה מפי הרבנים שליט"א, ולחזק את לב ישראל באמונה בביאת המשיח ובגאולה הקרובה בעזרת ה'. (מגילה ד ע"א. חז"ע יו"ט רנג)

אכל נפש

כל המלאכות האסורות בשבת, אסורות ביום טוב, חוץ ממלאכות שהן "אכל נפש" [צריך נפש], כלומר, לצרכו של האדם, ובלבד שיהיו אותן המלאכות מצויות ושוות אצל כל אדם, כבשול, והדלקת הנר כדי להאיר את החשכה. אבל מלאכות המשמשות בעקר לאנשים מסוימים בלבד, כמפנקים ומענגים, אין התר לעשותן ביום טוב.

הדלקת האש ובשול

אסרו חכמים להדליק אש חדשה ביום טוב, כאש היוצאת ממצית וגפרורים, אבל

התירו להדליק מאש שכבר נמצאת. ולכן כל אדם יכין מערב יום טוב 'נר נשמה' דלוק כדי שיוכל להדליק ממנו לבשול, לאורה ולכל צרכיו. (מט)

כירים של גז

מתר ביום טוב לפתח את כפתור הגז ולהבעירו מאש קימת. ואף כירים שיש בהם חי'שני בטיחות [שיצאו בשנים האחרונות], מתר להשתמש בהם לכתחילה ללא חשש. (כן פסקו מרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף, הגר"ש וואזנר והגר"י נויברט זצוק"ל)

כירים שבסיבוב הכפתור, דולק המצית, ישימו לב להוציא את התקע מהחשמל לפני יום טוב, כדי שהדלקת הגז תהיה מאש קימת ולא מאש חדשה - מהמצית.

חשמל

אין להדליק חשמל ביום טוב, כיון שמדליק אש חדשה. ולכן יש להעיר בנחת ובנעימה לאותם המקלים בזה, ותבא עליהם ברפת טוב. (נג)

תנור

הרופה לאפות בתנור עופות ותפוחי אדמה וכיוצא, יפעיל את התנור מערב החג על שעון שבת, ויתן את המאכלים בחג בתנור, והתנור ידלק ויכבה מאליה. (עב)

מלוי הסיר

מתר למלאות את הסיר ביום טוב בבשר או בדיגים כדי לבשלים, ואף על פי שאינו צריך לאכל אלא חתיכה אחת, מפני שתוספת החתיכות מטעימה יותר את התבשיל, ונמצא שהתבשיל פלו נעשה משבח יותר לכבוד יום טוב. (נח)

בשול לצרף מחלל שבת

אסור לבשל ביום טוב לצרף יהודי המחלל שבת בפרהסיא [דהיינו שמחלל שבת בפני עשרה, כגון שמעשו סיגריות ברחוב או נוסע ברכב], ועל כן לא יזמינו אליו ליום טוב, שמא יבשל במיוחד בשבילו. אולם אם מטרתו לקרבו לתורה, יבשל את כל התבשילים מערב החג, כדי שלא יצטרף לבשל בחג כלל. ואם לא בשל קדם לכו, אזי אגב שמבשל לעצמו ולבני ביתו, רשאי יהיה להוסיף בשביל חברו, שהרי מתר למלאות את הסיר יותר ממה שצריך, כי אז התבשיל משתבח. (לח)

עשון

יש אוסרים לעשן סיגריות ביום טוב, כיון שאין זו הנאה השווה לכל אדם. ולהלכה - אדם שאם לא יעשן יגרם לו צער, יש להקל לו. אבל אותם החובבים

סיגריות מדי פעם, ימנעו מלעשן. וצריך לדעת כי העשון מזיק מאד מאד לבריאותו של האדם, ועובר על צווי התורה "ונשמרתם מאד לנפשתיכם". (מד. ועיינו בחוברת "הרפואה בהלכה ובאגדה")

כבוי האש

אסור לכבות אש ביום טוב, כל שאין בכבוי צדך אכל נפש. ולכן, המדליק גפרור להדליק נר או גז, נניח את הגפרור בעדינות שיכבה מאליו. (נב)

כבוי גז

אסור לכבות את הגז, אולם מתר לכבותו על ידי גורם אחר, כגון שימלא קומקום קטן במים על גדותיו ויניחהו על האש שירתח, ויגלשו המים וישפכו על הגז ותכבה האש, ואז יסגר את כפתור הגז. ויקפיד לשתות את המים שרתחו, כי אסור לבשל שלא לצורך. (נח) אם יש לו מחס מים, נמצא אפוא שאינו צריך את המים שמרתח, לכן ישתדל להרתח ביצה וימתין שיגלשו המים ויאכל את הביצה.

חגז

הנכון שכל אחד יהיה לו בביתו "חגז", שהוא שעון המחבר לגז, ומכון אותו בחג למשך הזמן שרוצה שישאר דלוק, ולאחר מכן הוא כבה מאליו.

הנמכת האש

תבשיל שתחלת בשולו הוא על אש גבוהה, ולאחר מכן צריך לבשלו על אש נמוכה, כמו תבשיל ארז וכיוצא, מתר להנמיך את הגז כדי שיתבשל כהגון ולא ישרף, שפיון שהתירו חכמים מלאכה שהיא לצורך אכל נפש, התר גם להנמיך, ולא הצריכו להדליק אש חדשה נמוכה. כו פסק הגאון רבי משה פיינשטיין בספרו אגרות משה (ח"א ס' קטו, וח"ד ס' קג) וחזק את ההתר בטיב טעם ודעת על פי רבותינו הראשונים. וכן התיר הגאון רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישפיל עבדי, וכו כתב בשו"ת קניו תורה, ועוד פוסקים רבים. (נח)

הנחת נר במים

נר שענה דלוק, אין להניחו במים כדי שפשניגע בעוד זמן למים יכבה [כיון שזה גרם כבוי של תורה, שעושה פסח]. אבל מתר להניחו במים כשעדין אינו דלוק, ולאחר מכן ידליקו מאש אחרת [שאינו אלא כמדליק נר קטון]. (סימן תקיד סעיף ג. נז)

בורר

מלאכת בורר ביום טוב, מקלים בה יותר משבת, וכגון שיש אכל ופסלת מערבים, אף על פי שבשבת מתר להוציא 'ביד' רק את 'האכל מתוך הפסלת', ובתנאי שיאכל אותו 'לאלתר' [מיד] - ביום טוב הקלוי, שאם קל יותר להוציא

את הפסלת, יוציא את הפסלת, ובתנאי שיברר לצרף יום טוב, ואף אם אינו אוכל לאלתר. (עו)

טוחן

מתר לחתף ירק דק דק להכנת סלט, אף אם אינו אוכלו לאלתר. לא כן בשבת שאסור לחתף את הירק דק דק, אלא אם אוכלו לאלתר. כמבאר בהרחבה בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה". (עא)

פמפיה – מתר לגרר בפמפיה גזר, תפוח, תפוח אדמה וכיוצא בהם. (עא)

סוחט

אסור לסחט את הפרות העומדים למשקה כזיתים, ענבים, תפוזים, אשכוליות, וכל כיוצא בהם, אבל לימונים מתר לסחט בכל אפן, שהרי אפלו בשבת מתר לסוחטם. כמבאר החתם בטיב טעם ודעת בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה". (עג)

מקצה

מקצה ביום טוב החמירו בו יותר משבת, כדלהלן. אבל כשחל יום טוב בשבת, דיניו כמו בשבת. והטעם בזה, מפניו שיום טוב קל בעיני האנשים, שהרי מתר להדליק מאש לאש, ומתיר לבשל, לכך חששו חכמים שמה זולזלו בקדשת היום, והחמירו במקצה שלו יותר משבת. אבל כשחל בשבת, שישנה חמרת שבת, לא הצרכו להחמיר במוקצה מצד היום טוב עצמו. (כו, כז)

קלפות הראויות למאכל בהמה כקלפות אבטיח, מלון וכיוצא, הגם שבשבת אינן מקצה, ביום טוב הן מקצה, ואסור לטלטלן ביד אלא על ידי מגב או ספין וכדומה.

מקצה לצרף אכל נפש – מפניו שהתירה התורה מלאכת אכל נפש ביום טוב, גם חכמים התירו לטלטל מקצה ביום טוב לצרף אכל נפש, כגון אם מנחות אבנים על דברי מאכל, שבשבת אסור להוציא את האבנים כיון שהאבנים הן 'מקצה מחמת גופו', ואסור לטלטלן אפלו לצרף מקומן - מפל מקום ביום טוב, לצרף אכל נפש התירו חכמים להוציאן. כמבאר בהרחבה בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה".

אף על פי שבארנו לעיל שאסור להדליק אש מגפרורים, מפל מקום הגפרורים אינם מקצה ביום טוב, ומתיר להשתמש בהם כדי להדליק מאש מצויה. (נא)

טלטול קלפות בצלחת

מתר להניח בצלחת ריקה אפלו קלפות שאינן ראויות למאכל בהמה. אלא

שְׂמֹאֲחַר וּבְצִלְחַת יִשְׁנֶן עֲתָה קִלְפוֹת שֶׁהוּן מְקַצֶּה, הַיֵּאֵד יִפְנֶה אוֹתוֹן מֵהַצִּלְחַת? יִשְׁנֶן כְּמֹה אֶפְשָׁרִיּוֹת: **א.** יָרִים אֶת הַצִּלְחַת מֵעֵט מִצְדָּה אֲבָל לֹא לְגִמְרִי, וַיִּנְעַר אֶת תְּכוֹלֵת הַצִּלְחַת אֶל הַמַּפָּה [כְּגוֹן בְּמַפָּה חַד פְּעֻמִּית שִׁזְרַק אוֹתָהּ]. **ב.** יִתֵּן מֵאֲכָל כָּל שֶׁהוּא בְּצִלְחַת, וְאִז מֵתֵר יִהְיֶה לְהָרִים אֶת הַצִּלְחַת לְגִמְרִי אֲגַב מֵאֲכָל הַהֲתֵר, וְלִזְרַק אֶת הַקְּלָפוֹת לְאִשְׁפָּה. **ג.** אִם צָרִיךְ אֶת הַמְּקוֹם בְּשִׁלְחוֹ שְׁעָלִיו מִנַּחַת הַצִּלְחַת, מֵתֵר לְהָרִים אֶת הַצִּלְחַת וְלִזְרַק אֶת הַפְּסִלֵת לְאִשְׁפָּה, אִף מִבְּלִי לְתֵת מֵאֲכָל בְּצִלְחַת. (סימן שח סכ"ז. חזו"ע שבת ג עב, ריא. ועיין קצוש"ע חזו"ע שבת א עמוד רעז. ובהערה שם)

רְחִיצָה

אָסוּר לְחַמֵּם מַיִם בְּיוֹם טוֹב כְּדִי לְרַחֵץ בָּהֶם אֶת כָּל הַגּוּף, כִּינּוּן שְׂאִין זֶה הַנְּאִיָּה הַשְּׁוֹה לְכָל נֶפֶשׁ, [שְׁהָרִי לֹא כָּל אָדָם רוֹחֵץ אֶת כָּל גּוּפוֹ בְּכָל יוֹם]. אֲמַנָּם מֵתֵר לְחַמֵּם מַיִם כְּדִי לְרַחֵץ אֶת פְּנֵיו, יָדָיו וְרַגְלָיו לְבָד. (סימן תקיא סעיף ב. מא)

דוּד שְׂמֵשׁ

מַיִם שֶׁהִתְחַמְּמוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, לְבִנְי סִפְרָד מֵתֵר לְרַחֵץ בָּהֶם אֶת כָּל הַגּוּף. וְהוּא הַדִּיּוּ שֶׁמֵתֵר לְהִתְרַחֵץ בְּמַיִם חֲמוּם שֶׁהִתְחַמְּמוּ בְּדוּד שְׂמֵשׁ, שְׁלֹא אֲסֻרוֹ חֲכָמִים אֲלֵא לְחַמֵּם אֶת הַמַּיִם בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל כָּל שֶׁהִתְחַמְּמוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב אוֹ שֶׁהִתְחַמְּמוּ מֵאֲלֵיהֶם, מֵתֵר לְרַחֵץ בָּהֶם. (סימן תקיא סעיף ב. מא. חזו"ע שבת ו פז, פח)

בֵּית מֶרְחָץ

כָּל הַהֲתֵרִים הַנ"ל לְהִתְרַחֵץ בְּמַיִם חֲמוּם, הֵם דְּוָקָא בְּאִמְבִּטְיָה פְּרֻטִית שְׁבִבִית, אֲבָל בְּבֵית הַמֶּרְחָץ שֶׁל רַבִּים [מְקוּוֹה], גְּזֻרוֹ חֲכָמִים שְׁלֹא לְהִתְרַחֵץ בּוֹ אֶפְלוּ פְּנֵיו, יָדָיו וְרַגְלָיו לְבָד. מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בְּלָנִים רְשָׁעִים שֶׁמְחַמְּמִים מַיִם בְּיוֹם טוֹב בְּאִסוּר, וְהָיוּ אוֹמְרִים שֶׁחַמְּמוּ אֶת הַמַּיִם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְאוּלָּם בְּמַיִם צוֹנְנִים מֵתֵר אֶפְלוּ בְּמֶרְחָץ. (מא)

בְּנֵי אִשְׁכְּנֵז – מְנַהֵג בְּנֵי אִשְׁכְּנֵז לְהַחְמִיר שְׁלֹא לְרַחֵץ אֶת כָּל הַגּוּף כְּאֶחָד, אֶפְלוּ בְּמַיִם חֲמוּם שֶׁהִתְחַמְּמוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְאֲמַנָּם יֵשׁ לְהַקֵּל לְרַחֵץ כָּל אֶבֶר וְאֶבֶר לְבָדוֹ. וְלִצְרֵךְ תִּינוּקָה, יֵשׁ לְהַקֵּל לְרַחֲצוֹ בְּמַיִם חֲמוּם. (הרמ"א סימן תקיא סעיף ב ומשנ"ב. מא)

מַחִיאַת כַּפַּיִם וְרִקוּד

גַּם בְּיוֹם טוֹב אָסוּר לְמַחֵא כַּפַּיִם וְלִרְקוֹד, [חוּץ מִחַג שְׂמַחַת תּוֹרָה]. וְכֵן אָסוּר לְדַפֵּק עַל הַשִּׁלְחוֹ עִם קֶצֶב הַשִּׁיר, כְּמוֹ שְׂאִסוּר בְּשִׁבְתָּ. כְּמִבְּאֵר בְּחוּבְרַת "הַשְּׁבֵת בְּהַלְכָה וּבְאִגְדָּה". (שכ)

רְפוּאָה

מִי שֵׁישׁ לוֹ אִיזָה מַחוּשׁ אוֹ כְּאֵב, אִף עַל פִּי שְׂאִינוֹ שׁוֹכֵב בְּמִטָּה אֲלֵא הוֹלֵךְ כְּבָרִיא, מֵתֵר לוֹ לְקַחַת תְּרוּפָה אוֹ לְבַלַּע כְּדוֹרִים בְּיוֹם טוֹב, מֵה שְׂאִין כֵּן בְּשִׁבְתָּ. (וכ)

שְׁעוֹן שֶׁבֶת

יום טוב שחל ביום ששי, מתר לכוון את השְׁעוֹן שֶׁבֶת' [שאינו דיגיטלי] ביום טוב לצדף השבת לאיזה שעות ידלק ויכבה (נז). ובלבד שישים לב שלא לגרם לפעלה מידיית של כבוי או הדלקה בעת שהוא מכיון את השְׁעוֹן.

☞ הלכות חל המועד ☞

ההנהגה הנכונה

כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות יו"ט ה"ז): "מצות עשה מן התורה להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו. ואף על פי שאכילה ושתיה במועד מצות עשה היא, לא יאכל וישתה כל היום בלוי, אלא כד היא הדת: בבקר משפיעים כל העם לבתי כנסיות ומתפללים, וחוזרים לבתיהם ואוכלים, והולכים לבתי מדרשות קוראים ושונים עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללים מנחה וחוזרים לבתיהם לאכל ולשתות שאר היום".

אמרו חז"ל (מסכת סנהדרין ז ע"א): תחלת דינו של אדם בעולם הבא - על דברי תורה. וכתב הפלא יועץ (מערכת חול המועד): יש אדם שיבא בטענה שהיה טרוד בפרנסתו להביא טרף לביתו, ולכן לא עסק בתורה, אף המועד יסתר טענתו, שהרי במועד פנוי הוא ממלאכה, ומבזבז את הזמן בטיולים ופטפוטים, ויטענו בשמים כנגדו: הרי היה לך פנאי ללמוד תורה, ולמה אבדת זמנד?! אבל האיש הירא את ה', וקבע את המועד ללמוד תורה, אז דנים אותו לזכות, ומחשיבים לו כאלו עסק בתורה גם בשאר ימים שהיה טרוד בפרנסתו. וזה שאמר דוד המלך (תהלים עה ג): "כי אקח מועד - אני מישרים אשפט", שעל פי התנהגותו במועד, ישפטהו הקדוש ברוך הוא למישרים.

ומה טוב ומה נעים מה שנהגו בכמה קהלות קדושות להתאסף בימי חל המועד כשעתיים בבקר [11:00 עד 1:00], ומביאים חכם שימסר שיעור בהלכות החג מתבליים בדברי אגדה, משלים ומעשיות המושכים את הלב. אשרי חלקם ומה נעים גורלם.

ובאמת, כמה יקר דבר זה בעיני ה', בפרט שאנשים רבים נשארים בקימים אלו בביתם, ואמרו חז"ל (מסכת כתובות נט ע"ב): "בטלה מביאה לידי שעמום" [שגויו], ובאים לידי ריב ומחלוקת חס ושלום, אף על ידי שהולך מביתו לשיעור תורה, ראשית - מקים מצות תלמוד תורה ששקולה כנגד כל המצוות. שנית - כששב לביתו, בלוי שש ושמח שנצל את זמנו לתורה ויראת שמים. ואשרי בית שאביהם נותן להם דגמא אישית לנצול הזמן, ואשרי האשה המדבנת את בעלה בנעים ובחבה לקביעת עתים לתורה, שעליה אמר שלמה המלך (משלי יד א) עליו השלום: "חכמות נשים בנתה ביתה", אשרי חלקה ומה נעים גורלה, ותשא ברכה מאת ה'.

שמחת החג

כתב הרמב"ם: "ויקשאוכל ושותה ושמח במועד, לא ימשך בינו ושחוק וקלות ראש, ויאמר שכל מי שיוסיף בזה, ירבה במצות השמחה, שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש, אינם שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא נצטוינו על הוללות וסכלות, אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, שנאמר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב", הא למדת, שהעבודה בשמחה, ואי אפשר לעבד את ה' לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות".

וכתב הטור (סוף סימן תקכט): מדת החסידים אשר השם לנגדם תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו, אז בעת שמחתם יותר ויותר מברכים ומשבחים להקב"ה אשר שמחם. ויאמר האדם בלבו בעת שמחתו והנאתו, ואם כך היא שמחת העולם הזה אשר היא הבל, כי יש אחריה תנוה וצער, אם כן מה תהיה שמחת העולם הבא התמידית שאין אחריה תנוה. ויתפלל להקב"ה שיטה לבו לעבדו לעשות רצונו בלב שלם, ושישמחנו בשמחת העולם, ויזכנו לחיי העולם הבא לאור באור פני מלך חיים. ע"כ.

כתב בספר החנוך (מצוה תפח): "משרשי מצוה זו של שמחת החג, לפי שטבע האדם לשמח לפרקים, כמו שהוא צריך אל המזון, ואל המנוחה, ואל השנה. ורצה האל לזכותנו אנחנו עמו וצאן מרעיתו, וצגנו לעשות השמחה לשמו, למען נזכה לפניו בכל מעשינו. והנה קבע לנו זמנים בשנה למועדים, לזכר בהם הנסים והטובות אשר גמלנו, ואז בעתים ההם צגנו לכלכל החמר בדבר השמחה הצריכה אליו. וימצא לנו תרופה גדולה, בהיות שבע השמחות לשמו ולזכרו, כי המחשבה הזאת תהיה לנו גדר, לבל נצא מדרך הישר יותר מדאי". ע"כ.

כתב רבי אליעזר ממיץ בספר היראים (סימן תכז): כל שמחה הראויה לאדם לכל דבר המשמח, חייב לעשותה ברגל, וכל דבר שבלבו מוצא בו שמחה וקורת רוח באכילה ובבשתיה ובכל דבר ששמחה היא לו, חייב לעשותו. וכשם שחייב לשמח עצמו, כך חייב לשמח את בניו ובני ביתו, דכתיב ושמחת בחגך אתה ובנך וגו'.

עבודת ה' האמתית במועדים

"ודבר ידוע הוא, שהעבודה השלמה היא עבודת הנפש עם עבודת הגוף. ועבודת הגוף היא להתענג במאכל ומשתה, כמו שכתוב בתורה במצות המועדים: 'וזבחת שלמים ואכלת שם'. ועבודת הנפש היא להודות, לשבח ולזכר נסיו ונפלאותיו. ובשניהם יחד תהיה העבודה שלמה, כמו שאמרנו (מסכת פסחים סח ע"ב): חלקה, חציו לה' וחציו לך. ובאותה שעה, אפלו הדברים הגופניים, שהם המאכל והמשתה והתענוגים האחרים, כלם נעשים רוחניים, והם עבודת ה'. אבל אם חס ושלום אינו כן, אלא מתפנן

להנאת גופו, ואינו עובד לה' יתעלה העבודה הראויה, אינם מועדים ומקראי קדש. ועל זה אמרו חז"ל: 'אלה הם מועדי' - בזמן שאתם עושים המצוות ומקדשים המועדות באספת העם בבתי פנסיות, ומהללים ומשבחים לה' ועוסקים בתורה, אז 'אלה הם מועדי', ואם לאו - אינם מועדי אלא מועדיכם. וכמו שהשיב רבי עקיבא לאותו מין ששאל אותו, למה אתם עושים עתה מועדים, והלא כתיב (ישעיה א יד): 'חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי, היו עלי לטרח? אמר לו: 'חדשיכם ומועדיכם' כתיב. בזמן שאתם מכוונים להנאת גופכם בלבד, הם שנואים, אבל אם אתם מכוונים לעבודתי, אינם שנואים ואינם עלי לטרח, אלא אהובים וחביבים הם לפני'. (ודרשות רבי יהושע אבן שועיב)

בגדי שבת וחג

ימי חל המועד, צריך לכבדם בבגדים נאים ובמאכל ובמשתה מיוחדים, ולא כאותם הלובשים בגדי חל במועד, שבודאי אין מן הראוי לעשות כן, שאין זה מכוון החג. וכבר אמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"א): המבזה את המועדות, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא. ופרש רש"י, המבזה, שנוהג במועד מנהג חל באכילה ושתיה.

עליה לרגל

הו אמת שעקר מצות עליה לרגל היתה בזמן בית המקדש, שהיו מביאים קרבנות ככתוב בתורה, מכל מקום, גם בזמן הזה מצוה לעלות לירושלים ולפתל המערבי, מפני שקדשתו קימת לעולם מפני השכינה, שנאמר (מלכים א ט ו): 'והיו עיני ולבי שם כל הימים'. וכן אמרו במדרש (שיר השירים רבה ב): מעולם לא זזה שכינה מפתל המערבי. וכן פתב הרמב"ם (פ"ו מבית הבחירה הט"ז), שקדשת בית המקדש וירושלים לא בטלה לעולם. ובספר חסידים (סימן תרל) מובא, שרבנו האי גאון היה רגיל לעלות מבבל לירושלים בחג הסכות מדי שנה בשנה, והיה מקיף את הר הזיתים ביום הושענא רבה שבע פעמים. ובשור"ת התשב"ץ (ח"ג סימן רא) כתב: והעידו מגידי אמת, כי עדיו נשאר מהנסים שהיו בירושלים בזמן המקדש, שלא אמר אדם לחברו צר לי המקום, כי בית הכנסת שבירושלים שצריכה למעט אנשי המקום הדרים שם, מתמלאת מפה לפה בעת התקבץ עולי הרגל החוגגים בחג השבועות יותר משלש מאות איש, וכלם נכנסים ויושבים רוחים, כי עדיו היא בקדשתה. ושור"ת יחיה דעת חלק א סימן כה)

אף על פי שבכל השנה, אם עברו שלשים יום שלא ראה את הפתל, עומד ואומר את הפסוק (ישעיה סד ו): "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבתינו היה לשרפת אש, וכל מחמדינו היה לחרבה", וקורע את בגדו עד פנגד לבו, מכל מקום, אם בא בחג, אינו קורע, מפני קדשתו ושמחת החג. ובכל אופן, הגר בירושלים אינו צריך לקרע, אף אם לא ראה את הפתל שלשים יום. (סימן תקסא. חזו"ע ארבע תעניות תלח)

ויש להזכיר ולהזהיר, שהכניסה לשטח הר הבית ביום אסורה בהחלט, מאחר

וּכְלָנוּ טַמְאֵי מֵתִים, וְהִנְכַנֵּס לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ כְּשֶׁהוּא טָמֵא מֵת, חַיֵּב כָּרַת. וּבַעֲזָרַת ה' בְּקָרוֹב, שְׂיָבֵא מְשִׁיחַ צְדִיקָנוּ, וְנִטְהַר כָּלְנוּ בְּאֶפֶר פָּרָה אֲדָמָה, נִכְנָס בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, שְׂיֵרֵד בְּנוֹי מִן הַשָּׁמַיִם מִמַּעֲשֵׂה יָדָיו שֶׁל הַקָּב"ה. וְעַל כֵּן, לֹא יִתְפַתֵּחַ אַחַר אוֹתָם חוֹטְאִים וּמַחְטִיאִים אֶת הַרְבִּים, שֶׁבָּנוּ כְּנִיסָה מִיַּחַדָּת לְהַר הַבַּיִת, וְעַמֵּי הָאֲרָצוֹת מִתְפַתְּתִים לְהַכְנִס לָשָׁם. וְה' הַטּוֹב יִכְפֹּר בְּעַד. (יחז"ל א כה)

וְהָיָה מִחֲנִיךְ קְדוֹשׁ

אִף שֶׁבְּאַרְנוּ שְׂיֵשׁ עֲנִינוֹ לְעֵלוֹת לַכֶּתֶל הַמַּעֲרָבִי, מִכָּל מְקוֹם יֵשׁ לְתַת אֶת הַדָּעַת הַיֵּטֵב הַיֵּטֵב לְמָה שֶׁמִּצּוֹי בַּשָּׁנִים הָאֲחֵרוֹנוֹת, שֶׁבְּעוֹנוֹת הַרְבִּים בְּרַחֲבַת הַכֶּתֶל יִשְׁנָה תַעֲרַבְתָּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, וּבָאוֹת נָשִׁים רַבּוֹת לֹלֵא צְנִיעוּת, וְהַהוֹלֵךְ שָׁם כִּמְעַט וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִכְשַׁל בְּמֵרָאוֹת אֲסוּרוֹת, וְאֶפְלוּ בַשְּׂעָה מֵאַחֲרַת בַּלִּילָה, עֲדִינוּ הַמְקוֹם הוֹמָה אֲנָשִׁים וְנָשִׁים. עַל כֵּן, שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִזְהַר בְּכָל הַדְּבָרִים הַלְלוּ. וּכְבָר כָּתַב מֶרֶן הַשְּׁלַחַן עָרוֹךְ (סִימֹן תַּקְכ"ט סַעִיף ד'): "חַיִּיבִים בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים בַּחֲגִים, שְׂיִהְיוּ מְשׁוֹטְטִים וּמְחַפְּשִׁים בְּגִנוֹת וּבַפְּרָדְסִים וְעַל הַנְּהָרוֹת, שֶׁלֹּא יִתְקַבְּצוּ שָׁם לֶאֱכֹל וּלְשִׁתּוֹת אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, וְיָבֵאוּ לְיַדֵּי עֲבָרָה, חֵס וְשְׁלוֹם. וְכֵן יִזְהִירוּ בְּדַבָּר זֶה לְכָל הָעָם, שֶׁלֹּא יִתְעַרְבוּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים בְּבִתְיָהֶם בְּשִׂמְחָה, וְלֹא יִמְשִׁכוּ בֵּינוֹ, שֶׁמָּא יָבֵאוּ לְיַדֵּי עֲבָרָה, אֲלֵא יִהְיוּ כָּלֵם קְדוֹשִׁים". ע"כ. וְכָתַב הָרַב מִשְׁנֵה בְּרוּרָה: "וְדַבָּר זֶה יֵשׁ חַיִּיב תְּמִיד לְהִזְהִיר עָלָיו וּלְמַחֲוֹת בְּמִי שְׂיֵשׁ בִּידוֹ, אֲלֵא שֶׁבַּחֲגִים מִצּוֹי הַקְּלָקוּל בְּיֹתֵר. וּבְעוֹנוֹת הַרְבִּים נִתְפָּרֵץ קְלָקוּל זֶה בְּזַמְנָנוּ בְּאִיזָה מְקוֹמוֹת גַּם בְּיִמּוֹת הַחַל, וְעוֹוֹן גְּדוֹל הוּא, וּמִי שְׂיֵשׁ בִּידוֹ לְמַחֲוֹת, בּוֹדֵאי מְחַיֵּב לְמַחֲוֹת". עכ"ד.

טוֹיִלִים

יִשְׁנָה טְעוֹת נְפוּצָה בְּקָרֵב מִשְׁפָּחוֹת מְסִימּוֹת, שֶׁכָּפְלוּ יְמֵי חַל הַמוֹעֵד נִתְּנוּ רַק בְּשִׁבְלֵי טוֹיִלִים וּמְסָלוּלִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶם. וּמִכָּל מְקוֹם, אִין סִפֵּק שֶׁעַל הַהוֹרִים לְתַת אֶת עֵינֵיהֶם וּלְבָם עַל יַלְדֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִכְשְׁלוּ בְּמֵרָאוֹת אֲסוּרוֹת חֵס וְשְׁלוֹם, וּכְבָר אָמַר שְׁלֵמָה הַמְּלֵךְ (מִשְׁלֵי כ"ג כ"ו): "תִּנָּה בְּנֵי לֵבָד לִי, וְעֵינֶיךָ דְרָכֵי תַצְרִיחָה". וְדִי לְמַבְיָן.

יַעֲלֶה וְיָבֵא

מִזְכִּירִים 'יַעֲלֶה וְיָבֵא' בְּשַׁחֲרִית, מִנְחָה וְעֵרְבִית. וְאִם טְעָה וְלֹא אָמַר - אִם נִזְכַּר כְּשֶׁאָמַר 'בְּרוּךְ אַתָּה ה'" כְּדִי לֹאמַר 'הַמְּחִזִּיר שְׂכִינְתּוֹ לְצִיּוֹן', יִסִּים 'לְמַדְנֵי חֲקִיד', וְיַחֲזֹר לֹאמַר 'יַעֲלֶה וְיָבֵא'. אִף אִם כָּבַר אָמַר 'הַמְּחִזִּיר שְׂכִינְתּוֹ לְצִיּוֹן', יֹאמַר 'יַעֲלֶה וְיָבֵא' לְפָנָי מוֹדִים'. וְאִם הִתְחִיל אֶפְלוּ תִבָּה אַחַת מוֹדִים' וְנִזְכַּר, חוֹזֵר לְתַחֲלַת בְּרַכַּת 'רְצָה'. וְהוּא הַדִּין כְּשֶׁנִּזְכַּר בְּהַמְשָׁךְ הַתְּפִלָּה קִדְּם שֶׁבָּא לְעַקֹּר רִגְלָיו, אֲבָל אִם נִזְכַּר כְּשֶׁבָּא לְעַקֹּר רִגְלָיו, חוֹזֵר לְתַחֲלַת הַעֲמִידָה. וְדִין זֶה אֶפְלוּ בְּתַפְלַת עֵרְבִית.

[ולא כמו בראש חדש שבְּעֵרְבִית לֹא חוֹזֵר]. (סִימֹן תַּצ סַעִיף ב. חו"ע חנוכה רסה)

ליל שבת חול המועד – שליח צבור שטעה בליל שבת של חול המועד ולא אמר יעלה ויבוא, אינו חוזר, ויציא ידי חובה בברכת "מעין שבע". ואף יחיד שטעה והתפנו לציאת ידי חובה מהשליח צבור בברכת "מעין שבע", יצא. אבל לכתחלה על היחיד לחזור ולהתפלל ערבית שוב. (חזו"ע חנוכה רפג)

ברכת המזון – אומר 'יעלה ויבוא' בברכת המזון. ואם טעה ולא אמר, אם נזכר אחר 'ברוך אתה ה' בונה ירושלים', אומר בלי שם ה' בלשון זו: **"ברוך אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה"**. ואם נזכר לאחר מכן, אינו חוזר. (סל' קפח ס"א)

קריאת ההלל

בחול המועד פסח קוראים את ההלל בדילוג ובלי ברכה, כדרך שקוראים בראש חודש. ומנהג בני אשכנז לברך עליו "לקרוא את ההלל".

בגמרא (ערכין י סע"א) שאלו למה בחג הסוכות גומרים את ההלל כל יום, ואילו בחג הפסח לא קוראים אותו בשאר הימים אלא בדילוג מחמת מנהג? ותוצו, שבחג הסוכות, כיון שימי החג חלוקים בקרבנותיהם, דהיינו שכל יום שונה מספר קרבנותיו, לכן חשוב כל יום ויום לאמירת ההלל בפני עצמו. מה שאין כן בפסח, שכל ימי החג מספר הקרבנות שווה, לכן די להם בהלל אחד ביום הראשון. טעם נוסף אמרו חז"ל על פי הגמרא (מגילה י ע"ב) "ולא קרב זה אל זה כל הלילה", שבשעה שהטביע הקב"ה את המצרים בים סוף, ביקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקב"ה: "מעשי ידי טובעים בים, ואתם אומרים שירה"? לכן גם אנחנו לא אומרים הלל ביום טוב שביעי של פסח, וכיון שביום טוב לא אומרים, לא נאה שנאמר בחול המועד, שכביכול חול המועד חמור יותר מיום טוב. ובזוהר הקדוש (פרשת אמור צז ע"א) אמרו: "וספרתם לכם ממחרת השבת", שאף שנטהרו ישראל לעשות קרבן פסח ויצאו מן הטומאה, עדיין לא היו שלמים וטהורים כראוי, על כן אין אומרים הלל גמור בשאר ימי הפסח".

קריאת התורה

אם טעו בימי חל המועד וקראו בתורה קריאה של יום אחר של פסח, אין צריך לחזור ולקרא את הקריאה של אותו יום, כי אין סדר הקריאות מעכב. (רמז)

ט"ז בניסן

יום הראשון של חל המועד [ט"ז בניסן], טוב להוסיף מאכל מיוחד בסעודה [לבד ממה שצריך לשמח בבשר בהמה ויין לכבוד החג], זכר לאסתר שהזמינה את אחשוורוש והמן למשתה ביום זה, ובו ביום תלו את המן על העץ. (השל"ה, מג"א, חק יעקב. רמט)

אכילת מצות במשך החג

אף על פי שישנה קצת מצוה באכילת מצה בכל ימי החג, מכל מקום אין חיוב מן התורה לאכל מצה אלא בלילה הראשון בלבד. ועל כן, האוכל מצה בשאר

ימי החג, אינו מברך 'על אכילת מצה' אלא 'המוציא'. וגם בסעודות שבת ויום טוב, שחייב לאכול בהם פת, מברך 'המוציא' בלבד. (פה. ועיין בילקוט יוסף פסח ג עמוד תקנז ותריוה נחת)

יש להבין, מדוע בחג הפסח אנו מברכים 'על אכילת מצה' בלילה הראשון בלבד, ואלו בחג הסכות אנו מברכים 'לישב בסכה' בכל שבעת ימי החג, והלא כשם שבחג הפסח אין חובה מהתורה לאכול מצה חוץ מהלילה הראשון, כך גם בחג הסכות אין חובה לאכול פת חוץ מהלילה הראשון? ויש לישב, לפי שבפסח יכול אדם להתקיים בשאר הימים בלא אכילת מצה ויהיה נזון בפרות וירקות, מה שאין כן בסכה, שאין אדם יכול להתקיים בלא שנה שלשה ימים, ואם כן, חייב לישן בסכה, נמצא שהוא מכרח לקיים את המצוה לדור בסכה. (הרז"ה, מהר"ם חלאווה) אלא שעל השנה לא תקנו חכמים לברך 'לישן בסכה', מחשש שמא לא ישנו, לכך תקנו לברך על האכילה, ובזה פוטר גם את השנה. (ותוספות ברכות יא ע"ב)

קבלת פני רבו ברגל

מצוה על כל אדם לקבל את פני רבו בחג, ואפלו אם רבו גר מחוץ לעיר, ישתדל לנסע אליו לראותו. ומכל מקום, גם במשך השנה, בכל פעם שאדם הולך לקבל את פני רבו, מקיים בזה מצוה. (מסכת ראש השנה ט"ז ע"ב. ומסכת סוכה י ע"ב, כו ע"א ועוד. הרמב"ם פרק ה מהלכות תלמוד תורה הלכה ז)

כבוד תורה אמת

זכורני לפני כשלושים שנה, היאך היו נאספים אלפים ורבבות בבית המדרש "חזון עובדיה" בשכונת קטמון בירושלים, מדי שנה בפסח וסכות, כדי לקבל את פני מורנו ורבנו מרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל. והיו באים רבנים גדולים, רבני ערים, אבות בתי דין ואדמו"רים גדולים, ומביניהם היינו רואים את מורנו ורבנו רבי יהודה צדקה זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף, שאף שהיה גדול בגיל ממרן זצ"ל, היה בא באהבה וחבה והערצה גדולה. והיו אומרים חדושים ופרפראות, והדברים היו מתוקים ושמחים כנתינתם מסיני.

ופעם כשרבנו יהודה צדקה אמר איזה חדוש למרן, התפעל מרן מהחדוש ואמר: "הביאו לי מהר עט ודף, כי זה דבר האבד, שמא אשכח אותו עד לאחר המועד". וכשספר זאת הרב צדקה לתלמידיו בישיבה, אמר להם: ראיתם, כך צריך, לכתב מיד מה ששומעים, ולאחר זמן נאספים חדושים רבים, וכך יש לאדם מה לומר תמיד, כמו שנאמר (משלי יג יא): "קבץ על יד ירבה".

ופעמים רבות לאחר החג כשתזרו התלמידים לישיבה, היה הרב שואלם בזו הלשון: "קבלתם פני רבכם ברגל?", וכונתו היתה על מרן זצ"ל.

הבט נא וראה, היאך העריצו והעריכו הגדולים זה לזה, איזו התבטלות וענוה. ה' זכנו ללמד מאורחותיהם הנעלים והנשגבים, ולכבד את כל גדולי ישראל באשר הם, ואת כל יהודי באשר הוא, אף אם אינו משתייך לעדתי ולקהלתי.

מלאכה בחל המועד

מטרת חל המועד

אמר רבי אבא בר ממל: אלו היה מי שיצטרף עמי, הייתי מתיר לעשות מלאכה במועד, כי כל מה שאסרו לעשות מלאכה, כדי שיהיו אוכלים ושותים ועוסקים בתורה, אבל הם אוכלים ושותים ופוחזים. ומכאן נראה, שאסור שחוק וקלות ראש במועד, חמור יותר מעשיית מלאכה בו, כיון שכל מטרת התורה במועדות להדבק בה' יתברך ובתורתו. (חזו"ע יו"ט קעב)

דבר האבד

אסור לעשות מלאכה בחל המועד, אבל 'דבר האבד' שאם לא יעשה את אותה מלאכה, יכול להגיע להפסד, מתר, וכדלהלן. (קעג)

אכל נפש

כל מלאכה שהיא לצורך אכל נפש במועד, מתר לעשותה אפלו על ידי אמן, ואפלו יש בה טרח גדול. ולכן מתר לתקן בחל המועד מקרר חשמלי, כיריים של גז, תנור אפיה, ברז מים שבמטבח, וכיוצא בזה. ומתר לפועל לקבל שכרו משלם עבור עבודתו זאת, אם אין אומנים שיעשו מלאכות אלו בחנם. (קפו)

לא רצה לקחת כסף

מעשה שהיה בחל המועד בביתו של מרו הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, שנשבר צנור המים במטבח. הרבנית מרגלית ע"ה הזמינה פועל ירא שמים שהיה מהקבועים בשעריו של מרו, שניבא ויתקן את הצנור. בגמר העבודה הציעה לו תשלום הגיון, אך הפועל סרב לקבל את הכסף, חזרה והפצירה בו שוב, אך הוא עומד בשלו שלא לקחת את הכסף. מרו שהיה באותו זמן שוהה בחדרו הסמוך, שמע את הדו שיח שבניהם, ואמר לרבנית: "תעזבי אותו, הוא יודע מה הוא עושה". קרא לו מרו, ונתן לו במתנה את ספרו יביע אמר חלק ו' שיצא לאור באותו זמן, וכתב לו הקדשה באהבתו והערכתו אליו.

כבושים

אסור לכבש חמוצים, אלא אם כן יכול לאכל מהם במועד. אבל אם לא יהיו ראויים לאכילה במועד, אסור. ומאכל שלא יהיה מצוי לאחר המועד, מתר לקנותו ולכבשו. וכן אם יש חשש שיתליע או יתקלקל אם לא יכבשנו במועד, מתר לכבשו, שהרי זה 'דבר האבד'. (קפז)

תספורת

אסור להסתפר במועד, ואפלו היה אנוס ולא הספיק בערב החג, או שהוא אבי

הבן או מוהל או סנדק, אסור. אבל לסדר את השפם, מתיר לכל אדם. (קצ)

בית הסהר - היוצא מבית הסהר במועד, מתיר לו להסתפר, ואפלו היה יכול להסתפר בערב החג, כיון שאין לו מצב רוח להסתפר בהיותו בבית הסהר. (קצב)

קטן - מתיר לספר ילד קטן במועד. על כן, מתיר להשהות את שמחת התספרת [חלקה] במלאות לו שלש שנים, שאז מחנכים אותו במצות פאות הראש. (קצג)

גילוח הזקן

גם אם התגלח בערב החג ורגיל להתגלח בכל יום, לא כדאי שיתגלח במועד. כו
 הורה מרן הראשון לציון זצוק"ל בשיעורו הקבוע במוצאי שבת בלויין חול המועד פסח ה'תשע"ב. (קצ)

כבוס

אסור לכבס בגדים אפלו לצורך המועד. ואולם, מגבות ידיים ורחצה שמתלכלכים תמיד, מתיר לכבסם. וכן בגדי ילדים קטנים שדרכם להתלכלך תמיד בעפר, מתיר לכבסם. ואין לצרף עמהם בגדי גדולים למכונת הכביסה. (קצח)

בגדי זעה - גרבים ולבנים הסמוכים לבשר שמחליפים מדי יום, מפני שמתלכלכים תמיד בזעה - אם אין לו אחרים להחליף, מתיר לכבסם במכונת כביסה. (קצח)

נתם - בגד שהתלכלך בכתם, מתיר לנקותו בחמרי נקוי, שאין זה בכלל כבוס. (רו)

צחצוח נעלים. שטיפת רצפה

מתיר לצחצח נעלים ולשטוף את הרצפה במועד, שאין זה בכלל כבוס. (קצד, קצה)

צפרנים

מתיר לגזז צפרנים במועד, ומנהג בני אשכנז להחמיר בזה. (קצד)

תקון משקפים

משקפים שנשברו במועד, מתיר לתקנם אפלו על ידי מעשה אמן. (קצה)

תפירה. גהוץ. צלום

אם הצרף לתפר בגדו במועד, ואינו אמן במלאכת התפירה, רשאי לתפר. ומתיר לגהץ בגדים. וכן מתיר לצלם במצלמה במועד. (קצו, רז)

תקון רכב

אין לתקן רכב במעשה אָמון, אָפלו כְּדֵי לְהַעבִיר בּוֹ מֵאֲכָלִים, כָּל שֶׁאֶפְשֶׁר לְהַעבִיר בְּדֶרֶךְ אַחֲרֵת. אָבֵל תִּקּוּן שֶׁאֵינּוֹ מַעֲשֵׂה אָמון, כְּגוֹן לְהַחֲלִיף גִּלְגָּל, מֵתֵר. (קעה)

צָרְכֵי רַבִּים

מֵתֵר לַעֲשׂוֹתֶם בְּמוֹעֵד אָפְלוֹ עַל יְדֵי אָמון בְּשֶׁכֶר, כָּל שֶׁהֵם לְצַרְךָ הַמוֹעֵד. וְלָכֵן רַבָּבִים צְבוּרִיִּים כְּמוֹנִיּוֹת וְאוֹטוֹבוֹסִים אוֹ מִשְׁאִיּוֹת הָעוֹמְדוֹת לְשֵׁרוֹת הַצְּבוּר לְהַעבִיר מֵאֲכָלִים, מֵתֵר לְתַקְנֵם בְּמוֹעֵד. וְאוֹלָם לֹא הִתִּירוּ אֶלָּא צָרְכֵי רַבִּים הַנִּצְרָכִים לְגוֹף הָאָדָם, אָבֵל צָרְכֵי מִצְוֶה אֲסוּרִים, וְלָכֵן אֵין לְבָנוֹת אוֹ לְסִיד בֵּית הַכְּנִסֵּת בְּמוֹעֵד, אָבֵל מֵתֵר לְהַכִּין סִפְסָלִים כְּדֵי לִישֵׁב בָּהֶם בְּבֵית הַכְּנִסֵּת, שֶׁהֵם בְּכֻלָּל צָרְכֵי גוֹף הָאָדָם. (קעה)

פּוֹעֵל

פּוֹעֵל שֶׁאֵם יִתְחַמֵּק מִלְעֵבֵד יֵשׁ חֲשֵׁשׁ שֶׁיִּפְטוֹרוּהוּ, רִשְׁאֵי לְהַמְשִׁיךְ לְעֵבֵד, כָּל שֶׁאֵינּוֹ יְכוֹל לְקַבֵּל חֲפָשָׁה עַל חֲשִׁבוֹן חֲפָשׁ שְׁנֵתִי הַמַּגִּיעַ לוֹ, שֶׁנִּדְאֵי נִחְשָׁב דָּבָר הָאָבֵד. (קפג)

בַּעַל עֶסֶק

הַמַּעֲבִיד פּוֹעֵלִים קְבוּעִים, וְאֵם לֹא יַעֲסִיק אוֹתָם יִצְטָרֵךְ לְשֵׁלֵם לָהֶם מִשְׁכָּרֵת שְׁלָמָה, רִשְׁאֵי לְהַעֲסִיק אוֹתָם. וְיִשְׁתַּדְּלוּ לְעֵבֵד בְּצַנְעָה כְּכֹל הָאֶפְשֶׁר. (קפב)

חֲנוּיּוֹת

בְּעֲלֵי מַכְלֵת וּמוֹכְרֵי יִרְקוֹת וּכְפִיּוּצָא בָּהֶם, רִשְׁאֵים לִפְתַּח אֶת חֲנוּתָם, כִּיּוֹן שֶׁיִּדוּעַ שְׁקוּנִים לְצַרְךָ הַמוֹעֵד, שֶׁהָרִי מוּצָרֵי הַחֶלֶב וְהַיִּרְקוֹת אֵינָם מִתְקַיְמִים זְמַן רַב. אָבֵל מוֹכְרֵי פְרוֹת יְבִשִׁים, אֲרֹז וְכַדוּמָה שֶׁמִּתְקַיְמִים זְמַן רַב, יִמְכְּרוּ בְּצַנְעָה, שֶׁאֵם הִיְתָה הַחֲנוּת פְּתוּחָה לְרִשׁוֹת הַרְבִּים, פּוֹתַח דָּלֵת אַחַת וְנוֹעַל אַחַת, שֶׁלֹּא יִחְשְׁדוּהוּ שֶׁמוֹכֵר לַחֵל. וְאוֹלָם בְּעָרֵב שְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח, מֵתֵר לְמַכּוֹר בְּפִרְהֶסְיָא, מִפְּנֵי כְּבוֹד יוֹם טוֹב. (סימון תַּקְלַט סַעִיפִים י, יא. קצ)

גוֹי

מְלֹאכָה שֶׁאֲסוּרָה בְּמוֹעֵד, אֲסוּרָה גַם עַל יְדֵי גוֹי, אִף לְצַרְךָ מִצְוֶה, מֵתֵר. (ר)

כְּתִיבָה

כְּתִיבָה רְגִילָה שְׁלָנוּ [שֶׁלֹּא מִקְפִּיד שְׁתַּהֲיֶה מִתְקַנֵּת וַיִּפְחָ] אוֹ בְּמַחְשָׁב, מַעֲשֵׂה הַדְּיוּט הִיא, וּמִתְתֵּר לְצַרְךָ הַמוֹעֵד. וְכֵן מֵתֵר לְתַת לִילָדִים קִטְנִים לְצִיר וְלִצְבַּע. (מִבְּקֵשֵׁי תוֹרָה עִמוּד

(תַּקְכוּ)

מתר ומצוה לכתב חדושי תורה במועד, הו בכתב יד והו במחשב. (רד)

בש"ת מן השמים (סימו לב) כתב שהשיבו לו על דין זה מן השמים כך: "אוהב ה' שערים המצניגים בהלכה, כשמחדשים חדוש בהלכה ומעמידים אותה על ברור, אותם שערים נאהבים לפני המלך הגדול, יותר מכל משפנות יעקב המקימים בהם שאר המצוות. וכל מי שמחשב מחשבות וסובר סברות, בהלכות החמורות ובפסקים החמורים, נאהב ונחמד לפני המלך העליון, והדברים והמחשבות ההם, הם כמרגליות היקרות בעיניו. ואם על אבדת ממונו, התר לעשות מלאכה במועד, כל שכן שיש לחוס על אבדת המרגליות היקרות האלו, לכתבם ולהתמם למען לא יאבדו, והפוחת והחותר יקבל שכר עליהם". וכתב המשנה ברורה (סימו תקמה ס"ק מז): אין חליק בין אם שמע את החדוש מאחר או שחדשו בעצמו, כי מצוי שאדם שוכח גם מה שחידש בעצמו. ואפלו בלא טעם שכחה, כיון שבכל רגע מטל על האדם לעמל בתורה ולחדש בה כפי יכולתו, אין שיער לומר שימתין עד אחר המועד לכתב החדוש, כי באותו זמן יהיה עליו חיוב אחר לחדש חדושים אחרים. ואם יתעכב בכתבת החדושים, יצטרף ללמוד שנית מה שלמד כבר, ולהזכיר מה שחדש מכבר, וזה יבטלנו מלמוד חדושים אחרים באותה שעה, ואין לך דבר האבד גדול מזה.

שפוך תלמוד תורה

מתר לשפך החדרים ולעשות ספסלים לתלמידים, שיהיו מוכנים מיד לאחר החג, ולא יתבטלו מלמוד תורה, שנחשב כמצוה עוברת. (קעו. מב"ת תעב)

בנית בית הכנסת

אין בונים בית הכנסת במועד. אולם אם ישנם רשעים שעניניהם צרה בבניה, מתר להמשיך לעבד במועד, שאין לך דבר האבד גדול מזה. (קעה)

לא משתלים לעבד במועד

היה זה בחל המועד סכות תשל"א. עבר הגאון רבי מצליח מזוז זצ"ל ברחובות העיר תוניס וראה יהודי עובד בחנותו, במלאכת הצורפות. אמר לו: "שמא שכחת שאסור לעבד בחל המועד?" אמר: "יודע אני, אבל עבודה דחופה לי לעשותה". אמר לו הרב: "אין זה דבר האבד, ואסור לעשותו במועד". לא ציית האיש, והמשיך במלאכתו. כעבר שלשה שבועות, ביום ששי הגיעה אל בית הרב נערה בוכיה: אבי הצורף נעצר בעלילה שקנה תכשיטים גנובים. מיד קם הרב והלך לתחנת המשטרה, בקש שישחררו את העצור לשבת, וחתם ערבות אישית לשובו לכלא ביום ראשון. בדרך ספר העצור כי מחמת הענויים הודה בנכונות העלילה, למרות שהאמת היא שלא סחר בתכשיטים גנובים. אדרבא, ממנו נגנבו תכשיטים יקרים. אמר לו הרב: "אספר לך ספור. מעשה באחד שהמציא לו ארבע מאות חביות יין. ערף חשבון נפש, והבין שקפח מעט את האריס שעבד בכרמו, ועל פן ארע לו הפסד זה. פצה את האריס - ופתאום התיקר מחיר החמץ ונמכר במחיר הינו וכסה את הפסדו... פדאי גם לך לערף חשבון נפש: עבדת בחל המועד כדי להרויח עוד מעט ממון - ולבסוף, ראה מה הרוחת"... אמר: "טעיתי, רבי, לא אוסיף עוד לחלל את קדשת המועד". ביום ראשון שב האיש לכלא.

אמר לו החוקר: "כשראייתי שהרב מזוז ערב לישרף ומשתדל למענף, הבנתי שאתה אדם ישר. פתחתי בחקירה נמרצת וגליתי שהפועל הערבי שלך, הוא שרכש את הסחורה הגנובה, ולא עוד, אלא שהודה בגנבות שגנב אצלך והחזיר!" (מעייין המועד)

❦ שביעי של פסח ❦

מצות בעור מעשרות

מצוה זו נוהגת בערב יום טוב שביעי של פסח בשנה הרביעית לשמטה ובשנת השמטה. ועיו פרטי ההלכות בזה בהרחבה בחוברת "מצוות הארץ בהלכה ובאגדה".

ערוב תבשילין

שביעי של פסח שחל ביום ששי, יש לזכר להניח ערוב תבשילין, כדי שיוכל להכין ולבשל מיום טוב לשבת. ועיו פרטי ההלכות בחוברת "חג השבועות בהלכה ובאגדה".

ברכת מעין שבע

שביעי של פסח שחל בשבת, פשוט שאומר השליח צבור ברכת מעין שבע, שאין זה 'ליל שמורים' כליל הסדר, וחזתם 'מקדש השבת' בלבד. ואם טעה וחתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אינו חוזר. (חזו"ע שבת א שעב)

למוד ליל שביעי של פסח

לאחר סעודת ליל יום טוב שביעי של פסח, מנהג ישראל קדושים ללמוד את התקון המסדר המובא במחזורים, ושם הובאו פסוקים מהתנ"ך וקטעי גמרא המדברים בענין הגאולה העתידה שנזכה לה בעזרת ה' יתברך בקרוב. ומה טוב ומה נעים שביארו חכם שידיבר בענין הגאולה ועל קריעת ים סוף, כמובא בהרחבה בשער האגדה בטוב טעם. ומעט קדם חצות [24:40 בערך] יפתחו את ההיכל, ויקראו בספר תורה מתחלת פרשת בשלח עד שירת הים, ויגיעו לשירת הים בחצות בדיוק, וישירו כלם יחד את שירת הים בשמחה גדולה מאד. וסגלה בדוקה ומנסה לבקש בשעה זו בקשה וישועה, ובעזרת ה' יתברך תתמלא בקשתו.

❦ מוצאי פסח ❦

קנית חמץ

אין לקנות לאחר הפסח מצרך שיש בו חמץ, אלא מאדם ירא שמים שמכר את חמצו לגוי באמצעות הרבנות, כדי שלא יפשל באסור חמץ שעבר עליו הפסח.

אָבֵל אִם אֵינוּ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת, יֵשׁ לְחוּשׁ פֶּן לֹא מְכַר אֶת חֲמִצּוֹ לְגוֹי, וְאֶפְלוּ אִם אוֹמְרֵי שְׂמֵכֶר, אֵין לְסַמֵּךְ עָלֵינוּ, אֶלְא אִם כֵּן מְרַאֶה תְּעוּדַת מְכִירַת הַחֲמֵץ. (ע)

בזכות מידת הרחמים של הרב, ניצלו כל יהודי פראג

מעשה שהיה עם הגאון רבי יחזקאל לנדא זצ"ל [בעל שר"ת נודע ביהודה] בהיותו יושב ועוסק בתורה, בלילה סגרירי עד מאוד, לפתע הוא שומע קול בכי מבחוץ. הפסיק מלימודו ויצא החוצה, ופגש בנער נוצרי יושב על סלע ובוכה. ניגש אליו הרב ושאל אותו מדוע הוא בוכה, השיב לו הנער: אבי הוא מאחד האופים שבעיר, אמי מתה עלי, ואבי נשא לו אשה אחרת, והיא אכזרית, בכל יום עלי לצאת עם סלים מלאים לחם למוכרם בשוק, ואת מחיר הלחם שנמכר, עלי למסור לידה. היום אירע לי אסון, אמנם הצלחתי למכור את הלחם, אבל כשרציתי לחזור הביתה, רואה אני שכל הכסף אבד, ואם אשוב הביתה בידיים ריקות, צפויות לי מכות ומהלומות מיד האם החורגת המרשעת, ואיני יודע מה לעשות בקור וברוח של הלילה, ואני רעב וצמא. נכמרו רחמיו של רבי יחזקאל, ושאל את הנער, כמה כסף אבד לך, ויתן לו הרב את כל הסכום, ואף תחב בידו עוד מעות כדי שיקנה דברי מאכל ומשקה.

עברו כשלושים שנה מהמעשה הנזכר, והדבר נשכח מזכרונו של הרב. והנה בליל שביעי של פסח, קרוב לחצות לילה, נשמעו דפיקות על דלת ביתו של הרב. הרב פתח את הדלת, ואיש נכנס לביתו, באומרו שיש לו גלגות סוד כמוס הגובל בפיקוח נפש. הרב הושיבו על כסא, והלה התחיל לספר: זוכר אני את החסד שעשית עמדי לפני עשרות שנים, בימי נעורי, כשהצלת אותי מרעב ומקור, וממכות של אם חורגת, משום כך ראיתי חובה לעצמי לעשות חסד עמך ועם היהודים תושבי העיר הזאת פראג. אחד הכמרים שונא ישראל מושבע, קרא לאסיפה של כל האופים הנוצרים, ואני בתוכם, והציע להם שבמוצאי חג הפסח, שאז היהודים ממהרים לקנות לחם חמץ מן הגוים, ישימו האופים רעל בתוך הלחם שיאכלו היהודים, ויעשו כלה עם קהילת היהודים שבפראג, חלילה, ותמורת זה יקבלו מחילה וכפרה על כל עוונותיהם, ויכנסו ישר לגן עדן. לא יכולתי להתאפק ולעמוד מנגד, בזוכרי את חמלתך ורחמך עלי כשהייתי בצרה, לכן באתי להודיעך כדי שתציל את אחיך היהודים, אך בבקשה ממך, היזהר מאוד לבל ידעו שאתה יודע מהעניין, פן יחשדו בי ויבולע לי, ועשה כחכמתך.

הרב הודה לאופה הנוצרי מקרב לב, וניסה לטכס עצה כיצד למנוע את היהודים מלאכול את הלחם, מבלי להוציא הודעה שהוא מורעל.

בהגיע יום שמיני של פסח [יום טוב שני בחו"ל], הוכרז בכל בתי הכנסת של העיר, כי הרב רוצה לשאת דברים בבית הכנסת המרכזי, ואיש בל יעדר. ואכן כאשר התכנסו כולם, פתח הרב ואמר: יען כי נפל חשש מסויים לגבי קביעת זמנו של חג הפסח, יש לחשוש שלא לאכול חמץ בשנה זו אף באסרו חג, ולכך גוזר אני בגזירה חמורה לכל בני קהילת פראג, לבל יאכלו חמץ עד מוצאי אסרו חג!

עשו היהודים כדברי הרב, ולהפתעתם ואכזבתם הרבה של האופים הגויים, לא הגיע אף יהודי לקנות מהלחם שהציעו למכירה בשפע רב במוצאי החג. הסחורות הרבות שנותרו ללא קונים, ופטפוטיהם המשתאים של האופים, עוררו רעש ועניין ציבורי, ובין כה וכה, טעם מישהו מן הלחם, ונוכחו הכל לראות שככרות הלחם מורעלים! השמועה התפשטה חיש מהר, המשטרה העמידה לדין את האופים, והיהודים שמחו וצהלו על הצלתם המופלאה, כשאינם יודעים איך קרה הדבר שבדיוק השנה היה עליהם להימנע מלאכול חמץ יום נוסף... הרב מצידו חתם פיו ולא סיפר דבר, ורק לפני פטירתו גילה את הדברים לבנו הרב שמואל לנדא [בעל שו"ת "שיבת ציון"], ואמר לו: לא חכמתי היא שעמדה לי בזה, אלא מידת הרחמים שבליבי, שחמלתי גם על נער נוצרי אומלל לעמוד לו בשעת דחקו וצרתו. (סיפורי החג - פסח עמוד שיט)

מימונה

חֲמֵץ שֶׁנִּמְכַר לְגוֹי בְּאַמְצָעוֹת הַרְבֵּנוֹת, מִתֵּר לְאַכְלוֹ בְּמוֹצָאֵי פֶּסַח. [שַׁבְּשֵׁטֶר מְכִירַת הַחֲמֵץ לְגוֹי נִכְתָּב בְּמִפְרָשׁ שֶׁהַגוֹי מְרַשֶּׁה לְמוֹכְרֵי הַחֲמֵץ לְקַחַת מִיָּד אַחַר הַפֶּסַח מִהַחֲמֵץ, וְיִשְׁלְמוּ לוֹ אַחַר כֵּךְ אֶת מְחִירוֹ. וְאִףּוּ בְּשִׁטְרוֹת שֶׁלֹּא כּוֹתְבִים בּוֹ, מֵאַחַר וְכִתְבֵּי מֶרֶן הַשְּׁלַחַן עֲרוֹף וְחוּשׁוֹ מִשְׁפֵּט סִימֹן שֵׁנֵט ס"א] שֶׁבְּדָבָר שֶׁלֹּא מְקַפְּדִים עָלָיו, אִין בּוֹ אֲסוּר גָּזֵל, וְבּוֹדֵאֵי שֶׁהַגוֹי לֹא מְקַפֵּיד שֶׁהִישָׁרְאֵל יֵאָכֵל, לְכֹן אִין בְּזֶה חֲשֵׁשׁ גָּזֵל הַגוֹי שֶׁאֲסוּר מִן הַדִּין. וְעַנּוּ בְּפִסְקֵי תְּשׁוּבוֹת (ח"ה פא) שֶׁרְשָׁאֵי מִן הַדִּין לְאַכֵּל מִהַחֲמֵץ אִףּוּ קִדְּם שֶׁקָּנּוּ אֶת הַחֲמֵץ מֵהַגוֹי. וּמִתֵּר לְאַפּוֹת בְּמוֹצָאֵי פֶּסַח חֲמֵץ מְקַמַּח שֶׁנִּמְכַר לְגוֹי, וְכִמוֹ שֶׁנֶּהְגוּ רַבִּים לְאַכֵּל מוּפְלְאָטָה. (יחז"ל דעת ב ס' סד)

ברכת המצה

בְּמִשְׁךְ יְמֵי הַשָּׁנָה, מְנַהֵג בְּנֵי אֲשֶׁכְּנֹז לְבָרֵךְ עַל הַמִּצָּה 'הַמוֹצֵיא' וּבְרַכַּת הַמְּזוֹן, וּמְנַהֵג בְּנֵי סִפְרָד לְבָרֵךְ 'מְזוֹנוֹת' וְעַל הַמִּחְיָה, וְרַק כְּשֶׁקּוֹבַע סְעוּדָה 162 גָּרַם, נוֹטֵל יָדָיו וּמְבָרֵךְ 'הַמוֹצֵיא' וּבְרַכַּת הַמְּזוֹן. וְטוֹב שְׂגַם בְּנֵי סִפְרָד יֵאָכְלוּ אֶת הַמִּצָּה בְּתוֹךְ סְעוּדַת פֶּת. וְאַמְנֵם בְּמוֹצָאֵי פֶּסַח מְמַשׁ, כִּיּוֹן שֶׁעֲדִין לֹא מְצוּי לָחֶם בְּשׁוֹק, גַּם בְּנֵי סִפְרָד יְבָרְכוּ עַל הַמִּצָּה הַמוֹצֵיא וּבְרַכַּת הַמְּזוֹן. (חזו"ע ברכות סא, סד. ודוקא במצה הוא שיעור 162 גרם, כמו שכתב מרן מלכא זצוק"ל בספרו "מאור ישראל" - "טבעת המלד" על הרמב"ם פ"ג מהלכות ברכות ה"ט. ובטעם הדבר עיין בעלון "ותתענג בדשן" מס' 14 אות כה. ותראה נחת)

בְּשׁוֹת הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן (חלק ב סימן כא) כְּתַב: וְסִפְרָד לָנוּ מֶרֶן אֲמוּרָר זְצוּק"ל, כִּי רֵאשׁ הִשְׁיִיבָה מוֹרְנוּ הַרְבֵּי עֲזָרָא עֲטִיָּה זְצ"ל הִיָּה נוֹהֵג לְבָרֵךְ עַל הַמִּצָּה 'מְזוֹנוֹת', וְחֲכָם אֶחָד הֵעִיר לוֹ שֶׁאִין שׁוּם סִבְרָא לְבָרֵךְ 'מְזוֹנוֹת', כִּי אִין הַמִּצָּה נִאֶכְלֶת לְקַנּוּחַ כְּמוֹ בְּכָל עוֹגָה, וְאִףּוּ שֶׁהִיא נִכְסֶסֶת בְּשָׁנִים, וּמִחֲמַת כֵּן יֵשׁ אֹמְרִים שֶׁבְּרַכְתָּהּ מְזוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּפֶסַח, מִכָּל מְקוֹם הִרִי אֹכְלִים אֹתָהּ כְּתַחֲלִיף לְלָחֶם בְּסְעוּדָה, וּמִתְלַפֶּתֶת הִיא עִם שְׂאֵר מֵאֶכְלִים. אִוְלָם כְּשֶׁבָּא מֶרֶן אֲמוּרָר לְבִקְרוֹ, הִשִּׁיחַ בְּפִנְיֵי אֶת צַעְרוֹ עַל מְנַהֵג לְבָרֵךְ מְזוֹנוֹת, וְאָז הִרְאָה לוֹ מֶרֶן שֶׁכֵּן כְּתַבּוּ בְּשׁוֹת בֵּית דָּוִד וּמֶרֶן הַחִיד"א וְעוֹד, שֶׁהִמְנַהֵג לְבָרֵךְ עַל הַמִּצָּה מְזוֹנוֹת, וְאָז נָחָה דַּעְתּוֹ שֶׁל הַרְבֵּי זְצ"ל.

מוצאי פסח שחל בשבת

כְּשֶׁחָל שְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח בְּיוֹם שְׁשִׁי, אִףּוּ שְׁבִלִיל שֶׁבֶת כְּבָר הַסְּתִים חַג הַפֶּסַח, מְכַל

מקום מאחר ועדין אינו לנו לחם חמץ, אוכל מצות בסעודות השבת, ומברך עליהן "המוציא". ומתיר לאכול בשבת זו מהחמץ שבביתו שנמכר לגוי. (קכג)

שמיעת כלי נגינה באסרו חג

מותר לשמוע שירים המלווים בכלי נגינה באסרו חג אף שכבר החלו ימי העומר. כן הורה מרן מלכא הראש"ל רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל הלכה למעשה. (ספר "רבנו" עמוד רמב)

מעניני אבילות בחדש ניסן וחג הפסח

הספד בחדש ניסן

המנהג שלא להספיד בחדש ניסן. ואם הוא תלמיד חכם או איש חשוב שהיה תומך בלומדי תורה, מתיר להספידו בעת הלילה או בעת האזכרה במלאת השבעה והשלושים. והוא הדין לנשים חשובות, כמו אשת תלמיד חכם שמתיר להספידו. כיון שזה רק מנהג, ואינו בזה אסור מן הדין. (חזו"ע אבילות א רצ)

הספד בשלושים יום שקדם הפסח

מי שמת קרובו קדם שלושים יום הסמוכים לשלש רגלים [פסח, שבועות, סוכות], לא יספידנו בתוך השלושים יום הסמוכים לחג, לפי שכבר התמעטה המרידות, ואם יספידנו עתה יתעורר אצלו הצער ביותר, ויבוא להספידו גם בחג עצמו. והרמב"ם כתב, כדי שלא יהיה נעצב ולבו כואב מזכרון הצער, ועליו להסיר דאגה מלבו ולכוון דעתו לשמח בחג.

על כן, אם מת קרובו עד י"ג אדר, לא יספידנו בשבעה או בשלושים, כיון שמזמן ההספד ועד החג, הוא פחות משלושים יום. אבל אם מת בתוך שלושים יום לפסח, דהיינו מי"ד אדר והלאה [עד ראש חודש ניסן], מתיר להספידו, כיון שבלאו הכי המרידות אצלו גדולה, נמצא שאין ההספד מוסיף כל כך בצער. [ואדרבה, בהספד זה הוא מביע את צערו ואט אט יפוג צערו וילך. לא כן, לאחר שעברו שלושים יום שצערו כבר התמעט, אם יספיד עתה, ההספד יעורר בו יותר בכי וצער].

אחד עשר חדש - מה שיש נוהגים לערף אזכרה בסוף י"א חדש, אין להספיד בתוך שלושים יום לחג. אבל האזכרה שעושים בתשלום השנה - סוף י"ב חדש, מתיר להספיד בתוך שלושים יום לחג.

והטעם לזה כתב הבית יוסף: ונראה לי שלא נאמרו דברים אלו אלא למנהגם שהיו מספידים מתיחה באמצע השנה לעורר בכי ומספד ויללה, שאותו עצב וצער אינו נשכח מן הלב עד ל" יום. אבל מה שנוהגים בזמנינו שבתשלום השנה מספידים, מתיר, שאין זה מעורר זכרון המות, אלא אדרבה דעתם להפסיק עתה את אבילותם. ולפי זה, האזכרה וההספד שיש עושים בסוף י"א חדש, אינו בכלל התיר זה, כיון שממשיכים את ימי האבל עד סוף י"ב חדש. (א רמג, רצו)

קרובי הנפטר – אין האסור להספיד אלא על קרובי המת שחייבים להתאבל עליו, שכיון שלבם מר עליהם, יש לחשש שמא יתעוררו לצער, אבל אדם אחר רשאי להספיד, כיון שאינו מתעורר כל כך לצער. (ש"ת שבות יעקב, חכמת אדם, הגאון יעב"ץ. א רצד)

תלמיד חכם שנפטר יש להתיר אף לקרוביו להספיד בשבעה ובשלושים, כי כבוד התורה דוחה את כבוד החג. כן פסקו בשו"ת שבות יעקב ועולת שמואל. ואף שבספר ישועות יעקב החמיר בזה, מפל מקום יש פאו ספק ספיקא, שמא בתלמיד חכם מת, ושמא פדעת התוספות, הרמב"ן והרשב"א, שפל שמספיד בחנם ללא שבר, מתר בכל אדם. (עי' א רצג, רצד)

דברי מוסר והתעוררות

בכל האפנים שאין מספידים בהם, יש לדעת שאם עקר ההספד הוא בדברי שבח ותהלה על המדות הטובות שהיו נמצאות בנפטר, או בשבח מעלת הקדישים שמעלים את הנפטר ממדרגה למדרגה בגן עדן, יש להתיר להספיד כך, כי הזדמנות נאותה היא להחדיר בלב האבלים יראת שמים טהורה, ולהטות למוסר אונם בשמירת תורה ומצוות ובניהם לתורה. והנסיון הורה שפמה פעמים אחר שהקשיבו לדברים אלו, התחזקו במצוות וגדלו בניהם לתורה. [וכתב רבנו ירוחם, בית האבל נקרא "בי טעמא", על שם שדורשים שם ונותנים טעם על מה שארע להם, כדי שיחזרו בתשובה, והאבל ישוב אל ה' וירחמהו, וכן לנחם אותו לדבר על לבו]. (א רצ)

דרשת שבת הגדול

רב עיר או רב קהלה שרגיל לדרש ב"שבת הגדול" ברב עם, וארעו אבל, ידרש כהרגלו, כי רבים צריכים לו ללמדם בהלכות הפסח והנהגותיו. ועוד שאם הוא לא ידרש, הרי זו אבלות בפרהסיא [ברבים] שאסורה בשבת. והוא הדין לתלמיד חכם שרגיל לדרש ברבים בכל שבת ושבת, וארעו אבל, ידרש כהרגלו, שלא תהיה אבלות בפרהסיא. והוא הדין אם ארע אבל במשך השנה, שרשאי לדרש בשבת כהרגלו, ולא רק בשבת הגדול. (ב רכו, רכז)

כתב הגאון רבי חיים מודעי שהיה נוהג בכל שבת להקהיל קהלות וללמד דעת את העם, וארע לו אבל, ובשבת שבשבעה לא שנה ממנהגו ודרש בפני הצבור כהרגלו. ובספר טהרת המים כתב, אודות תלמיד חכם שהיה דורש ברבים בכל שבת, ונפטר אחותו בליל שבת, והתירו לו לדרש ברבים בשבת כמנהגו, ולא אמרו שימנה אחר תחתיו, מאחר שהעם התרגלו אליו, ויש צד של בטול תורה. ואם לא יבוא לדרש, הרי זה אבלות בפרהסיא, וכיון שרבים צריכים לו, גדול זכות הרבים. וגם יש פוסקים המתירים למויד תורה בשבת אפלו לאבל, וכל שכן לאונן.

עליה לקבר

מן הדין מותר לבקר בחודש ניסן בבית הקברות, רק שישתדלו שלא לבכות. על כן, משפחה הקמה מהשבעה בחודש ניסן, רשאים לעלות לקבר, ויתאפקו מלבכות. וכמו כן, לא ידברו דברי הספד. (ספר "רבנו" עמוד רד)

אונן בבדיקת חמץ

האונן [אדם שמת לו אחד משבעה קרובים, שהם: אב ואם, אח ואחות, בן ובת, בעל על אשתו ואשה על בעלה, ועדיו לא נקבר], כיון שהוא פטור מכל המצוות עד שיקבר את מתו, לכן לא יבדק את החמץ בביתו בליל י"ד בניסו, אלא ימנה שליח מבני ביתו או אחר שיבדק, והשליח יברך "על בעור חמץ". והאונן רק יאמר את נסח הבטול בפיו [כל חמירא דאיפא ברשותי וכו']¹. ואולם, אם כבר מסר את המת לחברה קדישא, רשאי לבדק בעצמו בברכה. (א קפ)

יציאה מהשבעה

בערב חג הפסח [ולא בשאר מועדים], מנהג בני אשכנז לצאת מהאבלות מזמן חצות היום, מאחר ובזמן שביית המקדש היה קיים, היה זה זמן הקרבת קרבן הפסח, שיש בו מעלה קצת כמו יום טוב. וספרדי הרוצה להקל בזה, רשאי, ובפירט שהטרחות וההכנות רבות עד מאד. וכמו כן, רשאי לאפות בעצמו "מצות מצוה".

כמו כן, מי שנקבר מתו בערב פסח לאחר חצות היום, לבני אשכנז - מן הראוי שיחלץ נעליו וישב זמן מה על הארץ ויקום, וינהג אבלות בצניעה עד כניסת החג. ואם רוצה להחמיר ולנהוג אבלות רגילה עד כניסת החג, רשאי. (אבן ישראל פישא, הגרש"ז אורבך, פסקי תשובות ח"ה רב) וספרדי הרוצה להקל בבני אשכנז, רשאי.

כתב מרן הבית יוסף (סימן שצט אות ג) בשם התשב"ץ, פעם אחת ארע לאחד יום ששי לימי אבלו בערב פסח, ואמר שכיון שהיה זמן שחיתת הפסח, ואז בימיהם היו קוראים את ההלל והיה יום טוב, אין אבלות נוהגת בו. ע"כ. ואין לדבר זה סמך וראיה. עכ"ד. ואמנם הרמ"א בדרכי משה (אות ג, ד) כתב, דעת האור זרוע כדעת התשב"ץ שאין אבלות נוהגת בערב פסח מזמן שחיתת הפסח ולמעלה, וראוי לסמוך עליו. ע"כ. וכן פסקו חכמי אשכנז: אליה רבה, פנים מאירות, חכמת אדם, משנה ברורה (סימן תקמח ס"ק לא), משמרת שלום, אבן ישראל פישא (ח"ז סימן כג), קנה בושם (ח"ג סימן לה), שבט הלוי (ח"ו סימן קעג), הגר"ש דבליצקי (קובץ בית אהרון וישראל ק), תשובות והנהגות (ח"ב סימן ריג), חשוקי חמד (פסחים נה ע"ב) ועוד. וכן פסק בכף החיים (סימן תקמח סק"מ).

והנה האור זרוע (הלכות אבלות סימן תלב) האריך בזה מאד, והביא כמה ראיות לדבריו מהגמרא, וזה תכן דבריו בקצרה: וכבר עברו ימים שראיתי כתוב בשם גאון אחד, וכמדומה אני בשם רבנו גרשום מאור הגולה זצ"ל, שבבערב פסח מתר לרחץ משעת שחיתת הפסח, ודבר ברור לי שכך ראיתי כתוב, אך שכחתי הענין על בוריו, ונתתי לבי על הדבר אני יצחק בן רבי משה המחבר. ונראה בעיני הלכה למעשה, שכשחל אפלו יום ראשון של אבלות בערב פסח, שמתר לרחץ משעה שהגיע זמן שחיתת הפסח. וראיה לדבר ממסכת זבחים, וקל וחמר הוא וכו'. ונדע שמשמע בירושלמי, שאסור מלאכה בערב פסח מחצות הוא מן התורה, כיון שהוא זמן הקרבת הפסח, ואינו בדין שתהא עסוק במלאכתו וקרבנד קרב. ובזה ישב רבנו יצחק בר אשר זצ"ל מה שאמר (מסכת תענית יב ע"א) רבי אליעזר ברבי צדוק, אני מבני סנאב בן בנימין, ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתעננו ולא השלמנו את התענית, מפני שיום טוב שלנו היה מחמת הקרבן. [פרוש, בזמן בית המקדש היו אבותינו מביאים קרבן עצים בעשירי באב, ומחמת כן נקבע יום זה ליום טוב שלהם. ואף שעתה חרב המקדש, המשיכו צאצאיהם

לנהג בו יום טוב ולא להתענות]. לכן גם אנחנו בזמן הזה אסורים במלאכה בערב פסח מחצות, כי בזמן בית המקדש היה זה יום טוב שלנו מחמת הקרבן. ומעתה, אם תשעה באב שהוא חמור יותר מאבלות [שהרי לא אומרים בו "מקצת היום ככלו", ובאבלות כן אומרים], נדחה מכיון שפעם היה זה זמן הקרבת הקרבן, כל שכן שאבלות שהיא קלה, תדחה. ואפלו היום הראשון של האבלות ידחה, ויתבטלו ממנו דיני שבעה משעה שזמן הקרבת הקרבן. עכ"ד. והנה אפשר שאלו מרו הבית יוסף היה רואה את ראיות האור זרוע, היה מסכים, ולא היה כותב שאין סמך וראיה לדעה זו. (עיי' ג קיב) ובצרוף דעת רבים האומרים שהלכה כדברי המקל באבל אפלו נגד מרו השלחו ערוף. וגם יש לצרף את דעת אחד הראשונים רבנו שמואל, שמקל בזה בכל ערב יום טוב, וכן עשה מעשה ועמד מאבלותו בערב יום טוב מבעוד יום והלך לבית הכנסת. ונתן טעם לדבריו מפי הגאון אביו רבנו יצחק הלוי, שיום טוב חמור יותר שמפסיק ומבטל תורת שבעה ושלושים, ולכן גם ערב יום טוב מבטל השבעה ועומד מבעוד יום, ורש"י הודה לדבריו. והביאוהו במחזור ויטרי, הרמב"ן, הראב"ן, ראב"ה, מהר"ם. (ותב"ץ קטן סימן תל ובהערות שם)

תספרת בערב החג לאבל על שאר קרובים

מי ששים את השבעה [שאר קרובים חוץ מאב ואם] קדם החג, החג מבטל ממנו את דיני השלושים, ומתיר לו בערב החג להסתפר. ואפלו אם היום השביעי היה בערב החג, יסתפר. והטעם לזה, מכיון שבאבלות מקצת היום ככלו, נמצא שימי השבעה הסתימו בערב החג בבקר, והתחילו דיני השלושים שעתה הוא מתיר ברחיצה ואסור בתספרת וגזוזת צפרנים, וכיון שהחג מבטל את דיני השלושים, הרי שמתיר לו עתה להסתפר ולגזוז צפרניו לכבוד החג, ובטלו ממנו שאר דיני האבלות לגמרי, כהשתתפות בשמחות וכיוצא בהם. (ג קיז)

למשל: אם נקבר המת בח' בניסן, מאחר ויום השביעי נגמר בערב חג הפסח י"ד בניסן, מתיר לקרובים [הנ"ל] להסתפר, כי חג הפסח מוציאם מדיני השלושים.

גלוח זקן בערב החג על אב ואם

אבל על אביו או אמו, שהגיע החג בתוך השלושים, אינו רשאי להסתפר, בין שער הראש ובין שער הזקן. אולם אם יש לו צרף גדול לגלח את זקנו, וכגון שהוא איש חשוב ונכבד ומתבייש ללכת כך בפני בני אדם, יש להקל לו בגלוח הזקן בלבד בערב הרגל. (ק"ה קי)

לכאורה היה נראה לצדד להקל בזמן הזה בגלוח הזקן בתוך השלושים, משום שמיד אחר שבע אחר מתגללים ומצטערים מאד, כנודע. וכתבו הנודע ביהודה והמהר"ם שיק, במדיניות שמגלחים זקנם, תכף בשנים ושלושה שבועות נמאסים מאד, והשערות הקצרים הצומחים בזקנם, דומים כקוצים בעיניהם ובעיני כל רואיהם ומתנגול בעיניהם. ובנחל אשכול כתב, שבזמנינו הנערה בזקן בשמונה ימים. ולפי זה אפשר שמועילה גערה אפלו בתוך שלושים. ומכל מקום אין להתיר אלא בערב הרגל. ואל תאמר שאין בכחנו לבטל תקנתם שלא להתגלח בתוך שלושים, כי באמת בזמן רבותינו בעלי התלמוד והפוסקים לא היו נוהגים בכלל לגלח זקנם, וכיון שנתחדש בזמן הזה לגלח הזקן, אין זה בכלל גזרתם. וכן התיר בשערי תשובה. ועל כל פנים יש כאן ספק ספיקא, שמא גערה בגלוח הזקן מועילה בתוך שלושים, ושמא הלכה כרב האי גאון, והגאונים ורבנו חננאל ושבולי הקקט, שהרגל מבטל שלושים על אב ואם אפלו בלי גערה

וכשאר קרובים. ועל כן, אם הנוול בזקן גורם לו עלבון גדול, הרי זה צדק גדול ואפשר להקל. וכתב בשערי דעה, אין להרעיש הרבה על מי שמוורה להתיר במקום צער רב ושעת הדחק, כי לא נמצאה סתירה לזה מהפוסקים הראשונים ולא מהשולחן ערוך. והתוספות כתבו שאם מתבייש ללכת כן בפני בני אדם, אין לך צער גדול מזה. והכל לפי המקום והזמן.

יום השלושים בחל המועד

אם הגיע יום השלושים שעל אביו או אמו בחל המועד, מתר לו להסתפר לאחר שיגער בו שילך להסתפר. ואדרבה מצוה הוא עושה, כי זהו כבוד המועד להראות בו טוב פנאה וכיאה. (ג קד, קי) ורשאי לומר לאחר שיגער בו כדי שישתפר. כן פסקו: מרן החיד"א, הל"ט, עקרי הד"ט, אליה רבה, עדות ביהוסף, שערי ישועה, זרע אמת, יבא הלוי, בית דוד, בית אהרן, חכמה ומוסר, דברי אמת, מהר"א טולידו, מהר"י פאסי, משנת רבי אליעזר, חסד לאברהם, באר המים ועוד. (קצג)

וכתב הגאון החיד"א, ומה שכתב השביתת יום טוב ששמע שבארץ ישראל נהגו להחמיר, מי יאמין לשמועתו, כי באמת אין מנהג כזה בארץ ישראל. ומתר לגלח על ידי גערה בחל המועד, ולכבוד יום טוב האחרון, ומצוה הוא עושה. ובשורת ידיו של משה כתב, וגם אני עשיתי מעשה בעצמי שנפטר מר אבי ביום ט"ו אדר, והסתפרתי בחל המועד פסח. וכתב הגאון חשק שלמה שכן עשה מעשה רב בחל המועד סכות. והוסיף: ולא מצאתי ידי ורגלי במה שכתב שיוירי כגסת הגדולה לאסור. ומה יענה על ראיה זו, ממה שפסק מרן וסימו תקלא ס"ד, שהמנדה שהתירו לו נדויו בחל המועד, מתר לו להסתפר במועד, והרי המנדה נכנס באסור גלות במועד, ועם כל זה התירו לו להסתפר במועד. ובפרט שמצאנו לאחד מהראשונים תלמיד רבנו יחיאל מפריש, שכתב: ונראה לי שאם פלו לו שלושים יום במועד, וגערו בו חבריו, מתר לו לגלח במועד. ואלו ראוהו האוסרים, בודאי שהיו חוזרים בהם.

אבל על אביו ואמו, שהגיע יום השלושים קדם החג, אף לא גערו בו שישתפר אלא בחל המועד, יכול להסתפר במועד, כיון שלא יכל להסתפר קדם לכן. (ג קיב)

זמן האזכרה לשבעה ולשלושים במועד

מי שמת קרובו לפני החג, אף שהחג מפסיק את השבעה או השלושים [בשאר קרובים חוץ מאב ואם], מכל מקום את האזכרה [הלמוד, הדרשות והסעודה] יערכו בליל השבעה או השלושים ממש, אף שהוא חל המועד. (ג קלו)

למשל: מי שנקבר ב"א בניסן, אף שהאבלים קמים מהשבעה בערב החג, בכל זאת יערכו את אזכרת השבעה בחל המועד ליל י"ז בניסן שהוא ליל השבעה ממש. ולא פאותם המקדימים לערב פסח ליל י"ד בניסן - ליל בדיקת חמץ.

כמו כן: מי שנקבר בט"ז באדר, אף שהקרובים [חוץ מהבנים והבנות] יוצאים מדיני השלושים בערב החג ומתרים בתספרת, בכל זאת יערכו את אזכרת השלושים במוצאי יום טוב ראשון של פסח, חל המועד - ליל ט"ז, שהוא ליל השלושים ממש או למחרת ביום עצמו, ולא כהמקדימים לערב פסח ליל י"ד בניסן.

ויש לידע את הצבור בכל זה, כי רבים לא יחפמו, וכל מחשבתם היא ללעשות את האזכרה בזמן הכי נח לתבריהם ומכריהם לבוא בקלות, ואם יפל ליל השבעה במוצאי שבת או מוצאי חג וכיוצא בהם, יקדימו את האזכרה כמה ימים קדם, ולא יודעים שלנגד עיניהם צריכה להיות טובת המנוח ועלוי נשמתו.

כתב בשו"ת נחלת שבעה, מה שהחג מבטל את האבלות של השבעה והשלושים, משום שנגאמר "ושמחת בחגך", והוא דוקא בדבר הנוגע לכבוד החיים ושמחתם בחג, מה שאין בו בדבר הנוגע לכבוד המת ועלוי נשמתו לא שיד בטול, שעדין הוא בשבעה ובשלושים וזקוק לכפרה הוא ביותר ואין לגזלו. וכתב בשו"ת רב פעלים: צריך למתק הדינים אשר שם כדי לעזר לנשמה, ועל ידי שהקרובים סובלים הצער של האבלות באלו השלושים יום בתספרת וכו' ובתוספת הקדישים ולמוד תורה שעושים לעלוי נשמת הנפטר ממתקים את הדינים, ולכן צריך לסגל תורה ומצוות ביותר במקום שלוש יום אלו. ובסיומם יש להרבות יותר בתורה ומצוות לסגל לנשמת הנפטר, כי הכל הולך אחר החתום. (הט"ז, מהר"ר אהרן שמעון שפירא, הש"ך ועוד רבים. ג קלו)

הקמת מצבה במועד

מצוה להקים את המצבה ביום השביעי מהקבורה אף בחל המועד. (א תנב, תנג)

יש לדעת, כי מצוה להקים את המצבה מיד ביום השביעי ולא כאותם המקימים את המצבה רק ביום השלושים. כי במצבה יש מנוחה גדולה לנפטר ותקון גדול לעלוי נשמתו. וכן מבאר ברא"ש שהיו עושים מצבה בשבעה. וכן מפרש ברבנו האר"י שיבנו את המצבה בשבעה, כי בסיום השבעה נפרדים כל האורות המקיפים את הנפש מהבית וחונים על ציון הקבר, ובנין ציון המצבה הוא פעני כסא ומושב לשורות עליו אותם האורות. וכן צוה הגאון החתם סופר להעמיד מצבה לרעייתו הרבנית מיד בתם השבעה. וכן עשו לגאון רבי חיים מצאנז, וכן עשה הגאון בעל דרכי תשובה לאביו הגאון זצ"ל. וכתב בשו"ת מנחת יצחק מעשה רב מגדול ההוראה הגאון הגדול מהרש"ם שהעמיד מצבה לאשתו ביום השמיני לפטירתה. וכתב בגשר החיים שכן מנהג ירושלים. וכן כתבו פלא יועץ, מנחת אלעזר וקנטרס היחיאלי. וכתב בשו"ת ירד יעקב, מכינון שמבאר בזהר הקדוש והאחרונים, שהמצבה שעושים על קבר המת היא מנוחה גדולה לנפטר, ויש בה תקון גדול לעלוי נשמתו, לכן מנהג ישראל קדושים למהר להקימה ביום השביעי, אחר שעמדו מנחמים. ולא דבר ריק הוא, שאם אינם נביאים בני המועד חיש מהר, שאין לה צד מצוה גדול כזה, והואיל והדבר הכרחי מאד, יעשוה בחול המועד בלי שום פקפוק. (שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן לג אות ז)

עליה לקבר בחול המועד

אף שהמנהג לעלות ביום השביעי או ביום השלושים לקבר, מפל מקום בחול המועד לא יעלו. כי כאשר רואים את קברו של הנפטר, מתעוררים לבכות עליו ולהספידו, וכן לא יעשה במועד. אבל את המצבה יעשו אפלו בחול המועד, כנ"ל. ולא יותרו על זה. (ג קמ)

אבלות בחול המועד

קריעה

על אב או אם שנפטר במועד - קורע, ולאחר מכן יחליף את החלצה מפני כבוד

החג, שאין נוהגים בו אבילות בפרהסיא [ברבים]. על שאר קרובים – לבני ספרד: קורע, פדעת מרו השלחו ערוף. ולבני אשכנז: לא קורע אלא במוצאי החג, פדעת הרמ"א. ומנהג ירושלים בלבד, שאף בני ספרד לא קורעים אלא במוצאי החג. אבל שאר ערי הארץ וחול נוהגים פדעת מרו, שהוא המנהג הנכון פדעת רב הפוסקים. (א רמב)

קטן – אין קורעים לקטן בחול המועד אפלו על אביו או אמו. משום שכל מה שקורעים לקטן בשאר ימי החול, הוא מפני עגמות נפש, שיבכו הצבור וירבה כבוד המת, אבל במועד אין לעשות דבר שמרבה את הבכי והצער. (א רמב)

ברכת "דין האמת"

אף כשלא קורע במועד, חייב לברך "דין האמת" בשם ומלכות, כי אין הברכה קשורה לקריעה כלל. (א רמב ג קלג)

הספד

אין מספידים בחול המועד, מפני מעלתם וקדשתם של ימים אלו, שימי שמחה הם לישראל. אולם לתלמיד חכם בפניו בעת הלוייה, מספידים, אבל לאחר הקבורה אין מספידים כלל. (א רמב, ג קלג) ומלמד תינוקות של בית רבן שקובע עתים לתורה, דינו כתלמיד חכם ומתיר להספידו. (חזו"ע חנוכה י, יא)

סעודת הבראה

במועד מברים את האבלים בעוגות וקפה ולא בביצים ועדשים, מפני כבוד המועד. ואולם מנהג ירושלים בלבד, שרק על פטירת אב או אם מברים בעוגות וקפה, ואז מצטרפים גם שאר הקרובים האבלים. אבל על פטירת שאר קרובים, לא מברים כלל, אלא דוחים את ההבראה למוצאי החג שמתחילים לשבת שבועה. והרוצה שלא להברות אף לאחר החג, יש לו על מה לסמוך. וכן מנהג אשכנז. (א תצד, תצז, תצח, תצט)

צדוק הדין

במקום שאין מנהג ידוע שלא לומר צדוק הדין בחול המועד, וכמו ברב ערי הארץ שאין להם מנהגי מקום ממש כמו בירושלים שמנהגייהם נוסדו מגדולים, יעשו פדעת מרו השלחו ערוף. לומר צדוק הדין. ועל תלמיד חכם בעת הלוייה בכל מקום אומרים. ועיי בהרחבה בחוברת "האבלות בהלכה ובאגדה". ובעלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 24 אות ז)

אבלות בצנעה

מי שמת לו מת במועד, נוהג אבלות שבצנעה בלבד ולא בפרהסיא. על כן, ילבש חלצה וחליפה של חג ושבת. ואם רגיל בעניבה, ילבש עניבה. ונועל נעלי עור מצחצחות. ואומר לכלם ואומרים לו: "שבת שלום", ו"חג שמח". (ב רמב, ג קל, קלג)

אבלות שבצנעה הנוהגת במועד, יש אומרים שאינה אלא בתספרת וכבוס,

שְׁבֵלָאוּ הָכִי נוֹהַג אֲסוּר זֶה בַּמוֹעֵד, אֲבָל רְחִיצָה, סְעוּדַת מִרְעוּת [לְשֶׁבֶת עִם חֲבָרִים שֶׁלֹּא בְּסְעוּדַת מִצְוָה], גְּזִיזַת צִפְרָנִים וּלְבִישׁוֹת בְּגָדִים מְכֻבָּסִים, מִתֵּר. וְלַהֲלָכָה: הַמְקַל בְּמָקוֹם צָרָךְ, יֵשׁ לוֹ עַל מִי לְסַמֵּךְ.

וְאִמְנָם הַרְמַב"ן הַחֲמִיר בְּזֶה, וְכֹן פָּסַק מִרְן הַשְּׁלַחַן עָרוּךְ (סימן שצט), אִף הֵרָא"שׁ הַתִּיר, וְכֹן דַּעַת הַשְּׁאִילֵתוֹת, רִש"י, רַבְּנֵי יִצְחָק בֶּן גִּיאַת, אֹר זְרוּעַ, וְרַבְּנֵי יְרוּחִם. וְאֶפְשָׁר שֶׁאֵלּוּ רָאָה מִרְן הַבֵּית יוֹסֵף אֶת כָּל הָרֵאשׁוּנִים הִלְלוּ הֵיךְ מְסֻכִּים לְהַקֵּל, שֶׁהִרִי הִלְכָה כְּדַבְּרֵי הַמְקַל בְּאַבְל, וְכָל שֶׁכֵּן שָׂרְבִים הֵם. וּבִלְאֻוֹ הָכִי, יֵשׁ אוֹמְרִים (וּבֵה"ג, הַר"ף, בַּעַל הַמְּאוּר, ר"י מַפְרִישׁ, רַבְּנֵי יוֹנָה) שֶׁאֶפְלוּ אֲבָלוֹת שֶׁבְּצִנְעָה לֹא נוֹהֲגֵת בְּחָג, חוּץ מִתְּשֻׁמִּישׁ. [ולבד מהרמב"ם והריטב"א שמתירים אפילו בתשמיש.] (ג קל, קלג)

אֲבָל בְּחַל הַמוֹעֵד שֵׁשׁ חֲשֵׁשׁ לְאֲסוּר הוֹצֵאָה לְבִטּוּלָה, יֵשׁ לְהַתִּיר לוֹ תְּשֻׁמִּישׁ הַמְּטוּה בְּיַמֵּי הַחֹג בְּלִבְד. וְהוּא הַדִּין אִם הָאִשָּׁה אֲבָלָה, שֵׁשׁ לְהַתִּיר לָהּ לְטַבֵּל בְּמִקְרָה זֶה וּלְשֻׁמֵשׁ. (ומהרש"ם, גנזי יוסף, פתחי שערים. בצירוף שלדעת רבים הלכה כדברי המיקל אבל אפילו נגד מרן. ובצירוף דעת הרמב"ם והריטב"א שלא נאסרו דברים שבצנעה בחג, ואפילו תשמיש המיטה. שו"ת יבי"א ח"ד יו"ד סימן לא אות ו. ד תער)

לְמוֹד תּוֹרָה – רִשְׁאֵי הָאֲבֵל לְלַמּוֹד תּוֹרָה בְּחַל הַמוֹעֵד בְּכָל נוֹשֵׂא שְׁלִבּוֹ יַחְפֹּץ. וְהַטַּעַם בְּזֶה, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֶפְלוּ אֲבָלוֹת שֶׁבְּצִנְעָה לֹא נוֹהֲגֵת בְּחָג, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלְּמוֹד תּוֹרָה אֵינִי נֶחְשָׁב כְּדַבְּרִים שֶׁבְּצִנְעָה. וְכַתֵּב בְּשׁו"ת חֲכָם צָבִי, וְלַעֲנִין לְמוֹד תּוֹרָה שָׂאִין לְמַעֲלָה מִמֶּנּוּ, אֲנִי סוֹמְכִים עַל הַמְּקָלִים, כִּי לֹא מְסַתֵּבֵר שֶׁלְּמוֹד בְּדַבְּרִים הָרַעִים וּבְדִינֵי אֲבָלוֹת בַּמוֹעֵד, אֲלָא בְּ"פְקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמְחֵי לֵב", שֶׁגַם הָאֲבֵל מִצְוָה בְּמִצְוֹת "וְשֻׁמְחֵת בְּחֻנְד". (ג קל, קלו. ב רח. יביע אומר ח"ד יו"ד סימן לא אות ו)

נְחוּם אֲבָלִים

אִף שָׂאִין הָאֲבֵל יוֹשֵׁב שְׁבָעָה אֲלָא בְּמוֹצָאֵי הַחֹג, מְפָל מְקוֹם מְנַחֲמִים אוֹתוֹ בַּמוֹעֵד. וְאִף לְאַחַר הַחֹג, טוֹב לְנַחֲמוֹ עַד כְּלוֹת הַשְּׁבָעָה. (ושו"ע או"ח תקמח ס"ו. ג קל, קלג)

זְמַן הָאֲזִפְרָה

אִף שִׁיּוֹשֵׁב הָאֲבֵל שְׁבָעָה לְאַחַר הַחֹג, בְּכָל זֹאת אֶת הָאֲזִפְרָה [הַלְמוּד, הַדְּרָשׁוֹת וְהַסְּעוּדָה] שֶׁל הַשְּׁבָעָה, יַעֲרֹכוּ בְּלִיל הַשְּׁבִיעִי מִמֶּשׁ מִיּוֹם הַקְּבוּרָה שֶׁזָּהוּ עֶקֶר הָאֲזִפְרָה, אִף שֶׁעָדוּן הֵם יוֹשְׁבִים בְּאֲבָלוֹת. (ג קמ)

הַתְּחִלַּת הַשְּׁבָעָה

מִי שֶׁמָּת לוֹ מֵת בְּחוּל הַמוֹעֵד פָּסַח, וְחָל שְׁבִיעִי שֶׁל פָּסַח בְּיוֹם שְׁשִׁי, מֵתְחִיל לְמָנוֹת אֶת יַמֵּי הַשְּׁבָעָה מִשְׁבֵּת, אִף שֶׁבִּפְעַל יִתְחִיל לְשֶׁבֶת עַל הָאֲרָץ רַק בְּמוֹצָאֵי שְׁבֵת. וְנִמְצָא שֶׁיָּקוּם מִהַשְּׁבָעָה בְּיוֹם שְׁשִׁי בְּבִקְר.

כֹּן מְבָאֵר מִמּוֹה שֶׁפָּסַק מִרְן הַשְּׁלַחַן עָרוּךְ (וְיִרָה דַּעָה סִימָן תב ס"ז): הַשּׁוֹמֵעַ שְׁמוּעָה קְרוּבָה בְּשְׁבֵת, הַשְּׁבֵת עוֹלָה לוֹ לְיוֹם אֶחָד, וְלִמְחַר קוֹרְעוֹ, וְיוֹם שְׁשִׁי הוּא הַשְּׁבִיעִי לְאֲבָלוֹת. (ולקו"י אבלות עמ' תערה)

הגדה של פסח

סדר הקערה

בעל הבית מסדר הקערה שיש בה: שלוש מצות שמורות, זרוע צלוי, ביצה, מרור, חרוסת, כרפס, חזרת. ואת מי המלח יניחו מחוץ לקערה. ויסדרם כסדר הזה (ע"פ האר"י ז"ל):

הכמה בינה דעת

שלוש מצות

גבורה
ביצה

חסד
זרוע

תפארת
מרור

הוד
כרפס

נצה
חרוסת

יסוד
חזרת

והקערה מלכות

טוב לומר קודם הקידוש - "קדש", וקודם הרהיצה - "ורחין", וכן על זה הדרך, כי נרמזו בו סודות נפלאים. ושוב שישנן האדם לעצמו את סדר "קדש ורחין" בניגון, כדי שלא ידלג דבר מהסדר.

קִדְּשׁ. וְרַחֵן. כַּרְפֵּס. יַחַץ. מַגִּיד. רְחִיצָה. מוֹצֵיאַ מִצֵּה.
מְרֹר. כּוֹרֵךְ. שֵׁלְחַן-עוֹרֵךְ. צִפּוֹן. בְּרֵךְ. הַלֵּל. נִרְצָה.

קידוש

מוזנים כוס ראשון לכל המסובים וגדול הבית אומר הקידוש, ויכוין להוציא את השומעים ידי חובה וגם הם יכוונו לצאת ידי חובה. ולא יענו ברוך הוא וברוך שמו, אבל יענו אמן.

אם חל בשבת מתחילים מכאן:

יּוֹם הַשַּׁבָּת. וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ. כִּי כֹן שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

ואם חל יום טוב בחול מתחילים מכאן.

אלה מועדי יהוה ^{יאהרונה} מקראי קדש. אשר תקראו אתם במועדים. וידבר
משה את מועדי יהוה ^{יאהרונה} אל בני ישראל:

סברי מרנן. ועונים השומעים: לחיים.

ברוך אתה יהוה ^{יאהרונה}, אלהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן: (אמן)

ברוך אתה יהוה ^{יאהרונה}, אלהינו מלך העולם, אשר בחר בנו מכל עם,
ורוממנו מכל-לשון, וקדשנו במצותיו. ותתן לנו יהוה ^{יאהרונה}
אלהינו באהבה, (שבתות למנוחה ו)מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון. (את
יום השבת הזה ו)את יום חג המצות הזה, ואת יום טוב מקרא קדש הזה,
וזמן חרותנו, באהבה מקרא קדש, וזכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרות
ואותנו קדשת מכל העמים. (ושבתות) ומועדי קדשך (בשבת באהבה וברצון)
בשמחה ובששון הנחלתנו: ברוך אתה יהוה ^{יאהרונה}, מקדש (השבת ו)ישראל
והזמנים: (אמן)

כשחל יום טוב כמוצאי שבת מוסיפים שתי ברכות אלו, קודם ברכת "שהחיינו".

ברוך אתה יהוה ^{יאהרונה}, אלהינו מלך העולם, בורא מאורי האש: (אמן)

ברוך אתה יהוה ^{יאהרונה}, אלהינו מלך העולם, המבדיל בין קדש לחול, ובין אור לחושך,
ובין ישראל לעמים, ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, בין קדשת שבת לקדשת יום
טוב הכדלת, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת. והכדלת וקדשת את עמך
ישראל בקדשתך. ברוך אתה יהוה ^{יאהרונה}, המבדיל בין קדש לקדש. (אמן)

ברוך אתה יהוה ^{יאהרונה}, אלהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן
הזה: (אמן)

ישתו כל המסוכים בהסבת שמאל, כל היין שבכוס, ולפחות ישתו רוב רביעית (41 גרם).

ישול ידיו בשביל טבול הכרפס כדון כל דבר שמיבולו במשקה. והנמילה תהיה בדרך שנוטל ידיו לאכילת פת, אך לא
בדרך ברכת "על נמילת ידים".

כַּרְפֵּס

יקח כרפס כ־15 גרם ויטבול אותו בחומוץ או במי מלח, ויברך. (ויכּוּין לפטור בכרכה זו גם את אכילת המרור).

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַאֱלֹהֵינוּ יְיָ הַאֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הָאָרֶץ:

יְהוָה יִתְחַדַּד

יקח מצה האמצעית משלושת המצות ויחלקנה לשני חלקים, חלק אחד גדול יותר מהשני, והחלק הגדול נותנו במפה ומצניעו לאפיקומן, והלק השני הקטן יניחנו בין שתי המצות.

מִתְחַדַּד

כל המסובים מתחילים לומר "הא לחמא עניא", עד בני חורין. ואחר כך יתחילו ההגדה בהסברה נכונה. אומרים ההגדה בשמחה ובקול רב, והיא ספור יציאת מצרים שהיא מצות עשה מן התורה. ויכוּין בעל הבית לקיים מצות עשה של "והגדת לבנך". וגם הנשים חייבות כסיפור יציאת מצרים.

הָא לַחְמָא עֲנִיא, דִּי אֲכָלוּ אֲבֹהֵתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם. כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וְיִיבּוּל, כָּל־דְּצִרְיָךְ יִיתִי וְיִפְסַח. הַשְּׂתָא הָכָא, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. הַשְּׂתָא הָכָא עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל בְּנֵי חוֹרִין:

מוזנין כּוּם שני, ומרחיקים את הקערה של המצה והמרור כדי לעורר את התינוקות שישראלו "מה נשתנה". ומחלקים לתינוקות קליות ואנווים, לעוררם לשאול מה יום מימים.

והגדת לבנך

וכּוּיָצֵא, יבוא ויַעֲשֶׂה דִּין הַפֶּסַח בְּאֲכִילַת מִצֵּה וּמְרוֹר. וּפְנֵה אֶל הָאוֹרְחִים וּמְנַחֵם אוֹתָם: וְאוֹמֵר – הַשְּׂתָא הָכָא. אֲמַנֵּם הַשְּׁנָה אֲנִי כָּאֵן בְּגוּלָה וְאוֹכְלִין בְּחַפְזוֹן, יְהִי רְצוֹן שְׁלִשְׁשָׁנָה הַבָּאָה נִהְיָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל. וְנֹאכַל שֵׁם בְּנַחַת וּבִישׁוּב הַדַּעַת כְּרַצוּנָא. (א"ח) הַשְּׂתָא הָכָא עֲבָדִי. הַשְּׁנָה אֲנִי פַּה עֲבָדִים בְּגִלוּת, יְהִי רְצוֹן שְׁלִשְׁשָׁנָה הַבָּאָה. נִהְיָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל בְּנֵי חוֹרִין. שְׁאַמְרוּ חֲכָמִים "בְּנִיסָן נִגְאָלוּ וּבְנִיסָן עֲתִידִין לְגָאֵל". (ר"ה יא. מחו"ו שבה"ל) לַחְמָא עֲנִיא – לֶחֶם עֲנִי, לְפִי שְׁאִינוּ עֲשׂוּי אֶלָּא מִקְמַח וּמִיָּם, לְמַעַט מִצֵּה עֲשִׂירָה שְׁמַעְרְבִים בֵּה דְּבָרִים נוֹסְפִים. (רש"י)

באור על דרך המשט, בסגנון קל ושווה לכל נפש, עליוט ועשור יחדיו עתכבי רבותינו הראשונים.
הָא לַחְמָא עֲנִיא. כֹּה־הִיָּה לֶחֶם הָעֲנִי, דִּי אֲכָלוּ אֲבֹהֵתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם. שְׁאֲכָלוּ אֲבוֹתֵינוּ בְּאַרְץ מִצְרַיִם. שֶׁכֵּן הִדְרָךְ הַלְּאֲכִיל אֶת הָעֲבָדִים בְּמִצְוֹת, שֶׁהֵן קִשׁוֹת וְאִינֵן מִתְעַפְּלוֹת בְּמִהְרָה, וְיִסְפִּיק לָהֶם מַעֲט. (א"ח אבוד) וְכַעַת מְכַרְיָו בְּעַל הַבַּיִת וְאוֹמֵר: כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וְיִיבּוּל. כָּל הָרַעַב שְׁאִין לוֹ מַה יֵּאֲכַל, (א"ח) או שְׁהָרַעִיב עֲצָמוּ בְּעָרֵב פֶּסַח כְּדִי שְׁיֵאֲכַל הַמִּצֵּה לְתַאבּוֹן – יְבּוֹא וְיֵאֲכַל. (מחו"ו) כָּל דְּצִרְיָךְ יִיתִי וְיִפְסַח. כָּל שֵׁישׁ לוֹ מַה לְּאָכַל, אֵךְ אִין לוֹ אֶת הַמְצָרְכִים שֶׁל מִצְוֹת הַיּוֹם כְּגוֹן מִצְוֹת יֵין וּמְרוֹר

מה נשתנה הלילה הזה, מכל הלילות.

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילוֹת אִין אֲנַחְנוּ מְטַבְּלִין אֶפְלו פֵּעַם אַחַת. וְהַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים:

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין חֶמֶץ וּמִצָּה. וְהַלֵּילָה הַזֶּה כְּלוּ מִצָּה:

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יְרֻקוֹת. וְהַלֵּילָה הַזֶּה מְרוּר:

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין בֵּין יוֹשְׁבֵינָו וּבֵין מְסֻבֵּין. וְהַלֵּילָה הַזֶּה כְּלוּנוּ מְסֻבֵּין:

מחזירים הקערה למקומה על השלחן ואומרים ההגדה, ותהיה המצה מגולה בשעת אמירת ההגדה.

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם. וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה^{יְהוָה אֱלֹהֵינוּ} אֶלְחֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְיָרֹעַ נְטוּיָה. וְאֵלוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּרוֹשׁ פְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ

והגדת לבנך

הַמְּתוּקִים. וְהַלֵּילָה הַזֶּה. אָנוּ מְקַפְּדִים לְאָכַל מְרוּר. שהוּא יְרֻק מֵר. וְהָרִי זֶה שְׁנוֹי שְׁלִישִׁי. (רשב"ץ)

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים בֵּין יוֹשְׁבֵים וּבֵין מְסֻבִים. כְּרָצוֹנָנוּ. וְהַלֵּילָה הַזֶּה. אָנוּ מְקַפְּדִים לְאָכַל כְּשֶׁכְּלוּנוּ מְסֻבִים. כְּדָרָךְ הַשְּׂרִים בְּנֵי חוֹרִין, וְאִין לָנוּ רְשׁוֹת לְהַפְּטֵר מִהֶחֱסָבָה. (מחז"ו רשב"ץ). כְּלוּנוּ שֶׁל דְּבָר: הַבֵּן רוֹאֵה שְׁנוֹיִם רַבִּים מְדַרְכֵם בְּחַל וְתַמָּה עַל כֵּךְ. וַיֵּשׁ מְפָרְשִׁים שְׁתַּמִּיתָהוּ בָּאָה עַל הַסְתֵּירָה שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂים אֵלוּ, שֶׁהַטְּבוּל וְהַחֶסְבָה, הֵם מְדַרְכֵם שֶׁל עֲשִׂירִים וּבְנֵי חוֹרִין, וְאֵלוּ מִצָּה וּמְרוּר הֵם מְאָכַל עֲנִיִים וְעֲבָדִים. (שבה"ל)

עֲבָדִים הָיִינוּ. זוּהִי תְּשׁוּבָה לְשֵׁאלַת מַה נִּשְׁתַּנָּה. **עֲבָדִים** הָיִינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם. וְאֶכְלוּנוּ שָׁם מִצָּה וּמְרוּר. לָכֵן אָנוּ עוֹשִׂים זְכַר לָזֶה וְאוֹכְלִים מַה שְׂאֶכְלוּ הֵם. (אבוד"ו) וְהַחֶסְבָה דְּרָךְ חֲרוּת הִיא זְכַר ל'וִיוֹצִיאֵנוּ ה' בְּיַד חֲזָקָה וְכוּ', כְּמוֹ שְׁמַמְשִׁיךְ וְהוֹלֵךְ. לְפָרַעַת. שֶׁהִיא מְלַךְ קָשָׁה. בְּמִצְרַיִם. בְּמִדְיָנָה קָשָׁה. וְאֵף עַל פִּי כֵן – וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם. בְּיַד חֲזָקָה.

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה. שְׂאָנוּ מְשֻׁנִים בּוּ מְדַרְכָנוּ מְכַל הַלֵּילוֹת. שֶׁבֶּכַל הַלֵּילוֹת אִין אֲנַחְנוּ מְטַבְּלִין. כְּלוּמֵר, אִין אָנוּ מְחֻזְרִין אַחַר הַטְּבוּל, אֶפְלו פֵּעַם אַחַת. קִדְּם עַקֵר הַסְּעוּדָה. שְׁבוּמָנָם הִיוּ רְגִילִים לְטַבֵּל "בְּתוֹךְ" הַסְּעוּדָה, וְהַלֵּילָה הַזֶּה. אָנוּ מְקַדְּדִים לְטַבֵּל "קִדְּם" הַסְּעוּדָה שְׁתֵּי פְעָמִים. בְּכַרְפֵס וּמְרוּר. (שבה"ל או"ח אבוד"ו). וְאֵף שְׁעַדִּין לֹא טַבְּלוּ אֶת הַמְּרוּר, דְּרַכֵם הִיא לְשַׁקֵּעַ הַמְּרוּר בְּחֶרֶסֶת כְּדֵי לְטַבֵּל הָאָרֶס שְׁבוּ, וַיּוֹדַע הַבֵּן שֶׁמֶן הַסֶּתֶם יֵאֲכַלְוָהוּ עַל יַד טְבוּל. (רשב"ץ. ע' פסחים ט:). וְזֶה שֶׁמְטַבְּלִים פֵּעַם שְׁלִישִׁית בְּכוֹרֵךְ, אִינוּ אֵלָּא זְכַר לְהַלֵּל. וְאֶפְשֶׁר שֶׁנֶּשֶׁח זֶה נִתְקַן קִדְּם מַעֲשֵׂה שֶׁל הַלֵּל. (כנלע"ד) וַיֵּשׁ מְפָרְשִׁים כִּינּוּן שְׂאִין בִּינְיָהֵם הַפֶּסֶק, חֶשׁוֹב הַכֵּל כְּטַבּוּל אַחַד. (רשב"ץ)

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִים מַה שְׁנַרְצָה או חֶמֶץ או מִצָּה, וְהַלֵּילָה הַזֶּה. אָנוּ מְקַפְּדִים שִׁיְהִיהַ הַפֶּת כְּלוּ מִצָּה. בְּדוּקָא. וְאֵם אוֹכַל חֶמֶץ מִתְּחִיב בְּכַרְת, וְהָרִי זֶה שְׁנוֹי גְּדוּל מְשֻׁאֵר הַלֵּילוֹת. (רשב"ץ)

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִים מְשֻׁאֵר הַיְרֻקוֹת.

ממצרים, עדין אִנְחָנוּ וּבְגִינוּ וּבְגִינוּ וּבְגִינוּ, מְשַׁעֲבָדִים הָייְנוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם. וְאִפְלוּ בָלָנוּ חֲכָמִים, בָּלָנוּ נְבוֹנִים, בָּלָנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל־הַמְרָבָה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָרִי זֶה מְשַׁבַּח:

מַעֲשֵׂה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא, וְרַבִּי טַרְפוֹן, שֶׁהָיוּ מְסַבִּין בְּבִנְי בְּרַק, וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל־אוֹתוֹ הַלַּיְלָה. עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רְבוּתֵינוּ! הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הָרִי אֲנִי כִּבְּן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאמַר

והגדת לבנך

קדם הסעודה ממחרין לעשות הסדר, בשביל שלא ישנו התינוקות. (רשב"ם או"ח מחו"ו אבוד)

מַעֲשֵׂה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. מביא ראיה מהחמי ישראל שמצוה לספר ביציאת מצרים למרות שהיו חכמים ונבונים. שהיו מסבים בבני ברק. שם מקום. (שבה"ל אבוד) ויש גורסים 'בני ברק' בני - הם כריות בארמית, וברק מלשון מבריק, והיגו שהסבו על כריות משי מבריקים. (תרגום רס"ג ואברבנאל) והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. הרבו לדרש לאחר הסעודה. (מחו"ו או"ח) עד שבאו תלמידיהם. ומשמע שאם לא באו עדין יש להם מה לספר ביציאת מצרים וטרם סימו. ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. שהיא מצוה עוברת ואין ספור יציאת מצרים דוחה אותה. (שבה"ל)

אמר רבי אלעזר בן עזריה. בא ללמדנו שמלבד שצריך לספר בלילה הזה ביציאת מצרים, צריך גם להזכירה בכל לילה ולילה. (הרשב"ץ) ועוד, שלא תאמר שחובת ספור יציאת מצרים היא רק ביום, כמו שמשמע מהפסוק "למען תזכר את יום צאתך" אך בלילה לא מצאנו זכירה, ובפרט שעקר הגאולה היתה ביום, לכך בא ללמד שצריך להזכיר גם בלילה כדלקמן. (או"ח אבוד) **הרי אני כבן שבעים שנה.** ולא שבעים ממש, שלא היה אלא בן י"ח שנה, אך משום שהיו לו שערות שיעה היה נדמה כזקן. (שבה"ל) ואף

בעל כרחם שלקו י' מכות. וברוע גטוייה. באפן גלוי ובפרסום לעין כל. שנאמר: "בעצם היום הזה וכו' ובני ישראל יוצאים ביד רמה". (רש"י) ולא תאמר ומה בכך שהם אכלו כן, אנו שלא היינו שם מה לנו בזה? ומשיב: ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים. כלומר, אם חס ושלום היו גורמים עוונות ישראל לבטל חשבון הקץ שנשבע הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו, עדין אִנְחָנוּ וּבְגִינוּ וּבְגִינוּ, שדורותינו רשעים, ובאיוו זכות היינו יוצאים, ועל כרחנו - משעבדים היינו לפרעה במצרים. ועתה משנגאלנו ממש, מצוה עלינו לזכר מה שעשה לנו ולהודות לו על רב חסדיו. ועל ידי מאכלים אלו וספור יציאת מצרים אנו נזכרים בדבר, ומקומים המצוה. ואפלו בלנו חכמים. ששמענו דבר זה מאבותינו, ולקאורה נאכל מצה ומרור בלי לספר הענין. ואפלו בלנו נבונים. להבין דבר מתוך דבר מהי הכוונה שיש במצות אלו. ואפלו בלנו יודעים את התורה. ובקריאת התורה אנו מספרים ביציאת מצרים ויודעים טעם הדבר על כריו. אף על פי כן - מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. כדי להודות להשם יתברך, וללמד לשאינם יודעים, שנאמר: "ואמרתם ובה פסח" ועוד נאמר: "והגדת לבנך". ובהו יצאנו ידי חובת ספור יציאת מצרים. אמנם - וכל המרבה. לספר יותר מתברו אחר הסעודה הרי זה משבח. שמרבה בכבוד המקום. אבל

יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר: (דברים טו ז) "למען תזכר אתיום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך". "ימי חייך" תימים, "כל ימי חייך" הלילות. וחכמים אומרים: "ימי חייך" העולם הזה, "כל ימי חייך" להביא לימות המשיח:

ברוך המקום, ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא: בנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאל:

חכם מה הוא אומר? "מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה... אלהינו אתכם?" (דברים י, ט) אף אתה אמור לו בהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

והגדת לבנך

וזלת ברכותינו. (הרשב"ץ) ברוך שנתן רשות, לדרש את התורה לעמו ישראל. (אבוד) בנגד ארבעה בנים דברה תורה. בארבעה מקומות נאמר בתורה לספר לבנינו את ספור יציאת מצרים, ובכל פעם בסגנון אחר. ובא מגיד לבאר פונת התורה בזה. ואומר: דע, כי בנגד ארבעה בנים שונים דברה התורה. אחד חכם אחד רשע וכו'. ולקמן יבאר מהיכן רמוז כל אחד. והזכיר הפנים כפי סדר חכמתם, חכם, ואחר כך רשע שאף הוא חכם להרע, ואחר כך תם שעל כל פנים יש בו דעת לשאל, ואחריו שאינו יודע לשאל שאין בו חכמה כלל. (אבוד)

חכם מה הוא אומר. שנאמר: "כי ישאלך בנך מחר לאמר, מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם" (דברים י, ט). ומתוך שאלתו נכר שחכם הוא. מה העדת והחקים וכו'. מדוע מקדימין לאכל מקרבן חגיגה קדם לקרבן פסח, והרי קרבן פסח הוא עקר מצות היום? וכן תמה למה מחלקין קליות ואגונים קדם הסעודה, והרי הדרך להביאם לאחר הסעודה לקנות. ומשיב: אף אתה האב אמר לו בהלכות הפסח. כלומר, תשיב לו שזהו דין מהלכות הפסח שאין מפטירין מסימין אחר אכילת קרבן הפסח באפיקומן. - בשום דבר מאכל. לפיכך אם יקדים

שהיה צעיר מכל מקום ביגיעתו בתלמוד דמה לבן ע, אף לא קבלו חכמים את דעתו להזכיר יציאת מצרים בלילה, כיון שלא מצא ראיה לדרביו. (הרשב"ץ) ולא זכיתי. למצא רמז מן המקרא לכך שצריך - שתאמר יציאת מצרים בלילות. היא פרשת יציאת שבקריאת שמע, שזכור בה יציאת מצרים. וסבר ר' אלעזר שמצוה לקרותה אף בערבית, אבל חכמים אומרים שאין קורין אותה אלא ביום, כדן היציאת שאינה נוהגת אלא ביום. שנאמר גבי יציאת, "וראתם אותו" ולילה אינו זמן ראיה. עד שדרשה בן זומא. עד שבא בן זומא ומצא רמז לכך מן המקרא (הרשב"ץ אבוד) שנאמר... כל ימי חייך. והיה לו לכתב בימי חייך וממילא משמע כל ימי חייך, וממה שכתב כל משמע שבא לרבות את - הלילות. וחכמים דרשו: כל ימי חייך - להביא לימות המשיח. לרבות את ימות המשיח. שלא תאמר שאחר הגאולה האחרונה יתבטל הזכרון ליציאת מצרים, אלא זכרון הגאולה האחרונה יהיה העקר, וזכרון יציאת מצרים ספול לו (שבה"ל הרשב"ץ). י"מ "ולא זכיתי" - ולא נצחת. לפי שהייתי יחיד מול רבים, "עד שדרשה בן זומא" וקבלו את דעתו שנעשנו רבים (סד"ר או"ח).

ברוך המקום. הקב"ה. (מחז"ל) ברוך הוא. מעצמו,

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר? "מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם?" (שמות יב, כו) לָכֶם וְלֹא לוֹ.
וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכֶּלֶל, כִּפְר בַּעֲקָר. אַף אֵתָה הִקְהַה אֶת
שְׁנֵי וְאַמּוֹר לוֹ: "בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה" יִהְיֶה לִּי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם". (שמות יג, ח)
לִּי וְלֹא לוֹ, וְאֵלוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר "מַה־זֹּאת"? וְאַמְרַתְּ אֵלָיו: "בְּחֻזֵּק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה"
יִהְיֶה לִּי מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים": (שמות יג, יד)

וְשֵׁאִינוּ יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵל אֶת פֶּתַח לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יג, ח) "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה" יִהְיֶה לִּי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם": יְכוּל

והגדת לבנך

מֵת כִּכֵּל רָשָׁעִי יִשְׂרָאֵל בְּשִׁלְשֵׁת יְמֵי הָאֶפְלָה. (רשב"י).
בַּתּוֹרָה בָּאָה תְּשׁוּבָה זוֹ לְבִן שֵׁאִינוּ יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵל, מִכֵּל
מְקוֹם גֵּרְמוֹ בּוֹ בְּאִמְרוֹ עֲשֵׂה ה' "לִּי" לְשִׁאלַת
הַרְשָׁע. (אבוד"י) וְלֹא הִבִּיא תְּשׁוּבַת הַתּוֹרָה לְשִׁאלָתוֹ
(וְאַמְרַתֶּם וְכַח פֶּסַח הוּא לֵה' וְכו') כִּי הוּא דָּבָר פְּשׁוּט
וְיוֹדֵעַ הֵבִן בַּעֲצָמוֹ. וְכֵאֵן בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ הִיכֵן מִצְאָנוּ
שֶׁהַתּוֹרָה דְּבָרָה כְּנִגְדַּת הַרְשָׁע. (רשב"ם או"ח). וְאֵף שֶׁגַּם
הַחֶכֶם דָּבָר בְּלִשׁוֹן דוֹמָה שֶׁאִמֵּר "אַתְּכֶם" בְּגוֹף שְׁנֵי, לֹא
הוֹצִיא עַצְמוֹ מִן הַכֶּלֶל, שֶׁהָיָה אִמֵּר אֵלֵינוּ וְכִלְל עַצְמוֹ.
וְמָה שֶׁאִמֵּר "אַתְּכֶם" לְפִי שֶׁאֲבוֹתָיו הֵם שֵׁיִצְאוּ מִמִּצְרַיִם
וְלֹא הוּא, (או"ח אבוד"י) וְעוֹד, שִׁיּוֹדֵעַ שֶׁקָּטָן הוּא וְאֵין
שׁוֹחֲטִין הַפֶּסַח עַל הַקָּטָן. (סד"ר)

תָּם מָהוּ אוֹמֵר. שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה כִּי יִשְׂאֵלְךָ בֶּנְךָ מִתָּר
לֵאמֹר מָה זֹאת". (שם ח) **תָּם**. טַפְשׁוֹ. (ירוש') **מָה זֹאת**.
שֵׁאִינוּ יוֹדֵעַ לְפָרֵט אֶת שִׁאלָתוֹ, אֵלֶּא שְׂרוּאָה אֶת כָּל
הַשְּׁנוּיִים הָאֵלֶּה וּמִבֵּין שֶׁקָּרָה מִשְׁוֵהוּ, וְשׂוֹאֵל "מָה זֹאת".
וְאַמְרַתְּ אֵלָיו. פְּרוּשׁ, סִפֵּר לוֹ כָּל הַמַּעֲשֵׂה. פִּיִּצְד?
בְּחֻזֵּק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם. וְתֹאמְרֵךְ לוֹ בְּדִבְרֵי
אֲגָדָה בְּסִפּוּרֵי הַנִּסִּים וְהַנִּפְלְאוֹת, שֶׁלִּבּוֹ נִמְשָׁךְ אֵלֵיהֶם.
(או"ח שבה"ל)

וְשֵׁאִינוּ יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵל. אֶפְלוּ בַּתְּמִימוֹת. אֶת פֶּתַח לוֹ.
פְּרוּשׁ, בְּאֵר לוֹ הֵעֲנִין כִּפִּי דַעְתּוֹ, לֵאֵט וּבְדִבְרֵים
קְלִים, וְתִמְצָא פֶתַח לְלִבּוֹ עַד שֶׁיִּבִּין וְיִשְׂאֵל. (שבה"ל) וְיִשׁ
מִפְרָשִׁים, "פֶּתַח לוֹ" מַעֲצָמְךָ, שֶׁתִּסְפֵּר לוֹ אֶת סִפּוֹר

לְאֵכֶל מִקְרֵבֵן פֶּסַח לֹא יוּכַל לְאֵכֶל אַחֲרָיו מִקְרֵבֵן תְּגִיגָה,
שֶׁצָּרִיךְ שֵׁיִשְׂאֵר טַעְמוֹ שֶׁל קְרֵבֵן פֶּסַח בְּפִי. (מחז"ו או"ח).
וּבְמִנְגְנוֹ שֶׁאֲוֹכְלִים מִצֶּה כּוֹכֵר לְקְרֵבֵן פֶּסַח, אֵינן אוֹכְלִים
אַחֲרֶיהָ כְּלוֹם מִהַטֵּעַם הַנְּזַכֵּר. אֶפִּיקוֹמֵן. – לֹא כְלוֹם,
בְּלִשׁוֹן יוֹנִית. וְחז"ל דָּרְשׁוּ אֶפִּיקוֹמֵן – נוֹטְרִיקוֹן אֶפִּיקוֹ
מִיְּנֵי מִתִּיקָה (הוֹצִיאָו מִיְּנֵי מִתִּיקָה), שֵׁאֵין אוֹמְרִים אַחַר
אֲכִילַת הַפֶּסַח הוֹצִיאָו מִיְּנֵי מִתִּיקָה לְקִנּוּיָה, וְהוּא מִן
הַטֵּעַם הַנְּזַכֵּר. (סד"ר רשב"ם או"ח אבוד"י)

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם
בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם" (שמות י"ב כ"ו)
מָה הַטֵּרַח הַזֶּה שֶׁאַתֶּם מְטַרְיָחִים עֲלֵינוּ בְּכָל שָׁנָה לְעַכֵּב
אֶת סְעוּדָתְנוּ וּלְעַרֵב אֶת שְׂמֵחַת הַחֵג. (ירושלמי) וּלְפִי
שֶׁאִמֵּר מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם, כְּלוֹמֵר לָכֶם הִיא
הָעֲבוּדָה וְלֹא לוֹ. שֵׁאִינוּ כּוֹלֵל עַצְמוֹ בְּכִלְל הַצּוּרִי, גְּלָה
לֵךְ הַכְּתוּב שֶׁבֵּן רָשָׁע מְדַבֵּר, וְהָיָה זֶה – כִּפְר בַּעֲקָר.
בְּקִדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. שֶׁכֵּל הַכּוֹפֵר בְּמִצְוֹתָיו, כְּאֵלוֹ כּוֹפֵר
בו. (מחז"ו) לְפִיכָּה – אַף אֵתָה הִקְהַה אֶת שְׁנֵי.
הַכְּעִסָּהוּ. שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" דְּבָרִים הַקְּשִׁין כְּגִידִין.
(או"ח אבוד"י) וְאַמּוֹר לוֹ. אֵינן מְשִׁיבִים לוֹ תְּשׁוּבָה שֶׁל מִמֶּשׁ,
אֵלֶּא דְּבָרֵי קִנְטוֹר. לְפִיכָּה אוֹמֵר הַמַּגִּיד: תְּשִׁיב לוֹ
כְּאוֹלָתוֹ, כְּנִגְדֵּךְ דְּבַר הַכְּתוּב: בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִּי
בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. וְהִדְגִּישׁ הַכְּתוּב לִּי לְשִׁכְמוֹתֵי וְלֹא
לוֹ, שֶׁהוּא רָשָׁע. (מחז"ו) מִדָּה כְּנִגְדַּת מִדָּה, לְפִי שֵׁאִינוּ
מֵאֲמִין בְּגֵאֵלָה. וְאֵלוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל. אֵלֶּא הָיָה

מראש חדש? תלמוד לומר "ביום זה". "ביום זה" לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מנחים לפניך:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. ועכשו קרבנו המקום לעבודתו,

שנאמר: (יהושע כד, כד) "ויאמר יהושע אל כל העם, בזה אמר יהוה אלהינו

אלהי ישראל בעבר הנחר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור. ויעבדו אלהים אחרים: ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנחר, ואולף אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק. ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו, ואתן לעשו את הר שער לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרים:

והגדת לבנך

אינו ראוי לנסים. (א"ח)

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. תרח אבי אברהם. שהיה עושה צלמים ומשתחוה להם. ועכשו קרבנו המקום. הקדוש ברוך הוא לעבודתו, שנאמר וכו': מוכירי החסדים שעשה עמנו, שאף על פי שאבותינו נשתקעו מאד באמנות הכוזבות, קרבם המקום והכניסם תחת כנפי השכינה. בעבר הנחר. בא ללמד על יחסנו שאע"פ שיצאנו ממצרים אין אנתנו מורעם של תרח ונחור. (א"ח רשב"ץ) ?שבו אבותיכם מעולם. כלומר אבותיכם אשר מימות עולם, שקדם מתן תורה היינו מתיחסים אליהם. תרח אבי אברהם ואבי נחור. ושניהם, האב ונחור בנו, עבדו עבודה זרה. ואקח את אביכם. בתסדי נטיית לבו מדרכי אביו ואחיו, ואקח אותו מביניהם שלא ימשך אחר דעתם הכוזבת. ואולף אותו בכל ארץ כנען. שהיא ארץ קדושה וראויה לשכינה. וארבה את זרעו. ישמעאל ובני קטורה. (מח"ס) ואף על פי כן – ואתן לו את יצחק. שיש לו מעלה וחשיבות מצד עצמו, ואמנם לא נקרא זרעו אלא ביצחק. (א"ח רשב"ץ) את יעקב ואת עשו. אף זה חסד, שהיו שניהם בכרם אחת ועשו שאב את ההקמה ויעקב יצא נקי. ואתן לעשו את הר שער. מיד נתתי לו את חלקו, כדי לקיים ביעקב "ודור רביעי ישו בו הנה". ויעקב ובניו ירדו מצרים. וסופם לרשת את

יציאת מצרים גם בלי שישאל. (רשב"ץ) שנאמר והגדת לבנך. ולא נאמרה כאן מהי שאלת הבן, משמע שמדבר במי שאינו יודע לשאל. (אבוד"ו) בעבור זה. שאקים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו. עשה ה' לי. את כל הנסים הללו – בצאתי ממצרים. יכול מראש חדש. אין זה חלק מהתשובה, אלא אגב שהזכיר הפסוק, הוא דורש אותו. ועתה מפרש אימתי זמן אמירת ההגדה. (הרשב"ם). יכול יתחייב לדרש ביציאת מצרים כבר מראש חדש. שהוא התחלת הגאולה. שבראש חדש היה משה עומד ומוזהיר את בני ישראל על קרבן פסח. תלמוד לומר ביום ההוא. ביום י"ד שבו נגאלו. יכול נדרש מבעוד יום. של יום י"ד, שהוא זמן הקרבת קרבן פסח – תלמוד לומר בעבור זה. כל לשון "זה" משמע שראים אותו ומצביעין עליו, ועל זה דרש "בעבור זה" – לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מנחים לפניך. שראוי לומר עליהם בעבור זה, דהיינו ביום י"ד בערב שהוא ליל ט"ו. (אבוד"ו) ולמדנו, שמצות ההגדה היא בזמן אכילת קרבן פסח וקרא (בבלי ט"ו), לא בשעת אזהרתו (בראש חדש) ולא בשעת שחיתתו (בי"ד ביום). בעבור זה עשה ה' לי. במקרא נאמרה תשובה זו לרשע, והביאה המגיד גבי שאינו יודע לשאל, לרמוז לנו מ"ש הפסוק בעבור זה עשה ה' לי" – כלומר בזכותי, שגאלת מצרים היתה שלא כדרך הטבע, והוא

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַפְּתָרִים. שְׁנַיָאמַר: (בראשית טו, יג, יד) **"וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם, אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי, וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל":**

יכסה את המצות שבקערה ויאחו את הכוס בידו הימנית ויאמר:

וְהוּא שֶׁעֲמָדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ, שְׁלֹא אֶחָד בְּלִבְדּוֹ עָמַד עֲלֵינוּ לְבַלּוֹתֵינוּ. אֱלֹא שֶׁבְּכָל־דָּוָר וְדָוָר עוֹמְדִים עֲלֵינוּ לְבַלּוֹתֵינוּ, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם:

יניח הכוס על השלחן, ויגלה את המצות.

צֵא וּלְמַד מִה בַּקֶּשׁ לְבֵן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אֲבִינוּ. שֶׁפָּרְעָה לֹא גָזַר אֱלֹא עַל

והגדת לבנך

המשעבדים בנו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכש גדול. שְׁנַיָאמַר "וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם". וְאָמְרוּ חֲזוֹ"ל שֶׁעֲשָׂאוֹהָ כַּמְצוּלָה שְׂאִין בַּהּ דְּגִים כְּלוֹמֵר שְׂרוּקְנוּ אוֹתָם מִמְּמוֹנָם וּנְטִלוּהוּ עִמָּהֶם.

וְהוּא. אוֹתָהּ הַבְּטָחָה לְאַבְרָהָם בְּבְרִית בֵּין הַפְּתָרִים, הִיא שֶׁעֲמָדָה לְאַבוֹתֵינוּ. וַיֵּצְאוּ הֵם מִמִּצְרַיִם. וְלָנוּ.

שְׁכָאֵלוּ יֵצְאֵנוּ אֲנִי מִמִּצְרַיִם, שָׂאֵם לֹא שְׂגָאֵל אוֹתָם עַד־דִּן אֲנַחְנוּ וּבְנֵינוּ וְכוּ'. (שבה"ל אבוד) וי"מ "וְלָנוּ" שֶׁכֵּן אָמַר לְאַבְרָהָם "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי" "וְגַם" לְרַבּוֹת אִף ד' מַלְכִּיּוֹת הַמְשַׁעֲבָדִים בְּנוֹ. (רשב"ץ) **שְׁלֹא אֶחָד בְּלִבְדּוֹ. הַמִּצְרַיִם. אֱלֹא שֶׁבְּכָל דָּוָר וְדָוָר עוֹמְדִים עֲלֵינוּ. כְּגוֹן הַפְּסָדִים פְּרִסְיִים רומיים וְיֻנָּיִם וְוֹלְתָם. (הרשב"ץ) וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם. שְׁכָדֵי הַרְאוֹת הַשְּׁגָחָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, מְקִים לָהֶם כְּכֹל דָּוָר אוֹיְבִים וּמְצִילֵם מִיָּדָם, בְּזָכוֹת אוֹתָהּ הַבְּטָחָה שֶׁעֲמָדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. (שבה"ל אבוד).**

צֵא וּלְמַד. מִכִּיָּא רֵאִיָּה שְׂאֵלוּלֵי הַבְּטָחָת הַבְּרִית שֶׁהַבְּטִיחַ לְאַבְרָהָם, הִיָּה יַעֲקֹב נֹאבֵד חַס וְשְׁלוֹם. (מחז"ו) וְעַל זֶה אָמַר צֵא וּלְמַד, אִיךְ הַתְּחִילוּ הַצְּרוֹת לְיַעֲקֹב. (אבוד) מִה בַּקֶּשׁ לְבֵן הָאֲרָמִי. הַתְּחִיל לְסַפֵּר בְּרֵאשׁ הַמְרִשִּׁיעִים. (רשב"ץ) שֶׁפָּרְעָה לֹא גָזַר אֱלֹא עַל הַזְּכָרִים. לְהַשְׁלִיכֵם לְאִוָּר. וְלָבֵן בַּקֶּשׁ לְעַקֵּר אֶת

אֶרֶץ כְּנָעַן. אֱלֹא שֶׁעֲלִיהֶם לְפָרַע תַּחֲלָה אֶת שֹׁטֵר הַחוּב שְׁנִגְזֹר עֲלֵיהֶם בְּבְרִית בֵּין הַפְּתָרִים. (או"ח שבה"ל מצודות) בְּרוּךְ – עֲתָה הוּא מִתְּחִיל בְּדְרָשָׁה אַחֲרָת. (אבוד) **שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. שֶׁהַבְּטִיחַ לְאַבְרָהָם לְגַאֲלוֹנוּ מִשְׁעַבּוֹד מִצְרַיִם. (מחז"ו) חָשַׁב אֶת הַקֶּץ. שֶׁל הַגָּאֻלָּה. שֶׁהָרִי גָזַר עַל זְרַע אֲבְרָהָם שִׁיְהִיו גֵּרִים וְשִׁישְׁתַּעֲבֹדוּ בָהֶם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְלֹא בָּאָר מְאִימְתִי מִתְּחִיל מִנֵּיִן זֶה, וְעָשָׂה עִמָּנוּ הַקֶּב"ה חֶסֶד לְהַתְּחִיל לְמַנּוֹת מִהַמְּנִין הַמְּקַדְּמִים בְּיֹתֵר, דִּהְיֵנוּ מְלַדֵּת יֶצְחָק שֶׁהוּא מְזוּרַע אֲבְרָהָם. וּבְזֶה נִתְקַיֵּם הַפְּסוּק "כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ" כְּלוֹמֵר, מִשְׁעָה שִׁיְהִיָּה לָךְ זְרַע. וּמִיּוֹם לְדַת יֶצְחָק עַד שִׁירָד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם הֵם ק"ץ שָׁנָה, וּבְמִצְרַיִם שֶׁהוּא כְּמִנֵּיִן רַד"ו שָׁנִים, סֵף הַכֹּל ת' שָׁנָה בְּדִידִיק. וְעוֹד, כִּי לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מְקַרָּא אִף הַשְּׁעַבּוֹד הִיָּה אֲמוֹר לְהַתְּאָרֵךְ ת' שָׁנִים, וְעָשָׂה הַקֶּב"ה עִמָּנוּ חֶסֶד, וּפְרַשׁ אֶת הַפְּסוּק בְּדְרָךְ אַחֲרָת – "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם – אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְהִמְסַפֵּר "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" בֹּא לְבָאֵר רַק כְּמָה יִהְיֶה יְמֵי הַגְּרוּת. וּמ"ש בְּאֲמַצַּע "וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם" הוּא מְאִמֵּר מְסַבֵּר בְּפִנֵּי עֲצֻמוֹ, וְלֹא פִרַשׁ בּוֹ כְּמָה זְמַן יִהְיֶה, וְהַמְּקַרָּא נִדְרָשׁ אֲלֵפֵי פְּנִיּוֹ. וּר"ל כִּי יְמֵי הַגְּרוּת וְהַשְּׁעַבּוֹד יַחַד הֵם ת' שָׁנָה. (שבה"ל) וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ. לְרַבּוֹת אִף ד' מַלְכִּיּוֹת**

הזְכָּרִים, וְלָכֵן בָּקַשׁ לְעַקֹּר אֶת הַכֹּל. שְׁנַאמַר: (דברים כו, ה)

**אֲרַמִּי אֲבָד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיִּגְדַּר שָׁם בְּמַתִּי מֵעַט, וַיְהִי שֵׁם
לְגוֹי גָּדוֹל עֲצוּם וְרָב:**

"וַיֵּרֶד מִצְרַיִם" - אָנוּס עַל פִּי הַדְּבָר.

"וַיִּגְדַּר שָׁם" - מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לְגוֹר שָׁם, שְׁנַאמַר: (בראשית מו, ד)
**"וַיֵּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲה לְגוֹר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן כִּי אֵין מְרַעָה לְצֹאֵן אֲשֶׁר
לְעַבְדֶּיךָ, כִּי כָבֵד הָרַעֲב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גִּשְׁוֹן:"**

**"בְּמַתִּי מֵעַט" - כְּמוֹ שְׁנַאמַר: (דברים י, כב) "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ
מִצְרַיִם, וְעַתָּה שְׁמֶךָ יְהוָה יֵהוּאֲדַנְהוּ יֵהוּאֲדַנְהוּ אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב:"**

"וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי" - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצַיִנִים שֵׁם לְגוֹי.

והגדת לבנך

שם, שְׁנַאמַר: "אל תִּירָא מִרְדֵּה מִצְרַיִם" מְלַל שֶׁהָיָה
יָרָא לִירֵד מִפְּנֵי הַשְּׁעֻבָּה, וְאֶלְמָלָא גְלָגוּל יוֹסֵף לֹא יָרַד
לְשָׁם. (שבה"ל)

וַיִּגְדַּר שָׁם. לְשׁוֹן גְּרוּת דְרָף עֲרֵא, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד
לְהִשְׁתַּקֵּעַ – לְקַבֵּעַ שָׁם יְשׁוּב וְלִהְיוֹת כְּתוֹשֵׁב
אֶלָּא לְגוֹר שָׁם בְּאֶפְסֵן זְמַנִּי, שֶׁהָרִי הַקָּבֵ"ה הִבְטִיחוּ
"וְאֲנִי אֶעֱלֶךָ גַּם עֲלֶיךָ". (הרשב"ץ אבוד) וּמְבִיא עַל זֶה
רְאִיָּה מִמֶּה שְׁאֵמְרוּ אַחֵי יוֹסֵף – אֶל פְּרַעֲה לְגוֹר בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן, לְתַקוּפָה קְצָרָה. וְהֵם גַּם נֹתְנִים סָבָה – כִּי אֵין
מְרַעָה לְצֹאֵן, וְאֵלוֹ הָיָה, לֹא כְּנָעַן, וְכִשְׁיָהוּ נְחוּר.
(מחז"ו)

בְּמַתִּי מֵעַט. פְּרוּשׁ, בְּאֲנָשִׁים מוֹעֲטִים – בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ.

(מחז"ו שבה"ל אבוד)

וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי – מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצַיִנִים שֵׁם
לְגוֹי. פְּרוּשׁ, לְמִרְוֹת שְׁעֵם יִשְׂרָאֵל הָיוּ גְרִים
בְּמִצְרַיִם, לֹא הָיוּ מְפֹרְזִין אֶלָּא מְכַנְסִים בְּמִקוּם אֶחָד,
וְנִכְרִים שֶׁהֵם גוֹי בְּפְנֵי עַצְמוֹ וְלֹא נִבְלָעוּ בְּתוֹךְ הַהֶמְזוֹן.
מְצַיִנִים. לְשׁוֹן צִיּוֹן וְסִימֹן, שֶׁהָיוּ נִכְרִים וַיְדוּעִים
בְּמִלְבוּשֵׁם בְּשׂוּמֹתָם וּבְמֵאֲכָלָם. (סד"ר או"ח שבה"ל הרשב"ץ)

הַכֹּל. שֶׁבָקַשׁ לְהִרְגֵּךָ אֶת יַעֲקֹב וּבְנָיו.

שְׁנַאמַר אֲרַמִּי אֲבָד אָבִי. וּמְתַרְגֵּם אוֹנְקְלוֹס: "לָכֵן
אֲרַמָּא בְּעָא לְאוּבְדָא יְת אַבָּא" (=לָכֵן
הָאֲרַמִּי רְצַח לְאֲבָד אֶת אַבָּא). שְׁאֵמַר לוֹ: "יֵשׁ לְאֵל יְדִי
לְעִשׂוֹת עִמָּכֶם רַע". אֶלָּא שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנַעַ
מִכָּף. וְלְרִשְׁעִים מִצְטַרְפֵּת מִחֻשְׁבָּה לְמַעֲשֵׂה. (אבוד) וַיֵּרֶד
מִצְרַיִם. הַמְּגִיד מִצְטַט מִקְצַת הַפְּסוּק דְלַעִיל וְדוֹרֵשׁ
אוֹתוֹ. וְכֵן לְהִלְךְ, יְבִיא אֶת הַמִּשְׁךְ הַפְּסוּקִים שְׁאֵמְרוּ
מְבִיאֵי הַבְּכֻרִים בְּפִרְשֵׁת "כִּי תְבוּא" וַיְדַרֵּשׁ אוֹתָם, כְּדִי
לְסַפֵּר בְּלִיל פֶּסַח רַבּוּי הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ, וְהֵם
אֲרַבְּעָה פְּסוּקִים. (הרשב"ץ)

פְּסוּק רֵאשׁוֹן

וַיֵּרֶד מִצְרַיִם. לְאַחַר צְרוּתוֹ שֶׁל לָכֵן, עוֹד אַחֲרֵים בְּאוֹ
עֲלִינוּ לְכִלְתֵּינוּ, שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם
כְּדִי לְקַיֵּם אֶת גְּזֵרַת בֵּין הַבְּתָרִים. (אבוד) וּמְתוֹךְ שְׁאֵמַר
"וַיֵּרֶד" וְלֹא וַיֵּצֵא, מִשְׁמַע שֶׁלֹּא יָרַד מִרְצוֹנוֹ, אֶלָּא
הָיָה – אָנוּס עַל פִּי הַדְּבָר. בְּעַל כְּרַחוּ, עַל פִּי מֵאֵמְרוֹ
וַדְּבֹרוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּדִי לְקַיֵּם גְּזֵרַת "כִּי גַר יִהְיֶה
זְרָעֲךָ". שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ יַעֲקֹב שֶׁעֲתִידִין בְּנָיו לְהִשְׁתַּעַבְדַּ

"גָּדוֹל וְעֲצוּם" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, 1) **"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ כְּמֵאד מְאֹד, וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם":**

"וְרַב" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל לו, 1) **"רַבְּכָה כְּצִמְחַח הַשָּׂדֶה נִתְתִּיבָה, וַתִּרְבֵּי וַתִּגְדְּלֵי וַתִּבְאֵי בְעֵדֵי עֲדָיִים. שָׂדִים נִבְּוֵנו וּשְׁעָרָה צִמְחָה, וְאִתָּה עָרוֹם וְעֵרְיָה: וַאֲעֵבֹר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶה מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמְיָה, וְאוֹמֵר לָךְ בְּדַמְיָה חַיִּי, וְאוֹמֵר לָךְ בְּדַמְיָה חַיִּי":**

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמַּצְרִים וַיַּעֲזוּבוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבוּדָה קָשָׁה:
(דברים כו, 1)

"וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמַּצְרִים" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, 1) **"הִבְּחָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בְּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ":**

והגדת לבנך

סימני נצרות שבו לכתיהם. (שבה"ל) ואת ערום ועריה. מן המצות. שבזמן הגאולה לא היה בידם מצות ובזכות מה יגאלו? על פן נתן להם מצות פסח ומצות מילה, שנמולו בערב פסח. (או"ח אבוד) ואעבור עליך ואראך. שקיימת את ב' המצות שנתתי לך, והרי את – מתבוססת בדמיה. דם פסח ומילה. ואומר לך – על פן בשכר זה של-בדמיה – דם פסח ומילה חיי תזכי לגאולה. ואומר לך בדמיה חיי. כפל ב' פעמים לפי שבזכות דם פסח ודם מילה נגאלו. (אבוד) פסוק שני

וירעו אותנו המצרים. כיון שראו את ישראל פרים ורבים מאד, אמרו – הבה. לשון הכנה והומנה. נתחכמה לו. לעם. להפריש נשותיהם מהם באופן שלא ירגישו כדלקמן. (שבה"ל אבוד) דבר אחר, "הבה נתחכמה לו" למושיען של ישראל, שדרכו לדון מדה כנגד מדה, על פן בשליך בניהם למים, שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם ולא יעגש על ידם. וסופם שנדונו במים שטבעו פרעה וחילו בים סוף, ואין זה מבול. ועלה מן הארץ. על כרחנו. פרוש אחר, שאמרו פן בלשון סגי נהור כאדם התולה קללתו באחרים, וכונתו שיגרשו עם

גדול ועצום. מרבה באכלוסיו. כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וכו' שהיו יולדות ששה בכרס אחת כשרצים, ולא הפילו נשותיהם ולא מתו הולדות כשהם קטנים. (או"ח) ויש גורסים: ויהי שם לגוי גדול – מלמד שהיו ישראל מציינים שם לגוי גדול, ואינו מדבר על רבוי אכלוסין שעל זה אמר אחר כך "ועצום", אלא פרוש "לגוי גדול" שהיו אנשים גדולים וחשובים במצרים, כמו והאיש משה גדול מאד. (שבה"ל) ורב – רבבה. לשון רבוי, שהולך ומתרבה. (שבה"ל) כצמח השדה נתתיך. שהיו צצים כצמח השדה וגדלים מן הארץ מאליהם בלא צער ועמל. דבר אחר, מה צמח זה כל מה שגוזזין אותו יותר צומח, כך ישראל כל מה שהיו מענים אותם היו פרים ורבים. וכן הוא אומר וכאשר יענו אותו פן ירבה וכן ירץ. (אבוד) ותרבי ותגדלי. וזהו חסד גדול שאנשים גרים התרבו במדה מפלגת כזו. (הרשב"ץ) ותבואי בעדי עדיים. לשון עדי ותכשיטים. שדים נכוננו ושערך צמח. הם סימני נצרות. שהיו בנות ישראל יולדות בשדה, והיתה האדמה בולעת את הולדות מפני המצרים, ורק לאחר שגדלו כל כך עד שנכרו בהם

"וַיַּעֲבֹדוּנוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, יא) **"וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו שְׂרֵי מַסִּים לְמַעַן עַנְתּוּ בְּסִבְלָתָם, וַיִּבְּנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת לַפְרָעָה אֶת פֶּתָם וְאֶת רַעְמָסִם":**

"וַיִּהְיֶנּוּ עֲלֵינוּ עֲבוּדָה קָשָׁה" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, יג) **"וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ":**

וַנִּצְעַק אֶל יְהוָה וְיִחַדְּנֵנוּ יִיְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יְהוָה וְיִחַדְּנֵנוּ יִיְהוָה
אֶת קַלְנוּ וַיִּרְא אֶת עַנְיֵנוּ וְאֶת עַמְלָנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ: (דברים כג, ז)

"וַנִּצְעַק אֶל יְהוָה וְיִחַדְּנֵנוּ יִיְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ב, כג) **"וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה וַיִּזְעְקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבָדָה":**

"וַיִּשְׁמַע יְהוָה וְיִחַדְּנֵנוּ יִיְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת קַלְנוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ב, כד) **"וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ, אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב":**

והגדת לבנך

שְׂתַחֲלֵתוּ רַךְ וְסוּפוּ קָשָׁה. (שבה"ל אבוד)

פְּסוּק שְׁלִישִׁי

וַנִּצְעַק - וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם. שְׁהִיָּה מִלְּשָׁה גֵר בְּמִדְיָן, וְהִצְרַחוּ יִשְׂרָאֵל לַתְּשׁוּעָה, וּבָאָה תְּשׁוּעָה עַל יְדוֹ. (רש"י) **וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם... וַיִּזְעְקוּ.** שְׁהִיָּה סְבוּרִין שְׁעַתָּה יָקוּם מֶלֶךְ אַחַר שִׁיקַל עֲלֵיהֶם הָעֲבָדָה, וְכִינּוּן שֶׁרָאוּ שְׁלֵא דֵי שְׁלֵא הִקַּל אֶלֶּא אִף הַכְּבִיד עֲלֵיהֶם, לֹא מִצְאוּ תַקְנָה אֶלֶּא לְזַעַק לְאֱלֹהֵי אֲבוֹתָם שְׁיִוְשִׁיעֵם. (הרשב"ץ) **וַרְבוּתֵינוּ אִמְרוּ שְׁלֵא מִתּ מִמֶּשׁ אֶלֶּא נִצְטַרְעַ, שֶׁהַמִּצְרַע חָשׁוּב כְּמַת, וְהִיָּה שׁוֹחֵט תִּינּוּקוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְרוֹחֵץ בְּדָמָם, וְכִשְׁל כַּח הַסֶּבֶל לְפִיכָךְ - וַיִּזְעְקוּ. (רש"י)**

וַיִּשְׁמַע ה' - נַאֲקָתָם. צַעֲקָתָם. וַיִּזְכֹּר אֶת בְּרִיתוֹ
אֲשֶׁר כָּרַת עִם אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב. וְמָה שֶׁנֶּאֱמַר **"וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים"** גִּלְגָּה לֶךְ הַפְּתוּב שְׁלוּלֵי זְכוּת אֲבוֹתָם לֹא הָיוּ רְאוּיִים לַתְּשׁוּעָה. (אר"ח)

יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּצְרַיִים מִן הָאָרֶץ. (רש"י הרשב"ץ)

וַיַּעֲבֹדוּנוּ. שֶׁמִּנְעוּ אוֹתָם מִתְּשׁוּמֵי שׁוֹרְטוֹן תְּשׁוּמֵי קְרוֹי עֲבוּדָה, דְּכַתִּיב **"אִם תַּעֲנֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"** (פְּרָאשִׁית לֹא, ג). **וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו.** עַל הָעַם. שְׂרֵי מַסִּים. שֶׁיִּגְבוּ מִס. **לְמַעַן עַנְתּוּ בְּסִבְלָתָם.** בְּמִלְאֲכָתָם. וְעַל יְדֵי רַבּוּי הַמִּלְאָכָה יִמְעִטוּ מֵאֲלֵיהֶם. (הרשב"ץ) **וַיִּבְּנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת.** בְּתֵי אוֹצְרוֹת לַפְרָעָה. (רש"י) **וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ - בְּפֶרֶךְ.** עֲבוּדָה קָשָׁה הַמְּפַרְקֵת וּמְכַחֶשֶׁת אֶת גּוּפָם. (רש"י) **וַיִּזְכֹּר אֶת בְּרִיתוֹ** וְיִחַדְּנֵנוּ יִיְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת קַלְנוּ וְיִרְא אֶת עַנְיֵנוּ וְאֶת עַמְלָנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ. (רש"י) **וַיִּזְכֹּר אֶת בְּרִיתוֹ.** וְרוֹצֵה לומר שֶׁהַפְּרִישׁוּם מִנְשׂוֹתֵיהֶם. (הרשב"ץ) **וַרְבוּתֵינוּ דְרָשׁוּ "בְּפֶרֶךְ" - בְּפֶה רַךְ, שְׂמֵתִחֲלָה נִתְּבַקְּשׁוּ לְעֹז לְמִלְאֲכַת הַמֶּלֶךְ יוֹם אֶחָד, וְאַף פְּרָעָה עֲבָד עִמָּהּ, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרָאוּתָם כֵּן, נִתְּחַזְּקוּ וְהוֹסִיפוּ אִמְצָן לְכַבוֹד הַמֶּלֶךְ, וְסִכּוּם הַלְּבָנִים שֶׁעָשׂוּ בְּאוֹתוֹ יוֹם שָׁמְעוּ עֲלֵיהֶם לַחֵק שֶׁעָשׂוּ בְּכָל יוֹם. כִּלְלוּ שֶׁל דְּבַר: מַעַט מַעַט הָיוּ מִתְּגַבְּרִים עֲלֵיהֶם וּלְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ לְמִרוֹר**

"וַיֵּרָא אֶת עֲנִינּוֹ" - זוּ פְּרִישׁוֹת דְּרָךְ אֶרֶץ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ב, כה) **"וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים:"**

"וְאֵת עֲמֻלְנּוֹ" - אֵלוֹ הַבְּנִים. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות א, כב) **"וַיִּצְוּ פְּרַעֲהַ לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר, כָּל־חֶבֶן הַיְלֹד הַיְאֹרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל־חֶבֶת תַּחְוִין:"**

"וְאֵת לַחֲצֵנוֹ" - זֶה הַדְּחַק. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ג, ט) **"וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲצֵן אֲשֶׁר מַצְרַיִם לוֹחֲצִים אֹתָם:"**

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה יְהוֹדֵנוּ יִהְיוּנוּ מִמִּצְרַיִם, בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְמוּיָה וּבְמִרְאָ גָדוֹל, וּבְאֵתוֹת וּבְמִפְתֵּיִם: (דברים כג, ח)

"וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה יְהוֹדֵנוּ יִהְיוּנוּ מִמִּצְרַיִם" - לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שְׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצֻמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב, יב) **"וַעֲבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהַכִּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם,**

והגדת לבנך

מֵאֲבָדִים אֶת בְּנֵינוּ וּמִשְׁלִיכִים אוֹתָם לַיָּאֹר, וְאָמַר לְהוֹשִׁיעֵנו. (סד"ר מחז"ו) וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים, עֲמֻלְנּוֹ - ע"ש שְׁכַל הַגֵּעַ לְרִיץ נִקְרָא עֲמַל. וְאֵף הֵם יִגְעוּ לְרִיץ שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל הַבֵּן הַיְלֹד" וְכוּ'. (או"ח)

וְאֵת לַחֲצֵנוֹ זֶה הַדְּחַק - הַלַּחֲצֵן. שֶׁדְּחָקוּ בָּהֶם וַלְחֲצוּ אוֹתָם לְהִשְׁלִים אֶת תַּכְּן הַלְּבָנִים. (שבח"ל אבוד')

פסוק רביעי

וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם. בַּעֲצֻמוֹ. לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ. שְׁלֵא הִיּה לּוֹ לְכַתְּבַּת ה' שֶׁכֶּבֶר נֶאֱמַר לְעִיל וַיִּשְׁמַע ה' וְכוּ' וְלָמָּה חֲזַר וְכַתַּב "וַיּוֹצִיאֵנוּ ה'", אֲלָא לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵשֵׁם יְתִבְרַךְ הוֹצִיאֵנוּ בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצֻמוֹ, לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שְׂרָף. וּמִשָּׁה לֹא הִיּה אֲלָא שְׁלִיחַ לְדַבֵּר אֶל פְּרַעֲהַ אֲבָל לֹא הִיּה כַח בְּיַד לְהוֹצִיא. (שבח"ל) **וַעֲבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. כְּמִלְךְ הַעוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם, וּבְהַעֲבָרָה אַחַת וּבְרַגַע אַחַד כְּלָן לֹאִין. וְהַכִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. אֵף בְּכוֹרוֹת שֶׁל עַמִּים אֲחֵרִים וְהֵם בְּמִצְרַיִם. וּמִנֵּין שֶׁאֵף בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם שֶׁבְּאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת,**

וַיֵּרָא אֶת עֲנִינּוֹ - זוּ פְּרִישׁוֹת דְּרָךְ אֶרֶץ. שֶׁהַפְּרִישׁוֹם בְּעֶרְמָה מְנֻשׁוֹתֵיהֶם וְשֶׁעֲבָדוּ בָּהֶם אֵף בַּלַּיְלָה. שֶׁאֲמָרוּ לָהֶם אִם תְּלִינוּ בְּבֵיתְכֶם לֹא תִקְוֶמוּ מֵחַר וְלֹא תִשְׁלִימוּ אֶת מַכְסַת הַלְּבָנִים, עַל כֵּן תְּלוּנוּ כֹּאן בַּשָּׂדֶה. וְאֵף עַל פִּי כו, נְשׁוֹתֵיהֶם הָיוּ בָּאוֹת אֲלֵיהֶם וּמִבִּיאוֹת לָהֶם מִים וּמִזֹּון, וְלָגוֹת עֲמָהֶם. (רשב"ם או"ח) דְּבַר אַחַר, שֶׁפָּרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל מְנֻשׁוֹתֵיהֶם מַעֲצָמָם. מִשׁוּם הַגְּזֵרָה לְהִשְׁלִיף הַזְּכָרִים לָיִם כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה עִמָּרָם. (מחז"ו או"ח) פְּרִישׁוֹת דְּרָךְ אֶרֶץ - הִיא פְּרִישָׁה מִתְּשֻׁמִּישׁ בְּלִשׁוֹן נִקְיָה. כְּמוֹ "וַיֵּאֵשׁ אִין בְּאֶרֶץ לְבוֹא עֲלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאֶרֶץ". (בְּרַאשִׁית יט, לא) וַיַּדַּע אֱלֹהִים. מְלִשׁוֹן "וְהָאֵדָם יַדַּע אֶת חוּהַ אֲשֶׁתוֹ". (בְּרַאשִׁית ד, א) וְחוּהַ הַתְּשֻׁמִּישׁ שֶׁאִין אֲחֵרִים יוֹדְעִים בּוֹ אֲלָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהִכִּי קָאָמַר 'וַיַּדַּע' שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רָאָה אֱלֹהִים. (מחז"ו)

וְאֵת עֲמֻלְנּוֹ אֵלוֹ הַבְּנִים. שֶׁהֵם עֲמַל הָאֵדָם וּמַעֲשֵׂה דְדִי, וּבָאִים מִכּוּהַ וּמֵאוּנוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "כַּחַי וְרַאשִׁית אוּנִי". וְרַאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אִיךְ הֵם

מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעִשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יְהוָה^{יאהוהוה} וְהוֹדַתִּי יְהוָה^{יאהוהוה}:
 "וְעִבְרַתִּי בְּאָרְץ מִצְרַיִם" אֲנִי וְלֹא מִלְאָךְ. "וְהִכִּיתִי כָל־בְּכוֹר" אֲנִי וְלֹא שָׂרָף.
 "וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעִשֶׂה שְׁפָטִים", אֲנִי וְלֹא שְׁלִיחַ. "אֲנִי יְהוָה^{יאהוהוה}" אֲנִי
 הוּא וְלֹא אֲחֵר:

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וּזְכוּנוֹם לְבִרְכָה: בְּשִׁירֵךְ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם, יָרְדוּ עִמּוֹ
 תְּשַׁעַת אֲלָפִים רַבּוֹת. מִהֶם מִלְאָכֵי אִשׁ, וּמִהֶם מִלְאָכֵי בָרָד, וּמִהֶם מִלְאָכֵי יוֹעַ, וּמִהֶם
 מִלְאָכֵי רֶתֶת, וּמִהֶם מִלְאָכֵי חֲלָחֳלָה. וְרֵתֶת וְחֲלָחֳלָה אוֹחוֹת לְמִי שֶׁהוּא רוֹאֵה אוֹתָם. אָמְרוּ לְפָנֵינוּ,
 רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם: וְחֵלֵא מֶלֶךְ בָּשָׂר וְדָם, בְּשֶׁהוּא יוֹרֵד לְמַלְחָמָה שְׂרִיו וְעַבְדָּיו מִקִּיפִין בְּכַבּוּדוֹ,
 וְאֵתָה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יִבֶּן עֲלֵינוּ, שְׂאֵנְחָנוּ עִבְדֶּיךָ, וְהֵם בְּנֵי פְרִיִתְךָ, גֵּרֵד
 וְנַעֲשֶׂה עִמָּם מַלְחָמָה. אָמַר לָהֶם: אֵין דַּעֲתִי מִתְקַרְרַת עַד שְׂאֵרֵד אֲנִי בְּעַצְמִי, אֲנִי בְּכַבּוּדִי, אֲנִי
 בְּגִדְלָתִי, אֲנִי בְּקִדְשִׁתִּי, אֲנִי יְהוָה^{יאהוהוה} אֲנִי הוּא וְלֹא אֲחֵר:

"בִּידֵי חֲזֻקָה" - זוֹ תִדְבַר. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שְׁמוֹת מ, ג) "תִּגְדָה יָד יְהוָה^{יאהוהוה} יֵאֱהַרְוֶנּוּ הַיּוֹיָה
 בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בַּסּוּסִים בַּחֲמוֹרִים בְּגַמְלִים בְּבָקָר וּבַצֹּאן, דְּבַר
 בְּיַד מֵאֵד":

"וּבְיָרֵעַ נְטוּיָה" - זוֹ תִחַרְבַּ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דֵּוָרָא כֵּא, טו) "וְחִרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה
 עַל יְרוּשָׁלַיִם":

והגדת לבנך

אוֹתָהּ מִכָּה יֵצְאוּ לַחֲרוּת, וְהִיא נַעֲשֶׂתָה עַל יְדֵי הַקְדוּשׁ
 בְּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ. (שְׁבַח"ל) וְהָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא יִתֵּן
 הַמִּשְׁחִית לְבֹא אֶל בְּתִיכֶם" וּמִשְׁמַע שֶׁהַמִּשְׁחִית הַמִּכָּה
 בְּמִצְרַיִם הוּא מִלְאָךְ וְלֹא הַקֶּב"ה, אֲפֶשֶׁר לְפָרֵשׁ שֶׁהַפְּנוּגָה
 לְמִלְאָךְ הַמּוֹת, שְׂבֵא אֶל לְטַל נְפִשׁוֹת שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּם לְמוֹת
 מִיָּתֶה טְבֻעִית, הִנֵּה בַלִּילָה הַזֶּה הַקֶּב"ה יִמְנַע זֶה מִמֶּנּוּ
 מִנְּפִשׁוֹת יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ לֹאמֹר שֶׁגַּם הֵם מֵתִים
 כְּמוֹ הַמִּצְרַיִם. (הַגִּשׁ"פ חו"ט ע) וַיֵּשׁ מְפָרְשִׁים מִשְׁחִית כְּמוֹ
 מְרִבִּית, מִשְׁבִּית, וְרָצָה לֹאמֹר וְלֹא יִתֵּן הַהִשְׁחָתָה לְבֹא
 אֶל בְּתִיכֶם. (אֲבוֹד)

בִּידֵי חֲזֻקָה זוֹ תִדְבַר. אֵין זוֹ מִכַּת הַדְּבַר שֶׁל עֲשֵׂת
 הַמַּכּוֹת, שֶׁמִּכָּה זוֹ הִיָּתֶה רַק בְּבִהְמוֹת, וְכֵאן לְקוֹ אֶף
 בְּנֵי אָדָם. אֵלֵא שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ: (שַׁח"ט ע"ה) "אֵין לָךְ מִכָּה

שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּכַבּוּרֵהֶם" (תְּהִלִּים קל"ו ז)
 מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה. מִי שֶׁהִתְחִיל בְּעִבְרָה תַּחֲלָה מִמֶּנּוּ
 מִתְחִילָה הַפְּרַעְנוֹת. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעִשֶׂה
 שְׁפָטִים. וְעַבְדָּה זָרָה הַעֲשׂוּיָה מֵעַץ הִיָּתֶה נִרְקֶבֶת, וְשֶׁל
 אֶבֶן נִשְׁחָקָה, וְשֶׁל מַתְּכַת נִמְסָה. (רַש"י וּמַח"ו) וְעִבְרַתִּי
 בְּאָרְץ מִצְרַיִם אֲנִי בְּעַצְמִי וְלֹא עַל יְדֵי מִלְאָךְ.
 שְׁעִבְרַתִּי וְהִכִּיתִי לְשׁוֹן מְעוֹט הֵם. (אֲבוֹד) וְהָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר
 "וַיִּשְׁלַח מִלְאָךְ וַיִּצְאֲנוּ מִמִּצְרַיִם" (בַּמִּדְבָּר כ, טו) כֵּן
 פִּירוּשׁוֹ: "וַיִּשְׁלַח מִלְאָךְ" הוּא מֹשֶׁה שֶׁנִּשְׁלַח לְדַבֵּר עִם
 פְּרַעֲהוּ, "וַיִּצְאֲנוּ מִמִּצְרַיִם" הוּא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא
 הַשּׁוֹלַח וְהוּא הַמוֹצִיא, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּצְיָאךָ בְּפָנָיו" וְכו'.
 (שְׁבַח"ל אֲבוֹד) וַיֵּשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁמָּה שֶׁאָמַר "לֹא עַל יְדֵי
 מִלְאָךְ" חוֹזֵר עַל מִכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁהִיא הַעֶקֶר. שְׁעַל יְדֵי

"וּבְמִרְאָה גְדוֹלָה" - זֶה גְלוּי שְׂכִינָה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ה, לה) **"אוּ תִנְסֶה אֱלֹהִים לְבוֹא לְקַחַת לּוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי, בְּמִסּוֹת בְּאִתּוֹת וּבְמִוִּפְתִּים וּבְמִלְחָמָה, וּבְיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעַ נְטוּיָה, וּבְמִזְרָאִים גְדוֹלִים. כִּכְלֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם:"**

"וּבְאִתּוֹת" - זֶה הַמַּטָּה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות ה, יז) **"וְאֵת הַמַּטָּה הַזֶּה תִקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאִתּוֹת:"**

גדול הבית יקח בידו את כוס היין, ויביאו לפניו כלי שבור, וישפוך מן היין שבכוס לתוך הכלי שלש פעמים, כשאומר: "דם, ואש, ותמרות עשן". ועשר פעמים נאמרת "עשר המכות", ושלש פעמים כשאומר: "דצ"ך עד"ש באח"ב", ובכך הכל ט"ז פעמים. ואת היין הנשפך בכלי, ישפכו בתוך הכיור. ויחזור וימווג כוס יין לכוס שני, וישפוך בקריאת ההגדה.

"וּבְמִוִּפְתִּים" - זֶה הַדָּם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ויאל ג, ג) **"וְנִתַּתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבְאָרֶץ."**

דָּם, וָאֵשׁ, וְתִמְרוֹת עֵשֶׂן:"

דְּבַר אַחֵר: "בְּיַד חֲזָקָה" - שְׂתִים. "וּבְזִרְעַ נְטוּיָה" - שְׂתִים. "וּבְמִזְרָאִים גְדוֹלִים" - שְׂתִים.

והגדת לבנך

או הנספה אלהים. וכי עשה נסים שום אלה, לְבוֹא לְקַחַת לּוֹ גּוֹי וכו'. בְּמִסּוֹת. נְסִיוֹנוֹת. שְׁעַל יְדֵי נְסִיוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרוֹתָיו כְּגוֹן "הַתַּפְאָר עָלֵי" (שמות ה, ח). בְּאִתּוֹת. בְּסִמְנֵי, לְהַאֲמִין שֶׁמַּטָּה הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מְקוֹם. וּבְמִוִּפְתִּים. נִפְלְאוֹת. וּבְמִלְחָמָה. בַּיָּם סוּף. (רש"י)

וּבְאִתּוֹת זֶה הַמַּטָּה. עַל שֵׁם שֶׁעָשָׂה בּוֹ מִשֶּׁה אֶת הָאוֹתוֹת. וּבִירוּשָׁלַיִם אָמְרוּ שֶׁהָיָה רָשׁוּם עָלָיו אֶת הָאוֹתוֹת בְּרָאשֵׁי תְבוֹת "דצ"ך עד"ש באח"ב". (או"ח שבה"ל)

וּבְמִוִּפְתִּים זֶה הַדָּם. הוּא הַמוֹפֵת שֶׁעָשָׂה מִשֶּׁה לְבִנְיָיִשְׂרָאֵל, שֶׁלְקַח מִימֵי הַיָּאֹר וּנְתַנֵּם בִּיבִישָׁה וְהִפְכֵם לָדָם. וְעַל יְדֵי אוֹת זֶה הֵאֱמִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִשֶּׁה. (או"ח) וְתִמְרוֹת עֵשֶׂן. שֶׁהָעֵשֶׂן עוֹלָה וּמִתְמַר כְּלָפִי מַעְלָה. (רש"י)

דְּבַר אַחֵר. דְּרָשָׁה אַחֲרַת לְפִסּוּק בְּיַד חֲזָקָה וכו'. וְעַכְשָׁו דוֹרֵשׁ בְּמָה נַעֲשׂוּ עֲשֵׂרַת הַמִּכּוֹת. בְּיַד חֲזָקָה - שְׂתִים. כִּי הֵן שְׁתֵּי תְבוֹת שֶׁהָיָה לּוֹ לְכַתֵּב יָד בְּלִבָּהּ. וּבְזִרְעַ

בְּכָל הַמִּכּוֹת שָׂאִין מִכַּת הַדְּבַר צִפָּה בָּהּ". וּמָה שֶׁהִבִּיא רִאִיָּה מִן הַפְּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר אֲצֵל מִכַּת דְּבַר, אֵינּוּ אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁ"יַד חֲזָקָה" הִיא כּוֹנֵי לְדְבַר. (שבה"ל או"ח) הוֹיָה. לְשׁוֹן הוֹה בְּנִקְבָה.

וּבְזִרְעַ נְטוּיָה - זֶה הַחֲרֵב. שֶׁהֲרֹגוּ בַּהּ הַבְּכוֹרוֹת אֶת אֲבוֹתֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר "לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּכּוֹרֵיהֶם" מְלַמֵּד שֶׁקָּמוּ הַבְּכוֹרוֹת עַל הַמִּצְרַיִם לְהִרְגֵם בַּחֲרֵב. שֶׁשְׁמַעוּ אֶת מִשֶּׁה מִתְרָה עַל מִכַּת בְּכוֹרוֹת, וְלֹא רָצוּ הַמִּצְרַיִם לְשַׁלְחָם, לְפִיכָךְ קָמוּ עֲלֵיהֶם וְהִרְגוּם. (רשב"ם או"ח שבה"ל) וְחֲרָבוּ נְטוּיָה. מִכָּאֵן שֶׁ"נְטוּיָה" נֶאֱמַר עַל הַחֲרֵב. (שבה"ל)

וּבְמִרְאָה גְדוֹלָה. מִרְאָה - לְשׁוֹן רִאִיָּה, וּפִירוּשׁוֹ בְּמִרְאָה גְדוֹלָה. וְכֵן תְּרַגְמוּ "וּבְחֻזוֹנָא רְבָא".

וּמָהוּ הַמִּרְאָה הַגְּדוֹלָה - זֶה גְלוּי שְׂכִינָה. שֶׁנִּגְלָה לָהֶם בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְמִזְרָאִים גְדוֹלִים וכו'. (מחז"י או"ח) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, מוֹרְאָה - לְשׁוֹן יְרָאָה וּפְחָד, כִּי הוֹאָה פְּנֵי שְׂכִינָה נִרְתַּע מְאֹד וּנְבָהַל. (רשב"ץ)

גדול" - שתים. "ובאתות" - שתים. "ובמפתים" - שתים. אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים: ואלו הן?

דָם. צִפְרִידַע. בְּנִים. עֲרוֹב. דָּבָר. שְׁחִין.

בָּרַד. אֲרֶבֶת. חֲשֵׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

רבי יהודה היה גותן בהם סימנים:

דצ"ד. עד"ש. באח"ב:

רבי יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר שלקו המצריים במצרים עשר מכות, ועל הים לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר: (שמות ח, טו) "ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא". ועל הים מה הוא אומר: (שם יד, לא) "וירא ישראל את הים הגדלה אשר עשה יהוה יאהוהו במצרים, וייראו העם את יהוה ויאמרו, ויאמינו ביהוה יאהוהו ובמשה עבדו": כמה לקו באצבע? עשר מכות. אומר מעתה: במצרים לקו עשר מכות, ועל הים לקו חמשים מכות:

והגדת לבנך

אף שנעשתה על ידי הקדוש ברוך הוא לפי שאין לה בו זוג. או לרמז שב' הראשונות מכל קבוצה היו בהתראה, ושלישית בלי התראה, שאמרו חכמים לקה ושנה אין מתרין בו. (סנהדרין פ"א:) (מח"ו רשב"ם או"ח) ויש מפרשים כיון שבתהלים (ק"ה) נמנו המכות בסדר שונה, בא ר' יהודה ללמד שסדר זה הוא העקר. (שבה"ל הרשב"ץ אבוד') ר' יוסי הגלילי אומר. בא ללמד שמלבד עשר המכות לקו גם בים. (מח"ו) מנין אתה אומר שלקו המצריים במצרים עשר מכות. לאו דוקא שזה כתוב בתורה בהדיא, ועקר דרשתו על מה שלקו בים וכנ"ל. במצרים גבי מכת בנים. אצבע אלהים היא. ולמדנו שכל מכות מצרים היו באצבע אחת. ועל הים מה הוא אומר... ה' הגדולה. שעל הים הכה ביד, וכידי חמש אצבעות, תן לכל אצבע עשר מכות, הרי שלקו בים חמשים מכות. (אבוד')

נטויה - שתים אחרות, שהיה די לכתב ורוע. ובמרא גדול - שתים אחרות. ובאתות - שתים. מעוט 'אותות' שתים. ובמפתים. מעוט מפתים שתים. אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים. אין זו פסקה חדשה אלא מתברת למעלה, שאחר שדרשנו "ביד חזקה שמים וכו'" אמר שבסוף הכל היו עשר מכות. (אבוד')

ר' יהודה היה גותן בהם סימנים. שלא פרשן בפרוש אלא בסימניו, שכן אמרו חכמים לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. (מח"ו) ויש מפרשים שחלקן כן להורות כי: דצ"ד - היו על ידי אהרן, והן מכות שהכה על הארץ (בים ובצפר). עד"ש - ע"י משה בלא המטה, והן מכות שאפשר שיקרו על פי הטבע אלא שכאן באו והלכו לפי צויו של משה. באח"ב - היו על ידי משה עם המטה, והן מכות האויר. וצנף מכת בכורות עמקן

רבי אליעזר אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים היתה של ארבע מכות? שנאמר: (תהלים ע"ח, כ"ט) "ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכים רעים". "עברה" אחת, "וזעם" שתיים, "וצרה" שלש, "משלחת מלאכי רעים" ארבע, אמור מעתה: במצרים לקו ארבעים מכות, ועל הים לקו מאתיים מכות:

רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: "ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים". "חרון אפו" אחת, "עברה" שתיים, "וזעם" שלש, "וצרה" ארבע, "משלחת מלאכי רעים" חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות, ועל הים לקו מאתיים וחמשים מכות:

כמה מעלות טובות למקום עלינו:

אלו הוציאנו ממצרים, ולא עשה בהם שפטים - דינו:

והגדת לבנך

ומה' יסודות לר"ע וכנו"ל. יש המפרשים את טעם המחלקת ביניהם, על פי מה שנחלקו במשנה (מקנאות פ"ה מ"ד) אם כל הימים דינם כמקנה שאינו מטהר אלא באשבורן (מים המכנסין), או כנהרות וכמעין שמשטר בוותליו. והנה בתבוקי נאמר: (ג, ט) "הבנהרים חרה ה' אם בנהרים אפך, אם בים עברתך" ע"כ. והנה, למי שסובר שהימים כנהרות אם כן חרון אף ועברה אחד הם, ואם הימים אינם כנהרות אם כן חרון אף לחוד ועברה לחוד, ובזה נחלקו. (הגר"א)

כמה מעלות. צא וחשב כמה מעלות טובות עשה הקב"ה לישראל, ובסך הכל הם ט"ו מעלות. וקראן "מעלות" כנגד ט"ו מעלות שבמקדש (משנה בסנה ג"א), וכנגד ט"ו שיר המעלות שאמר דוד (תהלים ק"ב קל"ד - אבוד). אלו רק הוציאנו ממצרים. קדם הזמן. ולא עשה בהם. במצרים. שפטים. בעשרת המכות לראות נקמה באויבינו. (הרשב"ץ ד"גו. שלא היינו ראויים לזה, שאף אנו עבדנו עבודה זרה כמותם. ומה שהבטיח לאברהם "וגם את הגוי אשר

ר' אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה מעשרת המכות, שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים היתה של ארבע מכות. כלומר, שהיתה מרכבת מארבע יסודות - אש רוח מים ועפר (רשב"ם א"ח) שנאמר ישלח בם חרון אפו, עברה וכו'. עברה אחת וכו'. "וחרון אפו" אינו מן המנין, שהוא כולל לכלם, כלומר עברה וזעם וכו' כלן באו בחרון אף. (רשב"ץ) אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות. שכל אחת מעשרת המכות היתה כפולה פי ארבע, וסך הכל ארבעים מכות. ועל הים שלקו ביד לקו מאתיים מכות. - חמש פעמים ארבעים. (אבוד) ר' עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה... היתה של חמש מכות... חרון אפו אחת. וידעתו "חרון אפו" מכה בפני עצמה היא. אמור מעתה במצרים לקו חמשים מכות. חמש פעמים עשר וכנ"ל. מאתיים מכות. כנ"ל. ואין הפונה למ' או נ' מכות כפשוטן שמכות מצרים אינם אלא עשר, אלא שכל מכה ומכה היתה מרכבת מד' יסודות אלו לר"א,

אלו עֲשֵׂה בָהֶם שְׂפָטִים,   וְלֹא עֲשֵׂה בְּאַלְהֵיהֶם - דִּינּוּ:
אלו עֲשֵׂה בְּאַלְהֵיהֶם,   וְלֹא הֲרַג בְּכוֹרֵיהֶם - דִּינּוּ:
אלו הֲרַג בְּכוֹרֵיהֶם,   וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם - דִּינּוּ:

וּמִנֵּינן שְׁנַתְּנָן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם, שְׁנַאֲמַר: "וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם" - עֲשֵׂאוּהָ כְּמִצּוּלָה שְׂאִין בָּהּ דָּגִים. דְּבַר אַחֵר: עֲשֵׂאוּהָ כְּמִצּוּדָה שְׂאִין בַּת דָּגָן. לָמָּה מְחַבֵּב הַפְּתוּב אֶת בּוֹת הַיָּם יוֹתֵר מִבּוֹת מִצְרַיִם? אֲלֵא מַה שְׁתִּיחָה בְּפִתִּים נִמְלֹו בְּמִצְרַיִם. וּמַה שְׁתִּיחָה בְּפִתֵי תְּשׁוּרָאוֹת נִמְלֹו עַל הַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "בְּנִפְי יוֹנָה נִחְפְּתָה בְּפֶסֶף" זוּ בּוֹת מִצְרַיִם. "וְאֶכְרוּתֶיהָ בִּירְקָרֶק חֲרוּץ" זוּ בּוֹת הַיָּם. "וְתִרְבִּי וְתִגְדְּלִי וְתִבּוֹאֵי" זוּ בּוֹת מִצְרַיִם. "בְּעֵדֵי עֲדוּיִים" זוּ בּוֹת הַיָּם. "תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ" זוּ בּוֹת הַיָּם. "עַם נִקְדוֹת הַפֶּסֶף" זוּ בּוֹת מִצְרַיִם:

אלו נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם,   וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. - דִּינּוּ:
אלו קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם,   וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכּוֹ בְּחֻרְבָּה - דִּינּוּ:
אלו הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכּוֹ בְּחֻרְבָּה,   וְלֹא שָׁקַע צָרִינוּ בְּתוֹכּוֹ - דִּינּוּ:
אלו שָׁקַע צָרִינוּ בְּתוֹכּוֹ,   וְלֹא סַפַּק צָרְכָנוּ בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה - דִּינּוּ:
אלו סַפַּק צָרְכָנוּ בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה,   וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן - דִּינּוּ:
אלו הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן,   וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת - דִּינּוּ:
אלו נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת,   וְלֹא קָרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינִי - דִּינּוּ:

והגדת לבנך

הַתְּהוֹמוֹת, וְלֹא נִתְלַכְּלַכְנוּ בַּמַּיִם אוֹ בַּיִט. (מחז"ו אר"ח)
וְלֹא שָׁקַע צָרִינוּ בְּתוֹכּוֹ. וְרֵאִינוּ נִקְמָה בְּאוֹיְבֵנוּ, וְהָיָה
יָכוֹל לִסְגֹר הַיָּם אַחֲרֵינוּ וְהַמִּצְרַיִם יִשׁוּבוּ לְדָרְכָם. (שבח"ל
אבוד) וְלֹא סַפַּק צָרְכָנוּ בְּמִדְבָּר מ' שָׁנָה. שְׁתִּיחָה לָנוּ
כְּמַה בְּהוֹמוֹת, וְהוּא נָתַן לָנוּ בֶּשֶׂר. וְעוֹד שְׁתִּיחָה לָנוּ מְמוֹן
רַב וְנֹכַח לְקִנּוֹת כָּל צָרְכֵינוּ מִן הַגּוֹיִם הַקְּרוּבִים אֵלֵינוּ.
(רשב"ם אר"ח אבוד) וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן. שֶׁהוּא מֵאֲכַל
חֹשֶׁב, אֲלֵא הָיָה מֵאֲכִילָנוּ מֵאֲכַל אַחֵר. וּבִמֶן טַעְמוֹ כָּל
מִינֵי מִטְעָמִים שֶׁבְּעוֹלָם. וְאֶמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁלְקַטְנִים הָיָה
כְּטַעַם לְשׁוֹד הַשָּׁמֶן, לְבַחּוּרִים עוֹשִׂים אוֹתוֹ עֵיגוֹת,
וְלִקְטָנִים בְּשֵׁלוּ בְּפִרוֹר, לְחֹלִים כְּצַפְּיחִית בְּדָבֶשׁ, וְלַגּוֹיִם
הָיָה מִרְ כְּפֹרַע גֹּד. (מחז"ו אר"ח) וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת.
וּבְשֶׁבֶת הָיְתָה מַעֲלָה בְּפֶן, שְׁמָה שְׁנוֹתֵר בִּימֵי הַחַל
הַבְּאִישׁ לְמַחֲרַת מַה שְׂאִין כֵּן בְּשֶׁבֶת. (אר"ח) אֵלּוּ נָתַן
לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת. שְׁתִּיחָה אוֹת בֵּין יִשְׂרָאֵל לְקַדוּשׁ בְּרוּךְ

יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִכִּי" הָיָה דִּי אֵלּוּ עֲשֵׂה שְׂפָטִים בְּמִקְצַת
מִהַמִּצְרַיִם. (רשב"ם אר"ח אבוד) דִּינּוּ. עַל שֵׁם "וְהִרְיֹקוֹתֵי
לְכֶם בְּרָכָה עַד בְּלֵי דִי" וּפְרִשׁוּ חו"ל עַד שִׁיבְלוּ
שְׁפֹתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמֵר דִּי. אֵלּוּ עֲשֵׂה בְּאַלְהֵיהֶם. שֶׁל
הַמִּצְרַיִים, שְׁתִּיחָה בּוֹטְחִים בָּהֶם. וּמַה עֲשֵׂה? אֶמְרוּ
בְּמִכִּילְתָּא, עֲבוּדָה זָרָה שֶׁל עֵץ נִרְקַבְתָּ, שֶׁל אֶבֶן
נִשְׁחַקְתָּ, וְשֶׁל מִתְּכַת נִמְסַת, (מחז"ו) עַל מִנַּת שִׁיכִירוֹ
שְׁמַאת הַבוּרָא בְּאוֹ הַמְּכּוֹת. (אר"ח) וְלֹא הֲרַג בְּכוֹרֵיהֶם.
אֲלֵא הָיָה מַעֲנִישָׁם בְּעֵשׂוֹ אַחֵר. (אר"ח) וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת
מְמוֹנָם. - בְּבוֹת הַיָּם. וּמַה שֶׁהַשְּׂאִילוֹ מֵהֶם וְנִצְלוּ אֶת
מִצְרַיִם, הוּא מְגִיעַ לָהֶם בְּדִין בְּשִׁכְר עֲבוּדָתָם, וְעוֹד
שִׁכְר הַבְּטִיחַ לְאַבְרָהָם שִׁיִּצְאוּ בְּרוּשׁ גְּדוּל. (אר"ח אבוד)
וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. וְעַל יְדֵי זֶה נִמְלָנוּ אֶת בּוֹת
מִצְרַיִם, וְהָיָה יָכוֹל לְהַצִּילָנוּ בְּאִפְסָן אַחַר וְנִלְךָ לְדָרְכָנוּ.
(אבוד) וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכּוֹ בְּחֻרְבָּה. שֶׁקֶפְאוּ

אלו קָרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינִי,   וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. - דִּינּוּ:
אלו נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה,   וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דִּינּוּ:
אלו הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,   וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - דִּינּוּ:

עַל אַחַת בְּמַה וּבְמַה מוֹכַח בְּפוּלָה וּמְכַפְלֵת לְמָקוֹם עֲלֵינוּ. הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים. עָשָׂה בְּאַלְהֵיהֶם, הִרְג בְּכוֹרֵיהֶם, נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם, קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, הֵעִבִירָנוּ בְּתוֹכּוֹ בַּחֲרָבָה, שָׁמַע צְרִינוּ בְּתוֹכּוֹ, סַפַּק צְרָכָנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, הֵאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן, נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת, קָרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינִי, נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּבְרָיָה לְכַפֵּר עַל כָּל-עֲוֹנוֹתֵינוּ:

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הִיָּה אוֹמֵר: כָּל-מִי שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתּוֹ. וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח, מִצָּה, וּמָרּוֹר:

כשיאמר "פסח שהיו" וכו' יסתכל בורוע, ולא יאחזנו בידו

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזֶמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם

והגדת לבנך

בְּעֲצֻמוֹ, דִּהְיֵנוּ עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, אֵלּוּ הֵיָה נּוֹתֵנָם עַל יְדֵי מִשֶּׁה כֶּשֶׁאֵר הַתּוֹרָה. (רשב"ם א"ח אבוד). וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְאֵף שֶׁנִּשְׁבַּע לָתֵת לָנוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶפְשֶׁר לוֹ לְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ בְּדוֹרוֹת הַבָּאִים, וְיוֹצֵאֵי מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ פְחוּת מִכ' שָׁנָה זָכוּ לְכַנֵּס לְתוֹכָהּ. (רשב"ם א"ח אבוד). וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. שְׁהָרִי יֵשׁ לָנוּ מִשְׁכָּן, וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ נּוֹסְפוּ עֲשָׂה נִסִּים. (רשב"ם אבוד)

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל - שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ. לְשֵׁם מָה הֵם בָּאִים. (רשב"ם) לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתּוֹ. לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַמִּבְחָר, שֶׁל "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ". (ר"ן) וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֵכֵל קָרֵבן פֶּסַח וּמִצָּה וּמָרּוֹר, הַקִּפִּיד הַכְּתוּב עַל אֲמִירָה וְהִגְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִמַּרְתֶּם זָבַח פֶּסַח". (א"ח אבוד)
פֶּסַח שֶׁהָיוּ. עֲתָה מִפְּרֵשׁ לָמָּה בָּאִים ג' אֵלּוּ. (אבוד)
שֶׁפֶסַח שְׁדִלְג. זָבַח פֶּסַח הוּא. הַקָּרֵבן קָרוּי

הוּא. וְנִצְטוּוּ עֲלֵיהֶ בְּמִרָה קָדָם מַעֲמַד הַר סִינִי. וְאֵף שֶׁנִּצְטוּוּ עֲלֵיהֶ קָדָם שֶׁאֵכְלוּ מִן הַמָּן, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבְּשֶׁבֶת נִשְׁתַּנְּה טַעְמוֹ שֶׁל הַמָּן לְטוֹבָה שֶׁנֶּאֱמַר "לָחֵם מִשְׁנֶה", וְעַל זֶה אָמַר אֱלֹהֵי הָאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן בְּטַעְמוֹ הַרְגִיל, וְלֹא בְּטַעַם שֶׁבֶת דִּינּוּ. וְלֹא קָרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינִי. לְהִרְאוֹת לָנוּ אֶת כְּבוֹדוֹ, דִּינּוּ. (רשב"ם אבוד) וְעַל יְדֵי קָרְבָה זֶה פֶּסַח מִזֶּה זֶהמַת הַנַּחֵשׁ שֶׁגָּרְמָה לְסַפְּקוֹת בְּאֻמוֹנָה, וְאֵף שֶׁעֲדִין לֹא קָבְלוּ אֶת הַתּוֹרָה, כִּינֵן שֶׁהָרָאנוּ אֶת כְּבוֹדוֹ נִסְתַּלְקוּ כָּל הַסַּפְּקוֹת מִלִּפְנֵינוּ. (א"ח) וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁעַל יְדֵי שֶׁפֶסַח וְהַמָּן, נִתְּלַבְּשׁוּ בְּבִשְׁת פָּנִים וְיִרְאֵת חֲטָא. (הרשב"ץ) אֵלּוּ קָרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינִי. וְנִצְטוּנוּ ב' כְּתָרִים אֶחָד כִּנְגַד נַעֲשֵׂה וְאֶחָד כִּנְגַד נִשְׁמַע. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. כְּלָה, אֵלּוּ חֵלֵק מִן הַמִּצְוֹת כְּמוֹ בְּנֵי נֹחַ, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיִּים עֲשֶׂר וְכָבוֹד. (מח"ו) וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים, "וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה" הוּא

שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים שנאמר: (שמות יב, כו) "ואמרתם ובהפסח הוא ליהוה יאהרונתה, אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים, ואת בתינו הציל, ויקד העם וישתחוו:"

יש מוסיפים פיוט זה:

אמונים ערכו שבת. לאל ומבחו שבת. ואמרתם ובה, פסח הוא ליהוה:

הרימו קול שירים. שמחו כליל שמורים.	על מצות ומורים. אכלו ושתו ייני:	ואמרתם
ראשון לכל ראשונים. על יד ציר אמונים.	מיד בלמענים. הציל בלחמוני:	ואמרתם
נפי אל זכרתי. וחסדיו ספרתי.	עתה ידעתי. כי גדול יהוה:	ואמרתם
כוכבי השמים. מנשה ואפרים.	יצאו מצרים. כל צבאות יהוה:	ואמרתם
הנהיל תורתו. לעמו ועדתו.	שומרי מצותו. עם נושע ביהוה:	ואמרתם
נפלאים מעשיך. ועצומים נסיד.	יאמרו בלחוסיד. מוב לחסות ביהוה:	ואמרתם

יקח המצה הפרוסה בידו, ויראנה למסוכים, ויאמר:

מצה זו שאנחנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להתמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ונאלם מיד. שנאמר: (שמות יב, לב) "ויאפו את הבצק אשר הוציאו מצרים ענת מצות כי לא חמץ. כי גרשו מצרים, ולא יכלו להתממה, וגם צדה לא עשו להם:"

יקח המרור בידו, או יראנו למסוכים, ויאמר:

מרור זה שאנחנו אוכלים על שום מה? על שום שמררו המצריים את בני אבותינו במצרים. שנאמר: (שם, יד) "וימררו את תייהם בעבדה קשה, בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה, את בלעבדתם אשר עבדו בהם בפרך:"

והגדת לבנך

בחפזון. (אבוד) עגות מצות. תררה של מצה. בצק שלא התמיץ קרוי מצה. (רש"י) ולא יכלו להתממה. שאלו יכלו להתממה בודאי שהיו מקמיצים בצקם, שעדין לא הוחרו על התמיץ. וכיון שלא הספיק להתמיץ כי מהרו לגרשם, הוחרנו מאכילת חמץ ונתחכנו באכילת מצה בליה א'. (הרשב"ץ) וגם צדה לא עשו להם. לדרך. מגיד שבתן של ישראל, שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צידה, אלא האמינו והלכו. (רש"י)

"פסח" על שם שדלג ופסח על בתי בני ישראל שבין בתי המצרים, וקופץ ממצרי למצרי וישראל שבאמצע נצול. ויקד העם וישתחוו. על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם. (רש"י)

מצה זו – על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להתמיץ. ואף שכבר נצטוו לאכל מצות בקרבן פסח בטרם יצאו ממצרים, לא נצטוו כן אלא על שם העתיד, שגלוי לפניו שופם לצאת משם

בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הֵיטָה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְשֻׁלוֹתָיו: הַיּוֹם רֹאֵה וַיֵּנֶם. הַיִּרְדֵּן יִסַּב לְאַחֲזֹר: הַחֲרִים רָקְדוּ כְּאֵלִים. נִבְעוֹת בְּבִנְיָצָאן: מִהֲלֹךְ הַיָּם בִּי תִנוּם. הַיִּרְדֵּן תִּסַּב לְאַחֲזֹר: הַחֲרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵלִים. נִבְעוֹת בְּבִנְיָצָאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ. מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַחֲפְכֵי הַצּוֹר אַנְסֵי מַיִם. חֲלַמֵּישׁ לְמַעְיָנוֹ מַיִם:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נִאֲלָנוּ וְנִאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. וְהִגִּיעָנוּ הַלִּילָה הַזֹּאת, לֵאכֹל בּוֹ מִצֵּה וּמָרוֹר. בֶּן יְהוֹאֲדָנָה יֵאָחֲזֵנוּ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, הִגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדִים וְלַחֲגָלִים אַחֲרֵים הַבָּאִים לְקִרְאֵתְנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיָן עִירָה, וְשֹׁשִׁים בַּעֲבוּדֵתָהּ. וְנֹאכַל שָׂם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפְּסָחִים, אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבֵּחַךְ לְרִצּוֹן. וְנוֹדָה לָךְ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלָּתְנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל:

שותים הכוס השני כהסכה על צד שמאל, ואם לא שתה כהסכה צריך לחזור ולשתות.

נוטלים ידים לסעודה ומברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וַצְּוֵנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם:

והגדת לבנך

(אבודר) **והגִיעָנוּ לְלִילָה הַזֹּאת.** כְּמוֹ שְׂאוּמְרִים בְּכִרְכַּת שֶׁהָיִינוּ "וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְן הַזֶּה". וְאִף שֶׁכִּבְרַכְנוּ שֶׁהָיִינוּ, אָמַר בֶּן כָּדִי לְהַמְשִׁיךְ "בֶּן ה' אֶלְקִינוּ וְאַלְקֵי אֲבוֹתֵינוּ הִגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדִים" וְכו', שֶׁהוּא לִשׁוֹן בְּקִשָּׁה עַל הַעֲתִיד. (א"ח) **והִגִּיעָנוּ הַלִּילָה הַזֹּאת** לְקַיֵּם בּוֹ אֶת הַמִּצְוֹת - לֵאכֹל בּוֹ מִצֵּה וּמָרוֹר. הִגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדִים. רֵאשׁ הַשָּׁנָה יוֹם הַכְּפוּרִים. וְלַרְגָּלִים. פֶּסַח שְׁבוּעוֹת וְסֻכוֹת. שְׂמֵחִים בְּבִנְיָן עִירָה יְרוּשָׁלַיִם וְשֹׁשִׁים בַּעֲבוּדֵתָהּ בַּעֲבוּדַת הַקֶּרֶבְנֹת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְנֹאכַל שָׂם מִן הַזִּבְחִים. קֶרֶבן תְּגִיגָה. וּמִן הַפְּסָחִים. קֶרֶבן פֶּסַח. וּמִקְדוּמֵימִים לֵאכֹל מִן הַזִּבְחִים לִפֵּי ש"אֵין מִפְּטוּרֵין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוּמָן". אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם שֶׁל הַקֶּרֶבְנֹת עַל קִיר מִזְבֵּחַךְ לְרִצּוֹן. שֶׁהָיִ וּזְרִקוּן מִן הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. וְנוֹדָה לָךְ בְּשִׁיר חֲדָשׁ. "שִׁיר חֲדָשׁ לִשׁוֹן זְכַר וְלֹא "שִׁירָה חֲדָשָׁה" כְּמוֹ בְּגֻלַּת מִצְרַיִם, שְׂאֵמְרוּ בְּמִדְרָשׁ: כִּשְׂנִיצָאוּ מִמִּצְרַיִם יָרְשׁוּ שְׂבַעָה אוֹמוֹת שֶׁהֵם עֲשִׂירֵית מִשְׁבְּעִים אוֹמוֹת, אֲבָל בְּגֻלָּה הַעֲתִידָה יִרְשׁוּ הַכֹּל כְּזָכְרִים. עַל גְּאֻלָּתְנוּ. זֹו גְּאֻלָּה שְׁלַעֲתִיד. וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. זֹו גְּאֻלָּת מִצְרַיִם, שְׂנֹאמְרוּ: "כִּפּוּר לַעֲמֻךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פְּדִיתָ ה'" גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל. (מִצְוַת צִיּוֹן)

בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל - הַגְּבָרִים מִמִּצְרַיִם, וּבֵית יַעֲקֹב - הַנְּשִׂיִם. מַעַם זֶה הַמְדַבֵּר בְּשֵׁט - לֹעֵז. כָּל לִשׁוֹן שְׂאִינָה לִשׁוֹן הַקִּדְשׁ נִקְרָא לִשׁוֹן לֹעֵז. הֵיטָה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ. שְׂקַפֵּץ נִחְשׂוֹן בֶּן עַמִּינַדָב מִשְׁבֵּט יְהוּדָה, לְקִדְשׁ אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקֶּב"ה בֵּים. וּבִשְׁבִיל כֶּךָ זָכָה שֶׁבֵט יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל מִמְשֻׁלוֹתָיו שְׁמֵלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל. הַיּוֹם רֹאֵה אֶת נִחְשׂוֹן בֶּן עַמִּינַדָב וַיֵּנֶם שְׂלָא יִטְבַּע הַצְּדִיק. וְאִף הַיִּרְדֵּן יִסַּב לְאַחֲזֹר. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַנַּחֲלִים הַחוֹלְכִים אֶל הַיָּם, וְנִקְטַ אַחַד מֵהֶם. הַחֲרִים רָקְדוּ-קַפְצוּ כְּאֵלִים. מִפְחַד מְנוּסוֹתוֹ שֶׁל הַיָּם. וְהַגְּבָעוֹת קַפְצוּ בְּבִנְיָצָאן. וְהָרוּאָה כֵן תִּמָּה וְשׂוֹאֵל: מִהֲלֹךְ הַיָּם בִּי תִנוּם וְכו'. וּמְשִׁיבֵים לוֹ: מַשׁוּם שְׁלִפְנֵי אָדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ. שְׁלִפְנֵי הָאָדוֹן הָאָרֶץ נִבְהַלַת וּמִזְעֻעֻעַת. (חוּלֵי) מִלִּשׁוֹן חֵיל וְרִעְדָה. וּמִהוּ הָאָדוֹן? הוּא- אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. שֶׁהוּא אָדוֹן עַל הַכֹּל. וּכְשֶׁהוּא רוֹצֵה הוּא הוֹפֵךְ אֶת הַצּוֹר לְאַגָּם מַיִם, וְאֵת הַחֲלַמֵּישׁ מִרְפָּךְ וּמַמִּים לְמַעְיָנוֹ מַיִם. לְמַעַן מַיִם זֹוּרְמִים. (מַחֲז"ו) צוֹר וְחֲלַמֵּישׁ. סִלְעִים קָשִׁים. (מִצְוַת צִיּוֹן) אֲשֶׁר גְּאֻלָּנוּ וְגֹאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. לִפֵּי שְׂאֵמְרוֹ לְמַעַלְהָ "שְׂלָא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבָּד גְּאֵל הַקֶּב"ה, אֶלֹא אִף אוֹתְנוּ גְּאֵל עַמְהָם" לִפְיֶכָה הַזִּכִּיר כֵּאֵן אֶת גְּאֻלָּתְנוּ וְגֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם.

(מִצְוַת צִיּוֹן) (מִצְוַת צִיּוֹן) (מִצְוַת צִיּוֹן) (שְׁבַח וְאַבְדוּר)

מוציא - מצה

יקח שלשת המצות בידו מהקערה, כשהפרוסה בין שתי השלמות, ויברך.
ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, המוציא לחם מן הארץ:

ניח המצה התחתונה בידו, וישארו בידו העליונה והפרוסה, ויברך:

**ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו
 על אכילת מצה:**

ויבצע משתיהו, כזית מכל אחת, ויטבלם במלח, ויאכלם בחסכת. ויחלק לכל המסובים כזית מכל מצה. ולפחות יתן כזית לכל אחד מן המסובים, ויאכלו בחסכה. (ושיעור הכזית 27 גרם). ואם אין המצה שלפניו מספקת לכל המסובים, יתן ממצה שמורה אחרת אשר מחוץ לקערה, כזית לכל אחד מן המסובים.

מרור

מצוה לעשות החרוסת סמיכה וזכר לטיט, וקודם המיבול מרכיבים אותה כמעט יין ארום וזכר לדם. ויקח כזית מרור ויטבלנו בחרוסת, וינער מעט את החרוסת שעליו כדי שירגיש את מעט המרור. ויאכלנו כלי חסכה.
**ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו,
 על אכילת מרור:**

כורך

יקח כזית מן המצה השלישית התחתונה, וכזית מרור, ויכרכם ביחד, ויטבלם בחרוסת, ויאכלם בחסכה. ויאמר:
**מצה ומרור בלא כרכה, וזכר למקדש, בימינו יחדש, בהלל הזקן שהיה בורכן
 ואוכלן בבת אחת, לקיים מה ששנאמר: (במדבר ט, יא) "על מצות ומרורים
 יאכלוהו":**

שילתן עזרה

יערוך שלחנו ויסעד ליבו בשמחה, ביד ה' הטובה עליו. ואם רצה לאכול בחסכה, הרי זה משובת, אבל מן הדין אין צריך להסב בסעודה. והחכם עיניו בראשו, לכל ימלא כרסו בסעודה, כדי שיוכל לאכול את האפיקומן לתאבון. ויודרו מעט בסעודה, כדי שיספיק לגמור את ההלל לבתחילה קודם הצות.

צִבּוֹן

אחר שנמר סעודתו יקה כזית מן המצה שהצניעה לאפיקומן, ולכתחילה יש לסיים את אכילת האפיקומן קודם הצות הלילה. ויותר לאוכלו במקום אחר. ולא יאכל שום דבר אחריו, אך לשתות קפה או תה מותר.

ויקודם האכילה יאמר: **וְזָכַר לְקַרְבְּנֵי פֶסַח, הַנֶּאֱכָל עַל הַשֶּׁבַע:**

בְּרוּךְ

יסול ידיו למים אחרונים, ויאחו בידו כוס שלישי ויברך ברכת המזון.

אם המסובים שלושה או יותר חייבים לזמן, ויאמר: **הַב לָנוּ וְנִבְרַיְךָ לְמַלְכָּא עֲלָאָה קְרִישָׂא עֵינִים: שְׂמִים.**

בְּרִשׁוֹת מַלְכָּא עֲלָאָה קְרִישָׂא (כשבת ובִּרְשׁוֹת שְׁבַת מַלְכָּתָא) וּבְרִשׁוֹת יוֹמָא מַבָּא אֲשִׁינְיָא קְרִישָׂא וּבְרִשׁוֹתְכֶם נְבָרְךָ (ואם הם עשרה או יותר: אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ:

והמסובים עינים: בְּרוּךְ (ואם הם עשרה או יותר: אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבְמִוְבּוֹ חֵינּוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִאֲהוּבְנוֹ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל הַזֶּה אֹתָנוּ וְאֵת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּמִוְבּוֹ, בְּחַן, בְּחֶסֶד, בְּרִיּוּחַ וּבְרַחֲמִים רַבִּים. נָתַן לָהֶם לֶכֶל בְּשֵׁר. כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ: וּבְמִוְבּוֹ הַגְּדוֹל תְּמִיד לֹא חֶסֶד לָנוּ, וְאֵל יְחֶסֶד לָנוּ מִזֶּה תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי הוּא אֵל זָן וּמַפְרִינָם לְכָל, וְשִׁלְחָנוּ עֲרוּךְ לְכָל, וְהִתְקִין מַחֲיָה וּמִזֶּה לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא, בְּרַחֲמָיו וּבְרֹב חֲסָדָיו, כְּאֹמֵר: שׁוֹתֵחַ אֶת יָדְךָ וּמְשִׁבֵּעַ לְכָל חַי רִצּוֹן: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִאֲהוּבְנוֹ הַזֶּה אֶת הַכֹּל:

נִזְדָּח לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִאֲהוּבְנוֹ, אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבּוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֲמֵדָה טוֹבָה וְרַחֲבָה, בְּרִית וְתוֹרָה, חַיִּים וּמִזֶּה, עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עַבְדִּים, וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׂרָנוּ, וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, וְעַל חֲסֵי רִצּוֹנְךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ, וְעַל חַיִּים וּמִזֶּה שְׂאֵתָה זָן וּמַפְרִינָם אֹתָנוּ:

וְעַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִאֲהוּבְנוֹ, אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבַרְכִים אֶת־שִׁמְךָ, כְּאֹמֵר: וְאֲכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ, וּבְרַכְתָּ אֶת (כשאומר "את" יתן מעט מים בכוס) יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִאֲהוּבְנוֹ, אֱלֹהֵינוּ עַל הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַתְּ לָךְ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִאֲהוּבְנוֹ, עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמִּזֶּן:

רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִאֲהוּבְנוֹ, אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ, וְעַל חַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ, וְעַל חֵיקְלְךָ, וְעַל מַעוֹנְךָ, וְעַל דְּבִירְךָ, וְעַל חֲבִית הַגְּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עֲלָיו. אֲבִינוּ, רַעְנוּ, זִנְנָנוּ, שָׂרְסָנוּ, בִּלְבָלְנוּ, חֲרִיחְנוּ, חֲרוּחַ לָנוּ מִחֲרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ, וְנָא, אֵל תַּצְרִיכֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִאֲהוּבְנוֹ, אֱלֹהֵינוּ לִידֵי מַתְּנוֹת בָּשָׂר וָדָם, וְלֹא לִידֵי תְלוּאָתָם, אֵלָּא לִידֵי הַמְּלָאָה

וְהִרְחַבְתָּהּ, הַעֲשִׂירָה וְהַפְתּוּחָהּ. יְהִי רִצּוֹן שְׁלֵא נִבּוֹשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא נִפְלַם לְעוֹלָם הַבָּא, וּמְלֻכוֹת
בֵּית דָּוִד מְשִׁיחָהּ תַּחֲזִירֶנָּה לְמִקְוָמָהּ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ:

כַּשְׁבַּת מוֹסִיפִים: רָצָה וְתַחֲלִיעֵנוּ יְהוָהּ ^{יִאֲחָזְנֵנוּ} אֱלֹהֵינוּ בְּמַצּוֹתֶיהָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, הַשְּׁבִיעִת הַגְּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ
הַזֶּה, כִּי יוֹם גְּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא מְלַפְּנֶיךָ, נִשְׁבּוֹת בּוֹ וְנִגְנַח בּוֹ, וְנִתְעַנֵּג בּוֹ, כְּמִצְוֹת חֲסֵן רְצוֹנָהּ, וְאֵל תְּהִי צָרָה
וְיִגּוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ, וְהִרְאֵנוּ בְּנִחְמַת צִיּוֹן בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, כִּי אַתָּה הוּא פֶּעַל הַנְּחֻמּוֹת, וְהַנֶּחֱם שְׂאֵבְלֵנוּ וְשִׁתֵּינוּ,
חֲרָפָן בֵּיתֵךְ הַגְּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ לֹא שָׁכַחְנוּ, אֲלֵי־תִשְׁכַּחְנוּ לְנֹצַח וְאֵלֵי־תִזְנַחְנוּ לְעַד, כִּי אֵל מְלֶךְ גְּדוֹל וְקָדוֹשׁ אַתָּה:
אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיִבֵּא, וְיִגַּע, וְיִרְאֶה, וְיִרְצֶה, וְיִשְׁמַע, וְיִפְקֵד, וְיִזְכֹּר, וְזָכְרֵנוּ
וְזָכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ, וְזָכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִירֵךְ, וְזָכְרוֹן מִשִׁית בֵּן דָּוִד עַבְדְּךָ, וְזָכְרוֹן כָּל־עַמֶּךָ
בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפִלִיטָה לְמוֹכָהּ, לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים מוֹבִיּוֹם וּלְשָׁלוֹם. בְּיוֹם חַג
הַמִּצּוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מְקַרָּא קֹדֶשׁ הַזֶּה. לְרַחֵם בּוֹ עֲלֵינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנוּ. וְזָכְרֵנוּ יְהוָהּ ^{יִאֲחָזְנֵנוּ} אֱלֹהֵינוּ
בּוֹ לְמוֹכָהּ, וּפְקַדְנוּ בּוֹ לְבִרְכָתָהּ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים מוֹבִיּוֹם, בְּדַבְרֵי יְשׁוּעָה וּרַחֲמִים, חוּם וְחַנּוּן,
וְחַמּוּל וּרַחֵם עֲלֵינוּ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ, כִּי אֵל מְלֶךְ חַנּוּן וּרְחוּם אַתָּה:

וְתַכְנֶה יְרוּשָׁלַם עִירֶךָ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָהּ ^{יִאֲחָזְנֵנוּ}, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם וְאוֹמֵר בְּלַחֵשׁ: אָמֵן:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָהּ ^{יִאֲחָזְנֵנוּ}, אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם, לְעַד הָאֵל אֲבִינוּ, מְלַפְּנֵנו, אֲדִירֵנוּ, בּוֹרְאֵנוּ,
גּוֹאֲלֵנוּ, קְדוֹשֵׁנוּ, קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל, הַמְּלַךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל,
שֶׁבְכָל־יוֹם יוֹם הוּא מְטִיב לָנוּ, הוּא מְטִיב לָנוּ, הוּא יִמְטִיב לָנוּ, הוּא גִמְלָנוּ, הוּא גּוֹמְלָנוּ, הוּא
יִגְמְלֵנוּ לְעַד, חֵן וְחֶסֶד, וּרְחֻמִּים, וְרִיחַ וְהַצְּלָה, וְכָל־טוֹב: (עוֹנִים אָמֵן) תְּרַחֲמֵן הוּא יִשְׁתַּבַּח עַל
כִּסֵּא כְבוֹדוֹ: תְּרַחֲמֵן הוּא יִשְׁתַּבַּח בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ: תְּרַחֲמֵן הוּא יִשְׁתַּבַּח בְּנוֹ לְדוֹר דוֹרִים: תְּרַחֲמֵן
הוּא קָרַן לְעַמּוֹ יְרִים: תְּרַחֲמֵן הוּא יִתְפָּאֵר בְּנוֹ לְנֹצַח נִצְחִים: תְּרַחֲמֵן הוּא יִפְרֹנְסֵנוּ בְּכָבוֹד וְלֹא
בְּבוֹי בְּהַתֵּר וְלֹא בְּאִסּוּר בְּנַחַת וְלֹא בְּצַעַר: תְּרַחֲמֵן הוּא יִתֵּן שְׁלוֹם פִּינֵינוּ: תְּרַחֲמֵן הוּא יִשְׁלַח
בְּרָכָה רוּחָהּ וְהַצְּלָחָהּ בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵינוּ: תְּרַחֲמֵן הוּא יַצְלִיחַ אֶת דְּרָבֵינוּ: תְּרַחֲמֵן הוּא יִשְׁבֹּר
עוֹל גְּלוּת מְהֵרָה מֵעַל צְוֹאֲרֵנוּ: תְּרַחֲמֵן הוּא יוֹלִיבֵנוּ מְהֵרָה קוּמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ: תְּרַחֲמֵן הוּא
יִרְפָּאֵנוּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאָת הַנְּפֶשׁ וּרְפוּאָת הַגּוּף: תְּרַחֲמֵן הוּא יִפְתַּח לָנוּ אֶת יְדוֹ הַרְחֵבְתָּ:
תְּרַחֲמֵן הוּא יִכְרֵךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ בְּשִׂמּוֹ הַגְּדוֹל כִּמּוֹ שְׁנַת־כְּרֹבּוֹ אֲבוֹתֵינוּ אֲבָרְהָם יִצְחָק
וְיַעֲקֹב כָּל מִפְּל כָּל, בֵּן יִכְרֵךְ אוֹתֵנוּ יַחַד בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְכֵן יְהִי רִצּוֹן וְנֹאמַר אָמֵן: תְּרַחֲמֵן
הוּא יִפְרוֹשׁ עֲלֵינוּ סֶפֶת שְׁלוֹמוֹ:

כַּשְׁבַּת: תְּרַחֲמֵן הוּא יַחֲלִילֵנוּ עוֹלָם שְׁכָלוֹ שְׁבַת וּמְנוּחָה לְחַיֵי הָעוֹלָמִים:

תְּרַחֲמֵן הוּא יִגַּעֵנוּ לְמוֹעֲדִים אַחֲרֵים הַבָּאִים לְקִרְאָתֵנוּ לְשָׁלוֹם: תְּרַחֲמֵן הוּא יַחֲלִילֵנוּ לְיוֹם שְׁכָלוֹ טוֹב:
כַּרְבַּת הָאוֹרֵת: תְּרַחֲמֵן הוּא יִכְרֵךְ אֶת הַשְּׁלֶחֶן הַזֶּה שְׂאֵבְלֵנוּ עֲלֵינוּ וְיִסְדֵּר בּוֹ כָּל־מַעֲרָנֵי עוֹלָם וְיִהְיֶה בְּשִׁלְחָנוּ שֶׁ
אֲבָרְהָם אֲבִינוּ עֲלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, כָּל־דָּעַב מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל, וְכָל צָמָא מִמֶּנּוּ יִשְׁתֶּה. וְאֵל יִחְסֵר מִמֶּנּוּ כָּל־טוֹב
לְעַד וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים אָמֵן: תְּרַחֲמֵן הוּא יִכְרֵךְ פֶּעַל תְּפִילַת הַזֶּה וּבְעַל הַסְּעֵדָה הַזֹּאת. הוּא וּבְנָיו וְאִשְׁתּוֹ וְכָל

אשר לו. כבנים שיהיו. ובנכסים שיירבו. ברוך יהוה אלהינו יתנו ופעל ידיו תרצה. ויהיו נכסיו ונכסיו מצלחים וקרובים לעיר. ואל יזדקק לפניו ולא לפנינו שום דבר חטא והרחור עון. שש ושמוח בלתימים בעשר ובבוד מעתה ועד עולם. לא יבוש בעולם הזה ולא יבלם לעולם הבא. אמן בן יהי רצון:

הרחמן הוא יפע תורתו ואהבתו בלבנו, ותהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא, ויהיו כל מעשינו לשם שמים: הרחמן הוא יחיינו ויופנו ויקרבנו לימות המשיח, ולבנין בית המקדש, ולחיי העולם הבא: מגדול ישועות מלבנו, ועשה חסד למשיחו, לדרוד ולרעו עד עולם: בפירים רשו ורעבו, ודרשי יהוה אלהינו יתנו ויחירו לא יחסרו כל טוב: נער הייתי גם זקנתי, ולא ראיתי צדיק נעזב ורעו מבקש לחם: כל היום חונן ומלוח, ורעו לברכה: מה שאכלנו יהיה לשבעה, ומה ששתינו יהיה לרפואה, ומה ששתנו יהיה לברכה, ברכתיב: ויתן לפנינו ויאכלו ויזתרו בדבר יהוה אלהינו: ברכים אתם יהוה אלהינו, עושה שמים וארץ: ברוך הנבר אשר יבטח ביהוה אלהינו, ויהיה יהוה אלהינו מבטחו: יהוה אלהינו עז לעמו ויתן, יהוה אלהינו יברך את עמו בשלום: עושה שלום במרומי, הוא ברחמינו יעשה שלום עלינו, ועל כל עמו ישראל, ואמרו אמן:

ברך בורא פרי הגפן על כוס שלישי, ויבין לפטור בברכה זו גם את כוס רביעי.

כוס ישועות אשא, ובשם יהוה אלהינו אקרא: סברי מרגן: ועינים לחיים.

ברוך אתה יהוה אלהינו, אלהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן: וישתה ככוסה.

ישנו לו כוס רביעי ויאמרו את ההלל בשמחה ובתהלות רבה, כשהכוס בידו. ואם קשה לו לאחוז במשך כל ההלל, מוב לאחוז לפחות בסוף ההלל בברכה "יהללך". ומצוה שיהיו לפחות שלשה בקריאת ההלל, והגדול שבהם אומר "הודו", והאחרים עונים אחריו.

שפך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך, ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו: כי אכל את יעקב, ואת נדחו השמו: שפך עליהם ועמד וחרון אפך ישנים: תרדף באף ותשמירם מתחת שמי יתנו:

לא לנו יהוה אלהינו יתנו ויחירו לא לנו כי לשמך תן כבוד. על חסדך על אמתך: למה יאמרו הגוים. איה נא אלהיהם: ואלהינו בשמים. כל אשר חפץ עשה: עצביהם בסף וזחב. מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו. עינים להם ולא יראו: אוזנים להם ולא ישמעו. אף להם ולא יריחון: ידיהם ולא ימיוון רגליהם ולא יחלבו. לא יחגו בגוונם: במוחם יהיו עשיהם. כל אשר בטח

והגדת לבנך

יודעים שאלהינו בשמים, ובנדו יכלת לגאל אותנו. כי כל אשר חפץ בעבר עשה, וכן יעשה גם בעתיד. שיהי לא בצורנו צורם, כי עצביהם – אלהיהם, עשויים מכסף וזהב ואינם מועילים, לפי שהם מעשה ידי אדם. וסופם של עשיהם, – יוצרי הפסלים, להיות כמותם. (לא רואים ולא שומעים, לפי

לא לנו. לפי שבחלקו הראשון של ההלל תפיר את גאלת ישראל מצצרים, בקש דוד המלך רחמים גם על שאר הגליות. ואמר, לא למעננו בלבד ראוי שתגאלנו אלא לשמך תן כבוד. שלא יתחלל בגוים. כי למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם שאם הוא קים, למה אינו מושיע להם. ואנו הרי

בְּהֵם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בִּיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. עֲזָרָם וּמִנָּגְם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בְּטַחוּ בִּיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. עֲזָרָם וּמִנָּגְם הוּא: יִרְאִי יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. בְּטַחוּ בִּיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. עֲזָרָם וּמִנָּגְם הוּא:

יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. וְזָכְרָנוּ יְכַרְךָ, יְכַרְךָ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל. יְכַרְךָ אֶת בֵּית אַהֲרֹן: יְכַרְךָ יִרְאִי יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. תִּקְטַטְטִים עִם הַגְּדֹלִים: יִסַּף יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. עֲלֵיכֶם. עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. עֲשֵׂה שְׁמַיִם וְאָרֶץ: הַשְּׁמַיִם שְׁמַיִם לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם: לֹא הַמָּתִים יְחַלְלוּהָ. וְלֹא כָּל יוֹדְדֵי דוּמָה: וְאַנְחָנוּ נְכַרְךָ יְהוָה. מַעֲתָה וְעַד-עוֹלָם הַלְלוּהָ:

אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנֵי: כִּי הִטָּה אֲזוּנֵי לִי. וּבְנִימֵי אֶקְרָא: אֶפְפוּנֵי חֲבֵלֵי מוֹת וּמִצְרֵי שְׂאוֹל מִצְאוּנֵי. צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצֵא: וּבְשֵׁם יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. אֶקְרָא. אָנָּה יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. מַלְטָה נַפְשִׁי: חַנוּן יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. וְצַדִּיק, וְאַלְהֵינוּ מִרְחַם: שׁוֹמֵר פְּתָאִים יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. דְלוּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבֵי נַפְשִׁי לְמִנְחֹתֶיךָ. כִּי יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. גָּמַל עֲלֵיכֶם: כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשֵׁי מַמּוֹת אֶת עֵינֵי מִן דְּמַעַת. אֶת רִגְלֵי מִדְּחִי: אֶתְחַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. פְּאַרְצוֹת חַיִּים: הֵאֱמַנְתִּי כִּי אֲרַבֵּר. אֲנִי עֲנִיתִי מָאֵד: אֲנִי אִמְרֵתִי בַּחֲפוּזִי. כָּל-הָאָדָם כּוֹזֵב:

מָה אֲשִׁיב לִיהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. כָּל תַּגְּמוּלוּהִי עָלַי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשֵׁא. וּבְשֵׁם יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. אֶקְרָא: נְדָרֵי לִיהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. אֲשַׁלֵּם. נְגִדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: יִקָּר בְּעֵינֵי יְהוָה לִיהוֹדֵתָם יֵאָהֲרֹנְהוּ. הַמּוֹתָה לְחַסְדֵּי: אָנָּה

והגדת לבנך

הוא מרחם ושומר אף את הפתאים – המזוידים. (ספרי) ואף שדלותי מן המצות, לי יהושיע ויפדני מצרותי. לפיכך – שובי נפשי למנוחתי ואל תדאגי, כי ה' גמל וגמל חסדו עליכם, ויחלץ אותך ממות. ואתהלך לפניו בארץ חיים, היא ארץ ישראל שקרויה ארץ חיים לפי שמתיה חיים תחלה. הַאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר. הוא כמין התנבצלות, כי מתחלה בהיותו בגלות, פקפק באמונה ובדברי הנביאים, ומתנצל פעת ואומר: כי בשעה שדברתי בן – אָנִי עֲנִיתִי מָאֵד, הייתי שרוי בעני הגלות ובשפל המדרגה, ומתוך כך – אִמְרֵתִי בַּחֲפוּזִי, בחפזו ובלי ישוב הדעת – כָּל הָאָדָם כּוֹזֵב. כל הנביאים שנתנבאו עלי בגלות על האלתי, דברו שקר ח"ו, כי עבר קציר כלה קיץ, ואנו לא נושענו. אָבֵל כַּעַת נֹכַחְתִּי לְדַעַת כִּי אֲכֹן יֵשׁ תַּקְוָה. ועל זה הוא ממשיך ואומר: מָה אֲשִׁיב יְכוּ' (מח"ו)

מָה אֲשִׁיב לה'. מה מנחה אשיב לה'. כל תגמולוהי. שכל תגמולויו הטובים באו – עָלַי. והחיני אחר היאוש הגדול הזה. לפיכך – כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשֵׁא, בכרכת המזון, ובשם ה' אֶקְרָא. להללו ולזכרו. נְדָרֵי לה'. נדרים אשר נדרתי לה' בגלותי אשלימה אשלים נגדה נא לכל עמו. נגד כל עמו. יִקָּר בְּעֵינֵי ה' הַמּוֹתָה לְחַסְדֵּי. כי יקר וכבד הדבר

שימותו) וכן סופו של כל אשר בטח בהם, למות. אָבֵל – יִשְׂרָאֵל וּבֵית אַהֲרֹן הַבוֹטְחִים בָּה' שֶׁהוּא אֱלֹהִים חַיִּים, הוּא מוֹעִיל לָהֶם, שֶׁהוּא עֲזָרָם וּמִנָּגְם, וְהִכַּלְתָּ בְּיַדוֹ. יִרְאִי ה'. – גִּרָם. (מח"ו)

ה' זכרנו. כשאנו זוכרים את השם ומברכים בשמו, הוא מסכים ומברך את בית ישראל. שנאמר "בכל המקום אשר אנכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". וכן יְכַרְךָ בֵּית אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים. שנאמר "ואני אברכם". ולפי שאנו זוכרים את שמו תמיד, לכן יְכַרְכְּנוּ – עֲשֵׂה שְׁמַיִם וְאָרֶץ. את – הַשְּׁמַיִם בְּחַר לוֹ, וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם. להללו ולשבחו על פרותיה. ולא לפתים נתנה לפי שלא המתים יחללוה. שאין בהם יכולת להלל, אלא אנו וכיוצא בנו שאנו חיים נברך יה מעתה ועד עולם הללויה. (מח"ו) אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי. לפי שאמר לעיל על הפסלים "פה להם ולא ידברו וכו'" אמר: אָבֵל אָנִי, אֶהְבֵּתִי כִּי 'שמע' ה' את קולי ותחנוני. כי פשה אָזְנוֹ לִי. לשמע מה שאֶקְרָא לוֹ. וכאשר – אֶפְפוּנֵי חֲבֵלֵי מוֹת – סבבני מכאובי מות, ואף לאחר המות, כאשר מצרי שְׂאוֹל – גְּבוּלוֹת גַּהֶם מִצְאוּנֵי. ובכל אשר אפנה צרה ויגון אמצא, או אז אֶקְרָא בְּשֵׁם וְאֲבַקֵּשׁ – אָנָּה ה' מַלְטָה נַפְשִׁי, מִיַּד הַשְּׂאוֹל. וכיון שחננו ה' וצדיק,

יְהוָה יִתְּנֵנוּ יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמִתְךָ. פִּתְחַת לְמוֹסְרֵי: לֶךְ אֲזַבַּח וְזָבַח תּוֹדָה. וּבִשְׁם
יְהוָה יִתְּנֵנוּ יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} אֶקְרָא: נִדְרֵי לַיהוָה יִתְּנֵנוּ אֲשֶׁלֶם. נְנַדְּהָ נָא לְכָל עַמּוֹ: בְּחֻצּוֹת בֵּית יְהוָה יִתְּנֵנוּ יִתְּנֵנוּ.
בְּתוֹכְכִי יְרוּשָׁלַיִם הִלְלוּיָהּ:
תְּלַלּוּ אֶת יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} כָּל גּוֹיִם. שִׁבְחֻהוּ כָּל הָאֲמִים: כִּי נִבְרַע עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ. וְאֲמַת יְהוָה
לְעוֹלָם הִלְלוּיָהּ: ^{יִתְּנֵנוּ}

גדול הבית אומר פסוק, ושאר בני הבית חוזרים אחריו:

הוֹדוּ לַיהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} כִּי מוֹב. כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ: יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל. כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ: יֹאמְרוּ נָא בֵּית
אֲהֶרֶן. כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ: יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ}. כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:
מִן־הַמִּצַּר קָרָאתִי יְהוָה. עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} לִי לֹא אִירָא. מַה יַעֲשֶׂה לִי אֲדָם: יְהוָה
יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} לִי בְּעוֹזֵרִי. וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׁנְאִי: מוֹב לַחֲסוֹת בֵּית יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ}. מִמִּטַּח בְּאֲדָם: מוֹב
לַחֲסוֹת בֵּית יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ}. מִמִּטַּח בְּנִדְבִיבִים: כָּל גּוֹיִם סִבְבוּנִי. בְּשֵׁם יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} כִּי אֲמִילִם: סִבְבוּנִי גַם
סִבְבוּנִי. בְּשֵׁם יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} כִּי אֲמִילִם: סִבְבוּנִי כְּבֹרִים דַּעְכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים. בְּשֵׁם יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} כִּי
אֲמִילִם: דַּחַח דְּחִיתַנִי לְנֶפֶל. וְיְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} עֲזָרְנִי: עֲזוּ וְזָמַרְתָּ יְהוָה. וְיְהוָה לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וְיִשׁוּעָה
בְּאֶחָלִי צְדִיקִים. יְמִין יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} עֲשֶׂה חֵיל: יְמִין יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} רֹמְמָה. יְמִין יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} עֲשֶׂה
חֵיל: לֹא אֲמוֹת כִּי אַחֲוָה. וְאֶסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה: יִסְפֹּר יִסְפְּרֵנִי יְהוָה, וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנֵנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעַר צְדָק.
אָבֹא כִּם אוֹדָה יְהוָה: זֶה הַשַּׁעַר לַיהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} צְדִיקִים יָבֹאוּ בּוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתַנִי. וְתַחֲוִי לִי לִישׁוּעָה:
אוֹדְךָ אֲבֹן מֵאֶסוּ חֲבוּנִים. הִיתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה: אֲבֹן מֵאֶת יְהוָה יִתְּנֵנוּ ^{יִתְּנֵנוּ} הִיתָה זֹאת. הִיא נִפְלְאָת בְּעֵינֵינוּ:

והגדת לבנך

הגוים סבבוני לתרוע לי, מבטח אני בשם ה', כי אמילם. –
אנצחם. וגם כשמוסיפין חילות רבים ומסובבים אותי כבבורים,
איני חושש להם, שידע אני שידעכו כאש בקוצים. ואת כלם
אני מנצח על ידי תפילתי ובקשתי בשם ה'. דחה דחיתני.
כלומר, כשהייתי נדחה וסבור – לנפל, ה' עזרני. כי עני
וזמרת יה – העז והשבח של ה' היה לי לישועה. כדי שאומר
שבחו. ועל אותה ישועה ירננו הצדיקים באהליהם, ויאמרו ימין
ה' עשה חיל. לא אמות ביד הקמים עלי, כי אחיה למען אספר
מעשי יה. ואף שיספור יסרני יה מכל מקום למות לא נתנני.
לכן פתחו לי שערי צדק הם שערי ירושלים שנקראת 'צדק'.
ואבא כם בקרבן תודה ואודה יה, על פדות נפשי. הלא זה
השער של בית המקדש, עשוי בשביל שצדיקים יבאו בו,
לחלל את ה'. וגם אני אבא כם ואודך על פי עניתי ביום קראי
לך, ותהי לי לישועה. ותריני דומה לאותה אבן שמאסו
הבוגים לתמה בבנין, ואחר כך זכתה והיתה לראש פנה.
כאבנים חשובות שקובעים אותן בראשי החיות, שהן כנרות מב'

בעיני ה' להקמת את חסידיו. ואתיה ואשלם נדרי כמו שפירש
והולך. אנה ה' הריני מודה לך ה' על החסד שעשית עמי, בגלל
שאני עבדך שאני נכנע לפניך. ולכן פתחת למוסרי – התרת
מעל צעארי מוסרות וכבלי גלותי. ועל כן אזבוח לך זבח תודה,
על הנסים שעשית לי, כדין היוצא מבית האסורים שצריך
להודות לה'. (ע"פ מחז"ל) תללו את ה' כל גוים שבחוהו כל
האמים. – האומות. מפני שבגבר עלינו חסדו. וגאלנו, ואמת
דברי ה' לעולם. ששמר את הבטחתו שדבר לנביאים. לפיכך –
הללויה.

הודו לה' כי טוב. על זאת שעשה עמנו טוב, ומהי טובתו? כי
לעולם חסדו. וכן בית אהרן והיוראים יודוהו. יראי ה'.

גרים. (ע"פ מחז"ל)

מן המצר והדמק, קראתי ליה והוא ענני, והעמידני במרחב.
וכיון שענני – לא אירא ממה שיעשה לי אדם. שה' לי
בעוזרי, ומבטח אני שאראה במפלת שניא. לפיכך – טוב
לחסות בה, ממתח באדם, כי אין בהם תשועה. וכאשר כל

מאת זה היום עשה יהוה לך יחודותי יאהודתי נגילה ונשמחה בו: זה

אנא יהוה יאהודתי **הושיעה נא**, שתי פעמים **אנא יהוה** יאהודתי **הצליחה נא**: שתי פעמים **ברוך ה' היום** יאהודתי. **ברכנוכם מבית יהודה** יאהודתי: ברוך אל יהודה יאהודתי ויאר לנו **אסרויחג בעבותים**. עד קרנות המזבח: אל אלי אתה ואורך. **אלהי ארוממך**: אלי הודו ליהוה יאהודתי **פי טוב**. כי לעולם חסדו: הודו

הודו ליהוה יאהודתי **פי טוב** כי לעולם חסדו: הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו: הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו: לעשה נפלאות גדלות לבדו כי לעולם חסדו: לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו: לזקק הארץ על-המים כי לעולם חסדו: לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו: את השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו: את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו: למכה מצרים בכבוריהם כי לעולם חסדו: ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו: ביד חזקה ובורע נמיה כי לעולם חסדו: לגזור ים-סוף לגורים כי לעולם חסדו: והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו: ונער פרעה וחילו בים סוף כי לעולם חסדו: למוליד עמו במדבר כי לעולם חסדו: למכה מלכים גדלים כי לעולם חסדו: ונהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו: לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו: ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו: ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו: נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו: שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו: ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו: ונתן לחם לבל בשר כי לעולם חסדו: הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

נשמת כל חי תברך את שמך יהוה יאהודתי **אלהינו**, ורוח כל בשר תפאר ותרוםם זכרך מלבנו תמיד, מן-העולם ועד-העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע, פודה ומציל, ועונה ומרחם, בכל-עת צרה וצוקה, אין לנו מלך עוזר וסומך, אלא אתה:

אלהי הראשונים והאחרונים, אלוה כל בריות, אדון כל-תולדות, המהלל בכל-התשבחות, המנהיג עולמו בחסד, ובריותיו ברחמים. ויהוה יאהודתי **אלהים אמת**, לא יגום ולא יישן, המעורר ישנים, והמקיץ נרדמים, מתיח מתים, ורופא חולים, פוקח עורים, וזוקף כפופים, המשיח אלמים, והמפענח נעלמים, ולך לבדך אנחנו מודים:

והגדת לבנך

ברכנוכם בברכה הבאה – מבית ה'. אל ה' חוק הוא ה' ורב כח, והוא יאיר לנו. לכן אסרו חג – קשרו את קרבנות החג בעבותים – בתקלים, עד למחר שאיר היום, ונקריבם על קרבנות המזבח. ובשעת הקרבה היו מודים על תודתם, ואמרו: **אלי אתה ואורך**, כי הוצאת ממסגר נפשי. שאתה הוא אלהי וצור מבטחי. ועל כן ארוממך. וקורא לעם ואומר: הודו לה' כי טוב. וכלם עונים: כי לעולם חסדו. (רש"י מח"ו מצודת דוד)

רחוק. ומי יכול לעשות זאת אם לא יד ה', לפיכך הוא אומר מאת ה' היתה זאת והיא פליאה בעיני כל. זה היום יום הגאולה הריא עשה ה', ולזה נגילה ונשמחה בו, ונקבש רחמים, ונאמר לפנינו – **אנא ה' הושיעה נא**. שתתקיים גדלה זו לעולם. **אנא ה' הצליחה נא** – את הגדלה הזאת שתהא מצלחת והולכת. ואחר הגאולה כשביאו ישראל לברך בתודות לבית ה' אמרו להם: ברוך ה' **הבית המקדש**, להקריב קרבנות בעבור שם ה'.

וְאֵלֵינוּ פִּינוּ מְלֵא יְשִׁירָה בָּיָם, וְלִשְׁוֹנֵנוּ רֵנָה כְּחֵמוֹן גְּלוּיָו, וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שְׂכַח כְּמֶרְחָבֵי רִקְיעַ,
 וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת בְּשִׁמְשׁ וּבְזֶרְחָה, וְיָדֵינוּ פְּרוּשׁוֹת בְּנִשְׁרֵי שָׁמַיִם, וְנִגְלִינוּ קְלוֹת בְּאֵילוֹת,
 אִין אֲנַחְנוּ מִסְּפִיקוֹן לְהַזְדוּת לָךְ יְהוָהּ יִתְּנֵנוּ, וּלְכַרְךָ אֶת שִׁמְךָ מִלְּבָנוּ, עַל אַחַת מֵאַלֶּף
 אַלְפֵי אַלְפִים וְרוֹב רַבֵּי רִבְבוֹת פְּעָמִים, הַטּוֹבוֹת נִסִּים וְנִפְלְאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעַם אֲבוֹתֵינוּ.
 מִלְּפָנִים מִמְּצָרִים גְּאַלְתָּנוּ, יְהוָהּ יִתְּנֵנוּ, אֱלֹהֵינוּ, מִכּוֹת עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ, פֶּרַעַב וְנָתַנּוּ, וּבִשְׁבַע
 כְּלָבִלְתָּנוּ, מִחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ, מִדְּבַר מִלְּטָתָנוּ, וּמִחֲלָאִים רָעִים וְרָפִים דִּלִּיתָנוּ. עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ
 רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסְדֶיךָ, עַל כֵּן אֲבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ, וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנִּפְחַתָּ בְּאַפֵּינוּ, וְלִשְׁוֹן
 אֲשֶׁר שָׁמַתָּ בְּפִינוּ, הֵן הֵם יוֹדוּ, וּיְבָרְכוּ, וּיִשְׁבְּחוּ, וּיְפָאֲרוּ, אֶת־שִׁמְךָ מִלְּבָנוּ תְּמִיד, כִּי כָּל־פֶּה
 לָךְ יוֹדֶה, וּכְלִלְשׁוֹן לָךְ תִּשְׁבַּח, וּכְלִעֵזוֹן לָךְ תִּצְפֶּה, וּכְלִבְרָךְ לָךְ תִּכְרַע, וּכְלִקוּמָה לְפָנֶיךָ
 תִּשְׁתַּחֲוֶה, וְהַלְבָּבוֹת יִירְאוּךָ, וְהַקְרֵב וְהַקְּלוֹת יִזְמְרוּ לְשִׁמְךָ, בְּדַבָּר שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל עֲצַמְתִּי תֹאמַרְנָה
 יְהוָהּ יִתְּנֵנוּ מִי כְמוֹךָ מִצִּיל עֲנִי מִחֹק מִמֶּנּוּ וְעֲנִי וְאֲבִיוֹן מִגּוֹלוֹ: שׁוּעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִּשְׁמַע,
 צַעֲקַת חַדַל תִּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ וְכַתוּב רַבֵּנוּ צְדִיקִים בִּיהוָהּ לְיִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל נְאֻם תְּהִלָּה: כִּפֵּי יִשְׂרָאֵל
 תִּתְרוֹמֵם, וּבִשְׁפָתַי צְדִיקִים תִּתְבָּרַךְ, וּכְבָרְךָ חֲסִידִים תִּתְקַדֵּשׁ, וּכְבָרְךָ קְדוּשִׁים תִּתְחַלֵּל:

בְּמִקְהָלוֹת רִבְבוֹת עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל, שֶׁבֶן חוֹבֵת כְּלִי־חִיצוֹרִים לְפָנֶיךָ יְהוָהּ יִתְּנֵנוּ
 וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהַזְדוּת, לְחַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדְרָה, וּלְנַצַּח, עַל
 כְּלִדְבָרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת דָּוִד בְּיָדֵינוּ עֲבָדֶיךָ מִשִּׁיחָה. וּבְכֵן

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לְעַד מִלְּבָנוּ, הָאֵל הַמְלִיךְ הַגְּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, כִּי־לָךְ נִאֻם יְהוָהּ
 יִתְּנֵנוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד, שִׁיר וּשְׁבַחָה, חֵלֵל וְזִמְרָה, עוֹ וּמְשֻׁלָּה,
 נִצָּח, גְּדֻלָּה, וּגְבוּרָה, תְּהִלָּה וְתִפְאֳרָה, קְדוּשָׁה וּמְלִכוּת. כְּרִבְבוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ,
 וּמְעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל:

יְהַלְלוּךָ יְהוָהּ יִתְּנֵנוּ וְאֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְחֲסִידֶיךָ וְצְדִיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ, וְעִמָּךְ בֵּית־יִשְׂרָאֵל, כָּל־
 בְּרֵנָה יוֹדוּ, וּיְבָרְכוּ, וּיִשְׁבְּחוּ, וּיְפָאֲרוּ אֶת שִׁם כְּבוֹדְךָ, כִּי לָךְ מִזֵּב לְהַזְדוּת, וְלִשְׁמִיךָ נְעִים
 לְזִמְרָה, וּמְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָהּ יִתְּנֵנוּ, מִלְּךָ מְחַלֵּל בְּתִשְׁבָּחוֹת.

ישתה כוס רביעי בחסכה, וישתול לשתות רביעית (81 סמ"ק) בכת אחת, כדי שיכרך ברכה אחרונה.

כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָהּ יִתְּנֵנוּ, אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הַעוֹלָם, עַל הַגִּפּוֹן וְעַל פְּרֵי הַגִּפּוֹן, וְעַל תְּנוּבַת הַשְּׂדֵה, וְעַל
 אָרֶץ חֲמָדָה, מִזְבַּח וְרַחֲבָה, שְׂרָצִית וְהַנְּחִלָּתָה לְאֲבוֹתֵינוּ, לְאֲכֹל מִפְּרִיָּהּ, וְלִשְׁבּוֹעַ מִטּוֹבָה.
 רַחֵם יְהוָהּ יִתְּנֵנוּ, אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמָּךְ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ, וְעַל חַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ,
 וְעַל מִזְבְּחֶךָ, וְעַל חֵיבְלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקִּדְשׁ בְּמַחֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְשִׁמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ,
 וּבְכָרְכָךְ עֲלֶיךָ בְּקִדְשָׁה וּבְמַחֲרָה. (בשבת: וְרַצָּח וְהַחֲלִיצָנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה). וְשִׁמְחָנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת

הוּה, בְּיוֹם טוֹב מְקַרְא קַדְשׁ הוּה. בִּי אַתָּה טוֹב וּמְטִיב לְכָל, וְנִזְרָה לְךָ יְהוָה^{יְהוָה} יִאֲחָזְנֵנוּ אֱלֹהֵינוּ עַל הָאָרֶץ
וְעַל פְּרֵי גַפְנָהּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה^{יְהוָה} יִאֲחָזְנֵנוּ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי גַפְנָהּ:

נִזְרָה

אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני השם יתברך, ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות.

פִּיזְטִים

חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְי, חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

דְּהֵכָה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁפָּד לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגְדִיָּא דְּזַבִּין
אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְי חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא הַשׁוּחֵט, וְשַׁחַט לְתוּרָא, דְּשִׂתָּא לְמִיָּא, דְּכֵבָה
לְנוּרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהֵכָה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁפָּד לְשׁוּנְרָא,
דְּאֶכְלָה לְגְדִיָּא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְי, חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:
וְאַתָּא מְלֶאךְ הַמּוֹת, וְשַׁחַט לְשׁוּחֵט, דְּשַׁחַט לְתוּרָא,
דְּשִׂתָּה לְמִיָּא, דְּכֵבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהֵכָה
לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁפָּד לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגְדִיָּא, דְּזַבִּין אַבָּא
בְּתַרֵּי זַוְי חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשַׁחַט לְמְלֶאךְ הַמּוֹת, דְּשַׁחַט
לְשׁוּחֵט, דְּשַׁחַט לְתוּרָא, דְּשִׂתָּה לְמִיָּא, דְּכֵבָה לְנוּרָא,
דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהֵכָה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁפָּד לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה
לְגְדִיָּא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְי, חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא שׁוּנְרָא וְאֶכְלָה לְגְדִיָּא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְי, חַד
גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא כְּלָבָא וְנִשְׁפָּד לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגְדִיָּא, דְּזַבִּין אַבָּא
בְּתַרֵּי זַוְי, חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא חוּטְרָא, וְהֵכָה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁפָּד לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה
לְגְדִיָּא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְי, חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא נוּרָא, וְשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהֵכָה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁפָּד
לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגְדִיָּא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְי, חַד גְּדִיָּא
חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא מִיָּא, וְכֵבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהֵכָה לְכַלְבָּא,
דְּנִשְׁפָּד לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגְדִיָּא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְי, חַד
גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא:

וְאַתָּא תוּרָא וְשִׂתָּה לְמִיָּא, דְּהֵכָה לְנוּרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא,

והגדת לבנך

וְהֵכָה אֶת הַכֶּלֶב. שְׂכַבְשׁוּ אֶת מַמְלַכְתּוֹ פֶּרֶס. וְאַתָּא נוּרָא. וּבֹא
הָאֵשׁ. הִיא מְלֻכּוֹת הַחַשְׁמוֹנָאִים שְׁהִיו כְּהֵנִים וְעַבְדֵתָם בְּאֵשׁ
הַמִּזְבֵּחַ וּבְהַדְלָקַת הַמִּנְחָה. וְשָׂרְף לְחוּטְרָא. שְׂנַצְחוּ אֶת הַיּוֹנִים.
וְאַתָּא מִיָּא. וּבֹא הַמַּיִם. הֵם מְלֻכּוֹת אֲרָם שְׂנַמְשְׁלוּ לְמַיִם, וְאַמְרוּ
עֲלֵיהֶם בְּמִדְרָשׁ עַל הַפְּסוּק "קוֹל מַיִם רְבִימִים" זו אֲרָם שְׂקוּלוּ הוֹלֵךְ
מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ. וְכֵבָה לְנוּרָא. וְכֵבֵו אֶת הָאֵשׁ. וְלָקְחוּ אֶת
הַמְּלוּכָה מִן הַחַשְׁמוֹנָאִים. וְאַתָּא תוּרָא. וּבֹא הַשּׁוּר. זו מְלֻכּוֹת
רוֹמִי (אֲדוּם) וְשִׂתָּה לְמִיָּא. וְשִׂתָּה אֶת הַמַּיִם. שְׁלָקְחוּ הַמְּלוּכָה
מֵאֲרָם. וְאַתָּא הַשׁוּחֵט. וּבֹא הַשׁוּחֵט. הוּא מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף. וְשַׁחַט
לְתוּרָא. וְשַׁחַט אֶת הַשּׁוּר. שְׂקַח אֶת הַמְּלוּכָה מִמְּלַכּוֹת רוֹמִי.
וְאַתָּא מְלֶאךְ הַמּוֹת. וּבֹא מְלֶאךְ הַמּוֹת. וְשַׁחַט לְשׁוּחֵט.

חַד גְּדִיָּא. גְּדִי אַחֵד. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְי. שְׂקֵנָה אַבָּא בְּשַׁנִּי
זַוְיִים. הַגְּדִי הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שְׂנַמְשְׁל לְגְדִי שְׂנַאֲמַר "בְּכַרְמִי
עֵץ גְּדִי" (שׁה"ש א, יד) וְאַמְרוּ בִירוּשָׁלַיִם שְׂכַאֲשֵׁר קֵנָה דוֹד הַמִּלְךְ
אֶת הַר הַבַּיִת מֵאַרְזֵנָה הַיְבוּסִי, גְּבַה מְכַל שְׁבֵט שְׁנֵי וְהוּבִים, וְהוּו
"בְּתַרֵּי זַוְי". וְאַתָּא שׁוּנְרָא. וּבֹא הַחֲתוּל. הוּא נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ
בָּבֶל, שְׂאֲמְרוּ בְּמִדְרָשׁ שְׂנַקְרָא "שׁוּנְרָא" נוּטְרִיקוֹן – שׁוּנָא וְרַע.
וְאֶכְלָה לְגְדִיָּא. וְהַחֲרִיב אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְאַתָּא כְּלָבָא. וּבֹא
הַכֶּלֶב. זַוְי כְּרֶשׁ מֶלֶךְ פֶּרֶס, שְׂנִינַק מַחְלֵב שֶׁל כְּלָבָה. וְנִשְׁפָּד
לְשׁוּנְרָא. וְנִשְׁפָּד לְחֲתוּל. שְׂרַרַג אֶת בְּלִשְׂאֲצַר מֶלֶךְ בָּבֶל, הוּא
נְכַדוּ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר. וְאַתָּא חוּטְרָא. וּבֹא הַמִּקְל. זו מְלַכּוֹת יוֹן,
שְׂאֲמְרוּ עֲלֵיהֶם בְּמִדְרָשׁ שְׁהִיו רוֹדִים בְּמִקְל. וְהֵכָה לְכַלְבָּא.

אָחַד מִי יוֹדֵעַ, אָחַד אֲנִי יוֹדֵעַ, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ, עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ, עֲשָׂרָה דְּבָרַי, תְּשֻׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שְׁבַעֲךָ יְמֵי שְׁבִתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

אֶחָד עֶשֶׂר מִי יוֹדֵעַ, אֶחָד עֶשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ, אֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכְבַי, עֲשָׂרָה דְּבָרַי, תְּשֻׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שְׁבַעֲךָ יְמֵי שְׁבִתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִי יוֹדֵעַ, שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבִטָיָא, אֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכְבַי, עֲשָׂרָה דְּבָרַי, תְּשֻׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שְׁבַעֲךָ יְמֵי שְׁבִתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר מִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר מְדֵיָא, שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבִטָיָא, אֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכְבַי, עֲשָׂרָה דְּבָרַי, תְּשֻׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שְׁבַעֲךָ יְמֵי שְׁבִתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ, שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ, אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ, חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁשָׁה מִי יוֹדֵעַ, שְׁשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁבַעֲךָ מִי יוֹדֵעַ, שְׁבַעֲךָ אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁבַעֲךָ יְמֵי שְׁבִתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁמוֹנֶה מִי יוֹדֵעַ, שְׁמוֹנֶה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שְׁבַעֲךָ יְמֵי שְׁבִתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

תְּשֻׁעָה מִי יוֹדֵעַ, תְּשֻׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ, תְּשֻׁעָה יְרַחֵי לִידָה, שְׁמוֹנֶה יְמֵי מִלָּה, שְׁבַעֲךָ יְמֵי שְׁבִתָּא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבִּשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

להגדת לבנך

כי רק בהם נאמר "ויתילדו למשפחותם לבית אבותם". (מעשה נסים) עֲשָׂרָה דְּבָרַי. עֲשָׂרָה הַדְּבָרוֹת. אֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכְבַי. אֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכְבֵי שְׂרָאָה יוֹסֵף בְּחֵלוֹם. שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבִטָיָא. שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל. שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר מְדֵיָא. שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה מִדּוֹת שֶׁל רַחֲמִים.

ברוך רחמנא דסייען מריש ועד כען
השלמתי עריכת פירוש זה בס"ד בשבט תשנ"ח
ע"ה בנימין סגרון ס"ט

שְׁעִתִּיד לְהַרְגֵּי אֶת מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף. וְאֵתָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשָׁחַט לְמִלְאָךְ הַמּוֹת. וְיָבֹוא הַקַּב"ה וַיִּפְדֶּה אוֹתָנָה, עַל יְדֵי מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד הַנִּקְרָא "מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב" (שמואל ב כג, א), וְנֶאֱמַר עָלָיו "וְהָ עֲמוּ" (שם יח, יד) וְיַבְלַע הַמּוֹת לְנִצָּחַת, וְיִכּוֹנֵן אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַמְּכֻנָּה גְּדִי. (ע"פ מעשה נסים לגאון ר' יעקב מליסא)

אָחַד מִי יוֹדֵעַ. הוֹלֵךְ וּמוֹנֶה שֶׁלֹּשׁ עֲשָׂרָה טוֹבוֹת, אֲשֶׁר בְּהֵן הַבְּדִילָנוּ הַקַּב"ה מִכָּל הָעַמִּים, וּבִשְׁבִילֵם הָיָה עֲנִין יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְגַם מ"ש "תְּשֻׁעָה יְרַחֵי לִידָה", יֵשׁ בּוֹ יְהוּד לְיִשְׂרָאֵל,